S. FL. MARIAN

ÎNMORMÂNTAREA LA ROMÂNI

Carte subvenționată de Guvernul României prin Ministerul Culturii

ÎNMORMÂNTAREA LA ROMÂNI

STUDIU ETNOGRAFIC

DE

S. FL. MARIAN
Membru al Academiei Române

EDIȚIUNEA ACADEMIEI ROMÂNE

EDITURA
LITO-TIPOGRAFIA CAROL GÖBL
16, STRADA DOAMNEI, 16
1892

ÎNMORMÂNTAREA LA ROMÂNI

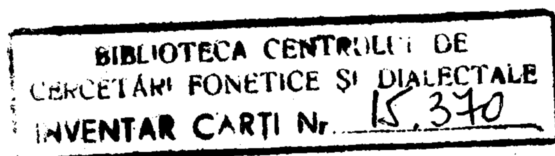
STUDIU ETNOGRAFIC

DE

S. FL. MARIAN

Ediţie critică de
TEOFIL TEAHA, IOAN ŞERB, IOAN ILUŞIU

Text stabilit de TEOFIL TEAHA

EDITURA
„GRAI ŞI SUFLET — CULTURA NAŢIONALĂ"
Bucureşti, 1995

Coperta de ION N. ȘUȘALĂ
Ilustrația copertei de CONSTANTIN DIPȘE

ISBN 973—96.826—4—2
ISBN 973—96826—7—7

PRECUVÂNTARE

La compunerea opului de față am avut în vedere numai datinile și credințele românilor din toate provinciile, în care locuiesc aceștia.

Totuși, dând în decursul cercetărilor mele peste unele datine și credințe parte romane, parte de altă origine, dar care seamănă cu ale românilor, nu m-am putut opri de a nu le reproduce și pe acelea.

Astfel prezint on. public cetitor și pe acest op al meu, mulțămind în același timp tuturor P.T. domni, care au avut deosebita bunăvoință de a contribui la completarea lui.

Suceava în 1/13 octombrie, 1892

AUTORUL

I

Semne de moarte

Moartea rar când se arată oamenilor pe neaşteptate şi pe neştiute, ca să le curme firul vieţii, ci ea, după credinţa şi spusa românilor, totdeauna dă de ştire mai dinainte prin diferite semne atât neamurilor celor mai de aproape cât şi celui ce are să moară, că în scurt timp va veni la dânsul, ca să-i ia sufletul, şi abia după aceea se arată şi ea singură.

Semnele cele mai remarcabile şi totodată şi cele mai răspândite de pe care poporul român pretinde a cunoaşte că numaidecât trebuie să moară cineva din acea casă, la care sau împrejurul căreia se întâmplă, sunt următoarele :

Pocnirea neaşteptată a unor obiecte din casă, precum : a meselor, a scaunelor, a lăiţelor, a paturilor, a lăzilor, a stâlpilor de la horn, a uşilor, a păreţilor, a icoanelor, a oglinzilor şi a grinzilor [1].

Stricarea de sine şi momentană a sticlelor a blidelor, a oalelor, a tingirilor, precum şi a altor obiecte din casă [2].

Căderea neaşteptată a unei icoane sau oglinzi de pe cui şi sfărâmarea ei [3].

Deschiderea de sine a uşilor [4].

Dezlipirea şi căderea tencuielii de pe păreţi [5].

Mieunarea necontenită şi spurcarea mâţelor în casă, unde se află un bolnav sau momentana lor perire [6].

[1] Credinţă foarte răspândită atât în Bucovina cât şi în celelalte ţări locuite de români, după cum mi-au împărtăşit Romul Simu, învăţător în Orlat şi Teodor Simon, stud. la gimn. din Năsăud, în Transilvania, Măriuca Nistor, româncă din comuna Mălini, în Moldova. Vezi şi El. Sevastos, *Călătorii prin Ţara Românească*, Iaşi 1888, p. 65 : „Când pocnesc grinzile moare cineva". „Şezătoarea", revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare, director Artur Gorovei..., an. I, Fălticeni, 1892, p. 17 : „Când pocneşte în casă nu-i a bine".

[2] Credinţa românilor din Bucovina şi Transilvania, com. de Vasile Turturean, preot în Vicovul-de-Sus, districtul Rădăuţi şi T. Simon : „Semn de moarte e şi fenomenul miraculos de a se strica ceva, fără de a contribui cineva la aceea. Aşa de ex., de cumva vreun vas sau vreun ochi de fereastră se strică ele de sine". Vezi şi W. Schmidt, *Das Jahr und seine Tage in Meinung und Brauch der Romänen Siebenbürgens*, Hermannstadt, 1886, p. 39.

[3] In Bucovina şi Transilvania vezi şi W. Schmidt, *op. cit.*, p. 39.

[4] Cred. rom. din Bucovina. În unele părţi din Moldova „când uşa se deschide singură, înseamnează că are să-ţi vină cineva" ; vezi „Şezătoarea", an. I, Fălticeni, 1892, p. 18.

[5] W. Schmidt, *op. cit.*, p. 39.

[6] Cred. rom. din Bucovina, Moldova şi Transilvania, com. de T. Simon : „Şezătoarea", an. I., Fălticeni, p. 19 : „Când la casa gospodarului mor mâţele ori fug, e semn rău".

Cântarea cocoşească a găinilor [1].

Ragerea în mod neîndătinat a vitelor şi mai ales într-un timp nepotrivit spre exemplu când iau pe mireasă de la părinţii săi şi o duc într-un car cu boi la bărbatul său [2].

Urlarea sau hăulirea cânilor. Dacă într-o casă se află un bolnav, care trebuie să moară, atunci cânele se apropie de casa unde e bolnavul şi urlând sapă sau cel puţin zgârie pământul de lângă acea casă.

De cumva familia bolnavului nu are nici un câne, atunci toate aceste semne se fac de către alţi câni străini, care vin în ograda celui bolnav de la vecini sau chiar şi din locuri mai depărtate. Însă cânele, care urlă, numai atunci prevesteşte moartea, când îşi pleacă capul spre pământ, iar de cumva urlând îşi ridică capul în sus, atunci prevesteşte foc [3].

Facerea de pete negre pe mâni, care sunt ca nişte bureţi şi care în ţinutul Năsăudului din Transilvania se numesc „*strelici*" [4].

Baterea ochiului de mai multe ori şi în mai multe răstimpuri [5].

Visarea de arături, gropi şi morminte proaspete, apoi apă tulbure, lumânări stinse, vite tăiate, sau când în vis îl vezi pe unul îmbrăcat în vestminte negre [6].

Căderea dinţilor în vis cu cât simţi că te doare mai tare dintele, ce-l visezi că-ţi cade şi cu cât ţi se pare că-ţi curge mai mult sânge, cu atâta mai de aproape îţi va fi cel ce are să moară [7].

Curgerea sângelui din nas [8].

Durerea inimei fără să ştii de ce, precum şi când te bate foarte tare somnul prin mai multe zile şi nopţi de-a rândul [9].

Cântarea cucuveicii sau a bufniţei, mai ales ziua pe casă sau în nemijlocita apropiere a acesteia, precum : pe poartă, pe cumpăna fântânii, pe şură sau grajd sau pe un pom din grădină [10].

[1] S. Fl. Marian, *Ornitologia pop. rom.*, II, Cernăuţi, 1883, p. 250. — El Sevastos, *op. cit.*, p. 67 ; „Când cântă găina ca cocoşul nu-i a bine ; s-o măsori din fundul casei până la prag, iar de vine capul îi tai capul" ; — I. Creangă, *Scrieri*, t. I, Iaşi, 1890, p. 294 : „iar găinile nu mai cântau cocoşeşte la casa moşneagului să mai facă a rău ; c-apoi atunci nici zile multe nu mai aveau". — „Şezătoarea", an. I., Fălticeni, 1892, p. 17 : „Când găina cântă cucoşeşte, nu-i a bine ; — Com. R. Simu : „Cântarea cocoşească a găinei încă prevesteşte mari nenorociri, poate chiar şi moarte".

[2] Cred. rom. din Bucovina, com. de V. Turtureanu, preot şi a celor din Moldova, dict. de Măriuca Nistor din comuna Mălini :

„Mi-aduc aminte că odată, când au scos pe o mireasă de la părinţi şi au pornit-o spre noua ei casă, a *răgit* un bou şi nu mult după aceea i-a murit bărbatul."

[3] Cred. rom. din Bucovina, Transilvania şi Moldova, com. de Rom. Simu ; T. Simon ; dict. de M. Nistor : — Vezi şi W. Schmidt, *op. cit.*, p. 38 ; — El Sevastos, *op. cit.*, p. 65 : „Când urlă câinele, iar e semn de moarte".

[4] Cred. rom. din Bucovina, Transilvania şi Moldova com. de T. Simon ; vezi şi El Sevastos, op. cit., p. 66 : „Când se fac pete negre pe mână, moare cineva din neamuri".

[5] Cred. rom. din Bucovina.

[6] Pretutindeni în Bucovina şi Transilvania, com. de T. Simon ; vezi şi W. Schmidt, *op. cit.*, p. 38.

[7] Cred. rom. din Bucovina şi Transilvania com. de T. Simon ; vezi şi W. Schmidt, *op. cit.*, p. 39.

[8] „Şezătoarea", an. I, Fălticeni, 1892, p. 19 : „Când îţi curge sânge din nas, îţi va muri o rudă".

[9] Cred. rom. din Bucovina.

[10] S. Fl. Marian, *Ornitologia...*, t. I, Cernăuţi, 1883, p. 197 ; — W. Schmidt, *op. cit.*, p. 38. — Com. de T. Simon şi dict. de M. Nistor ; — „Şezătoarea", an. I, Fălticeni, 1892 p. 18 : „Când pe o casă va cântă cucuveaua, trebuie să moară din acea casă cineva"

Dintre toate semnele câte s-au înșirat până aicea, care prevestesc că va muri cineva din familie sau dintre neamurile cele mai de-aproape, nici unul nu e așa de temut ca, cântarea cucuveicii, numită altmintrelea în unele părți, precum bunăoară în ținutul Năsăudului din Transilvania și *pasărea morților*[1], deoarece la casa, unde cânta aceasta, trebuie, după credința românilor, numaidecât să moară cineva.

Dovadă despre această credință foarte răspândită în toate țările locuite de români, avem, între altele, și următoarele versuri scoase dintr-un bocet din comuna Crasna, districtul Storojinețului, în Bucovina:

Trage, trage, clopoțel,
Că-ți mai vine-un suflețel
Trage, trage tot cu jale
Să s-audă până-n vale;
Căci așa s-a întâmplat
După cum a fost cântat
Cucuveica cobitoare
Și de rău prevestitoare[2].

Apoi și un cântec macedo-român din Crușova, care sună precum urmează:

Cucuveauă-nbufnată
S'nu t'aflai d'iu t'ai aflată!
Ți ești ahât blăstimată
S'ahât mult 'nfărmecată?...
Pi care casă ai stată·
S'pi cai ugiuc ai cântată
Dit thimelliu s'au răvăită
S'ómiñi-lli toți au murită!
Cas'acea ți te alinași
După ținări di cântași
Era unui celnic mare
Ți oi-le 'lli n-avea mișurare;
S'irghileie cu dioți
Ci-și pășcea pi tu livădzi;
Calli cu iepe misticate
Și mule multu mușate.
Avea hilli, avea nurori,
Toți cu fete ș'cu feciori.
Pi casă, de anda 'lli cântași
Par'că strof-lu îlli băgași
Oi-le îlli se 'gălbezira
S'pân de una îlli supsiră
Mule ș'calli tu'nă muceără
Pășcându se'nfărmăcară.
Iepile se'nsărcinară
S'tu fitalliu tóate crepară

Cucuvae înbufnată
Să nu te fi aflat de unde te-ai aflat![3]
De ce ești atât de blăstămată
Și atât de mult întristătoare?...
Casa pe care ai stat
Și coșul pe care ai cântat
Până-n temelie s-au dărămat
Și oamenii toți au murit!
Casa aceea pe care te suiși
De cântași după cină
Era a unui mare proprietar de oi
Ale cărui oi erau nenumărate;
(Avea) și erghelii cu *gardiani*[4]
Care pășteau prin livezi
Ca și iepe la un loc (amestecați)
Și catâri foarte frumoși.
Avea fii, avea nurori,
Toți cu fete și cu feciori.
Pe casă de când îi cântași
Par-că i-ai adus nefericirea,
Ooile i se-ngălbejiră
Și pân-la una-i muriră.

Catârii și caii într-o mlaștină
Păscând se otrăviră.
Iepele rămase însărcinate
Și la fătare toate crăpară.

[1] Com. de T. Simon.
[2] T. T. Burada, *Datinele poporului român la înmormântări*, Iași, 1882, p. 141.
[3] Adică: n-ai mai fi fost pe lumea asta.
[4] Cei care păzesc turma de cai.

Tihtusiră hilli, nurori	Ofticară fiii, nurori,
Cu féate, cu toţi feciori	Cu fete, cu toţi feciorii
Giucară până putură	Zăcură până putură
Şi toţi sum loc ascumţi fură !	Şi toţi sub pământ fură ascunşi !
Cas'armase pundicsită	Casa rămase deşartă
Şi di oameñi ni-mųtrită ;	Şi de oameni neprivită ;
Pân' cădzù şi s'fece pade	Până căzu şi se făcu câmp
Şi criscù iarbă şi livade !...	Şi crescu iarbă şi livede" ![1]

Această credinţă însă nu e proprie numai românilor, ci ea se află şi la alte popoare atât din vechime cât şi din timpul prezent.

Romanii, bunăoară, considerau cântecul acestei paseri nocturne de cea mai înfiorătoare prevestire. Iată ce ne spune naturalistul Pliniu în privinţa aceasta :

„Funebra şi mai cu seamă la auspiciile publice urgisita cucuveică se ţine la locuri deşerte nu numai dezolate, ci şi înfiorătoare şi nestrăbătute. Un monstru nocturn, care nu se aude cântând, ci numai gemând. De aceea, când se arată ea în oraşe şi mai ales ziua, această împrejurare se consideră ca cea mai înfiorătoare prevestire" [2].

Şi poetul Ovidiu zice :

„Se preface într-o pasere urâtă, prevestitoare a unei scârbe mari, cucoveica (buha) leneşă care este o prevestire îngrozitoare pentru muritori !" [3]

Dintre popoarele de origină străină care au aceeaşi credinţă despre cântatul cucoveicii ca şi românii, amintesc aici numai pe rutenii din Bucovina [4].

Afară de semnele înşirate până aici, mai sunt încă şi multe altele, dintre care unele se arată nu numai neamurilor, ci chiar şi celui ce are să moară.

La aceste din urmă se numără mai cu seamă cântarea cucului şi visurile.

Cucul, după credinţa românilor e o pasere misterioasă ce are tainice legături cu soarta omului. Glasul său, când îl auzi întâia oară primăvara cântând, meneşte totdeauna a bine, când răsună de-a dreapta auzului sau în faţă şi dimpotrivă meneşte totdeauna a rău sau chiar a moarte, când răsună în stânga sau în spate.

Şi cum că într-adevăr, glasul cucului auzit în spate meneşte nu numai a rău şi chiar şi a moarte, ne dovedeşte următorul pasaj pe care îl scoatem dintr-un bocet din Bucovina :

Măi femeie, draga mea,
Draga mea, iubita mea!
Cucu-n spate mi-a cântat
Şi moartea m-a săgetat [5].

[1] M.G. Obedenaru, *Texte macedo-române, basme, poezii poporale de la Cruşova.* Publicate după manuscriptele originale de I. Bianu, Bucureşti, 1891, p. 196.
[2] *Hist. nat.* lib. X.c. XVI.
[3] Met. V, 550 :

Foedaque fit volucris, venturi nuntia luctus,
Ignavus bubo dirum mortalibus omen.

[4] R. H. Kaindl und Al. Manastyrski, *Die Rutenen in der Bucovina,* II Theil Czernowitz, 1890, p. 40.
[5] S. Fl. Marian, *Ornitologia...,* t. I. p. 20—21.

Ba cucul, atât după credința românilor din Bucovina cât și a celor din Moldova și Țara Românească, menește a rău încă și atunci, când cântă pe vârful casei, înaintea sau în nemijlocita apropiere a acesteia, precum pe fântână, pe un clăoi de fân sau otravă, apoi pe toaca din clopotnița bisericii și pe crucile din țintirim [1].

Un cântec din Țara Românească ne spune, cu privire la această împrejurare, următoarele :

Cântă cucul sus pe moară,
Marin trage ca să moară.
Cântă cucul sus pe cruce,
Pe Marin la groapă-l duce.
Rămâi maică sănătoasă,
Eu mă duc, ca să-mi fac casă.

Ad-o sapă și-o lopată
Să-mi fac casă-ntunecată.
Ad-o teslă și-o mistrie,
Să-mi fac casă de vecie... ! [2]

Iar o baladă din Bucovina ne sune, între altele, și acestea :

Cântă cucul sus pe casă,
Vălenaș stă mort pe masă.
Cântă cucul pe fântână,
La Vălean la cap, lumină ;
Cântă cucul sus pe fân,
Din Vălean curge venin.
Cântă cucul pe otavă,
Din Vălean curge otravă ;
Cântă cucul sus pe cruce,
Vălean de la noi se duce ;
Cântă cucul sus pe prun,
Unde duc omul cel bun ?
Cântă cucul jos în iarbă,
Unde duc omul de treabă ?
Cântă cucul sus pe nuc,
Pe Vălean la groapă-l duc ;
Cântă cucul sus pe toacă,
Pe Vălean la groapă-l pleacă... [3]

Dacă cineva visează că a vorbit cu vreun mort și că mortul respectiv l-a îndemnat și chemat să meargă acolo, unde se află el, atunci crede poporul că cel ce a visat așa ceva trebuie, în scurt timp, să moară [4].

[1] Com. de mai mulți români din Bucovina, apoi dict. de M. Nistor, româncă din Mălini și Anița Pletosu, româncă din Rădășeni, amândouă comunele acestea în Moldova județul Suceava, plaiul Muntele.

[2] D. Stănescu, *Obiceiuri religioase*, în „Biserica ortodoxă română", an. IX, București, 1885, p. 330.

[3] S. Fl. Marian, *„Valéanul" baladă populară*, în „Aurora română", an. I, Cernăuți, 1881, p. 44.

[4] Vezi „Șezătoarea", an. I., Fălticeni, 1892, p. 18 : „Când ți se pare că te strigă cineva, nu-i a bine".

De la această credinţă se vede că vine apoi şi datina românilor din unele părţi ale Moldovei şi Ţării Româneşti când visează pe un mort, în mai multe nopţi de-a rândul, care-i supără, de a da, a doua zi dimineaţă, o ceapă de pomană, zicând : „ţine de sufletul cutăruia“, sau de a se pune, în trei dimineţi dupăolaltă, cu spatele la fereastră şi azvârlind pe aceasta cu mâna dreaptă, o ceapă de a zice : „cine mă bântuie pe mine noaptea să n-aibă treabă cu mine, ci cu ceapa“. Zicând aceste cuvinte, cred că nu vor visa mai mult. Din contră, dacă nu zvârle nimic, se crede că din astfel de visuri lesne pot să capete boala numită *„lipitură“* [1].

Mai departe, haiducii, voinicii codrilor, precum şi toţi bărbaţii cei viteji, care în viaţa lor s-au ocupat mai mult cu armele, decât cu alte lucruri, când visează că li s-a sfărmat buzduganul, le-a ruginit puşca, li s-a rupt sabia în două sau au pierdut oţelele de la pistoale, e un semn că, în scurt timp după aceasta, au să cadă jertfă prigonitorilor lor.

Ca dovadă despre această credinţă, foarte lăţită la poporul român, ne poate servi, în prima linie, *visul lui Tudor Vladimirescu,* din care reproducem următoarele versuri :

Alei, maică, alei dragă !
Curând visul mi-l dezleagă.
Că ştii, maică, am visat
Buzduganu-mi fărâmat !
Sabia cea bună, nouă,
Am visat-o ruptă în două.
Puşca mea cea ghintuită,
Am visat-o ruginită.
Maică ! pistoalele mele,
Le-am visat făr-de oţele.
Apoi înc-am mai văzut,
Şearpe galbăn prefăcut
Ce purta coarne de ţap
Şi creastă roşie în cap.
El avea ochi vânzător,
Avea grai linguşitor.
Şi mă tot ruga mereu,
Să mă duc la cuibul său !...
Maică, măiculiţa mea !
Cum să scap de cursa rea ?
Căci un glas prevestitor
Îmi tot spune c-am să mor...

Visul prevestitor al viteazului Tudor s-a împlinit, căci, tras fiind, într-un chip mişelesc, în lagărul lui Ipsilanti, şeful volintirilor greci, fu şi mai mişeleşte ucis de aceştia [2].

Acelaşi vis şi mai tot acelaşi sfârşit tragic l-a avut şi *Ion Darie,* unul dintre haiducii bucovineni de pe la începutul secolului prezent. Dovadă

[1] El. Sevastos, *op. cit.*, p. 47. — G. S. Ioneanu, *Mică colecţiune de superstiţiile poporului român,* Buzău, 1888, p. 44.

[2] V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor,* Buc., 1866, p. 216—217.

despre aceasta avem nu numai tradiția românilor din Bucovina, ci totodată și cântecul haiducului acestuia, din care reproducem următoarele pasaje :

Frunză verde trei aluni
Auzit-ați oameni buni ?
Că deasupra satului
Potera ținutului
De-mprejur că s-a sculat
Câmp și codru-a-ncunjurat
Mare număr că s-a strâns
Pe Darie l-a cuprins.
Darie de veste prinde
Cum că potera-l cuprinde,
Dă să scape, dar nu poate
Căci potera-i deasă foarte
Și se-nfrică, se-nspăimântă
Și suspină ș-apoi cântă :
Frunză verde lemn uscat,
Astă noapte stam culcat
Sub tulpina unui brad.
Sus de-al Suceviței vad ;
Un somn greu m-a-ntâmpinat
Și-n vis groaznic am visat :
Vulturaș cu șearpe-n gură,
Deasupra de curmătură,
În zbor parcă se rotea
Și din șearpe tot ciupea.
O ! nu-i semn de bucurie
Ci de greu și de urgie !
Aripi negre reschirate
Ah ! sunt negrele-mi păcate ;
Vulturul cu ciocul său
Este groaznicul călău ;
Iară șearpele din gură,
Ștreangul de spânzurătură.
Să-l sugrume pe Darie
Ce-a trăit în haiducie
Si-a trăit cu harhalic
Ca să scape de beilic.
Cinci pistoale d-ale mele
Le-am visat făr-de oțele
Semn că voi fi prins îndat'
Și spre moarte judecat !
Hei ! și pușca mea cea nouă
Am visat-o ruptă-n două.
Astfel și viața mea
Se va rupe, vai de ea !
Ce să fac, ce să gândesc,
Să mă scap, mă-ndosesc ?
Căci poteră multă vine,
Să mă ia legat pe mine !

Și într-adevăr că, nu mult după visarea acestui vis îngrozitor

Potirașii se slobod
Și mi-l leagă cot la cot
Și-l duc la-nchisoare-ndată,
Ca să-i facă judecată.

Iar, scurt după aceasta, scos fiind din închisoare

Între panțiri mi se duce
Seara, ca să nu-l apuce
Sus la culmea dealului,
Sus deasupra satului
Și-i se face judecată
Și-astfel viața i se gată

spânzurat fiind pe imașul satului său natal Marginea, sub dealul Iederii [1].

[1] S. Fl. Marian, *Poezii poporale române*, t. I, *Balade*, Cernăuți, 1873, p. 6—15, 193.

Toate semnele acestea, câte s-au înşirat în capitolul de faţă, fac pe cei mai mulţi inşi a crede, că numaidecât, trebuie să se îmbolnăvească şi să moară cineva din mijlocul lor. Şi de cumva unul sau altul dintre familianţi e acum bolnav, atunci nimeni nu mai stă la îndoială că respectivul are să moară.

Dar tocmai această credinţă deşartă a cărei obârşie originală se pierde în cea mai profundă întunecime a vechii, pe mulţi inşi dintre cei slabi de înger, îi face să se bolnăvească şi de cumva sunt bolnavi, chiar să şi moară.

Pe patul morții

Bolnăvindu-se și căzând cineva la pat, astfel că e temere să nu moară, neamurile sale mai de aproape, rar când își iau refugiul la vreun medic, ci ele, de regulă, caută singure să-l vindece prin diferite mijloace și leacuri de casă.

Dacă mijloacele și leacurile întrebuințate de dânsele nu ajută nimic, dacă văd că cel bolnav i s-a apropiat acum sfârșitul sau cum se mai spune *i s-a curmat firul vieții,* dacă zace troinic și din ce în ce prinde a-i fi tot mai rău, atunci își iau refugiul la diferite descântece și *desfăcături* [1], cugetând că poate bolnavul a călcat în vreo urmă rea sau a fost de cineva pocit sau altceva i s-a întâmplat și, din cauza aceea, s-a bolnăvit.

Cel mai uzitat descântec la o astfel de întâmplare e cel de *pocitură.*

Dăm aici un exemplar din acest descântec, dictat de Maria Rabulașca, română și moașă din comuna Boian, districtul Cernăuțului, în Bucovina :

O purces N.
Pe cale,
Pe cărare.
Grasă
Și frumoasă,
Rumenă și sănătoasă.
Dar când o fost
La mijloc de cale
Și cărare
O-ntâlnit-o
Pocitura,
Cu pocituroiul.
Rana,
Cu rănoiul.
Diochioaia,
Cu diochioiul.
De pământ o trântit-o
Fața i-o îngălbinit
Ochii i-o păinginit
Trupul i-o dumnicat
Carnea i-o mâncat
Sănătatea i-o luat
Ceas de moarte i-o dat ;
Oasele i-o zdrobit
Sângele i-o băut
Bună de nemică o-a făcut.
N. o prins a se mișela
Și-a se văiera
Cu glas mare până-n cer,
Cu lacrimi până-n pământ.
Nime n-o auzit-o,
Nime n-o văzut-o.
Numai Maica Domnului
Din poarta ceriului ;
Numai ea o auzit-o,
Numai ea o văzut-o.
Și la N. s-o scoborât
Și din gură i-o vorbit :
— N. ce te mișelezi,
Ce te văierezi ?

[1] Vezi despre aceasta și H.v. Wlislocki, *Aus dem Leben der Siebenbürger Rumänen*", Hamburg, 1889, p. 30.

Cu glas mare până-n cer,
Cu lacrimi până-n pământ ?
— Da eu cum nu m-oi mişela
Şi cum nu m-oi văiera
C-am purces pe cale,
Pe cărare
Grasă
Şi frumoasă,
Rumenă şi sănătoasă.
Şi când am fost
La mijloc de cale,
De cărare
M-o-ntâlnit
Pocitura,
Cu pociturojul.
Rana,
Cu rănoiul.
Diochioaia,
Cu diochioiul.
Şi cum m-o tâlnit
De pământ m-o trântit
Faa mi-o îngălbenit
Ochii mi-o păinginit
Trupul mi-o dumnicat
Carnea mi-o mâncat
Sănătatea mi-o luat
Ceas de moarte că mi-o dat ;
Oasele mi-o zdrobit
Sângele mi-o băut
Bună de nemică m-o făcut.
— Taci N. nu te mnişela
Nu te văiera
Cu glas mare până-n cer
Cu lacrimi până-n pământ !
Că pocitura,
Cu pociturojul.
Rana,
Cu rănoiul.
Diochioaia,
Cu diochioiul.
Au să meargă
În Marea Neagră
C-acolo-s doi peşti
Cu solzii de aur
Pe aceia că i-or găsi
De pământ că i-or trânti
Fața li-or îngălbeni
Ochii li-or păinjeni
Trupul li-or dumnica
Carnea li-or mânca
Sănătatea li-or lua
Ceas de moarte că li-or da
Tu te-i insănătoşa ;
Oasele li-or zdrobi
Sângele li-or sorbi
Şi ție nemică nu ți-a fi !"

Rostind descântătoarea cuvintele acestea, de trei ori dupăolaltă, unge trupul celui bolnav cu usturoi pisat sau şi cu altă unsoare [1].

Dacă bolnavul e un fecior holtei sau o fată mare, ori un bărbat sau o nevastă tânără, şi se presupune că cineva din duşmănie, ură, gelozie sau din altă cauză oareşicare i-ar fi făcut pe ursită anume, ca să moară, atunci le fac încă şi *pe întors*, adică le descântă în apă adunată din stropi de la moară, ori în vin, ori pe un vestmânt.

Iar pentru cei cuprinşi de nebunie se mai cere la facerea pe întors încă şi o găină neagră, ca să fie mai de folos [2].

Iată unul şi din mulțimea acelor descântece de întoarcerea *urei* sau *ursitei*, care se descântă mai cu seamă fetelor celor mari şi nevestelor celor tinere, despre care se crede că li s-ar fi făcut pe uristă şi din cauza aceasta s-au bolnăvit aşa de tare, că nu e nici o nădejde de scăpare, dacă nu li se va desface :

Duminică dimineață
M-am sculat,
M-am sinicat.
În zori,
În cântători,
Înaintea tuturor
Oamenilor.
M-am luat

[1] Com. de V. Turtureanu, preot.
[2] Com. de Rom. Simu, învăț.

Şi-am plecat
Pe drumul lui Traian
La fântâna lui Iordan
Ca să mă spăl
Să mă curăţesc
Să mă limpezesc
De tóată ura
De toată făcătura
De tóată aruncătura ;
De tot datul
De tot faptul
De tot aruncatul ;
De tóată darea
De tóată făcarea
De toată aruncarea
De tóată crâşcarea ;
Ca să mă curăţesc
Şi să mă limpezesc.
Iar când am fost
Calea-n jumătate
M-am trezit
Şi m-am găsit
De picioare-mpedicată
De mânuri legată
De gură amuţită
De ochi orbită
De nas cârnită
De urechi asurzită.
Nime nu m-o văzut,
Nime nu m-o auzit
Numai Maica Domnului
Sus din naltul cerului.
Şi ea cum m-o auzit
Din gură că mi-o grăit :
— Ce te căinezi
Şi te văierezi ?
— Cum nu m-oi cânta,
Cum nu m-oi văiera ?
Că duminica dimineaţa
M-am sculat,
M-am mânecat
În zori
În cântători.
Înaintea tuturor
Oamenilor
M-am luat
Şi-am plecat
Pe drumul lui Traian,
La fântâna lui Iordan
Ca să mă spăl
Să mă curăţesc
Să mă limpezesc
De tóată ura
De toată făcătura
De toată aruncătura
De tot datul
De tot faptul
De tot aruncatul ;
De tóată darea
De tóată făcarea
De tóată aruncarea
De tóată crâşcarea ;
Ca să mă curăţesc
Şi să mă limpezesc.
Dar când am fost
Calea-n jumătate
M-am trezit
Şi m-am găsit
De picioare-mpedicată
De mânuri legată
De gură amuţită
De ochi orbită
De nas cârnită
De urechi asurzită,
Bună de nemică făcută !
— N. nu te cânta,
Nu te căina,
Nu te văira !
Că eu de mâna dreaptă te-oi lua
De picioare te-oi despiedica
De mânuri te-oi dezlega
De gură te-oi dezmuţi
De ochi te-oi desorbi
De nas te-oi descârni
De urechi te-oi desurzi.
Şi nu te cânta
Nu te văira
Că eu de mâna dréaptă te-oi lua
Cu cămaşă de aur te-oi îmbrăca
Şi fóarte mândru te-oi spăla.
Şi te-oi curăţi
Şi te-oi limpezi
Şi din pat mi te-oi scula
Şi cu grebla oi grebla
Toată dragostea cât oi afla
Din cosiţele fetelor
Din pălăriile flăcăilor
Din statul preoteselor
Din statul jupâneselor
Din coróana împărăteselor ;
Tóate mi le-oi grebla
Şi tóate aici în apă le-oi aduna
Sănătate-i căpăta.
Cine pe tine te-a vedea

Să-i pară că soarele a răsărit
Soarele ţi s-a scrie în frunte
Doi luceferi
În umerile obrazului
Şi luna în barbă.
Şi tu-i fi cea mai de treabă
Mai frumoasă,
Mai sănătoasă şi mai voioasă.

Rostind cuvintele acestea, descântătoarea spală pe fata sau nevasta bolnavă cu apă descântată pe faţă şi crede, că făcând aceasta, bolnava, dacă i s-a făcut pe ursită trebuie, numaidecât, să se ridice şi să se însănătoşeze [1].

Alt descântec *de desfăcut* sau *desfăcătură,* care se întrebuinţează nu numai la fetele şi nevestele cele tinere, ci şi la feciorii şi bărbaţii cei tineri, sună precum urmează :

Luni dimineaţă m-am sculat
Şi pe cale, pe cărare m-am luat
Când am fost la miez de cale
De la cale şi de cărare,
M-am tâlnit cu *Baba-oarba.*
Baba-oarba de mine s-a apropiat
De mâna dreaptă m-a luat
În groapă cu spini m-a aruncat
Şi ceas de moarte că mi-a dat...
Haşi, cioară neagră
Neagră, pântănoagă
Câţi, mâţă
Neagră priscorniţă !
Ia-ţi urile
Făcăturile
Şi-aruncăturile :
Făcăturile din lună nouă
Făcăturile de la sfârşit
Făcăturile de la ivit
Făcăturile mucede
Făcăturile putrede...
Ihi, haită neagră
Poneagră !
P-ici vinovata mea
Cară-te de-acolea
Şi durerile îţi ia !
Toate durerile
Şi urile
Şi făcăturile
Şi-aruncăturile
Din capu,
De sub cap
Din ochi,
De sub ochi
Din nas,
De sub nas
Din barbă,
De sub barbă
Din piept,
De sub piept,
Din mânuri şi din picioare
Pân-n degetul cel mare.
Tu, de nu mi-i asculta
Durerile de nu-i lua
Şi de aici nu te-i căra
În pielea goală te-oi dezbrăca
Cu lanţuri de fier te-oi lega
Pe uliţa satului te-oi purta.
Pe uliţa satului,
Pân-la casa vinovatului.
Zăvoarele cele de fier le-oi lua
Şi pe toate le-oi sfărma.
Uşile cele de aramă le-oi zdrobi
În casa vinovatului m-oi vârî
Desbrăcându-mă
Şi scoţându-mă :
Din ură,
Din făcătură
Din dat,
Din fapt
Din lucru cel necurat !
Cel ce mi-o făcut c-o mână
Eu îmi desface cu două
Cel ce mi-o făcut cu două
Eu îmi desfac cu trei
Cel ce mi-o făcut cu trei
Eu îmi desfac cu patru
Cel ce mi-o făcut cu patru
Eu îmi desfac cu cinci
Cel ce mi-o făcut cu cinci
Eu îmi desfac cu şease
Cel ce mi-o făcut cu şease
Eu îmi desfac cu şeapte
Cel ce mi-o făcut cu şeapte

[1] Descântecul acesta, dict. de o romancă din satul Stulpicani, districtul Humorului, mi l-a comunicat V. Turtureanu, preot.

Eu îmi desfac cu opt
Cel ce mi-o făcut cu opt
Eu îmi desfac cu nouă
Cel ce mi-o făcut cu nouă
Eu îmi desfac cu zece
Cel ce mi-o făcut cu zece
Mânele să i se lege
Şi limba-n gură să-i sece ![1]

Românçele din Transilvania, pe lângă diferite descântece, mai întrebuinţează ca ultimul mijloc încă şi un prav pe care îl dau celui bolnav de băut şi pe care îl prepară dintr-o rădăcină săpată de pe mormântul unui copil în Vinerea-Mare sau Vinerea-Seacă [2].

Dacă nici decscântecele şi nici mijlocul acesta nu i-au ajutat nemică şi dacă cel bolnav e un bărbat sau o muiere înaintată în vârstă şi văd acuma că nu mai e nici un chip de scăpare, însănătoşire şi rădicare, atunci şi numai atunci, cheamă pe preotul local, ca să-l mărturisească şi împărtăşească cu sfânta tain(a euharistiei sau cum se mai spune, *cu cele sfinte*, ca să nu meargă în cealaltă lume *negrijit*, ci curat şi împăcat cu cugetul că şi-a împlinit până şi cea mai de pe urmă datorinţă de creştin adevărat [3].

Mulţi inşi şi mai ales dintre cei mai avuţi, când se simt foarte bolnavi şi văd că acuma-s mai mult *c-un picior în groapă şi cu unul afară*, sau cum se mai zice, că au ajuns *pe pragul morţii*, îndătinează de a-şi face şi *sfânta taină a maslului* sau *ungerea din urmă*, despre care se crede că ajută omului bolnav sau să moară mai degrabă, sau să se scoale.

În Bucovina, ungerea la aceasta care iau parte, de regulă, cel puţin trei preoţi se face totdeauna pe cheltuiala celui bolnav sau a familiei acestuia.

În unele părţi din Transilvania însă este datină ca banii pentru maslu să se adune, chiar şi pentru oamenii cei mai avuţi, în biserică ori umblând din casă în casă, crezându-se că între cei ce dau bani de milă pentru maslu mulţi se vor fi aflând buni şi plăcuţi înaintea lui Dumnezeu şi, prin urmare, darul acestora va fi luat în considerare. [4]

Mai departe se crede, atât în Bucovina cât şi în Moldova şi Transilvania, că cel ce doarme în timpul maslului, precum şi aceluia căruia îndată după ungere îi va fi mai bine, va muri degrabă. Tot aşa va păţi şi acela, la care se va întâmpla ca începutul evangheliei ce i s-a citit la sfârşit să fie tipărit numai cu litere negre. Din contră, cel ce va fi treaz în tot decursul maslului, iară după sfârşitul acestuia nu i se va face deodată bine, ci pe încetişorul, precum şi acela la care începutul evangheliei ce i s-a citit pe urmă, va fi tipărit cu litere roşii, se va însănătoşa şi scula cât mai degrabă de *pe patul durerilor* [5].

---

[1] Acest descântec, dict. de o româncă din Stulpicani, mi l-a comunicat V. Turtureanu, preot.

[2] H.v. Wlislocki, *op. cit.*, p. 30.

[3] Pretutindeni, Vezi şi D. Stănescu *op. cit.*, p. 322 : „Omul, încă în timpul bolii, se îngrijeşte pentru o moarte bună, să fie împăcat cu toţi oamenii, mărturisit şi împărtăşit cu sfintele taine. El se îngrijeşte totodată a fi curat îmbrăcat, încins şi încălţat". T.T. Burada, *op. cit.*, p. 6.

[4] Com. de Rom. Simu.

[5] Com. de mai mulţi români din Bucovina, apoi de Rom. Simu, din Transilvania şi M. Nistor din Moldova. Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, agricultor în Mahala, Bucovina : „Dacă unui bolnav de moarte i se coase o cămaşă şi i se greşeşte ceva la dânsa, acela asemenea nu va muri încă lungă vreme".

După ce s-a mărturisit și cuminecat cu sfintele taine respective, după ce i s-a făcut maslu, cheamă cel bolnav pe toți căsașii și vecinii, precum și pe toți aceia despre care își aduce aminte că i-a nedreptățit sau i-a supărat cu ceva în viața sa și de la fiecare își ia rămas bun, rugându-i, ca să-l ierte. Ba adeseori, se iartă până și cu de aceia, cu care n-a avut nemică în toată viața sa.

Și fiecare, văzându-l că se află acuma *pe pragul morții* și că nu mai e nici o speranță de scăpare și însănătoșare se înduioșează și cu lacrimii în ochi îl iartă, rugându-l, în același timp, ca și el să-i ierte pe dânșii.

Scena aceasta, a iertării și împăcării e una dintre cele mai duioase și mai pătrunzătoare, așa că, până chiar și cel mai împietrit la inimă, dacă nu plânge, trebuie cel puțin să lăcrămeze și de i-ar fi făcut orișice nedreptate și rău, trebuie să-l ierte.

Despre cel ce nu se iartă cu cei ce le-a greșit în viața sa, se zice că moare foarte cu anevoie. Pe când cel ce se iartă și împacă cu toată lumea, nu se chinuiește defel, ci numai adoarme.

Cea mai mare parte de români și cu deosebire *capii familiilor*, atât cei din vechime cât și cei din timpul de față, au îndătinat și îndătinează de a și face și *diată* sau *testament*, dacă știu ceti și scrie, adică dacă sunt măcar ciș-ceva învățați, iar cei neculți, adică țăranii, lasă numai cu *limbă de moarte* ce are să se întâmple cu averea lor mișcătoare și nemișcătoare, dând în același timp câte o povățuire verbală, de care sunt datori urmașii a se ține întocmai.

Cel pus pe cale de a-și face *diată*, fie în scris sau verbal, se îngrijește mai întâi de sufletul său, de *comând* sau *comândare*, adică de toate cheltuieli trebuincioase, atât la înmormântare cât și mai pe urmă spre mântuirea sufletului său, îndatorând pe moștenitori de a-l căuta cu cele religioase pentru care se și rezervă prin acea diată o parte din avere, din care nu se poate *acolosi* moștenitorul, decât numai când își îndeplinește datoriile sale [1].

Punctele principale spre scopul acesta ni le înfățișează următoarea poezie poporană din Transilvania, intitulată *testamentul soldatului* :

Dac-aș prinde a muri
Sau acei turci m-ar robi
Te rog, soție iubită
Fă o rugă umilită
Pentru sufletelul meu,
Ca să-l ierte Dumnezeu ;
Să dai popii sărindare
Și pâne la cel ce n-are [2].

Cel ce nu se interesează de sufletul său și nu dispune nimic în privința aceasta, până ce e încă în viață, nu numai că e ținut de un om cărpănos și hârsit, ci totodată vorbit, mai pe urmă, de rău.

[1] Vezi despre aceasta și B.P. Hasdeu în „Columna lui Traian", București, serie nouă, an. IX, t. III, 1882, p. 575.
[2] I. Pop Reteganul, *Trandafiri și viorele, poezii populare, Gherla*, 1884, p. 102.

După ce s-a îngrijit de sufletul său precum şi de toate cheltuielile, ce mai trebuiesc pe urmă, restul, ce rămâne, îl lasă urmaşilor celor mai de aproape şi care sunt în stare de a administra acel avut.

Diata în scris se face şi se subsemnează, de regulă, de către cel ce o dă, mai rareori de către un străin. În cazul din urmă, când se compune de către un străin se cere că, numaidecât, să fie subsemnat atât de cel ce o dă, cât şi de către doi sau patru martori, care nu sunt rude cu moştenitorul.

Cel ce nu ştie scrie cheamă mai întâi pe unul sau pe doi oameni, care crede el că sunt mai cu priinţă şi apoi, în prezenţa acelora, spune el soţiei, sau copiilor săi ce are de spus, lăsându-le *cu limbă de moarte* ceea ce are de lăsat.

În cazul din urmă, se cere ca moştenitorul sau moştenitorii, dacă sunt mai mulţi, să fie de faţă la facera sau spunerea diatei. Iar dacă adevăratul moştenitor e din întâmplare dus în călătorie sau în alt loc undeva şi nu poate fi de faţă, atunci cel ce face diata nu ia în considerare absenţa lui, ci el spune şi în cazul acesta, tot ce are de spus.

Diata verbală a unui om, dată pe patul morţii sale, se îndeplineşte întocmai, mai în general.

Foarte rar se ivesc certuri mai pe urmă, din a căror cauze s-ar putea nimici diata, nefiind scrisă şi aceasta se întâmplă doar numai atunci, când mortul, la facerea diatei, a nesocotit pe unul dintre membrii familiei prin acea diată, sau când moştenitorul nu şi-ar îndeplini cu sfinţenie datoria sa, adică când ar nesociti, într-o privinţă sau într-alta, cele ce le-a lăsat cu limbă de moarte cel răposat.

Aşa, bunăoară, când se întâmplă că părinţii lasă unuia dintre fii mai multă avere decât la alţii, cel cu mai mult trebuie să facă toate datoriile religioase mortului, căci ceilalţi fraţi sunt totdeauna cu gura pe dânsul şi nici că voiesc să-şi aducă aminte de bunul lor, măcar că le-a lăsat şi lor avere, sub cuvânt că n-a fost drept la împărţeală.

În caz când adevăraţii moştenitori sunt încă nevârstnici, atunci atât ei cât şi averea lor se lasă a fi îngrijiţi de către una din rudeniile mai de aproape, fără ca aceasta să afle de către cineva priveghiată sau să aibă a da socoteală cuiva despre cele ce le face, dar totodată şi fără oareşicare răsplată, ci numai atâta că se bucură de acea avere până ce cresc copiii mari şi se căsătoresc.

Ruda respectivă însă, adică *epitropul,* este îndătorită moralmente de a se îngriji de copiii orfani şi de averea acestora ca şi de copiii şi averea sa proprie şi a purta în acelaşi timp grijă şi de sufletul părinţilor, care l-au lasă cu limbă de moarte, ca să fie epitrop asupra copiilor săi şi asupra averii acestora.

Dacă cel ce se află pe patul morţii nu are copii, atunci lasă averea sa sau bisericii sau unei rude sau şi altui om străin, însă mai totdeauna cu acea adăugire, ca să caute, din când în când, de sufletul său şi de a nu înstrăina averea, ce i-a lăsat-o, ci de a o da la timpul său şi acela la un altul pe care i-a spus. [1]

[1] Vezi despre aceasta şi „Columna lui Traian", an. IX, t. III, 1882, p. 574—577.

III

Repauzarea

Când omul bolnav arată celor de față ființe pe care aceștia nu le văd, ci numai el singur, așa spre exemplu, când spune că vede diferite figuri de oameni, de animale și de păsări cu deosebire însă porumbi, când se ciupește neîncetat la nas și-și scobește într-un mod iritat dinții, când se întoarce necontenit cu fața spre părete și caută cu ochii peste cap sau când își îndreaptă privirea spre anumite obiecte și mult timp și-o ține ațintită spre acelea, când i se strică căutătura, i se tulbură și păienjenesc ochii, fugindu-i în fundul capului, când prinde a i se ascuți nasul, a i se negri încheieturile la degete și a i se învineți unghiile, când începe a aiura și a zice : „dați-mi straiele să mă îmbrac și ciobotele sau opincile să mă încalț că vreau să mă duc", în fine, când i se face boț la inimă sau i se rupe de la inimă și prinde a sufla greu, atunci e un semn sigur că n-are s-o mai ducă mult, ci că, în scurt timp, are să moară[1].

Deci, cei de casă, cum văd că nu mai e nici un chip de scăpare, de ar fi orișicât de săraci și nevoiași, se îngrijesc mai nainte de toate de o lumină de ceară galbenă, ca să aibă ce pune în mâna celui ce trage de moarte sau a i-o ținea la cap pe când își va da sufletul[2].

Și dacă, din întâmplare, nu se află nici un străin în casă, aleargă unul degrabă în vecini și dându-le de știre că N. trage de moarte, îi roagă să vie careva, ca să-i ție lumina, până ce-și va da sufletul. Și aceasta din cauză că, după credința poporului, când trage cineva de moarte, nu e bine să-i ție lumina unul dintre neamurile cele mai de aproape, pentru că aceluia îi e mai jale și atunci bolnavul se chinuiește mai mult până ce moare[3], sau și, din aceea, că mulți inși nu pot muri, până ce nu-și mai văd odată pe unele rudenii sau pe unii amici intimi. În cazul din urmă, se aduc numaidecât cei ce bolnavul îi iubește mai mult și-i dorește mai tare, crezându-se că, la prima lor vedere, îndată repauzează[4].

Asemenea nu poate degrabă muri, ci se muncește și chinuiește foarte mult și atunci, când îi ține lumina unul pe care l-a iubit foarte mult în viața sa, sau unul pe care nu-l poate defel suferi. De aceea, dacă-i ține lumina și un străin și și atunci moare cu greu, vine altul de i-o ține.

[1] Dict. de Maria Ursaca, din Vatra Dornei, precum și de alți inși din Bucovina; com. de T. Simon, din Transilvania și M. Nistor, din Mălini, în Moldova.
[2] Com. de G. Tomoioagă, cantor bis, în Suceava.
[3] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, agricultor din Mahala, sat în districtul Cernăuțului.
[4] Com. de T. Simon.

Această credință, foarte răspândită la poporul român, se vede că a dat naștere următoarei doine, care asemenea o întâlnim mai în toate țările locuite de români :

Frunzuliță de lămâie,
Ce-am iubit nu-mi mai trebuie.
Nici la moartea mea să vie,
Nici lumina să mi-o ție ![1]

După ce s-au adunat acum toate neamurile cele mai de aproape, ca să asiste la ieșirea sufletului celui ce trage de moarte, precum și acela care e menit să-i ție lumina, se aprinde degrabă lumina de mai înainte preparată spre acest scop, i se pune în mână sau i se ține la cap, după împrejurări, iară pe cei mai de aproape ai muribundului, precum și pe acela, din a cărui cauză nu poate să moară, fiindcă îl iubește foate mult, îl scoate pe un moment, până ce își dă sufletul, afară[2].

În unele părți ale Bucovinei, Moldovei și Transilvaniei i se dă murindului sau i se ține la cap numai o singură lumină de ceară aprinsă[3].

În alte părți din Bucovina se obișnuiește a se pune în mâna dreaptă celui ce trage de moarte două limini, anume ca pe una dintre acestea să o ducă în cea lume, altuia din neamul său, sau și unui străin, care a murit fără de lumină, făcând prin aceasta o faptă bună și creștinească[4].

În ținutul Năsăudului din Transilvania, când cineva e aproape să moară, îngrijitorii săi aprind o luminiță de ceară, i-o pun în mâna dreaptă, și apoi i-o apropie cu mâna cu tot de gură ; de câte ori morbosul respiră, de atâtea ori flacăra luminii se abate de la poziția sa, adică deviază, iar când flacăra a încetat de a mai devia, atunci e semn învederat că respectivul a murit[5].

În alte părți din Transilvania cum începe bolnavul a se lupta cu moartea, i se acoperă fața cu un tulpan negru, ca să nu-și poată vedea păcatele. După aceea, i se dă o lumină aprinsă în mână, ca *„simbol al existenței trupești“*, căci nimic nu e mai înfiorător pentru românii transilvăneni decât aceea, când moare cineva fără de lumină și nici un păcat nu e mai mare decât a lăsa pe un om, fie chiar și cel mai înverșunat dușman, să moară fără de lumină[6].

În unele părți din Banat însă, când trage cineva de moarte, fie de orice categorie sau etate, îndată îl îmbracă în schimburi curate, îl încalță și-l piaptănă, apoi se aprind trei lumini făcute din ceară și învăluindu-se cu un guler de pânză nouă i se pun în mână, ținându-le în același timp o babă bătrână cu mâna. Iar, după ce i-a ieșit sufletul, se sting acele lumini și se aprinde câte una de seu sau o lampă[7].

[1] Anastasia Leonescu, *Doine pop. dimprejurul Săliștii, lângă Sibiu,* în „Familia“, an. VI, Budapesta, 1870, p. 222 : Comp. și poezia populară din *Tomul liric,* sau *Noua bibliotecă română,* Cursul 1882—1883, Brașov, p. 30.
[2] Com. de Rom. Simu, I. Georgescu și T. Simon.
[3] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7 com. de Rom. Simu.
[4] Com. de G. Tomoioagă.
[5] Com. de T. Simon.
[6] H. v. Wlislocki, *op. cit.*, p. 30—31. Com. de T. Simon : „Se întâmplă adeseori că, din nepřevedere, unii mor fără de a li se ține lumina. Aceasta se consideră de cea mai mare nefericire, fiind de părere că acesta e un semn învederat că respectivii și în cealaltă lume vor fi lipsiți de lumină“.
[7] Com. de Ioan Popovici, învățător în Opatita.

Lumina de ceară aprinsă, care se ține omului, când moare, în mâna dreaptă sau la cap, până ce-și dă sufletul, însemnează după credința unor români din Bucovina, precum, bunăoară a celor din Cîmpulung, că respectivul este creștin, mărturisit, împărtășit și împăcat cu toată lumea, și ca să vadă pe unde va merge în cealaltă lume. Alții, din contră, cred, că în cealaltă lume domnește întunericul grozav și de aceea i se ține murindului lumina aprinsă în mână, ca să nu șadă acolo pe-ntuneric [1] și din cauza aceasta să-și prăpădească sufletul [2].; iară alții spun că mortul are să se înfățișeze înaintea lui Dumnezeu luminos cu trupul și cu sufletul [3]. În fine, după unii, lumina aceasta înseamnă *lumina lumii,* adică a Domnului nostru Isus Cristos [4].

În unele părți din Transilvania, precum bunăoară în Orlat și împrejurime, se crede că de aceea se pune lumină aprinsă în mâna omului ce moare, ca să nu se poată apropia *Necuratul* de dânsul și pentru ca să meargă curat pe cealaltă lume [5].

În Țara Românească asemenea, ca și în Transilvania, când o persoană bolnavă devine în agonia morții, i se pune în mâna dreaptă o lumânare de ceară aprinsă ca, dându-și sfârșitul, să nu se apropie *duhurile necurate* de dânsul, și pe cealaltă lume să aibă lumină [6].

În Moldova, la darea sufletului sau, după cum se mai zice, la cea din urmă clipeală a vieții, se pune în mâna celui ce moare o lumânare de ceară galbenă aprinsă, parte pentru ca sufletul să fie întâmpinat cu lumină la despărțirea lui de trup [7], parte spre a nu lăsa, ca duhurile necurate, să se apropie de el, și fiindcă cu lumina trebuie să meargă și înaintea lui Dumnezeu pe cea lume [8].

De se întâmplă să moară cineva fără lumânare, atunci, spun românii din Moldova, că a avut *moarte întunecată,* și foarte mult îl căinează bătrânii și bătrânele satului pentru aceasta. Românii moldoveni poartă o jalnică îngrijire pentru cei răposați fără lumânare, mai ales pentru cei înecați sau periți fără voie, de moarte năprasnică; pentru acea, bri de câte ori s-a sfârșit o lumânare de ceară și a rămas numai un căpețel, îl lipesc de pământ spe a se istovi pentu sufletele celor adormiți fără lumină. Ei cred că sufletelor celor înecați nu le este dat a se bucura de lumina zilei, ci numai de seninul nopților cu lună. De aceea, bătrânele cunoscătoare de tainele obiceielor opresc pe neștiutorii copii de a zice : *„e lumină ca ziua“*, căci ele socotesc, că auzind acestea, cei înecați încetează de a se mai bucura de lumina lunii și intră spăriați în adâncimile întunecoase, gândind că i-a apucat fără veste ziua [9].

Românii din Bucovina, din contră, cred că cel ce a murit fără de lumină trebuie să fi fost foarte păcătos și, de aceea, n-a avut parte de

[1] Com. de Av. Macovei, preot în Badeuț, districtul Rădăuțului.
[2] Com. de M. Ursaca din Vatra-Dornei.
[3] Com. G. Tomoioagă cant. bis.
[4] Cred. rom. din Suceava.
[5] Com. de Rom. Simu.
[6] Ioneanu, *op. cit.*, *p. 35.*
[7] A. Lambrior, *Obiceiuri și credințe la români. Înmormântările,* în „Convorbiri literare“, an. IX, Iași, 1875, p. 151.
[8] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.
[9] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151.

lumină, sau poate l-a blestemat cineva, ca să n-aibă lumină la moartea sa. Deci, e vai şi amar de unul ca atare, căci, după credinţa unora, sufletul respectivului umblă orbecăind încolo şi încoace fără să aibă odihnă, rătăcind prin aer şi, abia după un timp mai îndelungat, poate ajunge la Dumnezeu [1], după credinţa altora însă sufletul unui astfel de om, pe cealaltă lume, neavând lumină, stă tot la întuneric [2] şi mai pe urmă din cauza aceasta, va merge desigur în iad [3].

Mai departe se crede, că cel ce moare fără de lumină, acela umblă pe cealaltă lume rătăcind prin locuri pustii şi întunecoase şi că nu poate defel ieşi dintr-însele, până ce nu-i dau neamurile câte o lumină de ceară de pomană, pe care apoi aprinzând-o repauzatul călătoreşte cu dânsa calea cea lungă, până ce ajunge la locul menit pentru odihna eternă.

Din această cauză românii bucovineni se îngrijesc totdeauna de a avea şi a ţine o lumină de ceară aprinsă la capul murindului şi în lipsa acesteia orice altă lumină, numai ca să i se vadă când moare.

De aceea, se consideră de cea mai mare nenorocire, când se întâmplă că moarte un român în străinătate, unde nu se află nici unul dintre neamurile sale, care să-i ţie lumina când moare, să-l îngrijească şi să-l înmormânteze după datina strămoşească.

Şi cum că într-adevăr cel ce moare fără de lumină e considerat de cel mai nefericit om de pe faţa pământului, ne încredinţăm dintr-o mulţime de doine poporane şi cu deosebire ostăşeşti.

Iată ce ne spune în privinţa aceasta o doină ostăşească din Transilvania :

Frunză verde sălcioară
Trage-o cătană să moară ;
Şi-aşa trage de cu milă,
Că moare în ţară străină,
Ba moare fără lumină
Şi la cap fără perină ;
Şi-aşa trage cu năcaz,
Că nu-s scânduri spre sălaş ;
Nici nu-i pânză pe obraz,
Nici îi maică cu mila
Şi nici soră cu gura
Fără dobaş cu doba,
Trâmbiţaş cu trâmbiţa...
Nu te, maică, supăra,
Că mai mor voinici aşa ! [4]

Altă doină ostăşească, tot din Transilvania, care asemenea ne înfăţişează marea nefericire şi tânguire a celor ce mor în străinătate şi cu deosebire pe câmpul de luptă, sună precum urmează :

Pe sub umbră de sălcuţă
Merge-un voinic şi-o măicuţă.

[1] Cred. rom. din Ropcea, com. de I. Cuparencu, stud. gimn.
[2] Cred. rom. din Suceava.
[3] Com. de G. Tomoioagă.
[4] I. U. Jarnik şi A. Bânrseanu, *Doine şi strigături din Ardeal*, Bucureşti, 1885, p. 319.

Voinicul merge cântând,
Maică-sa merge plângând.
Voinicul din grai grăia :
— Milă mi-i, maică, de tine,
Dar mai milă mi-i de mine,
Că mă duc în ţări străine
Unde nu cunosc pe nime.
Şi-oi muri fără-de lumine
Şi mă-ngroapă ca pe-un câne.
Dar tu, maică, mori acasă
Şi te -ngroapă-n cintirim ;
Popa merge tot cetind
Şi cantorii tot cântând
Clopotele străncănind
Şi tăicuţa tot plângând
După min' nu plânge nime,
Numai frunza şi iarba
Care-i în toată lumea ! [1]

În fine, a treeia doină ostăşească, asemenea din Transilvania, care ne spune că un soldat chiar şi în cazul acela, când ar voi cineva să-i aprindă o lumânare şi să i-o puie în mână, n-ar avea parte de dânsa, căci superiorii săi nu încuviinţează să i se ţină lumină la darea sufletului său, sună precum urmează :

Frunză verde de pe Olt
Din anul optzeci şi opt [2]
Mulţi voinici sângele-şi varsă
Pentru tot neamul de-acasă.
Frunză verde trei granate
Strig-un căpitan din carte :
Hald, feciori, în şir frumos
Că plecăm pe drum în jos !
Cale multă noi ne-am dus,
Pân de la Turda în sus.
Acolo ne-au suflat *rast* [3]
Aşa vreme ca un ceas ;
Acolo ne-au dat odihnă
Aşa loc ca-ntr-o grădină.
Şi de-acolo ne-am luat
Pe bătutul dobelor,
Spre scurtarea zilelor ;
Pe suflatul trâmbiţii,
Spre scurtarea vieţii.
Şi când a fost la ojină,
Mergea trupa pe odihnă.
Când era în miez de noapte,
Merge trupa, dar nu poate.
Cade-un voinic în cărare
Şi-l vede o fată mare
Ce lumina-i aprindea
Şi în mână i-o punea.
Căpitanul o vedea
Şi din grai aşa grăia :
— Stinge, fată, lumina
Ori ţi-om stinge viaţa ;
La cătană aşa-i bine
Să moară fără lumine.
Fără lumină de său,
Fără om din satul său.
Fără lumină de ceară,
Fără om dintr-a lui ţară !
Dacă bătaia se gată,
Cătana vine-ngropată

[1] V. Alesiu, *Poezii populare*, în „Convorbiri literare", an. XXII, Bucureşti, 1888, p. 691.
[2] 1888. Acest cântec s-a făcut de către soldaţii acelui an, la manevrele din 1889.
[3] *Rast*. cuv. germ. = odihnă.

Pe locul unde-a picat
Şi viaţa şi-o dat;

Nu ca alţii-n temeteu[1]
Şi plâns de tot neamul[2].

Cu toate acestea însă în cele mai multe părţi există credinţa că ostaşii, care mor în război, capătă iertare detoate păcatele[3].

În unele părţi ale Transilvaniei, precum bunăoară în Orlat, unde asemenea se crede, după cum am văzut din poeziile mai sus citate, că e tare rău, când cineva, la ieşirea sufletului, *n-are parte de lumină*, este datină de a se face pentru cel ce a murit fără de lumină o lumină lungă, care se aprinde de amândouă capetele şi astfel se lipeşte în uşa dintre despărţământul bărbaţilor şi al femeilor în biserică, când iese preotul la Paşti cu Domnul Cristos[4].

În Moldova, judeţul Suceava, plaiul Muntele, dacă s-a întîmplat să moară vreunul fără lumină, neamurile sale cele mai de aproape: femeie, mamă, soră sau vară se duce la biserică, măsoară cu feştila înălţimea uşii împărăteşti de la altar, face o lumină de lungimea aceasta şi apoi o dăruieşte în ziua de *Vovedenie* la biserică, anume ca să ardă duminica şi în sărbători pe când se liturgiseşte. Lumina aceasta, ce arde în ziua de Vovedenie în biserică, se crede că nu mai are sfârşit; de aceea şi mortul, care a murit fără lumină, capătă şi are şi el lumină pe cealaltă lume; altmintrelea ar petrece tot în întuneric[5].

Se întâmplă adeseori că unii oameni se chinuiesc mai mult ore, ba câteodată chiar şi zile întregi, până ce-şi dau sufletul.

Despre unul ca atare se crede, că nu poate muri degrabă, din acea cauză, pentru că-i pare rău de gospodărie, ori îl tortureazǎ gândul că trebuie, numaidecât, să se despartă de femeie şi copii, în scurt de toţi consângenii şi amicii care i-a iubit. Unii însă sunt de părere că vaietul şi plânsetele celor ce-l încunjură nu-l lasă să moară din care cauză, după cum am văzut şi mai sus, toţi cei interesaţi se depărtează din casă şi rămân numai străinii care îi închid ochii[6]. Cei mai mulţi însă cred, că cel ce se chinuieşte mult la moartea sa a trebuit să facă foarte multe păcate grele[7], odri a fost de cineva *afurisit*[8], ori singur s-a blăstemat şi afurisit pe sine sau a jurat pe strâmbătate[9], dându-şi ufletul celui necurat[10].

La cei buni moartea se arată totdeauna frumoasă, cum au fost şi ei în viaţa lor, pe când la cei răi li se arată totdeauna fioroasă şi urâtă[11].

La cei buni, care mor anevoie, li se întâmplă aceasta pentru vreun păcat mare făcut de vreo rudenie a lor de mai nainte[12].

[1] *Temeteu*, — cuv. ung. — îngropătoare.
[2] Ştefan Munteanu, *Doine şi strigături culese din gura soldaţilor români din Ţara Ardealului*, Braşov, 1891, p. 44.
[3] Cred. Rom. din Bucovina şi Transilvania, com. de Al. Boieriu, stud. gimn.: „Despre oamenii ce mor în străini şi în bătălie se crede că li se iartă toate păcatele şi merg în împărăţia cerului".
[4] Com. de Rom. Simu.
[5] Dict. de M. Nistor, din comuna Mălini.
[6] Com. de Av. Macovei.
[7] Com. de I. Georgescu.
[8] Com. de Rom. Simu.
[9] Dict. de M. Ursaca, din Vatra Dornei.
[10] Dict. de M. Nistor, din Mălini.
[11] Com. de Rom. Simu.
[12] *Idem.*

Văduvele, precum şi muierile cele fără copii, sunt, de regulă, mai păcătoase decât acelea ce au copii, de aceea, celor din urmă, iertându-li-se păcatele pentru copii, mor totdeauna mai lesne [1].

Copii de aceea mor, în genere, mai uşor pentru că ei, după credinţa generală, nu au păcate ca cei bătrâni [2].

Deci, cei ce se află împrejurul celui ce trage de moarte, văzând că se chinuieşte atâta şi tot nu mai poate muri, îl mută din locul unde zace, în altul, crezând că în cazul acesta va muri mai uşor şi mai degrabă [3]. Iară după ce l-au mutat se iartă cu toţii, care sunt de faţă, zicând astfel: *„Iertaţi-mă !"* — „Dumnezeu să te ierte !" până de trei ori [4].

În unele părţi ale Transilvaniei le ajută celor ce se află în agonie prin aceea, că se pune o faţă de masă jos pe faţa casei, apoi două muieri iertate, fac mătănii în forma crucii spre aceea ori pe un ştergar şi acela se pune apoi pe acel bolnav [5].

În alte părţi din Transilvania precum în ţinutul Năsăudului, mătăniile sau închinăciunile acestea se fac ori din partea străinilor, ori din partea neamurilor; câteodată le fac numai fiii sau fiicele respectivului morbos; în alte cazuri însă le face numai muierea, după împrejurări, după cum adică respectivul are sau nu familie. De regulă, însă se fac de către nouă inşi câte de nouă ori şi anume în podul casei, chiar deasupra celui ce se află în agonia morţii, unde se aştern două sau trei *învălitori de masă* (feţe de masă), adică câte sunt de lipsă pentru cei nouă inşi.

Tot în ţinutul Năsăudului, dacă cineva nu poate muri degrabă, se mai întrebuinţează încă şi unele descântece. Se ia adică o cofă cu apă proaspătă în care se află şi un struţ de busuioc, legat cu un fir de bumbac roşu, şi, după ce se descântă, se udă trupul celui morbos de trei ori pe zi şi anume: întâia oară lângă masă, înainte de răsăritul soarelui, a doua oară pe la amiază, în mijlocul casei şi a treia oară îndată după apunerea soarelui, la uşă lângă prag sau cel puţin în apropierea uşii [6].

În fine, tot în Transilvania, se crede că ajută foarte mult luarea bolnavului, ce trage de moarte, de pe pat şi aşezarea lui pe pământ şi anume pe faţa casei. De asemenea, se zice că e bine a pune sub capul său *vreji* de mazăre ori coji din *păstările* (păstăile) aceleia, ca să moară mai uite. În fine, se mai crede că pentru cei cuprinşi de *fras* şi de *nebunie* prinde bine petrecerea lor printr-un jug [7].

În Moldova şi Ţara Românească dacă cel ce este în agonie *se canoneşte prea* mult, până să-şi dea sfârşitul, adică dacă hârcăieşte şi se trudeşte cu moartea, se schimbă din loc în loc, se ia de pe pat şi se pune la pământ cu faţa spre răsărit, câteodată i se pune sub cap jugul de la boi, ori spiţe şi ciolane de la roţile carului său sau, dacă se poate, chiar şi o roată întreagă, crezându-se că moartea-i este grea pentru că, fiind în viaţă, ar fi făcut păcatul de a pune pe foc vreun jug, în care au tras boii la

[1] Com. de R. Simu.
[2] Com. de I. Georgescu.
[3] În Badeuţ, com. de Av. Macovei şi în Mălini, dict. de M. Nistor.
[4] Com. de Ionică a lui Iordachi Isac, din Mahala.
[5] Com. de R. Simu.
[6] Com. de T. Simon.
[7] Com. de R. Simu.

aratul pământului, spiţe şi ciolane de la roata carului, căci, cu jugul s-a slujit de a arat sfântul pământ, iar roţile carului i-au fost ca picioare [1].

În Bucovina îi pun un jug sau o bucată de jug sub cap, adică sub perina pe care zace, crezând că de aceea nu poate muri, fiindcă ar fi furat cândva vreun jug [2].

În unele locuri, tot din Bucovina, se crede şi se zice că, dacă cel ce trage de moarte se află cu capul pe o perină umplută cu *pene de pasăre*, nu poate muri degrabă, pentru că sufletul îi este foarte de pene. Deci, îi iau perina de sub cap şi în locul ei îi pun un cojoc ori un pieptar de oaie sau de miel întors cu lâna spre cap, crezând că, fiind oaia şi mielul simbolul sfinţeniei şi al nevinovăţiei, o să moară cu mult mai degrabă şi mai uşor [3].

Pe pene, spun iară unii, să nu moară omul, căci penele şi cu deosebire cele de găină neagră nu sunt deloc de bine, ci, pe fân ori pe paie, pentru că acestea sunt amestecate cu flori frumoase şi mirositoare [4].

În Moldova, asemenea, i se iau perinele de sub cap, dacă acelea sunt umplute cu pene de pasăre [5].

Mai departe, românii din Bucovina, pe lângă cele arătate până aici, îl îmbracă foarte adeseori în schimburi curate ; îl pun cu capul dinaintea icoanelor ; îi întorc aşternutul, de la cap la picioare şi viceversa ; aştern şi pe pământ şi-l pun acolo, ori îl scot câte o ţâră şi afară [6].

Datina din urmă se află exprimată şi-n poezia poporană. Un cântec din ţinutul Bârgăului, în Transilvania, comunicat de conşcolarul meu Pavel Beşa, ne spune cu privire la această datină, foarte răspândită, următoarele :

Năfrămuţă ruptă-n cinci,
Plin e codrul de voinici,
La tot fagul câte cinci.
Dar la fagul cel mai mare
Zace-un voinic de lungoare,
Cu drăguţa la picioare.
Şi drăguţa mi-l priveşte
Şi din gură aşa-i vorbeşte :
— Ori mori, bade, ori te scoală,
Ori îmi dă şi mie boală.
Că mi-am urât zilele
Mutând căpătâiele,
De la cap, de la picioare,
De la umbră, de la soare,
De la cald, de la răcoare !".

[1] Ioneanu, *op. cit.*, p. 38. T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7—8. „Şezătoarea", an. I., Fălticeni, 1892, p. 19 : „Jugul boilor să nu-l pui pe foc, că nu poţi muri şi numai te chinuieşti".

[2] Dat. din Crasna dict. de M. Bărbuţă şi a celor din Badeuţ, com. de Av. Macovei şi a celor din Mahala, com. de G. Tomoioagă.

[3] *Idem.*

[4] Com. de Rom. Simu.

[5] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.

[6] Crasna, dict. de M. Bărbuţă.

Alt cântec, din ţinutul Dornei, în Bucovina, care asemenea aminteşte datina aceasta, sună precum urmează:

Sus la naltul cerului
La razele soarelui.
Este-un pat mândru rotat
Dar pe pat cine-i culcat ?
Un voinic mândru şi-nalt.
La capul lui cine şede ?
O copilă, pană verde.
Ea din ochi că mi-l ocheşte
Şi din guriţă-i vorbeşte :
— Ori mori, bade, ori te scoală,
Ori îmi dă şi mie boală.
Că de când te-ai bolnăvit
Singură m-am îngrozit,
Perinuţele mutând ;
Ni la umbră, ni la soare,
Ni la cap, ni la picioare,
Ni la vânt, ni la răcoare.

În fine, al treilea cântec, tot din Bucovina, şi anume din comuna Ciahor, ţinutul Cernăuţului, sună aşa :

La greu coborâş,
Verde aluniş
Galbăn păltiniş,
Este aşezat
Un frumuşel pat
Cu stâlpii de fag
Cu scânduri de brad.
Şi-ntr-însul e aşternut
Muşchi verde dincoa[1] de Prut :
Muşchiul bradului
Şi-a molidului.
Dar-oare în pat
Cine e culcat ?
La Constantinaş
Voinic fecioraş !
Da la cap cine-mi şedea ?
Margarinta, draga sa,
Căpătâiul lui muta
Şi la umbră şi la soare
Şi la pământ cu răcoare
Şi ea mutându-l plângea
Şi din gură aşa zicea :
— Mori, bădiţă, ori te scoală,
Ori îmi dă şi mie-o boală.
Că mi-am urât zilele

[1] Dincoa, prescurtat în loc de *dincoace*.

Mutându-ţi perinele.
Când la cap, când la picioare,
Când la umbră, când la soare,
Când la pământ cu răcoare“ !

Dacă cel ce trage de moarte şi nu poate muri, a fost morar, îi pun sub căpătâi diferite unelte de moară precum : ciocan, topor, bardă, pasul cu care a îndreptat piatra morii, ca să fie rotundă, mertic, ciolane şi măsele de la roata morii, ba, de se află şi se poate, încă şi o bucăţică de piatră de moară, crezând că, de aceea, nu poate muri, fiindcă a luat prea mare măsura (mertic) sau a furat, în nefiinţa oamenilor, ce au fost la moară, făină sau grăunţele din sacii acestora şi el n-a trebuit să o facă aceasta deoarece roata morii i-a măcinat făina, care l-a nutrit [1].

La cei bogaţi şi cu deosebire la feciorii boiereşti, care au măsurat ogoarele spre munca locuitorilor, li se vâră o prăjină în casă pe fereastră şi li se pune în mână, crezându-se că de aceea nu pot muri, fiindcă au măsurat strâmb ogorul, fâneaţa sau ce-a fost, năpustind pe muncitori [2].

Dacă trage un vornic de moarte, i se pune băţul cu care a vornicit pe piept, iară altul trebuie să i-l ia, căci dacă moare cu băţul nepus şi neluat de pe piept, atunci cred şi zic că a murit vornicul. Dacă i se ia băţul, se crede că l-au scutit de unele chinuri. Asemenea murind vornicul, fiecare-l pofteşte să tragă hamul căruţii, care este răsplata vornicilor [3].

Dacă cu toată întrebuinţarea mijloacelor arătate până aici totuşi nu poate muri degrabă, atunci se crede că trebuie să fie foarte păcătos, că a făcut o mulţime de fapte rele ; nu s-a rugat destul lui Dumnezeu a fost de cineva jurat sau blăsămat sau s-a blăstămat singur pe sine, sau a fost de cineva afurisit şi mai ales de o faţă bisericească şi din cauza aceasta nu poate muri. Deci, ca să poată odată muri, se chiamă preotul local, ca să-i citească *„rugăciunile de dezlegare“* sau *„rugăciunile la ieşirea sufletului“*. [4]

În Transilvania este datină, pe lângă citirea *„canonului la ieşirea sufletului“*, de a i se citi încă şi psaltirea ori altă slujbă şi când se începe citirea se aprinde o lumină cât bolnavul de lungă. Gătându-se lumina în vremea slujbei şi bolnavul tot n-a murit, se crede că n-are să moară, ci are să se scoale [5].

După ce l-a dezlegat preotul şi tot n-a mai murit, ci se chinuieşte una, două ba şi mai multe zile, adeseori chiar şi mai multe săptămâni, atunci mulţi dintre cei slabi în credinţă încep, din nou, cu diferite descântece şi desfăcături, până ce în urmă, după cum cred ei, trebuie să se aleagă într-o parte ori în alta, să moară ori să se însănătoşeze.

Cele mai uzitate descântece şi desfăcături la acastă ocazie sunt tot acelea, despre care ne-a fost vorba în cap. II, adică de *ursită, de fapt* şi *de pocitură.*

[1] Dat. rom. din mai multe părţi ale Bucovinei, com. de G. Tomoioagă. — Vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 8.
[2] Ioneanu, *op. cit.*, p. 38 : — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 8.
[3] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac din Mahala.
[4] Cred. şi dat. foarte lăţită în Bucovina şi Moldova ; vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.
[5] Com. de Rom. Simu şi Al. Boeriu.

Unii, din contră, văzând că, după toate cele întrebuințate și făcute mai nainte, cel ce trage de moarte, nici nu moare, nici nu se rădică, îndătinează a-l scălda într-o scăldătoare făcută dintr-o buruiană care în părțile de pe lângă Prut din Bucovina se numește *șistelină*, după care scăldătoare trebuie numaidecât să se aleagă până în două, trei zile, într-un fel sau altul [1].

În unele sate din ținutul Storojinețului, precum bunăoară în Crasna, aduc o samă de români mai multe rămurele de *lemnul Domnului*, îl pun într-o căldare mare, aduc apă și, turnând-o într-o oală, o pun la foc, ca să mocnească. Dacă apa din oală, până a doua zi, se face roșie, e un semn că omul bolnav va muri, deci îl scaldă cu dânsa, iară dacă e albă, atunci e semn că va trăi și, prin urmare, nu-l mai scaldă [2].

Nemijlocit, după ce a repauzat, atât în Bucovina cât și în toate celelalte țări locuite de români, este datină de a i se închide ochii, ca să nu vadă jalea și durerea cea mare a celor ce-l încunjură și mai ales a cosângenilor celor mai deaproape [3].

E mare nenorocire, când nu se găsește nimeni, care să închidă ochii celui ce moare ; de aici apoi și cel mai mare blăstăm : „să dea Dumnezeu să n-ai pe nimeni să-ți închidă ochii“ [4].

Închiderea ochilor, după ce moare cineva, e o datină veche, care era uzitată și la romani și care se amintește de către mai mulți scriitori. Așa Ovidiu, în epistola către Ariadne, scrie :

„Nu voi avea pe nime, care să-mi închidă ochii cu degetele !“ [5].

Iară în alt loc, tot Ovidiu zice :

Nici voi da ordine, nici o mână amică nu-mi va închide ochii, gata de a se stinge, după ultimul strigăt“ [6].

Apoi Pliniu naturalistul :

„A închide ochii la cei ce mor, și apoi a-i deschide pe rugul arderii este o datină sacră la romani“ [7].

Se poate că strămoșii noștri numai din acea cauză închideau ochii muritorului, ca moartea să nu-i pară așa de înfricoșată și numai atunci i se deschideau din nou, când îl îngropau sau îl ardeau pe rug [8].

După ce i-au închis ochii îl leagă pe sub fălci cu o basma anume ca să nu înțepenească cu gura căscată [9]. Apoi deschid ușa și ferestrele odăii în care a repauzat, anume ca să aibă pe unde ieși moartea cu sufletul [10].

[1] Com. de G. Tomoioagă.

[2] Dict. de M. Bărbuță.

[3] Com. de G. Tomoioagă, Av. Macovei și Rom. Simu ; vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.

[4] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.

[5] Nec mea, qui digitis lumina condat, erit ;

[6] *Trist.*, III, 433 :

Nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
Labentes oculos, condet, amica manus.

[7] *Hist, Nat.* XI, LV ; Morientibus illos (oculos) operire rursusque in rogo patefacere quiritium magno ritu sacrum est“.

[8] Michail Besanu, *Datinele românilor la înmormântare*, în „Albina“, an. I, Viena, 1866, nr. 55.

[9] În Bucovina și Banat, com. de Iosif Olariu și în Moldova ; vezi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 7.

[10] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, din Mahala. — Com. de Vasile Burduhosu stud. gimn., de loc din Câmpulung. — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 8 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 35 : „Când o persoană trage să moară se lasă ferestrele și ușa casei deschise, să aibă pe unde ieși sufletul“.

Tot atunci, atât în Bucovina cât și în Moldova, acoperă cofele cu apă, ca să nu pice sufletul într-însele și să se înece, căci se crede că sufletul trage la apă [1].

Lumina, care i s-a ținut în mână sau la cap, în timpul repauzării, i se ține și mai departe tot în mâna dreaptă, ca și mai nainte, până ce se scaldă. Când se vâră în scaldă atunci se stinge [2] și se păstrează până la înmormântare, iar după înmormântare se aprinde, în trei seri dupăolaltă, în locul unde a repauzat mortul [3].

La unele familii din Banat se ține lumina aceasta aprinsă în casă 40 de zile după înmormântare, la altele însă numai până ce scot *prânzișorul* [4].

Pe lângă cele ce s-au arătat până aici mai e de observat încă și aceea, că atât la românii din Bucovina cât și cei din Transilvania și Banat cred că cel ce moare în ziua de Paște sau în săptămâna luminată, ba unii, precum cei din ținutul Năsăudului că și cei ce mor în răstimpul de la Paște și până la Duminic-Mare (Rusalii), aceia sunt norocoși și merg sau intră de-a dreptul în rai, deoarece în acest timp porțile raiului sunt continuu deschise pentru toți creștinii [5].

Români din Țara Românească cred asemenea, că cei ce mor în săptămâna luminată sau a Paștilor se bucură de cea mai mare fericire, pentru că, fiind în răstimpul acesta cerurile deschise, se duc de-a dreptul în cer. Din contră, însă cei ce mor în a doua săptămână după Paște, numită a *negrilor*, sunt cei mai nefericiți oameni, pentru că se duc de-a dreptul în iad [6].

Iarăși se mai crede că e cu mult mai bine, când moare omul noaptea, decât ziua, pentru că ziua nu-i dau pasările pace [7].

Mai departe spun și cred românii, că fiecare om are câte o stea în ceruri, care e tainic legată de soarta lui.

Deci, când este omul amenințat de vreo cursă, atunci steaua i se întunecă, iar când moare, îndată i se stinge și cade din cer, de unde vine apoi și zicala : *„i s-a stins“* sau *„i-a căzut steaua“*, adică a murit [8].

Această credință foarte lățită în toate provinciile locuite de români o întâlnim nu numai în vorba de toate zilele, ci și în literatura poporană și cu deosebire în doine și balade.

O doină din Bucovina, care face aluzie la această credință, sună precum urmează :

Câte stele sunt pe cer
Toate până-n ziuă pier ;

[1] Com. de Vasile Burduhosu, stud. din Câmpulung și Titu Zaharescu, stud. gimn. de loc din Baia, în Moldova.
[2] Com. Ionică al lui Iordachi Isac.
[3] Com. de V. Turtureanu, preot în Vicov.
[4] Com. de Iosif Olariu.
[5] Aurel Iana, *Din credințele poporului român din Maidanu de lângă Oravița*, în „Familia“, an. XXVI, Oradea Mare, 1890, p. 7. — Ioan Nițu Macavei, *Datinele poporului român la înmormântări*, în „Amicul familiei“, an VI, Gherla, 1882, p. 94. Com. și de mai mulți români din Bucovina.
[6] D. Stănescu, *op. cit.* p. 331.
[7] Cred. rom. din Crasna, com. de At. Gherman, stud. gimn.
[8] În Bucovina și la V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 4.

Numai luna și c-o stea
Știe de durerea mea.

Altă doină, din Transilvania, sună astfel :

Câte stele-n giurul meu
Toate mă vorbesc de rău ;
Numai luna și c-o stea
Îmi îndulcesc inima[1].

Steaua, despre care se face amintire în aceste două doine, e steaua aceluia care le-a cântat.

Însă cu mult mai bine e credința aceasta răspicată în balada *Miorița*, din care scoatem următoarele patru versuri ce le adresează ciobanul moldovean mioriței și anume :

Iar la cea măicuță
Să nu spui drăguță,
Că la nunta mea
A căzut o stea...[2]

În fine, merită a fi amintit și aceea că trecerea unui om din viața aceasta se exprimă în diferite chipuri, precum : *a murit, și-a dat sufletul, i s-a stins* sau *i s-a curmat firul vieții, a repauzat, a adormit, a adormit în Domnul, l-a iertat Dumnezeu, a trecut în cealaltă lume*, prin care se face aluzie la credința în rai și iad.

În unele părți ale Transilvaniei și Țara Românească se zice mai adeseori *a peri*, decât *a muri* sau *a repauza*. În Bucovina, verbul acesta se întrebuințează, în genere, numai cu privire la animale : *vitele pier*, iar *oamenii mor*. Se-ntrebuințează foarte adeseori și-n Bucovina ca și în țările sus arătate, însă totdeauna numai despre oamenii cei răi sau fără de lege.

Dacă unul a fost foarte mult bolnav se zice, de regulă, că *l-a strâns Dumnezeu* sau *l-a iertat Dumnezeu*, adică i-a iertat chinurile cele îndelungate și lupta cu moartea, ce mai totdeauna îl muncește grozav pe om ; dacă a murit de o moarte năprasnică și în același timp încă și tânăr : *a murit cu zile*, sau *s-a prăpădit* ; unuia care moare îndată după altul : *uite cui i-a închinat* ; iară în batjocură : *s-a dus la rogoz*[3], sau *a pus fața la mormânt*, după cum ne spune și următoarea doină din Bucovina :

Măi băiete, băiețele
Vină la noi, nu te teme,
Că de cine te-ai temut
A pus fața la mormânt[4].

[1] Niculai Borza, *Doine și hore pop. din Ardeal*, în „Familia", Oradea Mare, an. XX, 1884, p. 323.
[2] V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 2.
[3] Aceste două expresii din urmă sunt uzitate mai mult în Transilvania, com. de I. Georgescu.
[4] Varianta acestei poezii vezi-o la S. Fl. Marian, *Poezii pop. rom.*, tom. II, p. 148.

sau în fine : *a pus coasta la pământ și fața la răsărit*, după cum arată și următoarea doină din Igești, în Bucovina :

Măi băiete, băiețele
Intră-n casă, nu te teme,
Că de cine te-ai temut
O pus coasta la pământ
Și fața la răsărit
Și s-o dus și n-o venit.

Când însă întreabă cineva de ce anume a murit, i se răspunde că *așa i-a fost păharul morții*, altul, afară de tatăl și de maica respectivului, nime nu cutează a spune de ce fel de moarte a murit.

Scăldarea

Cum şi-a dat omul ultima răsuflare, cea dintâi grijă a celor ce au stat împrejurul lui este, pe lângă deschiderea uşii şi a ferestrelor casei, în care a repauzat, şi pe lângă acoperirea cofelor, de a face o scăldătoare şi a-l scălda într-însa, până ce nu apucă a i se răci şi înţepeni corpul [1].

Scăldătoarea aceasta se face, atât în Bucovina cât şi în Moldova, în următorul chip : aduc apă curată de la un izvor, de la o fântână sau de la un pârău limpede şi o pun într-un ceaun sau într-o căldare mare, ca să se încălzească [2].

În unele părţi din Transilvania, în locul ceaunului sau căldării, se întrebuinţează de comun *o oală nouă,* în care se toarnă şi puţină apă sfinţită şi care, după scăldare, se pune la picioarele cadavrului, anume ca şi sufletul, care zboară încolo şi-ncoace, să se poată încă scălda [3].

Pe lângă apă se mai pun în căldare şi mai ales în timp de vară, atât în Bucovina cât şi în Transilvania, însă şi felurite plante, precum : mintă, calapăr, busuioc, romaniţă, sulcină, peliniţă, lemnul Domnului, precum şi multe alte buruieni şi flori mirositoare, anume ca atât scăldătoarea cât cât şi corpul celui ce se va scălda într-însa, mai cu seamă dacă acelea e copil, să miroasă frumos. Apoi, atât apa cât şi plantele dintr-însa, se lasă până ce se încălzesc [4].

Se bagă însă tare bine de seamă, mai ales de către cei de casă şi cu deosebire în Ţara Românească, ca să nu se împingă tăciuni sub vasul în care fierbe apa de scăldat, sub cuvânt, că se face focul de fiert apă pentru scăldatul şi a altor morţi [5].

După ce s-a încălzit acum apa de ajuns, 2—4 bărbaţi dintre străini ce au asistat la ieşirea sufletului sau alţi străini, ce au fost anume spre

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 9 : „Până a nu înţepeni trupul mortului, neamurile sau prietenii lui îl rad, îl scaldă sau în unele locuri îl spală cu apă caldă şi apoi îl lau cu săpun“. În cele mai multe părţi ale Bucovinei după cum mi-a spus G. Tomoioagă cantor bis. există credinţa că dacă scăldătoarea aceasta s-ar prepara mai înainte, atunci omul ce trage de moarte, cu greu moare ; ba se zice că uneori tocmai din cauza aceasta se chinuieşte şi 2—3 zile şi tot nu mai poate muri.

[2] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 : „În vremea aceasta bătrânele megieşe, adunate la ţipetele din casă pun căldarea sau ceaunul pe foc şi încălzesc apa de scăldătoare“.

[3] H. v. Wlislocki, *op. cit.*, p. 31.

[4] Com. de G. Tomoioagă şi Rom. Simu.

[5] Ioan St. Negoescu, *Credinţe populare,* în „Lumina pentru toţi“, an. II, Bucureşti, 1888, p. 474 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 42 : „Când se încălzeşte apa pentru scăldatul unui mort să nu împingă tăciunii din foc sub vas, căci este semn de facerea focului şi pentru alţi morţi“.

acest scop chemați [1], iar dacă a fost de parte femeiască, tot atâtea femei [2] iau un ciubăr, o vană sau o covată mare, toarnă într-însa apa din căldare sau ce este, o adaugă cu apă rece, ca scăldătoarea să fie bine potrivită, adică nici prea fierbinte nici prea rece, ci numai abia călduță, ca apa de vară, rădică apoi corpul mortului de pe locul repauzării, îl dezbracă de toate vestmintele în care a repauzat și vârându-l în vasul cu scăldătoarea astfel pregătită încep a-l scălda și spăla cu săpun peste tot corpul, începând de la cap și până la picioare, nelăsând nici o singură părticică nespălată [3].

În unele părți din Transilvania și Banat, mortul nu se scaldă în atare vas, ci, luându-se de pe locul în care a repauzat, se pune jos la pământ, pe un așternut de paie, dar mai cu seamă pe o scândură lungă și lată și pe aceea îl spală [4].

Cel ce se apucă de spălat și scăldat pe vreun mort și nu rade bine tina și tot *lipul (lepul)* de pe dânsul, de cumva e întinat sau nu poate să-i spele tot lipul de sub unghii, se crede că are un păcat foarte mare și că tina, ce rămâne pe cel mort, are să o mănânce el în cealaltă lume [5].

Drept aceea, fiecare care se apucă de scăldat, după ce l-a spălat acum peste tot corpul, până ce s-a făcut curat cum l-a pus mâ-sa în fașă, când l-a pornit la botez [6], îndată îi taie unghiile [7], anume ca și sub unghii să-l poată astfel spăla, ca să nu rămâie și sub acestea nici un pic de tină, pentru că dacă nu face aceasta pe cealaltă lume va avea grea răspundere [8], apoi și pentru aceea ca nu cumva, ducând pământul cu dânsul din această lume în cealaltă, să fie cunoscut de diavol [9].

Datina tăierii unghiilor la români, care de altmintrelea e uzitată și și la alte popoare atât din vechime cât și din timpul prezent, cred că-și are izvorul său mai mult în următoarea legendă de proveninţă bogomilică sau mai bine zis manicheică :

„Cică dintru început nu era pământ, soare, lună și stele, nici lumină ca acum, ci oriîncotro te-ai fi întors și te-ai fi uitat era numai o apă tulbure, care plutea ca un nor încolo și încoace. Iar pe valurile acestei ape, nemărginit de mare și adâncă, umbla *Dumnezeu și cu Dracul,* unicele ființe de pe timpul acela.

Și *Dracul* îi zicea lui *Dumnezeu* totdeauna, de câte ori vorbea către dânsul *„Fârtate“,* iar *Dumnezeu* îi zicea *„Nefârtate“* [10].

[1] Cei de casă, nicicând, nu scaldă pe mort.

[2] D. Stănescu, *op. cit.,* p. 322 : „Dacă mortul a fost de parte bărbătească, doi sau trei bărbați îl spală cu apă caldă, cu săpun, îl piaptănă și-l îmbracă ; două sau trei femei, dacă a fost femeie“. — În Moldova, comuna Rădășeni, după cum mi-a spus A. Pletosu pe bărbați îi scaldă de comun trei bărbați, iar pe femei trei femei.

[3] Dict. de M. Ursaca, com. de G. Tomoioagă și Av. Macovei.

[4] M. Besanu, *op. cit.,* nr. 57 ; com. de Rom. Simu.

[5] Credința românilor din Bucovina, com. de I. Blându stud. gimn. și a celor din Transilvania, com. de Rom. Simu, învățător.

[6] Com. de V. Turtureanu, preot.

[7] Pretutindeni uzitat în Bucovina.

[8] Com. de I. Georgescu, înv. în Secadate.

[9] Credința românilor din Moldova, comuna Baia, com. de Titu Zaharescu, stud. gimn.

[10] Fem. *Nefertiță* se întrebuințează mai ales în locuțiunea „lua-te-ar“ sau „mânca-te-ar *Nefertița !*“.

Astfel Dumnezeu şi Dracul se primblară, încolo şi încoace, pe valurile apei aceleia, şapte ani d-a-rândul.

După al şaptelea an, fiind Dumnezeu foarte ostenit, pentru că nu se culcase, nici nu dormise defel în răstimpul acesta, zise către Drac:

— Ştiti ce, măi Nefărtate?

— Ce este Fărtate?

— Repezi-te degrabă în adâncimea apei şi adă o mână de lut, ca să ne facem pe întinderea acestor valuri nemărginite un pătişor, ca să avem unde ne odihni, căci eu unul nu mă pot mişca acum de ostenit ce sunt!

— Iacă m-am repezit! — răspunde *Ducă-se pe pustii,* şi cum rosti cuvintele acestea... huştiuliucu!... de-auna s-a şi cufundat în apă. Dar, bojbăind el, încolo şi-ncoace, prin adâncimea apei şi neaflând nici o ţără de lut, s-a întors înapoi şi a spus lui Dumnezeu că în adâncul apei nu se află lut, ci numai năsip.

„— Adă-mi dară şi năsip! — zise D-zeu.

Dracul s-a cufundat acum a doua oară şi luând din adâncul apei o mână de năsip, s-a întors iarăşi, cât ai bate din palme, îndărăt, dar până ce a ajuns deasupra apei nu i-au mai rămas numai vreo câteva fire de năsip sub unghii, toate celelalte i s-au strecurat printre degete. Trei din firele ce i-au rămas i le-a dat lui Dumnezeu, iară celelalte le-a păstrat pentru dânsul.

Dumnezeu, luând cele trei fire şi frământându-le în mână, a făcut dintr-însele o *turtiţă.* Apoi, puind turtiţa aceea pe apă, s-a culcat Dumnezeu şi cu Necuratul pe dânsa, ca să se odihnească.

Ce face însă Necuratul?... Voind a rămânea singur domnitor şi stăpânitor peste toată lumea, cum s-a culcat a şi început a horăi, făcându-se că doarme dus. Dar el nu dormea, ci aştepta cu nerăbdare doară adoarme Dumnezeu, ca apoi să-l răstoarne de pe turtiţă, să-l arunce în apă şi să-l înece.

Dumnezeu, ştiind prea bine cu ce fel de gânduri se poartă Dracul, se făcea asemenea că doarme dus, dar el nu dormea.

Dracul, când cugetă acum că Dumnezeu doarme dus, l-a apucat de un picior şi a început a-l trage în dreapta şi în stânga de pe turtiţă, voind numaidecât să-l arunce în apă şi să-l înece. Însă cu cât îl trăgea el mai tare cu atât turtiţa de năsip se întindea mai mult şi se făcea mai mare şi în care parte îl trăgea, într-aceea se lăţea mai tare. Şi tot aşa muncindu-se Necuratul, de-i curgeau sudori de pe nespălata-i faţă, se făcu din turtiţa aceea *pământul* pe care locuim noi astăzi.

Dracul s-a minunat foarte mult de această întâmplare neaşteptată, dar nu zise nimic. Şi Dumnezeu încă a tăcut, făcându-se şi el că nu ştie nimic, despre toate celea ce s-au întâmplat peste noapte. Şi aşa se porniră mai departe la plimbare prin lume.

Mai umblând ei, încolo şi încoace, cât vor mai fi umblat, şi văzând de la un timp Dumnezeu că nu e bine ca pământul să fie fără ţipenie de om, s-a plecat jos, a luat o mână de ţărână şi frământând-o, ca aluatul, a făcut dintr-însa pe omul cel dintâi. Iară după ce l-a făcut şi l-a înviat, zise către Dracul, să facă şi el un om şi să-l învie ca dânsul.

Dracul nu aşteptă mult rugat, ci, luând o bucată de lut în mână, făcu şi el un om tocmai ca şi Dumnezeu. A luat apoi un bucium şi a început a sufla cu acesta în omul cel făcut de dânsul, ca să-l învie. Dar, în zadar, i-a

fost toată munca, căci nu l-a putut învia, deşi omul făcut de dânsul s-a fost umflat ca o butie.

De atunci a rămas apoi în om un fir de inimă cât un fir de mac în şapte despicat şi firul său sâmburele acela e *răutatea omului*. De aici vine apoi, că omul sudue aşa de spurcat şi urât, căci dacă n-ar fi sâmburele cel rău într-însul, omul ar fi *curat ca mirul*.

Tot de aici vine, că oamenii se tem de morţi pentru că Dracul, cum moare un om, îndată se apropie de trupul lui spuind că trupul omului e al său, fiindcă se ţine de pământ şi pământul e al său, deoarece el a fost acela care l-a scos din fundul apei.

Mai departe, trupul omului se poate cunoaşte şi de pe aceea că e al său, fiindcă fiecărui om, până şi în ziua de azi *i-a rămas negru sub unghii*, precum i-a rămas şi lui nisip, când l-a scos din apă. Căci dacă trupul omului n-ar fi proprietatea sa, *atunci omul ar fi curat sub unghii, şi nu negru*.

Din pricina Dracului deci dară, care pretinde că trupul omului e al său şi nu al lui Dumnezeu, *îndătinează românii de a tăia unghiile celor morţi* şi tot din această pricină *îi privegheşc* ei toată noaptea, nelăsându-i să stea singuri în casă, temându-se, ca nu cumva să vie Dracul, mânea-o-ar acolo unde a înserat şi să puie mâna pe dânşii" [1].

Afară de legenda aceasta mai există la românii din Bucovina încă şi următoarea credinţă cu privire la unghii şi anume :

Pe fiecare om, cum moare şi se duce în cealaltă lume, îl întreabă Dumnezeu : unde i-s unghiile ? să-şi dea seama ce a făcut cu dânsele ? şi dacă le are, le scote din sân şi i le arată, iar de nu le are, e rău de dânsul [2].

De aceea, fiecare om cât trăieşte, se cuvine ca să puie unghiile. după ce le taie, în sân sau la pragul uşii, iar după ce moare, să i se puie în sân, pentru că, la a doua venire, fiecare trebuie să dea unghiile apostolului Petru, ca să-şi facă trâmbiţă dintr-însele [3].

Românii din Moldova însă spun că de aceea se taie unghiile mortului şi i se pun în sân, pentru că *la vremea judecăţii cele de pe urmă* din unghiile acestea au să facă sfinţii arhangheli Mihail şi Gavril bucine din care au să bucine în cele patru cornuri ale lumii, ca să se întrupeze oamenii şi să se strângă la judecată.

Tot din această cauză mulţi inşi îndătinează şi de altă dată, când taie unghiile, a nu le azvârli, ci a le pune în sân [4].

O seamă de inşi însă nu taie unghiile celor morţi, din cauză că, după cum cred şi spun ei, n-ar avea cu ce sui pe scări la cer [5].

Cauza pentru ce se dă scăldării şi spălării celui repausat o atenţie atât de mare, e pentru că mortul, după credinţa românilor de pretutindeni, trebuie nu numai să se spele şi să se lepede de toate păcatele câte

[1] Dict. de Vasile Ungureanu, român din Ilişeşti, districtul Sucevei.
[2] Credinţa rom. din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu, stud. gimn.
[3] Dict. de Elisaveta Agapi, română din Mănăstioara.
[4] Dict. de M. Nistor, din Mălini.
[5] Dict. de El. Agapi.

le-au făcut, trăind pe pământ și să meargă cu sufletul în împărăția cerească, [1] ci, totodată, să meargă și cu corpul curat pe lumea cealaltă [2], precum și pentru aceea, ca la ziua cea de-apoi, adică la ziua învierii, să fie curățit de toată întinăciunea [3].

Mai departe se mai crede încă și aceea că, dacă repauzatul s-a mărturisit și cuminecat cu sf. taine și la moartea sa a fost bine și frumos scăldat și spălat, înfățițându-se curat înaintea lui Dumnezeu, acesta chiar și-n cazul acela, când ar avea omul unele păcate mai mici, i le-ar spăla și ierta și el [4].

În unele părți ale Bucovinei, precum bunăoară în satele Ropcea și Stroești, nu e datină de a se face scăldătoare pentru cel mort, ci a se spăla numai simplu cu apă proaspătă dintr-un părâu sau dintr-o fântână chiar și-n cazul acela, când apa e rece [5].

Tot în timpul scăldării, dacă cel repauzat e bărbat înaintat în vârstă, îl rad frumos [6], dacă în timpul bolii sale i-a crescut barba mare, din cauză că, după credința poporului din cele mai multe părți ale Bucovinei, cel ce s-a ras la moartea sa sau după moarte, când s-a scăldat, se înfățișează înaintea lui Dumnezeu ca un tânăr de 30 de ani, iar de nu l-a ras, apoi bătrân rămâne pentru totdeauna. Dacă însă mortul, înainte de a-și da sufletul, a lăsat cu limbă de moarte să nu-l radă, atunci, voind a-i împlini dorința, nu-i rad, ci-l lasă așa [7].

După ce l-au ras, îl spală din nou pe obraz cu apă proaspătă și apoi îl șterg pe tot corpul, de regulă, cu o năframă curată sau cu un ștergar nou sau cu o față de masă, care rămâne apoi ca răsplată celui ce l-a scăldat [8].

După aceasta îl ung pe cap cu unt și-l piaptănă frumos [9].

Nevestele, precum și toate femeile cele bătrâne, se împletesc. Dacă însă moare o femeie lăuză, i se lasă mai multe fire de păr neîmpletite, anume ca s-o vadă Dumnezeu, că este lăuză și să-i ierte păcatele [10].

Fetele cele mari însă precum și copilele, nu se împletesc, ci se lasă despletite, spre a se putea găti ca miresele [11].

Tot atunci când se piaptănă mortul este datină, în unele părți, de a-i tăia puțin păr, care se pune în ceară și se păstrează de către neamurile lui în *pălămida lăzii,* spre aducere aminte [12] alții îl pun și țin în lavița lăzii și iarăși alții scot un cui din părete și vârându-l în locul aceluia, bat cuiul la loc peste dânsul sau fac o bortă în ușorul de sus al ușii, îl vâră

[1] Cred. rom. din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac și a celor din Stupca, com. de Al. Baciu, stud. gimn.

[2] Ioneanu, op. cit., p. 36 : „După ce o persoană a murit, corpul i se scaldă într-o albie, ca să se ducă curat pe lumea cealaltă" ; Rom. Simu : „Omul se scaldă, ca să meargă curat în cealaltă lume".

[3] Com. de I. Georgescu.

[4] Com. de G. Tomoioagă.

[5] Com. de Em. de Cuparencu.

[6] Pretutindeni în Bucovina ; vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 9.

[7] Com. de G. Tomoioagă.

[8] În Suceava, Stupca, Todirești și Ropcea.

[9] În Bilca, Vicovul-de-Sus, Câmpulung și alte sate din Bucovina.

[10] Ioneanu, *op. cit.*, p. 37.

[11] Dict. de M. Nistor, din Mălini.

[12] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 10.

în borta aceea și astupându-l, îl lasă apoi pentru totdeauna acolo. Aceasta se face pentru norocul casei, căci, amăsurat credinței poporului, nu se știe după cine se trage norocul la casă și lesne poate cu acela ce a murit să se ducă tot norocul, dacă nu se păstrează nimic de la el. [1]

Mulți inși din clasele mai înalte taie mai multe șuvițe de păr, din care își fac, tot pentru aducerea aminte, lănțujele de orare sau floricele, pe care le păstrează apoi în niște cutiuțe anume spre acest scop făcute.

În Transilvania, districtul Năsăudului, taie mortului un smoc de păr din cap, nemijlocit înaintea scoaterii sale din casă și a pornirii spre mormânt, în credința că, până ce vor păstra acel smoc de păr, nici norocul nu-i va părăsi. Unii îndătinează de a se afuma cu păr de acesta, anume ca să nu viseze pe cel mort [2].

În unele sate din Bucovina precum bunăoară în Todirești pe lângă aceea că-l scaldă și-l lau, îi mai spală corpul cu vin, și mai ales atunci, când înainte de repauzare n-a fost mărturisit și împărtășit cu sf. taine [3].

În Transilvania îi mai ung corpul încă și cu niște unsori mirositoare [4].

Datina spălării cu vin și a ungerii cadavrului cu diferite unsori mirositoare o întâmpinăm foarte adeseori și într-o seamă de bocete, care se bocesc, nu mult după scăldare, în decursul timpului cât petrece mortul în casă, precum și mai pe urmă, când se duce la mormânt.

Iată unul din mulțimea acelor bocete :

Veniți frați și surioare
Și-mi puneți flori la picioare.
Veniți, frați și verișori
Și mă-mpodobiți cu flori.
Veniți ai mei veri și frați
Și cu lacrămi mă scăldați.
Și-mi stropiți fața cu apă,
Că de luni mă duc la groapă,
Și-mi stropiți fața cu vin,
Că mă duc în loc străin
Ș-napoi n-am să mai vin.
Și-mi stropiți fața cu bere,
Că mai mult nu mi-ți vedere ;
Că nu mă duc să-nfloresc,
Ci mă duc să putrezesc.
Duce-m-oi și-oi putrezi
Și-napoi n-oi mai veni
Oare cine m-o boci ?
Sora mea cu maica mea
Mai ales ibovnica ! [5]

[1] Com. de mai mulți români din Bucovina, precum și de Rom. Simu, din Orlat, în Transilvania.

[2] Com. de T. Simon.

[3] Com. de I. Avram.

[4] D. T. Bojincă, *Anticele romanilor*, Buda, 1832, vol. II, nota de la p. 210. M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57 : „Și după ce pulsul nu mai bate și sufletul s-a despărțit de trup — trupul se scaldă și în unele locuri, mai vârtos în Ardeal, se unge cu un fel de unsoare mirositoare și numai după aceea se îmbracă în vestmintele cele mai frumoase și curate, ce le-a avut repauzatul în viață".

[5] Din Horodnicul-de-Jos, sat în districtul Rădăuțului, com. de fostul meu conșcolar Petrea Prelipceanu.

După ce l-au scăldat şi pieptănat şi după ce l-au îmbrăcat şi aşezat, unde au avut să-l aşeze, iau apa cu care l-au scăldat şi-o varsă într-un loc retras, neprihănit şi mai ales într-o grădină, la rădăcina unui copac, care se acoperă apoi, pentru câtva timp, cu o copaie sau cu căldarea în care s-a încălzit apa ; aceasta se face pentru ca să nu umble nici o vietate pe locul acela, fiind păcat, să se calce cu picioarele [1].

In Ţara Românească, precum în plaiul Prahova şi comuna Zănoaga, scăldătoarea aceasta nu se varsă afară până după înmormântare [2].

Albia sau vana, în care s-a scăldat mortul, după ce s-a aruncat scăldătoarea dintr-însa se răstoarnă cu gura în jos şi nu se mai întrebuinţează defel până după înmormântare, fiind rău de moarte şi pentru alţii [3].

Ciubărul, în care s-au spălat hainele mortului, se spală în nouă ape şi apoi e ca şi când s-ar vărsa în el apă sfinţită de la o sfeştanie [4].

Oala, atât cea în care s-a încălzit apa pentru scăldătoare, cât şi cea cu care s-a turnat apă caldă peste mort, când s-a scăldat, după credinţa românilor din Transilvania, nu mai e bună şi de aceea se îngroapă [5].

Românii din Ţara Românească însă o sparg în timpul când se scoate mortul din casă, pentru a nu muri şi alţii [6].

Paiele, pe care a fost pus mortul la spălare, unde e datina de a se face aceasta, se aruncă noaptea pe râu, sau unde nu este râu în apropiere, se îngroapă în pământ, ca să nu calce omul, ori altă vietate pe ele, căci nu e bine [7].

Pieptenele, cu care s-a pieptănat şi săpunul cu care s-a săpunit mortul, nu se întrebuinţează mai mult, ci ori se aruncă şi aceste două obiecte pe un râu [8], ori se păstrează şi se îngroapă împreună cu mortul [9], puindu-se în perniţa pe care i-o aşează sub cap, în tron [10]. În unele părţi din Moldova, precum în Rădăşeni şi Mălini, obiectele acestea se dau celui ce l-a scăldat de pomană [11].

Femeilor celor ce au scăldat pe cel mort nu le este iertat să umble la fierturi, nici la colacii mortului. Acasă la dânsele însă pot umbla, dacă mai înainte de aceasta, s-au spălat de nouă ori dupăolaltă [12].

În fine, atât femeile, cât şi bărbaţii, care au scăldat pe mort, atât în Bucovina cât şi în Transilvania şi Moldova, pe lângă obiectul cu care s-a şters mortul, mai capătă de suvenire sau pomană încă şi câte un

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 10. — Ioneanu, *op. cit.*, p. 42 : „Apa cu care se scaldă un mort, se varsă într-un loc retras, ca să nu calce cineva în ea, fiind un mare păcat".

[2] „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", an. II, Bucureşti, vol. III, 1884, p. 386 : „Murind om, femeie, copil, scăldând mortul, lăturile nu le varsă afară până nu-l îngroapă". — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 42 : „apa n-o varsă până nu este mortul îngropat".

[3] Ioneanu, *op. cit.*, p. 42 ; — I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474.

[4] Com. de Rom. Simu.

[5] Idem.

[6] I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474.

[7] Com. de Rom. Simu.

[8] Idem.

[9] I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474.

[10] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 322.

[11] Dict. de Aniţa Pletosu şi Măriuca Nistor.

[12] Com. de Rom. Simu.

rând de haine de ale răposatului sau câte o cămaşă ori iie mai bună [1] sau câte o perină ori lăicer [2].

Scăldarea şi spălarea mortului e uzitată nu numai la români, ci şi la alte popoare, atât din vechime cât şi din timpul de faţă.

Aşa romanii, după ce-l strigau de trei ori pe mort, îl puneau pe pământ, ca şi românii din unele părţi ale Transilvaniei şi apoi îl spălau cu apă caldă anume ca, dacă mai este viaţă într-însul, să se deştepte, iar de nu să-l cureţe şi apoi aşa numiţii *polinctores* îl ungeau cu untdelemn şi cu alte aromate, parte pentru ca să se mai îmblânzească faţa mortului şi parte, ca să se împiedice putrezirea [3].

Iată ce ne spune, în privinţa aceasta, poetul Virgiliu :

„Unii pregătesc apa de clocoteşte la foc în căldări şi apoi spală corpul înţepenit şi-l ung“ [4].

Iar Ovidiu zice :

„Nici corpul meu nu zace în patul obişnuit, nici este cineva care să mă plângă, când mă va pune la pământ“ [5].

Ce se atinge de păr amintim aici, că romanii aveau datină de a atârna o parte din părul celui repauzat la uşă, spre a arăta prin aceasta că în casă este doliu [6]

[1] Com. de I. Georgescu.

[2] Dict. de Aniţa Pletosu şi de Măriuca Nistor.

[3] At. T. Marienescu, *Cultul păgân şi creştin*, t.I. *Sărbătorile şi datinele române vechi*, Bucureşti, 1884, p. 336 ; — D. T.Bojincă, *op. cit.*, p. 210.

[4] *Aeneid.* Lib. VI. 219 şi 220 :

Pars calidos latices et ahena undantia flamis
Expediunt, corpusque lavant frigentis et unguunt.

[5] ***Trist***, **III, Eleg. III 39 :**

Nec mea consueto languescent corpora lecto !
Depositum nec me, qui fleat, ullus erit.

[6] **D.N. Preda, *Mythologia grecilor, romanilor şi a egiptenilor*, Buc., 1863, p. 223.**

V

Îmbrăcarea

Odată mortul spălat și pieptănat frumos se îmbracă în hainele cele mai curate, mai frumoase, mai noi și mai scumpe, ce le-a avut și purtat în viață sau cu de acelea ce-i erau mai plăcute, pe care mulți inși le pregătesc, fiind încă în viață și le păstrează noi până la moarte [1].

În unele sate din Bucovina precum și în unele părți ale Transilvaniei și mai ales în cele despre nord, *cămașa* se face îndată după ce mortul și-a dat sufletul și se numește *cămașă de moarte* [2], iar pe femeile și pe bărbații căsătoriți îi îmbracă cu cămașa de mire, pe care *înadins* o păstrează [3].

[1] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 10. — Rom. Simu : „Unii își pregătesc anume *o iie* sau o *cămașă de moarte*". — Alții și mai ales o seamă dintre femeile cale mai bătrâne se îngrijesc nu numai de hainele cu care au să fie îmbrăcate, precum : cămașă, ștergar, catrință, colțuni, papuci, etc., ci chiar și de toate celelalte obiecte, precum : ștergare, șervete, năfrămi etc. care sunt de trebuință la înmormântare și pe toate le așează și păstrează în ladă anume ca la timpul cuvenit, adică la caz de moarte, să aibă ai săi cu ce o îmbrăca.

[2] Suceava, com. de mai mulți inși : „după ce l-au spălat îl îmbracă într-o cămașă de *hasa* sau în altă cămașă nouă, însă din pânză subțire, croită și cusută îndată după moarte". — Todirești, com. de I. Avram, stud. gimn. : „îl îmbracă într-o cămașă subțirică și numai de abia cusută" — Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 10—11.

[3] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 11. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 : „Scoțându-l din scăldătoare, îl îmbracă în haine noi, cele mai de preț, ce le are. Mulți și le au pregătite din viață, mai ales bătrânele, dintre care unele și-au păstrat chiar hainele de mireasă". — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 322 : „E curios a ști din ce cauză unii dintre oameni și femei, fie cât de bătrâni, caută și țin foarte mult, ca la moarte, să fie îmbrăcați în cămașa ce au avut de ginere sau mireasă. Fost-a acesta un obicei introdus din cauza lipsei ce o fi îndurat bietul român și a neputinței de a-și procura vestminte mai de valoare sau credința că, căsătoria și moartea sunt cele două acte mari din viata lui ?". — Teofil Frâncu și George Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moții)*, București, 1888, p. 173 : „Îndată, la încetarea din viață decedatul se spală și se îmbracă în hainele cele mai bune. Dacă a fost însurat se îmbracă cu hainele cu care s-a cununat". — G. Tomoioagă : „În unele sate din Bucovina și mai ales în cele de peste Prut, precum bunăoară în Boian și Mahala, mai fiecare ins căsătorit are datină de a ține chiar și până la al 60 sau 70 an al vieții sale *cămașa de mire* sau mireasă, care la bărbați e cusută din pânză de in sau fuior cu flori frumoase de mătașă albă mai ales la mâneci și la poale, iară la femei cu altițe care de care mai frumoase și mai iscusite și cu tot felul de pui pe stan, cusuți asemenea cu mătașă de felurite culori și cu cea mai mare iscusință. Ba mulți inși păstrează nu numai cămașa, ci și alte lucruri de la cununie și de-i ajunge orice nevoie și greu nu le dau odată cu capul, ci le țin, cum pot, până la moarte. Lucrurile acestea apoi, lucrate cu multă iscusință și cu multă trecere de timp se scot din lada în care au fost păstrate și se-mbracă mortul cu dânsele împlinindu-și astfel dorința exprimată cu zeci de ani mai înainte de a fi îmbrăcat la moarte numai cu aceste schimburi sau vestminte".

Dacă moare o fată mare, atât cămașa cât și celelalte haine cu care are să se îmbrace, i se cos cu ață neînnodată, căci de o va înnoda, se crede ursitul ei ce era să-l ia de bărbat, nu se va mai însura, și vice versa [1].

Asemenea se face și la nevestele și bărbații cei tineri, precum și la copii, crezându-se că, dacă ața cu care li se coase vestimintele se înnoadă sau dacă, după ce s-au îmbrăcat, se încheie la gât, atunci partea lor, care le-a fost au avut să le fie, s-a legat de vechi și de aceea nu se poate mai mult căsători [2].

Dacă repauzatul a fost *om bătrân*, moșneag, se îmbracă în vestminte curate și frumoase, conform etății sale, se schimbă într-o cămașe mare și albă de fuior, se încalță mai ales în părțile de la munte, cu opinci, iar pe unii, dacă au cu ce, le cumpără și-i încalță, de regulă, cu ciobote (cizme) și mai ales în papuci, chiar și-n cazul acela, când în toată viața lor n-au purtat astfel de încălțări [3], iar pe cap li se pune o cușmă moșnegească, neagră sau albă, după cum le-a fost adică și portul în viață ; rar când însă pălărie [4].

Tot așa se îmbracă și *ceilalți bărbați*, cu acea deosebire numai că pentru aceștia se caută ca, cămașa să fie nu numai albă, adică curată, ci totodată și nouă, iar cușma mai frumoasă. Tot așa și celelalte vestminte.

În Moldova și Țara Românească se îmbracă, de regulă, cu cămașă nouă, cu brace și colțuri noi de postav sau de pânză albă, măcar că mortul poate n-a purtat niciodată cât a trăit ; se încalță apoi cu iminei galbeni sau cu meși negri de mort, iar în cap li se pune căciulă neagră [5].

Dacă cel mort e *fecior* se schimbă cu cămașa și izmene de bumbac sau de fuior, cu berneveci (cioareci) ori itari și cei mai avuți, care au de unde se-mbracă și cu pieptare sărbătorești sau mintene cu sau fără mâneci [6], se încinge cu curea sau cu brâu [7], se-ncalță cu ciobote scumpe, cu papuci noi sau cu iminei [8], la gât i se leagă o basma de mătasă, iar pe cap i se pune, fie vara, fie iarna o cușmă nouă și neagră, împodobită cu pene de păun sau cu floare artificială de târg. [9].

În Mahala, precum și în alte sate din Bucovina, i se pune pe cușmă o cunună făcută din bărbănoc [10].

[1] Ioneanu, *op. cit.*, p. 37.

[2] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac din Mahala : „Dacă moarte o femeie nu se încheie cu chiotorile, nici nu se leagă nimic în nod, căci omul nu se poate insura a doua oară" ; — El. Sevastos, *op. cit.*, p. 69 : „pentru mort se coase fără nod" ; Datina și credința aceasta se află și la armenii orientali din Suceava.

[3] Dict. de M. Ursaca din Vatra Dornei ; com. de V. Turtureanu și Av. Macovei, preoți ; com. de R. Simu și T. Simon din Transilvania.

[4] Dict. de M. Ursaca, A. Petriceanu, stud. gimn., de fel din Stroiești.

[5] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 10.

[6] Uzitat mai ales în ținutul Cernăuțului, com. de G. Tomoioagă și-n ținutul Năsăudului, din Transilvania, com. de T. Simon.

[7] Uzitat în Ropcea, com. de Em. de Cuparencu.

[8] Uzitat mai ales în satele de pe malul Prutului din ținutul Cernăuțului și cu deosebire în Boian și Mahala. Sub *iminei* se-nțelege un fel de papuci împodobiți cu curele colorate.

[9] În Ropcea, com. de Em. de Cuparencu ; în Badeuț, com. de Av. Macovei ; în Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu și în unele părți ale Transilvaniei com. de Rom. Simu : „feciorilor li se pune pe cap căciulă neagră cu pană (floare) în ea".

[10] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

În județul Muscel din Țara Românească, căciula feciorilor se învălește de jur împrejur cu cordele împestrițate : negre, albe și roșii care se numesc *„urări“* [1].

Mai pe scurt, toți feciorii se îmbracă și se gătesc ca niște *miri*. Ba unora, care sunt mai avuți și care au de unde se împodobi și cu lucruri de prisos, li se pune chiar și inele de argint sau de aur pe degete [2].

Femeile cele bătrâne se schimbă, de regulă, cu cămăși simple sau cu *cămășoaie* [3] se încing cu catrințe și prigitori, asemenea simple ; se-ncalță cu colțuni, mai ales de pânză și cu papuci și se-mpodobesc cu ștergare.

Nevestele se schimbă în cămăși noi, cusute cu altițe și cu strămătură, se-ncing cu catrințe frumos țesute, cu prigitori, peștimane, fote sau cu fuste, după cum le-a fost și portul ; iar peste catrințe se leagă, de regulă, cu brânețe, numite altmintrelea și *bârnețe* sau *frânghii ;* se încalță cu colțuni împletiți sau cusuți din pânză și cu papuci noi și se îmbrobodesc cu ștergare țesute în mai multe ițe. La o seamă li se pun în cap încă și un fes, peste care se leagă apoi cu un șal. Mai pe scurt, fiecare se gătește astfel, după cum i-a fost și portul în viață și după cum au îndătinat a umbla în zile de sărbătoare [4]

Cele mai avute se îmbracă peste cămașă încă și cu un zobon (antiriu), cu scurteică sau cu rochie [5], iar în urechi li se pun cercei, la grumaz mărgele sau sau salbă de monede și în degete inele [6].

În fine în unele părți ale Trasilvaniei muierile își mai pregătesc încă și o *merindeață de moarte,* care li se pune peste șorț în sicriu [7].

Dacă este *fată mare* se îmbracă, de regulă, în cele mai frumoase și mai scumpe haine, ce le-a avut și anume : cămașă cu altițe, cu pui și cu fluturi, se-ncinge cu catrință frumoasă țesută cu fir, pe care o leagă cu brâu roșu sau cu fustă ; se-ncalță cu călțuni și cu papuci sau *conduri* noi [8] ; se gătește fiecare cu capul gol și se împodobește cu fel de fel de flori, care i se pun în păr, iar pe deasupra se acoperă cu o *păioară* [9]. La o samă li se face și gâță împodobită ca la mirese.

În Transilvania se bagă asemenea cu capul descoperit și cu cunună împletită din flori, din bărbănoc sau din frunză de iederă pe cap, ca și

[1] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 11.

[2] Com. de G. Tomoioagă, cant. bis.

[3] Sub cuv. *cămășoi ;-oaie* se înțelege o cămașă largă și lungă fără altițe și pui pe stani.

[4] În Boian și Mahala, com. de G. Tomoioagă și Ionică al lui Iordachi Isac ; în Stupca, com. de Al. Baciu, stud. gimn ; în Vatra Dornei, dict. de M. Ursaca; în Orlat, Transilvania, com. de Rom. Simu : „La unele femei li se pun în picioare *cioci* sau *călțuni de pânză*“. — În districtul Năsăudului, com. de T. Simu : „La neveste, îmbrăcămintea e cea îndătinată pe la sărbători, punându-li-se pe cap *coapță* și totodată ele nu se lasă cu capul gol, ci li se pune și o năframă pe cap“.

[5] În Boian, precum și în alte sate din Bucovina și în Transilvania, com. de R. Simu.

[6] În satele de pe lângă Prut, din Bucovina.

[7] Com. de Rom. Simu.

[8] În Boian și Mahala, com. de V. Turtureanu, preot și G. Tomoioagă, cant. bis. Sub *conduri* — *condur* se înțelege un fel de îmbrăcăminte uzitate mai ales în ținutul Cernăuțului, care constau în două părți : *tălparii* în formă pantofilor și *ciobotele* în formă de colțuni peste care se îmbracă *tălparii.* Condurii se fac totdeauna din piele galbenă.

[9] În Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu ; în Stupca, com. de Al. Baciu ; în Stroiești, com. de A. Petriceanu ; în Vatra Dornei, dict. de M. Ursaca și în Badeuț, com. de Av. Macovei, preot.

în unele sate din ţinutul Sucevei şi al Cernăuţului. La altele şi anume la cele mai avute, li se pune pe cap *sovănel* din pânză subţire, dar numai până ce se încuie copărşeul, iar atunci se ia jos [1].

În satele de pe ambe părţile Prutului din ţinutul Cernăuţului, în Bucovina, precum şi-n ţinutul Năsăudului din Transilvania se mai împodobesc fetele cele mari şi anume mai sărace câte cu un şirag de mărgele, iar cele mai avute şi câte cu o salbă mică făcută din ruble, taleri şi sorocoveţi sau fiorini de argint, înşiraţi în fire groase de mătasă care ajung până la piept; în urechi li se pun cercei, iar pe degete unul sau şi mai multe inele de argint sau şi de aur, zicând că *ale lor au fost toate obiectele acestea, cu dânsele, deci, să se şi ducă* [2].

În scurt zis, fiecare fată mare se îmbracă în hainele cele mai scumpe şi mai frumoase şi se împodobeşte ca o mireasă. Şi dacă întreabă cineva pe părinţii săi de ce au împodobit-o cu nişte lucruri atât de scumpe, răspund că aceasta-i toată zestrea!

În Ţara Românească, când moare vreo *fată mare*, o gătesc asemenea ca pe o mireasă, o îmbracă cu rochie albă, i se despleteşte părul şi-i împodobesc capul cu flori şi cu peteală, punându-i-se în deget o verigă de logodnă şi se crede atunci că e mireasa lui Dumnezeu [3].

De aceea, e datină, atât în Ţara Românească cât şi-n Bucovina, de a numi, mai ales pe feciorii cei holtei şi pe fetele cele mari, *miri* sau *gineri* şi *mirese* şi a zice, când sunt întrebaţi părinţii despre dânşii, că i-au *însurat* şi *măritat*.

Dacă cel mort este un *prunc mic*, se schimbă cu cămeşuică, curată, se încinge cu un brâneţ, chingă sau cingătoare şi se încalţă cu păpucaşi noi, iar pe cap i se pune o pălăriuţă sau o cuşmă sau i se face un comănac de pânză de bumbac ori de pănură pe care îl împodobesc cu creţişori, cu găitani şi cu fel de fel de strămături; asemenea se împodobeşte şi cu fel de fel de flori, precum: roze, garoafe, ghiorghine, crini etc. [4].

În Transilvania, ţinutul Năsăudului, atât băieţii cât şi copilele până la şapte ani, se îmbracă cu cămaşă de botez. De la şapte ani în sus însă se îmbracă, de regulă, cu vestmintele cele de sărbătoare, adică cu cele mai frumoase ce le-au avut, pe cap li se pune căciulă (cuşmă), iar în picioare ciobotele sau opincuţe [5].

Toţi *copiii de ţâţă*, câţi mor, se crede că vor fi îngeri. De aceea, cămaşa în care se schimbă li se despică dinainte, de sus până jos, ca să poată zbura. Dar, în acelaşi timp, se leagă cu o cordeluţă roşie peste mijloc, ca să le servească ca aripi [6].

În caz când nu se află dindemână toate vestmintele, despre care ne-a fost până aici vorba, căci numai puţini oameni sunt care se pregătesc pentru asemenea lucruri mai dinainte, atunci mortul se schimbă mai întâi numai în cămaşă curată, iar toate celelalte se fac sau se cumpără imediat după repauzare şi se-mbracă ceva mai pe urmă cu dânsele.

[1] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 173, Com. de Rom. Simu.
[2] Com. de V. Turtureanu, G. Tomoioagă şi T. Simon.
[3] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 11.
[4] În Ropcea, precum şi în alte sate din ţinutul Storojineţului, în Bucovina, iar în Transilvania mai ales în Secadate şi împrejurimi, com. de I. Georgescu.
[5] Com. de T. Simon.
[6] În Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

Iar cum le-au cumpărat, îndată se apucă mai multe femei, care se află de față, de croiesc și cos vestmintele trebuincioase și apoi se îmbracă peste schimburi cu vestmintele mai sus amintite, îi pun cușmă în cap și-l încalță cu ciobote sau papuci.

Merită a fi amintit aici încă și aceea că morții, fie aceia orișicât de sărmani, niciodată nu se îmbracă cu vestmintele în care au murit, chiar și când acelea ar fi orișicât de frumoase. Ci vestmintele acelea, neamurile mortului le dau ca elemosină săracilor după ce l-au scăldat [1].

Îmbrăcarea și *gătirea* mortului, numită altmintrelea *gătarea*, *găteala* sau și *primenirea mortului* cu hainele cele mai scumpe, mai frumoase și mai tari, se face din iubirea și cinstea ce o arătăm către dânsul și pentru credința, ce este, că morții se duc să călătorească pe cealaltă lume, având a se înfățoșa înaintea lui Dumnezeu, la a doua venire, curați și îmbrăcați tocmai cum s-au îngropat [2].

Cei ce nu îmbracă pe morți în haine frumoase și curate, ca să aibă în ce se înfățișa înaintea Domnului nostru Isus Cristos la a doua venire și mai cu seamă în cămașa nouă și cât se poate de albă, ci în una veche și ruptă și pe deasupra încă și neagră, aceia nu numai că păcătuiesc foarte tare, ci cășunează totodată și mortului mare neplăcere, căci înfățișându-se într-o asemenea haină, la ziua judecății, lesne poate fi mustrat de către ceilalți creștini că, trăind în lumea aceasta, nu s-a îngrijit la timp, ca să aibă și el, dacă nu mai mult, cel puțin o cămașă mai cinstită, mai curată și mai frumoasă.

Dovada despre această credință, foarte răspândită și adânc înrădăcinată în inima poporului român de pretutindeni, avem și o mulțime de bocete poporane, care ne arată cum se roagă cei ce din nebăgare de seamă sau din altă cauză oareșicare au îmbrăcat pe vreun mort cu cămașă neagră sau presupun numai că li s-ar fi înegrit cămașa, după înmormântare, ca acesta să le-o trimită și ei, spălând-o și făcând-o albă ca ghiocul, iarăși i-or trimite-o îndărăt.

Aducem aici numai un singur exemplu.

Un bocet din satul Stupca, districtul Sucevei, în Bucovina, dict. de Ilinca a Mielului Capră, ne spune, cu privire la această credință, următoarele :

[1] Com. de T. Simon.

[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 11. — Ioneanu, *op. cit.*, p. 39 : „Un mort se înmormântează cu hainele cele mai bune pe care le-a avut, ca înfățișându-se înaintea lui Dumnezeu pe lumea cealaltă să fie curat". — I. Georgescu: „Mortul se îmbracă cu vestmintele cele mai bune, care le are, pentru că, crede poporul, că la ziua învierii cu acelea se va și scula". — Ionică al lui Iordachi Isac : „Se crede că, cum de împodobit se pune mortul în pământ, așa va fi și pe cealaltă lume în veci". — A. Petriceanu în lumea cealaltă ". — G. Tomoioagă: „Se crede că mortul se va scula desigur la a doua venire a lui Isus Cristos cu acelea straie, cu care l-au înmormântat și care nu vor fi atinse de putrejune, ci numai vor trece prin pământ ca și trupul, spre a se face mai frumoase ca și metalul în foc".

Şi iar dacă mi-i vedea
Că-i *neagră cămaşa*
Să spui mămuţii aşa :
Să-mi trimată cămaşa
Pe şuierul vântului,
Prin fundul pământului.
Că eu, cum oi căpăta-o
Frumuşel că mi-oi spăla-o ;
Nici cu apă, nici cu-ncrop
Nici cu oca de sopon
Numai cu lacrimi de om.
Şi după ce i-oi spăla-o
Frumuşel că i-oi usca-o ;
    Nici la boare,
    Nici la soare,
Numa-ntr-a mea jale mare
Colea-n sân la ţâţişoare.
Şi după ce mi-oi usca-o
Îndărăpt i-oi înturna-o
Pe şuierul vântului,
În fundul pământului...

Datina îmbrăcării şi înmormântării mortului cu cele mai alese, mai frumoase, mai trainice şi totodată mai curate vestminte era uzitată şi la vechii romani. Virgiliu ne spune în privinţa aceasta următoarele :

„Vai ! tu care zaci în pământ necunoscut, dat pradă cânilor latini şi pasărilor, şi eu mama ta n-am putut să te-ngrop, să-ţi închid ochii sau să-ţi spăl ranele acoperindu-le cu vestminte pe care le-am cusut zi şi noapte, şi lucrând îmi mângăiam grijile bătrâneţei“ [1].

După ce s-a îmbrăcat şi gătit, în chipul cum s-a arătat până aici, i se leagă o basma sau o năframă cusută la brâu şi mai ales la cei mai înaintaţi în vârstă, ca să aibă cu ce se şterge de sudorile, care îi vor curge pe faţă de osteneala călătoriei celei lungi şi grele, ce va trebui s-o facă până ce va trece cele 24 de vămi şi va ajunge în împărăţia cerului [2], căci se crede, că fiecare om, după moarte, va avea să facă o călătorie lungă şi ostenicioasă, până când va ajunge la locurile de odihnă ; şi în călătoria aceasta va trebui să sufere foarte multe neajunsuri, precum : sete, foame, frig şi căldură. Şi tot din această cauză, crede poporul, că mortul trebuie să aibă vestminte noi şi ţiitoare [3].

[1] *Aeneid.* IX, 488 şi urm.

Heu ! terra ignota, canibus date praeda Latinis
Alitibusque jaces ! nec te tua funera mater
Produxi, pressiere oculos, aut vulnera lavi;
Veste tegens, tibi quam nocte festina diesuqe
Urgebam et tela curas solabar aniles.

[2] Com. de G. Tomoioagă.
[3] M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57.

Tot atunci i se leagă şi picioarele cu o basma sau cu o aţă roşie, pe care o numesc *piedică*, anume ca să i se ţie picioarele bine la un loc, şi apoi se aşează pe o masă sau pe o laiţă.

Piedica, cu care i se împiedică picioarele şi care se lasă până ce se porneşte la ţinterim, iar atunci se dezleagă şi se pune în ciobota mortului, ca să poată merge neîmpiedicat în cealaltă lume [1], se păzeşte foarte tare de către cei de casă, ca nu cumva s-o fure străinii, şi mai ales fărmecătoarele, crezându-se că, cine are o asemenea piedică, poate să facă cu dânsa fetelor mari pe dragoste. De aceea, fetele mari şi mai ales acelea, cărora le-a trecut de mult timpul măritişului, se şi bat foarte tare după dânsa, căutând toate chipurile şi mijloacele doară o pot apuca şi îndosi [2].

Aşezat fiind mortul pe locul menit pentru acest scop, se uită acuma cei de faţă şi mai ales neamurile la dânsul, ca să vadă de e vesel ori nu. Şi dacă e vesel se crede că cei ce l-au îmbrăcat şi gătit i-au intrat în voie şi că pe cealaltă lume a fost primit cu bucurie în vestmintele cu care l-au îmbrăcat.

Dacă însă mortul arată o faţă tristă şi posomorâtă, se crede că nu e mulţămit cu vestmintele în care l-au îmbrăcat, fiindcă ori i le-au schimbat ori nu i le-au pus pe toate, după cum a dorit şi a lăsat cu limbă de moarte.

Dacă în urma acestei observări s-a îmbrăcat din nou şi s-a împodobit cu mult mai frumos, de cum a fost mai nainte şi tot încă arată supărat şi posomorât la faţă, apoi cei de casă promit a-i da pe viitor de pomană nişte haine cu mult mai frumoase şi mai scumpe. Ba cei mai avuţi şi mai înduraţi, îi dau aşişi îndată, de pomană, unul sau două rânduri de straie, cum ştiu ei că i-au plăcut celui mort în viaţă şi mai ales : cojoc, pieptar, suman, manta, ciobote, pălărie şi multe altele, cu care nu-i pot îmbrăca şi pune în sicriu, în bună speranţă că le va avea pe cealaltă lume pentru că, crede poporul, că orişice i se dă omului de pomană, nu se pierde, ci le capătă în cealaltă lume îndărăt.

Dacă s-au făcut toate acestea, în cele trei zile după repauzare, cât timp stă mortul în casă şi tot încă e trist, atunci atât cei de casă cât şi străinii cred că mortul, fiind înaintat în vârstă, e păcătos, iar dacă e prunc nevinovat, că vede păcatele şi muncile părinţilir, moşilor, strămoşilor, precum şi ale altor neamuri şi de aceea arată aşa de trist şi posomorât.

Prevăzând şi presupunând, aşa dară, neamurile cele mai de aproape ale mortului din faţa acestuia binele şi fericirea raiului pe de o parte, iar pe de altă parte nefericirea şi torturile iadului îşi iau nemijlocit după înmormântare refugiul la rugăciuni, liturghii, parastase, dezlegări şi sărindare atât pentru iertarea păcatelor celui de curând înmormântat cât şi ale altor morţi de mai nainte [3].

[1] Frâncu-Candrea, *Op. cit.*, p. 173 : „Picioarele i sunt legate cu o aţă, care, când se pune capacul pe sicriu, se ia, ca mortul să poată merge neîmpiedicat în cealaltă lume".

[2] Datinile românilor din Bilca, com. de Iustin Cârdeiu, stud. gimn. şi a celor din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

[3] Com. de G. Tomoioagă.

În sfârşit, mulţi cred că mortul şade scârbit de aceea, fiindcă vede pe cealaltă lume ceva îngrozitor şi din cauza aceasta îi pare rău după lumea asta, precum şi după părinţi, soţie, copii şi după neamurile cele mai de aproape pe care a trebuit să le părăsească. Iar dacă e voios, se crede nu numai că vede ceva frumos şi îmbucurător, ci totodată şi pentru aceea că va muri, cât mai degrabă, în urma sa, cineva dintre neamurile sale cele mai de aproape şi mai iubite şi că, prin urmare, nu va fi singur în cealaltă lume [1].

[1] Credinţele românilor din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac, precum şi a altor români din Bucovina.

VI

Aşezarea

În cele mai multe părţi ale Bucovinei este datină ca mortul, după ce s-a îmbrăcat şi gătit în vestmintele şi-n chipul cum s-a arătat în capitolul premergător, să se puie pe o laiţă şi mai ales pe laiţa cea despre amiazi sau din faţa casei despre uşă şi anume cu faţa în sus şi cu capul sub icoane, adică spre răsărit, iară cu picioarele spre apus sau mai bine zis spre uşă ceea ce înseamnează că el este gata de ducă [1].

De la modul aşezării acesteia vine apoi şi blestemul : *„vedea-te-aş cu faţa-n sus"*, *sau „vedea-te-aş întins pe laiţă"*, care înseamnează atâta cât : vedea-te-aş mort.

În unele locuri şi anume prin oraşe, precum şi la răzeşii şi ţăranii cei mai avuţi, se pune pe o masă sau şi pe nişte scânduri, care se aşează în mijlocul *casei celei mari* [2], în formă de catafalc şi se acoperă cu lăicere sau cu scoarţe frumoase. Aice se aşează apoi, cu faţa în sus, cu capul spre răsărit şi cu picioarele întinse spre apus, iar când casa nu este astfel întocmită ca să poată sta cu capul spre răsărit, atunci se pune, de regulă cu picioarele îndreptate spre intrare, adică spre uşă [3]. De aice vine apoi şi blestemul : *„vedea-te-aş întins* sau *lungit pe masă"*.

Rar unde este datină, mai ales vara, de a se aşeza şi afară pe prispă [4].

În unele părţi din Moldova se aşează pe masă şi anume cu capul sub icoane, sau pe *laviţă,* în casă sau în tindă, cu faţa, ca şi în Bucovina, spre răsărit [5], în altele însă îl scot afară şi-l aşează pe prispă, totdeauna cu picioarele spre răsărit [6].

În Banat se aşează sau pe masă sau după masă între fereştri, pe laviţă, alăturea cu peretele [7].

În toată Transilvania, precum şi-n unele părţi ale Moldovei şi Ţării Româneşti el se aşează pe o laviţă, pe o masă sau şi pe un pat făcut din

[1] În Todireşti, com. de I. Avram ; în Ropcea, com. de I. de Cuparencu ; în Boian şi Bosanci, com. de G. Tomoioagă ; în Bădeuţ, com. de A. Macovei ; în Stupca, com. de Al. Baciu ; în Vatra Dornei, dict. de M. Ursaca.

[2] Cele mai multe case ţărăneşti din Bucovina se împart în trei părţi : în *casa mică* şi *casa mare,* care se despart una de alta prin *tindă.* Casa cea mică serveşte de regulă spre locuit şi ca bucătărie, iar cea mare spre păstrarea vestmintelor şi ale altor lucrui de preţ, precum şi spre primirea oaspeţilor mai aleşi şi anume la zile mari.

[3] În Suceava şi Ropcea, com. de I. Cuparencu ; în Boian, Mahala, Bosanci şi alte sate din Bucovina, com. de G Tomoioagă.

[4] În Stupca, com. de Al. Baciu.

[5] T.T. Buradă, *op. cit.,* p. 12. — Com. de A. Pletosu.

[6] A. Lambrior, *op. cit.,* p. 151.

[7] Com. de Ioan Popovici, învăţător.

scânduri însă totdeauna cu picioarele spre ușă, adică gata de plecare de unde a rămas apoi și zicerea : *„vedea-te-aș cu picioarele-nainte"*, adică mort [1].

Dacă s-ar așeza cu capul spre ușă, atunci, după credința românilor din Moldova, tot neamul i s-ar topi, adică toți, până într-unul, ar muri din casa aceea [2].

Așezarea mortului cu picioarele spre ușă, adică gata de plecare, deși e uzitată și la alte popoare străine, totuși seamănă a fi de origine română, pentru că ea a fost îndeobște urmată și de romani.

Romanii adică, după ce îmbrăcau trupul mortului, îl puneau într-o cămară deosebită a casei, care se numea *vestibulum*, unde îl așeza cu picioarele către ușă, voind a însemna prin aceasta atâta : că mortul e gata spre plecare, sau că el trebuie să meargă acolo, de unde a venit, adică în pământ. Din această cauză adeseori ziceau strămoșii noștri *„porrectus est"* în loc de *mortus est"* [3].

Pliniu ne spune în privința aceasta următoarele : „Natura a dispus ca omul său intre în lume cu capul și să iasă cu picioarele" [4].

Adică, tocmai, după cum spun și o seamă de români din ziua de azi.

Iar Persius zice :

„Apoi pornesc trâmbițele și făcliile : în sfârșit, repauzatul așezat pe un pat înalt și uns cu miresme unsuroase, este întins cu picioarele înțepenite spre ușă" [5].

După ce l-au așezat, îi închid din nou ochii, în caz când aceștia nu s-ar fi ținut bine închiși și lipiți, iar dacă și de astădată nu vor să se țină închiși pun pe dânșii câte un gologan de aramă sau de argint ca să se ție [6]. Ba în unele locuri, atât din Bucovina cât și din Banat [7], îi leagă și fălcile cu o maramă sau basma, anume ca să nu înțepenească și să rămâie apoi cu ochii deschiși și cu gura căscată, că nu e bine.

Dacă i se închid ochii și iarăși i se deschid și rămâne apoi cu dânșii deschiși, atunci cred unii că în casa respectivă are să fie foamete, adică, că locuitorii săi au să sărăcească și că nu se vor putea iarăși rădica [8]. Alții iarăși sunt de părere că toată viața lui a petrecut-o în somn și de aceea a deschis acuma ochii [9].

[1] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 12 — Ioneanu, op. cit., p. 39 : „Pe unele locuri un mort se așează cu picioarele spre ușă, adică gata de plecare. De aici este și zicătoarea : *„vedea-te-aș cu picioarele înainte"*, adică mort." — *Com.* de T. Simon. I. Georgescu și Rom. Simu : „După ce s-a îmbrăcat mortul se pune pe un scaun lung ori o laviță, cu capul către fundul casei și cu picioarele către ușă, gata spre plecare, în alte locuri cu capul spre răsărit".

[2] Dict. de Măriuca Nistor, din Mălini.

[3] M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57.

[4] Lib. VII, 8 : „Ritu naturae capite hominem gigni mos est, pedibus efferi".

[5] III. 105 :

> Hinc tubae, candelae ; tandem beatulus alto
> Compositus lecto crassisque lutatus aromis
> In portam rigidus calces extendit.

[6] Mai pretutindeni în Bucovina, apoi în Transilvania. — Com. de T. Simon : „După ce l-au îmbrăcat și așezat, de cumva a murit schimosit de ex., dacă ochii i-au rămas întorși sau gura deschsă, năzuiesc de a le tocmi, ca să aibă o înfățișare plăcută".

[7] Com. Iosif Olariu, înv. în Domanu.

[8] În Ropcea, com. de I. de Cuparencu.

[9] În Todirești, com. de I. Avram.

Cei mai mulţi însă cred şi spun că, nestându-i ochii închişi şi lipiţi, ci deschişi, înseamnă că, în scurt timp, are să mai moară cineva din casa aceea sau dintre neamurile cele mai de aproape, care i-au fost mai dragi şi anume ori un bătrân, ori doi tineri. Ba, în unele locuri, cred aşa de tare, încât că, dacă cineva este bolnav din neamul celui mort se pregătesc cu toate cele trebuincioase de moarte pentru dânsul, aşteptând numai ora în care să-i iasă sufletul [1]. Iar când stă cu un ochi închis şi cu celălalt deschis, cred că, cu cel închis se uită pe drumul său, iar cu cel deschis se uită în casă, ca să vadă cine are să vină după dânsul din acea casă [2].

Dacă stă cu gura deschisă cred unii că el se roagă la oameni, ca să-l ierte [3], alţii, că cere ceva de pomană[4], cei mai mulţi inşi însă că are să mai moară cineva din casă aceea [5].

De la această credinţă se vede că vine apoi şi datina de a-i lega fălcile cu o năframă.

În unele părţi din Banat cred românii că atât cu năframa aceasta, după ce i s-a luat mortului de sub barbă, cât şi cu baticul pus lângă mort la ieşirea sufletului, fac vrăjitoarele o mulţime de fărmecături [6].

În Ţara Românească, din contră, există credinţa, că, dacă *un mort*, după o zi şi o noapte îi şade gâtul moale, e semn că va mai muri cineva din acea casă [7].

După ce i-au închis ochii şi legat gura, îi tocmesc mânile în cruciş pe piept şi anume totdeauna cea dreaptă peste cea stângă.

Punerea mânilor pe piept, ca şi când s-ar ruga, înseamnă, după credinţa unora, că el mulţumeşte lui Dumnezeu pentru traiul ce l-a trăit şi acuma lasă toată grijile lumeşti de pe pământ şi merge numai cu sufletul la Dumnezeu [8], după a altora că el se roagă în cealaltă lume cum s-a rugat şi într-aceasta [9], şi iarăşi după a altora că el aşa are a se înfăţişa în ziua judecăţii celei de pe urmă dinaintea scaunului dreptului judecător, ca şi cum s-ar ruga şi umili spre a face pe dreptul judecător îndurat, ca să-l ierte de toate cele ce le-a păcătuit în viaţă [10].

De la această datină se vede apoi că vine şi blestemul : *„vedea-te-aş cu mânele pe piept"*, ceea ce înseamnă atâta cât : vedea-te-aş mort !

În cele mai multe părţi din Bucovina, îi pun în mâna dreaptă o cruciţă făcută din ceară galbenă şi curată, care înseamnă pe de-o parte că mortul a crezut totdeauna în domnul nostru Isus Cristos, cu alte cuvinte că el a fost şi a murit creştin şi că va fi totdeauna cu Isus Cristos [11], pe de altă parte, ca să aibă un scut cu care să se apere împotriva diavolului, pe când va trece *vămile văzduhului* şi totodată să-i poată birui, precum au

[1] În Crasna, de At. German ; în Todireşti, com. de I. Avram ; în Bosanci, com. de I. de Cuparencu în Mihoveni şi Buninţi, com. de Const. Corvin, stud. gimn. : în Ropcea, com. de I. de Cuparencu.
[2] În Bosanci, com. de I. Blându ; în Ropcea, com. de I. de Cuparencu.
[3] În Crasna, com. de At. German.
[4] În Stroieşti, com. de A. Petriceanu.
[5] În Mihoveni, com. de Const. Corvin.
[6] Com. de Ios. Olariu.
[7] Ioneanu, *op. cit.*, p. 38.
[8] În Stupca, com. de Al Baciu.
[9] În Ropcea, com. de I. de Cuparencu.
[10] Com. de G. Tomoioagă.
[11] În Berchişeşti, com. de G. Velehroschi, stud. gimn. ; în Ropcea, com. de Em. de Cuparencu, stud. gimn.

biruit martirii pe duşmanii trupeşti şi sufleteşti, ţinând tare credinţa în Isus Cristos şi arma crucii în contra diavolilor [1].

După credinţa românilor din Balaceana, districtul Sucevei, a celor din Mănăstioara sau St. Onofrei, districtul Siretului şi a celor din Bilca, districtul Rădăuţului, *cruciţa de ceară*, care se pune în mâna mortului, însemnează *dreptatea* sau *mărturia* de pe care, la o doua venire a Domnului nostru Isus Cristos, când vor învia toţi morţii, îl va cunoaşte Dumnezeu că a fost creştin, căci atunci fiecare om, care a crezut în Isus Cristos, va trebui să se înfăţişeze câte cu o cruce în mână înaintea sa, ca să se cunoască : care a crezut în cruce şi care nu [2].

În unele părţi, tot din Bucovina, în locul cruciţii, i se pune în mâna dreaptă lumânarea, ce a ţinut-o în mână, pe când îi ieşea sufletul, crezând că, cu acea lumânare, se înfăţişează luminat înaintea scaunului dumnezeiesc, unde se împărtăşeşte cu Isus Cristos, văzut în persoană, pe când la împărtăşirea din viaţa aceasta Domnul nostru Isus Cristos nu era văzut de dânsul [3].

Alţii, din contră, cred şi spun că lumina, ce i se pune de astă dată în mână, îi serveşte spre luminarea drumului din cealaltă lume, pe unde are să meargă, până ce va ajunge la locul de odihnă şi mai ales când are să treacă peste *puntea raiului* [4].

În unele părţi din Transilvania, precum bunăoară în ţinutul Năsăudului, în locul cruciţei i se pune între cele trei degete de la mâna dreaptă, cu care şi-a făcut cruce, o *turtiţă*, asemenea de ceară de stup [5].

La mijlocul *cruciţei*, care se pune în mâna mortului, în cele mai multe locuri se lipeşte un ban de aramă (1 cr. sau 5 bani), de argint (un puişor ≡ 10 cr.) sau şi de aur, după puterea omului.

Cu acest ban, după credinţa unora, mortul are să plătească *luntrea* cu care va trece în cealaltă lume [6], căci se istoriseşte că pe cealaltă lume

[1] În Todireşti şi Soloneţ, com. de I. Avram : „*Cruciţa* se pune în mâna mortului, ca să-i stea la trecerea vămilor întru ajutor". În Stupca, com. de Al. Baciu : „*Cruciţa de ceară se pune* în mâna mortului, ca să se apere cu dânsa în contra duhurilor necurate". În Fundul Moldovei, com. de Const. Mercheşu : „*Cruciţa de ceară*, care se pune, de regulă, la copii, însemnează ca să se apere în cealaltă lume de diavoli". În Ropcea, com. de Em. de Cuparencu : „*Cruciţa de ceară* înseamnă că cel mort va putea cu semnul sf. cruci merge ori pe unde şi că nimic nu-l va împiedica au reţine, căci el, pretutindeni, va fi apărat de sf. cruce".

[2] Com. de M. Jemna, Just. Cârdei, stud. gimn., şi dict. de Elisabeta Agapi.

[3] Com. de G. Tomoioagă.

[4] Com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn., de loc din Stulpicani.

[5] Com. de T. Simon.

[6] Com. de I. Avram : „Românii din Soloneţ şi Todireşti cred că sufletul omului, după ce se desparte de corp, are să treacă *peste un rău mare*, şi acolo este un om, care stă lângă apă şi dacă-l plăteşti, el te lasă să treci peste apa aceea, iar dacă nu-i plăteşti, nu te lasă să treci. Deci, de aceea i se pune mortului griţari la cap, ca să aibă cu ce plătiomulde lângă râu, ca să-l treacă".

T.T. Burada, *op. cit.*, p. 17 — V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 6 : „Este în ţară o datină veche de a pune câte o mică monedă în mâna fiecărui mort, când este a-l înmormânta, şi acesta poporul o face fără a se gândi la antica obolă a lui Caron". Idem de eadem, p. 140 : „Afară de zisele monede, se mai pune şi câte o monedă mică în mâna mortului, pentru ca să aibă cu ce plăti pe cea lume *barca lui Caron*. Românii însă au uitat şi pe *Caron* şi râul *Stix* şi câmpii *Elisei* din mitologia strămoşească, de când cristianismul a înlocuit religia păgânismului".

sufletul trebuie să treacă peste un râu lat şi mare şi, nefiind el în stare a-l trece singur, dă banul acesta unui luntraş, care stă acolo şi acela îl trece apoi cu *luntrea* [1]; după a altora însă *vămile* sau *străjile*, ca să poată trece mai departe şi să ajungă la locul de odihnă neîmpiedicat [2]; şi iarăşi după a altora, pentru că aşa e datina românului, ca să nu meargă nicăieri cu mâna goală, prin urmare nici înaintea lui Dumnezeu [3], precum şi pentru aceea, ca să poată plăti toate datoriile, pe care n-a fost în stare sau nu a voit a le plăti în viaţă [4].

În unele locuri însă, atât din Bucovina cât şi din Moldova şi din Transilvania, crucerul acesta i se pune în mână dreaptă [5], în altele însă i se leagă de cheutoarea cămeşii şi serveşte spre acelaşi scop, adică, ca să aibă cu ce plăti *vămile* [6].

În Ţara Românească este datină de a se pune în sânul mortului 24 de parale să plătească la cele 24 *vămi* câte o para, iară la degetul cel mic de la mâna dreaptă i se leagă, spre acelaş scop, o para de argint ori şi de aramă, de unde vine apoi şi locuţiunea proverbului, zicându-le celor bogaţi şi zgârciţi că *„nu o să iei lumea cu tine, ci tot o pară legată la deget“* [7].

În Banat este asemenea datina de a se pune în sânul mortului 9 cr., în credinţa că mortul are să treacă prin *nouă vămi*, până la rai şi cu cei 9 cr. se poate răscumpăra, iară alăturea cu dânsul un *bătuel* de alun cu un cruceriu la un capăt [8].

În vechime ne spun bătrânii că, atât în Moldova cât şi la românii din Transilvania, acest ban se punea în gura mortului [9].

[1] Cred. rom. din Balaceana, com. de M. Jemna şi a celor din Ştupca, com. de Al. Baciu: „Banul i se pune în mână ca, cu dânsul, să plătească un bătrân moşneag, ca să-l treacă peste un râu mare, în cealaltă lume“.

[2] In Boian, com. de V. Turturearnu: „În mână se mai pune o cruciţă de ceară cu un ban lipit de ea, ca sufletul repauzatului să aibă cu ce plăti *vămile* prin care are să treacă“. — I. Avram: „Românii din Soloneţi şi Todireşti spun că sufletul omului după ce se desparte de corp, are să treacă prin mai multe *vămi*, de aceea pun oamenii în mâna celui mort sau „la cap unul sau mai mulţi griţari, ca să aibă cu ce plăti *vămile*“. — Nic. Cotlarciuc: „Având sufletul mortului să treacă hotarele lumii acesteia trebuie să treacă printr-o vamă unde e întuneric, iar la poarta cea din urmă unde ar avea să iasă afară, stă cineva şi trebuie să plătească bănuţul acesta“. — Rom. Simu: „În mâna dreaptă i se pune o cruce de ceară şi un cruceriu, ca să plătească *vămile* în cealaltă lume“. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151: „punându-i în mână o cruce de ceară cu-n bănuţ lipit de dânsa pentru plata *vămilor văzduhului*“.

[3] În Ropcea, com. de Em. de Cuparencu.

[4] În Berchişeşti, com. de George Velehorschi.

[5] În Voitinel, com. de Dim. Cardei; în Câmpulung, com. de V. Burduhosu; în districtul Năsăudului din Transilvania, com. de T. Simon şi în Secadate, com. de I. Georgescu.

[6] În Mihoveni, com. de Const. Corvin.

[7] Dobre Ştefănescu, *Studii asupra literaturii poporale*, în „Lumina pentru toţi“, an. IV, Bucureşti, 1888, p. 369; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 36: „Unui mort i se bagă o para de argint pe degetul cel mic de la mâna dreaptă, *ca să aibă cu ce plăti vama pe lumea cealaltă*“.

D. Stănescu, *op. cit.*, p. 323: „De asemenea, nu se uită niciodată să lege de degetul cel mic al răposatului câte un ban, ca să plătească îngerilor ce-l conduc pe această cale grea şi pe care altfel n-ar putea s-o facă“ — T.T. Burada, *op. cit.*, p. 17: „În judeţul Prahova, acel ban se leagă la degetul cel mic de la mâna dreaptă“.

[8] Com. de Ios. Olariu, învăţător în Domanu.

[9] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 17.

În Bucovina şi anume în Frătăuţul Vechi, districtul Rădăuţului, este şi astăzi datina de a pune mortului un puişor de argint sub limbă, unde-l lasă până ce scot mortul din casă. Când dau să scoată mortul, atunci îl scot puişorul de sub limbă şi cumpără pe dânsul rachiu, pe care îl dau apoi unui *beţiv de profesiune,* ca să-l bea, în credinţa că cine va bea rachiu de acesta nu va bea mai mult în toată viaţa sa [1].

În unele sate din Transilvania se creapă la un capăt băţul, care se pune în sicriu şi se aşează în acea crepătură [2].

În unele sate din Bucovina, precum, bunăoară, în Todireşti şi Soloneţ, dacă mortul a fost un om avut, îi pun mai mulţi *griţari,* iară dacă a fost sărac îi pun numai un singur griţar la cap [3].

De multe ori însă acest ban se pune numai pe sicriu sau se aruncă în groapă [4].

Datina punerii banului, în deosebite chipuri arătate mai sus, precum pe cruciţa cea de ceară, în mână, în gură, la cap sau în sicriul mortului, precum şi credinţa despre cauza punerii sale, e parte de origine veche, păgână, şi parte de origine mai nouă creştină şi anume cea dintâi, adică cea despre plătirea unui om, ca să-l treacă pe cel mort *peste un râu sau apă mare,* e de origine curat romană, iar cea despre plătirea *vămilor* cu mult mai posterioară şi anume de origine apocrifo-creştină.

Precum fac românii de azi, aşa era datina şi la romani, de a pune în gura mortului sau în sicriul acestuia un ban, obol-*obolus,* crezând că repauzatul va trebui să-l dea lui *Charon,* păzitorul de la poarta iadului (Hades), anume ca să-l treacă cu o *luntriţă* peste fluviul *Acheron* sau peste apa *Stix,* ca să poată astfel intra în Hades.

Juvenal ne spune în privinţa aceasta, că „în timp ce noul venit stă pe mal şi este cuprins de frică la vederea înfricoşatului Charon, nenorocitul a pierdut speranţa de a trece cu barca balta cea glodoasă, neavând nici un ban pe care să-l dea cu gura" [5].

În Properţiu încă aflăm aceasta : „Rugăciunile mişcă inimile zeilor ; şi când luntraşul a primit banul, poarta înspăimântătoare se închide pe mormântul ierbos" [6].

În fine, Virgiliu ne spune : „Toată mulţimea ce-o vezi aici este săracă şi fără mormânt. Acela, acolo este luntraşul Charon, aceştia pe care îi duce unda (luntrea) sunt îngropaţi" [7].

[1] Com. de mai mulţi români din loc.
[2] T.T. Burada, *op. cit.,* p. 17.
[3] Com. de I. Avram, stud. gimn.
[4] T.T. Burada, *op. cit.,* p. 17.
[5] Juv. III, v. 265.

Iam sedet in ripa tetrumque novicius horret,
Porthmea, nec sperat cenosi gurgitis ainum.
Infelix nec habet, quem porrigat ore trientem.

[6] Lib. IV, El. XI. v. 7 :

Vota movent superos : ubi portitos aera recepis.
Obserat herbosos lurida porta rogos.

[7] Aen. VI. 325 :

Haec omnis, quam cernis inops et imhumataque turba est
Portitor ille, Charon : hi, quos vehit unda, sepulti.

În Țara Românească ne spune Ioneanu că „dacă un mort este lunatic și înziuat cu un frate al său, care trăiește, i se împănează ochii, nasul gura și urechile cu mei și pietricele, *ca să nu se facă strigoi* ; iar după ce-l îngroapă, se slobode o pușcă pe deasupra mormântului ; aceasta se face, ca să nu se ivească vreo vrajbă între cei doi frați pe lumea cealaltă" [1].

Tot Ioneanu ne spune mai departe că, copilul, care se naște cu *căiță* pe cap, se crede că, după moarte, se va face *strigoi*, de aceea, când moare, i se leagă trupul cu *rug* iar în ochi, în gură, în nas și în urechi i se pune mei, anume ca să nu se facă *strigoi*, și așa se pune apoi în mormânt [2].

Românii din Banat, se vede că tot spre acest scop, îi pun în ochi, urechi, nări și gură, în loc de mei sau pietricele, tămâie [3].

Mai demult era datină în Banat ca la fiecare mort, de-ar fi fost acela de orișice etate sau gen, să se cheme un știutor (cunoscător), de regulă, o moașă, care trebuia să-i provadă cadavrul cu cele necesare, ca nu cumva să se întoarcă, ca *strigoi* pe pământ. Chematul străpungea mai întâi scăfârlia mortului cu un ac lung, apoi îi ungea corpul în diferite locuri cu unsoare de la un porc, care s-a tăiat în ziua de *Ignat*, cinci zile înainte de Crăciun ; și pe urmă mai punea alăturea cu dânsul încă și un băț de un șuc de lung și ghimpos de *măcieș* (trandafir de câmp), care era menit a-l opri să iasă din groapă, pentru că, încolotocindu-se cu vestmintele în ghimpii acestuia, mortul nu putea ieși afară [4].

Pe piept i se pune, în cele mai multe părți locuite de români, o icoană sau o cruce de lemn, parte, ca să nu se apropie duhurile cele necurate de dânsul și parte pentru aceea, ca să aibă creștinii care vizitează pe cel mort în cele trei zile câte stă în casă, ce săruta [5].

În unele sate din Bucovina, precum bunăoară în Mahala, este datină de a se pune pe mort și o seceră, anume ca să nu cresacă, să nu se umfle, care, cât stă mortul în casă, atâta stă și ea pe dânsul, iar când se pornește la groapă, se ia [6].

În Țara Românească există credința, că, dacă cadavrul vreunui mort, până la înmormântare, capătă miros greu, în viața lui a făcut multe păcate [7].

Tot în Țara Românească e datină de a se pune unui mort orar pe frunte, ca să fie păzit de focul cel nestins [8].

Afară de cele înșirate până aici se mai pune peste întreg corpul mortului, încă și o pânză albă și curată de casă, lucrată din bumbac sau fuior, după puterea omului, care se numește *giulgiu, sovon* sau *respeti* [9]. Dacă pânza aceasta este subțirică și mai ales străvezie se numește *păioară*.

[1] Ioneanu, *op. cit.*, p. 37.
[2] *Ibidem*, p. 41.
[3] Com. de Ios. Olariu.
[4] Art. u. Alb. Schott, *Walachische Mäachen*, Stuttgart und Tübingen, 1845, p. 298.
[5] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 15. Apoi com. de mai mulți români, atât din Bucovina cât și din Moldova și Transilvania.
[6] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.
[7] Ioneanu, *op. cit.*, p. 42.
[8] *Ibidem*, p. 36.
[9] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15. — T. Simon : „Mortul se acoperă cu o pânză de diferite calități, după cum e și respectivul de avut".

Pânza aceasta, care trebuie să aibă lungimea corpului și dacă este cu putință, încă și mai lungă ca să spânzure ceva peste picioare, însemnează, după credința unora, că mortul se va apăra cu dânsa în contra focului, ce trebuie să-l străbată până la rai [1], după credința altora însă, ca să-i fie ca pod pe care trebuie să treacă, când va merge în cealaltă lume [2].

De la această pânză cu care, cât stă mortul în casă, se acoperă, de regulă, numai de la mâni în jos și numai în caz când e diform la față, se acoperă și pe cap, vine apoi și proverbul *„pare că i-au luat pânza de pe obraz"*, care se aplică unui om foarte slab și palid la față [3].

După ce se pune mortul în sicriu atunci, fie el diform ori nu la față, se acoperă și peste obraz cu dânsa și așa se înmormântează.

Punerea pânzei acesteia e atât de îndătinată și răspândită pretutindeni, că nu odată se face amintire despre dânsa și în poezia poporană.

Așa, într-o doină din Moldova citim, în privința aceasta, următoarele :

Și-oi lăsa cu jurământ,
Să-mi vii, maică, la mormânt.
Și să dai țărna-ntr-o parti,
Să vezi doru ce poati.
Să iei pânza di pi obraz
Să vezi moarți cu năcaz.
Și s-o iei di pi picioari,
Să vezi moartea-nșelătoari [4].

Iar un bocet din Transilvania, districtul Năsăudului, se începe astfel :

Puișorul meu iubit
De trăit ai fi trăit
Moartea nu te-a-ngăduit ;
Ia-ți pânza de pe obraz,
De vezi moartea cu năcaz.
Ia-ți pânza de pe picioare,
De vezi moartea-nșelătoare [5].

Românii din Țara Românească crezând că sufletul omului are să treacă prin locuri călduroase, fac mortului o apărătoare de pânză cât corpul lui de lungă, la care adaugă aripi asemenea de pânză. Totodată se fac pe dânsa și patru cruci ; câte una pe fiecare din aripi, una pe pânza de deasupra capului și alta deasupra pântecelui. De ordinar, pânza aceasta trebuie să fie de tort, spre a-l feri mai bine de razele călduroase, fiind mai groasă [6], nicidecum însă de mătasă sau altă materie subțire și slabă.

[1] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.
[2] In Câmpulung.
[3] Datină pretutindeni în Bucovina și Moldova ; vezi și A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 :" În sfârșit îl acoperă cât îi de lung cu o pânză albă numită în limba bisericii *giulgiu*, iar în limba curgătoare numai *pânză ;* de unde a și rămas vorba ce se zice, când cineva e galben și istovit : *„parcă i-au luat pânzele de pe obraz"*.
[4] M. Canianu, *Poezii populare, Doine*, Iași, 1888, p. 130.
[5] Com. de T. Simon.
[6] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 328.

Excepţie de la această regulă generală se face numai la clasa inteligenţei, care însă nicicând nu poate servi de oglindă timpului şi a caracterului strămoşesc, căci asimilându-se această clasă civilizaţiei europene, a fost silită a dezbrăca datinele antice ale protopărinţilor noştri [1].

Dacă mortul e aşezat pe masă sau pe scânduri în formă de catafalc în mijlocul casei, i se pune la cap o cruce şi o lumină, de regulă, în lipsa unui sfeşnic, aşezată într-un vas.

În cele mai multe părţi din Bucovina şi Moldova însă se pune un sfeşnic pe care se află *toiagul* şi de care se lipesc apoi şi alte lumini.

Pe de laturi se pun, mai ales prin oraşe, asemenea două, patru sau chiar şi şase sfeşnice cu lumânări, iară la picioare un sfeşnic, dar fără lumină.

Sfeşnicele se aduc, de regulă, din biserică. Iar luminile, ce se află într-însele, trebuie să ardă zi şi noapte, tot timpul cât stă mortul în casă, şi ca să nu se treacă degrabă se aprind schimbiş, tot două câte două, şi numai la anumite momente toate deodată.

În acele locuri, unde stă mortul pe laiţă, arde, de regulă, numai o singură lumină la cap. Iar unde e foarte mare lipsă arde şi un opaiţ [2].

Luminile ce ard la capul mortului, precum şi împrejurul său, înseamnă că sufletul mortului respectiv merge drept la Dumnezeu, nu rătăceşte nicăieri prin aer, deoarece arzând luminile, vede pe unde are să se ducă. Dacă n-ar arde, atunci n-ar vedea pe unde să se ducă [3].

În multe locuri şi cu deosebire prin oraşe este datină de a se pune împrejurul mortului încă şi diferite flori anume, la cei bătrâni mai mult verzi şi fără faţă, iară la cei mai tineri de diferite colori, cu deosebire însă de coloare mai mult roşietică.

Astfel stă mortul aşezat, dacă a murit de moarte naturală, de regulă, trei zile şi două nopţi sau după împrejurări două zile şi trei nopţi, în casă, ca să-l poată vedea toţi oamenii din comuna în care a repauzat. Tot atâtea zile stau morţii şi-n vechime [4].

Nemijlocit, după aşezare, cei de casă, precum şi toate neamurile cele mai de aproape ale mortului, care se află de faţă, voind a-şi arăta întristarea şi jalea cea mare, ce o au după dânsul, dacă sunt dintr-o clasă mai înaltă şi mai cultă, acoperă toate oglinzile din casă câte c-o mâneştergură cu flori sau altă materie neagră, ca nimeni să nu poată căuta într-însele, iar ţăranii la care se află, de regulă, numai câte o singură oglindă în casă, o iau de pe părete şi o ascund în ladă [5].

În acelaşi timp, în satele de peste Prut, din districtul Cernăuţului, precum şi-n unele sate de dincoace de Prut, din Bucovina, scot din ladă toate lucrurile menite a se da de sufletul celui repauzat peste secriu, precum şi cele ce au a se pune la procesiune şi a se da preoţilor şi cantorilor

[1] M. Besanu, în „Albina", an. 1, Viena, 1866, nr. 57.

[2] În cele mai multe părţi ale Bucovinei şi Transilvaniei, com. de A. Macovei şi I. Georgescu: „O lumină sau două, după cum e şi starea omului, ard ziua şi noaptea pe timpul când e mortul în casă".

[3] În Ropcea, com. de I. de Cuparencu.

[4] Dim. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Academiei Române, p. 149: „Cadavrul nu se îngroapă îndată, în ziua cea dintâi, ci aşteaptă până a treia zi, ca nu cumva să îngroape de viu pe vreun morbos, care numai a leşinat".

[5] În Bălăceana, com. de M. Jemna.

bisericești, și a le anina pe niște cuie, pe o poliță, rudă sau frânghie, deasupra mortului [1].

După aceasta se alungă atât *cânii* cât și *mâțele* din casă ca nu cumva, în timpul acela, cât stă mortul așezat, să-l înceapă și să-l schimonosească oarecum, căci după spusa românilor din unele părți, s-au întâmplat cazuri, unde cânii și mâțele, trăgând foarte tare la hoit, au stricat fața, nasul, urechile, ba chiar și mânile mortului [2].

Mai departe cred și spun românii din unele părți ale Bucovinei, că *mâțele*, dar mai cu seamă *cânii*, care sunt adevărați prieteni ai omului, de aceea se alungă din casă, cât stă mortul pe masă, pentru că lor li-i foarte jele după om, nu-l pot degrabă uita și din cauza lor apoi, nu poate sufletul ieși din om, nici din casă afară [3].

Alții iarăși cred că în câni și mâțe, fiind animale spurcate, se ascund spiritele cele necurate. Drept aceea, trebuie alungate din casă, ca spiritele necurate ce s-ar afla într-însele, să nu împiedice sufletul mortului de a merge la Dumnezeu [4].

În plaiul Prahova, precum și-n alte părți din Țara Românească nu numai cânii și mâțele, ci și găinile, ba chiar până și șoarecii, care ar avea datină de a umbla prin casă se prind, se omoară, se leagă, se pun sub vreo copaie, se închid în pivniță sau se duc în câmp, departe de sat și se lasă acolo, anume ca să nu treacă peste mort, căci, trecând, se crede că mortul se face *strigoi* și vine noaptea și la toți din casă le mănâncă inima [5].

În Banat, tot din cauza de pe urmă se păzesc foarte tare cânii și pisicile, nu numai ca să nu treacă peste mort, ci totodată și pe sub acesta, căci cum ar trece îndată n-ar fi bine [6].

S-a întâmplat adeseori că, mișcând vreo pisică numai pânza de pe mort, toți cei de față au fugit din casă [7]

Adevărata cauză însă pentru ce se alungă cânii și mâțele din casă, nu e cea arătată în șirele de mai sus, ci, după cum spun românii din Bucovina, pentru că sufletul omului, după ce se desparte de corp, să nu se puie pe vreunul din aceste animale necurate [8], iar după credința altora,

[1] Com. de G. Tomoioagă.

[2] Com de Av. Macovei, preot în Badeuț ; V. Turtureanu, preot în Boian ; V. Burduhosu, stud. gimn. de loc din Câmpulung ; I. Georgescu, învăț în Secadate ; N. Cotlarciuc, din Stulpicani și Titu Zaharescu, din Baia, în Moldova.

[3] În Mănăstioara, com. de El. Agapi și în Berchinești, com. de G. Velehorschi, stud. gimn.

[4] Cred. rom. din Costâna, com. de Dragoș Bumbac, stud. gimn. ; și din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc ; „O babă mi-a spus că *cânii* și *mâțele* sunt animale *spurcate*, pentru ca totdeauna rămășița apei, care se descântă și rămâne în fund se aruncă pe câne sau pe mâță, ca prin aceasta să se alunge toate relele din casă"

[5] „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", an, II, București 1884, p. 386—387 ; — I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 36—37 : „un mort este păzit, ca să nu treacă peste el vreo pisică, căci se face *strigoi* și mor toți ai casei" — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324—325 : „Este important a spune aici cât de înrădăcinată între oameni este ideea că în *câne* și *pisică* și alte animale există duhuri rele. Au cea mai mare veghiere pe timpul când mortul este în casă, ca să nu treacă peste el vreo pisică, nici chiar chiar șoarece, cătci atunci se face *strigoi*. Pisica ce ar fi sărit peste vreun om este dusă în câmp departe de sat și lăsată acolo, dacă nu este omorâtă".

[6] Com. de Ios. Olariu.

[7] Com. de I. Georgescu.

[8] Cred rom. din Bilca, com. de Iust. Cârdei.

că atunci când sufletul se zbate şi se munceşte, ca să iasă din casă afară, în izbirea sa, să nu se bage cumva în vreun câne sau mâţă [1], căci sufletul, după ce se desparte de corp, după cum ne vom încredinţa în alt loc, nu se duce de-a dreptul în cer, ci, adeseori, se vâră în animale, precum şi în alte obiecte, unde petrece apoi un timp mai îndelungat.

Tot atunci, când se alungă cânii şi mâţele din casă, este datină în unele sate din Bucovina, precum bunăoară în Bilca, de a pune o năframă curată pe un cui, crezând că sufletul, după ce s-a despărţit de corp se pune pe năframa de pe cuiul respectiv, unde aşteaptă până ce vine preotul şi cantorul bisericesc, ca să-i ducă corpul la mormânt. Şi deoarece, după credinţa românilor, sufletul merge cu trupul până la mormânt, de aceea pun ei şi o ulcică cu apă şi pe ulcică o franzelă cu o lumină pe dânsa, crezând că sufletul tot timpul acela, cât stă în casă, gustă din apa şi franzela de pe fereastră [2].

În Ţara Românească, dacă într-o casă moare capul familiei, mai e încă şi acea datină, că în aceeaşi zi se înjugă boii de la casa respectivă cu jugul răsturnat spre semn că, dacă a murit gospodarul, toate vor merge anapoda şi pe dos [3].

În fine, după toate acestea, bărbatul sau unul dintre neamuri, merge la preotul local şi-l roagă a dispune să se tragă clopotele pentru cel repauzat, apoi întorcându-se acasă şi mai dispunând unele şi altele, se porneşte la oraşul din apropiere, ca să cumpere cele necesare pentru mort, mai ales cuşmă, basma la grumaz, materie pentru zobon şi ciobote, iar dacă e femeie : tulpan, materie pentru sucnă, papuci, nimiteţ, precum şi toate celelalte lucruri ce mai sunt de neapărată lipsă la o înmormântare.

Mama repauzatului, respectiv soţia sau surorile sale, precum şi celelalte neamuri mai de aproape de parte femeiască, lepădându-şi toate podoabele precum : cercei, inele, mărgele şi altele, iar fetele despletindu-şi pe lângă aceasta încă şi părul şi lăsându-l pe spate, încep a jeli mortul, bocindu-se şi văicărindu-se deasupra şi prin prejurul lui [4].

[1] Cred. rom. din Câmpulung com. de V. Burduhosu.
[2] Com. de Iust. Cârdei, stud. gimn.
[3] Ioneanu, *op. cit.*, p. 39.
[4] Pretutindeni în Bucovina. — Vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 8—9.

VII

Steagul

În unele locuri din Moldova era mai de mult datină de a se scoate mortul după îmbrăcare afară pe târnaț și atunci se ridica deasupra lui, pe casă, un steag [1].

În Transilvania și anume în ținutul Năsăudului, asemenea steag se ridică și astăzi în turnul bisericii sau în clopotniță, dar numai când moare vreo fată mare sau vreun fecior holtei, adică care, cât a fost în viață, a apucat a intra între ceilalți feciori în joc [2].

Acest steag, care stă șase săptămâni în locul unde s-a pus, are formă pătrată, în mărime cam de patru decimetri și e de coloare albă, împodobit cu flori și mai ales cu bărbănoc [3].

De la datina rădicării acestui steag se vede că vine și zicala : *„a-nchinat steagul"*, care însemnează atâta cât *a murit* și care e foarte răspândită nu numai la românii din Transilvania, ci și la cei din Bucovina și cu deosebire în acele sate ai căror locuitori, cea mai mare parte, se trag tocmai din ținutul Năsăudului și al Sân-Giorgiului.

Tot aice e locul să însemnăm că, dintru început, punerea sau rădicarea steagului acestuia, se va fi exprimat prin verbul *a închina*, căci numai așa ne putem explica zicala *„a închina steagul"* [4].

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 12.

[2] Ioan Nițu Macavei, *op. cit.*, p. 94 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 12. — Com. de Al. Boeriu, stud gimn. : „Când e băiat sau fecior i se face un steag și îl pun în turnul bisericii",

[3] Ioan Nițu Macavei, *loc. cit.*

[4] În anul 1877, nefiindu-mi cunoscută datina închinării steagului la morți, scrisei următoarele șire cu privire la zicala aceasta : „Precum o armată, care se luptă din răsputeri contra dușmanului, ce vrea să-i răpuie viața, văzând de la o vreme că, cu toată bărbăția și încordările sale nu mai e nici un chip de scăpare, vrând-nevrând închină steagul, adică se predă, așa și omul, învins de slăbiciune, se închină morții și dacă se închină, moare. Românii, după cum ne dovedește istoria, au avut a lupta necontenit cu cei mai aprigi, mai crunți și mai amarnici dușmani. Ei trebuiau să steie așa zicând zi și noapte cu arma în mână, ca în orice vreme să poată da piept cu dușmanii săi, să-și apere țara, religia și viața. Când buciumul îi striga la război, ei săreau cu toții și se luptau cu o nespusă bărbăție. Încotro vedeau fâlfâind steagul de război într-acolo mergeau și ei, și să fi fost luptă orișicât de înverșunată, totuși aveau speranța că vor învinge, iar să închine steagul, adică să se predea dușmanilor, nicicând nu se încumetau, știind prea bine că tunci, cu închinarea steagului și viața lor e răpusă. Căci, a se da în acele vremi pe mâna dușmanilor era mai tot atâta ca și când singuri și-ar fi luat viața, pentru că dușmanii nu-i crutau, ci-i omorau... De la această împrejurare (dar poate că și de la alta) cred eu că vine proverbul *„a închinat steagul"*, adică s-a predat morții, a murit : *„mai că era să închine steagul"*, mai că era să moară și *„va închina steagul"*, va muri".

În Bucovina, precum și în unele părți ale Moldovei, cum moare și se așează cineva pe laiță sau pe masă, anunțându-i-se preotului local trista întîmplare și rugându-l a dispune ca să se tragă clopotele după cel răposat, se aduce de la biserică o cruce sau un prapur, care se reazimă apoi de streașina casei în care se află mortul și anume, dacă e cu putință, în partea despre răsărit [1].

În alte părți din Moldova, precum bunăoară în Mălini și alte sate de sub poalele Carpaților, îndată ce a murit cineva și s-a așezat pe laiță se aduce, nu numai un prapure, ci și o cruce. După aceasta se bate dinaintea ușii, în fața casei, doi pari : unul de o parte și altul de altă parte și legându-se de unul prapurul, iar de celălalt crucea se lasă să stea acolo până a treia zi, adică până ce se înmormântează mortul. Dacă însă, în răstimpul celor trei zile, plouă sau ninge, atunci, ca să nu se strice, se pun, de regulă, sub părete dinaintea casei [2].

Prapurul din Bucovina și Moldova înlocuiește *steagul* românilor din ținutul Năsăudului. El servește ca semn că în casa respectivă se află un mort.

Dintru început cred că spre a arăta sătenilor, precum și tuturor trecătorilor că în casa cutare se află un mort s-a pus pretutindeni un *brădan* frumos și verde, împodobit cu flori, cu cununi și cu mărămi în formă ca un steag [3], care reprezenta cipresul romanilor și despre care vom vorbi mai pe larg în capitolul următor. Mai pe urmă însă, neputându-se pretutindeni căpăta brădani verzi, ca să se închine imediat după repauzarea unui om, s-a înlocuit cu *steagul* și acesta, la rândul său, după deplina învingere a creștinismului asupra păgânismului, cu prapurul.

În această presupunere ne întărește încă și împrejurarea că *bradul de la morți*, în unele părți din Banat, se numește *prapor* [4].

În fine, în Banat, când moare un june sau o fată mare, casnicii înștiințează pe neamurile din altă comună, despre cazul de moarte printr-un trimis, care poartă un *steag negru*, respectiv o maramă neagră pusă într-un baticel [5].

Deodată cu rădicarea steagului sau răzimarea praporului ori ceva mai târziu, se trag și clopotele, după cel repauzat, dându-se prin aceasta de știre sătenilor, că s-a mai dus unul din mijlocul lor, sau după cum spune un bocet din Bucovina :

Să tragă clopotele,
Să răsune văile
Și toate dealurile,
S-audă neamurile
De prin toate părțile ;

[1] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152 : „În vreme ce se petrec acestea, un băietan dă fuga la popa ori la dascăl și cere un prapur, ca să-l reazime dinaintea casei, c *vestitor de moarte*, și totodată să-i poftească pentru citirea stâlpilor pentru noapte".
[2] Dict. de Măriuca Nistor.
[3] D.T. Bojincă, *op. cit.*, p. 213.
[4] Com. de Ioan Popovici, învățător.
[5] Com. de Ios. Olariu, învățător.

ca, după cum spune un alt bocet din Macedonia :

Toaca şi câmpan-asună
Tuta lumea tras-adună
Tru mormântu să ñi te pună.

Dacă cel ce a murit a fost un om bătrân sau unul în floarea vieţii sale, atunci se trag toate clopotele, câte se află la biserică, dacă însă a fost un copil se trage numai clopotul cel mic.

De aici vine apoi că cele mai multe romănce, când petrec pe un copil mic la mormânt şi anume când ajung şi dau să intre în biserică, adresându-se către clopoţelul ce se trage, rostesc între multe altele şi următoarele versuri :

Trage, trage clopoţel
Că-ţi mai vine-un voinicel
Tinerel şi frumuşel,
Să-ţi pierzi mintea după el.
Dar nu vine să trăiască,
Că vine să putrezască !

În acele sate însă, atât din Bucovina cât şi din Ţara Românească, la ale căror biserici se află numai câte un singur clopot, când moare un om bătrân, clopotul se trage mai mult, când moare un copil se trage puţin, iar când moare un om în floare, un bărbat plin de virtute, un fecior sau o fată mare, atunci se trage foarte mult [1].

Însă precum în multe alte privinţe, aşa şi într-aceasta, tragerea mai lungă sau mai scurtă a clopotelor atârnă, dacă nu tocmai totdeauna, de bună seamă că cele mai de multe ori de la starea repauzatului şi plata, ce o pot da neamurile sale pentru scopul acesta.

Dacă repauzatul a fost un om avut şi cu vază în sat, se trag totdeauna mai lung, iar dacă a fost un om sărman se trag, de regulă, mai scurt.

Dovadă despre această datină nu prea lăudabilă avem şi următoarele versuri ce le puse mult regretatul nostru poet V. Alecsandri în gura paracliserului din opereta *„Paracliserul“* sau *„Florin şi Florica“* :

Dacă moare-un boier mare
Pun clopotele-n mişcare
Şi fac mare dandana :
Danda, danda, danda, na.

Iar când mor oameni mai mici
Trag clopotul de calici,
Care sună ca tilinca :
Linca, linca, linca linca [2].

În timpul acela, cât stă mortul în casă, clopotele se trag regulat, de ori pe zi şi anume : dimineaţa, la amiazi şi seara. Prima oară însă se

[1] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 321.
[2] V. Alecsandri, *Opere complete*, vol. II, Bucureşti, 1875, p. 904.

trag imediat după repauzarea şi aşezarea celui mort pe laiţă sau masă. alta [1].

În ziua de pe urmă şi anume de cum se porneşte mortul la ţintirim şi până ce se pune în groapă, se trag neîntrerupt şi numai atunci încetează pe un moment când se fac *stările*.

În fine, mai e de observat încă şi aceea că, atât românii din unele părţi ale Bucovinei cât şi cei din unele părţi ale Transilvaniei, cred că sunând clopotele foarte jalnic vor urma încă multe morţi una după alta [1].

[1] Com. de I. Georgescu.

VIII

Bradul

Mai în toate părţile locuite de români şi mai cu seamă în Transilvania este datină de a se împodobi un *brad* cu flori, cu năfrămi, cu mere, cu smochine, nuci, prune uscate, stafide şi a se pune apoi nu mult după repauzare înaintea casei celui repauzat, ca semn că în casa respectivă se află un mort [1].

În unele sate de sub poalele munţilor din Bucovina şi Moldova, precum bunăoară în Solca, dar mai ales în cele de la munte ca în Stulpicani, Vatra-Dornei, Cândreni şi Neagra-Şarului, *bradul* acesta, numit altmintrelea şi *brădan, brădănaş, târş,* şi *târşuţ* se împodobeşte cu fel de fel de zăhărele, coarne de mare şi alte mărunţişuri cumpărate de prin dughene, apoi cu cănafi de strămătură de diferite culori precum : roşie, albastră, neagră care se leagă de rămurele şi în urmă cu tort de lână roşie şi cu flori. Pe lângă acestea se mai leagă de dânsul încă şi un colac, o năframă şi o lumină, care sunt menite pentru cel ce are să-l ducă până la mormânt [2].

În comuna Răşinari, precum şi în altele de prin prejurimile Sibiului, în Transilvania, se leagă la brad şi lână de la oi, dacă mortul a fost cioban. La fete mari se pune în vârful lui cerceii şi inelul de logodnă, dacă a fost logodită sau şi alte inele şi rămân acolo [3].

În unele locuri se mai încrestează în coaja acestui brad încă şi diferite figuri [4].

În părţile unde nu se află brad, se împodobeşte o creangă de *măr* sau de prun sau şi alt pom.

În Dobrogea se ia un copac de lemn de prun şi se împodobeşte cu cănură (lână) roşie, ştergare, busuioc şi hârtie albă [5].

În Transilvania, ţinutul Haţegului, pomul sau bradul nu este alta decât o suliţă de lemn de brad, înaltă ca de un stânjen, ce se pune numai la fete mari şi la flăcăiaşi, şi se împlântă în crucea de la mormânt, la flăcăi însă acea suliţă e înaltă de la doi până la trei stânjeni şi se îm-

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27 ; — M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57 : „La casa repauzatului sau afară, la mormânt, lângă capul mortului şi astăzi se pune orice arbore, dar mai ales un *brad tânăr* şi frumos, care adeseori se înfrumuseţează — mai vârtos la feciori şi fecioare cu cunune şi flori".

[2] Com. de Nic. Cotlarciuc, dict. de M. Ursaca ; vezi şi S. Fl. Marian, *Bradul la poporul român,* în „Albina Carpaţilor", an. IV, Sibiu, 1879, p. 89 ; — „Şezătoarea", Fălticeni, 1892, p. 39 : „Dacă-i flăcău sau fată i se împodobeşte un brăduleţ mic cu fire de lână boită învălătucind crengile de care mai atârnă şi canafi".

[3] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 28.

[4] S. Fl. Marian, *Bradul...* p. 89 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27.

[5] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27 ; Idem, *O călătorie în Dobrogea*, Iaşi, 1880, p. 22.

plântă la mormânt lângă cruce, prinzându-se cu cuie de ea. În vârful lui se leagă un *chişcheneu* [1] roşu cusut frumos, cu fir, în care se anină un clopoţel micuţ şi inelele mortului [2].

În alte părţi din Transilvania, precum bunăoară în comuna Orlat, se face pentru bărbaţii cei tineri şi pentru flăcăi un stâlp în vârful căruia, dacă e june neînsurat, se pune un porumb cioplit din lemn şi o cârpă nouă, iară dacă e cioban încă şi o floacă de lână şi astfel se împlântă apoi la capul mortului [3].

Mai de mult era datina de a se pune, unde era cu putinţă, înaintea casei mortului, un *brad tânăr*, nalt şi frumos, care era împodobit numai cu flori, cu cununi şi cu năfrămi, şi formă ca un steag [4].

În unele sate din Bucovina, preecum bunăoară în Iliseşti, districtul Sucevei, era mai de mult asemenea datină de a se împodobi bradul numai cu cordele roşii, albastre şi verzi [5], iar în Fundul Moldovei chiar şi astăzi se împodobeşte numai cu flori şi strămături roşii, galbene şi verzi şi deasupra i se pune o basma neagră care e menită pentru cel ce are să-l ducă la biserică [6].

Bradul la înmormântări se face numai la feciori, holtei, fete mari şi arareori în unele locuri şi la tineri însuraţi. La cei mai de mult însuraţi, precum şi la cei bătrâni nu se face niciodată [7].

După credinţa românilor din Bucovina şi cu deosebire a celor din Fundul Moldovei, el se face, de aceea, numai la feciori şi fete mari, pentru că pe de o parte însemnează tinereţea celui pentru care s-a făcut, parte, că cel mort se căsătoreşte pe cealaltă lume ; şi când se duce mortul la groapă, atunci se trimet vătăjei înainte cu bradul, ca să vestească nunta [8].

După înmormântare, bradul acesta pretutindeni se îngroapă la capul mortului lângă cruce, dimpreună cu băţul de vătăjel (vornicel) al celui ce l-a dus [9].

Dacă nu se află brad în apropiere de comuna, unde se află mortul, atunci în Transilvania este obiceiul să se ducă călăreţi, cântând din fluiere cântece de jale, în locuri depărtate, ca să aducă brad şi când trec prin vreun sat cu el, fetele merg întru întâmpinarea lui şi-i cântă, până trec din hotarul satului, aşa numit *„cântecul bradului"*, care se obişnuieşte mai mult la locuitorii din unele comune de prin munţii Transilvaniei.

Iată aici vreo câteva din acele cântece, adunate în comuna Demsuş, ţinutul Haţegului :

Brad încetinat [10],
De unde-ai tunat ? [11]
Din vârfuşor de munte,
De la flori mai multe.

[1] *Chişcheneu* = cârpă albă, năframă.
[2] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27—28.
[3] Com. de Rom. Simu, învăţător.
[4] D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 212, nota 3.
[5] Dict. de Ermolau Ghiuţă, proprietar.
[6] Com. de Const. Merches, stud. gimn.
[7] S. Fl. Marian, *Bradul...*, p. 89 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 28 ; — D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 213.
[8] Com. de Const. Merches.
[9] D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 213, notă ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 28 ; idem *O călătorie...*, p. 22 ; — S. Fl. Marian, *Bradul...*, p. 89 ; — „Şezătoarea", Fălticeni, 1892. p. 40 : „Bradul se pune la mormânt, lângă cruce, unde rămâne până se usucă".
[10] Înfrunzit.
[11] Venit.

De la loc pietros,
La loc mlăştinos.
Cu capul la vale,
Fără pic de cale.
Şi pân te-or tăiat,
Tot or fluierat
Tinerelul cel voinic
Cum nu-i frică de nimic
El a rânduit,
El a poruncit
La şapte gropaşi
Şi tot călăraşi
Ei să mi se ducă
Şi să mi te-aducă
Din vârfşor de munte
De la flori mai multe
Cu nouă topoare
Brazii să-mi doboare.
Că el a umblat
Ţări a-ncunjurat
Şi nici a aflat
Nici a căpătat
Nevastă să-i placă,
Soţie să-şi facă ;
După ce-a umblat
El a căpătat
Nevastă de munte
De la flori mai multe.
Naltă şi brădoasă,
Ca el de frumoasă.
Departe a mers
Şi el mi-a trimes
Nouă *zgrebelungi*
Prin păduri şi lunci.
Pe una să-i vie,
Dor de la soţie.
Pe alta să-i vie,
Dor de la frăţie.
Pe una dor de la tăicuţă,
Pe alta dor de la măicuţă.
Chişchineu rotat
Cin-te-a blăstămat ?
Vicol să te-ajungă
Omăt să te ningă
Vântul să te bată
Soare să te ardă
Să tot albeşti
Să nu putrezeşti !

Alt cântec :

Tinerelule,
Voinicelule !
Cine ţi-a poruncit
De te-ai coborât
Din brădui mai mulţi
Din cei munţi cărunţi ?
Tot mi-au poruncit
De m-am coborât
La mijloc de ţară
Unde-i ap-amară
Unde-i apa lină
Şi iarbă sulcină.
Dar ei m-au minţit
Şi m-au coborât.
Că iată mă duc,
La cap de voinic.
Vânturi să mă bată,
Soare să mă ardă,
Nime să nu-mi creadă.
Brădete, brădete !
Brad încetinat
Rău te-au blăstămat !
Cin-te-a-mpodobit
Şi cin te-a cusut
Vânturi să te bată,
Nime să nu-ţi creadă.

Al treilea cântec sună aşa :

Tinerelule,
Voinicelule,
Ce eşti supărat ?
Ce te-ai mâniat ?
— Cum n-oi fi supărat,
Că vidra m-a muşcat.
Că de un an de zile
Din *alean* [1] pe mine
Tot mi s-au vorbit
Şi s-au sfătuit
Ei ca să mă taie
Din aste pâraie.
Şi să mă tot ducă
Şi să mă aducă

[1] Din ură.

În mijloc de ţară
Unde-i ap-amară,
În grădină lină
Cu apă sulcină.
Vânturi să mă bată,
Soare să mă ardă,
Nime să nu-mi creadă ![1]

La Cugir, sat lângă Orăştie, tot în Transilvania, când moare un fecior, se aduce *bradul* de la munte cu multă ceremonie de către feciori şi fete mari, îmbrăcaţi toţi în veştmnite de sărbătoare. După ce l-au tăiat îl iau câţiva feciori pe mâni şi-l aduc în sat, urmaţi de fetele, care merg în urma lor, ţinându-se cu mânile de după cap.

Pe drum, când coboară bradul acesta de la munte şi-l duc la casa mortului, cântă următoarea poezie :

Bradule, bradule !
Ce rând ai avut
De mi-ai scoborât
De la loc pietros
La loc marghelos ?
— Eu rând n-am avut,
Dar la mine-or vint
Cinci, patru voinici
Toţi cu capul gol
Şi toţi cu topoară,
Toţi să mă doboară ;
Până m-au tăiat
Mi-or tot fluierat
Şi s-or lăudat
Că ei m-or sădi
La mijloc de sat
La cel loc chitat
La lină fântănă,
Unde-i apa bună
În corn de grădină.
Da ei m-or sădit
La cap de voinic,
La cel loc jalnic !
— Bradule, bradule !
Nu te supăra
Că voinicu-mi are
Un dulce de tată
Şi-o dulce mamă
Şi fraţi şi surori
Veri şi verişoare.
Se vor aduna
Şi te-or lăcrăma,
De nu te-i usca !

După fiecare vers al acestei cântări repetă totodată şi refrenul :

Bradule, bradule
Nu te supăra.

Iară după ce au ajuns la casa mortului şi au intrat înăuntru, cântă :

Voinice, voinice !
Nu-mi place, nu-mi place
Ce nevastă-mi ai !
Naltă, minunată,
Naltă şi subţire,
Crescută-n pădure
Tăiată-n secure.
Voinice, voinice !
Nu-mi place nu, nu
Cu ce-i îmbrăcată,
Cu haină uscată.
Voinice, voinice !
Nu-mi place nu, nu

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 28—33.

Cu ce-i învelită,
Cu frunză-ncreţită !...

La acest cântec încă se repetă refrenul :

Voinice, voinice !
Nu te supăra ![1]

Dacă cel cui i se aduce bradul are femeie, se cântă aşa :

Brad încetinat,
Nu fii supărat !
Că nevasta ta
Ea s-a mâneca,
De mi te-a uda,
De nu te-i usca[2].

În Bucovina, după câte ştiu eu, până acum nu există nici o ceremonie deosebită, când se taie şi se aduce bradul acesta din pădure. În timpurile vechi însă cred că şi românii bucovineni încă îl vor fi tăiat şi adus în acelaşi chip ca şi fraţii lor din Transilvania. Ca dovadă spre întărirea acestei credinţe ne poate servi următorul cântec din Horodnicul-de-Jos, districtul Rădăuţului :

— Bradule, brăduţule !
Ce-ţi este, drăguţule ?
Ce te legeni făr-de vânt
Făr-de vânt, făr-de cuvânt
De-ajung crengile-n pământ ?
Făr-de vânt, făr-de ploiţă
Făr-de leac de neguriţă ?
Ori trupina ţi-a slăbit
Ori viţele-au putrezit
Ori altceva ai pătit ?
— Viţele n-au putrezit
Nici trupina n-a slăbit,
Da la mine c-au venit
Trei voinici cu trei topoară,
La pământ să mă oboară
Să mă ducă-n jos de ţară ;
Trei frăţiori din trei părţi
Să mă taie în trei bucăţi
Să mă facă vălurele,
Să mă ducă-n jos cu jele
Pe-o parte de drumurele.
Să mă puie-n ţinterim,
Să mă vadă ars în scrum !

În Munţii Apuseni ai Transilvaniei, unde e datină de a se duce mortul la mormânt pe car, bradul se duce pe umeri, de doi feciori, care merg înaintea carului, iar fetele şi nevestele înrudite cu mortul, şezând în car cu capul plecat pe sicriu, cântă cu un vers duios următorul cântec :

— Bradule, bradule
Ce boare-a bătut
De te-ai scoborât
De la loc pietros
La loc *revenos ?*
— Da eu n-aş fi *vint*
După mine or *vint*
Tot patru voinici
Ca patru haiduci.
Şi m-or înşelat
Până m-or tăiat :
Că pe min m-or pune
La un cap de fată
La un stan de piatră
La izvor de apă.
Da m-or *înceluit*

[1] S. Fl. Marian, *Bradul*... p. 89.
[2] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 35.

Pe min-m-or adus
Și pe min-m-or pus
La un cap de june
La o putrejune.
— Bradule, bradule
Nu te spăria
Că și el, că are
Tată și mamă
Care te-or lăcrăma
Și nu te-i usca.
Bradule, bradule
Nu te spăria
Că și el, că are
Frați și surori
Veri și verișoare
Care te-or lăcrăma
Încât nu te-i usca [1].

Alt cântec, care se cântă, când se duce bradul la biserică și de aici la ținterim, sună, precum urmează :

Brădete, brădete
Mergând înainte
Să bagi în minte
A mele cuvinte.
Dacă te-a întâlni
Ori ți-a veni
Maica Domnului
Și a Fiului
Tu să mi-o petreci
Și să mi te pleci
Drum ți-a arăta
Și te-a îndrepta
Să mergi cu soarele
Iar nu cu apele.
Că soarele-i mergător
Și-napoi întorcător
Dar apele-s curgătoare
Și-napoi ne-ntorcătoare [2].

În unele părți ale Banatului este datină ca *bradul*, numit altmintrelea și *prapor*, care asișderea se pune numai la capul junilor și fetelor mari, să se aducă din pădure de juni numa pe umeri, nicicând însă pe vreun car sau căruță, căci nu e bine. Iar după ce l-au adus acasă, se leagă de dânsul trei mărămi, care se dau apoi drept plată junilor, ce l-au adus din pădure acasă și de aice îl duc până la groapă [3].

De există și-n această țară vreun cântec anumit pe când se aduce bradul acesta din pădure, nu știu, căci până acum n-am putut nimica afla în privința aceasta. La aducerea sa însă spre groapă se cântă și aice, ca și în Transilvania, următoarele versuri pe care le scoatem dintr-un bocet mai-lung intitulat *„Petrecerea mortului !"*

[1] Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 175—176.
[2] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 34.
[3] Com. de Iosif Olariu, învăț. în Domanu : *„Bradul* se pune numai la juni și fete mari, care se și aduce din codru numai de juni și numai pe umeri, dar nicidecum pe car.
În Maidan, comuna mea natală, lângă Oravița se pune, de regulă, numai, *brazi*. Aici însă în Doman se pune și *gorun*, numit *prapor"*.

Suflet despărţit
De multe mâhnit,
Pleacă şi se duce
Marea o ajunge.
Vine marea, mare !
Vine-n tulburare
Greu urlând şi urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unda se aduce
Lumea s-o îmbuce :
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini.
Iar în groapa mărilor
Unde-i *bradul zânelor*,
Trecătóarea apelor,
Sufletul stătea
Şi mi se ruga :
— Brade, brade
Să-mi fii frate.
Întinde-ţi întinde
Eu să le pot prinde
Vârfurile tele
Să trec peste ele.
Marea în cea parte
Ce lumea-mi desparte !
— Eu nu pot întinde
Tu să le poţi prinde
Vârfurile mele
Să treci peste ele
Că-n mine-a puiat
Din inimă spurcat
Roşu şoimuleţ.
Când nici vei gândi
Puii te-or simţi.
Şi ei or şuiera
De te-i spăria
În mare-i cădea
Şi te-i îneca...
— Las să fie-aşa !
Vine marea, mare
Vine-n turburare,
Greu urlând şi urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unda se aduce
Lumea s-o îmbuce ;
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini.
Iar în râpa mărilor
Unde-i bradul zânelor,
Trecătoarea apelor,
Sufletul sătea
Şi mi se ruga :
— Brade, brade
Să-mi fii frate.
Întinde-mi, întinde
Să le pot cuprinde
Trupinele tele
Să trec peste ele
Marea în cea parte
Ce lumea-mi desparte.
— Eu nu-ţi pot întinde
Ca să le poţi prinde
Trupinele mele
Să treci peste ele
Că-n mine-a puiat
Vidră lătrătoare
Oameni pânditoare
Nici nu oi gândi
Puii te-or simţi,
Ei mi te-or lătra,
De te-i spăimânta
În mare-i cădea
Şi te-i îneca.
— Las-să fie şi aşa !
Vine marea, mare
Vine-n tulburare
Greu urlând şi urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unda se aduce
Lumea s-o îmbuce.
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini ;
Iar în râpa mărilor
Unde-i bradul zânelor,
Trecătoarea apelor,
Sufletul stătea
Şi mi se ruga :
— Brade, brade
Să-mi fii frate.
Întinde-ţi, întinde
Ca să le pot prinde
Rădăcini a tele
Să trec peste ele
Că-n mine-a-ncuibat
Şi apoi a puiat
Galbănă *şerpoane*
Ce piere de foame
Nici nu vei gândi
Puii te-or simţi
Şi or şuiera
Tu te-i spăimânta,
În mare-i cădéa
Şi te-i îneca.

— Las-să fie şi aşa!
— Hai, brade, hai
Mult mă mai rugai.
O rugare mare,
Cu multă răbdare.
Brade, brade
Am şi eu un frate
Un frumos păcurărel
Şi are un toporel
Şi are verişori
Ei te vor tăia
Şi te-or răsturna.
Maisteri vor veni
Şi te vor ciopli
Şi din tine-or face,
Ca să fie pace
Punte peste mare
S-aibă trecătoare,
Suflete ostenite
Către rai pornite.
Bradu-atuncia se gândea
Şi trupinele-ntindea;
Iară mortul îmi trecea
Unde dorul îl ducea
Marea fără nume
L-aialaltă lume [1]...

Alt cântec despre *brad*, tot din Banat şi anume din comuna Ecica, care se cântă nu numai când se duce mortul la groapă, ci şi mai nainte pe când se află acesta în casă, sună precum urmează:

Vine marea, vine
Ce aduce cu sine?
Miluri
Şi cămiluri
Brazi din rădăcini.
Ruga, mi se ruga
Tânăra Măriuţa:
— Brade, brade
Fie-mi frate!
Întinde-ţi, întinde
Trupina ta,
Să trec eu pe ea!
— Eu o-aş întinde
Dar su-a mea trupină
Puiat-a, puiat,
Vânătă *vidroane* [2]
Galbenă *şerpoane* [3].
Prinde-a şuiera
Tu te-i spăria
Şi-n mare te-i da
Şi mi te-i îneca,
Lumea-o rămânea [4].

Precum românii de astăzi aşa şi romanii, strămoşii noştri, aveau datină de a pune înaintea casei mortului un *chiparos* — cupressus — care era consacrat lui *Pluton*, respectiv *Ditis*, zeul infernului şi care era simbolul morţii şi a jelii pentru că chiparosul, dacă se taie odată, nu mai

[1] Simeon Mangiuca, *Călindariu, pe anul 1882*, Braşov, 1881, p. 121—134.
[2] Muieruşca de vidră sau şi vidra cea bătrână.
[3] Şerpoaică.
[4] Vezi „Gazeta Transilvaniei", an. LIV, Braşov, 1891, nr. 22.

are viață, nu odrăslește, mai mult, tocmai ca și omul, când i se taie firul vieții [1].

Paul Diac. Excerpt. exlib. Pomp. Fest de significat, lib. III, ne spune în privința aceasta următoarele : „*chiparoșii* (cupreșii) se puneau înaintea casei mortului, fiind el un arbore, care, dacă se taie, nu mai odrăslește, după cum și de la mort nu mai este nimica de sperat, din care cauză se și privea că acest arbore sta sub tutela părintelui infernului“ [2].

Iar Serv. ad. Aen. 2. 714 ; 3,64 ne spune „fusese încă obicei la romani, ca să se puie un ram de chiparos înaintea casei mortului, ca nu cumva să se pângărească pontificele intrând acolo din neștiință“ [3].

Și precum românii de azi îndătinează a împodobi *bradul* cu canafi și strămutări de diferite culori, precum și cu năfrămi, și a-l duce înaintea mortului, iar după înmormântare a-l îngropa la capul acestuia, tot așa făceau și romanii cu chiparosul.

În privința împodobirii ne spune Virgiliu următoarele :

„Stau Manilor altare jalnice cu legătoare albastră și cu chiparos întunecat“ [4].

Iar în privința ducerii chiparosului la mormânt și îngroparea lui la capul mortului aflăm, la Horațiu, acestea : „Trebuie să părăsești pământul și casa și soția plăcută și din acești arbori pe care îi cultivi, nu-ți va urma ție stăpânitor pe scurt timp nici unul, afară de chiparosul urgisit“ [5].

De multe ori însă în locul chiparosului aveau romanii datină de a pune și *brad*. Căci iată ce ne spune Pliniu : „Bradului îi place munții și frigul, este arbore de moarte și se pune la poartă, ca semn de doliu [6].

Acești doi arbori, *chiparosul* și *bradul*, sunt unicii despre care știm cu pozitivitate, că romanii îi puneau înaintea casei mortului.

Coloniile romane însă aduse de Traian în Dacia, neaflând chiparoși în această țară, au fost constrânse să renunțe la chiparos și să întrebuințeze numai bradul. Această renunțare însă nu le-a căzut defel greu, întâi pentru că în patria lor originară chiparosul era întrebuințat mai mult la înmormântările cele pompoase ale patricienilor, nu însă și la ple-

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 60 : Besanu, *op. cit.*, nr. 57.

[2] Cupressi mortuorum domnibus ponebantur ideo, quia huius generis arbor excisa non renascitur, sicut ex mortuo nihil iam est sperandum quam et ob causam in tutela Ditits patris esse putabatur.

[3] Moris autem Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, nequisquam pontifex per ignoratiam pollueretur ingressus.

[4] *Aen.* III, 63 :

Stant Manibus arae
Caeruleis maestae vittis atraque cupresso.

[5] Od. II, 14, 21—24 :

Linquenda tellus et domus et placens
Uxor, neque harum quas colis arborum
Te praeter invisas cupressos
Ulla brevem dominum sequetur.

[6] Hist. nat. XVI, 10, 18 : „Picea montes amat atque frigora, feralis arbor et funebri indicio ad fores posita“.

bei[1] şi al doilea pentru că în Dacia aflară o mulţime de păduri de brad, care se ţine de aceeaşi familie ca şi chiparosul[2].

Renunţând coloniştii romani din Dacia la întrebuinţarea chiparosului nu renunţară ei şi la credinţa despre puterea acestuia. Din contră, strămutară, cu timpul, atât datina cât şi credinţa despre chiparos cu desăvârşire la *brad*.

O legendă din Bucovina ne spune următoarele despre brad : „Cică, dintru început, *Necuratul* se ţinea scai de *brad*, spunând că e copacul lui. Deci, ca să nu se apropie nici un om de dânsul, a luat şi a bătut o mulţime de cuie de fier jur împrejurul lui.

Văzând aceasta, Dumnezeu s-a mâniat foc şi scoţând din brad cuiele de fier a făcut alte cuie de lemn cu cruce şi pe acestea le-a bătut în locul celorlalte.

De atunci au rămas *„cepurile cu cruce"* în fiecare brad şi fiind ele cu cruce Necuratul nu se poate apropia de acest arbore. Dar cu toate acestea a mai rămas în brad puţină *mânie* de a Satanei şi de aceea pocneşte el când îl pui pe foc"[3].

Chiparosul, după cum am văzut mai sus, era consacrat lui Pluton, respectiv lui Ditis. Bradul, din contră, în urma influenţei creştinismului, deveni la români un apărător şi scutitor în contra Diavolului, care în cazul de faţă nu e nici mai mult nici mai puţin decât Pluton sau Ditis al romanilor, adică zeul infernului.

Iată deci de unde vine datina şi credinţa românilor, urmaşii coloniilor romane, de a întrebuinţa până şi în ziua de azi bradul la înmormântări !

[1] Lucan. Phars, 3, 442 : „Et non plebeios luctus testata cupressus" — şi chiparosul care n-a dovedit plânsetele plebeice.

[2] D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 213, în *Notă*, zice : *„Bradul* tocma se potriveşte cu *cupresul* romanilor' pentru că, precum cupresul tăiat odată nu mai lăstăreşte, aşa nici bradul lăstăreşte mai mult, dacă se taie odată".

[3] S. Fl. Marian, *Bradul...*, p. 88. Trebuie să observăm aici încă şi aceea că românii întrebuinţează numai *brad alb*, care are cepuri în formă de cruce, nici când însă alt soi de brad, al cărui cepuri nu-s crescute în cruce, bunăoară molidul, pinul, etc.

IX

Bocirea

Nemijlocit, după ce s-a așezat mortul pe laiță sau pe masă, ori puțin ceva și mai înainte de aceasta, femeile care sunt mai de aproape înrudite cu dânsul, lepădându-și, cum am amintit și mai sus, toate podoabele, precum : cercei, mărgele, salbe, inele și altele, iar fetele, pe lângă acestea, mai despletindu-și încă și părul și lăsându-și-l să atârne pe spate, se apropie de cel repauzat și plecându-și capul spre una din urechile sale, prind mai întâi a-l striga de vreo 3—4 ori pe nume [1] :

Ioane [2], iubitul meu
Ionică, scumplu meu
Ionică, dragul meu !

Sau :

Mărioară, scumpa mea
Mărioară draga mea
Mărioară, mila mea !

Și apoi a *boci* [3] și a zice :

Da cum de te-ai îndurat
De-așa iute ne-ai lăsat
Ian scoală și te trezește
Și cu noi ceva vorbește.
Măcar două, trei cuvinte,
Ca să le ținem în minte.
Că de când ai adormit
Mai mult nu mi te-ai trezit,
Cu noi nimic n-ai vorbit [4].

[1] Uzitat pretutindeni în Bucovina, precum și în celelalte țări locuite de români ; vezi T.T. Burada, *op. cit.*, p. 9.
A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151.— D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 209—210.
[2] După cum e și numele celui repauzat.
[3] În unele părți ale Transilvaniei, precum bunăoară pe valea Someșului, comuna Reteagu, se zice în loc de *a boci, a gogi,* în altele însă, precum în comuna Orlat, *a glăsi.*
[4] Dict. de Mărioara Bărbuță, din comuna Crasna.

După acestea, precum şi după multe alte cuvinte, ce le adresează ele mortului prourmează mai departe, zicând :

Au doară nu mă auzi
Au nu vrei ca să-mi răspunzi
Au tare te-ai mâniat
Ori îmi eşti mult supărat ? [1]

În urmă, văzând că numai degeaba îl strigă, că nu dă niciun semn de viaţă, da încă să le mai şi răspundă, încheie astfel :

De cântat ţi-aş mai cânta
Dar mi-i friptă inima
Şi nu pot mai mult cânta.
Inima mi-i friptă-n mine,
Că nu văd suflet în tine.
Sufleţelul ţi-a zburat
Sus în ceriul cel înalt
Şi pe mine m-a lăsat
M-a lăsat să pătimesc
În lume să m-osândesc,
De-al tău dor să mă topesc ! [2]

Sau aşa :

Te-aş cânta ca clopotul,
Dar mă doare sufletul ;
Te-aş cânta ca cetera
Dar mă doare inima,
Că mi-e neagră ca tina.
Când aş duce-o la fântână
N-ai şti, inimă-i ori tină.
Când aş duce-o la izvor
N-ai şti, inimă-i ori mol [3].

În acelaşi timp, punându-şi fiecare pălmile la ochi, caută cu cea mai mare luare de seamă, ca să nu cadă nici o lacrimă pe obrazul mortului crezând că lacrimile, care ar cădea pe dânsul, l-ar frige ca apa cea clocotitoare şi i-ar îneca sufletul nevinovat [4].

Din această cauză se vede că vine apoi şi datina celor mai multe bocitoare de a ţinea în răstimpul bocirii o năframă la ochi.

Cam la jumătate de oră, după ce s-au văicărit şi bocit deasupra mortului şi prin casă, şi anume când încep a se trage clopotele, ies afară şi aice unele, încunjurând casa de trei ori de jur împrejur, iar altele postându-se la fiecare corn al casei, prind a boci şi mai tare, dând prin aceasta vecinilor, precum şi celorlalţi săteni de ştire, despre nenorocirea ce s-a întâmplat [5].

[1] Vezi şi D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 210 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 81.

[2] Dict. de maica mea Rucsandra, din Ilişeşti.

[3] Din districtul Năsăudului, în Transilvania, com. de T. Simon.

[4] Cred. rom. din Stupca, com. de Al. Baciu şi a celor din Crasna, com. de At. German.

[5] Com. de V. Turtureanu şi G. Tomoioagă, din Boian, Mahala şi alte sate din Bucovina.

În unele comune din Bucovina şi mai ales de prin munţi, în asemenea cazuri, se trâmbiţă numai cu trâmbiţa [1].

În o seamă de comune din Banat însă, femeile, îndată ce moare cineva, se suie pe un atare loc mai înalt şi acolo, apoi încep a plânge şi se văita cu durere pătrunzătoare pentru cel repauzat [2].

Fiecare mort se boceşte pretutindeni, de trei ori pe zi, în tustrele zilele, cât stă acesta în casă şi anume : întâia oară nemijlocit, după ce a repauzat şi s-a aşezat pe laiţă, iar după aceea regulat dimineaţa, la amiazi şi seara şi anume totdeauna când trag clopotele. Afară de aceasta se mai boceşte mortul, când vine vreo rudă sau prieten din alt sat, care nu se arătase până atunci, apoi a treia zi, când i se aduce sicriul şi procesia, când soseşte preotul, ca să-l ia şi să-l ducă la mormânt şi pe drum până ce ajunge la ţinterim şi se pune în groapă [3].

Bocitoarele, adică femeile, respectiv fetele, căci numai acestea îndătinează a boci pe cei morţi, sunt, de regulă, rudeniile cele mai de aproape sau mai depărtate ale repauzatului precum : mamele, soţiile, surorile, verele, cumnatele, finele şi cumătrele, precum şi acelea ce au stat în oareşicare legătură de amiciţie cu mortul. În prima linie însă vin totdeauna mamele şi soţiile. Dacă mortul nu are rude mai de aproape, versate în arta bocirii, care să-l bocească, atunci se năimesc femei străine din sat, care îşi fac o meserie din aceasta şi care poartă adevăratul nume de *bocitoare, plângătoare* sau şi *tămâietoare* [4].

În unele sate din Bucovina, precum în Vicovul-de-Sus este datină, când moare un fecior holtei, ca să se adune mai multe fete mari şi apoi, două câte două, să bocească pe cel mort şi, după ce sfârşesc cele două dintâi, încep celelalte două de pe urmă şi tot aşa, pe rând, până-l duc de-l îngroapă.

[1] T. T. Burada, *op. cit.,* p. 9 : „*Trâmbiţa* este un soi de bucium lung şi drept făcut din doage de brad şi legată cu coajă de mesteacăn."

[2] M. Besanu, *op. cit.,* în „Albina", an I, nr. 58.

[3] Pretutindeni în Bucovina, România şi Transilvania. Com. de Rom. Simu, I. Georgescu şi T. Simon. „Cei morţi se bocesc în cele trei zile, de nouă ori, de trei ori pe fiecare zi şi anume când trag clopotele : dimineaţa, la amiazi şi la vecernie". Vezi T. T. Burada, *op. cit.,* p. 82 ; A. Lambrior, *op. cit.,* p. 152 : „Femeile, rudeniile repauzatului, îl bocesc în deosebite răstimpuri ale zilei : la răsăritul, amiază-zi, şi apusul soarelui, apoi îl mai bocesc şi când soseşte vreo rudenie sau prieten al repauzatului ce nu se arătase încă, fiind din alte sate dus după nevoile vieţii".

[4] Com. de Av. Macovei, preot în Badeuţ şi V. Turtureanu, preot în Vicovul-de-Sus : „Neştiind a boci vreo rudă de a mortului, apoi se plăteşte altă fată sau nevastă din sat, ca să bocească" ; — T. T. Burada, *op. cit.,* p. 83 : „Când mortul nu are rude, de multe ori se năimesc asemenea femei bocitoare". — D. T. Bojincă, *op. cit.,* p. 214—215 : „*Prefice* sunt mai toate femeile popoarelor români; cele înrudite cu repauzatul sau neştiind ele bine a se cânta, pun pe altele în locul lor să cânte laudele şi vredniciile mortului" ; — Francu — Candrea, *op. cit.,* p. 174 : „Bocetele se cântă de unele din femeile înrudite cu mortul" ; V. Alecsandri, *op. cit.,* p. 140 : „*Bocitul* e un obicei, ce există la români de pe timpul vechilor romani. Ca şi în epoca lui Traian se află între femei bocitoare, carele merg de bocesc mortul pe la case şi pomenesc cu un ton plângător de toate meritele lor" ; Dim. Cantemir, *op. cit.,* p. 49 : „Cei mai avuţi îşi conduc femei *bocitoare* care cântă mai multe versuri de doliu, arătând mizeria şi vanitatea acestei vieţi" ; — At. Marienescu, în „Familia", an. VI, Pesta, 1870, p. 619 : „Nu totdeauna muierea se plânge după bărbat, ci în numele ei o *nemotenie,* amică sau o femeie plătită" ; — D. Stănescu, *op. cit.,* p. 324 : „Muma, sora, rudele sunt datoare a însoţi şi a plânge pe mort până la groapă, iar dacă n-are pe nimenea, un fel de femei numite *plângătoare* şi mai des *tămâietoare,* plâng pe cel răposat. *Plângătoarele,* fie mumă, surori, rude sau de astfel de profesiune se îmbracă în negru, îşi despletesc părul şi merg în urma cortegiului".

În alte sate, tot din Bucovina, şi mai ales în cele de pe sub poalele munţilor este, din contră, datină de a se pune mai multe fete într-un şir dinaintea casei şi apoi, clătinându-se, când într-o parte când într-atla, de a boci toate deodată pe cel mort [1].

În Munţii Apuseni ai Transilvaniei, dacă cel mort e un june sau o fată mare, atunci unele dintre fetele mari cântă, de trei ori pe zi, la fereastra mortului : dimineaţa, la prânz şi seara şi de câte ori cântă totdeauna îşi despletesc părul şi-l lasă să atârne pe spate [2].

În Vicovul-de-Sus, în Todireşti, în Stupea, precum şi în alte sate din Bucovina, cu deosebire însă la munte, mai există încă şi acea datină ca al feciorii holtei, la fetele cele mari, precum şi la o samă dintre cei înaintaţi în vârstă, mai ales la baci şi ciobani să se năimească şi trâmbitaşi care trâmbiţă diverse melodii de jale, de mai multe ori peste zi cât şi în decursul nopţii, tot timpul cât stă mortul în casă [3].

În părţile Crişului Alb şi Negru, din Ungaria, în loc de a boci pe cel repauzat se *aquiră* un individ care ştie bine zice din fluier şi acela apoi, aşezându-se la capul repauzatului, începe a zice dintr-un fluier ciobănesc câte o melodie foarte jalnică [4].

Bocitoarele, nu numai că plâng şi se tânguiesc după cel repauzat, ci ele totodată intonează cu un glas jalnic şi monoton diferite poezii, care în cele mai multe părţi locuite de români se numesc *„bocete"* sing. *bocet,* iar în unele părţi ale Transilvaniei şi Banatului *„cântece de jale"* şi *„cântări de priveghi"* şi pe care le îmbogăţesc cu improvizaţii potrivite cu starea cea tristă şi mizeră în care se află familia, cu caracterul, vârsta şi timpul în care fac înmormântările. Din când în când, ele laudă vredniciile, virtuţile şi faptele cele bune făcute de cel repauzat în viaţă sa, şi sunt atât de iscusite în înşirarea laudelor acestora, cu aşa prefacere ştiu să-şi arate, durerea, încât că adeseori fac pe cei de faţă să plângă [5].

Dacă repauzatul e un bărbat sau o muiere înaintată în vârstă, bocitoarele se roagă, ca să aibă grijă de copiii cei mici ce au murit mai înainte de aceasta, iar dacă a fost însurat şi lasă în urmă-i nevastă şi copii, atunci jalea este cu mult mai mare, de aceea, ele strigă şi se văicărează de ce-i lasă fără de ajutor, fără protecţie şi ce se vor face ei singuri, neavând cine îngriji de dânşii şi a le aduce cele necesare spre susţinerea vieţii.

În scurt zis, fiecare bocitoare rosteşte totdeauna numai de acele bocete, care se potrivesc cu etatea şi împrejurările în care se află cel repauzat. Şi dacă, din întâmplare, n-ar şti nici un bocet, care s-ar potrivi măcar în câtva cu starea celui repauzat, dacă nu-i cunosc demai înainte viaţa, atunci informându-se în timpul din urmă despre aceasta, precum şi despre împrejurările în care a repauzat improvizează bocete noi pe care le rostesc tot atât de bine ca şi pe oricare alt bocet ce-l ştiu mai de nainte.

[1] Com. de V. Turtureanu.
[2] Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174.
[3] Com. de V. Turtureanu, I. Avram şi Erm. Ghiuţă.
[4] Com. de Ioan Popovici, învăţător.
[5] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 83 ; — D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 215 ; — Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152 : *„Bocetul* este un fel de cântare jalnică şi tărăgănată împreunată cu plâns ; cuvintele ce le zic sunt versuri care se ştiu de mai înainte şi sunt potrivite cu viaţa şi starea în care a fost repauzatul."

Numărul bocetelor cunoscute bocitoarelor noastre este foarte mare şi variat.

Noi vom înşira însă, în capitolul de faţă, numai o parte mică dintre cele ce le-am putut până acum aduna, iar restul îl vom reproduce parte, unde va cere trebuinţa, în capitolele următoare, parte ca adaus la finea acestui studiu.

Vom începe deci mai întâi cu bocetele ce se adrezează *morţii*, adică fiinţei care curmă firul vieţii fiecărui om :

Un bocet din Bucovina, comuna Stupca, sună aşa :

Bată-te pustia moarte
N-ai făcut nici o dreptate,
C-ai mâncat frunza din fagi
Şi-ai despărţit pe cei dragi ;
M-ai despărţit şi pe mine
Cu cine-am trăit mai bine !
Cobori, Doamne, pe pământ
De vezi moartea ce-a făcut,
C-a venit până la prag
Şi-a luat ce mi-a fost drag
Şi-a venit pân la fereastră
Şi ne-a luat mila noastră !...[1]

Altul din Moldova, judeţul Suceava, comuna Mălini :

Bată-te pustia moarte,
Cum eşti tu făr de dreptate.
Că mi-ai venit până-n poartă
Şi mi-ai luat mila toată
Şi-ai venit până în prag
Şi mi-ai luat puiul drag[2]

Altul din Transilvania, districtul Năsăudului :

Of ! mânca-te-ar focul moarte,
Cum mai faci şi tu dreptate.
Nu mergi, unde-mi eşti rugată
Ci-ai venit şi nechemată ;
Nu mergi, unde-mi eşti poftită
Venit-ai netrebuită !
Nu ştiu, moarte, ce gândeşti
De-al meu neam îl pustieşti ?
Nu ştiu, moarte, ce-ai gândit
De-al meu neam l-ai pustiit ?
Cum nu-i moartea-n lume mare
Ea pe nime prieten n-are
Nici pe crai, nici pe-mpăraţi
De taberi încunjuraţi
Nici de noi de ceştialalţi.

[1] Dict. de Ilinca a Mielului Capră.

[2] Dict. de Măriuca Nistor.

Moartea cu coasa coseşte
Şi pe nime nu fereşte.
Nu se teme de voinici,
Nu-i milă de prunci mici.
De bătrâni nu-i ruşine,
La cei tineri încă vine.
Casă mare pustieşte,
Soţ de soţ îl despărţeşte ![1]

De la moarte, trec la viaţa omului şi zic :

Ce e omu-n astă lume ?
Plânge şi se-nveseleşte,
Nu ştii moartea când soseşte,
Lasă prunci şi lasă casă,
Când îi viaţa mai frumoasă.
Şi se duce-n altă ţară,
De acolo nu-ntoarce iară ![2]

Sfârşind cu viaţa omului, se adresează către sufletul acestuia, spunându-i :

Sufleţele ticăloase !
Cât e lumea de frumoasă
Tu te-nduri şi ieşi din oase !
Sufleţele ticăite !
Vezi moartea cum te cuprinde ;
Ce nu-ţi muţi viaţa-nainte ?[3]

De aici înainte, fiecare boceşte pe cel mort, după cum îi dictează inima şi anume :

La un moşneag, care lasă pe soţia sa singură, când îi este mai greu de trăit în lume :

Dragul meu,
Gospodarul meu !
Draga mea,
Miluţa mea.
Da cum de te-ai îndurat
Şi pe mine m-ai lăsat ?
Tot de chin şi de năcaz
Şi cu lăcrămi pe obraz ?
În ce sprijin m-ai lăsat ?
Într-a cui samă m-ai dat ?
Pietrelor şi lemnelor,
Negrilor, străinilor ?
Eu de-acum când oi slăbi,
Cine mă va milui ![4]

[1] Com. de T. Simon.
[2] Idem.
[3] Din Igeşti, districtul Storojineţ, dict. de Ilie al lui Onufrei Frunză.
[4] Din Calafindeşti, districtul Siret, dict. de Sofia Frâncu.

La un *bărbat* care lasă pe soția sa asemenea singură tocmai când i-ar fi fost mai drag și mai plăcut de trăit cu dânsul în lume :

Soțul meu, voinicul meu !
Soțul meu, doritul meu !
Dar de ce te-ai mâniat
Și pe mine m-ai lăsat ?
M-ai lăsat singură-n lume
Fără soție și glume.
Soțul meu m-ai înșelat,
Când de aici ai plecat,
Nici un cuvânt nu mi-ai dat.
Dar spune-mi un cuvințel
Și mi-l pun la sufletel
Și-mi mai spune și-o vorbuță,
Să mi-o pun la inimuță
Mi-a fost chiar ca și-o măicuță [1].

La un *bărbat* care și-a lăsat tânăra sa nevastă văduvă cu mai mulți copii mititei :

Soțule. tu dragul meu !
Dară cum de te-ndurași
De pe mine mă lăsași,
Cu dragi copilașii tăi
Și cu drag fiuții mei ?
Roagă-te de Dumnezeu
Ca să trăiesc barem eu,
Să-i scap de necazul greu.
O, iubite soțul meu,
Cum m-ai lăsat tu la rău !
Eu norocul l-am pierdut,
De când nu te-am mai văzut.
În pământ l-am astupat,
Cu jale l-am îngropat.
O, iubite soțul meu,
Pentru bunul Dumnezeu !
N-ai făcut atâta bine
Să mă chemi tu și pe mine ;
Să nu mă lași gânditoare
După tine plângătoare !
De ce stai între ferești
Cu mine de nu vorbești ?
Da, deschide-ți buzele
Să-ți aud eu vorbele,
C-ai fost dulce la viață
Și m-ai iubit cu dulceață.
O, soțule, dragul meu !

[1] Din Transilvania, comuna Secadate, com. de I. Georgescu.

Ţie doar nu ţi-a plăcut
Ce moşie ai avut ?
Ai cerut un copârşeu
Să-ţi trăiască soţul rău,
Fără uşi, fără fereşti,
Cu mine să nu vorbeşti,
Cu min-să nu te-ntâlneşti ![1]

Altul din Banat, comitatul Caraş :

Martine, Martine !
Tinerel ca tine
Lucrător ca tine
Strângător la bine
Dar cum te-nduraşi
De-aşa mă-nşelaşi ?
Martine, Martine !
Am văzut eu bine
Că mă laşi pe mine
Cu pui micuţei
Şi prea prostănei.
Crezi, ţi-a fi păcat
Prea mici i-ai lăsat
Martine, Martine !
Şi mai ştii tu bine
Că m-am îngrijit
Pân-mi s-a urât
Pe drumuri umblând
Banii cheltuind
La fermecătoare
Şi descântătoare
Doar-leac ţi-oi afla
Şi mi te-oi scula.
Dar moarte-a venit
Şi te-a celuit
Şi m-a sărăcit !
Acum te-aş ruga
De m-ai asculta
Ca să faci un bine
Chiar şi pentru mine
Şi puiuţii tăi
Că-s prea prostănei
Şi-au rămas la rău,
Mergi la Dumnezeu
Şi Sânta-Marie
Milă să le fie
Doar s-or îndura
Şi mi te-or lăsa
Să mai vini acasă
Să şedem la masă
Cu prunci să prânzim
Şi să ne vorbim
Să-i căsătorim.
Martine, Martine !
Vai ! vino la mine
Puii de ţi-i creşte
Cum ştii, părinteşte,
Că-s pe ulicioară
De foame să moară
Rămân ne-mbrăcaţi,
La gazde slugi băgaţi ![2]

Altul din Macedonia, urbea Bitolia :

Avzi vrutlu soţlu-n ñieu	Auzi, iubite soţ al meu !
Iu mi alăsaşi ?	Unde mă lăsaşi ?
Iu mi demăndaşi	Cui mă-ncredinţaşi
Fumelia cui alăsaţi ?	Copiii cui lăsaşi ?
Scoală-ţi muşatlu caplu-a tău	Rădică-ţi frumosul tău cap
Şi nu ni fă aistu a rău	Şi nu ne fă acest rău
Se-alaşi ficiorli fără tată	Să laşi feciorii fără tată

[1] Din Orăştie, în Transilvania, publ. pentru prima oară în „Observatorul", an. III, Sibiu, 1880, nr. 28.
[2] Din Banat, comitatul Caraş, comuna Domanu, publ. prima ară de At. M. Marienescu în „Familia", an. VI, Pesta, 1870, p. 619.

Şi mine nicochirată.	Şi pe mine fără gospodărie.
Vintu laiu şi vintu şcret	Vânt negru şi vânt pustiu
Tine nu-mi alaşi ca s-trec	Tu nu mă lăsaşi să trec
M-alăsaşi fără umbră-n pade.	Mă lăsaşi fără umbră-n câmpie
Şi-ñi alăsaşi fumelia-n cale.	Şi-mi lăsaşi copiii pe drum
Soarele si ñi-o ardă	Soarele să mi-i ardă
Ploaia si ñi-o bată ;	Ploaia să mi-i bată.
Cleile a chisăliei ñi dedeşi	Cheile mizeriei îmi dăduşi
Bunili tuţi ñi le tăliaşi	Toate bunurile mi le tăiaşi
Te adăraşi, te armătusişi	Te gătişi, te înarmaşi
Tu altă lume închisişi.	În altă lume pornişi
Oaspeţli nu li mutrişi	Oaspeţii nu i-ai băgat în samă
Şi cu gura nu li grişi	Şi cu gura nu le grăişi
Ne aşteptaşi, ne pitrecuşi	N-aşteptaşi, ne petrecuşi
Ci e foclu, ci ñi feceşi	Ce e focul ce ne făcuşi
Taifă, frati tu adună	Tovarăşi, fratele tău adună
Toacă şi cămpan-asună	Toaca şi clopotul sună
Tută lumea tra s-adună	Toată lumea ca să se adune
Tru mormânt să ñi ti pună.	În mormânt să mi te pună [1].

La o nevastă tânără, care a lăsat mai mulţi copii mititei :

Mărioară, draga mea,
Draga mea, iubita mea !
Cine mi te-o sfătuit
De-aşa tânăr-ai pornit
Tânără ca o mlădiţă
Mândră ca o garofiţă ?
Şi cum de te-ai îndurat
Copiii de ţi-ai lăsat,
Mititei şi ne-nvăţaţi
Şi prin lume nepurtaţi ?
Copilaşii ţi-ai lăsat
Da-ntr-a cui samă i-ai dat :
Lemnelor ori pietrilor,
Lemnelor ori pietrilor,
Negrilor, străinilor ?
Şi ei, când mi s-or scula
„Mamă" pe cine-or striga ?
Că de astăzi încolea
Ei mămuţă n-or avea ;
Nici mămuţă, nici miluţă
Nici pe nime cu credinţă.
Care cum mi s-a scula
Tot pe dânşii i-a mustra
I-a mustra şi judeca
Şi atunci unde te-or cerca

[1] T. T. Burada, *Cântece de miriologhi (bocete) adunate în Macedonia*, în „Convorbiri literare", an. XVII, Iaşi, 1883, p. 39.

Doar-mămuţă şi-ar afla
S-aibă cine-i mângâia
Şi de străini apăra ?[1]

Altul, din Macedonia, comuna Magarova :

Hilia mea, vruta mea !
Ti măritai, ti petrecui
Cu dor mare ti aşteptai
Nicuchiră ñi ti făcui
Doi añi nică nu umplui.
Ne crescută, ne disñerdată
Ţi-alalaşi paea nepurtată.
Tru soaţe nică ne eşită
Şi nică ne hărsită
Sevdaea, prota, harauă protă !
Cu cuscrimea ne-vizută
Nemisticată, necunoscută
Şi nica neurdinată.
Laia de mine, ti măritai
Ti vizui, ti hărăsii
Va s-vedu mâni soţlu cu alta
Şi mine armăn amarâtă.

Fiica mea, iubita mea !
Te măritai, te trimesei
Cu dor mare te aşteptai
Gospodină te făcui.
Doi ani încă nu împlinişi
Necrescută, nedezmierdată
Îţi lăsaşi zestrea nepurtată.
Cu soaţele încă neamestecată
Şi încă nealintată.
Întâia iubire, întâia bucurie
Cu cuscrimea nevăzută
Nemestecată, necunoscută
Ş încă nedată-n lume.
Sărmana de mine, te măritai
Te văzui, te alintai.
Am să văd mâni bărbatul cu alta
Şi eu rămân tot amărâtă [2].

La o *văduvă tânără,* care a lăsat un prunc orfan în grija fratelui ei. locuitor din altă comună depărtată :

Dragă soră, moartă cu dor
După dulce frăţior
Că-i departe-n strinitate
Şi n-a putut primi carte.
Dar când cartea mi-a primit
El, soră, s-o şi grăbit
Şi la tine mi-o venit.
Scoală, soră, de vezi bine
Cum şedem toţi lângă tine
Cum şedem, ne văietăm,
C-acuşi nu te mai vedem.
Scoală, soră, te trezeşte
Şi lui nenea tu vorbeşte
Cum pe George să-l grijească
Şi cum să mi-l ocrotească.
Ţi-a fi, soră, şi păcat
Că prea mic tu l-ai lăsat
Micuţel şi prostănel
Cum şi-o ţinea casa el,
Singurel şi prostănel ! ![3]

[1] Din Bucovina, satul Crasna, districtul Storojineţ, dict. de Mărioara Bărbuţă.
[2] T.T. Burada, *Cântece de miriologhi...*, p. 491.
[3] Din Banat, dict. de Maria Manciu, care l-a cântat surorii sale Ana şi com. de Iosif Olariu, învăt. în Doman.

La o fată măritată:

Draga mamii gospodină!
Ţi-au venit neamurile
De prin toate satele
Şi ele te-or întreba:
Cum ţi-ai plivit grădina?
Da grădina ţi-ai plivit
Cu spatele la pământ
Cu faţa la răsărit.
Draga mamii gospodină!
Cămeşuica-ţi s-a negri
La mămuca s-o trimiţi.
Din fundul pământului,
Pe şuierul vântului.
Şi mămuca ţi-a spăla-o
Nici în apă de izvor
Nici în spume de sopon
Numai în lacrimi de om;
Şi-oi usca-o-n gândurele
Şi mi-oi strânge-o păturele
Şi-oi căta la prunci cu jele.
Da pruncii c-or întreba
Pe tătucul lor aşa:
— Unde-a rămas mămuca?
— A rămas la bunica![1]

La un *tată:*

Tată! unde te-ai mutat
Şi pe noi cum ne-ai lăsat?
Scoală-mi-te, tată, scoală
Că ţi-a fi destul de-asară!
Scoală-te şi-mi eşi afară
Şi te primblă prin ogradă
Să crească mândră otavă
Să îmble copiii tăi,
Că i-ai lăsat mititei![2]

Iarăşi la un tată:

Tătucuţă, tată hăi!
Cum de te-ai dus de la noi
Şi nu te-ntorci înapoi
De când dumneata te-ai dus
Trei flori în poartă mi-am pus.
Florile au înflorit,
Dumneata n-ai mai venit.
Da să-mi trimeţi o scrisoare

[1] Din Bucovina, satul Calafineşti, districtul Siret, dict. de Catrina Racolta.
[2] Din Bucovina, satul Crasna, dict. de M. Bărbuţă.

Ca să-ţi dau şi dumitale
O-nflorită mândră floare
Prin fluierul vântului,
Prin plailu văzduhului [1].

Altul din Transilvania, districtul Năsăudului :

Dragul meu tătucule !
Eu te cunosc pe sprincene
Că leşi copiii cu jele ;
Te cunosc pe ochişori,
Că leşi copiii cu dor.
Căci copiii fără tată,
Nu-ncap nici în lumea largă.
Şi băieţii fără mamă,
Nu-s luaţi nici într-o samă.
Copiii făr de părinţi,
La toţi oameni-s urâţi...
Primăvara va veni
Toţi plugarii vor ieşi,
Numai tu vei putrezi [2].

La o *mamă*, din Transilvania :

Maica mea ! un-te-ai gătat ?
Şi pe noi ne-ai lăsat
Numai în haine de vară
Ori te duci în altă ţară
C-aceea e ţara bună
Trăiesc copii fără mumă,
Bărbaţii făr de femei,
Stând ca nişte îngerei.
Maică, măiculiţa mea
Acum cin-m-a mai căta,
Când m-ai lăsat dumneata [3] ?

Altul, din Istria :

Mama mea, ce va fi de mire
Cire va mie da păre,
Cotro voiu mere ?
Vechi [4] n-am nici ur [5] în lume
Cire va mire acmice [6] cavaţa ?
Cotro vo io cu mire obărni ? [7]

[1] Din Badeuţ, com. de Av. Macovei.
[2] Com. de T. Simon.
[3] Din Secadate, com. de I. Georgescu.
[4] Vechi = mai mult.
[5] Ur = unul.
[6] Acmice = acum.
[7] Obărni = îndrepta.

Io săm finită că n-am tire,
Nigder[1] nu te voi vede
Sirotita[2] io, ce va fi de mire
Cire me-ar pute juta![3]

La un *fecior hotei*, din Bucovina, satul Crasna:

Dragul meu N.!
Cum de mi te-ai îndurat
Şi pe tătuţ ai lăsat?
Da de ce n-ai aşteptat
Soţie să-ţi fi luat?
Te-ai pornit la cununie
Şi nu ţi-ai găsit soţie.
Cu floare te-o însemnat
Soţie nu ţi-ai luat.
Floricica-a putrezi,
Mireasa ţi-a-mbătrâni.
Scoală-te şi te trezeşte
Şi cu guriţa grăieşte
Şi ne spune vreun cuvânt
De la neamuri din pământ
Spune-ne măcar ceva:
Ţi-i bine acolo, ori ba?
Scoală-mi-te, nu te da
Şi te uită pe fereastră
Că-ţi vine-o carte domnească
Preotul să ţi-o citească
Din casă să te pornească.
Mămuţa de-unde-a veni;
Da ea cu cine-a grăi
Că holteiaşu-a putrezi.
Dimineaţa s-a scula
Da ea pe cine-a striga?
Prin toate colturile-a căta
Pe urmă nu ţi-a mai da[4]

Altul din Macedonia, comuna Magarova:

Hiliul-a ñieu ci ni feceşi!	Fiul meu, ce ne făcuşi!
Ce feceşi, ci ne-adăraşi?	Ce făcuşi, ce mi-ai dres?
Cu coruna în cap fugişi	Cu cunună-n cap fugişi
Făr-de altu me-alăsaşi	Făr de altul mă lăsaşi
Casa mea ñi încliseşi	Casa mea mi-o închiseşi
Vulă laie ñi u băgaşi	Pecete mare tu-mi puseşi
Cu catrane ñi u lăişi	Cu cătran mi-o înegrişi
Uşa cu cleia ñi u încliseşi	Uşa cu cheia mi-o închiseşi

[1] Nigder = de acum înainte.
[2] Sirodita = sărmană.
[3] T. T. Burada, *O călătorie în satele româneşti din Istria*, în „Tribuna", an. VIII, Sibiu, 1891, nr. 168.
[4] Dict. de Mărioara Bărbuţă.

Ospeţli ñi li tăliaşi	Oaspeţii mi-i oprişi de-a veni
Hareile ñi le chiruşi	Bucuriile mi le pierduşi
Sivdăile nu le trecuşi	Amorurile nu le trecuşi
Ginere nu închisişi	Ginere nu pornişi
Ne la nun, ne la fărtat	Nici la naş, nici la fârtat
Ne cuscri amisticat	Nici cu cuscri amestecat.
Ci si-ñi fac şi eu laia	Ce să fac şi eu sărmana
Singură ca cucuveaoa ?	Singură ca cucuveaua ?
Vărnă cale nu-alăsaşi	Nici o cale nu lăsaşi
Pe-a cui guşe mi-aruncaşi ?	Pe-a cui spinare m-aruncaşi ?
Fără frate, fără soră	Fără frate, fără soră
N-avui tihe s-ñi liau noră	N-avui noroc să-mi iau noră.
Ci să-ñi fac, hiliu, fără tine	Ce să fac, fiule, fără tine
Că ñi te duseşi de la mine.	Că mi te duseşi de la mine.
Ajutaţi-ñi a mele soaţe	Ajutaţi-mi soaţele mele
Şi voi cusurine toate	Şi voi verişoare toate
Mănă de mănă s-ne-acăţăm	Mână de mână să ne apucăm
Praglu s-treacă s-nu-l alăsăm.	Pragul să treacă să nu-l lăsăm.
Ci e liliea, ci pitrecem ?	Ce e floarea ce trimitem ?
Di căile cum ne fecem !	Cum ne-am hotărât !
Puglili-a verălei, ci-si bat	Păsările verii ce-şi cântă
Şi cântă bilbili la cap.	Şi cântă privighetorile la cap
Tută lumea se hăriseşte.	Toată lumea se bucură.
Mine moartea mi jeleşte !	Pe mine moartea mă jeleşte !
Locul tut el se deschide	Pământul tot se deschide
Hiliul a-ñieu tu loc se-nclide,	Fiul meu în pământ se-nchide.
Pit Vlăchie ñi alăgaşi	În Valachia mi-ai alergat
Di furtună ñi-ascăpaşi	De furtună îmi scăpaşi
Şi în casă îñi vinişi	Şi în casă îmi venişi
Maşi di moarte nu fugişi.	Numai de moarte nu fugişi [1].

La un *holteiaş*, din Bucovina, satul Crasna :

Dragul mamii holteiaş,
Scumpul mamii îngeraş,
Da cum de te-ai îndurat
Pe mămuţă de-ai lăsat ?
Da cui mi te-ai potrivit
Frăţiorii de-ai urât ?
Ian scoală-te, holteiaş
Dragul mamii ficioraş
Şi deschide-ţi ochişorii
Şi ţi-i vedea frăţiorii
Cum i-ai lăsat brudiori
Brudiori şi străiniori ! [2]

La o *fată*, din Bucovina, satul Crasna :

Draga mamii, fiica mamii,
Draga mamii, scumpa mamii !

[1] T. T. Burada, *Cântece de miriologhi...*, p. 37.
[2] Dict. de M. Bărbuţă.

Eu am gândit că tu mie
Mi-i face o veselie,
Dară tu mi-ai făcut mare
Şi avană supărare.
Năfrămuţa cea de mire
Ţi-or lega-o la psaltire.
Năframa cea de nânaş
Ţi-or pune-o la prapuraş.
Primăvara c-a veni
Florile ţi-or înflori
Dumneata nu le-i plivi,
Nici plivi şi nici privi,
Că-n pământ îi putrezi ![1]

Altul din Macedonia, comuna Târnova :

Feată tu ilichie murişi
Nveastă nu te feţeşi
Cu cuscri nu ti amestecaşi
Gione tine nu-ñi luaşi.
Tu loc di gione mormint îţi dau
Şi colaţi de ceară la cap îţi stau,
Vream să ñi ti scot din casă
Nveastă cu teliurile pri faţă
Şi tora armaseşi feată
Tu loc îngropată.

Fată în vârstă murişi
Nevastă nu te făcuşi
Cu cuscri nu te amestecaşi
June tu nu-mi luaşi.
În loc de june mormânt îţi dau
Şi colaci de ceară la cap îţi stau,
Voiam să mi te scot din casă
Nevastă cu peteală pe faţă
Şi acum rămăseşi fată
În pământ îngropată [2].

Altul, din Istria :

Brizna [3] me filia
Că aşa tinera [4] murit,
Tujna [5] sirota io după tire
Betâră [6] ce voi face
Că nu te voi vechi vede
Io săm sirota
N-am nici ur în lume
Neco Domnul.
Nu va ma cire purta apă ;
Ce voiu acmu face
Cire me-ar juta ![7]

La un *copil de ţâţă*, din Bucovina, satul Mănăstirea Homorului :

Dragul mamii îngeraş !
Da cum de mi te-nduraşi

[1] Dict. de M. Bărbuţă.
[2] T. T. Burada, *Cântece de miriologi....* p. 490.
[3] Brizna = întristată.
[4] Tinera = tânără.
[5] Tujna = umilită.
[6] Betâră = bătrână.
[7] T. T. Burada, *O călătorie în satele româneşti din Istria,* în „Tribuna", an. VIII, Sibiu, 1891 nr. 168.

Şi ţiţuca mi-o lăsaşi ?
Mama ţâţă cui a da
Pe cine l-a dezmierda ?
Draga mamii floricică
Ai zburat ca-o rândunică...
Eu, în loc de botejune
Ţi-oi face îngropăciune.
N-ai trăit să fii voinic
Te-a luat moartea de mic.
N-ai trăit să te faci mare,
Te-a luat din scăldătoare.
Colacii cei de nănaşi,
Ţi i-oi da peste sălaş.
Colacii de cununie,
Ţi i-oi da la liturghie.
Năfrămile frumuşele
De cumnaţi şi cumnăţele
Le-oi pune la prapurele...
La cruci şi la fânărele
Milostenia ce-o faci,
Să fie pentru săraci ![1]

Altul, din Transilvania, comuna Secadate :

Puiul meu, floare de vară
Du-te dar şi vină iară ;
Nu mă lăsa supărată
Şi de dor nemângăiată ![2]

Alta, din Macedonia, comuna Nijiopole :

Ficiuric[3] marat[4]
Di curând fapt,
Di-una parte rău feceşi
Că curând ñi ti duseşi
De-altă parte făcuşi ghine
Că scăpaşi de multe chine
Şi de multe lae[5] chine
Ce-şi trage aestă lume[6]

În acele părţi, unde este datină de a boci două bocitoare deodată, de multe ori una dintre dânsele întreabă bocind pe cel mort, iară cealaltă răs-

[1] Com. de George Avram, învăţ.
[2] Com. de I. Georgescu, învăţ.
[3] Ficiuric = fecioraş.
[4] Marat = sărman.
[5] Lae = negre.
[6] T. T. Burada, *Cântece de miriologhi...*, p. 489.

pune în numele acestuia, după cum prea bine se poate vedea aceasta şi din următorul bocet din Bucovina :

— Vasilică, fecior mare !
Amu-i nunta dumitale.
Scoală-te nu sta scârbit
Că nuntaşii ţi-au sosit !
— Da eu cum mă voi scula
Dacă moarte-amarnica
Tare m-o mai otrăvit,
La pământ m-o doborât.
— Scoală-te, Vasile, scoală
Şi ieşi din casă afară
Şi vătăjei îţi alege
C-o venit vro doisprezece
Scoală-te şi ni-i vorbi,
Vătăjel cine ţi-a fi ?
— Năfrămuţa
Cu cruciţa !
— Da druşcuţă cin ţi-a fi ?
— Năfrămuţa
Cu cofiţa !
— Dă cine te-a cununa ?
— Popa cu cădelniţă !
— Şi oare cine te-a boci ?
— Grădina cu florile
Casa cu surorile.
— Da mămuţă ce ţi-a face ?
— Ia mi-a şedea la pământ,
Să n-o-ajungă leac de vânt.
Că de când eu am murit,
Ea nemică n-a grăit !...
— Da mămuţă cin ţi-a fi ?
— M-oi ruga la Sântă Mărie
Ea mămucă ca să-mi fie !
— Faţa albă ca spuma
Sprâncene negre ca mura
Cine ţi le-a săruta ?
— Pământul cu rugina !
— De-aş putea, eu m-aş rugare
La pământ aşa de tare
Să nu te-ceapă din faţă
Să te-neeapă dintre spete
C-acolo nu se prea vede ![1]

Cele mai multe bocitoare, şi mai ales acelea care nu din prefacere, ci din toată inima plâng şi se tânguiesc după cel mort, fiindu-le jele după dânsul, când au bocit un timp mai îndelungat şi acuma numai sunt în stare

[1] Dict. de Aniţa Haramidă, româncă din satul Putna, de lângă mănăstirea cu acest nume.

nici a plânge, nici a boci, încheie bocetele lor mai totdeauna cu următoarele versuri :

Eu cu drag te-aş mai cânta
Dar mi-i friptă inima
Şi nu te mai pot cânta !

În fine, merită a fi amintită şi aceea că fiecare om, care n-a avut cine să-l caute în boala sa, care n-a fost mărturisit şi împărtăşit cu sfintele taine înainte de ce şi-a dat sufletul şi mai cu seamă acela, care n-are nici rude, nici prietene, care să-l bocească, e foarte compătimit şi considerat nu numai de cel mai nefericit om de pe faţa pământului, ci totodată şi ca urgisit de Dumnezeu. De aice vine apoi şi blăstămul cel mai mare : *„să dea Dumnezeu să n-ai pe nime să te bocească“* [1].

Această credinţă, foarte lăţită la poporul român, se poate cunoaşte încă şi din următoarele versuri pe care le scoatem dintr-o doină din părţile de sus ale Moldovei :

Frunză verde trei ghioace,
Lasă-mă bădică-n pace.
Că eu dragoste n-oi face,
Cu omu care nu-mi place.
Că pe cel ce mi-o plăcut,
S-o dus şi nu l-am văzut.
Când soarele a sfinţit
Morminţelul l-a-nghiţit,
Necătat, ne-mpărtăşit,
De nimene nejelit [2].

Drept aceea, românii de pretutindeni au cea mai mare grijă ca nime să nu se îngroape fără să fie bocit, ţinând aceasta de un foarte mare păcat. Şi dacă mortul n-are rude şi amice, care să-l bocească, dacă e cu totul străin, atunci se năimesc anume *bocitoare,* ca să-l bocească, cărora li se dă apoi, drept plată pentru aceasta, haine şi alte lucruri de ale mortului sau câte o păreche de altiţe, câte o năframă frumoasă, câte un ştergar, luminări, colaci, nicicând însă bani [3].

Neaflându-se nime, care să le năimească şi plătească, atunci adeseori se găsesc femei care, de milă, ca să nu treacă cineva nebocit şi pentru ca să se împlinească obiceiul, se pun de bocesc oameni străini pe care nici nu l-au cunoscut mai nainte de moarte [4].

Bocirea, despre care am vorbit până aice, e uzitată nu numai la poporul român, ci ea există mai mult sau mai puţin şi la alte popoare, atât din antichitate cât şi din timpul de faţă.

[1] Vezi şi T.T. Burada, *op. cit.,* p. 83—84.
[2] N.A. Bogdan, ***Literatura populară culegeri din sudul Moldovei,*** **în „Gazeta sătenului“, an. V, Râmnicul-Sărat, 1888, nr. 10, p. 155.**
[3] **Com. de V. Turtureanu şi alţi români din Bucovina; vezi şi T. T. Burada,** ***op. cit.,*** **p. 83.**
[4] **A. Lambrior,** ***op. cit.,*** **p. 152.**

La evrei, bunăoară, găsim în cartea numerelor[1] că : în timp de treizeci de zile s-a plâns asupra corpului lui Aron. În aceeaşi carte[2] vedem că poporul lui Israil a plâns pe Moisi în timp de treizeci de zile. În Paralipomeni[3] găsim asemenea că pe Iosias l-a plâns toată Iudeea şi tot Ierusalimul.

Câteodată la evrei, când nu se găsea cine să bocească pe morţi, se căutau femei, care se năimeau pentru acest scop. În plângerile lui Ieremia[4] găsim : „Aşa grăieşte Iehova, Domnul puterilor, căutaţi şi chemaţi plângătoarele ca să vină ".

Asemenea găsim la Amos[5] : „pentru aceasta Iehova, Dumnezeul oştirilor, Domnului, zice aşa : plângere în toate părţile şi în toate căile vor zice ! vai ! vai ! şi vor striga pe plugari la plângere şi pe deprinşii plângători la plângere".

Grecii încă aveau asemenea lamentaţii sau bocete şi se numeau *trine* (θρῆνοι).

Romanii numeau aceste lamentaţii *neniae*[6] prin care se jeleau şi în acelaşi timp se lăudau faptele defunctului.

Festus ne spune că : „*Nenia* este un vers, ce se cântă din flaut, la înmormântare, pentru lauda mortului"[7].

Şi Cicero zice : „Se fac în plublic laudele oamenilor iluştri şi ele vor fi însoţite de cântece de flaut, aceea ce se cheamă „*neniae*" nume pe care şi grecii îl dau la cântecele funebre"[8].

Cuvântul *nenia* se derivă de la zeiţa *Nenia*, care prezida aceste soiuri de lamentaţii. Ea avea un templu afară de zidurile Romei, aproape de poarta viminală şi se invoca îndată ce bolnavul intra în agonia morţii.

Aceste „*neniae*"[9] se intonau de către femei anume plătite, după care era obiceiul de a se trimite îndată ce cineva îşi dădea sufletul şi care după ce veneau, aşezându-se la uşa casei mortului, acolo fiind informate de cătră servitori despre împrejurările vieţii acestuia, improvizau laude şi bocete pentru mort[10]. Ele începeau *neniile*, adică bocetele lor, mai întâi, ca şi romancele noastre de astăzi, cu strigarea la urechea mortului, strigându-l una după alta, de trei până la patru ori dupăolaltă, pe nume, şi dacă nu se mai putea observa nici un semn de viaţă într-însul, ziceau : *conclamatum* est, s-a *strigat*, adică totul s-a mântuit[11].

[1] Cap. XX, v. 29.
[2] Cap. XXIV, v. 9.
[3] Cap. XXXV, v. 24.
[4] Cap. IX, v. 16.
[5] Cap. V. v. 16.
[6] Horatiu, *Carmen* lib. II. Od. I. v. 38 şi Oc. XX, v. 21.
[7] Festi de significatione verborum, emendata ed adnotata a Carolo Odofredo Muellero Lipsiae, MDCCC XXXIX, p. 161. : „Nenia est carmen quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam".
[8] De legibus, lib. II, 24 : „Honoratorum virorum laudes in conciones memorant atque etiam ad cantus ad tibicem prosequuntur, qui nomen nenia quo vocabulo etiam graeci cantus lugubres nominant".
[9] Cuvântul „*neniae*" s-a păstrat până şi astăzi în gura poporuliu român : bocitoarele noastre la sfârşitul bocetelor lor, intonează şi acum cuvântul *neno ! neno ! neno !* Vezi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 82—83 ; — D. T. Bojincă ; *op. cit.*, p. 214, *Notă.*
[10] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 75—77.
[11] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 299 ; — M. Besanu, *op. cit.*, nr. 55 ; — D. T. Bojincă, *op. cit.*, p. 209.

Aşa găsim la Lucan : „Astfel o casă, când întâiaşi dată moartea loveşte în ea, rămâne în tăcere, pe când corpul mortului nu este strigat"[1].

Apoi la Ovidiu : „Îi spune cel de pe urmă rămas bun, pe care poate abia l-a auzit cu urechile, apoi s-a dus iarăşi înapoi"[2].

După ce l-au strigat şi bocit acasă, mergeau cu convoiul funebru plângând şi văicărindu-se, ca şi bocitoarele noastre, fiind întovărăşite de sunetul cel lugubru al flautelor de îngropare (funebres tibiae)[3], care se zice că erau făcute din os de Milvus (vultur), de unde se numeau şi *milviene*.

Una din femeile bocitoare mergea înaintea celorlalte şi dădea tonul cu care trebuia să se înceapă plânsul şi bocetele şi se numea *„praefica"*, de la cuvântul *„praefari"*, fiindcă ea cea dintâi trebuia să plângă.

Festus, vorbind despre aceste femei, zice : *„Preficele* se numesc femeile năimite pentru a plânge pe morţi, care impun celorlalte modul cum să plângă, ca şi când ele singure ar fi cele mai întâi"[4].

Lucilius, vorbind despre Nonius, ne spune asemenea : „care prefice, tocmite cu plată, plâng la îngroparea altora"[5].

Apoi, Tacitus zice : „Pentru aducere aminte de virtute compuse cântece, vorbe de laudă şi lacrimi şi lucruri care imită durerea"[6].

În fine, Chéruel le caracterizează astfel : „Femeile, care se tocmeau ca bocitoare la prohodurile celor bogaţi. Ele se duceau înaintea mortului, făcând tot felul de semne bătătoare la ochi de o durere cumplită, cu capul gol, cu părul despletit, văitându-se cu zgomot, cântând vreun cântec trist sau laudele mortului"[7].

Câteodată, nu numai cele năimite, ci şi celelalte femei, care plângeau, se numeau *„praeficae"*.

Bocetele preficelor consistău în acţiune şi în cântece. Lucilius ne arată aceasta în versurile următoare : „Preficele, la înmormântări, îşi smulg părul şi se văicărează foarte"[8].

În aceste versuri vedem cele două părţi ale meşteşugului de a plânge ; *„capillos scindunt"*, (smulg părul), aceasta este acţiunea şi *„clamant*

[1] Lib. II v. 22 :

Sic funere primo
Attonitae tacuere domus quum corpora nondum
Conclamata jacent

[2] *Metamorph.* lib. X, v. 62 :

Supremumque vale, quod jam vix auribus ille
Acciperit dixit, revolutatque rursus eodem est.

[3] Festus ne spune : „Funebres tibiae dicuntur cum quibus in funere canitur" = flautele funebre se numesc acelea cu care se cântă la înmormântare.

[4] „Praeficae dicuntul mulieres ad lamentandum conducte, quae liant coeteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum praefectae".

[5] ...Mercede quae.
Conductae fient alieno in funere Praeficae.

[6] *Anal*, III, 5, „meditata ad memoriam virtutis carmina et laudationes et lacrimas vel doloris imitamenta".

[7] *Dictionnaire des antiquités romaines et greques*, p. 507 : „Femmes que l'on louait comme pleureuses aux convois des riches. Elles précédaint le corps, donnant toute espèce de signes apparents d'une violente douleur, la tête nue échevelée, sanglotant, chantant quelque hymme funèbre ou les louanges du mort".

In funere praeficae
Multo et capillos scindunt et clamant magis.

magis" (se văicărează foarte) este cântecul pe care îl acomodau la versurile lugubre numite *neniae*.

Preficele, în timp ce boceau, erau îmbrăcate în vestminte negre.

La galii din Scoţia de sus, în Corsica, în Italia şi în alte părţi ale Eucopei, precum şi în Orient, a fost şi a mai rămas încă obiceiul ca, îndată ce cineva moare, să se strângă femeile bătrâne, plângătoare de meserie, împrejurul mortului şi să înceapă a se boci smulgându-şi părul şi intonând cântece funebre, care obişnuit cuprind şi laude pentru mort.

Aceste cântece se numesc în Corsica *„voceri"*, în Neapoli *„lamenti"* sau *„triboli"*, în Sardinia" *attitidos"*, în Brean *„aiurot"*, în Grecia *„miriologhii"*.

Femeile care intonează aceste cântece în Italia se numesc *„vocera-trice"* (bocitoare)[1].

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 77—80.

X

La mort

Cum au prins clopotele a trage și bocitoarele a boci, nu numai neamurile cele mai de aproape care până atunci nu știuse nimic despre trista întâmplare, ci și amicii, cunoscuții, ba până chiar și străinii, atât cei din vecinătate cât și ceilalți care au cunoscut cât de puțin pe cel repauzat, încep a se aduna din toate părțile la casa acestuia ca să-l mai vadă încă odată înainte de înmormântare și să-și ia rămas bun de la dânsul, iară de cumva au fost mânioși sau certați să se roage, ca să-i ierte.

Cei ce-l cercetează, mai ales însă bărbații și femeile, adică cei căsătoriți, voind a-și arăța dragostea creștinească către dânsul fie avuți ori sărmani, nicicând nu se pornesc cu mâna goală de acasă, ci fiecare fără deosebire, ia și câte o lumină de ceară galbenă cu dânsul.

Ajungând la starea locului fiecare nou sosit intră în odaia, unde se află mortul, sărută icoana sau crucea de pe pieptul acestuia, iar dacă repauzatul a fost om bătrân îi sărută și mâna, aprinde și lipește apoi lumina adusă de sfeșnicul de la capul mortului, de sicriu ori de păreții casei sau o pune neaprinsă pe iconița mortului. Unii mai pun pe icoană și câte un ban [1].

În timpurile vechi, bărbații, care se duceau la casa mortului, descoperindu-și capul, aruncau câte o monedă într-un vas, ce sta aproape de mort, pe care îl atingeau cu mâna zicând : *„Dumnezeu să-l ierte !"* [2].

Cu privire la luminile, dintre care cele mai curate și mai frumoase, ce au rămas nearse, se aprind noaptea la *priveghi* și a treia zi la *prohod*, românii din unele părți ale Țării Românești cred că mai multe suflete se strâng împrejurul mortului de-l privesc, atât pe acesta cât și pe cei ce duc de aprind câte o lumânare mortului și apoi acele suflete mulțumesc persoanelor care au adus luminile [3].

Iar banii, ce se pun pe iconiță și cu care cei de casă cumpără mai pe urmă rachiu sau altă băutură, ca să o dea celor ce cercetează mortul de sufletul acestuia, sau îi împart când se duce mortul la groapă pe la răspântii și pe la poduri printre copii și săraci sau fiind mortul foarte sărman acoperă cheltuielile înmormântării cu dânșii, sunt meniți mortului, ca să aibă cu ce plăti *vămile* din lumea cealaltă [4].

[1] Pretutindeni uzitat în Bucovina și Moldova ; vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 152.
[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 13.
[3] Ioneanu, *op. cit.*, p. 35—36.
[4] Com. de V. Turtureanu, preot și Măriuca Nistor, romancă din Mălini, Moldova.

După ce au aprins lumina se dau la o parte se uită o bucată bună la mort şi punându-şi apoi mâna la gură, clatină din cap, oftează şi zic: *„Dumnezeu să-l ierte!“* sau: *„primeşte-l Domne întru împărăţia cerului!“* [1].

În unele sate, atât din Bucovina cât şi din Moldova şi mai ales la munte, precum în Fundul-Moldovei şi Mălini, pe lângă lumină şi bani mai aduc o samă încă şi făină, brânză, tămâie şi servete, cele dintâi, dacă mortul e sărman, să fie de ajutor la *praznic*, iar şervetele, ca să se puie la procesie [2].

După aceasta, dacă cel ce a venit la mort nu e cu totul străin, se duce şi la cei de casă, ca să-i mângâie. Dând ochii cu cei din casă, de astă dată nu le zice „bună dimineaţa“, „bună ziua“ sau „bună seara“, ca de altă dată, ci trist şi tăcut, apropiindu-se de dânşii, începe a-i mângâia şi a le spune multe de toate, ca să nu se supere, căci se vede că aşa a fost de la Dumnezeu rânduit, aşa a trebuit să se întâmple.

De se întâmplă să fie mai mulţi inşi adunaţi în casă vorbesc între dânşii câte ceva din viaţa repauzatului: ce om a fost, cum a fost şi ce bine a făcut cât a trăit etc. aici e aşa zicând primul tribunal — tribunalul pământesc — după moarte [3].

Dacă a fost un suflet al lui Dumnezeu; bun, blând şi îndurat, nime nu-l vorbeşte de rău, ci tot numai de bine, iar dacă a fost un om ca neoamenii sau chiar un făcător de rele, atunci mai degrabă îl copătimesc decât să-l condamne sau să-l blasteme.

Atât datina şi purtarea de la mort a românilor, cât şi judecata lor asupra morţilor, a căror viaţă n-a fost una tocmai dintre cele mai bune şi exemplare, se poate vedea şi cunoaşte mai bine din frumoasa poezie a mult regretatului nostru poet V. Alecsandri, intitulată *„Groaza“*, pe care o reproducem aici în întreg cuprinsul ei:

Galben ca făclia de galbănă ceară
Ce aproape-i ardea
Pe-o scândură veche aruncat afară
De somnul cel vecinic Groz-acum zăcea
Iar după el nime, nime nu plângea!

Poporu-mprejuru-i, trist, cu-nfiorare
La el se uita
Unii făceau cruce, alţii de mirare
Cu mâna la gură capul clătina
Şi-ncet lângă dânsul îşi şopteau aşa:

„El să fie *Groza* cel vestit în ţară
Şi-n sânge-ncruntat!
El să fie *Groza*, cel ce ca o fiară
Fără nici o grijă de negrul păcat
A stins zile multe şi lege-a călcat!“

[1] În Bucovina şi Moldova, vezi A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.
[2] Com. de Const. Merches şi dict. de M. Nistor.
[3] Ioan Niţu Macavei, *op. cit.*, p. 94; A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

Un moșneag atunce, cu o barbă lungă
La *Groza* mergând
Scoase doi bani netezi din vechia 'sa pungă
Lângă mort îi puse, mâna-i sărutând
Mai făcu o cruce și zise plângând:

„Oameni buni! an iarnă bordeiu-mi arsese
Și pe un ger cumplit
Nevasta-mi cu pruncii pe câmp rămăsese.
N-aveam nici de hrană, nici țol de-nvelit
Și nici o putere... ! eram prăpădit!

Nu așteptam alta din mila cerească
Decât a muri
Când creștinul ista, Domnu-l odihnească!
Pe un cal alb, ca iarna, în deal se ivi!
Și aproape de mine calul își opri.

Nu plânge — îmi zise n-ai grijă, române
Fă piept bărbătesc;
Na, să-ți cumperi haine și casă și pâne...
Și de-atunci copii-mi ce-l tot pomenesc
Oameni buni! de-atunce în tihnă trăiesc!"

Și sărutând mortul, bătrânul moșneag
Oftă și se duse cu-al său vechi toiag.
Iar poporu-n zgomot strigă, plin de jale:
„Dumnezeu să ierte păcatele sale! [1].

Pe când unii vorbesc despre cel repauzat, pe atunci o seamă de femei, având cel mai bun prilej de a-și vărsa și ele aleanurile trecute, încep să-și plângă copiii repauzați în care plângere, întovărășită de bocet, se aud vorbe ca acestea: „de te duci unde e copilașul meu, să-i spui că mare mult e arsă inima mamei după dânsul; ... zi-i să mi se arate mai des în vis, dragul mamei liliac" [2].

Însă toate acestea le rostesc mai mult în taină, acompaniate fiind numai de lacrămile ce le curg șiroi pe față.

Dacă vreo persoană, dintre cele ce se află în casa mortului, strănută e bine să-și rupă puțin cămașa sau haina, ca să nu i se întâmple și ei același lucru [3].

Astfel, tot timpul cât stă mortul în casă, unii vin iar alții se duc, căci tot timpul acesta, până ce se pornește la groapă, după credința românilor de pretutindeni, nu e bine nici măcar pe un minut de a lăsa mortul singur, ci trebuie să fie cineva neîncetat împrejurul lui, parte să ia seama ca nu cumva să i se stingă lumina de la cap, parte, ca să nu se apropie *cine nu e bun* de dânsul [4].

[1] V. Alecsandri, *Opere complete*, vol. I, București, 1875, p. 40.
[2] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.
[3] Ioneanu, *op. cit.*, p. 37.
[4] Com. de Iosif Olariu, învăț. în Doman, Banat și de Rom. Simu, învăț. în Orlat, Transilvania.

Unii fără treabă sau prieteni ai casei mai rămân de dau ajutor la împletirea *toiagului* şi procurarea *pausului*; la pisatul grâului de *colivă* şi la făcutul *pomului* [1], care obiecte sunt, după credinţa poporului de neapărată trebuinţă la orişicare înmormântare şi fără de care nu se înmormântează mai nici un mort, fie acela orişicât de sărman, iar femeile se apucă de cernut făina pentru pomene şi praznic sau *comândare*, de împletit cununi sau de cusut hainele trebuincioase pentru cel repauzat, dacă acesta la moartea sa nu le-a avut de mai nainte pregătite, mai pe scurt, de pregătit toate cele ce sunt de lipsă la o înmormântare şi despre care ne va fi vorba, mai pe larg, în capitolele ce urmează.

[1] În Bucovina, vezi şi A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

XI

Toiagul

Pe lângă luminile, care se pun şi ard, zi şi noapte, la capul şi împrejurul mortului, românii de pretutindeni îndătinează de a mai face încă o lumină deosebită a cărei lungime şi formă se distinge cu totul de a celor ordinare şi care se aprinde numai în unele răstimpuri anumite, atât înainte de înmormântare, cât şi mai pe urmă după înmormântare.

Această lumină se numeşte pretutindeni în Bucovina şi Moldova, precum şi în unele părţi ale Transilvaniei, *toiag* pentru că pe dânsa, după credinţa poporului, se reazimă mortul ca şi pe un adevărat toiag când călătoreşte în cealaltă lume şi mai ales când trece peste *puntea raiului*[1]. În alte părţi din Transilvania însă se numeşte *privighitoare*[2] şi *lumină de stat*[3], în Banat *lumină de stat*[4], iară în Ţara Românească simplu *stat*[5], pentru că ea, după cum ne vom încredinţa din şirele următoare se face cât *statul* mortului de lungă.

Una dintre femeile de faţă cum s-a aşezat mortul pe laiţă sau puţin ceva mai nainte de aceasta, face o feştilă lungă de bumbac sau de câlţi, măsură cu dânsa mortul cât e de lung, apoi, după lungimea acestuia, face toiagul, cam de grosimea degetului arătător, dacă mortul e un om bătrân ceva mai subţirel, dacă e un copil, din ceară galbenă şi curată în care amestecă şi puţină ceară din lumina pe care a ţinut-o cel repauzat în mână pe când şi-a dat sufletul[6].

În Moldova se pune nu numai un pic, ci chiar întreaga lumânărică care i s-a ţinut mortul la darea sufletului[7] şi care, în unele comune, se

[1] Com. de I. Georgescu.
[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 47.
[3] Com. de Rom. Simu.
[4] Com. de Ios. Olariu.
[5] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 47.
[6] Dat. rom. din Boian şi Mahala, com. V. Turtureanu şi Ionică al lui Iordachi Isac ; — din Crasna, com. de Sam. Petrescu, paroh şi exarh şi de At. German : „Toiagul la morţi se măsură după lungimea mortului ; — Vicovul-de-Sus şi Bilca. com. de V. Turtureanu şi Iust. Cârdei : „Când moare cineva după ce-l aşează pe o laiţă, fac o lumânare cât dânsul de lungă şi apoi o strâng roată şi o numesc *toiag* ; — din Balaceana, com. de M. Jemna : „Nemijlocit, după ce a închis ochii, se scaldă şi după aceasta se ia o feştilă cu care se măsură mortul şi din aceasta se face apoi o lumină numită *toiag* care arde la capul mortului ; — din Stupca, com. de Al. Baciu : „*toiagul* se face din ceară curată în următorul mod : mai întâi se măsură mortul cu o aţă sau o vargă lungă şi după măsura aceea se face lumina" ; — din Stulpicani, com. de T. Tomoioagă şi M. Ursea : „*toiagul* se face totdeauna cât mortul de lung" ; — din Domanu, în Banat, com. de Iosif Olariu : „*Lumina de stat* se măsură pe statul mortului, îndată după ieşirea sufletului".
[7] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151.

petrece mai întâi de trei ori prin mâna mortului şi abia după aceea se face toiag dintr-însa [1].

După ce l-a gătit de sucit îl încolăceşte în forma unui şerpe sau mai bine zis a unei rotiţe, lăsându-i numai capătul de pe lature ceva rădicat în sus şi astfel îl pune apoi sau pe un sfeşnic lung de biserică la capul mortului sau pe icoana de pe pieptul acestuia [2].

În unele comune din Moldova, precum bunăoară în Rădăşeni, după ce l-au sucit, îl petrec mai întâi prin mâna mortului şi abia după aceea îl încolăcesc [3].

Toiagul însemnează nu numai că mortul pentru care s-a făcut va merge cu lumină în cer şi se va răzima pe dânsul ca pe un adevărat toiag, ci totodată şi că el, cât stă mortul neîngropat, îi arde toate păcatele acestuia anume, ca să meargă curat în cealaltă lume [4].

Despre *lungimea toiagului* se crede pe de o parte că, luându-se cu feştila măsura mortului, norocul, ce l-a avut acesta, nu se duce cu dânsul, ci se opreşte prin aceasta în casă [5] pe de altă parte însă se crede că dacă-l va măsura cât omul, sufletul va avea măsura corpului în care a trăit el, căci, după cum am amintit şi mai sus, toiagul merge dimpreună cu sufletul în cealaltă lume [6].

Rotunjimea toiagului însemnează că el să nu mai aibă capăt în cealaltă lume, ci să ardă veşnic. Dacă s-ar pune în locul toiagului o lumină simplă aceea, având capăt lesne s-ar sfârşi, pe când toiagul neavând capăt, se tot dezvârteşte şi arde necontenit [7].

Când încep a se trage clopotele pentru cel mort, atunci se aprinde şi toiagul şi se lasă numai atâta să ardă, cât durează tragerea clopotelor.

[1] Dat. rom. din Baia, judeţul Suceava, plaiul Munţele, com. de Titu Zaharescu: „*Toiagul* se face din lumânarea aceea, care s-a ţinut mortului în mână, când a murit. Ea se petrece mai întâi, de trei ori, prin mâna mortului şi după aceea se face toiagul".

[2] Dat. dom. din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu: „*Toiagul* pentru cel mort se face rotund pentru ca să fie indemână de pus pe pieptul celui mort, când se aprinde să ardă". — Din Mahala şi Boian, com. de Ionică al lui Iordachi Isac; din Crasna, com. de At. German: „*Toiagul* se învârteşte şi se pune pe o icoană al cărei sfânt închipuieşte, cele mai de multe ori, pe patronul mortului sau de nu se află aceasta între icoanele din casă, atunci se pune pe icoana Domnului nostru Isus Cristos". — Din Stulpicani, com. de Nic Cotlarciuc: „*Toiagul* se încolotoceşte pe un sfeşnic de biserică sau pe o icoană de casă"; — din Fundul Moldovei, com. de Const. Mercheş şi I. Tonigariu: „*Toiagul* de aceea se face rotund, că se pune pe un sfeşnic sau pe o icoană, care se aşează pe cel mort". — Din Moldova, comuna Mălini, dict. de M. Nistor: „Mortul se pune pe laiţă, iar la cap i se pune un sfeşnic cu toiagul". — Vezi şi A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151; — din Transilvania, distr. Năsăudului, com. de T. Simon: „Pe pietul mortului se pune o lumină făcută, de regulă, din ceară de stup sau şi din alt soi de ceară, care se învârte în formă de spirală, astfel că învârtiturile dau forma unui disc şi care se aşează apoi pe o icoană. Lumina aceasta cu un capăt e încovoiată în sus, care capăt se şi aprinde, când e de lipsă, adică de 3 ori pe zi şi anume când trag clopotele"; din Orlat, în Transilvania, com. de Rom. Simu: „*Lumina de stat* se adună în formă rotundă şi se pune la capul pieptului celui mort"; — din Banat, com. de Ios. Olariu: „*Lumina de stat* se încolăceste şi se pune pe pieptul mortului, dar se grijeşte, ca să nu ardă toată, păstrând o parte pentru ocolirea pomenirilor până la anul".

[3] Dict. de An. Pletosu.

[4] Cred. rom. din Ropcea, Crasna, Bilca şi Fundul Moldovei, com. de mai mulţi inşi.

[5] Com. de Sam. Petrescu, din Crasna.

[6] Com. de Nic. Cotlarciuc, din Stulpicani.

[7] Com. de Iust. Cârdei, din Bilca.

Această aprindere și stingere se repetă de 3 ori pe zi în cele trei zile înainte de înmormântare și anume : dimineața, la amiazi și seara, adică totdeauna numai atunci când se trag clopotele [1].

Când se scoate mortul din casă, spre a se duce la țintirim, respectiv la cântarea panachidei, se aprinde iarăși și dacă a stătut mai nainte, pe piept se ia de aicea și se pune deasupra sicriului [2], dar mai cu seamă pe sfeșnicul ce a stat la capul mortului și dimpreună cu acesta se duce apoi, de regulă, de către palimariu arzând, în fruntea procesiunii, până la biserică [3].

În biserică se ia de pe sfeșnic și se pune pe sicriu, la capul mortului, unde arde tot timpul cât durează prohodul [4].

După prohod și mai ales după înmormântare se stinge cât mai rămâne și se aduce acasă.

O seamă, în loc de-a duce întreg toiagul la biserică îndătinează de a tăia o bucățică dintr-însul și a o lăsa acasă și duc numai restul care se și lasă apoi să ardă tot, în decursul înmormântării.

Restul, ce s-a adus îndărăpt sau bucățica ce s-a tăiat și a rămas acasă se aprinde, în cele trei seri dintâi după înmormântare, regulat, la asfințitul soarelui pe locul unde a fost corpul și mai ales capul celui mort în timpul acela când și-a dat sufletul și unde se lasă apoi să ardă până ce cei de casă se duc la culcat [5], crezând unii că, cât timp arde toiagul, atâta

[1] Dat. rom. din Vicovul-de-Sus, Bilca și Voitinel, com. de Dim. Cârdei : „Toiagul acela îl aprind de mai multe ori până îl îngroapă pe mort ; — din Bălăceana, com. de M. Jemna : „Toiagul se aprinde în timpul cât stă mortul în casă : dimineața, la amiazi și seara" ; — din Stupca, com. de Al. Baciu : „Și fiindcă nu este obișnuit a arde o lumină așa de lungă, cum e lungimea mortului, de aceea se face dintr-însa *toiag* și se aprinde, în decursul celor trei zile cât stă mortul în casă" ; — din Stulpicani, com. de N. Coltarciuc : „Toiagul se aprinde de trei ori pe zi" ; — din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu : „Toiagul se aprinde de trei ori pe zi : dimineața, la amiază, și seara" ; — din Moldova, comuna Mălini, dict. de M. Nistor : „Toiagul se aprinde de trei ori pe zi" ; din Transilvania, com. de Rom. Simu și T. Simon.

[2] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, din Mahala.

[3] Dat. rom. din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu și Const. Merches : „Când se scoate mortul din casă, toiagul se pune în sfeșnic, care se aduce de la biserică și se duce înaintea mortului, până la mormânt" ; — din Moldova, comuna Mălini, com. de M. Nistor : „A treia zi se duce toiagul la biserică și se aprinde la prohod. Sfeșnicul cu toiagul merge înaintea crucii celei mari". Dar tot așa e uzitat și în celelalte comune din Bucovina.

[4] În Boian și Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu ; în Crasna, com. de Sam. Petrescu și în Transilvania, comuna Orlat, com. de Rom. Simu : „Această lumină arde și când se face pomenirea mortului, la pomene. Lumina aceasta o are mortul în cealaltă lume".

[5] În Boian, com. de V. Turtureanu ; — în Ropcea, com. de I. de Cuparencu : „Și ducându-se mortul la mormânt, toiagul arde, în locul mortului, trei zile, până se trece ; — în Crasna, com. de Sam. Petrescu și At. German : „În trei seri (zile), adică pe timpul când a murit cineva, se aprinde toiagul sau și altă lumnia pe locul unde a murit. Sufletul umblă pe deasupra ca o muscă și în urmă se depărtează, de aceea nu se astupă cahla sau se lasă crăpată (puțin deschisă)" ; în Vicovul-de-Sus și Voitinel, com. de V. Turtureanu și Dim. Cârdei : „Toiagul acela îl opresc o seamă acasă și îl aprind, când și când, pentru că se vorbește că sufletul își cearcă norocul până la șase săptămâni" ; — în Balaceana, com. de M. Jemna : „După ce s-a scos mortul se aprinde toiagul în fiecare seară, până ce se gătește, în acel loc unde și-a dat omul sufletul" ; — în Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu : „A treia zi, când duc mortul

mai vine sufletul acasă. Dacă n-ar arde toiagul, atunci sufletul mortului ar umbla rătăcind [1].

Aice se pune pe o sticluţă sau pe o ulcică umplută cu apă limpede şi proaspătă şi cu un colac pe dânsa, iar sticluţa şi cu celea de pe dânsa pe un şetrgar, o năframă sau pe un petic curat de pânză, în credinţă că sufletul mortului, în cele trei seri după înmormântare, vine şi bea apă din vas, ca să se răcorească, iară cu năframa se şterge de sudori [2].

A patra zi, după înmormântare, restul toiagului, dimpreună cu colacul, cu sticla de apă şi cu ştergarul sau năframa, care a stat sub aceasta, se dă de pomană celui ce a ţinut mortului lumânarea, când şi-a dat sufletul. Iar dacă cel ce a ţinut lumânarea e un căsan, atunci se dăruieşte unui om străin.

Cel ce primeşte toiagul, precum şi celelalte obiecte bea puţină apă din sticlă şi apoi, mulţumind, zice : *„Dumnezeu să primească !“... „să fie de sufletul celui repauzat !“* [3].

În unele părţi din Moldova şi Ţara Românească, din contră, este datină că în locul unde şi-a dat mortul sufletul, să se aprindă, în cele trei seri după înmormântare, tămâie într-un hârb şi să se puie acolo şi o ulcică cu apă sau cu vin, o bucată de pâne şi toiagul aprins.

Vinul din ulcică şi pânea se dau unui bărbat sau unei femei, după sexul defunctului, de mâncă şi bea din ele în cele trei seri şi anume în locul unde mortul şi-a dat sufletul.

Acel bărbat sau acea femeie reprezintă, în decursul celor trei zile, persoana defunctului, fiindcă se crede că sufletul mortului zboară rătăcind trei zile, apoi întorcându-se acasă ostenit să găsească de mâncat şi de băut.

După toate acestea toiagul se duce la biserică de arde puţin la icoana Maicii Domnului, apoi se pune aprins, la mormânt, la capul mortului [4].

la groapă, înainte de scoaterea acestuia din casă, se taie o bucăţică de toiag şi se aprinde, de trei ori pe zi în cele trei zile următoare, în locul unde şi-a dat repauzatul sufletul. Unii, luând o leacă de ceară din această bucăţică de toiag, o lipesc pe patru păreţi, în crucişul casei“ ; — în Moldova, comuna Rădăşeni şi Mălini, dict. de A. Pletosu şi M. Nistoor : „Când se duce mortul la biserică se taie o bucăţică de toiag şi dimpreună cu lumina ce s-a ţinut la repauzare se aprinde, în trei seri după înmormântare, în locul unde a murit“. — Vezi şi A. Lambrior, *op. cit.*, p. 151 : „şi în alte trei seri, după înmormântare, se aprinde regulat la asfinţitul soarelui, în locul unde şi-a dat duhul“.

[1] Com. de Em. de Cuparencu. Vezi şi nota premergătoare.

[2] În mai multe sate din Bucovina, precum în Ropcea, com. de Em. de Cuparencu : „După ce se îngroapă cel ce a murit se pune toiagul pe o ulcică cu apă curată, deasupra cu un colac, să ardă în trei nopţi. Apa din ulcică însemnează curăţenia şi spălarea de toate relele aici pe pământ. Mai rar pun, în loc de apă, vin curat“. În Berchiseşti, com. de G. Velehorschi : „Se grijeşte în casă, cum s-a scos mortul şi se pune în locul acela un pahar cu apă şi într-însa lumina care s-a pus în mâna mortului, când şi-a dat sufletul şi arde până ce se găteşte şi apoi se pune un toiag să ardă până în ziua a treia şi apoi se dă paharul acela de pomană cu un colac şi o lumină. Oamenii cred că vine sufletul şi bea din pahar“.

[3] În Boian şi Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu ; — în Mahala, com. de Ionică al Iordachi Isac ; — în Crasna, com. de Sam. Petrescu ; — în Bădeuţ, com. de Av. Macovei.

[4] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 46 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 40.

În unele părţi din Transilvania, după ce s-a înmormântat mortul, două sau trei neamuri de ale lui se duc, de cu noapte, la mormânt şi-l stropesc cu apă adusă într-un ulcior, îl tămâiază şi apoi aprind toiagul, care stă aprins cât fac cinsprezece mătănii, zicând că prin aceasta se îmblânzeşte *căţelul pământului,* ca să nu latre pe noul oaspe venit între celelalte mormânturi [1].

Făcând şi aceasta, toiagul ce mai rămâne îl duc şi-l dau, ca şi în Moldova şi Ţara Românească, la biserică [2].

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 47.
[2] Com. de Rom. Simu.

XII

Pausul

Pausul, numit altmintrelea și mai ales în Moldova, *paos* și *apaos* [1], constă dintr-un șip plin cu vin, apoi dintr-un colac care atârnă de grumazul șipului și dintr-o lumină care se vâră de regulă sau în gârliciul șipului sau se lipește de colac [2].

În Basarabia, mai ales în ținutul Soroca, vinul se amestecă și cu agheasmă [3].

În unele părți din Bucovina, precum bunăoară în Mînăstioara, se întrebuințează în loc de vin, numai agheasmă, care se pune, de regulă, într-o sticlă de băut apă [4], în altele însă, precum în Frătăuțul-Vechi și Fundul Moldovei se întrebuințează și apă curată care se amestecă și se îndulcește cu puțină miere și care, în cazul de pe urmă, se pune într-o ulcică [5].

Cu vinul, respectiv agheasma de la *paos* care se duce dimpreună cu coliva, pomul și pomenele, până la biserică, unde se rădică împreună cu acestea, când se face panachidă și de aici se duce apoi până la țintirim, stropește preotul în formă de cruce pe mort, înainte de ce se acopere acesta cu sicriul, iar colacul și lumina se dau de pomană celui ce le-a dus până la mormânt. Dacă rămâne ceva vin se dă și acela, înainte de ce se începe comândarea, celor de față de băut.

De un timp încoace însă și anume de când nu mai e încuviințat de a se duce mortul descoperit la țintirim se stropește în același chip nemijlocit după panachidă, când dau să scoată mortul din casă afară.

Paus se numește în Bucovina încă și vinul, miedul sau mursa, care se duce la biserică, asemenea într-un șipușor și tot cu pom și pomene, când se face parastas pentru sufletul celui repauzat.

În unele părți ale Transilvaniei precum bunăoară în Secadate se înțelege sub *paus*, ca și în Bucovina, vinul cu care se stropește mortul [6], în altele însă, precum în districtul Năsăudului și în munții Abrudului se înțelege apa care, după înmormântarea unui om, se duce pe la case și se dă de pomană pentru sufletul celui repauzat sau se pune pe la drumuri, unde nu sunt fântâni [7].

[1] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 36.
[2] În cele mai multe părți din Bucovina și Moldova, dict. de An. Pletosu și M. Nistor.
[3] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 37.
[4] Dict. de Elisaveta Agagi.
[5] Com. de Const. Merches și alți români.
[6] Com. de I. Georgescu.
[7] Com. de T. Simon : „*Paus*, e acela când din partea familiei din care a murit cineva se plătesc anumiți oameni care apoi împart d.e. în târg apă la cei însetați sau altele de asemenea natură" ; — Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 178.

În Țara Românească se numește *paus* colacul și vinul ce se duce la biserică pentru sărbători și mai vârtos pentru repauzați.

Tot în Țara Românească îndătinează poporul a face must și a-l duce la biserică pentru *apaos* și colivă sau jertfă de struguri pe la *Schimbarea la față, 6 august*, adică când începe a se coace poama văratică [1].

Pausul cu care se stropește mortul înainte de a se înmormânta, însemnează, după credința unor români din Bucovina, spălarea mortului și curățirea sa de toate păcatele, ca să se poată înfățoșa curat înaintea lui Dumnezeu [2], după a altora însă, ca să aibă pe cealaltă lume din ce gusta și cu ce se îndulci [3]; iară ținerea neamurilor și a celorlalți oameni unul de altul, când se rădică pausul, însemnează, după credința românilor din Moldova, ca pe cealaltă lume să fie toate neamurile la un loc, precum au fost și în aceasta [4].

Atât datina de a stropi mortul cu vin și a da colacul și lumina celui ce-l însoțește, cât și cuvântul *paus* sau *apaus*, ne vine de-a dreptul de la romani. Căci romanii, ca și românii noștri de astăzi, aveau încă datină de a stropi rămășițele mortului, după ce-l ardeau cu vin.

Virgiliu ne spune în privința aceasta următoarele:

„După ce rămășițele mortului au fost prefăcute în cenușă și s-a stins flacăra, se spală cu vin [5].

Iar Pliniu, naturalistul, ne spune: „Legea Posthumie a regelui Numa zice: că rugul să nu fie stropit cu vin“ [6].

Ce se atinge de cuvântul *paus*, apoi după cum *repaus* sau *repaos* vin dintr-un prototip latin *repausum*, confirmat prin paralelismul formelor romanice: franc. *repos*, provens. *repaus*, ital. *riposo*, span. *reposo*, etc. din care nici una nu e femenină, tot așa și românul *paus* nu se poate trage din latinul clasic feminim *pausa* [7], *ci numai dintr-un neutru pausum*, iar prin urmare *apaos* este *ad pausum*, literalmente: „pentru odihnă“.

Deși cuvântul acesta s-a furișat în terminologia noastră bisericească creștină, totuși își datorește nașterea păgânismului italic.

Vechii romani, după cum arată Arnobiu, aveau în panteonul lor chiar și un zeu al odihnei cele veșnice, anume *Pausus*. [8]

[1] B. P. Hasdeu, *Dicționarul limbii române*, t. II, p. 1260.

[2] Credința românilor din Bălăceana, com. de M. Jemna și a celor din Berchișești, com. de G. Velehorschi.

[3] Cred. rom. din Bilca, com. de Iust. Cârdei și a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Mercheș.

[4] Dict. de M. Nistor, din Mălini.

[5] *Aeneida*, lib. IV, v. 219.

Postquam collapsi cineres et flama quievit
Reliquias vino et bibulam lavere lavillam.

[6] *Hist.nat. lib.* XIV, 12: „Numae regis Posthumia les est: vino rogum ne respergito“.

[7] Cihac, *op. cit.*, t. I.

[8] B. P. Hasdeu *Dicționarul limbii române*, t. II, p. 1259—1260.

XIII

Coliva

Românii numesc cu un termen general *colivă*, pl. *colivi*, toate prinoasele aduse la biserică din fructe, precum : struguri, mere, pere, faguri de miere, caş dulce etc.

În sens propriu însă se numeşte *colivă*, dim. colivioară, în unele părţi ale Transilvaniei precum, bunăoară, în Orlat, *colibă* ngr. κόλλαθος, vgr. κόλιθας, pâne de grâu, numai aceea care se face din grâu curat, în următorul chip : se ia puţin grâu, se pisează şi se curăţă de coajă şi apoi se pune la un loc cu puţină apă ca să fiarbă. După ce a fiert deajuns şi s-a îndulcit cu puţină miere, se pune într-o strachină sau pe o tavă. Cel din strachină se împodobeşte, de regulă, cu miez de nucă sau cu stafide, care se pun parte pe de laturi, în forma unui cerc şi parte la mijloc, în formă de cruce, iar cel de pe tavă se împodobeşte pe de laturi cu diferite zaharicale, iar la mijloc cu o cruce care, mai cu seamă pe la oraşe, adeseori se face nu numai din zaharicale, ci şi din cafea pisată şi pe de margini împodobită cu zaharicale.

În unele locuri este datina de a se face coliva şi din orez fier şi împodobit cu zaharicale ca şi grâul. Ba adeoseori, şi mai ales pe la sate, precum bunăoară în Vicovul-de-Sus, districtul Rădăuţului, ea se face chiar şi din bucăţele de colac sau bulcă tăiate mărunţel şi puse într-o strachină [1].

Grâul fiert, din care se compune coliva, însemnează după învăţătura bisericii noastre, parte moartea naturei umane şi parte învierea morţilor, căci zice Domnul nostru Isus Cristos, *„Grăunţul de grâu, ce se aruncă în pământ, de nu putrezeşte singur rămâne, iar de putrezeşte multă roadă aduce“.*

Crucea, închipuită pe colivă, înseamnă că repauzatul a fost creştin, fiindcă crucea este semnul creştinătăţii, iar podoabele de pe deasupra, precum : miezul de nucă şi zaharicalele înseamnă frumuseţea şi îndulcirea vieţii eterne.

Din cauza acestei însemnări apoi, după finirea înmormântării sau a pomenirii repauzaţilor, coliva se împarte între cei prezenţi şi se trimete pe acasă ca dar şi celor cunoscuţi spre a le demonstra prin aceasta din partea repauzatului că fiind spiritualmente nemuritor împreună cu toţii se vor veseli în viaţa eternă.

Tot pentru această cauză, românii, făcând colivă la zilele lor onomastice în onoarea sfinţilor ce-i celebrează, după ce o sfinţesc prin bi-

[1] Com. de V. Turtureanu, preot.

necuvântare divină, o împart, trimiţând-o ca dar pe la cunoscuţii lor, — căci între *coliva* făcută în onoarea sfinţilor şi în acea a amintirii morţilor nu este diferenţă, afară de forma de rugăciune pentru binecuvântare [1].

După credinţa unor români din Bucovina şi Transilvania, coliva însemnează păcatele mortului. De aceea, după înmormântare, se dă strachina sau tava cu colivă tuturor celor prezenţi, ca fiecare să guste câte o leacă dintr-însa pentru că câte fire de grâu ia fiecare din colivă, atâtea păcate, cred ei, că i se iartă mortului [2] sau atâtea păcate ia cel ce a gustat, asupra sa. Deci, fiecare care a gustat din colivă, e îndătorit să se roage şi să bată mătănii pentru iertarea păcatelor primite asupra sa. Cine nu face aceasta, toate păcatele rămân pe capul lui [3].

După credinţa altor români, coliva însemnează : faţa lui Cristos şi de aceea trebuie să se împărtăşească fiecare dintr-însa [4].

În fine, spun iarăşi unii că, coliva însemnează jertfa ce se aduce înaintea lui Dumnezeu spre iertarea păcatelor celui repauzat şi ca atare, mergând în cealaltă lume şi stând acolo înaintea sufletului, orişicând voieşte acesta poate să guste dintr-însa [5].

Ce se atinge de originea colivei o legendă poporală din Bucovina şi anume din comuna Stupca, ne spune următoarele :

„Unul dintre cei mai mari şi mai înverşunaţi duşmani şi prigonitori ai creştinilor era şi împăratul Diocletian. El, nu numai că făcea creştinilor mult rău şi multe daune, ci totodată îi prindea şi chinuia în tot chipul, anume ca să se lepede de creştinism şi să treacă la păgânism. Cel mai potrivit mijloc spre scopul acesta crezu el, că ar fi acela, dacă i-ar spurca mai întâi prin mâncare şi băutură. Drept aceea, porunci el tuturor creştinilor, din întreaga sa împărăţie, ca să nu mănânce mai mult bucate făcute de dânşii, ci cumpărate din târg, care erau făcute după porunca sa cu tot felul de spurcăciuni precum : sânge de mâţă, de câne şi de alte vietăţi necurate.

Auzind preoţimea despre aceasta, se amărî şi întristă foarte tare şi ţinu un sinod la care se adunară toţi preoţii, episcopii şi patriarhii creştini de prin toate părţile. Şi sinodul acela a hotărât : ca nimeni dintre creştini să nu mai cumpere şi mănânce bucate din târg, ci toţi să mănânce numai *grâu fiert* şi *sărat.*

Şi cum a hotărât sinodul acela, aşa s-a şi întâmplat. Creştinii nu cumpărară mai mult bucate de acelea, citoţi mâncară numai *grâu fiert,* care s-a numit *colivă* şi-n modul acesta s-a introdus apoi *coliva* la creştini.

Văzând Diocleţian că nimene nu vrea să cumpere şi să mănânce din bucatele sale, porunci să le arunce în apă, crezând că le vor mânca peştii, iar creştinii vor mânca pe peştii aceia, şi tot se vor spurca.

[1] Arch. Gabriel Răşcanu, *Obiceiuri religioase străbune,* în „Biserica ortodoxă română", an. IV, Bucureşti, 1877—1878, p. 249.
[2] Com. de Nic. Preliciu, de loc din Breaza şi de R. Simu, învăţ. în Orlat.
[3] Com. de Nic. Preliciu.
[4] Cred. rom. din Berchişeşti, com. de G. Velehorschi.
[5] Cred. rom. din Mănăstioara, dict. de Elis. Agapi ; a celor din Bilca, com. de I. Cârdei, a celor din Costâna, com. de Drag. Bumbacu şi a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Mercheş.

Dar creştinii prinseră şi despre această apucătură a lui Diocleţian de veste şi nu mâncară nici peşti.

Mai pe urmă însă murind Diocleţian şi nemaiavând cine-i sili, ca să mănânce bucate spurcate, încetară de a mai mânca în toate zilele colivă. Totuşi spre aducere aminte a rămas datina, ca să se facă la morţi şi tot spre aducere aminte de prigonirea lui Diocleţian se obişnuieşte chiar şi în ziua de azi, a nu se mânca peşte în postul cel mare“ [1].

Adevărata origine a colivei însă se pare a data din timpul arhiepiscopului de Constantinopol Eudoxie şi a Împăratului Iulian Paravatul, adiăc de prin secolul al patrulea [2].

[1] Com. de Al. Baciu, stud. gimn.
[2] Dict. Migne, ed. Paris, 1844, t. 8, p. 385.

XIV

Pomul

Pomul e uzitat mai în toate țările locuite de români și se face astfel : se ia un crac verde, frumos, rotund și rămuros dintr-un pom roditor de grădină, care face fructe bune de mâncat, mai ales însă de măr, prun, perj, păr, rar când și de vișini sau cireși și curățindu-se frumos de rămurelele ce nu trebuiesc, se încarcă și împodobește cu tot felul de fructe (poame), dacă e în timp de vară, naturale, iar dacă e iarna, uscate, precum și cu diverse copturi și anume : mere, pere, prune, perje, nuci aurite, coarne-de-mare, cireșe, vișine, stafide și smochine, apoi zăhărele (zaharicale), turte dulci, hulubași, precum și alte păsărele făcute din făină de grâu curat și în fine cu covrigi, colăcei, scăruțe și cârliguțe mici, făcute asemenea din făină de grâu. O parte dintre fructele amintite se înfig în rămurelele pomului, iar o parte se înșiră pe o ațișoară și astfel se anină apoi sau se leagă de rămurele. Tot așa se face și cu celelalte obiecte [1].

În unele sate din Bucovina, precum, bunăoară, în Voitinel, districtul Rădăuțului, nu-l încarcă numai o singură persoană sau două, ca în alte părți, ci toți cei de casă pun câte unul sau mai multe fructe într-însul, menind fiecarele ceea ce pune pentru sufletul cutăruia și al cutăruia, al cărui nume îl și rostește [2].

Românii de prin orașe și cei culți de la țară, precum și o samă de țărani mai avuți și mai inteligenți, care de un timp încoace au început a imita pe orășeni, nu întrebuințează la facerea pomului acestuia mai niciodată ramuri de pom, ca ceilalți români, ci ei cioplesc mai multe bețișoare sau sulicioare, de regulă, din lemn de brad, cu deosebire însă din dranițe, ca de jumătate de metru de lungi sau și mai bine și pe acelea apoi le încarcă cu stafide, smochine, alămâi, portocale și mere.

Cioplirea și încărcarea bețișoarelor acestora atârnă, de regulă, de la priceperea și istețimea celui ce s-a apucat să facă pomul. Unele adică se lasă simple, cum s-au cioplit, înfigându-se numai într-însele smochine și stafide, una lângă alta, cam de pe la jumătate și până la vârf, în care se înfige apoi o alămâie, portocală sau măr, iar altele se pun în formă de crucițe sau stelișoare ale căror raze asemenea se încarcă cu stafide și smochine și la vârf li se înfige câte o alămâie, măr sau portocală.

[1] Com. de Al. Baciu, de loc din Stupca ; — M. Jemna, stud. gimn. de loc din Balaceana ; — I. Avram, stud. gimn. de loc din Todirești ; — Av. Macovei, preot în Bădeuț ; — Ionică al lui Iordachi Isac, din Mahala și Titu Zaharescu, stud. gimn., din Baia, Moldova.

[2] Com. de Dumitru Cârdei, proprietar în Voitinel.

În acelaşi timp când se-ncarcă ramul de pom sau beţişoarele de brad, adică când se împodobeşte pomul cu fructele şi copturile amintite, este datină, în cele mai multe sate şi oraşe din Bucovina, Moldova şi Ţara Românească, de a se face şi coace mai multe *crestăţi* [1], *sfinţişori* [2] şi *pomene* sau *pupeze*, numite în unele localităţi din Ţara Românească *pomenete* [3], din făină curată de grâu, care toate la un loc se numesc cu un termen tehnic poporal, *pomene* sau *rai* [4].

Pomenele acestea a căror cantitate, calitate şi frumuseţe atârnă totdeauna de la puterea moştenitorilor sau a moştenitorului celui repauzat, precum şi de la isteţimea şi priceperea femeii ce la coace, se pun una peste alta pe o mescioară acoperită cu o faţă de masă curată sau într-o coşarcă mare şi frumoasă şi după aceea se împlântă beţişoarele încărcate şi împodobite în chipul cum s-a arătat mai sus cu partea inferioară într-însele, legându-se şi întărindu-se în acelaşi timp de jur împrejur cu strămătură roşie, ca la aducerea lor spre biserică să nu se cumpănească încolo şi încoace şi să nu se rumpă [5]. Tot atunci mai împlântă într-însele şi mai multe lumini de ceară curată şi anume : trei, cinci sau şapte, niciodată însă cu păreche, care după cum vom vedea mai pe urmă, se aprind în decursul prohodului.

În unele sate din districtul Rădăuţului, în Bucovina, precum bunăoară în Bădeuţ, Frătăuţul-Vechi şi Nou, Voitinel, Galineşti, Bilca, Vicovul-de-Sus şi de Jos, se coc de la 3—6 pomene sau pupeze frumoase, împletite în mai multe împletituri. După aceasta, luându-se pomul şi împlântându-se într-o pâine sau într-un *malai* [6] se pune împreună cu acesta într-o sită mare sau într-un ciur şi împrejurul său se reazimă apoi, tot în ciur cele 3—6 pupeze. Şi, deoarece, atât pupezele cât şi pomul, se pun într-o sită, dar mai cu seamă într-un ciur, ca unul ce este mai tare, de aceea se numesc în districtul acesta pupezele, dimpreună cu pomul, de regulă *ciur* [7].

În oraşul Câmpulung, precum şi în cele mai multe sate din districtul acestuia, pomul se înfige asemenea într-un malai sau într-o pâne proaspătă şi albă şi dimpreună cu aceasta se pune apoi sau într-o sită mare sau într-o coşarcă ori într-un coş, în care se află şi pomenele [8].

[1] *Crestată*, pl. *crestăţi*, se numeşte un colac de formă triunghiulară.

[2] *Sfinţişor*, pl. *sfinţişori*, e un colac în forma unui S.

[3] *Pomană*, pl. *pomene* sau *pupăză* pl. *pupeze*, *dim.* *pupegioară* e un colac lungăreţ şi lătăreţ, compus din mai multe împletituri ; Ioneanu, *op. cit.*, p. 45 : „În unele localităţi *pomenetele* ce se împart pentru un mort se fac în formă de scară, căci pe scară se suie mortul la cer".

[4] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 24 : „Pomenele care se numesc şi *rai*, se alcătuiesc din două colivi, una mai mare, alta mai mică, asemenea şi din doi colaci, unul mai mare şi altul mai mic".

[5] Vezi şi T.T. Burada, *op. cit.*, p. 24 : „Având înfipte în ei colaci, pomene, nişte bucăţele de şindrilă, care se pune în vârful lor, în formă de cruce, alămâi, mere, smochine şi stafide ; asemenea, în judeţul Neamţ, pe trestii se pun şi hulubi de aluat. În oraşe la cei mai avuţi aceste pomene se poleiesc cu foi de aur".

[6] În Bucovina sub cuv. *malai*, pl. *malaie* se înţelege un fel de pâne făcută din făină de păpuşoi (porumb sau cucuruz). Malaiul acesta se face în două chipuri : dospit şi nedospit. Cel dospit, care are forma unei pâni se numeşte *malai acru* ,iar cel nedospit, care are forma mai mult a unei azime se numeşte *malai dulce* sau *turtă*. La pom se întrebuinţează de regulă cel acru.

[7] Com.de Av. Macavei, preot şi Dum. Cârdei, proprietar.

[8] Com. de V. Burduhos, stud. gimn., Vasile Gheorghiu, stud. gimn., şi Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.

În Mahala, precum şi în celelalte sate, atât dincolo cât şi dincoace de Prut, din districtul Cernăuţului, se împlântă adeseori şi într-o pâne de secară [1].

În unele sate din Moldova, precum bunăoară în Petia, Rădăşeni, Baia şi altele din judeţul Suceava, pomul se aşează într-o cofă sau oală, care e totdeauna plină cu apă curată. Atât de pom cât şi de toarta cofei sau a oalei se leagă câte un testimel sau o basma. Pomul şi testimelul legat de dânsul sunt ale preotului funcţionar, iar cel legat de toartă e al celui ce-l duce. De pom, care însemnează pomii raiului, se razimă totdeauna o scară făcută de făină de grâu şi într-unul din rămurele se anină şi o sticlă de băût apă. Scara însemnează, ca să aibă sufletul pe ce se sui, dacă va avea parte, în pomii raiului, apa ca să aibă pe cealaltă lume ce bea şi cu ce să răcori, iar sticla, ca să aibă cu ce bea.

Pomul, în aceste localităţi, se duce totdeauna deosebit de pomene [2].

Precum în pomul făcut dintr-un crac de pom, aşa şi în cel făcut din beţişoare, se pun de la 3—7 lumini, cu acea deosebire numai că pe când la cel făcut din beţişoare luminile se împlântă în crestăţi şi sfinţişori, pe atunci în cel de creangă se lipesc de rămurele şi anume câte trei la un loc în forma unei furci cu trei coarne, iară a şaptea singură.

În Balaceana, după ce s-a împlântat pomul şi s-a aşezat în obiectul în care are să se ducă la biserică, se pune în vârful lui o lumină de ceară curată, învălită într-o năframă cu un colac menit pentru cel ce are să-l ducă până la biserică [3].

În alte sate din Bucovina, din contră, năframa, dimpreună cu colacul, se leagă sau de trupina pomului sau de toarta vasului în care e pus acesta.

În unele comune din Transilvania, precum bunăoară în Orlat şi Secadate, *pomul mortului* se face ca şi în Bucovina dintr-o creangă de măr şi cu deosebire de *măr oarzăn* [4]. Dacă e vara, creanga se ia cu mere cu tot, iar dacă e iarna se pun în rămurelele sale mere, nuci, colăcei şi covrigi, o *vecică* (?), nişte *prescuri* ca scară, pe care să se poată sui sufletul celui mort către cer precum şi trei lumini, care se aprind în decursul prohodului. Iar după ce s-a împodobit în chipul cum s-a arătat, se împlântă într-o *crestată* [5] şi dimpreună cu aceasta se pune apoi într-un blid [6].

În Basarabia nu se face numai un singur pom, ca în ţările amintite mai sus, ci patru deodată care, cât stă mortul în casă, se pun alăturea cu sfeşnicele de lângă sicriu. Ei sunt făcuţi din crengi de copac câte cu trei crăci, care se împodobesc frumos cu stafide, smochine, alămâi, mere şi nuci înşirate toate pe aţă ; la cei mai avuţi aceste fructe se şi poleiesc, unii mai acaţă şi basmale, tulpane şi o bucată de pânză, care toate se dau de pomană la cei ce duc mortul la groapă [7].

[1] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.
[2] Com. de Titu Zaharescu, de Aniţa Pletosu şi S. Sa părintele G. Lateş.
[3] Com. de Mich. Jemna, stud. gimn.
[4] Un fel de măr văratic, ale cărui mere se coc, de regulă, pe la Sânt-Ilie.
[5] *Crestăţile* se fac în comuna Orlat, în forma crucii, adică în patru cornuri.
[6] Com. de R. Simu şi I. Georgescu, învăţători ; vezi şi T.T. Burada *op. cit.*, p. 24 : „În unele locuri în Transilvania, pomenele se mai fac în formă de scară şi înseamnă că pe acea scară are să se urce mortul în cer".
[7] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 12.

În Moldova, spun românii, că mai de mult pomul acesta se făcea numai la copiii cei mici, iară acuma se face nu numai la aceştia ci şi la cei bătrâni [1], ca şi-n cele mai multe părţi din Bucovina şi Transilvania [2].

În cele mai multe părţi atât din Bucovina cât şi din celelalte ţări locuite de români, pomul se duce deodată cu mortul şi anume totdeauna înaintea acestuia nemijlocit după sfânta cruce, nu numai până la biserică, ci până la ţinterim. Acolo apoi se scutură de fructe, precum şi de celelalte obiecte cu care a fost încărcat, adică se dă nânaşului sau nânaşei, ca să culeagă poamele de pe dânsul, drept răsplată că au botezat sau cununat pe cel repauzat pentru că fiecare om fără tată şi mamă se poate boteza şi cununa însă fără nânaşi nu [3].

După ce s-a scuturat, se împlântă la capul mortului, lângă cruce [4] sau se aruncă într-un râu, vale sau fântână [5].

În unele locuri din Bucovina însă e datină, ca să se ducă numai până la biserică şi aice apoi, culegând preotul, respectiv dascălul sau palimariul, fructele de pe dânsul, să-l arunce în clopotniţă sau într-un ungher undeva din curtea bisericii.

În alte părţi, unde e datină de a se face nemijlocit după înmormântare şi praznic, trimite preotul pomul de la biserică îndărăt la casa celui repauzat, unde îl împarte apoi între preoţii funcţionari, dascăli şi pălimari, precum şi între unii dintre cei ce au petrecut mortul.

Atâta în privinţa facerii şi întrebuinţării actuale a acestui pom!

Dintru început, după cum am arătat în capitolul despre *brad*, românii aveau datină de a pune înaintea casei mortului şi a duce înaintea acestuia până la mormânt numai un *brădănaş*, împodobit cu diferite flori, cununi şi cordele sau strămătură de mai multe colori, precum: albastră, galbănă şi neagră. Mai pe urmă însă şi anume, după ce-a învins creştinismul asupra păgânismului în întreaga Dacie, se vede că românii acum din timpurile cele mai vechi au încercat să prefacă *bradul păgân* într-un *pom creştin*, care să însemneze *„pomul cunoştinţei binelui şi al răului"* din rai sau mai bine zis însuşi *raiul*. Încercarea aceasta s-a început mai întâi şi întâi prin aceea, că ei au prins a împodobi bradul, nu numai cu flori, cununi, cordele şi strămătură cum era datina la început, ci şi cu diferite fructe, aluaturi şi zaharicale. Mai pe urmă însă au început a depărta până chiar şi bradul însuşi şi a-l înlocui cu un ram verde de măr, prun sau perj, care corespunde mai bine credinţei lor creştine. Deoarece însă bradul, odată tăiat, nu odrăsleşte, de aceea nu se încumetară a lua un pom, care ar putea odrăsli, ci un ram de pom care dacă-l tai asemenea nu odrăsleşte. Încercarea aceasta însă de a stârpi bradul cu desăvârşire şi a întrebuinţa numai pomul, nici până azi nu le succese. Dovadă despre aceasta avem că în cele mai multe părţi locuite de români se întrebuinţează chiar şi acuma numai bradul, în altele însă atât unul cât şi altul la una şi aceeaşi înmormântare şi numai în acele sate în a căror apropiere nu se află defel păduri de brazi, s-a dat bradul cu totul uitării şi a învins pomul.

[1] Com. de Titu Zaharescu, stud. gimn.
[2] Com. de R. Simu.
[3] Com. de I. Georgescu şi R. Simu.
[4] Com. de Ioan Georgescu, R. Simu; — vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 28.
[5] Com. de R. Simu.

În acele comune, unde e uzitat atât bradul cât și pomul, precum bunăoară în Stulpicani, districtul Câmpulungului și înainte de vreo câțiva ani în Ilișești, districtul Sucevei, bradul chiar și în ziua de azi se împodobește numai cu flori, cununi, cordele și strămătură de diferite culori, nicicând însă și cu fructe sau cu vreo coptură oareșicare și se duce totdeauna în fruntea îngropăciunii înaintea crucii, până la mormânt, unde se pun apoi totdeauna la capul mortului, lângă cruce, pe când, din contră, pomul se împodobește, după cum am arătat în șirele de mai sus, cu diferite fructe, colăcuți și zăhărele și implântându-se într-o pâne sau mălai se duce dimpreună cu pomenele în urma bradului și cele mai de multe ori numai până la biserică [1].

După ce am văzut până aice cum întrebuințează românii pomul, să vedem acuma și ce fel de credință au ei despre dânsul ?

Unii cred și zic că el înseamnă *pomul vieții* omului, care l-a nutrit pe acesta în viața sa cu tot felul de poame, precum a nutrit odinioară *pomul raiului* pe Adam și Eva și că acum murind omul, se sfârșește și el deodată cu dânsul, iar alții spun că ar fi *jertfa* cea cuvenită pentru ultima dată spre împăcarea și împreunarea omului cu Dumnezeu [2].

Unii cred că Domnul nostru Isus Cristos, când a scos pe Adam și Eva din iad, sufletele celor drepți s-au ținut de dânsul ca un pom încărcat cu tot felul de fructe. Drept aceea, pomul, care se pune la mort, servește sufletului ca o scară pe care se suie de pe pământ până la Dumnezeu în cer [3].

Alții iarăși cred și spun, după cum ne-o dovedește această un bocet din Banat, că sufletul celui repauzat, în călătoria sa din lumea această în cealaltă, trebuie să treacă peste o mare foarte adâncă, care încunjură pământul și care se numește de către poveștile și mitologia daco-română *„sorbul pământului“*. În râpa acestei mări se află un brad colosal de mare, numit *bradul zânelor*. Ajungând sufletul la acest brad îl roagă să-i întindă vârfurile sale, ca să poată trece pe dânsele de cealaltă parte de mare. Bradul îi răspunde întâia oară că s-a încuibat într-însul un *șoimuleț*, a doua oară că s-a încuibat *o vidră* și a treia oară că s-a încuibat o *șerpoane*, prin urmare, că nu poate să-i întindă vârfurile, căci, cum i le-ar întinde, ar simți puii acestor trei viețăți, ar prinde a șuiera și a lătra și el, spăriindu-se, ar cădea în mare și s-ar îneca. În urmă însă totuși :

Bradul se gândea
Și trupinele-ntindea.
Iară mortul îmi trecea
Unde dorul îl ducea
Marea fără nume,
L-aielaltă lume [4].

Bradul zânelor din bocetul bănățean e, în cazul de față, sinonim cu pomul românilor din Bucovina, Moldova și Transilvania. Atât unul cât și altul servesc sufletului ca trecătoare din lumea această în cealaltă.

[1] Com. de Er. Ghiuță, proprietar din Ilișești și N. Cotlarciuc, stud. gimn.
[2] Credința rom. din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu, stud. gimn.
[3] Cred. rom. din Voitinel, com. de Dum. Cârdei, a celor din Berchișești, com. de G. Velehorschi și a celor din Transilvania, com. de Rom. Simu.
[4] Simeon Mangiuca, *op. cit.*, p. 123—128.

Iarăşi cred şi spun o seamă de români că sufletul omului, părăsind lumea aceasta şi trecând în cealaltă, mai nainte de ce ajunge la locul, care i se cuvine după faptele sale, trebuie să treacă prin-o mulţime de *vămi*, unde stau milioane de draci, care nu vor să-l lase să treacă mai departe, ci vor să-l oprească şi să-l arunce în iad. În urma urmelor însă după ce a trecut prin toate vămile, ostenit peste măsură de calea cea îndelungată şi grea şi însetat de arşiţa cea mare, ajunge într-un loc, unde se află un *pom înfrunzit* şi încărcat cu tot felul de fructe frumoase la vedere şi bune de mâncare, în care cântă o mulţime de păsărele şi sub care se află un scăunaş. Îngerul său păzitor, care l-a petrecut până aici, îl ia de mână şi aşezându-l pe scăunaşul de sub acest pom, ca să se odihnească, îi arată o *fântână răcoritoare* care se află nu departe de pom.

Acesta e pomul, ce i l-au dat ai săi de pomană, iar fântâna e oala sau cofa cu apă, în care s-a pus pomul.

Sufletul, după ce se odihneşte puţin, se scoală de pe scăunaş, se duce până la fântână, bea apă dintr-însa şi se răcoreşte, apoi înturnându-se îndărăt, se suie pe scăruţa ce stă rezemată de pom în acesta şi luând cârligul, care asemenea se află alăturea cu scara, prinde a trage cu dânsul crengile, a culege poamele care îi plac şi a le mânca [1].

Credinţa aceasta despre pom se află şi la românii din Banat.

Bocetul intitulat *„petrecerea mortului"*, despre care ne-a mai fost vorba, ne spune în privinţa aceasta următoarele :

Apoi iar să mi te duci
Până când vrei s-ajungi
L-al *măr mare de Sân-Petru*
Cu ajutorul lui Sân-Medru.
Măru-i mare şi rotat
Şi de poale aplecat
Cu vârful ajunge-n cer
Cu poalele pân-la mări
Şi pe vârf e înflorit
Iar pe poale împupit.
Jos la rădăcină
E lină fântână ;
Acolo-i Sânta-Marie
Cu noi mila ei să fie.
Călători, câţi mai trecea,
Ea spre toţi se îndura
Ea pe toţi îi adăpa,
Drumurile le-arăta ;
Sufletul din apă bea
Şi el lumea o uita.
Iarăşi calea să-ţi apuci
Până când vrei să ajungi
La mândra răchită,
Răchită-mpupită.
Nu-i mândră răchită,
Răchită-mpupită
Ci mila să-i fie
Tot *Sânta Mărie.*
În haină aleasă,
Haină de mătasă.
La masă chitită,
Masă înflorită,
Şede şi scrie
Maică Marie
Pre cei vii şi pre cei morţi
Şi-şi înseamnă a lor sorţi.
Roagă-mi-te tu de ea
Coala-viilor s-o ia
Doară ea s-o îndura
Şi-ntre vii te-o însemna.
Dară ea nu s-a-ndura
Între vii a te scria ;
Căci coala i s-a împlut
Condeiul şi l-a pierdut.
Dar tu roagă-mi-te bine
Să te ia în rai cu sine
Dacă nu mi te-ai rugat
Când a-ntrat
Scrisoarea-n sat [2]

[1] Credinţa rom. din Câmpulung, com. de V. Burduhosu, stud. gimn. şi a celor din Baia, în Moldova, com. de Titu Zaharescu, stud. gimn.
[2] Simeon Mangiuca, *op. cit.*, p. 131—133.

Un fragment dintr-un alt bocet, din comitatul Torontal, ne spune în privința pomului respectiv a mărului, următoarele :

Sus, mai în sus,
Sus la răsărit
Măr mare-nflorit
Sub măr cine șede ?
Sfinții
Și duhsfinții.
Lucru ce lucrau ?
Ei se sfătuiau
Pământu împărțiau
Loc ei îi făceau
Cât în brațe-a strânge
Cu spate-a cuprinde [1].

Un al treilea bocet, tot din Banat și anume din comitatul Caraș-Severin, ne spune mai ales cu privire la fântâna ce se află lângă măr, precum și despre îngerii, care sunt trimiși de Dumnezeu să momească sufletul și despre Sân-Petru cu care se sfătuiește cât are să dea celui repauzat, acestea :

Mergea N. mergea
Mergea cât mergea
Până-mi d-ajungea
La mijloc de cale
La lină fântână,
La loc de hodină.
Când mi-și d-ajungea
Pe scaun ședea
Și-napoi căta
A plânge-ncepea.
Dumnezeu-l vedea
Cu sfântul său Petru.
Îngerii mâna
De mi ți-l momia,
Pe drum mi-l pornea.
Pe drum lung și lat,
Napoi n-a-nturnat.
Dumnezeu venia
Cu sfântul său Petru
De se divănea[2]
Pământul cântărea,
Cât lui ca să-i dea.
Cât el cuprindea
El cu spatele
Și cu brațele
Dumnezeu să-l ierte ![3]

Ce se atinge în special în Sântă-Maria, precum și despre cearta dintre *moarte și cuc*, un bocet din Secadate, în Transilvania, numit *„cântecul cel mare"*, care se cântă numai la feciori și fete, precum și la bărbați și nevestele cele tinere, ne spune următoarele :

Colo sus
Mai din sus
Sus în poarta raiului,
Sus în poarta raiului,
Jos poalele cerului
Este-o piatră
Nescar piatră
Și-o chilie
De tămâe.
Iar colo cine se vede
Și pe piatră cine șede ?
Șede doamna Irodie
Și Maica Sântă-Mărie
Și tot scrie
Pe hârtie
Scrie viii și cei morți

[1] „Gazeta Transilvaniei", Brașov, 1891, nr. 22.
[2] Divănea = convorbea, consulta.
[3] Com. de Ioan Popovici, învățător.

Scrie-mi oamenii chiar toţi.
Vii-i scrie
Cu anglie
Morţi-i scrie cu cerneală
Că de-aceea-i multă-n ţară.
Dar mama Măriuţii
Într-acolo se porni
Departe-ngenunchind
Şi de-aproape tot rugând
Şi din gură cuvântând :
— Drăguţă, Sântă-Mărie
Şi tu doamne Irodie !
Scrieţi şi pe fiiça mea
Scrieţi şi pe draga mea.
Şi mi-o scrieţi cu viii
Nu mi-o scrieţi cu morţii !
Maica sânt-a cuvântat :
— Prea tare-ai întârziat
De anglie am gătat
Şi hârtie am plinit
Şi condeiul l-am pierdut !
Măicuţa Măriuţii
Tare îmi se mai scârbi.
Îndărăpt s-o înturnat,
Căci nădejdea o gătat.
Tot plângând şi suspinând
Şi din ochi lacrimi vărsând.
Şi-a casă dac-a sosit
Pe Măriuţ-a gătit ;
Spatele şi braţele
Ochii şi sprâncenele.
Spatele i-or putrezi,
Braţele i-or mucezi.
Colo sus
Mai în sus
Este o grădină-nflorită
Cu mult foc e ocolită
Cu mult foc, cu multă apă,
Cu multă pară uscată.
Dar nu-i foc ca să te arză
Şi nici apă să te-nnece
Da-i focul de la măicuţă
Ce arde la inimuţă.
În mijlocul grădinii,
La marginea fântânii,
Este-un brad încetinat
De mulţi oameni blăstămat ;
Dar în brad cine-mi şedea ?
Şedea cucul şi moartea
Şi-amândoi se tot certa
Care-n lume ar intra ?
Moartea din grai că grăia
Către cuc aşa zicea :
— Cucule, viteazule
Cucule, voinicule !
Dă-mi tu mie glasul tău
Să glăsuiesc cu el eu !
— Mă, moarte, nu ţi l-oi da
Căci pe mine mi-nşela ;
Că unde tu glăsuieşti
Casele le pustieşti,
Voinici tineri stinghereşti
Copilaşi mici sărăceşti.
Dar eu unde glăsuiesc
Oamenii din somn trezesc
Glăsuind a primăvară,
Să iasă copii pe-afară.
Şi-mi ies bourei cu boi
Şi păcurarii cu oi !...".
Când era mai de cu seară
Trăgea Maria să moară.
Când era la miez de noapte
Trăgea clopotele toate.
Şi când era pe la zori
Veneau fete şi feciori
Cu braţurile cu flori.
Maria din grai grăia :
— Dulcea mea, măicuţa mea,
Care mi-ai rupt inima
Şi dulce tăicuţul meu,
Şi bun frăţiorul meu !
Cu toţi să vă-adunaţi
Pentru mine să vă rugaţi
Să rugaţi pe Dumnezeu
Pentru sufleţelul meu
Că eu încă m-oi ruga
La Măicuţa Precista
De doar vă va ajuta
Şi de mine nu-ţi uita
Şi rudele mele toate,
Să mă ierte după moarte.
Şi vecinii mei iubiţi,
Să rămâie liniştiţi.
Căci eu merg în altă lume,
De unde nu vine nime ![1]

[1] Com. de I. Georgescu, învăţător.

În fine, un alt bocet, tot din Transilvania și anume din Valea Buiei, cules de I.P. Vlad, care asemenea tratează despre *Sântă-Maria*, sună precum urmează :

Alei ! moarte grabnică,
Când în sat tu ai intrat
De mine n-ai întrebat.
Ai luat satul de-a rândul.
Și casele de-a mănuntul ;
Nicăirea n-ai strigat
Fără la N. ai strigat :
— Ieși N.N. până afară
Și nu te-i întoarce iară !
— Aș ieși, nu pot ieși,
Căci de ieri nu pot pași
Nu mă pot răscumpăra,
Nici nu mă pot depărta
De la draga mumă mea !
Și-ai strigat și-a doua oară :
— Ieși N.N. până afară
Și nu te-i întoarce iară !
— Aș ieși, nu pot ieși
Căci de ieri nu pot păși
Nu mă pot răscumpără
Și nici a mă depărta
De la dragul tatăl meu !
Și-ai strigat și-a treia oară :
— Ieși N.N. până afară
Și nu te-i întoarce iară !
— Aș ieși, nu pot ieși
Căci de ieri nu pot păși
Nu mă pot răscumpăra
Și nici nu mă pot mișca
De mirosul brazilor
Și de mila fraților
De dorul surorilor.
Colo sus
Și mai sus
E o chilie de tămâie
În ea șede *Sânta Mărie*
Și scrie viii cu vii
Și pe morți cu morții
Scrie viii cu roșală
Și pe morți cu negreală.
Iar N.N. a alergat
În chilie a intrat
Și de dânsa sa rugat :
— Alelei Sântă-Mărie
Te rog și pe mine a mă scrie
Dar mă scrie cu viii
Cu viii, cu rumenii
Nu cu morții, veștezii
Și mă scrie cu roșeală
Nu mă scrie cu negreală !
— Bucuros, dragă te-aș scrie
Și pe tine pe hârtie
Dar tu mi-ai întârziat
Și roșala o-am gătat.
Dar te-oi scrie cu negreală,
Că de-aceea-i multă-n țară !
Colo sus
Și mai în sus
Este-un măr
Și este un păr
Din trupina mărului
Până în a părului
Este un pat
Mare, încheiat
De scânduri noi de brad.
Dar în pat ce-i așternut ?
Iarbă verde de pe râu
Peste iarbă
Cârpă albă
Peste cârpă
Și-o perină
Dar în pat
Cine-i culcat ?
Iată N.N. s-a culcat
Nu s-a pus să hodinească
Dar s-a pus să putrezească.
Dragă floricea domnească !
Că nu te duci să-nflorești,
Dar te duci să putrezești.
Pe cel deal îndelungat
Merge-un car împovărat.
După car cine aleargă ?
Mumă-sa, inimă arsă.
— Ori te du, ori te și lasă
Că de N.N. ești rămasă !
Dumbravă
Dumbravă !
Pleacă-ți ramurile
Ca să mă umbresc
Și mă hodinesc
Că sunt obosită,
De moarte-ngrozită ![1]

[1] **„Șezătoarea", foaia poporului român, redigiată de Iosif Vulcan, an, VI, Budapesta, 1880, p. 36.**

Tot aici se poate pune şi credinţa acelora care zic că, mergând omul pe cealaltă lume şi neputând să intre în rai, unde sunt pomi destui, să aibă măcar pe al său. Scăruţa îi serveşte spre a se sui în pom, cârligul spre a trage cu dânsul crengile, iar păsăruicele să aibă cu ce să se desfăteze [1].

Şi acum sufletul, după ce s-a odihnit, răcorit şi săturat de ajuns din poamele pomului despre care ne-a fost până aici vorba, pleacă cu îngerul său mai departe spre împărăţia cerului.

Cei mai mulţi inşi însă cred şi spun că pomul, care se duce înaintea mortului, numit altmintrelea şi *pomul raiului* merge în cealaltă lume, unde se duce şi sufletul. Acolo stă el apoi veşnic verde şi încărcat de toate bunătăţile înaintea sufletului, astfel că acesta numai uitându-se la frunzele lui cele aurite şi la fructele lui cele frumoase şi galbene ca ceara de pe dânsul, e pururea sătul şi nicicând nu mai flămânzeşte. Iar dacă cu toate acestea îi vine poftă de mâncare, se suie pe căruţa cea făcută din făină de gâu şi răzemată de dânsul, trage cu cârligul poamele, care îi plac şi culegându-le de pe rămurele le mănâncă.

Fiecare om repauzat, căruia i s-a dat un astfel de pom, are de pomană în cealaltă lume un pom verde, frumos şi rămuros, la umbra căruia se poate odihni şi răcori în care, când voieşte, se poate sui şi gusta din poamele sale ; mai pe scurt, are şi el măcar atâta umbră cât are pomul acesta.

Din contră, oamenii, cărora la înmormântare nu li s-a dus înainte şi dat un astfel de pom de pomană, nu au defel pom în cealaltă lume, ci ei stau de o parte şi se uită numai la ceilalţi oameni care au.

Drept aceea părinţii, respectivele neamuri cele mai de aproape ale repauzatului, caută ca, numaidecât, să se ducă un pom înaintea acestuia, ca să aibă sufletul său în cealaltă lume pe ce se sui şi odihni şi ca nu cumva pomul să fie gol, de aceea îl încarcă cu fel de fel de fructe şi zaharele, ca sufletul să aibă de toate bunătăţile, să aibă ce gusta, să nu ducă nicicând şi de nimica dor [2].

Rezumând cele expuse până aici rezultă că *pomul*, ce se duce înaintea mortului, însemnează :

a) pomul vieţii ;

b) trecătoarea din lumea aceasta în cealaltă ;

c) umbrirea şi recreierea sufletului, după ce a trecut prin toate vămile şi pe urmă ;

d) pomii raiului sau, mai bine zis, însuşi raiul.

În capitolul despre *brad* noi am văzut că românii puneau înaintea casei mortului un chiparos = *cupressus*, care era semn de moarte şi despre care se credea că, odată tăiat, mai mult nu odrăsleşte.

Deci, *pomul vieţii*, din punctul întâi, după părerea noastră, nu însemnează nici mai mult, nici mai puţin decât cipresul romanilor. Precum cipresul odată tăiat nu odrăsleşte mai mult, tot aşa şi *pomul*, care după cum am văzut, nu e alta decât o creangă de măr, păr sau prun nu poate

[1] Credinţa rom. din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.

[2] Credinţa rom. din Stupca, com. de Al. Baciu ; — din Bilca, com. de Iustin Cârdei ; — din Balaceana, com. de Mich. Jemna ; — din Costâna, com. de Dragoş Bumbacu ; — din Mănăstioara, com. de Elisabeta Agapi ; — din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu ; — din Câmpulung, com. de V. George ; — din Baia, com. de Titu Zaharescu.

să dea niciodată odrasle şi după cum nu poate odrăsli pomul acesta, aşa nu se poate mai mult nimic spera şi de la cel mort.

Pomul, respectiv bradul, din punctul al doilea, care serveşte sufletului de trecătoare din lumea aceasta în cealaltă, e de origine cu mult mai posterioară.

Lumea noastră şi lumea celaltă către care moartea mână pe om sunt, după cum arată bocetul bănăţean, despre care am vorbit mai sus, despărţite prin *„sorbul pământului"*, adică printr-o adâncime care soarbe sufletele. În acea adâncime creşte un arbore colosal, care serveşte de trecătoare între ambele lumi sau după cum am arătat mai sus, care-i serveşte de scară spre a se putea sui pe dânsul de pe pământ, până la Dumnezeu în cer.

În acel arbore, după bocetul bănăţean, s-au încuibat trei fiare duşmane : un şoim, o vidră şi un şarpe, care pândesc şi ameninţă bietul suflet.

Ei bine, acest fond al bocetului din cestiune se află aproape literalmente în faimoasa carte poporană *Varlaam şi Ioasaf,* atribuită generalmente sântului Ioan Damaschin, din secolul al VIII-lea [1].

Iată partea ce ne interesează din această carte poporană, după traducerea făcută de Neagoe Basarab pe la începutul secolului al XVI-lea şi intitulată *„Învăţăturile lui Neagoe Vodă..."* :

„...Aceştia se aseamănă unui om, ce fugea de un *inorog* şi nu putea nicicum să rabde şi să sătârpească strigarea şi zbierătul glasului cel groaznic şi înfricoşat, ci fugea tare, ca nu cumva să-l ajungă şi să-l mănânce.

Aşa fugind, el căzu într-o *groapă mare* şi dacă căzu într-însa, află acolo un *copaci* şi se apucă de se urcă într-însul şi stătu cu picioarele pe nişte ramuri şi gândea că va fi în pace şi fără de nici o grijă. Iar dacă se urcă el căută la rădăcina acelui copac şi văzu *doi şoareci,* unul alb şi altul negru, care rodea totdeauna acel copaci în care sta el. Şi atâta îl rosese cât puţintel era să cadă jos. Deci, căută în fundul acelei gropi şi văzu un *şarpe mare* şi groaznic, ce sufla şi ieşea din gura lui pară de foc, şi venea cu gura căscată şi cu dinţii rânjiţi, numai să-l înghită. Deci, iar căuta spre partea încotro sta el cu picioarele şi văzu *patru capete de aspidă* unde se ivea din malul ce era aproape. Şi căută în sus şi văzu unde pica dintr-o ramură câte o picătură de miere. Şi dacă văzu acea puţină miere uită de a-şi mai aduce aminte de acele răutăţi multe ce-l încunjurase. Adică, din afară de acea groapă sta inorogul, gata să-l mănânce, iar în fundul gropii rânjea acel şarpe groaznic, ca să-l înghită, iar copaciul în care se urcase era puţinel numai să cază, iar picioarele şi le pusese pe nişte ramuri uscate şi putrede şi uita aceste răutăţi şi greutăţi toate şi se porni spre acea ramură ce pica puţină miere. Aceasta este închipuirea celor ce înşală cu înşelăciunea lumii acesteia. Adică, inorogul însemnează moartea care goneşte să ajungă pe tot neamul lui Adam !" [2]

Aceeaşi parabolă se află la arabi în renumita colecţie *Kalilah va Dimnah,* cunoscută mai mult sub numele de *„Tabulele lui Bidpai",* unde unicornul e înlocuit prin elefant, câteodată prin leu, iar groapa prin puţ. Ea este numai puţin populară în Persia şi India.

[1] B. P. Hasdeu, *Cuvenite den bătrâni,* t. II, Bucureşti, 1879, p. 707—708.
[2] M. Gaster, *Literatura populară română.* Bucureşti, 1883, p. 42—43.

Arborele în groapă cu cele trei fiare, ne este cunoscut şi într-o redacţiune curat *bogomilică*, conservată într-un manuscript de pe la începutul secolului al XVI-lea, sub titlul : Притча w богатыхъ болгарьскыхъ книга (parabola despre cei bogaţi din cărţile bulgăreşti). Aici însă în loc de un singur arbore sunt deja doi : unul cu ramuri de argint şi celălalt cu ramuri de aur. De asemenea, în loc de un singur unicorn sunt două animale : cămilă şi leu. Cu alte cuvinte, bocetul bănăţean e mai aproape de *Varlaam şi Iodsaf* [1].

Pomul din punctul al treilea e asemenea de origine mai posterioară şi anume apocrifo-creştină.

Ca izvor credinţei poporului despre acest pom şi celor dimprejurul său cred că a servit mai cu seamă *„Viaţa sfântului Vasile cel Nou"*, din care reproducem spre comparare următoarele şire :

„Şi ne-am suit de la aceea (adică de la vama a 24), cu inima bună şi am trecut *poarta cerului*... şi tânărul, *portarul ei*, ne-au primit bucurându-se şi a slăvit pe Dumnezeu, că a trecut sufletul meu slobod de primejdia şi de amarii şi întunecaţii draci ai văzduhului. Şi *ducându-se în cer*, se despica şi fugea dinaintea noastră apa care este deasupra lui şi trecând noi se întorcea în locul ei. Şi *trecând apa aceea* am ajuns la oareşicare văzduh groaznic şi neînţeles... şi era de dedesubtul lui oreşicare *tineri prea frumoşi* cu mulţime nemăsărată de strălucire îmbrăcaţi roşii, ca razele soarelui când apune, şi părul ca fulgerul şi picioarele lor albe ca laptele, şi feţele lor ca zăpada. Şi văzându-mă în mânile sfinţilor îngeri, care mergeau împreună cu mine, au alergat toţi şi se bucurau împreună de mine şi se veseleau pentru mântuirea mea, bucurându-se că s-a mântuit un suflet în ceasul acela şi *s-a suit întru împărăţia cerurilor şi mă petrecea împreună* şi cânta cântare dulce şi veselitoare de a o auzi.

Şi mergând încă înainte văzut-am scaunul lui Dumnezeu alb înmiit şi slobozind raze ca nişte multe fulgere şi fulgerând lumina toate părţile acelea, şi sătura cu privirea aceea pe toţi acei câţi s-au învrednicit să locuiască acolo.

Pentru că stau înainte împrejurul lui Dumnezeu tineri cu brâne de aur foarte mari şi înalţi, strălucind prea frumos şi erau îmbrăcaţi cu haine strălucite şi de mult preţ... Şi apropiindu-se în dreptul acelui prea înalt scaun... cei ce sta înainte la acea înălţime prea luminată au slăvit pe sfânta Troiţă împreună cu noi, bucurându-se pentru mântuirea mea. Şi acolo am auzit un glas foarte încetişor dintru acea înălţime plin de multă dulceaţă şi veselie, zicând celor care m-au adus : *Duceţi-o întru toate lăcaşurile sfinţilor, după cum aveţi obicei, să faceţi la toate sufletele împrejurul raiului*, şi la cele mai de dedesubt ale pământului. *De acolo să-l odihniţi în locul unde m-a rugat robul meu Vasile.*

Deci, plecând de acolo ne-am dus la locaşurile sfinţilor... şi era întinse în mijlocul raiului cu un chip negrit, cu piramizi care slobozeau raze înfricoşate, locuinţele cele de Dumnezeu zidite ale sfinţilor în locul verdeţii cereşti, *unde curge izvorul cel fără de moarte, apa şi băutura vieţii, în locul unde este odihna cea adevărată, unde se odihnesc sfinţii...* şi era minunate aceste locaşuri ale sfinţilor, deosebite cu slava şi cu stră-

[1] B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, t. II, p. 708—709.

lucirea care era zidite de-a dreapta lui Dumnezeu, deosebite ale fieștecărei tagmă a sfinților, ce stau nouă în veci...

Și mai mergând în sânul patriarhului Avram, adică în locul care locuiește și înlăuntru slavă nepovetită și neveștejită și era plin de dulceață cerească și de *trandafiri minunați și mult mirositori și de mireasmă care este dintre acele flori cerești,* de care era plin de veselie prea multă și prea dulce și sta la foc frumos și bine potrivit și la văzduh prea sănătos și prea dulce, care avea multă frumusețe și de mare poftă și mângâiere de a-l vedea omul...

Și în scurt, *trecând toate câte sunt împrejurul raiului* și câte sunt întru celea de dedesubtul pământului... și înconjurându-le toate acestea, m-au întrebat unul dintre prea dulcii îngeri care mă păzea, zicându-mi : *oare știi, Teodoro, că astăzi face pomenire cele de patruzeci de zile ale tale, bunul tău părinte Vasilie, după cum pomenesc pe morți la cele 40 de zile ?* Și dintru aceasta am cunoscut eu ticăloasa cum că trecând 40 de zile de când am murit, am ajuns *la locuința aceasta pe care o vezi, care nu este a mea, ci a cuviosului și duhovnicescului nostru părinte Vasilie cel încredințat rob al Domnului care este duhovnicesc părinte și a altor fii...* Deci, e vremea să mergem să vedem locașurile noastre pentru că domnul meu, omul cel vorbitor cu Dumnezeu, bunul meu părinte Vasilie, a venit aice mai nainte decât mine...

Și-am mers și-am intrat într-o curte și era curtea aceea pardosită cu lespezi cu totul de aur și pestrițe în multe feluri, care strălucea... Și-n acele prea strălucitoare lespezi de aur *erau copaci sădiți de multe feluri,* și tineri, și era o mare bucurie să le vadă omul... Și căutând la răsărit văzui înfricoșate palaturi făcute de foc și înalte foarte și aproape de acele trepte ale palaturilor acelora, *sta o masă mare*, ca de 30 de coți, de piatră de mult preț și se numea smaragd, care da raze prea minunate. Și în chipul ei *era sădit, la răsărit, un migdal prea frumos.* Și era plecat *deasupra mesei, ce-o acoperea toată* și da mare frumusețe privitorului". [1]

Comparând acum șirele citate aici cu cele spuse de noi mai sus despre pom, fiecare poate foarte lesne să se convingă că originea credinței române despre pom, de sub punctul trei, nu poate să fie alta fără numai cele înșirate în viața acestui sfânt care e răspândită la poporul român acum de pe la finea secolului al XVII-lea, adică cam de la anul 1692, dacă nu cumva și mai nainte și care a dat, cu timpul, naștere și la alte cărți și credințe poporale [2].

Nu-i vorbă că poporul, în decursul timpului, n-a putut să se ție strict de original, ci unele le-a lăsat, iar altele le-a adaus. Afară de aceasta e de presupus că poporul va fi având cunoștință încă și de multe alte cărți poporale, asemenea *Vieții sf. Vasile cel nou,* care așișderea vor fi tratând despre atari pomi din apropierea raiului și multe le vor fi luat și din acelea. De aice vine apoi că celea ce le spune și crede el despre pomul din cestiune nu pot să consune întocmai cu celea ce se cuprind în Viața sf. Vasilie.

[1] *Viața sfântului Vasile cel Nou și înfricoșatele Vămi ale văzduhului și dreapta judecată a lui Dumnezeu,* etc. București, Tipo-grafia Don. P. Cucu, p. 44—51.

[2] M. Gaster, *op. cit.*, p. 439 ; idem, *Chrestomatie română*, vol. I, Leipzig, București, 1891, p. LIV și 301.

Ce se atinge de *Sînta Marie,* care n-o întâlnim defel în viața sf. Vasilie, trebuie să amintim aici că ea joacă un rol foarte mare, atât în literatura poporală scrisă, cât și în cea nescrisă, prin urmare, nu trebuie nicidecum să ne mirăm dacă pe lângă *Dumnezeu* și *Sîn-Petru,* portarul de lângă poarta cerului, pe lângă *sfinți* și *duhsfinți* și pe lângă *tinerii cei frumoși,* adică îngerii, care întâmpină sufletul celui repauzat și-i fac loc în rai, o întâlnim și pe dânsa scriind numele celor drepți și arătându-le calea spre rai.

Sîntă-Maria, ca maica Domnului, poate s-o facă aceasta, după credința poporului, mai degrabă decât orișicare alt sfânt. Prin urmare, în cazul de față, ea ocupă locul *sf. Vasile cel Nou.*

În fine, credința despre pom, din punctul al 4-lea, se bazează parte pe spusele bisericii noastre drept măritoare, care ne învață că *pomul,* ce se duce înaintea mortului, înseamnă *raiul* din care au fost scoși afară protopărinții noștri, dar în care petrece acum sufletul mortului, apoi și *pomul cunoștinței binelui și al răului,* din care a mâncat Adam și Eva în contra poruncii dumnezeiești, căreia a urmat moartea, de care este cuprins repauzatul, însă numai pe un timp scurt, deoarece Isus Cristos, prin moartea sa, a biruit moartea și ne-a dobândit raiul, a căruia icoană este pomul și în care petrece acum sufletul mortului [1]; parte pe *„Apocalipsul apostolului Pavel"* care ne spune, între multe altele și acestea că „după ce a văzut iadul îl duse iar înaintea lui Cristos de-l blagoslovi *și-l trimise în rai, unde sunt multe feluri de pomi și sub toți pomii sunt paturi, deci îi dede și lui un pat de se odihni* și văzu de acolo binele și răul la care va merge și la judecată [2].

[1] Juv. Stefanelli, *Liturgica bisericii ortodoxe-catolice,* București, 1866, p. 149.
[2] M. Gaster, *op. cit.,* p. 361.

XV

Prânzişorul

Prânzişorul şi *cinişoara* sunt uzitate mai cu seamă în Banat, unde se fac îndată după ce moare cineva şi anume : *Prânzişorul,* totdeauna până la amiazi, iar cinişoara după amiazi.

Prânzişorul şi *cinişoara* se fac până la nouă zile după ieşirea sufletului, când apoi cel sau cea de pe urmă se scoate afară din casă de se mănâncă.

În cele opt zile dintâi, după ieşirea sufletului, *prânzişorul* se face, de regulă după răsăritul soarelui, cam pe la *amproor,* iar *cinişoara* înainte de apunerea soarelui, adică pe la chindie.

Atât pentru prânzişor cât şi pentru cinişoară se fac 3—5 turtiţe din făină bine cernută de grâu sau şi de cucuruz (porumb, păpuşoi) de mărimea după voinţa şi putinţa celui ce le face, nicicând însă mai mari de 1 1/2 dm. în diametru.

Cea dintâi dintre cele cinci turtiţe se meneşte lui Dumnezeu, a doua sf. Arhanghel, adică morţii, a treia Maicii Domnului, a patra mortului de curând repauzat, iar a cincea şi cea de pe urmă uneia dintre rudeniile ce a murit cu puţin ceva mai înainte de acesta.

După ce s-au copt turtiţele acestea se pun pe o *sinie* [1], aşternută cu un *masaniu* [2] curat. La mijloc se pune un pahar cu apă curată şi neîncepută, apoi nişte legume de dulce ori de post, după cum e şi timpul, care sunt asemenea fierte anume spre acest scop.

După ce s-au pus turtiţele, paharul şi legumele pe sinie, se cheamă, dacă repauzatul e de gen bărbătesc, nişte băieţi până la 7 sau 10 ani, iar dacă repauzat e de gen femeiesc, nişte fetiţe asemenea până la 7 sau 10 ani de bătrâne şi li se dă prânzişorul sau cinişora, astfel pregătită ca să o mănânce [3].

În unele sate din Bucovina precum bunăoară în Todireşti este datină că, îndată după ce moare cineva, să se puie pe fereastra de către amiazi două pahare pline : unul cu apă curată, iar altul cu vin sau rachiu, unde se lasă până după scoaterea mortului din casă ; când se scoate

[1] *Sinie* se numeşte o masă rotundă făcută din lemn în forma unui *tănieriu* (talger, farfurie) cam de un metru în diametru de mare şi cu mijlocul oblu, iar *toartele* deasupra mai *scunde* de cum e mijlocul de dedesubt, va să zică după isteţimea maestrului strungar.

Mai de mult se aflau *sinii* mai la fiecare ţăran din Banat, care le puneau de cinau de pe dânsele şi afară în curte (ogradă). În timpul de faţă sinile nu se prea văd aşa de adeseori.

[2] *Masaniu* = faţă de masă.

[3] Com. de Iosif Olariu, învăţ. în Domanu.

mortul se caută la pahare şi din care pahar e mai deşert, dintr-aceea băutură se crede că cere mortul, ca să i se dea de pomană. Deci, în cele trei dimineţi şi seri dintâi, după înmormântarea mortului, se cheamă un sărac sau şi un vecin şi i se dă în locul acela, unde a murit cineva, fie în pat sau jos, fie unde va fi, să mănânce şi să bea din acea băutură, ce a cerut-o mortul [1].

Afară de aceasta e de notat că în cele mai multe părţi ale Bucovinei, cât stă mortul în casă, este datină de a se da celor ce vin să-l vadă, cu deosebire însă sărăcimii, câte un pahar de rachiu şi câte o bucăţică de pâne de suflétul repauzatului.

În unele părţi din Transilvania, precum bunăoară în Orlat, *cina mortului* se dă asemenea în trei seri de-a rândul, după îngropăciune şi anume în fiecare seară se cheamă la un bărbat mort câte trei bărbaţi, iar la o femeie câte trei femei, cărora li se pune, ca *pomană,* fiertură de dulce ori de post, după cum este şi timpul şi câte un colac împletit în trei.

Pomana aceasta se pune de aceea, ca pe de-o parte să i se ierte mortului păcatele, iar pe de altă parte, să aibă şi el *aburi,* adică căldură sau jertfă în cealaltă lume, căci aburii din mâncări se rădică ca jertfă pentru sufletul mortului [2].

În fine, în alte părţi din Transilvania, precum în ţinutul Năsăudului, este datină de a se face în a doua seară după repauzarea cuiva, aşa numita *„cina de apoi“*, care este împreunată cu unele ceremonii religioase, ce se-ndeplinesc de către preoţi şi ceilalţi funcţionari bisericeşti [3].

[1] Com. de Ion Avram, stud. gimn.
[2] Com. de Rom. Simu, învăţător.
[3] Com. de T. Simon.

XVI

Priveghiul

Corpul fiecărui om care a repauzat de moarte naturală, stă de regulă trei zile și două nopți neînmormântat.

În aceste două nopți deci, cât stă mortul în casă, se face în toate părțile locuite de români așa numitul *priveghiu,* la care se adună mulțime de oameni : bărbați și femei, tineri și bătrâni, mai cu seamă însă vecinii, amicii și neamurile repauzatului [1].

Priveghiul, care durează de cum începe a se îngâna ziua cu noaptea și până ce răsare soarele, se face, după credința poporului, din mai multe cauze, dintre care unele sunt bazate pe experiența de toate zilele, iar altele pe închipuire sau pentru că așa au apucat din moși strămoși.

În cap. VI am spus că luminile, care se aprind împrejurul mortului și mai ales celor trei de la capul acestuia, se lasă, ca să ardă, zi și noapte, până după scoaterea mortului din casă. Prin urmare, oamenii adunați, ca *să privegheze* sunt în prima linie îndatoriți a lua seamă de luminile ce ard, ca să nu se stingă sau să se aprindă ceva de la dânsele și să se întample apoi vreo nenorocire. Iar în caz, când mortul n-ar fi murit, ci numai amorțit sau leșinat și s-ar întâmpla să dea semne de viață, să aibă cine a-i sta mână de ajutor, ca să nu se nenorocească sau să se înspăimânte și apoi într-adevăr să moară. În fine și pentru aceea ca, casenii, care de regulă sunt nu numai foarte întristați, ci totodată și foarte osteniți de munca și alergătura ce au avut-o pentru pregătirea celor trebuincioase de înmormântare, să aibă măcar cineva timp a dormi și a se recrea.

Adevărata origine a priveghiului însă cred că trebuie căutată parte în timpurile cele mai depărtate și mai întunecoase ale antichității, parte în legenda bogomilică, reprodusă mai sus în cap. IV. care ne spune că Diavolul, sub pretext că, corpul omenesc ar fi proprietatea sa, ar voi ca numaidecât să puie mâna pe dânsul.

De aici vine apoi că nu numai românii din Bucovina, ci și cei din Transilvania, privegheză toată noaptea pe cel mort, ca să nu se apropie cine nu-i bun de dânsul [2], iar cei din Țara Românească îl păzesc, ca să nu vie *strigoii* la el. [3]

[1] Frâncu — Candrea, *op. cit.,* p. 173 : „În serile cele două de înainte de înmormântare se face la casa mortului așa numitul *„priveghiu“.* — Rom. Simu : „Paza de noapte care o fac mai cu seamă bărbații în tot timpul, cât se află mortul în casă se numește priveghiu“ ; — T. Simon : „În ceea ce privește *priveghiul,* acesta pe unele locuri se face numai odată, iar pe alte locuri de două ori, anume în prima zi și a doua seară, după repauzare“.

[2] Com. de R. Simu.

[3] T.T. Burada, *op. cit.,* p. 18.

Şi fiindcă cel ce poate priveghea de la apusul soarelui şi până la răsăritul acestuia, fără ca să doarmă deloc, acela face o *sărăcustă*, adică priveghierea lui i se socoteşte de o faptă foarte bună şi primită înaintea lui Dumnezeu [1], mai departe fiindcă sufletul mortului, după credinţa celor mai mulţi, vede şi aude toate cele ce se petrec în jurul său şi se bucură de prietenia ce-o arată cei ce-l cercetează [2], de aceea, cum începe a se întuneca toţi, din toate părţile, mic şi mare, tânăr şi bătrân prind a se aduna la casa repauzatului şi a aduce, mai cu seamă însă cei mai înaintaţi în vârstă şi cu deosebire femeile, câte o lumină de ceară în mână, care se aprinde şi se pune apoi să ardă măcar cât de puţin la capul mortului, anume ca acestuia să-i fie luminos în cealaltă lume [3], unde după părerea unora domneşte numai întuneric [4].
şi-n cele mai multe părţi din Bucovina se dau oamenilor ca să le ţie

Luminile aduse la priveghi, care n-au apucat a arde de tot, se strâng şi-n cele mai multe părţi din Bucovina se dau oamenilor ca să le ţie aprinse în mână, pe când se prohodeşte mortul.

— Cum s-au adunat mai mulţi inşi şi fiecare şi-a împlinit datoria sa de creştin, făcându-şi cruce, rostind un *„tatăl nostru"* pentru iertarea păcatelor celui repauzat şi sărutând crucea sau icoana de pe pieptul acestuia, pe care unii pun şi câte o monedă, ca să-i înlesnească trecerea *vămilor,* vine unul dintre neamurile cele mai de aproape ale repauzatului şi cinsteşte pe toţi cei adunaţi câte cu un pahar de băutură şi câte cu o bucăţică de pâne sau mălai, după cum a fost şi starea materială a repauzatului [5].

Fiecare, primind cele ce i se închină, mulţămeşte zicând : *„Dumnezeu primească !... fie de sufletul celui repauzat !"*.

Mai pe urmă, după ce s-au adunat acum toţi câţi au avut să se adune şi după ce fiecare a fost cinstit, cei ce au venit cu scop, ca să privegheze toată noaptea, ca să nu le fie urât şi ca să fie neîntrerupt deştepţi până dimineaţa, încep uni dintre dânşii, mai ales cei mai bătrâni a spune poveşti şi a glumi, alţii a ajuca în cărţi şi iarăşi alţii şi mai ales tineretul a face o mulţime de jocuri, care de care mai comice.

În unele părţi din Bucovina şi cu deosebire în o seamă de sate de la munte unii feciori, care ştiu foarte frumos a zice, cântă din fluier, iar alţii buciumă şi trâmbiţă dând prin aceasta de ştire, că unul dintre români i-a părăsit ; în alte părţi, atât din Bucovina cât şi din Transilvania, cantorii bisericii precum şi alţi inşi, care ştiu ceva carte, citesc psaltirea şi alte cărţi sfinte.

În Moldova, judeţul Suceava şi anume în unele comune de prin munţi, precum bunăoară în Neagra Şarului, în timpul *„şezătorilor"* care se fac la casa mortului spre distragerea rudelor supărate, adică în timpul *„priveghiului"*, sa aduc două sau mai multe buciume de stână şi, din timp în timp, ies afară din bărbaţi, care, suflând în acele biciume, scot un buciumat jalnic, sălbatec. La cei mai fruntaşi, mai ales la tineri, puşcă. Deasemenea, unul sau mai mulţi, cu fluiere mari, cântă jalnic la capul

[1] Com. de Rom. Simu.
[2] Com. de Av. Macovei, din Badeuţ.
[3] Pretutindeni în Bucovina.
[4] În Rădăuţi, com. de Av. Macovei.
[5] Vezi şi Francu — Candrea, *op. cit.*, p. 174.

mortului sau, dacă-i vară, la fereastra din dreptul mortului, stând în picioare pe prispă [1].

În unele judeţe din Ţara Românească, precum bunăoară în judeţul Argeş, plasa Oltul şi Judeţul Putna, plasa Vrancea, este obiceiul ca la priveghi să se facă şi foc în ograda casei mortului şi împrejurul focului acestuia să se joace apoi diferite jocuri [2].

Jocurile cele mai însemnate, care le cunosc eu până acum şi care sunt uzitate a se juca de tineret la această ocazie, sunt cele următoare:

CIUŞTEA. Se ia mai întâi şi-ntâi un ştergar sau şi altă pânzătură, se împleteşte cât se poate de strâns şi apoi se înoadă la capete. Ştergarul acesta, astfel împletit, se numeşte în cele mai multe sate din Bucovina *ciuşte* sau *şiuşte,* iară în unele, precum bunăoară în Stupca, *motroaşcă.* Se pun apoi mai mulţi feciori şi fete, rar când şi băieţi, într-un cerc, jos pe pământul gol ori şi pe unu aşternut le lăicere sau ţoluri, cu picioarele spre mijloc şi lipţi strâns unul lângă altul. Picioarele, de regulă, li se acoperă cu un lăicer, cu un suman, sau şi cu un alt obiect. După aceasta, unul care se numeşte *conducătorul ciuştei* sau *a motroaşcei,* se pune în genunchi în mijlocul cercului şi începe a căuta ciuştea, care e ascunsă la unul dintre jucători. Dar pe când o caută el încolo şi încoace, pe atunci unul dintre jucători, scoţând repede ciuştea şi strigând *„ciuşti"* îi arde una peste spate cu dânsa. Conducătorul se întoarce de grabă să vadă cine l-a lovit. Lovitorul însă cum l-a lovit petrece cu cea mai mare repejune ciuştea pe sub genunchile celorlalţi jucători, care, la rândul lor, o petrec mai departe strigând: *„ciu! ciu! ciu!"* sau *„ciuş! ciuş! ciuş"!* şi n-o scot afară până ce nu le vine bine, ca din nou să-l lovească peste spate. Astfel trece ciuştea neobservată de la unul la altul. Conducătorul trebuie s-o pândească ca mâţa pe şoarec şi de-i succede a pune mâna pe dânsa, iese din mijlocul cercului şi în locul său trebuie acum să intre şi să stea acela, la care a aflat sau mai bine zis a prins ciuştea. Cu cât mai mult se munceşte conducătorul, fără a afla întru a cărui mână este ciuştea, cu atâta mai multe lovituri capătă peste spate şi tocmai într-aceasta se cuprinde miezul jocului. Astfel, se părândează cu toţii, câţi au început a se juca; fiecare trebuie, măcar o dată, să devină conducătorul ciuştei [3].

În Ţara Românească jocul acesta se numeşte *„mişca"* [4], iar în Moldova *ţuşcă* şi se joacă ca şi în Bucovina. Iată cum ni-l descrie A. Lambrior:

„Ţuşca este un ştergar împletit foarte vârtos; jucătorii se pun roată împrejur, în timpul ce unul dintre dânşii stă în mijloc; după ce s-au aşezat astfel începe a purta ţuşca cu mare repejune şi taină unul de la altul, iar cel din mijloc trebuie să ghicească unde e, căci de câte ori

[1] „Şezătoarea", Fălticeni, 1892, p. 39.
[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 18.
[3] Jocul acesta e cel mai răspândit în Bucovina.
[4] „Românul literar", an. I, Nucureşti, 1891, nr. 18, p. 141: „Mai lângă uşă câteva fete şi câţiva flăcăi de prin mahala joacă cărţi pe sărutări. În fund împrejurul altei mese, o altă grupă de flăcăi de joacă cu *mişca* (o batistă sau o petică împletită în două), ale cărei lovituri tari, îndesate, dureroase, nu se aseamănă de loc cu săruturile dulci şi aducătoare de doruri din partea cealaltă. Palmele înegrite şi îngroşate de muncă stau roşii de loviturile ce curg mereu".

greşeşte, primeşte câte un număr de lovituri până ce în sfârşit nimereşte şi atunci cel găsit cu ţuşca îi ia locul. Aceastea se petrec ori în tindă la lumina opaiţului, ori afară la lună..." [1].

Cuvintele *ciuşte, şiuşte şi ţuşcă,* despre care ne-a fost vorba, cred că stau în strânsă legătură pe de o parte cu adv. *ciuşti şi ţuşti* din locuţiunile *„ciuşti încolo, ciuşti încoace"* sau *ţuşti încolo, ţuşti încoace"*, care se aplică unui om sau unei vietăţi care sare dintr-un loc într-altul şi mai ales care dispare foarte iute dinaintea ochilor ; pe de altă parte cu pasărea nocturnă numită ciuş sau *ştioi* (lat. otus brachyotus, strix brachyotus, germ. die Sumpfeule), care după credinţa poporului, e văr primar cu cucuveica şi ca atare prevestitor de rău şi nenorocire [2].

BUVNA. De-a *buvna* sau *bufna* se joacă băieţi şi copile, mai adeseori însă feciori şi fete. Băieţii jucători se pun *rotiş* pe scaune sau pe un pat. Unul dintre dânşii ia o năframă şi o învălătuceşte sau împleteşte în două, iar capetele le înoadă, ca să nu se dezlege. Năframa astfel împletită şi înodată se numeşte *buvnă.* Se alege apoi unul dintre dânşii, care se îndătoreşte ca să ia seama, atât de buvnă cât şi de dânşii, ca să nu vorbească. După aceea, pune fiecare un deget pe un genunchi de-al unui băiat. Cel ce păzeşte buvna zice acum : „Ce zboară" ? Ceilalţi numesc un fel de pasăre sau altă vietate, care le vine mai degrabă în minte. Şi dacă vietatea numită zboară, atunci cel ce i-a pronunţat numele nu i se întîmplă nimic. Din contră, dacă vietatea respectivă nu zboară, şi n-a rădicat nemijlocit, după pronunţarea numelui său, mâna în sus, ceea ce fiecare trebuie s-o facă, atunci fiecare îi dă cu buvna la palmă, zicând : *„cum fac alţii, fă şi tu !"* [3].

Fetele şi feciorii se joacă de-a buvna astfel : se pun cu toţii rotiş, iar la mijlcul lor se pune pe un scaun sau şi pe un alt obiect un teanc de cărţi de joc. Fiecare are să rădice câte o carte, şi dacă unul dintre dânşii rădică o inimă trebuie s-o puie degrabă la inimă, dacă rădică de verde o pune la nas, dacă rădică de cruce o înalţă în sus, iar cel ce rădică de dobă capătă de la fiecare jucător cu buvna la palmă. Cel ce-i dă la palmă zice :

Buvna, buvna, buvnuliţa
Care bate pălmuliţa !

Uitând vreunul dintre cei ce dau la palmă a rosti cuvintele acestea, atunci capătă şi el la palmă. Şi tot aşa se părândează până ce nimene nu face nici o greşeală [4].

În Transilvania, districtul Năsăudului, jocul acesta se numeşte *„de-a puha"* şi *„de-a merţa"* şi se joacă ca şi *„de-a ciuştea"*. Iată cum ni-l descrie T. Simon :

„*Puha* se face astfel că un ştergar sau altă bucată de pânză de formă oblongă se înnoadă în formă de ghem. Acest nod însă se face numai

[1] A. Lambrion, *op. cit.*, p. 152.
[2] S. Fl. Marian, *Ornitologia...*, t. I., p. 227—228.
[3] Uzitat în oraşul Suceava.
[4] Uzitat în satele Balaceana şi Tiseuţ.

la un capăt încât se poate mânua cu uşurinţă şi e foarte acomodat de-a lovi pe alţii.

Feciorii şi fetele, ba chiar şi oamenii însuraţi de curând şi copiii mai mari se pun jos în casa mortului, formând un cerc. Numărul acestora nu e stătorit, ci el depinde de la lărgimea casei, unde e mortul. Aceşti jucători se întocmesc astfel : fiecare stă cu spatele către periferia cercului format de dânşii, iar picioarele le sunt îndepărtate către centrul cercului aşa încât, dacă cercul e mic, picioarele se întâlnesc în centru şi sunt ca şi razele unui cerc. Picioarele de la genunchi sunt puţin rădicate în sus, ca să se poată purta *puha* pe sub dânsele. În mijloc se pun învălitori (ţoluri sau alt soi de lepedeaua) aşa că picioarele tuturor sunt acoperite. Acum se pune unul în mijlocul cercului, iar ceilalţi poartă unul de la altul *puha* şi când li se oferă ocazia binevenită lovesc pe cel din centru, iar acesta se năzuieşte a afla la careva *puha* şi dacă-i succede, atunci acela, la care a aflat-o are să meargă în centru, iar cel din centru îi ocupă locul".

Sub *buvnă* sau *bufnă*, numită în unele părţi din Bucovina şi *puhă*, înţeleg românii, mai pretutindeni, pasărea nocturnă, (lat. bubo ignavus ; strix bubo ; germ. Uhu, Schuhu, Buhu, Buhuo).

Precum despre *cucoveică*, mai cu aceeaşi înfiorare şi temere, auzim pe români foarte adeseori vorbind şi despre *buvnă*.

Ţipătul sau strigătul buhei sau buvnei, în cele mai multe cazuri, şi mai ales când se aude acesta în apropierea casei prevesteşte, după credinţa poporului român, moartea unuia dintre căseni sau altă nenorocire neaşteptată.

Mare nenorocire prevesteşte această pasăre şi atunci, când ţipătul ei cel înfiorător se aude ziua. Aşa se zice că, când cântă ea ziua, e semn de moarte şi de boli rele precum : holeră, ciumă sau o scumpete foarte mare. Iar când cântă toamna, de timpuriu, prin sate e semn de bătălie, în ţara aceea unde cântă [1].

Din cele expuse rezultă deci, după părerea noastră, că jocul *buvna, bufna* sau *puha* simbolizează pasărea prevestitoare de moarte, cu acelaşi nume, după cum simbolizează şi jocul *„ciuştea"* descris mai sus, pe *ciuş*, care e asemenea o pasăre prevestitoare de moarte.

Merită a fi însemnat aici încă şi aceea, că de la cuv. *buvnă* şi *bufnă* s-au format în decursul timpului şi verb. *a buvni „a lovi" : ce te buvneşti de mine ?* „te loveşti de mine ?" — *nu mă buvni ;* apoi *buvnit,-ă* „lovit, pălit" şi *buvnitură* „lovitură, pălitură".

LEAFA. Acest joc se aranjează astfel : se ia o draniţă şi se cioplește la un capăt mai lat, iar la celălalt mai îngust, dându-i-se forma unei lopăţele, care în satele din Bucovina : Badeuţ, Bilca, Ropcea şi Muşeniţa, precum şi în Rădăşeni din Moldova se numeşte *leafă* [2], iar în satul Stupca, din Bucovina *leaşcă.*

[1] S. Fl. Marian, *Ornitologia...,* t. I, p. 208—209.

[2] Dict. de An. Pletosu. În unele sate din Bucovina şi Moldova precum bunăoară în Fundul Moldovei şi Rădăşeni se numeşte *leafă* şi o lopăţică mai mică cu care se *tăpşeşte* sau *tepşeşte* mămăliga înainte de ce se răstoarnă din ceaun pe fund, iar în alte sate o lopăţică cu mult mai mare şi mai lungă în coadă cu care se rade povidla de pe căldarea în care se fierbe. În fine, un munte, de pe hotarul Fundul Moldovei, din Bucovina, se numeşte *Lefele.*

Se pun apoi mai mulţi inşi, fete şi feciori, roată împrejurul unuia, care stă în picioare într-un ungher de casă sau şade pe o laiţă şi căruia unu alt fecior îi ţine mânile la ochi, ca să nu vadă nimic. Pe când cel din mijloc e ţinut de ochi, pe atunci unul dintre jucători îl loveşte cu *leafa* peste spate. După ce a fost lovit îl lasă de ochi, anume ca să ghicească cine l-a lovit. Dacă ghiceşte, ocupă cel ce l-a lovit locul său, iar el îi ţine ochii, de nu ghiceşte e din nou lovit cu *leafa* şi cu cât mai greu ghiceşte, cu atât mai mult şi mai des e lovit până ce trebuie să ghicească. De mult ori cel din mijloc, ca să nu vadă nimic şi să nu prindă degrabă pe cel ce l-a lovit, se pune cu faţa în jos spre o laiţă sau un scaun.

INELUŞUL. De-a *ineluşul* sau *inelul,* numit altmintrelea şi *de a veriga* [1], se joacă aşa : se strâng mai mulţi copii, uneori chiar şi fete şi feciori, la un loc şi punându-se unul dântre dânşii cu faţa la pământ, ceilalţi înşirându-se împrejurul lui, pun fiecare câte un deget pe spatele celui ce stă cu faţa la pământ. După aceasta ia unul un inel şi umblând cu dânsul de vreo câteva ori pe deasupra degetelor, îl pune în urmă pe degetul unuia şi, după ce l-a pus, zice :

Ineluş
Invârtecuş
Pe-a cui degetuţ te-am pus ?

Cel ce stă jos trebuie să ghicească pe-a cui deget se află pus inelul şi dacă ghiceşte trebuie să se puie acela, la care s-a aflat inelul, cu faţa la pământ, iar cel ce l-a aflat, luând inelul, face şi el ca şi premergătorul său cu dânsul.

În unele sate, din contră, toţi jucătorii câţi voiesc a se juca *de-a inelul,* se înşiră într-un cerc, ascund apoi un inel în palmele unuia şi pun să-l caute. Cel ce caută zice :

Fă-te, drace
Nu te face
Scoat-inelul şi-l dă-ncoace !
Scoate unu
Scoate două
Scoate nouă
Scoate câte-ţi place ţie
Iar pe unul mi-l dă mie !

Cel ce l-a aflat îl ascunde din nou şi-n locul lui trebuie să-l ascundă acum acela la care l-a aflat [2].

LUMINĂRICA. Mai mulţi băieţi şi copile, ori feciori şi fete punându-se pe scaune, formează un cerc sau se aşează în două şire şi anume : băieţii sau feciorii într-un şir, iar copilele sau fetele în alt şir, astfel că

[1] Inele cele simple şi lătăreţe se numesc în Bucovina, de regulă, *verigi,* sing. *verigă.*

[2] Uzitat în satele Tişeuţ şi Drăguşanca, din Bucovina.

amândouă șirele să vie față în față. Ia apoi unul dintre jucători o surcică, țandură ori un bețișor uscat sau un pai și aprinzându-l la un capăt îl dă vecinului său. Acesta, luând bețișorul sau țăndurica aprinsă, care se numește în unele sate *luminărică*, iar în altele *focușor* îl dă mai departe Și tot așa se părândează, din mână în mână, până ce se stinge. Acela, la care s-a stins *luminărica*, e supus unei pedepse care constă, de regulă, într-aceea că trebuie să sărute pe toți ceilalți jucători, fără a lua în considerare etatea și sexul și anume dacă e băiat sau fecior sărută pe copile și fată, iar băieților și feciorilor le sărută mâna. Tot așa trebuie să facă și facă și copilele sau fetele, la care s-a stins *luminărica*.

Ilaritatea produsă prin repejunea cu care caută fiecare să petreacă și să dea mai departe *luminărica* sau *ficușorul* din mână, face ca jocul acesta să fie foarte atrăgător [1].

MĂNĂSTIOARA. Șase sau opt feciori se pun, umăr la umăr, într-un șir, stând în picioare, iar un al șaptelea sau al nouălea care e mai sprinten se suie deasupra pe umerele celor doi dintr-un capăt și stând cu un picior pe umărul unuia, iar cu celălalt pe al altuia, formează *mănăstioara*. După aceasta, unul dintre jucători strigă :

— Unde-ați văzut voi vreo mănăstire fără de clopot ?

Atunci unul care face pe *pălimarul* caută să amăgească pe un băiat, ca să fie *limbă la clopot*. Și cum l-a amăgit, îl ia în brațe și-l dă feciorului ce stă pe umerii celor doi. Acela, prinzând pe băiat de cap sau de urechi, adică cum îi vine la socoteală, îl ține în aer.

Nemijlocit, după aceasta, se vâră pălimarul între feciorii cei doi, care țin clopotul pe umerile lor și prinzând limba, adică băiatul de picioare, începe a-l zgâțâi și trage încolo și încoace, spunând că trage clopotul. În același timp alți doi inși, dintre care unul zice că e *popă*, iar altul *dascăl*, încep a cânta. Băiatul, la rândul său, durându-l capul, respectiv urechile, începe a striga și așa se face o gălăgie ca aceea, că toți cei de față încep a râde în hohote. Pe urmă, sub pretext că s-ar fi dogit clopotul și din cauza aceasta nu pot să-l tragă mai mult, dau drumul băiatului, care văzându-se scăpat, nu se arată mai mult în acea seară printre feciori [2].

În Munții Apuseni ai Transilvaniei jocul acesta se numește *„limba de clopot“*. [3]

CLEAPȘA. De-a *cleapșa* se joacă în modul următor : se pun mai mulți băieți într-un șir. Unul dintre dânșii ține pe cel dintâi de ochi, iar altul, dinapoi, îi dă o *cleapșă*, adică o palmă peste spate. După ce a căpătat *cleapșa* îi dă drumul și el trebuie să caute pe cel ce *l-a clepșit* și de-l găsește îl apucă de cap și-l pune în locul său, iar de nu-l nimerește, mai capătă o *cleapșă*, tot așa până ce nimerește pe cel ce l-a *clepșit* [4].

[1] Uzitat în satele Badeuț, Tișeuț și Bosanci și în orașul Suceava.
[2] Jocul acesta e uzitat în satul Bosanci.
[3] Frâncu— Candrea, *op. cit.*, p. 174.
[4] Jocul acesta e uzitat în satul Balaceana. Cuv. *cleapșă* „palmă“, e foarte uzitat în Bucovina. De la acest cuvânt s-a format verbul *a clepși* „a pălmui, a bate“ ; adj. *clepșit,-ă* „pălmuit, bătut“ ; subst. *clepșit,-ă* „pălmuit“ : ce voiește *clepșitul* sau *clepșița* aceasta de la mine ? În fine, *clepșit-ă* „bătut la cap, prost, năuc“.

CAPRA. Un fecior ia o secure și leagă de muchia acesteia două linguri, care au să închipuiască urechile și coarnele caprei, iar sûb muche puțină lână lungă care are să închipuiască barba. După aceasta întoarce un cojoc pe dos, îl pune pe spate, vâră toporiștea în una din mânecile cojocului, care însemnează grumazul caprei, și astfel apoi intrând în chip de *capră* în casă prinde a zbiera și a face fel de fel de bazaconii, încât sunt siliți să râdă toți cei ce se află în casă, până chiar și casnicii, care de-altmintrelea sunt foarte supărați. Unul dintre cei de față, văzând că, capra zbiară prea tare și îi spun să nu zbiere, ci să se ducă mai bine la mort și să-l bocească. Ea nu răspunde nimic, ci ducându-se lângă mort începe a da din cap, făcându-se că-l bocește. După aceasta spun unii că i-e sete. Unul se duce și-i aduce o strachină cu apă și i-o dă să bea. Capra moaie barba în apă și dând din cap stropește pe toți câți se află în apropierea ei. Cei stropiți încep a striga pe dânsa și a o alunga. Capra mai zbiară ce mai zbiară și apoi, ieșind afară, se dezbracă.

CRAIUL. Se înșiră mai mulți inși, fete și feciori, împrejurul unei mese și pun mânile una peste alta. După aceasta începe unul a număra de la 1—9 trăgând în același timp la fiecare numărătură câte o mână începând de dedesubt; acela, a cărui mână se trage ultima oară, e ales ca, *crai.* Atunci, unul dintre jucători strigă: *„crai“ !* Iar craiul întreabă: *„pe ce stai?“* Acela: *„pe cei mi-i arunca“ !* Craiul zice mai departe, dacă jucătorul e fecior: „Du-te și sărută pe cutare fată sau mâna cutărei femei ori babe, ori icoana de pe pieptul mortului“, — sau îi dă altă poruncă; prin care crede că ar putea face pe cei de față să râdă. Dacă e o jucătoare, adică o fată, îi poruncește bunăoară să meargă și să sărute mâna cutărui moșneag sau cutărei femei sau pe cutare fecior, iar la urmă să-l sărute și pe dânsul, adică pe crai. Apoi strigă altul: *„crai“ !* și tot așa merge jocul mai departe, fiind fiecare îndatorit a împlini orice i-ar porunci craiul [1].

MOARA. Cinci flăcăi închipuiesc *moara.* Doi inși aduc un scaun și puindu-l în mijlocul casei se culcă cu fața în jos pe dânsul, astfel, ca să vie cu capul la capetele scaunului, iar cu picioarele la mijloc, ținând în același timp fiecarele câte o *leafă* de draniță în mână. După aceasta doi inși îi acoperă cu un țol, ca să nu vadă. Un al cincilea, făcându-și barbă și mustețe de lână sau și de cânepă, ungându-se cu funingine pe obraz și îmbrăcându-se cu un cojoc întors pe dos, zice că e morar. Fiind toți gata, moara se pornește și începe a măcina, mișcându-se cei de pe scaun neîncetat și bătând cu *lefele* în picioarele scaunului în timp ce ceilalți doi inși scutură țolul. Iară morarul, bătând în dreapta și în stânga la pene, se face foc și pară de mânie că nu umblă moara bine. Tot atunci alți feciori vin, unul câte unul, și zic că au de măcinat ba orz, ba grâu, ba secară etc. [2]

[1] Uzitat în Vicovul-de-Sus.
[2] Uzitat în Bilca, com. de Iust. Cârdei.

CĂMILA. Se leagă doi băieți, spate la spate, cu o curea, se pune un cojoc întors pe dos peste dânșii, să ia o botă și punându-se într-însa o oală, i se dă unuia dintre cei doi băieți, ca să o ție și astfel formează o *cămilă*. Un al treilea băiat se leagă la cap ca un *turc*, ia un băț în mână, în loc de paloș, se suie călare peste cei doi, se duce astfel în casă, unde e mortul și făcându-se că e străin spune că vine din Turcia, că n-are bani de cheltuială și că, din pricina aceasta, trebuie să-și vândă *cămila*. Un băiat din casă se face negustor și ținând într-o mână o pungă plină de sticle, pietricele sau cuie, zice că-s galbeni și întreabă cât costă cămila că el ar cumpăra-o. Turcul răspunde :

— O mie de galbeni !

— O mie ceri tu ? — zice mai departe negustorul — bine !... dar să vedem mai întâi ori de știe cămila juca :

— Foarte bine joacă ! — răspunde turcul.

— Aș vrea să văd !

— Haide, cămilă, la joc ! — strigă acuma turcul către cămilă.

Cămila începe a juca.

Negustorul se bucură de aceasta și-i dă 500 de galbeni.

Turcul o lasă cu 900. Negustorul îi dă 300 și tot așa se coboară în jos până ce ajung la două parale. Turcul, când aude aceasta, zice :

— Decât oi da-o cu două parale, mai bine o ucid și o arunc în râpă ! Și cum rostește cuvintele acestea, scoate paloșul și lovește cu dânsul pe cămilă drept în cap, adică în oală și cum strică oala cei doi băieți deauna se trântesc jos, făcându-se că a perit cămila, iar negustorul îi dă atât pe dânșii, adică cămila, cât și pe turc afară [1].

În Vicovul-de-Sus, districtul Rădăuțului, jocul acesta se numește „*de-a calul*“ și se joacă astfel : se leagă doi feciori, spate la spate, încinși ambii, la un loc, cu un brâu sau funie. În capul unuia se pune o oală mare în loc de cușmă. Se acoperă apoi ambii peste cap cu un țol și un al treilea, ca stăpânul calului, încalecă punându-se între spetele celor doi. Un al patrulea se face a prinde calul de căpăstru și a-l aduce în casă, iar calul, intrând înăuntru rânchează, bate din picioare și azvârle, căutând a lovi pe cine-l va ajunge. Ducătorul zice atunci :

Feri ! feri ! ferește-te lele !
Că-i cam cu năravuri rele
Și te-a lovi în măsele
Și-i rămânea făr-de ele !

Apoi, bătând în tașca, ce o are peste umăr, strigă :

— Cine cumpără !... cât dă ?... trei sute face calul !... cine de mai mult ?

Învârtindu-se și tropotind cu calul cei din casă dau fiecare câte ceva însă tot reducând prețul, până ce ajung la un ban.

Călărețul, tot răstimpul acesta, domolește calul, neîncetat, zicând : „prr ! prrr ! prrr !

Atunci vânzătorul : „decât cu atâta, mai bine i-oi crăpa capul !...“ și cum rostește cuvintele acestea, lovindu-l cu bățul în cap, oala cade, toată hârburi, jos.

[1] Acest joc e uzitat în orașul Suceava.

Cu acestea se încheie jocul şi calul iese afară.

În Transilvania, districtul Năsăudului, jocul acesta se cheamă *„de-a vaca"* şi se face aşa :

Toţi câţi se află la priveghi rămân în casă, numai doi inşi ies afară. Unul dintre aceştia se face *vacă* în acest mod : că celălalt grămădeşte pe dânsul atâtea vestminte câte cugetă, că le va putea suporta, ia apoi o oală, o umple cu cenuşă şi legând-o la gură o pune pe capul celui devenit vacă, legând-o, ca să nu cadă şi aşa vin apoi ambii în casă. Cel devenit vacă intră plecată cu mânurile în jos, iar celălalt îl mână din dărăpt cu o vergeluţă. Ajunşi în casă, întreabă cel ce conducea vaca :

— Nu cumva aţi cumpăra o vacă ?

— Vom cumpăra, dar ce ceri pe dânsa ? — răspund ceilalţi.

— 3 fl. răspunde conducătorul.

— 3 fl. nu-ţi vom da !... dar de cumva îţi e de dat, dă-ni-o cu 4 fl.

— Cu 4 fl. nu voi da-o, ci, de cumva vi-i de cumpărat, daţi-mi 2 fl. 50 cr.

— Cu atâta nu vom cumpăra-o, ci, de ţi-i de vândut, dă-ni-o cu 4 fl, 50 cr.

— Cu 4. fl. 50 cr. nu pot eu să dau o aşa vită bună, ci mai bine o pocnesc în cap !".

Atunci loveşte vaca cu un baston şi la această lovitură, oală se sparge, iar vaca se prăvale la pământ, prefăcându-se că moare ; mugeşte de vreo câteva ori, apoi se scoală, iar cei de faţă izbucnesc într-un râs mare, privind la vacă cum se scoală plină de cenuşă, care mai nainte fusese în oală [1].

PĂPUŞELELE. Jocul acesta, numit *„de-a păpuşelele"* sau *de-a băieţii"* se joacă astfel : se fac doi copii din draniţă : un băiat şi o copilă şi se îmbracă în forma *păpuşilor* în lungime cam de ½ meru. Se ia apoi un scaun mai lung, se pun păpuşile pe dânsul şi se acoperă cu un ţol, care spânzură de ambele părţi până la pământ. După aceasta, vârându-se un flăcău sub scaun se ia scaunul şi se duce încetişor în casă astfel ca şi cel de sub dânsul să se poată târâi neobservat, se pune în mijlocul casei şi unul începe a cânta diferite cântece de joc. Cel de sub scaun se întoarce cu faţa în sus, prinde păpuşile de picioare şi scoţându-le de sub ţol pe de o parte şi pe de alta de sub scaun fără a-şi arăta mânile, le joacă în felurite chipuri făcându-le să salte, să se sărute, să se bată, să se cuprindă şi iarăşi să joace, producând prin aceasta râsul celor de faţă. În fine, după ce s-au săturat de joc, scot scaunul dimpreună cu păpuşile afară şi-l pun până la locul său de unde l-au luat [2].

RĂDICAREA. Se iau zece flăcăi şi unul dintre dânşii se culcă pe o laiţă sau pe un scaun cu faţa în sus, iar ceilalţi nouă înşirându-se împrejurul lui zic :

Suntem de toţi nouă fraţi
Din toată lumea adunaţi.

[1] Com. de T. Simon.
[2] Com. de V. Turtureanu, preot.

Hai să-l bâzâim
Şi-n sus să-l zvârlim!

După ce rostesc cuvintele acestea pune fiecare câte un deget sub cel culcat jos şi aşa îl rădică foarte uşor în sus.

E de însemnat că, dacă ar fi mai mulţi ori mai puţini decât nouă flăcăi şi de n-ar zice toţi deodată cuvintele de mai sus, de-ar greşi numai o singură literă, atunci, după credinţa poporului, nu ar putea nicidecum rădica pe cel de jos [1].

MOŞNEAGUL ŞI BABA. Doi feciori merg în tindă sau în altă casă şi, ungându-se cu funingine, se travestesc în haine cotrenţoase şi comice. Unul se face *moşneag*, punându-şi barbă de câlţi şi o cuşmă ruptă sau întoarsă pe dos în cap, iară celălalt se face *babă*. După aceasta, vine mai întâi baba în casă, dă bună vremea şi se roagă de găzduire. Apoi, se aude moşneagul tuşind prin tindă. Baba se ascunde sub masă sau în alt ungher. Moşneagul gârbov şi cu ghebă în spate, intră înăuntru încet, gâfâind, tuşind şi ţinând o cârjă în mână ; la intrare se face a poticni, unul îl prinde şi-i ajută a se ţine, ca să nu cadă jos. După ce-şi mai vine în fire începe a istorisi despre pătăraniile câte le-a avut cu baba, cum l-a lăsat aceasta şi cum o caută de un timp mai îndelungat prin toate satele şi nu o poate afla. Moşneagul nu prea vede nici nu prea aude bine, de aceea trebuie să i se strige tare la ureche. Unul îi spune că el îl va duce la babă, dar pentru aceea să-i lucreze ceva. Moşneagul zice că el poate cosi, face cântâni etc. Cel ce i-a spus că-l va duce la babă, îl pune să cosească. Moşneagul se face a cosi cu cârja, ghiontind în dreapta şi stânga pe cei din casă, care se rădică pe lăiţi, pe scaune, pe cuptor, mai pe scurt pe unde apucă, numai să nu fie ajunşi de coasa moşneagului. După aceasta se face că adună, ghiontind acuma cu cârja pe sus. Îi mai dau şi altele de lucru şi el iarăşi începe a face pozne de ale sale. În urmă, cel ce i-a spus că-l va duce la babă, îl ia de mână şi ducându-l la o fată sau nevastă tânără, îl întreabă ori de nu e aceea baba lui. El răspunde că pare că ar semăna, dar nu e *baba* lui. Cei de faţă prind a râde în hohote. În sfârşit, ajung şi la babă. Moşneagul cum o vede, prinde mai întâi a plânge de bucurie, apoi începe a o trage la răspundere pentru ce l-a lăsat şi-n urmă a o certa şi mustra în modul celor bătrâni, până ce toţi cei de faţă se satură de râs. Când voieşte să iasă moşneagul şi baba, ca să meargă acasă, atunci unul, luând o lumină, o potriveşte astfel că-i aprinde barba. Moşneagul o stinge şi iese afară suduind. Cu aceasta se încheie apoi şi jocul [2].

MÂNZULICA. De-a *mânzulica* se joacă opt flăcăi. Fiecare flăcău ţine în mână câte o carte. 1. e rege, 2. comisar, 3. doctor, 4. panţir, 5. păgubaş, 6. tâlhar, 7. mânzulică şi 8 orariul, care arată 10 ore. Comisarul deschide cartea sa şi întreabă : „Care este panţir“ ?

[1] Acest joc uzitat în satul Bilca, mi l-a comunicat Iust. Cârdei, stud. gimn.
[2] Com. de V. Turturenu, preot.

Panţirul vine, bate la uşa comisarului şi zice că el este poliţai şi-i dă o ciuşte în mână.

Comisarul ia ciuştea şi-i dă cinci la palmă, zicând :

— Asta-i leafa ta pe-o lună !... Dacă te-i purta bine, dacă vei păzi târgul cum se cade, ca să nu fie nici o pagubă într-însul, atunci ţi-oi mări leafa. Iară dacă s-a întâmpla să fie vreo pagubă, să vii îndată şi să-mi spui !

Panţirul iese.

Iată că într-o miercuri vin nişte jidovi la târg cu marfă de vândut şi cu o căruţă la care este prinsă o *mânzulică* şi trag pe piaţă. Peste un ceas vine stăpânul căruţii la panţir şi-i spune că i-a furat cineva mânzulica.

Panţirul merge la comisar şi-i spune că i s-a furat jidovului mânzulica.

Comisarul îi zice să meargă în târg şi să caute câte ceasuri sunt şi să ia totodată şi pe păgubaş ca să-i arate unde are prepus că i s-ar afla mânzulica şi să-i caute numaidecât mânzulica. Îi spune totodată să ia seama că acuma e noapte, să nu se atingă de uşa regelui,

Că uşa e pe din faţă
Legată toată cu aţă
Iară pe din dos
E legată cu rogoz
Cum pui mâna pică jos.

Păgubaşul merge pe la case, unde are prepus că s-ar afla mânzulica şi, ajungând la una, bate să i se deschidă.

Uşa îi arată 10 ore.

Se duce mai departe până dă de tâlhar.

Panţirul ia pe tâlhar şi-l duce la închisoare şi spune comisarului că a găsit pe tâlhar.

Comisarul spune să-l aducă dimineaţa, ca să-l tragă la răspundere, să-l bată şi apoi să-l ia la cătane. Dimineaţa cheamă pe doctor, ca să-l cerceteze de poate sluji la oaste, ori ba.

Doctorul îl cercetează şi aflându-l că e bun, îl tunde, îl jură şi-l îmbracă cu un ceaun în cap şi-i pune o *coromâslă* pe spinare ; apoi îl scoate afară, îl pune la fereastră, dinaintea casei, şi-l învaţă să strige *„berdo“* [1]. Apoi întreabă pe oamenii din casă :

— Cum stă ?... bine ?

— Ca un câne

răspund aceştia. Şi după aceasta se-ncepe jocul din nou [2].

PRIŞCALA. De-a *prişcala* se joacă astfel : se ia o bucată de draniţă şi se despică la un capăt. Aceasta se numeşte *prişcală.* După aceea, alege tineretul pe unul mai bătrân. Acesta ţine cu mânile ochii unuia, ca să nu vadă, iară ceilalţi îl croiesc cu prişcala peste spate. După aceea, cel

[1] *Berdo,* de la germ. *wer da.*
[2] Uzitat în Suceava.

bătut se scoală şi dacă poate ghici pe unul dintre cei ce i-au dat cu prişcala, acela merge în locul lui. Aşa se părândează mai toţi câţi au început jocul de-a prişcala [1]...

STICLA-N GRINDĂ. De-a *lipitul sticlei în grindă* sau *de-a scurge sânge din grindă* se joacă în următorul mod : un flăcău ia un scaun înalt aşa ca, suindu-se pe dânsul, să poată ajunge până la grindă. După aceea, ia un hangeriu sau un alt cuţit lung şi o sticlă sau o ulcică plină cu apă, împlântă cuţitul în grindă şi împlântându-l se face că-l scapă jos. Zice apoi către unul dintre cei de faţă să-l rădice de jos şi să i-l dea, că altmintrelea nu poate să sloboadă sânge din grindă sau să lipească sticla de aceasta. Acela, neştiind cum merge jocul şi aşteptând cu nerăbdare să vadă cum se va slobozi sânge din grindă, se pleacă după cuţit. Atunci cel ce voieşte să sloboadă sânge sau să lipească sticla cu apă o întoarce repede cu gura în jos şi i-o toarnă după cap. Văzând aceasta cei de faţă abia se pot ţinea de râs. După cuţit se pleacă, de regulă, un băiat sau o copilă, căreia nu-i este defel cunoscut jocul acesta [2].

MĂRUL. Se pun rând două lăiţi, pe care stau alăturea câte patru inşi, astfel ca să vie faţă în faţă. Se aduce apoi o strachină plină cu mere şi se pune la mijloc. După aceasta trebuie fiecare să spuie câte o minciună. Acela, care a spus cea mai mare minciună, dimpreună cu cei ce stau în rând cu dânsul capătă apoi câte un *măr.* Aşa trebuie pe rând să spuie fiecare câte o minciună [3].

CIOARA. Acest joc îl joacă mai mulţi inşi. Unul dintre jucători pune mâna pe un scaun şi apoi rădicându-l în sus, zice *„cioara zboară-n sus“*. Toţi ceilalţi trebuie să rădice după dânsul mâna în sus şi să zică *„cioara zboară-n sus“*. Dacă nu rădică mâna la timp sau dacă nu rosteşte corect cuvintele de mai sus, atunci capătă de la toţi ceilalţi cu ciuştea la palmă. Se întâmplă însă adeseori că cel dintâi numeşte un obiect, care nu poate să zboare, zicând că zboară, atunci ceilalţi trebuie să ia foarte bine seama şi numai atunci să rădice mâna în sus şi să zică zboară, când obiectul numit într-adevăr e în stare să zboare. Dacă greşeşte e pedepsit, bătându-se cu ciuştea la palmă [4].

URSUL. Un fecior pregăteşte două funduri în forma unui talger. Vine apoi în mijlocul casei, se pune cu faţa la pământ şi întinde mânile înainte cât poate ajunge. Un alt fecior ia un cuţit şi-l înfige cu vârful în pământ lângă degetele celui de jos. Cuţitul înfipt e *ursul,* iar feciorul de

[1] Uzitat în satul Cândreni.
[2] Uzitat în mai multe comune din Bucovina.
[3] Uzitat în Bosanci.
[4] Uzitat în Tişeuţ.

jos e *vânătorul*. Acuma, vânătorul se trage pe vârful degetelor de la picioare, fără de a ieşi din locul unde se află, ia în mâni ambele funduri şi astfel stă apoi înbrâncit pe vârful degetelor de la picioare şi răzimat cu mânile pe cele două funduri. Cu un fund trebuie să se întindă şi lovind *ursul* (cuţitul) să-l răstoarne. Mai nainte de aceasta însă trebuie să răspundă la întrebările ce i se pun. Un fecior adică, îl întreabă : „Unde te duci" ? — „Să împuşc ursul !" — răspunde acesta. — „Unde ţi-e puşca ?, unde ţi-e praful ?, unde-ţi sunt plumbii şi capsele ?" — La fiecare întrebare vânătorul de jos trebuie să arate cu fundul în mână în acea parte a trupului, unde ar avea să poarte lucrurile întrebate : la umăr, la şold, la spate, dar neclintindu-se defel din loc. Arătând însă la întrebările făcute e foarte greu de a păstra cumpăna şi a nu cădea mai de multe ori jos. La culcarea ursului, ceea ce trebuie s-o facă cu fundul în mână, cade asemenea de mai multe ori şi numai după mai multe încordări îi succede a-l doborî pe urs, ceea ce face celor de faţă mult haz şi râs [1].

GÂSCA. Se pun mai mulţi flăcăi, fete şi bărbaţi roată pe scaune în mijlocul casei. Se alege apoi unul mai bătrân dintre dânşii, care se numeşte *căpitan* sau *gâscariu* şi care să poarte *gâsca*. Acela ia o bucăţică de lemn în mână cu care să bată la talpă şi aceea se numeşte *gâsca*. După aceasta începe a juca şi a descânta gâsca, zicând :

Astă gâscă bătrână,
De la mine din mână,
E a lui popa Vlad
Din oraşul Bârlad
Care 12 ouă s-a ouat
Şi penele i-au picat.

La aceste cuvinte, cel din dreapta comandantului zice :

— Are gâsca ou ?

— Are unul ! — răspunde comandantul dând-o, în acelaşi timp, mai departe celui dintâi din mâna stângă.

Acela, luând-o în mână, zice :

Cine vrea să cumpere
Astă gâscă bătrână,
De la mine din mână.
Astă gâscă a lui popa Vlad
Din oraşul Bârlad
Care 12 ouă s-a ouat
Şi penele i-au picat ?

Cel ce vrea să o cumpere întreabă :

— Are gâsca ou ?

Cel ce o ţine în mână întreabă, la rândul său, pe comandant :

— Are gâsca ou ?

[1] Com. de V. Turtureanu, preot.

— Are unul — răspunde comandantul.

Acuma cel ce o ține în mână, întorcându-se către cumpărător și dându-i gâsca, zice :

— Are unul !

Acesta iarăși întreabă : „Cine vrea să cumpere gâsca de la mine ?"

Și tot așa se poartă și se vinde gâsca, din mână în mână, până ce ajunge la douăsprezece ouă.

Și dacă unul, în răstimpul acesta, greșește a întreba sau a răspunde cum se cuvine, atunci căpitanul, adică purtătorul gâștii, zice :

— Cutează de leapădă gâsca jos !

— Nu cutez ! — răspunde respectivul.

— Îndrăznește !

Cel ce a greșit pune acuma gâsca jos, în mijlocul jucătorilor.

— Cutează N.N. de te scoală și ia pe dumnealui de un picior ! — zice mai departe căpitanul către un alt jucător, arătând cu mâna către cel ce a greșit.

— Nu cutez ! — răspunde provocatul.

— Îndrăznește !

Acela se scoală și rădică pe cel ce a greșit de un picior.

— Cutează de ia gâsca de jos ! — zice căpitanul mai departe către cel provocat.

— Nu cutez ! — răspunde acela.

— Îndrăznește !

Provocatul rădică gâsca.

— Cutează și-i dă d-sale 12 gâște la talpă — zice căpitanul iarăși.

— Nu cutez !

— Îndrăznește !

Acela îi dă 12 *gâște* la talpă, dară n-are voie să numere, ci numai să strige *„de-a gâsca !"* Și dacă împlinește numărul de 12, norocul lui, de nu, capătă și el la talpă, asemenea 12 *gâște*.

Și tot așa prourmează jocul până ce ajung la 12 ouă.

După aceasta iarăși începe căpitanul a descânta gâsca și a zice :

Astă gâscă bătrână
De la mine din mână
E a lui popa Vlad
Din orașul Bârlad
Care 12 ouă s-a ouat
Și penele i-au picat.
Ba !... nu e adevărat
Astă gâscă nu-i a lui popa Vlad
Din orașul Bârlad
Astă gâscă-i din Bacău
Și stăpânul ei sunt eu.
Și s-a ouat câte un ou
Și-a avut douăsprezece ouă
Și-am pus-o și le-a clocit
Și-a scos doisprezece bobocei
De-a dragul să cați la ei.
Și după ce mi i-a scos
Am luat bobocii-n poală
Iară gâsca subsuoară
Și am dus-o pân-la moară
Și am dus-o pe-un tăpșan
La moară la Rotopan
Și-am lăsat-o acolo
Și-a venit vulturul sur...
Nu s-apuce un boboc doi,
Și să fugă-ntr-un fundoi
Da el, mări, a apucat
Și în ghiare mi-a luat
Gâscușoara cea bătrână
Ce i-a fost mai din demână
Și mie de treabă bună.
Da mie nu mi-i de gâscă
Cum mi-i de pene
Că făceam din ele
Douăsprece cară de nuiele

Şi îngrădeam Ieşii,
Să nu intre *plişeşii*.
Ingrădeam Burdujenii,
Să nu intre armenii.
Îngrădeam Şeptelicii,
Să nu intre calicii.
Îngrădiam Iţcanii,
Să nu intre ţiganii.
Şi îngrădiam tot cutul,
Ca să nu intre mutul.
Dară nu mi-i de pene
Cum mi-i de piele
Că o dam la dubălar
Şi făcea douăsprece săftiele
Şi o dau la ciobotar
Şi făcea papuci din ea
Şi îi dau la domnişoare
Şi mi-i purta în picioare
Şi-atunci nu umbla desculţate
Ci mi-ar fi-umblat încălţate.
Dar nu mi-i de piele
Cum mi-i de picioare
Că făceam din ele
Douăsprece răşchitoare
Le dam fetelor fecioare
Să le aibă-n şezătoare.
Dară nu mi-i de picioare
Cum mi-i mai ales de cap
Că făceam un comănac
Şi-l puneam lui N. în cap.
Şi nu mi-i nici de cap
Cum mi-i de cchi
Că făceam dintr-înşii *plochi*
Şi-i puneam
Pe drumul împărătesc
Şi mergeam
În zile de sărbătoare
Pe lângă ei la primblare.
Şi nu mi-i de ochi
Cum mi-i de bot
Că făceam din el un pod
Şi-l puneam la Badeuţ
Să treacă la Rădăuţ.
Şi nu mi-i de bot
Cum mi-i de nas
Că făceam din el un bas
Şi nu mi-i de nas
Cum mi-i de limbă
Că făceam din ea o drâmbă
Şi-o dam la o domnişoară
Să-mi cânte o doinişoară.
Şi nu mi-i de limbă
Cum mi-i de gâtlan
Că făceam un fluieran
Şi-l vindeam unui cioban.
Dar nu mi-i nici de gâtlan
Cum mi-i de rânză
Că din rânză
Făceam 12 putine de brânză
Şi le dam la brânzari să vânză.
Dar nu mi-i de rânză
Cum mi-i de maţe
Că din maţe
Făceam 12 cârnaţe
Şi le dam la cârnăţari
Să le vânză la drumari.
Şi de nu făceam cârnaţe
Făceam 12 gheme de aţă
Şi le dam la cojocari
Să coasă cu ele
Pieptare şi cojocele
Pentru fete tinerele,
De seama drăguţei mele.
Dar nu mi-i de maţe
Cum mi-i mai ales de fiere
Că făceam 12 putini de miere
Şi de dam la negustori mari
Să le vânză la boştinari;
Da nu mi-i de fiere
Cum mi-i de plămâie
Că făceam 12 alămâie
Şi le dam la băcălie
Să le vânză;
Nu mi-i de plămâie
Cum mi-i de mai
Că din mai
Făceam un buhai
Şi-n târg îl duceam
Şi acolo îl vindeam
Şi mă-mbogăţeam
Heuca, heuca
Pe sub ceuca.
Ceuca c-un pocriş [1] în cap,
C-un şoric [2] pe după cap.
C-un talger de brânză în buze,
N-aţi şi ţie de sământă [3].

[1] *Pocriş* se numeşte un fel de tălgerel cu care se acoperă oalele cu smântână şi cele ce fierb.
[2] *Şoric* se numeşte pielea de pe porc, după ce aceştia se taie şi se pârlesc.
[3] Uzitat mai ales în Suceava.

LEUCA. Jocul acesta e uzitat în comunele din Vrancea, unde se joacă mai ales împrejurul focului, despre care am amintit mai sus. El se începe cu cuvintele următoare :

Ce-i sus, măi ?
Luna, stăi !
Da dincoace ?
Leuca întoarce ;
Te-ai întors
Dă-te jos !

În tot timpul, cât se joacă acest joc, flăcăii și fetele se bat cu țușca, iar un fluieraș cântă *„cântecul priveghiului"* pe care îl notăm aicea, după cum l-a cântat din fluier un cioban din comuna Tichiriș. Asemenea cântec nu se află decât la locuitorii din Vrancea. Iată-l [1] :

ȘUBETUL. Acesta asemenea e uzitat numai în Țara Românească. El se face astfel :

Cum înoptează se umple ograda, unde e mortul, de băiețandri, moșnegi și neveste.

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 18—19.

Fac un foc de găteje în mijlocul ogrăzii şi apoi, se pun pe nebunii.

Când pălălaia focului începe să vânture în şuviţi, făcând să salte umbrele fără capăt ale corpurilor celor adunaţi, în toate părţile, atunci trei sau patru mai zdraveni apucă deodată unul pe altul, de poalele cămeşii şi încep a încura în fugă toată ograda, cântând pe un glas şi pe o măsură cât îi ia gura :

Cine joacă şubetu
Că-mi e drag ca sufletu !

Şireagul se lungeşte iute.

Atunci ocolesc focul în fugă.

Toţi fac ochii cât pumnul.

Odată capul şi coada se răsucesc în loc, trăgând lanţul prin pară.

Pe cel ce cade în păcatul ca să vie pe foc, trebuie să sară pe jăratic, ca şi când ar juca *bătuta*.

Atunci stoluri de hohote se ridică din toate părţile.

Când scapă, nu-l ajungi nici cu puşca.

În chipul acesta însă, când se joacă *şubetul*, mulţi se pârlesc [1].

BUTEA CU CURECHIUL. Acest joc, uzitat în Transilvania, districtul Năsăudului, se face astfel :

Unul, care este mai puternic, şade pe un scaun sau, după cum se află în casele poporului de rând, pe o laviţă. La acesta în poală se pune un altul, asemenea de constituţie corporală voinică, care se îmbrăţişează de către cel dintâi cu mânile peste piept. Tot aşa şi cel de al doilea ţine în poală pe un al treilea şi aşa mai departe.

Primul, adică cel ce şade pe scaun sau pe laiţă, semnifică *butea*, iar ceilalţi *căpăţinele de curechi*.

Unul însă e liber şi acela, apropiindu-se de *bute*, zice :

— Am venit să-mi dai o căpăţână de curechi !

— Despre mine numai de vei putea scoate, căci e foarte îngheţat — răspunde butea.

Atunci, cel ce a cerut de la bute o căpăţână de curechi, apucă de mână pe cel din urmă, care şade în poala altuia, şi dacă-i succede a-l scoate din mânile celorlalţi, care tot se încoardă de-a rezista desfacerii, vine-şi a doua oară şi zice :

— Vin să-mi dai o căpăţână de curechi !

Butea îi răspunde ca şi mai sus.

Acuma, atât acesta cât şi cel ce l-a scos mai nainte, se încoardă a scoate din mânile celorlalţi, iar pe ultimul, adică pe acela care mai nainte fusese penultimul.

Astfel se continuă jocul acesta până ce, în urma urmelor, trag şi rădică cu toţii butea de pe scaun [2].

MÂŢA OARBĂ. Acest joc, uzitat asemenea în districtul Năsăudului, din Transilvania, se face aşa :

[1] Vezi „Românul", an. XXXIV, Bucureşti, 1880, nr. din 4/16 martie.
[2] Com. de T. Simon.

Unuia dintre cei de față, la priveghi, i se leagă ochii cu o năframă, așa ca să nu vadă nemică. Ceilalți umblă prin casă, și cel legat la ochi, care se numește *„mâța oarbă"*, umblă, ca să prindă pe vreunul. Cel prins devine apoi *„mâța oarbă"*, i se leagă și lui ochii ; și așa mai departe [1].

În Moldova, jocul acesta se numește *„baba oarbe"* [2] și se face tot așa, ca și în Transilvania și Bucovina.

ALBELE sunt uzitate mai ales în Transilvania, comuna Sâncel.

Se creapă un lemnișor rotund, ca degetul de gros și tot atât de lung, tocmai pe la mijloc ; o jumătate a aceluia se însemnă cu cruce (+), iară cealaltă cu numărul cinci (V). Jumătățile acestea de lemnișor, numite *albe*, le aruncă apoi fiecare pe rând și, după cum se așează pe masă, i se ascrie celui ce le-a aruncat și pedeapsa, care constă din bătaia la palmă [3].

Afară de jocurile înșirate până aici, se mai joacă încă și multe altele, a căror procedură însă nu ne-a fost până acuma cu putință a o afla, bunăoară ca : *cristeii, foii, scroafa, palma furată,* etc. apoi jocurile gimnastice ca *ciurul* și multe altele, care sunt uzitate în Munții Apuseni ai Transilvaniei [4], apoi *halea-malea, de-a mijoarea,* care sunt uzitate mai cu seamă în România [5] și care se joacă nu numai la priveghi, ci și în alte ocazii.

Astfel, unii istorisind diferite povești și anecdote, alții jucând diverse jocuri, se priveghiază mai fiecare mort, de cum înserează și până ce se face ziuă, când se depărtează fiecare la ale sale, mulțămind celor din casă pentru băutura și gustarea ce le-au dat-o în decursul priveghiului zicând : „Dumnezeu primească... să fie de sufletul celui repauzat, pe care Dumnezeu să-l ierte și să-l primească întru împărăția cerului !".

[1] Com. de T. Simon.
[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 18.
[3] Com. de Rom. Simu, învăț., în Orlat.
[4] Francu-Candrea, *op. cit.*, p. 174.
[5] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 18.

XVII

Stâlpii

În cele mai multe părţi locuite de români este datină ca în decursul priveghiului, pe lângă jocurile uzitate la această ocazie, să se citească şi „*stâlpii*" pentru cel repauzat.

Sub cuv. „*stâlpi*" se înţeleg evangheliile celor patru evanghelişti Matei, Marcu, Luca şi Ioan care se citesc de către preotul local, iar citirea evangheliei numai a unui singur evanghelist se numeşte *un stâlp* [1].

În unele părţi ale României este datina ca preotul să citească stâlpii de cum se aşează mortul pe masă şi până ce se scoate din casă spre a se duce la groapă [2]. Datina aceasta însă atârnă mai mult de averea mortului ; cine n-are cu ce plăti se mulţămeşte şi cu mai puţină cetanie [3].

În unele părţi din Moldova şi anume în unele sate din judeţul Suceava, plaiul Muntele, se citesc uneori nemijlocit după ce s-a aşezat mortul pe masă sau pe laiţă. Cum vine preotul citeşte mai întâi canonul de ieşirea sufletului, face apoi ectenia morţilor sau panachida, până la sfârşit, şi pe urmă se pune la capul mortului sau pe un pat şi citeşte câte un *stâlp* (evanghelist) [4].

În alte părţi, tot din Moldova, este, din contră, datină ca preotul să citească stâlpii în odaia mortului la lumina a două sfeşnice cu lumânări groase de ceară, după puterea mortului, numai în decursul priveghiului, pe când tineretul îşi petrece în tindă la lumina opaiţului ori afară la lună [5].

În Bucovina, unde sub cuv. *stâlpi* se înţeleg numai cele 12 evanghelii ale Învierii [6], era mai nainte asemenea datină ca preotul să-i citească în decursul priveghiului şi, pentru fiecare *stâlp*, căpăta câte un leu şain. De vreo 40 de ani încoace însă datina aceasta s-a casat, mai pretutindeni.

În timpul de faţă, preoţii din Bucovina nu citesc în vremea aceea, cât stă mortul în casă, nemică alta, doară atâta că unii îi fac câte o *panachidă*. Dar şi aceasta o fac, de regulă, numai la oamenii cei mai avuţi şi cu vază în sat.

În locul preoţilor însă citesc dascălii psaltirea şi anume totdeauna noaptea, adică în decursul priveghiului, la capul mortului şi în patru răs-

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 18. — Com. de Rom. Simu, învăţ., în Orlat.
[2] T.T. Burada, *Înmormântarea...*, *op. cit.*, p. 13.
[3] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.
[4] Dict. de S. S. părintele Lateş, preot.
[5] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.
[6] Com. de Av. Macovei, preot.

timpuri, care asemenea se numesc *stâlpi*. După fiecare stâlp, care conține câte cinci caftisme, dascălul face câte o mică pauză.

În Vicovul-de-Sus, districtul Rădăuțului, la fiecare pauză se aprinde toiagul de pe pieptul mortului, și bocitoarele, câte sunt de față, se pun pe rând de bocesc, însă numai în casă, nicicând afară, sub cuvânt că noaptea nu e bine a boci afară. După ce încetează bocitoarele de bocit, toiagul se stinge, și dascălul iarăși începe a citi stâlpul următor și tot așa face el, până ce sfârșește toți sfinții de citit [1].

Ca și în Moldova, așa și în Bucovina, tineretul, dacă se află în una și aceeași casă, n-are voie să se joace în timpul citirii stâlpilor.

În fine, trebuie să mai amintim încă și aceea că stâlpii ce se citesc la această ocazie, ca și evanghelile, ce se citesc în decursul *stărilor*, care asemenea se numesc în unele părți ale Bucovinei *stâlpi* și despre care vom vorbi în unul din capitolele următoare, însemnează *vămile* de pe cealaltă lume, iară citirea lor în decursul priveghiului se face cu scopul ca cel repauzat să poată mai lesne trece prin aceste vămi.

[1] Com. de V. Turtureanu, preot.

XVIII

Zorile

Sub cuv. *zori* se înţelege o specie anumită de bocete, care sûnt cunoscute şi uzitate, după cât ştiu eu până acuma, numai în Banat şi care se cântă nemijlocit înainte de revărsatul sau pe la revărsatul zorilor şi mai ales în prima dimineaţă după repauzarea unui fecior, a unei fete sau a unei neveste tinere [1]. Numirea lor le vine, aşadar, parte de la zânele *Zori* care se invocă spre deşteptarea celui repauzat, parte de la timpul când se cântă. Iar cântarea sau bocirea lor se exprimă prin verbul *a striga*, mai rareori *a cânta*. De aici vine că în unele părţi acţiunea acestei specii de bocete se numeşte *strigătul* [2] sau *strigarea zorilor* [3], iar în altele *cântecul zorilor* [4].

În şirele următoare reproducem *Zorile* proprii, adică numai acele bocete în care se invocă zânele cu acest nume.

În comunele din jurul Maidanului şi îndeosebi în Cacova şi Varadia cum moare cineva în familie şi se lăţeşte vestea despre cazul morţii, prin comună, mâne zi în zori, patru, şase ori opt femei dintre consângeni, — ori şi străini — venind la casa celui mort se aşează jumătate la un colţ şi cealaltă în celălalt colţ de-a lungul casei şi încep alternativ a striga *Zorile* cântând.

Trupa primă cântă cu un glas jalnic — pătrunzător strofa întrebătoare, iar cealaltă asemenea cu acelaşi glas răspunde :

— Zorilor, surorilor,
Mândrelor voi zânelor !
Ian grăbiţi voi de ziliţi
Şi pe Ion îl întâlniţi
Şi-l întoarceţi înapoi
Să vină el iar cu voi
L-astă lume luminată
De Dumnezeu bun lăsată.
La vânt, ploaie şi la soare
Şi la apă curgătoare.
— Noi, acum vezi că grăbim
Iacă deloc că zilim
Dar nu-ntoarcem înapoi
Pe Ion a veni cu noi
Ci că vremea ne-a venit
De pornit la răsărit
Unde-un măr mândru-nflorit
De tot că s-a veştejit.
— Zorilor, surorilor,
Mândrelor voi zânelor !
Ce grăbiţi voi de ziliţi
Şi pe Ion îl despărţiţi

[1] Ioan Becineagă, *„Zorile“, datine poporale*, în „Familia“, an. XI, Budapesta, 1875, p. 568 şi 269 ; — Vioara Magdu, *Zorile*, în „Gazeta Transilvaniei“, an. LIV, Braşov, 1891, nr. 22 : *„Zorile*, un gen al poeziei poporale care se cântă înainte de revărsatul zorilor la cazuri de moarte şi exclusiv la fete, la neveste şi la juni“.

[2] I. Becineagă, *op. cit.*, p. 268.

[3] Aurel Iana, *„Jalea Românului“. Credinţe şi datini*, în „Familia“, anul XXVI, Oradea Mare, 1890, p. 546.

[4] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 82.

De jocuri nejucate
De lucruri nelucrate
De flori mirositoare ?
D-albe și rumenioare
— Noi grăbim, vezi de zilim
Nu pe Ion să-l despărțim
De jocuri nejucate
De lucruri nelucrate
De flori mirositoare
D-albe și rumenioare
Ci că vremea ne-a venit
Acum iară de pornit
Căci, câte flori împupesc,
Toate pe una jălesc.
Și câte în lume înflor,
Toate lui se-nchină cu dor.
Și câte din lume trec,
Toate pe el mi-l petrec,
— Zorilor, surorilor
Mândrelor voi zânelor !
Ian grăbiți voi de ziliți.
Apoi bine voi să faceți
Pe el înapoi să-ntoarceți
L-astă lume minunată
De Dumnezeu bun lăsată.
La vânt, ploaie și la soare
Și la apă curgătoare ;
La frați, surori și la mamă
Care pe ea cu dor o cheamă.
— Bine, că noi vom grăbi
Și de loc că vom zili
Dar cine-n lume că poate
Să-mplinească doruri toate ?
Ce ursita a ursit,
Și-n lume s-a împlinit
Rămâne nestrămutat,
Chiar și pentru împărat.
A plânge putem și noi
Dimpreună și cu voi
Plângeți și voi codrilor
Mândrelor pădurilor.
Plângeți și voi munților
Și voi mândre văilor.
Plângeți și voi apelor,
Dimpreună pietrelor.
Plângeți dobitoacelor,
Dimpreună lemnelor.
Plângi tu lună și tu soare
Când omul din lume moare.
Plângeți și voi patru vânturi
Din toate patru pământuri.
Plângi o lume și alină
Clipa cu suspinuri plină
Că o stea iar a căzut
Și din lume a trecut [1].

În comuna Ecica, comitatul Torontal, fetele și nevestele, care se adună ca să strige *Zorile*, le cântă mai întâi în odaia, unde se află mortul, apoi ies afară și se suie undeva la o înălțime oarecare pe paie sau pe o claie de fân și de acolo le cântă :

— Zorilor
Surorilor,
Unde-ați zăbovit
De n-ați înflorit
Și azi dimineață
Ca eri dimineață ?
— Noi am zăbovit
La Iele-am plivit
La Iele cu lacrămi
Că s-a despărțit
Tânăra Mariuță [2]
De către măicuță
De către tăicuță
De către frățiori
De către surori ?...

[1] Aurel Iana, *Jalea românului*... p. 546.
[2] Aici se pune numele celui repauzat.

Textul acesta precum și cel al celorlalte bocete, care se mai cântă la această ocazie e însoțit de o melodie frumoasă și duioasă, încât stoarce lacrimi de la toți cei ce o ascultă [1].

În comunele Domanu și Colnic din Comitatul Carașului în Banatul timișan se adună de naintea sau sub ferești̦le casei, unde se află mortul, nouă femei cântătoare și postându-se aicea încep a striga *Zorile,* ca să ajute celui repauzat, doară se deșteaptă.

Că zorile s-au vărsat
Şi el nu s-a deşteptat

sau să-l conducă la locuința eternă, unde nu este răutate, unde nu e intrigă degrădătoare, nu sunt suspine, nu lacrămi de durere, ci viață eternă.

Femeile adunate, formând o grupă, încep cu un glas armonios, dar totodată și foarte duios a striga *Zorile* astfel :

— Scoală-mi-te, scóală !
Sorióară dragă,
Scoală și te roagă
L-ale mândre Zori
Pân-de nouă ori,
Ca să nu grăbească,
Ca să nu pornească
Cu tine la rai
La rai
La vilai
Unde te așteaptă
Măicuța și tata
Frați și surorele
Vârstnicele tale.
La fântână lină
La scaun de-odihnă.
Scoală scumpă dragă
Scoală și te roagă
Şi la sântul soare
Şi la vânt de boare
Să nu prea grăbească
Zori de să-și ivească
Pân-te vom griji
Pân-te vom găti.
Prânzișor ți-om pune,
Pâne și legume.
C-ai să mergi departe
Pe căi neumblate.
Pe căi vei vedea
Şi te-i spăimânta
Cete de tâlhari
Şi de vameși mari
La vămi când vei trece
Frică vei petrece ;
Dar tu vei lua
Şi din sân vei da
Te-i răscumpăra
Cu nouă crițari
De vameși tâlhari.
Seama bine ia
Că tu vei vedea
Pe tatăl cel sfânt
Pe scaun odihnind.
El apă-ți va da
Că doar vei uita
Pe măicuța ta
Şi te îndireaptă
Pe mâna cea dreaptă
Pe unde te vei duce
Iar vei mai ajunge
La pom înflorit
La altu-mpupit.
Tatăl va cerca
Floricele-a-ți da
Că doar vei uita
Frați și surorile
Multe neamurele.
Scoală scumpă dragă !
Scoală și te róagă
La mândrele Zori
Pân-de nouă ori
Să mai zăbovească.
Să nu prea grăbească
Raze a-și ivi
Până-ți va veni
Mândru îngerel
Cu cel legănel
Să te pui în el.
Atunci să grăbești
Să călătorești

[1] Vioara Magdu, *op. cit.*, nr 22.

La rai
Porțile-s deschise,
La vilai.
Cu făclii aprinse
Și mesele-ntinse.
Tu te-i așeza
Cu vin te-or uda,
Lumea vei uita [1].

În fine, în alte părți ale Banatului *„Zorile mortului“* se strigă (cântă) nu numai după repauzarea omului, ci mai vârtos după înmormântarea lui, mâne dimineață în vărsatul zorilor.

Disdimineață vin la casa mortului șase ori opt muieri cântătoare care se împart în două părți (grupe) apoi cu părul despletit se așează dinaintea casei mortului (ori în curtea casei), de regulă, de către răsărit. O parte din muierile cântătoare se așează într-un colț, cealaltă în celălalt colț de casă (dar astfel încât se aud și se văd unele pe altele) și astfel așezate strigă Zorile, cântându-le. Grupa primă din cântătoare începea a cânta strofa întrebătoare, dar până ce cântă grupa aceasta, cealaltă ține secunda (isonul-tonotând), după aceea răspunde grupa a doua strofă dătătoare de răspuns, ținând grupa primă secunda.

Aceste *„Zori ale mortului“*, când vin muierile cântătoare pe neștiute (face oarecare din consângeni dispoziție) în revărsatul zorilor și încep a le cânta, fac un astfel de efect surprinzător, încât deșteptându-se din somn, încep a plânge toți membrii familiei și toți vecinii, care aud cântecul.

Aceste *„Zori“*, care se deosebesc de cele citate mai sus numai prin unele versuri și prin melodia în jale, sau mai bine zis, care sunt numai o compilație a celor de mai sus, sună precum urmează :

— Zorilor, surorilor,
Mândrelor, voi zânelor !
Ian grăbiți voi de ziliți
Și pe Ana o-ntâlniți
Și-o întoarceți voi înapoi
Să vină ea iar cu voi
L-astă lume luminată
De Dumnezeu bun lăsată.
La vânt, ploaie și la soare
Și la apă curgătoare.
— Noi acum vezi că grăbim
Iacă deloc să zilim
Dar nu-ntoarcem înapoi
Pre An-a veni cu noi
Ci că vremea ne-a venit
De pornit de la răsărit
Unde-un măr mândru-nflorit
De tot că s-a veștejit.
— Zorilor, surorilor,
Mândrelor, voi zânelor !
Ce grăbiți voi de ziliți
Și pe An-a-o despărțiți
De frați, surori și de mamă
Care pe ea cu dor o cheamă.
De soț, vecini și de tată
Care pe ea plângând o cată ?
— Noi grăbim, vezi, de zilim
Nu pre-Ana s-o despărțim
De frați, surori și de mamă
Care pe ea cu dor o cheamă
Nici de soț, vecini și tată
Care pe ea plângând o cată
Ci că sus la răsărit
Trei stele că s-au ivit
Dar una a și perit
Fără vremea a-i fi venit.
— Zorilor, surorilor,
Mândrelor, voi zânelor !
Ce grăbiți voi de ziliți
Și pe Ana-o despărțiți
De jocuri nejucate
De lucruri nelucrate
De flori mirositoare
Dalbe și rumenoare ?
— Noi grăbim, vezi, de zilim
Nu pe Ana s-o despărțim
De jocuri nejucate
De lucruri nelucrate,

[1] I. Becineagă, *op. cit.*, p. 268.

De flori mirositoare
Dalbe şi rumenóare
Ci că vremea ne-a venit
Acum iară de pornit
Căci câte flori împupesc
Toate pe una mi-o jelesc
Şi câte în lume-nflor
Toate ei se închin cu dor
Şi câte din lume trec
Toate pe ea mi-o petrec.
— Zorilor, surorilor
Mândrelor, voi zânelor!
Ce-aţi întârziat
De n-aţi revărsat
D-astă dimineaţă
Ca eri dimineaţă?
Ori că prea mult aţi cătat
La cel sóare luminat?
— Am întârziat
De n-am revărsat
Nu că prea mult am cătat
La cel soare luminat
Ci că noi tot am privit
Până ce s-a despărţit
Cu o multă jale
Şi cu suspinare
Sufletul de la oase
Din lumea frumoasă
— Zorilor, surorilor
Mândrelor, voi zânelor
Ce-aţi întârziat
De n-aţi revărsat
D-astă dimineaţă
Ca ieri dimineaţă
Ori c-aţi adormit
De v-aţi zăbovit?
— Am întârziat
De n-am revărsat
Nu c-am adormit
Când am zăbovit
Ci c-am aşteptat
Până şi-a luat
Mortul iertăciuni
De la oameni buni,
De la părinţi şi fraţi
Cu jale lăsaţi!
— Zorilor, surorilor,
Mândrelor voi zânelor!
Ian grăbiţi voi de ziliţi
Şi pe Ana o-ntâlniţi.
Apoi bine să făceţi
P ea-napoi s-o-ntorceţi
L-astă lume minunată
De Dumnezeu bun lăsată
La vânt, ploaie şi la soare
Şi la apă curgătoare
La fraţi, surori şi la mamă
Care pe ea cu dor o cheamă
— Bine că noi vom grăbi
Şi deloc că vom veni
Dar cine-n lume că poate
Să-mplinească doruri toate!
Ce ursita a ursit
Şi-n lume s-a împlinit
Rămâne nestrămutat,
Chiar şi pentru împărat.
A plânge putem şi noi
Dimpreună dar cu voi.
Plângeţi şi voi codrilor,
Mândrelor pădurilor.
Plângeţi şi voi apelor,
Dimpreună petrilor.
Plângeţi dobitoacelor,
Dimpreună lemnelor.
Plângeţi şi voi munţilor,
Şi voi mândre văilor.
Plângi, o lună şi tu soare.
Când omul din lume moare,
Când omul din lume moare.
Plângeţi şi voi patru vânturi,
Din toate patru pământuri.
Plângi o lume şi alină
Oară cu suspinuri plină
Căci o stea iar a căzut
Şi din lume-a şi trecut.
Colo sus în răsărit
Trei stele că s-au ivit
Şi una c-a şi pierit
Fără vremea a-i fi venit
Cucule, puiucule
Glas dulce de primăvară
Tu te duci apoi vini iară.
Făr-ca, cu venirea ta,
Să vină şi Ana mea![1]

[1] Simeon Mangiuca, *Calendariu pe an 1883*, Biserica Albă, 1882, p. 129—131.

XIX

Sicriul

După ce s-a aşezat mortul pe laiţă sau pe masă şi după ce s-au mai alinat întru câtva durerea şi oftările celor de casă, prin mângâierea ispititelor bătrâne, un vecin sau alt bărbat care e meşter de sicrie şi căruia i s-a dat puţin mai nainte de aceasta de ştire, vine cu o trestie lungă sau cu un băţ de alun şi ia măsura mortului, şi după aceea îi face sicriul, luând în acelaşi timp foarte bine seamă ca nu cumva să fie mai lung decât mortul, căci atunci se crede că, dacă mortul s-ar îngropa cu acel sicriu, locul rămas deşert ar chema şi pe alte rude după dânsul [1].

În Bucovina acea măsură se ia de regulă cu o aţă care se pune apoi într-o bortă, ce se face deasupra uşii de la odaia în care mortul şi-a dat sufletul şi apoi, lipindu-se bine pe deasupra, rămâne acolo pentru totdeauna [2].

În Muntenia, dacă un mort în viaţa sa a fost norocos, membrii familiei lui ţin obiectul cu care i s-a luat măsura pentru sicriu în grinda casei, anume ca norocul să nu se depărteze de acea casă [3].

În Transilvania se ia măsura asemenea după ce s-a îmbrăcat, cu o aţă, care se caută ca să nu fie nici prea lungă, nici mai scurtă, de cum e mortul, că apoi nu e bine. Aţa aceea se aşează, după aceea, ca şi în Bucovina, într-o gaură deasupra uşii de la casa mortului, anume, ca să nu se ducă norocul de la casă [4].

Sicriul, numit altmintrelea în Bucovina încă şi *sălaş, cosciug* şi *raclă*, în Transilvania : *sicriu, sălaş, cosciug, tron, casă de brad, jgheab* şi *copârşeu* [5], în Banat : *sicriu, casa mortului* şi *copârşeu* [6], iar în Muntenia : *cosciug* [7], se face totdeauna după starea mortului şi anume, dacă e mai avut, din scânduri de stejar, nuc şi frasin [8], iar dacă e mai sărman din scânduri de brad [9]. În cele mai multe părţi însă e datină de a se face numai din scânduri de brad [10].

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 13 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152 ; — în Bucovina com. de mai mulţi inşi.
[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 13—14.
[3] Ioneanu, *op. cit.*, p. 36.
[4] Com. de Rom. Simu.
[5] Ioan Niţu Macovei, *op. cit.*, p. 94 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14. — Com. de T. Georgescu şi T. Simon.
[6] Com. de Ios. Olariu.
[7] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14 ; Ioneanu, *op. cit.*, p. 44.
[8] Ioan Niţu Macovei, *op. cit.*, ; — Com. de I. Georgescu.
[9] Com. de Rom. Simu şi I. Georgescu.
[10] Pretutindeni în Bucovina. — Vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14.

Scândurile se caută în genere, ca să fie cât se poate de noi. Despre această împrejurare ne putem încredința încă și din următoarea poezie populară din comuna Bouțariu, în Banat:

Mori, mândră, să mor și eu
Să ne fac-un copârșeu.
Copârșeu de scânduri noi,[1]
Să ne-ngroape pe-amândoi.
Să se mire și lumea
Ce plătește dragostea.
Dragostea acea curată
De la un june și-o fată[2].

În fundul sicriului se pun în cele mai multe părți numai niște chingușoare curmeziș, depărtate unele de altele pe care se pune puțin stuh[3].

În Transilvania, după cum arată și următorul fragment de bocet, este datină de a nu se înfunda sicriul de tot la picioare, ci a se lăsa un loc deschis care se numește ușă:

Dar și noi ne-om duce
În păduri de brazi
Casă ei i-om face
Căsuță de brad
De scânduri de fag
Cu uși la picioare
Să-mi vină răcoare
Dor de primăvară
Să se-ntoarcă iară.
Atunci Măriuța s-o-ntoarce
Când cerbii or secera,
Când *șutele*[4] or lega
Atunci, atunci...
Ori mai nici atunci...[5]

În cele mai multe părți din Bucovina la copiii de țâță care mor, li se lasă sicriul cu totul negătit, adică neînfundat în partea despre picioare[6].

Partea cea mai mare de sicrie, și mai ales la oamenii cei mai sărmani, se face foarte simplă în formă unei lăzi lungărețe, în partea despre cap ceva mai largi, iar la picioare mai înguste, ci cu capacul sau coperișul orizontal. La oamenii cei mai avuți însă se fac, în genere, mai frumoase, adică se colorează pe deasupra cu negru, mai cu seamă la oamenii cei mai bătrâni, sau cu albastru sau cu chinovar roșu, iar în unele părți din Transilvania, precum bunăoară în comuna Zărnești și altele de primprejur și cu cafeniu.

[1] Scânduri noi = Scânduri nouă. Bănățenii leagă unele vorbe ca și cei din România de ex. scânduri noi, în loc de scânduri nouă. Vezi I. Pop Reteganul, *Trandafiri și viorele*, p. 207.
[2] I. Pop Reteganul, *Trandafiri și viorele*, p. 138.
[3] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14.
[4] In Bucovina femeiușca cerbului se numește cerboaică sau ciută.
[5] „Gazeta Transilvaniei", an. LIV, Brașov, 1891, nr. 22.
[6] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, din Mahala.

De-a lungul capacului care în Țara Românească se numește *„pleopa coșciugului“* și care în cele mai multe părți e încovățit în forma coperișului de la casă [1], se face și o cruce albă. În unele locuri însă astfel de cruci se fac nu numai pe capac, ci și pe de laturi, adică pe fiecare scândură laturală. În cazul din urmă e de observat și aceea că sicriul e bătut de jur împrejur cu cuie al căror cap e alb [2].

Tot aice trebuie a însemna și aceea că și *crucea*, care se duce nemijlocit înapoia sicriului și care după înmormântare se pune la capul mortului, e tot de acea coloare ca și sicriul [3].

În cele mai multe părți din Bucovina și mai cu seamă de când nu e voie a se duce mortul la groapă cu sicriul descoperit se face, pe de o parte și pe de alta, în dreptul capului mortului, câte o ferestruică pentru ca să se răsufle, să vază gloata ce s-a adunat, ca să-l petreacă și să-și ia ziua bună de la ea, căci se crede că, cât timp stă omul în casă și anume de cum s-a așezat pe laiță sau masă și până ce vine preotul, ca să-l ia și să-l ducă la mormânt, el vede și aude toate, numai că nu poate vorbi nemică. Cum a sosit însă preotul încetă de a mai vedea și auzi [4].

În fundul Moldovei, districtul Câmpulungului, se face în mâna dreaptă o ferestruică mică de aceea ca, pe acolo, mortul să se poată uita în rai [5].

Românii din unele părți ale Munteniei cred asemenea, ca și cei din Bucovina, că mortul aude și vede toate cele ce se petrec în jurul său și de aceea fac și ei la coșciug, în dreptul capului, o mică ferestruică, ca să aibă și mai bine pe unde vedea și auzi sfaturile ce i se dau. Alții însă cred că această ferestruie se face de aceea, ca să aibă pe unde intra broasca să ciupească din nasul mortului că numai astfel începe a putrezi [6].

În multe locuri o seamă de oameni și mai ales unii dintre cei mai bătrâni, care își așteaptă moartea din zi în zi, își fac sicriul singuri cu mâna lor, fiind încă în viață, și-și pregătesc comândul și cele trebuincioase pentru înmormântare. Aceștia țin sicriul, până ce le sosește timpul, într-un ungher al tindei, dar mai cu seamă în podul casei [7].

Acest obicei, de a-și face singuri cu mânile sale sicriul, se păstrează mai cu temei în Țara Românească, județul Muscel, apoi în Transilvania, partea de sus a ținutului Făgăraș și în Banat în comuna Pecinișca, Topleț și altele [8].

După ce l-au gătit acuma de făcut, aștern pe fundul sicriului *geluituri*, adică *surcele*, numite altmintrelea și *hășchiuțe* sau *hoaspe de gelău*, însă numai de acelea ce au căzut de la scândurile din care s-a compus

[1] Com. de Rom. Simu: *„Sicriu* se numește acela al cărui coperiș e orizontal, iar *copârșeu* al cărui coperiș e ca coperișul casei, adică cu spinare“.

[2] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14. — Ioan Nițu Macovei, *op. cit.*; — Com. de Rom. Simu și alți români.

[3] Ioan Nițu Macovei, *op. cit.*, și în Bucovina.

[4] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 14. — Com. de mai mulți români din Crasna și alte comune din Bucovina.

[5] Com. de Const. Mercheș.

[6] Dobre Ștefănescu, *Studiu asupra literaturii populare*, în „Lumina pentru toți“, an. IV, București, 1888, p. 869. — Ioneanu, *op. cit.*, p. 44: „De o parte și de alta a coșciugului unui mort se face o mică ferestruică, ca să aibă mortul pe unde să răsufle, să vadă pe cei ce-l conduc la mormânt și să-și ia ziua bună de la ei“.

[7] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15; A. Lambrior, *op. cit.*, p. 152.

[8] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15.

sicriul, nicicând de altele şi despre care se crede că, cumpărate fiind scândurile anume pentru mort, nu trebuie nimic să rămâie după dânsul şi iarăşi ca să aibă pe cealaltă lume cu ce-şi aţâţa focul [1].

În unele părţi atât din Bucovina cât şi din Transilvania, în loc de geluituri se aşterne fân sau paie, deasupra acestora cât e fundul de lung o bucată de pânză nouă de casă [2].

După ce au aşternut îi pun la cap una sau două perinuţe, umplute asemenea cu geluituri (strujituri de lemn", fân, otavă sau paie [3].

În timp de vară se umple adeseori şi cu flori, iar iarna cu flori uscate pe care mulţi din locuitori au îngrijire a le aduna de cu timp.

În Basarabia şi anume în unele sate din ţinutul Soroca perina mortului se umple cu ţărână de la mormânt [4].

Deasupra perinei se coase două cordele roşii, în formă de cruce, iar sub perină se pune în unele locuri un ac cu aţă, săpunul şi pieptenele cu care s-a spălat şi pieptănat mortul [5].

În unele localităţi din Moldova şi Ţara Românească însă săpunul cu care a fost spălat mortul, pieptenele cu care s-a pieptănat şi acul cu care s-au cusut hainele şi care înseamnă ca să aibă şi pe lumea cealaltă săpun de spălat, pieptene de pieptănat şi ac cu care să-şi coasă hainele, când i se vor rupe, nu se pun sub perină, ci înăuntrul acesteia [6].

În unele locuri este datină, ca mortul să se aşeze în sicriu, îndată după ce s-a gătit acesta de făcut [7], în cele mai multe însă abia a treia zi şi anume nemijlocit înainte de scoaterea din casă şi ducera la mormânt. Deci, în acele sate unde este datină a aşeza mortul mai nainte meşterul ce l-a făcut îl aduce mai degrabă, pe când în celelalte abia în ziua de pe urmă.

Femeile înrudite cu mortul şi mai ales bocitoarele de profesie, cum prind de veste că meşterul vine cu dânsul, îndată îi ies înainte şi încep a boci diferite bocete cu deosebire însă de acelea care se referă la sicriu. Un astfel de bocet din comuna Voitinel, districtul Rădăuţi, în Bucovina, care se boceşte mai cu seamă la această ocazie, sună precum urmează:

> Scoală, scoală dumneata
> Şi-ţi deschide guriţa
> Şi vorbea cu noi ceva.
> Că de când ai adormit
> Cu noi nu-ai mai vorbit.
> Şi cum de te-ai îndurat
> Şi pe noi că ne-ai lăsat

[1] Com. de V. Turtureanu, preot, Averchie Macovei, preot şi Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.

[2] Com. de Av. Macovei, V. Turtureanu, Ionică al lui Iordachi Isac: „În sicriu se pun surcele din gelău, *iarbă verde* nicicând, căci neamurile mortului s-ar topi după dânsul ca şi iarba" şi de Rom. Simu.

[3] Ropcea, com. de I. de Cuparencu; în Bădeuţ, com. de Av. Macovei; în Baia, com. de Titu Zaharescu. — Vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15.

[4] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15.

[5] Com. de V. Turtureanu; vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 15—16.

[6] Ioneanu, *op. cit.*, p. 43. — „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", Bucureşti, 1884, p. 387: „În Prahova mortului îi pun în pernă săpun, pieptene pentru a se spăla şi pieptăna până va ajunge la rai". — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 155.

[7] Com. de I. Georgescu: „Mortul, la noi, stă numai o zi pe laiţă, după aceea se pune în sicriu".

Şi nu ne-ai dat nici un sfat.
Bună casă ai avut
Aceasta nu ţi-a plăcut;
Cu meşteri nu te-ai tocmit,
Dar ei singuri au venit
Altă casă ţi-au croit:
Fără uşi, fără fereşti
Dintr-însa să nu mai ieşi.
Nici n-ai laiţă de şezut,
Nici fereastră de *prăvit*
Şi nici uşă de ieşit,
Numa-n ea de putrezit[1]

Alt bocet din comuna Mănăstirea-Homorului care asemenea se boceşte la această ocazie, sună aşa:

— Tătucuţă, grija noastră
Grija noastră, mila noastră!
Mândră casă ţi-ai făcut
Matali nu ţi-a plăcut.
La stoleri că mi-ai plătit
Să despice-un brad în două,
Ca să-ţi facă alta nouă:
Fără uşi, fără fereşti
Acolo să vieţuieşti.
Nu-i fereastră de privit
Şi nici scaun de şezut
Ci numai de putrezit.
Şi cum mi te-o scos în prund
De amu nu-i veni mai mult[2].

Al treilea bocet, din comuna Igeşti, districtul Storojineţului, sună astfel:

Da cum de te-ai îndurat
Şi căsuţa ţi-ai lăsat?
Ţi-ai lăsat-o luminoasă
Şi-ai cătat-o-ntunecoasă
Făr de uşi, făr de feresti,
Nu te duci să veseleşti
Ci acolo să vecuieşti.
Nu te duci ca să-nfloreşti,
Da te duci să veştejeşti[3]

Precum fac bocitoarele din Bucovina, tot aşa fac şi surorile lor din Transilvania şi Moldova. Acestea, cum văd că se apropie maestrul cu sicriul, asemenea prind a se văicăra şi a boci, zicând celea din Transilvania:

Ţi-ai făcut casă de brad
Să trăieşti în ea cu drag

[1] Com. de Dim. Cârdei, proprietar.
[2] Com. de G. Avram, învăţător.
[3] Dict. de Ilie al lui Onufrei Frunză, răzeş.

Fără uşi, fără fereşti
În ea ca să vecuieşti.
Ceea ţară-i încuiată
Tot cu lacăte de piatră.
Cu lacăte de argint
Cine s-a dus n-a mai vint[1]

Sau aşa :

Câte căsi noi am avut
Niciuna nu ţi-a plăcut
Altă casă ţi-ai făcut
Făr-de uşi, făr-de fereşti
Tot în ea să vecuieşti
Cu noi să nu mai grăieşti ;
Făr-de uşi, făr-de obloane
Să nu ieşi vara la soare[2].

Cele din Moldova :

Bună casă mi-ai avut
Matali nu ţi-a plăcut ;
La meşteri ai poruncit
Şi-alta nouă ţi-ai croit
Făr-de uşi, făr-de fereşti
Într-însa să vecuieşti ;
Nici nu-i uşă de ieşit
Nici fereastă de prăgit
Numa loc de putrezit[3]

Sau aşa :

Mândră căsuţ-ai avut
Şi-aiasta nu ţi-o plăcut,
Alta nouă ţi-ai gătit.
Nu ţi-ai gătit de trăit,
Ţi-ai gătit de putrezit.
Făr-de uşi, făr-de fereşti,
Într-însa să putrezeşti.
Plânge casă, plânge masă,
Că de stăpân eşti rămasă.
Plângeţi uşi, plângeţi fereşti
Şi voi tuspatru păreţi,
Că de stăpân rămâneţi[4]

După ce au adus acum sicriul şi după ce, petrecut fiind de bocitoare, l-au băgat în odaie, unde se află mortul, doi sau patru inşi dintre oamenii ce se află de faţă ridică mortul cu cea mai mare precauţie ca nu cumva

[1] Com. de Rom. Simu ; vint = venit.
[2] Com. de T. Simon.
[3] Dict. de A. Pletosu, din Rădăşeni.
[4] Dict. de M. Nistor, din Mălini.

să se vatăme de pe laiţa sau masa unde a stătut până atunci, şi-l pun în sicriu.

Mai înainte însă de a-l pune şi aşeza este datină, în unele părţi, de a afuma sicriul cu tămâie sau cu smirnă [1].

În Banat, înainte de ce pun mortul în sicriu, presură pe fundul acestuia vreo câteva *boambe de prau* ; după aceasta unge sicriul pe dinlăuntru cu un fel de unsoare pregătită anume spre acest scop şi amestecată cu *aniu* [2], prau şi leuştean ; în fine, încing aşternutul cu un *rug* şi c-o *fâşie* de tei murat [3].

Rugul se pune anume, ca să servească mortului ca gard, spre a-l apăra de spiritele cele rele, ca să nu poată intra la dânsul ; *teiul murat* se pune în credinţa că spiritele cele necurate nicicând nu se pot apropia de dânsul şi mai ales atunci când e jupuit de pe trunchi în ziua de Sân-Giorge [4].

Când se aşează mortul pe laiţă sau pe masă, spun cei ce-l aşează că are să şadă acolo numai o zi sau trei, iar când îl pun în sicriu zic că are să şadă pentru veşnica pomenire, adică pentru totdeauna. Prin urmare, trebuie de astă dată să puie lângă dânsul şi toate obiectele acelea, care cred ei că îi sunt de neapărată lipsă în cealaltă lume [5].

Deci, cum l-au aşezat în sicriu, dacă e înaintat în vârstă, pun alăturea cu dânsul şi o bucată de pâne, un drobuşor de sare şi băţul său, care în multe părţi se împodobeşte cu o năframă [6].

Unii pun numai trestia sau băţul de alun, cu care s-a luat măsura, spre a-i face sicriul [7].

În Banat, se pune alăturea cu dânsul *baticelul* de la ieşirea sufletului şi o seceră veche [8].

Toate acestea se fac crezându-se că mortul în călătoria sa cea lungă, ce are să o facă pe cealaltă lume, având a suferi frig, căldură, sete, foame şi multe alte supărări, să aibă ce mânca, în ce se rezima când va fi ostenit şi cu ce se apără de câni [9].

Această credinţă a poporului se cuprinde şi în următoarele versuri ce se cântă la mort :

Acum ceasul mi-a venit
Şi lumea am părăsit ;
Acum mă duc cale lungă
N-am nemică să-mi ajungă ;
Veniţi toţi câţi mă iubiţi
Cu mine-călătoriţi ! [10]

[1] Com. de Rom. Simu.

[2] *Aniu* = aiu = usturoi.

[3] În Bucovina se zice *„tei topit"*.

[4] Com. de Iosif. Olariu. Vezi despre puterea *rugului* în „Gazeta Transilvaniei", an. LIV, Braşov, 1891, nr. 134, Foileton.

[5] Cred. rom. din mai multe părţi ale Bucovinei.

[6] Com. de V. Turtureanu ; — vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 16 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 155. — M. Besanu, în „Albina", an I, nr. 57.

[7] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 16.

[8] Com. de Iosif Olariu.

[9] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 16 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 155 : „În Ardeal se pune în sicriu o măciucă nouă cu care să se apere răposatul de duşmani şi să se reazime în lunga-i călătorie".

[10] M. Besanu, nr. 57.

Sau :

Veniți care mă iubiți
Cu mine călătoriți ;
Eu mă duc în cale lungă
N-am nemică să-mi ajungă [1]

Credința că mortul, călătorind pe cealaltă lume, ar avea nevoie de un băț pentru a se apăra de câni, amintește pe *Cerberus*, vestitul câne cu trei capete, păzitorul infernului.

Tot aicea putem subsemna încă și datina și credința românilor din Transilvania de a merge rudeniile mortului a doua zi de cu noapte, ca să stropească cu apă mormântul, să-l tămâieze și să aprindă toiagul *pentru a îmblânzi cățelul pământului, ca să nu latre pe noul oaspe venit între* celelalte morminte [2].

La ciobani li se mai pune și fluierul cu care cântau la oi [3].

În Munții Apuseni ai Transilvaniei i se pune de-a lungul trupului o ață albastră de lână precum și o bâtă cât el de lung și care, fiind la un capăt crăpat, se pune în crăpătură un creițar, ca să plătească vama, iar cu bâta să se sprijine în lunga lui călătorie [4].

Dacă repauzatul e copil de țâță, atunci i se pune în Bucovina lapte muls din țâța mâne-sa într-o ulcică făcută din ceară galbenă și curată, iar dacă e înțărcat, adică ceva mai mărișor i se pune o bulcă (franzolă) sau plăcintă. Toate acestea însemnează, ca să aibă ce mânca în cealaltă lume, în rai [5].

În Banat și anume în orașul Caransebeș, dacă moare vreo femeie, după care au rămas copii mici, este obiceiul a i se pune în sicriu atâtea păpuși câți copii au rămas pentru a-i da oarecum pe ceea lume chipul copiilor săi, ca să-i aibă spre mângâiere.

De se întâmplă să moară cineva după Paști, în săptămâna luminată, atunci, pe lângă toate celelalte, se adaugă și un ou roșu [6].

După ce s-au așezat acuma și obiectele înșirate până aice, se pune deasupra mortului o bucată de pânză cât dânsul de lungă, iar peste aceasta uneori și *păioară* (nimiteț — balț) pe care, în timpul din urmă, îndătinează poporului a o cumpăra din dugheană [7].

În Munții Apuseni ai Transilvaniei trupul mortului se acoperă asemenea cu o pânză albă, țesută în casă, care se numește *urzicariu, fotiol*, sau *giulgiu* [8].

Afară de aceasta mai este datină, în unele sate din Bucovina, de a se împodobi mortul iarna cu busuioc și brebenei, ale căror frunze se lipesc cu păcosteală, iar vara se pun tot felul de flori de grădină [9]. Copile-

[1] A. Lambrior, *op. cit.*, p.153.
[2] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 59.
[3] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 16.
[4] Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 173 ; — D. Bojincă, *op. cit.*, nota de la p. 212 : „Într-altele se crapă capătul bățului deasupra și se bagă bănuțul în acea crepătură".
[5] Com. de Const. Corvin, stud. gimn. : „La noi în Mihoveni, după ce a murit cineva și amu îi gata ca să-l ducă, îi pune moașa care l-a moșit, o plăcintă pe piept, ca să aibă ce mânca în rai".
[6] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 16—17.
[7] Com. de Av. Macovei și V. Turtureanu, preoți.
[8] Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 173.
[9] Com. de V. Turtureanu, preot și alți români din Bucovina.

lor li se pune, de regulă, de o parte și de alta, *Cămeşa Maicii Domnului* (lat. Convolvolus arvensis).

În Transilvania, vara se împodobește asemenea cu tot felul de flori de grădină, iar iarna mai cu seamă cu busuioc și tăpălagă [1].

Deasupra pe sicriu, adică după ce s-a pus acum capacul și s-a închis mortul, în cele mai multe părți din Bucovina se pune o bucată de pânză ca de lungimea sicriului, un ștergar sau mai rar un lăicer, carele rămâne acolo până după prohod, iar după prohod se dă au preotului au altui om de pomană.

Cununi de flori se pun, mai ales la țărani, foarte rareori pe sicriu. La cei mai inteligenți însă și cu deosebire la cei de prin orașe mai des.

În Transilvania, districtul Năsăudului, sălașul se acoperă, de regulă, cu așa numita *„sălie"*, care se face din pânză neagră, de comun din postav și se pune în formă de cruce peste sălaș, adică de la cap spre picioare și de-a curmezișul sălașului [2].

[1] Com. de Rom. Simu.
[2] Com. de T. Simon.

XX

Petrecerea

A treia zi după repauzare urmează, de regulă, *înmormântarea* sau *îngropăciunea*.

Excepţie de la această regulă generală se face numai atunci, când ziua înmormântării ar avea să cadă *lunea*. În cazul din urmă se lasă totdeeauna pe a patra zi, adică pe marţi sub cuvânt că lumea, fiind capul săptămânii e rea de moarte pentru cei ce rămân în viaţă [1].

Afară de aceasta mai e de însemnat încă şi aceea că fiecare înmormântare se face după amiazi şi anume iarna între două şi cinci, iar vara între două şi şapte ore. Mai timpuriu sau mai târziu decât în intervalul acesta se face doară numai atunci când cad mai multe înmormântări în una şi aceeaşi zi şi preotul nu e în stare să le facă pe toate deodată sau când mortul e dintr-o stare mai nobilă şi mai avută şi neamurile sale pretind anume, ca să se înmormânteze mai degrabă ca petrecerea să fie cu atâta mai pompoasă şi mai frumoasă.

În Banat, nici un român nu se îngroapă dimineaţa din cauză că neamurile sale voiesc a-i expedia sufletul către ţinta sa, dimpreună cu mergerea spre odihnă a soarelui. În cazul contrar se tem că sufletul repauzatului, pe când se află soarele în urcare, lesne ar putea să apuce pe căi rătăcite şi să cadă apoi jertfă vreunui strigoi rătăcitor [2].

La ora hotărâtă pentru trecerea celui mort la locaşul de veşnică odihnă, toţi cei ce doresc a-l petrece încep a se aduna de prin toate părţile şi după ce l-au mai privit încăodată şi au sărutat crucea sau icoana de pe piept, rostind în taină un *„Dumnezeu să-l ierte şi să-i facă parte de împărăţia cerului“* se postează unii în casă, iară alţii pe afară, adică care pe unde apucă, aşteptând sosirea preotului.

În acelaşi timp se aduce de la biserică şi *procesia* menită pentru înmormântare şi anume : crucile, prapurile, sfeşnicele, serafimii, steagurile şi năsălia sau drucuşorii (rudiţele) cu care are să se ducă mortul la groapă.

Una dintre neamurile sau cunoscutele repauzatului cum vede că a sosit acum întreaga procesiune care, în cele mai multe părţi, se razimă până la pornire de streşina casei sau a unei colnicioare, ia mai multe ştergare, năfrămi, tulpane sau tistimele, după cum şi-a dorit cel repau-

[1] Dat. şi cred. rom. din Bucovina. — Vezi şi Ioneanu, *op. cit.*, p. 41 : *„Lunea* nu se îngroapă morţii, căci o ia de lunea, capul săptămânii şi e de rău de moarte pentru cei în viaţă“ ; — A. Pletosu : „Nu se îngroapă lunia pentru că e începutul săptămânii şi ar muri toţi din casă“.

[2] Schott, *op. cit.*, p. 302.

zet și după cum sunt și moștenitorii săi de avuți și de darnici și la fiecare cruce, prapur, sfeșnic și serafim leagă câte un ștergar, tulpan sau tistimel.

In unele părți dimpreună cu tulpanele acestea e datină de a lega încă și câte un colac.

Tot așa fac ele și cu bradul, pomul, pomenele, coliva, pausul și crucița care se duce nemijlocit în urma mortului. La fiecare leagă câte unul sau după împrejurări câte două testemele și câte doi colaci, care sunt meniți pentru cei ce au să ducă obiectele respective până la mormânt și de acolo îndărăpt, căci afară de testemele și colacii aceștia în cele mai multe părți nu mai capătă nimic alta pentru osteneala ce o au.

Ce se atinge de ducerea mortului, apoi aceasta atârnă totdeauna de la etatea precum și de la deprinderea localității, în care a repauzat acesta.

Așa, în unele părți, se duce pe mâni în altele pe năsălii și iarăși în altele într-un car cu boi sau în sanie, iar la orașe cei mai avuți se duc și cu *patașca* sau *caravana*.

În Moldova și anume în județul Fălciu, comunele Bunești, Deleni și altele, precum și în mai multe comune din județul Neamț este obiceiul să se ducă mortul la groapă cu sania, fie vara, fie iarna pentru ca să-i fie calea mai ușoară și să nu se zdruncine. Mulți din cei mai fruntași înjugă doi sau patru boi negri.

În multe locuri se înjugă cu jugul răsturnat, arătând prin aceasta că murind gospodarul toate au să meargă pe dos și fără rânduială [1].

Obiceiul de a duce mortul cu sania e uzitat și în Țara Oașului un mic ținut locuit de români care cade parte la comitatul Ugocei, parte la al Sătmarului din Maramureș, apoi și în Gherța-Mare (comună românească) tot de acolo, iar boii care trag sania, poartă în coarne colaci și ștergare [2].

În Bucovina obiceiul de a duce mortul cu sania e uzitat mai ales iarna, când omătul e foarte mare și cu deosebire în unele sate de la munte, unde locuințele omenești sunt foarte depărtate de biserică și de țintirim.

Atât iarna cât și vara se duc cu sania numai în unele sate de sub poalele munților precum bunăoară în Bălăceana, Crasna, Ilișești, dar și aici numai cei înaintați în vârstă și la sanie se înjugă boi negri sau plăvani, pe când tineretul se duce, de regulă, cu năsălia pe umere [3].

Vara, în multe sate, atât de la munte cât și de la țară, se duc și cu carul la care se înjugă doi sau patru boi [4].

În celelalte sate din Bucovina și cu deosebire în cele de la țară, fie iarna, fie vara, cei înaintați în vârstă se duc, de regulă, cu năsălia, copiii cu ruditele, iar cei de tot mici subsuoară.

În unele părți din Transilvania precum bunăoară în Orlat, se duc, ca și în unele părți ale Bucovinei sau cu ajutorul unor *„rude de mort“* care se păstrează în biserică sau pe niște lemne, care se aruncă apoi în groapă sau, în sfârșit, cu ajutorul unor *„chindeauă“* care sunt ale ducătorului mortului [5].

[1] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 21—22.
[2] Ioan Nițu Macovei, *op. cit.*, p. 94.
[3] Com de M. Jemna, stud gimn. și alți români.
[4] Uzitat în Bilca, Cîmpulung, Breaza, etc.
[5] Com. de Rom. Șimu.

În districtul Năsăudului mai fiecare mort se duce cu *năsălia*, numită altmintrelea și *„carul morților“* și numai rareori cu carul [1].

În Munții Apuseni ai Transilvaniei se duce, de regulă, pe car și dacă mortul e tânăr și avut se prind la car câte patru boi cu crengi de brad și cu năframi colorate la coarne, iar la grumaz cu clopote [2].

În cele mai multe prăți, unde este datina de a se duce mortul cu năsălia, cei căsătoriți se duc numai de către bărbați, iar cei tineri numai de către tineri.

Așa în Bucovina, atât bărbații cât și nevestele, se duc de către patru bărbați mai tineri sau mai înaintați în etate, după cum e și mortul și îmbrăcați ca totdeauna ; pe când feciorii cei holtei și fetele cele mari, numai de către patru feciori holtei care sunt, de regulă, îmbrăcați în sumane negre și încălțați cu ciobote, ai căror turetci sunt dați în sus sau cu papuci, după cum li-e adică și portul, iar la gât cu basmale negre [3].

Tot așa îndătinau a duce pe cei morți și vechii romani. Servius, la Virgiliu ne spune că „rudele cele mai aproape de sex bărbătesc aveau îngrijire de a duce sicriul“ [4].

Fiecare ducător i se dă ca răsplată pentru munca sa, câte un ștergar, tulpan sau o basma frumoasă, de care atârnă un colac [5].

În unele sate, dar mai cu seamă pe la orașe, ducătorilor tineretului li se pune la piept și câte o floare, iar la mâna stângă li se leagă câte un tulpan, testemel, ștergar, o basma sau o petea neagră [6].

În cele mai multe sate din Bucovina, când moare o fată mare sau un fecior holtei este datina de a li se pune pe lângă ducători, încă și *druște* și *vătăjei*, tocmai ca și când s-ar mărita și însura și i-ar duce la cununie pentru că moartea pentru dânșii se consideră ca și o nuntă [7], Iară druștele și vătăjeii se aleg, de regulă, dintre neamurile cele mai aproape ale celui repauzat.

Druștele, care se pun mai ales la feciorii cei holtei, sunt îmbrăcate în cămăși albe și cusute cu strămătură neagră apoi în bondițe (pieptărașe), încinse cu cătrințe, cu capul gol și cu părul despletit.

Vătăjeii sunt îmbrăcați cu cămăși albe de bumbac și cu pieptărașe însă mai ales cu sumane negre și dacă-i timpul frumos încălțați cu ciobote sau papuci, cu capul gol și în mână câte cu o ploscă și câte cu un băț, de care este legată o basma neagră, nicicând însă albă, ca la nunți [8].

[1] Com. de T. Simon și Al. Boeriu.

[2] Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174.

[3] Dat. rom. din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu, stud. gimn. ; a acelora din Costîna, com. de Dragoș Bumbacu, stud. gimn. ; a acelor din Cîmpulung, com. de V. Burduhosu ; a celor din Fundul Moldovei, com de Const. Mercheș stud. gimn. și a celor din Todirești și Soloneț, com. de I. Avram.

[4] *Aen.* IV, 222 : Deferendi feretrum propriqui oribus virilis sexus dabatur munus.

[5] Dat. rom. din Badeuț și alte sate din Bucovina. În Transilvania, după cum ne scrie Rom. Simu, li se dă câte un ștergar, ori o traistă, o cârpă sau o *merindeață*.

[6] Berchișești, com. de G. Velehorschi, stud. gimn. ; în Câmpulung, com de V. Burduhosu stud. gimn. ; în Fundul Moldovei, com. de C. Mercheș.

[7] Com. de Em. de Cuparencu : „În Ropcea, districtul Storojinețului, pe un flăcău îl duc totdeauna flăcăii, iar pe o fată mare patru vătăjei,ca și când ar duce-o la cununie, când se mărită. Ei zic adică, că o duc la cununie pe cealaltă lume“.

[8] În Stupca, com. de A. Baciu ; la Balaceana, com. de M. Jemna.

Unele druşte, precum bunăoară cele din comuna Bălăceana, duc în mână câte o năframă şi bocesc pe cel mort până la groapă [1]; altele însă, precum cele din Stupca, nu fac nimică atlta, ci numai duc sfeşnicele cu luminile aprinse pe lângă mort [2].

Unii *vătăjei* precum cei din Balaceana, împuşcă tot drumul până la groapă [3]; alţii însă, precum cei din Stupca, se duc alăturea cu mortul până la groapă, iar după înmormântare, postându-se lângă portiţa ţinterimului, dau petrecătorilor rachiul sau vinul, ce-l au în ploscă, de sufletul celui repauzat [4].

În Vicovul-de-Sus la înmormântarea unui fecior sau a unei fete mari se pun numai câte doi vătăjei şi câte două druşte. Vătăjeii capătă câte un băţ cu năframă şi câte un struţ de flori la piept, iar druştele numai struţuri de flori, ca la nuntă. Druştele bocesc tot drumul pe mort [5].

În Bilca, unde e datină de a se pune numai un singur *vătăjel,* acesta se duce înaintea mortului sau mai bine zis în fruntea procesiunii şi cinsteşte cu rachiu tocmai ca şi la nuntă, pe toţi oamenii ce-i întâlneşte pe drum [6].

În Costâna, dacă moare un fecior, pe lângă fiecare dintre cei patru feciori, care duc mortul, merge alăturea şi câte o fată mare, care reprezintă druştele din alte sate; iar la fetele cele mari, pe lângă cei patru feciori care le duc mai merg încă patru alăturea şi aceştia sunt *vătăjei* [7].

În Banat, dacă repauzatul este june, se caută patru fete mari şi patru juni de vârsta lui. Când pleacă la biserică cei patru juni iau sicriul cu *scaunul* pe umeri, iar alăturea cu fiecare dintre dânşii merge câte o fată care ţine o panglică lungă şi roşie peste sicriu dimpreună cu soaţa ei de cealaltă parte, adică doi feciori şi două fete sunt de către picioare şi doi feciori şi două fete de către cap şi aşa merg până la biserică şi de acolo la cimitir. Celor patru fete li se mai dă să ţină în mână cea de laturi de mort, adică în cea extremă, încă şi câte un măr frumos în care este înfipt o pană grecească, adică o floare artificială de dugheană.

Dacă însă repauzatul e fată mare şi nu e tare grea, atunci o duc patru fete frumos îmbrăcate şi împodobite. Iar dacă e corpolentă şi sicriul greu, atunci o duc, de regulă, patru feciori, cărora le urmează patru fete ca şi la feciorii cei holtei [8].

În unele comune din districtul Năsăudului, în Transilvania fetele cele mari se duc la groapă pe năsălii purtate numai de fete mari, iar flăcăii numai de flăcăi şi cei căsătoriţi numai de căsătoriţi [9].

În alte comune, tot din districtul Năsăudului, dacă mortul *e prunc* îl îl duce tatăl său, iar dacă nu are tată, atunci îl duce rudenia cea mai de aproape a sa.

Dacă mortul e fecior, se duce de către feciori dară totdeauna cu steag care, după înmormântare, se pune pe mormânt. Prapurii, crucea pre-

[1] Com. de M. Jemna.
[2] Com. de Al. Baciu.
[3] Com. de M. Jemna.
[4] Com. de Al. Baciu.
[5] Com. de V. Turtureanu, preot.
[7] Com. de George Bumbacu, proprietar.
[6] Com. de Iustin Cârdei.
[8] Com. de Ioan Popovici şi Iosif Olariu, învăţători.
[9] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 22.

cum și celelalte obiecte procesuale, încă le duc numai feciorii și, de regulă, amicii cei mai intimi ai repauzatului.

Fetele mari însă sunt duse de feciori care le pun pe sălaș o cunună de flori.

Pe cei *căsătoriți* îi duc unele rudenii de ale lor. Dacă mortul e *bătrân,* îl duc pe feciorii săi ; de cumva nu are feciori, ci fete măritate, atunci îl duc ginerii săi ; iară de nu are nici de aceștia, atunci îl duc neamurile cele mai de aproape.

Tot așa se întâmplă și cu dusul muierilor *bătrâne.*

Fiecare mort mare se duce, de regulă, de către patru inși, care capătă câte o năframă și un colac în care adeseori se bagă și câteva parale [1].

În alte părți însă, tot din Transilvania, dacă mortul e bărbat sau femeie, îl duc oameni mai de aproape sau vecinii care capătă câte un colac, câte o lumină de ceară și ceva de mâncare (pomană). Dacă însă sunt fete mari sau copilandre, le duc numai feciori, care capătă câte o cârpă frumoasă [2]

În Moldova, județul Sucevei, plaiul Muntele, bătrânii se duc numai de bătrâni, feciorii și fetele mari numai de feciori, iară băieții și copilele, numai de băieți. Afară de aceasta pe fetele mari le petrec numai fetele mari cu care au fetit împreună și au trăit bine și anume totdeauna cu părul despletit [3].

În Basarabia, fetele mari sunt duse numai de flăcăi, care își leagă la mână câte o basma sau năframă, ca și vorniceii.

Năsăliile la cei săraci sunt împodobite cu scoarță sau chilim, iar la cei bogați cu stofă, din care apoi se fac vestminte la preoți [4].

Din timpurile vechi ne spune principele Dimitrie Cantemir că, dacă mortul a fost ofițer în miliție, i se îmbrăcau caii în pănură neagră, și deasupra lor se puneau vestmintele cele mai prețioase, ce le avusese defunctul. Înaintea cadavrului se ducea o suliță, de care spânzura o sabie goală cu mănunchiul întors ; iar de amândouă părțile mergeau vreo câțiva soldați îmbrăcați cu pancere și coifuri. Ochii cailor se frecau cu suc de ceapă sau cu praf de pușcă, ca să se arate ca și când ar plânge și ei, ca și oamenii, moartea domnului lor.

„Dacă murea un boier, cadavrul lui îl petrecea și domnul cu toată pompa sa de curte ; și dacă defunctul a fost unul din cei mai mari boieri, atunci duceau înaintea lui semnele boieriei sale până la groapă și apoi le duceau iarăși îndărăpt și le puneau în spătărie sau divan ; dar scaunul și locul lui rămâne deșert cel puțin trei zile“ [5].

În același timp, când se aduce procesia sau puțin ceva mai târziu, sosește și preotul care are să împlinească serviciul înmormântării.

Bocitoarele din Bucovina, cum îl zăresc de departe că se apropie de casa repauzatului, totdeauna încep a se văita, a boci și a zice :

Scoală, scoală dumneata
Și-ți deschide fereasta

[1] Com. de T. Simon și Al. Boeriu.
[2] Com. de I. Georgescu, înv.
[3] Dict. de A. Pletosu și M. Nistor.
[4] T.T. Burada..., *op. cit.*, p. 22.
[5] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei,* edit. Acad. Rom., p. 149.

Şi priveşte printr-însa
Că-ţi vine carte domnească
De la noi să te pornească.
Nu te pornea spre trăit
Te pornea spre prăpădit.
Ţi-a venit carte, venit
Să fii gata de pornit
Înapoi nu de venit.
Că te-or duce cu căruţa,
Să nu vii cât îi lumuţa.
Te-or duce cu patru boi
Şi nu-i mai veni-napoi
Te-or duce pe năsălii,
Înapoi să nu mai vii.[1]

Sau aşa :

Mămucuţă, mila noastră
Uiţă-mi-te pe fereastră
Ţi-a sosit carte domnescă
De la noi să te pornească.
Seara încă n-a sosit
De la noi mi te-or porni
Şi-napoi nu-i mai veni.
Seara dacă mi-a-nsera
Tare nu te spăimânta
Că-nainte ţi-or ieşi
Hulubi cu pene împestrite
Cu feţe posomorâte
Cu chicile mucezite...
Aceia nu-s hulubei
C-aceia-s chiar fiii tăi
Ce-au murit mai de demult
Şi au putrezit în pământ... ![2]

Sau astfel :

Scoală, scoală, dragul meu,
Dragul meu, iubitul meu !
Şi te uită pe fereastră
Că-ţi vine carte domnească
De la noi să te pornească.
Iacă cartea c-a sosit
Şi de la noi te-au pornit.

Cele din Moldova :

Puişorul meu iubit !
Scoală-te, că ţi-o venit

[1] Din Voiţinel, com. de Dim. Cârdei.
[2] Din Câmpulung, com. de G. Ciupercă.

Ți-o venit carte domnească
De la noi să te pornească
Carte-n patru cornurele
Scrisă cu lacrimi de-a mele
Și-mplută cu multă jale.
Da eu mă rog dumitale
Dacă-mi faci această cale,
Să mai vii pân-la fereastră,
Să vezi cum trăim în casă ![1]

Iară cele din Transilvania, în caz când mortul e o fată mare, bocesc astfel :

Într-această lume mare
Fost-am și eu mândră floare.
Floare fui, floare trecui,
Parte de lume n-avui.
Rea boală m-a apucat
Trupușorul mi l-a uscat
Și mi-a rupt firul vieții
Și m-a făcut prada morții.
N-avui parte, nici dulceață,
Noroc bun de-a mea viață.
Rămâi lume cu mult bine,
Că eu azi mă duc din tine.
Rămâi lume cum ești dată,
Mie nu mi-a fost lăsată.
Mă rog lumii de iertare,
De la mic până la mare.
La toți oamenii de-odată,
Ca să fiu și eu iertată.
Voi pleca o cale lungă,
Nu-i pasăre să m-ajungă.
Voi pleca o cale lată,
Nu-i pasăre să mă-ntreacă.
Veniți frați, veniți surori
Și mă-mpodobiți cu flori
Și-mi spălați fața cu apă
Mă petreceți pân la groapă.
Și-mi spălați fața cu vin,
Mă petreceți cu suspin ;
Și-mi spălați fața cu bere
Și mă petreceți cu jele.
Haideți surori să prânzim
Că de azi ne despărțim
Haideți surori să gustăm,
Că de azi nu ne mai vedem.

Cine-n lume-a mai văzut
Mireasă mândră gătată
Și ea șade supărată.
Mireasă mândră tocmită,
După lume bănuită.
Noi Mărie-așa-m gândit
Că după tine-or veni
Socrii cei mari cu caii,
Dar ei vin cu praporii.
Noi Mărie-aș-am gândit
C-or veni feciori cu brâie,
Dar ei vin cu năsălie.
Hăi Mărie și te uită
Surorile cum te cântă,
Părinții cum te comândă.
Ia-ți Mărie ziua bună
De la soare, de la lună
De la maica ta cea bună.
De la soare, de la nori,
De la a tale surori.
De la struț de busuioc,
De la feciori, de la joc.
De la struț de tămâiță,
De la fete din uliță.
Ia-ți Marie ziua bună
De la păhăruț cu miere
De la feciori, de la bere[2]
Că tu mai mult nu-i mai mere.
C-ai pornit o cale lungă,
Nu-i pasăre să te-ajungă.
Și-ai pornit o cale lată,
Nu-i pasăre să te-ntrească.
Mult ai zburdat ca, cucul

[1] Dict. de Anița Pletosu, din Rădășeni.
[2] Sub *„bere"* se înțelege petrecerea junimei satelor pe la Crăciun.

Putrezi-vei ca lutul;
Mult ai zburat ca mierla,
Putrezi-vei ca tina.

Săracă Marie dragă
Astăzi în pământ te bagă
Şi te-i face ţărnă neagră![1]

În cele mai multe părţi din Bucovina, unde este datină de-a se face prohodul în biserică, cum a sosit preotul, dacă toate cele necesare pentru petrecerea mortului sunt gata şi nu mai este nici o piedică de pornire se şi îmbracă în ornate, cădeşte mortul precum şi pe cei de faţă şi apoi începe *panachida*.

Înainte sau nemjlocit după începerea panachidiei, atât preotul cât şi cantorul bisericesc (dascălul), capătă câte o lumină de ceară galbănă sau şi una albă, de care se află legată o năframă, un ştergar sau un tulpan cu acea deosebire numai că a preotului e mai mare, mai scumpă şi mai frumoasă, pe când a cantorului mai mică şi, prin urmare, mai ieftină.

Dacă sunt mai mulţi preoţi şi cantori bisericeşti, atunci fiecare capătătă câte o lumină şi câte un tulpan.

Tot aşa se face şi în Banat[2].

După ce a sfârşit preotul panachida şi cantorii bisericeşti de cântat *vecinica pomenire*, stropeşte pe mort cu apă sfinţită sau cu vin, adică cu paus, iar cei de casă precum şi neamurile cele mai de aproape sărută pentru ultima oară mâna mortului precum şi crucea sau icoana de pe pieptul acestuia, luându-şi în acelaşi timp rămas bun de la dânsul şi zicând: *„Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească!“*.

Bocitoarele din Bucovina, care stau de parte, cum căd că preotul a luat pausul, ca să stropească pe cel mort încep iarăşi a boci şi a zice:

Veniţi fraţi, veniţi surori,
Veniţi şi voi verişori
Şi mă-mpodobiţi cu flori.
Şi-mi stropiţi faţa cu apă,
Că de azi mă duc la groapă.
Şi-mi stropiţi faţa cu vin,
Că-napoi n-am să mai vin.
Şi-mi stropiţi faţa cu bere,
Că mai mult nu mi-ţi vedere!“[3]

Sau aşa:

Veniţi fraţi, veniţi surori,
Şi mă-mpodobiţi cu flori.
Veniţi şi voi buni vecini,
Veniţi şi voi cei străini.
Vino şi tu-a mea soţie,
Ce-am avut din cununie.
Veniţi şi voi copilaşi,
Dragi tatii cononaşi,
Căci de tata aţi rămas,

[1] Com. de T. Simon.
[2] Com. de I. Popovici: „Preotul şi învăţătorul capătă câte o lumină şi o mahramă iar copii (diecii) câte o mahramă mai mică“.
[3] Din Horodnicul-de-Jos com., de fostul meu conşcolar Petrea Prelipceanu.

Tot de chin şi de necaz.
Cât îmi e lumea de mare
N-aveţi milă nici crezare.
Şi-ţi fi mâncaţi de străini,
Ca iarba de boi bătrâni.
Veniţi toţi şi v-adunaţi
Şi cu apă mă scăldaţi,
Că de astăzi în colea
Mai mult nu mi-ţi mai vedea ![1]

După ce l-au stropit şi l-au sărutat acum toate neamurile, în cele mai multe părţi din Bucovina se pune şi se închide capacul sicriului şi mai mult nu se deschide defel, doară numai în cazul când un fiu sau o fiică, frate sau soră care nu locuieşte în acelaşi sat, şi, prin urmare, n-a apucat a veni înainte de a porni, ar dori să-l mai vadă încă-odată şi a-şi lua rămas bun de la dânsul.

În cele mai multe părţi din Moldova însă, îl duc până la groapă cu faţa descoperită deşi legea nu mai permite ca să facă aceasta [2].

În acele părţi ale Moldovei deci, unde este datina de a se duce mortul descoperit, capacul sicriului îl duce până la groapă un alt om, căruia asemenea i se dă un tulpan [3].

Românii din Transilvania, înainte de a se încuia sicriul, se duc asemenea la iertare, trecând pe lângă copârşeu sărutând crucea, bând paus şi zicând : „ Dumnezeu să-l ierte !"

Iară bocitoarele, care stau ceva mai la o parte, dacă mortul e fecior holtei sau fată mare bocesc astfel :

Ie-ţi N. ziua bună
De la soare de la lună,
De la fir de mătrăgună
De la maica ta cea bună ;
De la soare, de la nori,
De la grădina cu flori,
De la fraţi, de la surori ;
De la fir de busuioc,
De la feciori, de la joc.
De la păhăraş cu miere,
De la feciori, de la *bere*.
De la fir de tămâiţă,
De la fete din uliţă...[4]

În multe locuri, tot din Transilvania, se dă oamenilor, la ocazia aceasta, câte un colac şi câte un cruceriu ori şi mai mult, după cum e şi starea omului.

După ce-l sărută rúdeniile, mortul se încuie, ca şi în Bucovina, pe când mai de mult nu se încuia defel până la mormânt.

[1] Dict. de Toader Manciu, fost sergent, judeţul Botoşani.
[2] Com. de T. Zaharescu, stud. gimn. — Vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 21.
[3] Com. de T. Zaharescu.
[4] Com. de T. Simon.

Înainte însă de a se încuia i se deznoadă băiera cămășii precum și orice alt nod ar fi având la vreo haină cu care e îmbrăcat, anume ca să se poată căsători bărbatul sau muierea care rămâne [1].

Tot așa fac și românii din Bucovina. Ei încă îi deznoadă cheutorile cămășii, anume ca celui ce rămâne să nu-i fie cununia legată, înnodată.

După ce au închis sicriul, bărbații respectiv feciorii, care sunt puși ca să ducă mortul, îl rădică de pe locul unde a stat până atunci și-l scot afară.

În același timp când se scoate mortul din casă, atât femeile înrudite cu dânsul cât și bocitoarele, bocesc următorul bocet :

Plânge podul, plânge podul,
Că i se duce stăpânul.
Da plângeți și voi podele,
Că se duce mila me-re [2]
Plângeți uși, ferești plângeți,
Că de-amu nu-i mai vedeți.
Plângeți uși, plângi și tu masă,
Că stăpânul merge din casă.
Și pe noi pe toți ne lasă
Cu inima friptă, arsă [3]

Sau acesta :

Plânge masă
Plânge casă ;
Plânge casă cu totul
Că se duce stăpânul.
Și se duce în ceea lume
Înapoi revaș nu-i vine,
Să spuie cât îi de bine.
Nu știu, nu-i condei de scris
Ori nu-i voie de trimis ?
Ori nu-i cerneală să scrie
Ori nu-i coală de hârtie ? [4].

Sau acesta :

Plânge casă,
Plânge masă
Că stăpâna cea aleasă
Cea aleasă
Și frumoasă
Mi se duce și vă lasă.
Plângeți uși, ferești plângeți
Da plângeți și voi păreți,
Că de astăzi rămâneți

[1] Com. de Rom. Simu și T. Simon.
[2] *Me-re* stă aice în loc de *mea*.
[3] Din Poiana Stampii, ținutul Dornei.
[4] Din Câmpulung, com. de G. Ciupercă, stud. gimn.

Şi stăpână nu aveţi.
Plângeţi şi voi chiotori,
Că rămâneţi străinori ![1]

Mai nainte însă de a trece cu mortul peste pragul tindei este datină, în cele mai multe părţi ale Bucovinei, de a lovi *cătenel* cu sicriul de trei ori de pragul uşii de la tindă. În unele comune, precum bunăoară în Mahala, lovesc sau mai bine zis ating sicriul, câte de trei ori, de fiecare prag peste care trec cu mortul.

Această lovire sau atingere a sicriului de prag însemnează că mortul mulţămeşte casei unde a locuit şi că se închină şi-şi ia rămas bun de la întreg poporul ce s-a adunat, ca să-l petreacă la groapă [2].

Cum au scos ducătorii sicriul cu mortul afară, cei din casă, care rămân înăuntru, închid repede uşile şi se uită pe fereastră afară, anume ca moartea să nu străbată mai mult în casa aceea, ca nu cumva să se ducă astfel după mortul deja scos şi altul cineva dintre căseni, adică să nu mai moară şi altul în urma lui [3].

Mulţi români din Bucovina cred şi spun că, dacă cei de casă vor să uite mai degrabă pe cel mort sau cel puţin să nu le pară rău după dânsul, dacă după ce s-a scos mortul afară din casă, caută de trei ori pe fereastă după dânsul, atunci îl uită foarte lesne şi nu le pare aşa de rău după dânsul.

În Crasna precum şi în alte sate din Bucovina, cum s-a luat mortul de pe masă sau laiţă şi s-a scos afară, nu numai că cel ce-a rămas în casă, soţ sau soţie, închide îndată uşa după dânsul, ca să nu intre moartea iarăşi în casă, ci totodată, după ce a închis uşa, se pune pe locul acela unde a stat mortul, anume ca să vadă moartea că nu se tem oamenii de dânsa, apoi şi pentru aceea, ca să rămâie norocul în casă, să nu se ducă cu cel mort [4].

Cei ce au rămas în casă stau apoi astfel închişi până ce citeşte preotul starea primă (prohodul). După aceea, ies şi ei afară şi dau, dacă au de unde, câte una şi alta de pomană, de sufletul celui repauzat [5].

În alte sate, tot din Bucovina, unul dintre cei ce au rămas în casă, cum s-a luat mortul de pe laiţă sau masă, îndată răstoarnă aşternutul pe care a stat, de la cap spre picioare anume ca să nu lase loc pentru alt mort.

În Muntenia, plaiul Prahova, rădicând mortul din casă, se pune în locu-i o haină nouă, anume ca să nu se mai întoarcă boala în casă [6].

În unele părţi din Transilvania şi Banat, după ce s-a scos sicriul cu mortul din casă, cei ce rămân în urmă răstoarnă scaunele şi mesele, arătând prin aceasta turburarea produsă prin moarte [7].

[1] Din Crasna, dict. de M. Bărbuţă.
[2] Dat. şi cred. rom. din Boian, Mahala, Vicovul-de-Sus, Siret, com. de V. Turtureanu. — Vezi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 20.
[3] Dat.şi cred. rom. din Boian, com. de V. Turtureanu şi a celor din Badeuţ, com de Av. Macovei.
[4] Dict. de M. Bărbuţă şi com. de At. German, stud. gimn.
[5] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.
[6] Vezi Gr. Tocilescu, în „Arhiva pentru Istorie...", an. II, vol. III, Bucureşti, 1884, p. 387.

În unele sate din Banat mai este încă și acea datină că pe când scot mortul, casnicii săi pun mâna dreaptă pe sicriu și zic în sine : *„te tragem noi pre tine tată, mamă, frate, soră, dar să nu ne tragi și tu pe noi !“.*

În alte sate, tot din Banat, dacă mortul e femeie măritată, când o scot afară din casă, bărbatul său iese îndată după sicriu cu pălăria în cap și cu furca ei de tors în mână, apoi în bucătărie, unde stau nițel cei ce scot pe mort, două muieri, punând una un pui de găină sau o găină într-o traistă și postându-se una de-a dreapta și alta de-a stânga, petrec iute traista acea de la dreapta spre stânga peste mort și pe sub mort de trei ori și apoi scot mortul afară în curte, unde îl pun pe scaunul morților ; iar bărbatul, *frângând* în genunche furca muierii, o aruncă peste casă, iar pălăria o pune în cui și apoi pleacă conductul la biserică, unde se face prohodul.

Toată procedura aceasta însemnează ca bărbatul să nu rămână mult timp văduv, ci să se poată cât mai degrabă însura [1].

În unele părți din Transilvania, nemijlocit după ce s-a scos mortul din casă afară și s-au răsturnat scaunele din casă, unul dintre neamurile cele mai de aproape sparge o oală și un blid, trântindu-le pe locul acela, unde a fost mortul sau în ușă, anume ca să se ducă răul după mort. Alții aruncă lumina, care a stat la capul mortului. Și dacă întreabă cineva : *„ce s-a întâmplat ?“ „Ce-ați făcut ?“* — i se răspunde *„cum n-a putut fi neîntrebat, așa să fie și de leac“* [2].

În Țara Românească, plaiul Prahova, rădicându-se mortul din casă, se sparg trei oale zicând :

Cum se sparge oalele
Să se spargă boalele [3]

În alte părți, tot din Țara Românească, după ce se pornește mortul la mormânt se ia apă în oala cu care a fost scăldat, se stropește în urma lui, apoi se trântește în mijlocul casei de se sparge, ca să se spargă toate neajunsurile, supărările și să înceteze de-a mai muri cineva din acea casă [4].

În unele sate din Bucovina, precum bunăoară în Bălăceana, îndătinează românii nemijlocit, după scoaterea mortului din casă, de-a trânti oala, în care a ars lumina la capul mortului, de pragul casei cu o putere așa de mare, că produce un sunet deosebit [5].

În multe locuri este iarăși datină ca acea oală să se spargă de pământ ori în locul unde mortul și-a dat sufletul ori chiar la mormânt sau se umple mai întâi cu cenușă și apoi se sparge, de unde a rămas și zicerea : *„i s-a spart oala“*, adică : *„i s-a frânt viața, a murit“.*

În cele mai multe părți locuite de români însă este datină ca oala cu care s-a turnat în căldare spre a se scălda mortul să se ducă înaintea

[1] Com. de Ioan Popovici.
[2] Com. de Rom. Simu, T. Simon și Al. Boieru.
[3] Gr. Tocilescu, în *„Revista pentru istorie...“*, an. II, vol. III, București, 1884, p. 387.
[4] Ioneanu, *op. cit.*, p. 44.
[5] Com. de M. Jemna, stud. gimn.

lui, când îl duce la groapă şi să se dea de pomană plină cu apă proaspătă împreună cu o lingură nouă la vreun sărac [1].

Datina de a duce un ol sau o oală cu apă proaspătă înaintea sicriului şi a da dintr-însul celor setoşi apă, să beie, desigur că pentru odihna sufletului celui repauzat, era uzitat şi la romani, ceea ce se poate vedea şi din forma invitării la înmormântare : „acuma e timpul de a merge la îngropăciunea lui (Tiţiu) ; olul se scoate" [2]. Acest ol se spărgea apoi afară la mormânt sau acasă. De la această datină se vede că vine şi expresia figurativă a latinilor : *„fractus est ei ollus"*, adică i s-a frânt olul, care însemnează atât cât : i s-a stins viaţa, a murit [3].

În Ungaria şi anume în comitatul Bihorului, protopresviteriatul Luncii, apa s-a prefăcut în vin, adică când se prohodeşte mortul pe masa ce stă înaintea preotului se pune un vas cu vin şi două pahare de iagă (sticlă). Unul dintre rudeniile mortului sau sfătul (crâsnicul, pălimarul) umple cu vin paharele de pe masă ; mai nainte bea preotul şi apoi cântăreţul. Atunci încep a cânta schimbiş, unul după altul ; şi până când cântă preotul, cântăreţul goleşte un pahar de vin şi când cântă acesta, preotul capătă din vin.

Orişicât de şoadă ni s-ar părea datina aceasta, totuşi are ea desigur însemnătatea sa istorică, şi eu sunt aplicat a crede împreună cu M. Besanu, care a dat-o întâia oară publicităţii că vine de-a dreptul de la romanii păgâni şi substituie olul acestora însă cu acea deosebire că, având tuncanii vin destul de prin viile lor, în loc de apă un vin în vas, la prohodire, adică la scoaterea mortului din casă [4].

Cum au ieşit cu mortul în ogradă sau curte, bocitoarele încep, din nou, a boci şi a zice :

Cum nu-i moartea-nfurioasă,
Că ea vine mânioasă,
Ascuţită ca o coasă
Şi ia sufletul din case.
Şi trupu-l scoate din casă
Şi-l duce la ţinterim,
Cu el să nu mai grăim.
Acolo-l bagă-n pământ
Ca să nu-l vedem mai mult ;
Soarele să nu mi-l vadă,

[1] Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 177 : „Mortului asemenea i se duce la mormânt o oală cu apă, un colac şi o lumină ca să aibă în cealaltă lume pâne, apă şi lumină." — D. T. Bojincă, *op. cit.*, Nota de la p. 213 : *Ol* sau *oală* se obişnuieşte şi la români, care umplut cu apă proaspătă se sparge înaintea mortului şi apoi se dă de pomană vreunui sărac împreună cu o lingură nouă. Adeseori o sparg la mormânt, uneori o aduc acasă şi aruncând-o de pământ, o sparg ; de unde s-a născut zicala : *i s-a frânt olu"*, adică viaţa. Într-unele locuri se umple acea oală cu cenuşă şi apoi, după ce se scoate mortul din casă, o trântesc de pământ, după sicriu ; fără de a se şti ce înseamnă toate acestea şi întrebate fiind femeile despre pricina acestora, răspund că aşa s-au pomenit". — M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57 : „Olul şi astăzi are rol la îngropăciune, mai ales în Ardeal, unde şi astăzi se poartă un olu cu apă înaintea sicriului şi cu o lingură nouă de lemn se dă din el apă de băut cutărui sărac".

[2] Exequias (Titio) quibus ire commodum, jam tempus est ; ollus effertur.

[3] M. Besanu, *op. cit.*, nr. 57.

[4] Idem.

Vântul să nu mi-l mai bată
Cît lumea, acolo să șadă [1].

Apoi, aruncându-și privirile în toate părțile prin ogradă și văzând o mulțime de lume adunată și tristă, prind a boci alte bocete, între carele și acesta :

Da ian scoală, mamă, scoală
Că-i destul de-alaltă seară.
Dumneata nu te-ai trezit.
Soarele o răsărit
Da ian scoală, mamă, scoală
Și mai fă vreo urmușoară
Și fă urmă prin ogradă,
Să crească mândră otavă.
Și fă urmă prin grădină,
Să crească mândră sulcină.
Și fă urmă prin ocol,
Să crească mândru mohor,
Femeile s-au sculat
Și pe-afară c-au îmblat
Și vacile și-au mânat
Dumneata nu te-ai sculat [2].

În zadar însă le e rugămintea și îndemnarea, căci cine a murit odată, nu se scoală mai mult, în veci. Drept aceea, urmând mai departe, zic :

Crească iarba cât casa
Și otava cât prispa
De-amu nu le-i mai călca.
Dar dacă nu le-i călca
Roagă-te cui te-i ruga.
Roagă-te la sfântul soare,
Să facă ziua mai mare,
Că nu-i ziuă de-ntâlnire,
Că-i ziua de despărțire.
Atât ne mai întâlnim
Până la uși la țintirim,
De acolo ne despărțim
Și mai mult nu ne-ntâlnim [3].

Dacă repauzatul și-a dat sufletul pe la începutul primăverii, atunci pe lângă cele arătate mai bocesc încă și pe acesta :

Scoală, mămucuță, scoală
Și te preumblă pe-afară !
Mândră vreme ți-ai ales
De la noi de dus, de mers.
Pe cântatul cucului .

[1] Din Voitinel, com. de Dim. Cârdei, proprietar.
[2] Din Crasna, dict. de M. Bărbuță.
[3] Din Câmpulung, com. de G. Ciupercă.

Pe pornitul plugului
Pe-nfrunzitul codrilor
Pe-nfloritul pomilor.
Primăvara ne-a veni
Toţi pomii ne-or înflori
Dumneata îi putrezi ![1]

După ce au sfârşit bocitoarele de bocit şi ducătorii de scos pausul, pomenile, coliva, pomul, precum şi toate celelalte obiecte cu care au să petreacă mortul până la ţinterim, preotul începe a rosti ectenia morţilor şi a citi evanghelia, adică a ţinea *prima stare*, după care cei de casă dau de sufletul celui repauzat diverse obiecte şi vite. Apoi întreg conductul funebru se pune în mişcare şi anume :

Întâi se duce toaigul aşezat pe un sfeşnic, apoi o *cruce mare*, după care urmează *bradul*. În unele locuri bradul se duce chiar înaintea crucii [2]. După cruce vin, de o parte şi de alta, prapurii, iară printre aceştia la mijloc întâi *pausul*, apoi *coliva* şi *pomul* cu *pomenele* sau *raiul*. În acele locuri însă, unde e datina de a se duce pomul deosebit de pomene, se duce totdeauna înaintea pomenelor şi pomenele după dânsul.

În unele locuri din Bucovina este datină ca pomul să-l ducă înaintea sicriului nănaşul sau nănaşa mortului şi se crede că printr-însul se amăgeşte sufletul către biserică [3].

După prapure, respectiv după pom şi pomene, vine preotul îmbrăcat în ornate şi cântăreţii, apoi serafimii, fânarele şi sfeşnicele cu lumânări aprinse şi împodobite cu testemele pe care le duc mai cu seamă câte patru băieţi, iar între acestea năsălia cu mortul.

Datina petrecerii mortului la înmormântare cu sfeşnice şi fânare în care se află lumânări aprinse, deşi o întâlnim ici colea şi la alte naţiuni străine totuşi seamănă că ea este de provenienţă romană. Sfeşnicele şi mai ales fânarele care se duc, pe de o parte şi pe de alta a sicriului, reprezintă făcliile vechilor romani, care, ca şi românii noştri de azi, petreceau mortul la înmormântare numai după amiazi şi de multe ori chiar după ce apunea soarele, când aveau trebuinţă de făclii, ca să se vadă pe unde se duc.

Această datină o aminteşte Ovidiu zicând : „În loc de făclia nunţii, eu am lângă mine făclia morţii“ [4].

Asemenea şi Tacit :

„Ziua în care se duceau la groapă rămăşiţele lui Augustus câteodată era liniştită din cauza tăcerii şi câteodată era turburată din cauza plângerilor, străzile Romei erau îmbulzite de mulţime şi prin câmpul lui Marte străluceau făcliile“ [5].

În Transilvania, nemijlocit înaintea mortului merg doi bărbaţi, care duc stâlpul, iar în Bucovina nemijlocit după mort, care se duce totdeau-

[1] Din Crasna, dict. de B. Bărbuţă.
[2] În comuna Mălini, jud. Suceava, din Moldova, după cum mi-a spus M. Nistor şi alte femei se aduce din pădure în aceeaşi zi în care se înmormântează mortul şi împodobindu-se cu fel de fel de strămături se duce bradul nemijlocit înaintea mortului.
[3] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.
[4] Her. Epist. XXI, v. 172 : „Et face pro thalami, fax mihi mortis adest“.
[5] Ann. III 4. „Deis, quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies : plena urbis itinera conlucentes per campum Martis faces“.

na cu picioarele înainte [1], merge de regulă un băiat, care duce *cruciţa,* ce se împlântă la capul mortului.

După năsălie urmează mai întâi neamurile cele mai aproape ale mortului, toate cu capurile descoperite, apoi bocitoarele, amicii, cunoscuţii, precum şi toţi ceilalţi care s-au adunat, ca să petreacă pe cel mort până la mormânt [2].

În Muntenia şi Bucovina, dacă unei familii îi moare primul copil nu se duce după el la mormânt, ca să nu-i mai moară şi alţi copii [3].

În unele părţi ale Bucovinei şi cu deosebire în comunele Ropcea, Suceveni, Cupca, Crasna, Vicovul-de-Sus şi cel de jos, Bilca, Straja şi în altele din munţi, precum în Fundul Moldove, Dorna, Cândreni, iar în Moldova şi anume în judeţul Neamţ, plasa Muntele şi mai ales în comunele : Buhalniţa, Bicazul, Hangu, Bistricioara, Călugăreni, Galu, Cotunele, Chizirigu, Secu-Buhalniţei, Grinţieşul Mare, Grinţieşul Mic şi altele s-a păstrat vechiul obicei strămoşesc ca mortul să fie dus la groapă cu muzică, care se compune din mai mulţi flăcăi, cântând *„doina“* de îngropare, din fluiere [4].

În unele comune din judeţul Suceava, plaiul Muntele, precum bunăoară în Mălini, feciorii şi fetele mari, precum şi gospodarii cei tineri sunt petrecuţi mai totdeauna de doi băietani care cântă din fluier până la groapă [5].

În Vicocul-de-Sus, din Bucovina, se pun totdeauna mai ales însă la feciori şi fetele cele mari şi cu deosebire la cei mai avuţi dacă nu mai mulţi, apoi cel puţin doi bărbaţi care ştiu foarte bine a zice din fluier şi care mergând alăturea cu racla mortului, unul de-a dreapta şi altul de-a stânga, cântă pe schimbate, diverse doine de jale [6].

În satele de la munte unde mortul se duce mai mult cu carul, fluierarii sau adeseori şi-n car, la capul mortului şi acolo cântă.

Fiecare cântăreţ sau fluierar capătă câte o năframă la fluier [7].

În Transilvania, ţinutul Haţegului însă se află obiceiul ca după mort să meargă un bătrân cântând din fluier cântece de jale.

Numărul acelor fluerari nu se urcă nicicând peste zece.

În unele din comunele menţionate mai este obiceiul ca înaintea convoiului funebru să meargă şi doi bucătari, bucinând, din când în când, cu trâmbiţa [8].

În comuna Breaza precum şi în cele de prin vecinătate, din Bucovina, când face preotul vreo stare, bucinătorii sau trâmbiţaşii se duc înainte, se postează într-un loc mai înalt cu faţa întoarsă spre mort şi acolo apoi,

[1] Ioneanu, *op. cit.*, p. 39 : „Fiindcă omul se naşte cu capul înainte, la mormânt se duce contrar, cu picioarele înainte“.

[2] Pretutindeni e uzitat astfel, atât în Bucovina cât şi în celelalte ţări locuite de români. Com. de Rom. Simu şi I. Georgescu, din Transilvania ; Ioş. Olariu şi I. Popovici, din Banat. — Vezi şi A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153 ; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 23—24.

[3] Ioneanu, *op. cit.*, p. 38. — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324 : „Dacă cel repauzat a fost întâiul mort în acea familie, tatăl şi muma lui nu pot a-l urma la groapă, ei rămân acasă“. — Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.

[4] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 24—25.

[5] Dict. de M. Nistor şi alte romånce din Mălini.

[6] Com. de V. Turtureanu, preot.

[7] Idem.

[8] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 25. — Dict. de M. Nistor, din Mălini : „În Drăceni, judeţul Suceava, cei tineri se petrec şi cu trâmbiţa“.

punând trambiţele în cruciş bucină până ce ajunge preotul cu mortul în dreptul lor, apoi pleacă iar înainte şi tot aşa fac ei până ce ajung la mormânt [1].

În Vicovul-de-Sus bucinătorii merg în dreptul convoiului şi după fiecare stare bucină de jale.

Fiecare bucinător capătă pentru osteneala sa câte o oaie sau câte 1—2 fl. după cum le-a fost şi învoiala [2].

În oraşele Câmpulung şi Vatra Dornei unde se pun bucinătorii şi fluierarii numai la feciorii şi fetele cele mari, este datină de a se cânta atât din fluiere câte şi din trâmbiţe deodată şi anume aşa că mai întâi bocesc druştele care merg cu capurile despletite, alăturea cu sicriul şi apoi bucinătorii şi fluierarii. Astfel se perindă bocitoare şi bocitori până ce ajung la ţiterim [3].

În Câmpulung bocetele sunt adeseori acompaniate de fluier [4].

Cântecele sau mai bine zis doina, ce se cântă de fluierari la înmor-
În multe părţi, atât din Bucovina cât şi din Transilvania, mai ales pe
mântare are în Bucovina ceva schimbare de cea ce se cântă în Moldova [5].
la oraşe, feciorii şi fetele mari, câteodată chiar şi băietanii şi copilele, se petrec cu muzicanţi, care cântă în diferite instrumente simbolizând prin aceasta însurarea şi măritarea celor ce sunt astfel petrecuţi la mormânt zicându-se mai ales despre o fată mare că *„e mireasa lui Cristos“* [6].

Ducerea mortului la groapă cu cântări din fluiere şi bucine este o datină romană.

Aceasta o găsim în Propert. lib, II. Eleg. 4 : „Şi nici zădarnică va fi plângerea mea prin tubă (bucium)“ [7], şi lib. IV. Eleg. ult. v. 9 „aşa cântau tubele cele de jale“ [8].

Asemenea şi Ovidiu : „se cântă din fluier la înmormântările cele jalnice“ [9].

Luxul pompelor funebre ajunse aşa de mare la romani, încât, după o dispoziţie a legilor celor XII tabule, citate de Cicero „se reducau cheltuielile înmormântării la trei vestminte de doliu, trei benzi de purpură şi *zece fluierari*“ [10].

Lucru vrednic de luat aminte este, că, la noi românii, numărul fluierarilor nu se urcă nicicând peste zece şi dacă întreabă cineva pentru ce numai până la zece, răspunsul este că aşa s-a pomenit din bătrâni [11].

Astfel se duce mortul, de cum s-a scos din casă şi până ce ajunge la mormânt, petrecut fiind de lacrimile rudeniilor şi ale amicilor, de bocetul bocitoarelor, de cântecul fluierătorilor şi a bucinătorilor şi de jalnicul su-

[1] Com. de Nic. Prelici, stud. gimn.
[2] Com. de V. Turtureanu. Dacă nu se pot afla doi bucinători se ia şi numai unul.
[3] Com. de V. Burduhosu şi dict. de M. Ursaca.
[4] Com. de V. Burduhosu, stud. gimn.
[5] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 25.
[6] Com. de T. Simon.
[7] Nec tuba sit vana querella mei.
[8] Sic moestae cecinere tubae.
[9] Fast. lib. VI, v. 663 : Cantabat moestis tibia funebris.
[10] De legibus, II, 22. Extenuato igitur simuptu, tribus ricinis et vinclis purpurae et *decem tibicinibus*“.
[11] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 67.

net al clopotelor care vestesc cu părere de rău trecerea din viață a unui creștin.

Dar să lăsăm convoiul funebru ca să-și urmeze calea sa și să ne întoarcem pe un moment îndărăpt la casa din care s-a scos mortul.

În casa unde se află un mort, nu se mătură defel, până ce nu se scoate acesta și se pornește la țінterim, fiind, după credința românilor din Bucovina, Moldova și Muntenia, rău de moarte și pentru alți membri din acea casă [1].

Iar dacă se și mătură în decursul celor trei zile, atunci gunoiul nu se scoate defel afară [2].

După ce s-a scos mortul din casă și după ce s-a pornit acum spre țintirim, cei ce au rămas acasă pun pe o prietenă sau pe altă femeie străină să măture iute în casă, anume ca să nu se mai întoarcă răul îndărăt.

Femeia pusă, mătură și *cotilește* [3] frumos toată casa, atât unde a stat mortul câte și prin celelalte odăi, iar gunoiul adunat îl aruncă într-un loc unde nu prea umblă nimeni.

După ce a măturat și a aruncat gunoiul își spală mânile cu apă din ulcica de pe fereastră, crezând că făcând aceasta nu-i amorțesc mânile.

După aceasta, cei de casă îi dau drept răsplată pentru osteneală o păreche de altițe sau o năframă, dimpreună cu un colac, o pâne sau o bulcă, un drobușor de sare și o sticlă cu o lumină aprinsă [4].

În Bilca i se dă o năframă și pânea care a stat până atunci pe fereastră [5].

În Țara Românească, îndată ce mortul a fost pornit, cine rămâne acasă poate mătura și aranja ceea ce era în dezordine, dar oricine este ținut oarecum a nu bea apă, până nu se îngroapă mortul, căci acea apă ce este adusă din timpul când mortul era neîngropat, se numește *moartă* [6].

În acele părți, unde este datină de a se face comândare sau praznic nemijlocit după înmormântare, cum s-a măturat, neamurile ce au rămas acasă prind a pune și a așterne mesele, ca pe când se vor întoarce petrecătorii de la înmormântare și să fie toate în cea mai bună rânduială.

Și acum, după ce am văzut și această datină să ne întoarcem iarăși la convoiul funebru.

Tot drumul de cum s-a scos mortul din casă și până ce ajung cu dânsul la țintirim, bocitoarele de pretutindeni, atât cele interesate cât și cele năimite, bocesc necontenit diverse bocete și numai atunci încetează de a boci, când face preotul *stările* [7].

[1] Com. de mai mulți români. Vezi și Ioneanu, *op. cit.*, p. 42 ; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 325 : „Cât timp mortul nu e dus la groapă nu se poate mătura prin casă".

[2] Dict. de M. Nistor, din Mălini și A. Pletosu, din Rădășeni, în Moldova.

[3] Verb. a *cotili* înseamnă în unele părți din Bucovina precum bunăoară în Bilca, atâta cât „a curăți prin casă", în altele însă precum în Costâna și Fundul Moldovei atâta cât *a linchi*, adică a linge sau *a lingări* = a linge talgerele, oalele, *a linchi*, din oale.

[4] În Boian, com. de V. Turturеanu, preot.

[5] Com. de Iust. Cârdei, stud. gimn.

[7] Pretutindeni uzitat în Bucovina și Moldova ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153 ; „În vremea ducerii mortului până la biserică stă tot temeiul bocitului, femeile bocitoare contenesc numai în răstimpurile prohodirii ; altminterea bocesc într-una".

În șirurile următoare vom reproduce numai vreo câteva din mulțimea acelor bocete, iar restul să se vadă la finea acestui studiu.

Când scot mortul din ogradă sau curte și se pornesc cu dânsul spre biserică, bocitoarele din Bucovina bocesc astfel :

Plânge casă, plânge masă
Că de stăpân ești rămasă !
Plângeți uși, ferești plângeți,
Că de-acuma rămâneți.
Plângeți și voi cheutori,
Că stăpânu-i călător.
Bată-te pustia moarte,
Mult ești tu făr de dreptate !
C-ai venit până la prag,
Și-ai luat ce mi-a fost drag.
Și-ai venit pân-la fereastră
Și-ai luat capul din casă.
Gospodarul, cinstea casei
Cinstea casei, stâlpul casei.
El de-acuma că ne lasă,
Cu inima friptă, arsă.
Scoală-te, drăguță, scoală,
Că-i destul de-alaltă seară.
Și te uită pe fereastră
C-a venit carte domnească,
Ca la drum să te pornească.
Carte domnească-a sosit
Și la drum că te-ai pornit.
Rămâi casă sănătoasă,
Că stăpânul tău te lasă.
Scoală drăguță și cată
C-amu te scot din ogradă.
Scoală-te dragă și vezi
Cum te-au scos și din livezi ![1]

Celea din Transilvania, districtul Năsăudului, bocesc așa :

Roagă-te cui te-i ruga
Roagă-te la clopotar
Să tragă clopotul tare
Să meargă răsunet mare.
Peste toate dealurile,
Să se strângă neamurile,
Să vie la petrecane,
Că aci-i mare jălane !

De cumva mortul e o fată mare, atunci mumă-sa o bocește așa :

Draga mea, mândru gătată
Cum te duci de supărată
Fiind de moarte-nșelată.

[1] Din Ciudei, dict. de M. Popescu, dăscăliță.

După aceea, îndată fetele o bocesc astfel :

Draga noastră-mpodobită
Cum te duci de bănuită
De moarte înceluită !

De cumva mortul e o nevastă tânără, în urma căreia au rămas mai mulți copii mititei, bocesc așa :

Cine-n lume-a mai văzut
A văzut și cunoscut
Nevastă mândru gătată
După copii supărată ?
Cine-n lume-a mai văzut
A văzut și cunoscut
Nevastă mândră tocmită
După copii bănuită ?
Hai, Ioană [1] și te uită
De vezi fiii cum se cântă
Bărbatul cum te comândă.
Noi, Ioană, am gândit
Am gândit și-amu socotit
Că tu-acum nu mai glumești,
Dar te vedem că pornești.
Și-amu gândit că ai glumit
Dar vedem că ai pornit,
Ah ! Ioană, draga mea,
Draga mea, iubita mea !
Lasă-ți dorul prin ocol
Să răsar-un merișor
Tot cu mere roșioare,
Cu frunzele rotunjoare.
Fiii îl vor scutura,
Dorul și-l vor stâmpăra.
Când vor scutura mărul,
Își vor stâmpăra dorul.
Vină, Ioană, înapoi
Barem peste-un an sau doi,
Să vezi ce mai facem noi.
Vină, Ioană, înapoi
Pe-nfloritul spinilor,
De dorul copiilor.
Pe-nfloritul pomilor.
De dorul coconilor.
Și de nu-i veni să șezi,
Vină barem să ți-i vezi ;
Și de nu-i veni să mâi,
Vină de ți-i mai mângâi.
Ioană ! copiii tăi
E plină lumea de ei !
Copiii fără de mamă
Nu-s luați nici într-o seamă.
Ah ! Ioană, draga mea,
Draga mea, iubita mea !
Cum inima te-a-ndurat
De copiii ți-ai lăsat ?
Ca pe-o păsăruică-n gard
La toți oamenii de sfat
Ca pe-o păsăruică-n holdă
La toți oamenii de sfat.
Copii făr de părinți
La toți omeni-s urâți ;
Soțul, soață-și va găsi,
Mamă la copii n-a fi.
Soțul, soață-și va afla,
Dar mamă la copii ba.
De-ar fi tata cât de bun,
Tot țipă copiii-n drum.
De-ar fi mama cât de rea,
Tot și-i ia pe lângă ea.
Ia-ți, Ioană, ziua bună
De la soare, de la lună
De la soția cea bună.
Astăzi Cristos te-a poftit,
La raiul cel curățit.
Astăzi Cristos te-a chemat,
La raiul cel desfătat
Raiule, grădină dulce,
Eu din tine nu m-aș duce.
De mirosul florilor,
De fumul tămâielor,
De glasul îngerilor ! [2]

[1] Adică după cum se numește repauzata.
[2] Com. de T. Simon.

Pe drum bocitoarele din Bucovina, dacă mortul e bărbat însurat și i-a rămas nevasta, bocesc așa :

Miluța noastră cea dulce,
Cat cu ochii cum se duce.
Da de ce te-ai supărat
Și cum de te-ai îndurat
Și pe noi că ne-ai lăsat
Și pe-așa drum mi-ai plecat ?
De la cap pân la picioare
Eu m-aș ruga dumitale
Să te lași de astă cale
C-astă cale-i ducătoare
Și-napoi ne-ntorcătoare
Și nouă cu supărare...[1]

Cele din Transilvania, comuna Orlat, așa :

Mult iubitul meu bărbat !
Pe calea care-ai plecat,
Nu-i nădejde de-nturnat.
Și pe care mi-ai pornit,
Nu-i nădejde de venit.
Nu te uita apelor
Că apele-s mergătoare
Și nu mi-s întorcătoare
Ci te uită soarelui,
Că el că-mi e mergător
Și iarăși întorcător !...[2]

Dacă mortul e fecior holtei, bocitoarele din districtul Năsăudului îl bocesc astfel :

Cine-n lume-a mai văzut
Nuntă mare făr-de pom
Și-atâta norod de om ?
Nuntă fără ceterași
Și mirele în sălaș ?
Cine-n lume-a mai văzut
Voinic tânăr și gătat
Șezând așa supărat
Voinic tânăr și gătit
După lume bănuit ?
Mânca-te-ar sicreata moarte
Rea ești și fără dreptate.
Nu mergi la cine se cade,
Mergi la cine nu se cade.
Și la noi ce-ai căutat ?
Căci mama nu te-a chemat.
Dar la noi de ce-ai venit ?
Căci tata nu te-a dorit !
Fost-au vâji și babe-n sat
Pre-aceia să-i fi luat
Pe min-să mă fi lăsat !
Ardă-te focul oraș
Și toate potecile
Și toate leacurile.
Ardă și doftori-n ele
Dacă mi-au dat leacuri rele
Nu mi-a trecut după ele.
Dragile mele surori !
Pliviți și-ale mele flori
Le pliviți și le udați,
De vor crește, le purtați
Pe mine nu m-așteptați !
Creșteți, flori, cât gardurile
Să le bată vânturile
Ca pe mine gândurile !
Creșteți flori și nu-nfloriți
Căci mie nu-mi trebuiți !
Noi, Ioane-aș-am gândit
Că ni-i chema chemătoare,
Ne-ai chemat petrecătoare ;
Nu ne-ai chemat să jucăm
Ci ca să te comandăm.
Astăzi e o săptămână
Umblă moartea prin grădină,
Cu lampaș și cu lumină
Rupând flori din rădăcină
Pe Ioan de la inimă
Rupând vârful florilor
Și fruntea feciorilor.
Rupând vârful de la flori
Și fruntea dintre feciori.

[1] Din Igești.
[2] Com. de Rom. Simu, învățător.

Iară maică-sa îl bocește așa :

Ah ! Ioane, dragul mamii
Dragul mamii, scumpul mamii !
Mult în lume m-am izbit
Leacul nu ți l-am găsit
Și tu Ioane-ai murit.
Mult în lume am umblat
Leacul nu ți l-am aflat.
Și tu rău te-ai supărat
Și de lume te-ai lăsat.
Ah ! Ioane, dragul mamii
Dragul mamii, scumpul mamii !
Multe dealuri ai suit
Și toate le-ai coborât.
Numai ăsta-l vei sui
Și nu-l vei mai coborî.
Ia seama, Ioane, bine,
Dacă-i merge-n ceea lume.
Că sunt două drumurele
Și cu greu de-ales din ele
Ia seama pe care-i mere :
Dacă mergi pe cel cu bani,
Te vei tâlni cu dușmani.
Dacă mergi pe cel cu spini,
Te vei tălni cu străini.
Dacă mergi cu cel cu flori,
Tâlnești pe frați și surori.
Veniți frați, veniți surori,
De mă-mpodobiți cu flori.
Vină mamă, vină tată
Și-mi udați fața cu apă.
Mă petreceți pân la groapă,
C-acolo cu lut m-așteaptă.
Veniți și voi verișore
De-mi petreceți este-oscioare
În grădină-n țintirim,
Cu țărnă să le-nvelim.
Vină, mamă, să prânzim,
Că de azi ne despărțim.
Vină, tată, să gustăm
Că de-azi nu ne mai vedem !

Dacă mortul e o nevastă cu copii, atunci se bocește așa :

Cine-n lume-a mai văzut
Nevastă mândru gătită
După copii supărată
Nevastă mândru tocmită
După copii bănuită.
Copiii din grai grăiau
Și din gură-așa ziceau :
— Vai mămucă, mama mea,
Că te-a-ndurat inima
Inima cum te-a-ndurat
Și pe noi de ne-ai lăsat ?
Mititei și frumușei
Și-i plină lumea de noi !
Mânca-te-ar și focul moarte,
Rea ești și fără dreptate
Căci mergi unde nu se cade !
La noi tu de ce-ai venit ?
Căci nime nu te-a dorit
Și mama noastr-a murit !
La noi ce ai căutat ?
Căci nime nu te-a chemat
Și pe mama ne-ai luat
Și-ai rupt vârful florilor
Și mama copiilor.
Și-ai rupt floarea dintre vii
Și mama dintre copii.
Și ți-ai pus mâna pe masă
Și ne-ai făcut larg prin casă.
Și ți-ai pus mâna pe grindă
Și ne-ai făcut larg prin tindă.
Ți-ai pus mâna pe ușor
Ne-ai făcut larg prin ocol.
Plânge casă, plânge masă,
De mama sunteți rămase.
Plângeți ah ! și voi păreți
Căci de mamă rămâneți !
A venit moartea pe drum,
A luat ce-a fost mai bun.
A venit moartea pe coastă,
Ne-a luat pe mama noastră.
Ah ! tu tot așa-i gândit
Că mama n-are sfârșit.
Câte leacuri ai cătat
Ai ei tot nu l-ai aflat
Și ea rău s-a supărat
Din lume s-a depărtat
Și pe noi ea ne-a lăsat.
Rămâi lume cu mult bine
Mama se duce din tine... !
Iar fiica din grai grăia :
— Ah ! mămucă, draga mea
Cum inima te-a-ndurat
De pe mine m-ai lăsat

Ca pe-o păsăruică-n gard
La toţi omenii de sfat ?

Ca pe-o păsăruică-n holdă
La toţi omenii de vorbă ?

Dacă procesiunea, anume sau din întâmplare, merge prea iute, atunci mama, soţia sau sora mortului se roagă să nu meargă aşa de repede zicând :

Nu mi-l duceţi aşa tare,
Căci ziua-i destul de mare.
Ci-l duceţi încetinel,
Că nu m-am urât cu el.
Şi te rog ah ! clopotar
Nu trage clopotul tare,
C-azi e zi de *despărtare*.
Ci-l trage ceva mai lin,
Că noi azi ne despărţim.
Şi mi-l trage mai încet,
Căci de astăzi nu-l mai văd [1] !

Când se apropie de biserică şi dau să intre cu mortul în curtea acesteia, atunci bocitoarele din Bucovina bocesc astfel :

Bucură-te *mănăstire* [2],
Mândră floricică-ţi vine.
Pe pornirea plugului
Pe cântatul cucului
Pe stratul de petringel
Pe dealul cel frumuşel [3]
Da nu vine să-nflorească,
Da vine să veştejească [4].

Altul şi anume când mortul e un copil :

Bucură-te mănăstire,
Mândră-floricică-ţi vine.
Da nu-ţi vine să-nflorească,
Da-ţi vine să veştejească.
Bucură-te clopoţel,
Că-ţi mai vine-un sufleţel.
Da nu-ţi vine să trăiască,
Da-ţi vine să putrezească [5].

Sau aşa :

Bucură-te clopoţel
Că mai vine-un voinicel,

[1] Toate bocetele acestea mi le-a comunicat T. Simon.
[2] În Bucovina toate bisericile zidite din material tare (piatră şi cărămidă) se numesc de popor *mănăstiri* şi numai cele de lemn se numesc *biserici*.
[3] Biserica din comuna Igeşti, districtul Storojineţului, de unde e cules bocetul acesta, e făcută pe un deluşor.
[4] Din Igeşti, dict. de Ilie al lui Onufreiu Frunză.
[5] Din Crasna, dict. de M. Bărbuţă.

Trandafirel frumușel.
Da nu vine să-nflorească,
Că vine să putrezească.

Altul, tot când mortul e copil:

Bucură-te mănăstire
Că trandafir mândru-ți vine.
Da nu vine să-nflorească,
Ci vine să putrezească.
Draga mamii, nu te da
Nu te da, nu te lăsa,
Scoală-te și vei umbla
C-apoi nu mi te-or lua,
În pământ nu te-or băga.
Dar dacă nu te-i scula,
În pământ că te-or băga
Și-acolo-n veci că mi-i sta
Mai mult nu mi te-i scula.
Dragile mamii picioruțe,
Când vor face ele urmuțe ?![1]

Tot așa bocesc și românceie din Transilvania, când se apropie de biserică.

Iată cum se începe un bocet din această țară și anume din Secadate:

Bucură-te mănăstire,
Că frumoasă floare-ți vine.
Dar nu vine să-nflorească,
Ci vine să putrezească[2].

Astfel se petrece fiecare mort, până ce intră în biserică, unde i se face *prohodul*.

Mai înainte însă de ce vom vorbi despre *prohod*, să ne întoarcem puțin iarăși îndrărăpt și să vorbim despre *stările* ce se fac în decursul petrecerii de acasă și până la biserică, precum și despre *podurile*, care se pun în calea mortului nu numai până la biserică, ci și mai departe până la țintirim.

[1] Amândouă din Badeuț, com. de Av. Macovei.
[2] Com. de I. Georgescu, învățător.

XXI

Stările

În decursul petrecerii mortului de acasă și până la biserică este pretutindene datină de a se face, pe lângă cele arătate în cap. precedent, încă și vreo câteva *stări* sau *popasuri*.

Stările sau popasurile acestea, numite altmintrelea, în unele locuri, încă și *stâlpi* [1] *sau prohoade* [2] *reprezintă vămile* din cealaltă lume. Prin urmare, ele se fac în prima linie cu scop, ca să poată trece mortul prin vămi, și numai rar când pentru paradă sau spre a se odihni. De aici vine apoi și datina poporului de a se bate așa de tare după dânsele [3].

Facerea lor însă atârnă totdeauna, parte de la vaza și reputația ce a avut-o cel repauzat în viața sa și parte din vaza și puterea materială a celor ce sunt îndatoriți să-l înmormânteze sau mai bine zis a familiei sale.

Dacă repauzatul a fost un om avut, de oamenie, cinstit, cumpătat la vorbă și cu vază în sat, atunci i se fac, de regulă, *douăsprezece* stări ; dacă a fost mijlocaș și nu prea băgat în seamă de consătenii săi, i se fac numai atâtea câte pot plăti neamurile sale ca să i se facă [4], iar dacă a fost sărman sau chiar un pălmaș și pe lângă aceea a mai avut încă și purtare rea, iar neamurile sale n-au de unde să plătească preotul, atunci, de regulă, nu i se fac mai mult decât trei stări.

Cu alte cuvinte, oprirea pe drum în decursul petrecerii este mai deasă, numărul stărilor mai mare, numai pentru cei mai avuți, care sunt în stare să plătească, pe când pentru cei săraci este vorba :

Duceți-l mai tare
Că bani n-are [5].

Sau :

Așa zice popa nost
Când moare cel fără rost :
Mergeți tare,
Că bani n-are.

[1] În Vatra Dornei, dict. de M. Ursaca.
[2] În Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac.
[3] Com. de Av. Macovei, preot și de alți români din Bucovina.
[4] O seamă de preoți din Bucovina iau parte pentru fiecare stare câte 1. fl. v.a. Banii aceștia îi consideră poporul ca un tribut, nu atâta pentru munca preotului, ci mai mult pentru vămi.
[5] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153.

Dar când moare vr-un bogat
Unde-ţi cântă trăgănat:
Puneţi jos,
Că-i bănos ![1].

Se întâmplă însă foarte adeseori şi-n multe locuri că preoţii nu se orientează nicicând la facerea stărilor, după plata ce o capătă sau speră că vor căpăta-o, ci totdeauna după purtarea cea corectă şi exemplară a celui repauzat. Aceşti preoţi, demni de toată lauda, voind a stători în comunele ce le păstoresc, un exemplu cum trebuie să vieţuiască şi să se poarte toţi creştinii, fie repauzatul fruntaş, mijlocaş sau codaş, dacă a avut o purtare bună îi fac de comun 12 stări, dacă însă a avut purtare rea, chiar şi în cazul acela, când s-ar pune neamurile pentru dânsul nu-i fac mai multe decât şase stări.

Fie însă mortul orişicine ar fi şi casa orişicât de departe de biserică, nicăiri şi nicicând nu este datină să se facă mai multe decât douăsprezece şi mai puţine decât trei stări[2], deşi cred unii că ar trebui să se facă douăzeci şi patru[3].

După săvârşirea prohodului care se face, de regulă, în biserică, fie, ţinterimul aproape ori departe, în cele mai multe părţi nu este defel datină, ca să se mai facă stări.

La fiecare stare, atât cei ce duc procesiunea cât şi toţi cei ce petrec pe mort stau locului: cântăreţii, fluierarii şi muzica încetează de cântat, bocitoarele de bocit; sicriul cu mortul, dacă e dus de oameni, se pune jos, iar preotul, întorcându-se cu faţa spre cel repauzat şi cădindu-l, rosteşte ectenia morţilor, dacă e prunc mic, iar dacă e înaintat în etate, pe lângă acestea mai citeşte încă şi câte o evanghelie, cu deosebire din celea ale învierii; în care timp toţi petrecătorii, dar mai cu seamă neamurile cele mai de aproape îngenunghează cu capetele întoarse spre preot sau lipite de sicriu[4].

Prima stare se face de comun, îndată după ce s-a scos mortul din casă afară, celelalte însă pe la răspântiile şi cotiturile sau cârniturile drumului, precum şi pe malurile apelor şi ale pâraielor, lângă poduri şi punţi, unde sunt de acestea din urmă de trecut, iar cele din urmă, de regulă, înaintea bisericii sau la intrarea în curtea acesteia[5].

[1] I.U. Jarnik şi A. Bîrseanu, *op. cit.*, p. 468.

[2] Com. de V. Turtureanu, preot: „Stări se fac de la 3—12"; — Gheorghiu: „Pe drum până la biserică se fac 12 stări; — Rom. Simu: „În ducerea mortului la groapă se fac trei stări"; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324: „În calea spre biserică trebuie să pună mortul de trei ori jos, când preoţii citesc şi chiar schimbă locurile".

Frîncu-Candrea, *op. cit.*, p. 177: „Când se întorc cu coşciugul de la pragul uşii de trei ori în casă, iar până la mormânt se fac *şapte popasuri*"; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27: „Ducând mortul la ţinterim se fac 12 stări sau popasuri"; — A. Pletosu: „În Rădăşeni, în Moldova, se fac, de regulă, 3—12 stări"; — Al Boieriu: „Spre ţinterim îl pun de trei ori jos, alţii de mai multe ori, după cum e şi starea omului".

[3] Dict. de M. Nistor, din Mălini, în Moldova.

[4] Pretutindeni uzitat în Bucovina. — Vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27.

[5] În cele mai multe sate din Bucovina; — Av. Macovei: „Tot aşa îndătinează preoţii a face la fiecare pod sau cârnitură de drum sau uliţă laterală *câte o stare*, unde împart apoi familianţii monede de pomană prin care plătesc *„vămile văzduhului"*. Vezi şi T.T. Burada, *op. cit.*, p. 27.

La fiecare stare ce se face şi anume nemijlocit, după rostirea ecteniei morţilor, respectiv citirea evangheliei, neamurile cele mai de aproape ale repauzatului dau peste sălaş sărmanilor şi ducătorilor mortului [1], dar mai ales copiilor care stau în apropierea sălaşului, câte un colăcel şi o lumină [2] sau câte un colăcel şi un cruceriu [3] sau numai bani [4] de sufletul celui repauzat.

În unele locuri precum bunăoară în Secadate şi alte comune din Transilvania, unde creşte multă poamă de vie, pe lângă colăcei şi cruceri, se mai dă peste sicriu de sufletul celui repauzat încă şi vin [5].

În districtul Năsăudului, unde asemenea este datină în decursul transportării celui mort până la cimitir, de a se lăsa în mai multe locuri năsălia cu mortul jos şi a se citi sf. evanghelie, după ce s-a citit aceasta, se pune pe copârşeu un taler sau galben care rămâne apoi preotului [6].

În munţii Apuseni ai Transilvaniei, la tot popasul, o femeie varsă puţină apă, dintr-o doniţă sau dintr-o oală nouă şi dă peste coşciug câte un *colăcel* şi câte un creiţar la câte un sărac [7].

În unele părţi din Ţara Românească cel însărcinat cu împlinirea celor necesare mortului aruncă la fiecare colţ al *patului*, adică al năsăliei, câte 5 sau 10 bani [8].

În acele locuri, unde este datină de a se da numai colaci şi lumini sau cruceri şi colaci, se împlântă lumina sau cruceriul în colac şi aşa se dau apoi amândouă acestea uneia şi aceleiaşi persoane nicicând însă colacul unei persoane, iar lumina sau crucerul alteia [9].

În acele locuri însă und este datină de a se da numai câte un cruceriu adeseori se dau în cruciş [10].

Dacă la petrecerea mortului nu se află nici un sărman sau copil, căruia să-i deie peste sălaş cruceri, atunci crucerii meniţi de a se da se leagă în basmalele sau năfrămile de la cruci, prapure şi fânare, şi rămân apoi celor ce duc procesia [11].

Totodată e de observat încă şi aceea, că deoarece atât colăceii aceştia, cât şi luminile şi crucerii ce se dau la ocazia aceasta peste sălaş, sunt meniţi, după cum vom vedea mai la vale, spre a lumina şi a plăti vămile, prin care are să treacă sufletul celui repauzat în cealaltă lume, de aceea nu se dau numai atâţia colaci, lumini şi cruceri, câte stări se fac, ci atâţia

[1] Dat. rom. din Voitinel, com. de Dim. Cîrdei, proprietar : „Mergând pe drum la fiecare *stare* se dă câte un cruceriu celor ce duc mortul, ca să nu zică cândva că l-au dus degeaba".

[2] Dat. rom. din Boian şi Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu,preot ; a celor din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac şi a celor din Crasna, com. de Sam. Petrescu, preot.

[3] Dat. rom. din Balaceana, com. de M. Jemna.

[4] Dat. rom. din Moldova, com. de Tit. Zaharescu şi S. Sa părintele Lateşu ; „În Rădăşeni, când duc mortul, nu dau bani numai în timpul stărilor, ci oriunde văd copii stând şi privind, se duc la dânşii şi le dau câte 2—5 bani "; a celor din Transilvania, com. de Rom. Simu şi a celor din Bucovina.

[5] Com. de I. Georgescu.

[6] Ioan Niţu Macavei, *op. cit.*, p. 94.

[7] Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 177.

[8] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324.

[9] Com. de Sam. Petrescu, Av. Macovei şi V. Turtureanu.

[10] Com. de Rom. Simu din Orlat.

[11] Dat. rom. din Berchişeşti, com. de G. Velehorschi, stud. gimn.

câte vămi cred ei că se află. Aşa, cei ce cred că sunt şapte, dau câte şapte; cei ce cred că sunt nouă, dau câte nouă, cei ce cred că sunt 12, dau câte 12; cei ce cred că sunt 24, dau câte 24, iar cei ce cred că sunt **99**, dau nouăzeci şi nouă de colaci şi lumini [1].

La starea cea dintâi, adică în ograda sau curtea casei, pe lângă cele arătate mai sus, în toate ţările locuite de români este datină de a se da peste sicriu nu numai bani şi colăcei, ci încă şi multe alte obiecte de sufletul celui repauzat, mai ales însă hainele pe care a stat şi alte haine de ale acestuia, apoi vite şi cu deosebire dintre cele curate, care sunt bune de mâncat şi anume: o vacă, junincă sau viţică; una sau mai multe oi, mioare sau mieluţe, un mascur, rar când şi cai; din galiţe: o gâscă, o găină sau un cocoş; în fine, un colac, o sticlă sau ulcică cu apă curată şi o lumină [2].

În Ţara Românească şi anume în Vrancea se dau nouă gulere de cămeşă cusute frumos cu arnice şi nouă monezi [3].

În Moldova, judeţul Suceava, afară de hainele pe care a stat mortul se mai dau, atât neamurilor cât şi străinilor, cu deosebire însă celor sărmani, încă şi tot felul de vite şi mai ales de oi [4].

În Transilvania, districtul Năsăudului, îndată după ce se scoate mortul din casă afară, neamurile îngenunche lângă sălaş, preotul şi ceilalţi funcţionari bisericeşti îndeplinesc ceremoniile prescrise, iar după ce ceremoniile acestea s-au îndeplinit se împart copiilor colăcei, iar celor mai mari li se dă peste sălaş băutură şi pâne [5].

În Munţii Apuseni ai Transilvaniei este asemenea datină ca, înainte de ce se punee conductul funebru în mişcare, să se împartă *pomana* sau *pausul*. Fiecare fruntaş al satului primeşte la această ocazie câte o doniţă, ceilalţi câte o oală, un colac şi o luminiţă de ceară, iar copiilor li se îm-

[1] Dat. rom. din Berchişeşti, com. de G. Velehorschi şi a celor din Stupca, com. de Al. Baciu: „De acasă până la biserică dau peste mort 24 de cruceri, cu care plăteşte mortul cele 24 vămi, prin care să treacă".

Dat. rom. din Balaceana, com. de M. Jemna: „În Balaceana este datină de a se face 24 colaci, a se implânta în fiecare câte 1 cr. şi a se da apoi pe drum peste sălaş, ca să aibă sufletul pe cealaltă lume cu ce plăti cele 24 vămi prin care va trebui să treacă".

Dat. rom. din Câmpulung, com. de Gheorghiu: „Pe drum, până la groapă, se dau peste sălaş 12 cr. pentru că se crede că pe cealaltă lume se află 12 *zaplazuri*, unde stă tot câte un străjer, căruia trebuie să-i plătească ca rohatcă 1 cr.); — Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174: „Copiilor se împart 99 *colăcei* (covrigi) cu câte un creiţar, pentru motivul că ar fi *99 de vămi* prin care trebuie să treacă mortul".

Com. de T. Simon: „Se crede că sunt 12 vămi, deci neamurile mortului simbolizează plătirea vămilor prin aceea că de 12 ori dau câte 1 cr. sau câte un zeceriu (10 cr.) la câte un copilaş".

[2] În Boian, Mahala, Ostriţa şi Horecea, com. de G. Tomoioagă; în Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu; în Badeuţ, com. de Av. Macovei; în Stulpicani, com. de N. Cotlarciuc: „Singur am avut ocazia de a vedea cum a dăruit unei femei o păreche de cai înhămaţi la o căruţă"; în Rădăşeni, Baia şi Mălini, din Moldova, com. de Tot. Zaharescu, A. Pletosu şi N. Nistor; — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 27.

[3] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 27.

[4] Dict. de A. Pletosu şi M. Nistor, în „Şezătoarea", an. I, Fălticeni, 1882, p. 40: „Au nenorocitul obicei, priincios boalelor epidemice, când pleacă la biserică şi scot cadavrul afară, straiele mortului le pun deasupra lui, începând a lua câte una şi le dau de pomană, alăturea cu colac şi lumânare. Din vite caută a da cei mai bun popii şi la parte din ceilalţi câte o oaie sau miel".

[5] Com. de T. Simon.

part 99 de *colăcei* sau covrigi cu câte un creițar pentru motivul că ar fi 99 de *vămi*, prin care trebuie să treacă mortul [1]

Pe la Ponor, la înmormântarea unui om de frunte, îndată ce se termină *prohodul* său, cum se spune în Bucovina *starea primă*, o muiere înrudită cu mortul și bine informată despre obiectele pe care le-a lăsat, ca să se împartă, mai întâi dă peste sicriu vreunuia din căseni sau vecini o găină și apoi preotului o traistă, merindărița, o lumină, un colac, numit *ogrăza, colțoni* sau un cot de pănură de lână, și o păreche de *mâneci* sau doi coți de pânză albă. De asemenea, tot peste sicriu, împarte căsenilor, vecinilor sau săracilor și hainele mortului.

Dacă mortul e unul dintre cei mai de frunte, tot peste sicriu se împart și vite preotului, cantorului, rudeniilor, vecinilor. Fiecare se cheamă cu numele și dându-i-se peste sicriu o *lumină* și *o ogrăza*, i se spune cu glas tare : „a lăsat mortul ca tu să capeți o vițea, mieluță, stup, junincă", etc [2].

În districtul Siretului, Rădăuțului, Sucevei și Câmpulungului din Bucovina atât obiectele cât și vitele, respectiv galițele amintite mai sus, le dau sau săracilor în genere sau neamurilor celor mai de aproape sau la niște fini, fine și cumătri care sunt mai nevoiași. În satele românești din districtul Cernăuțului însă, precum, bunăoară, în Boian, Hlinița, Mahala, Ostrița, Horocea și altele, vitele se împart mai numai la cei de casă, rar când și la neamurile cele mai de aproape și asta din cauză că vita să nu iasă din ogradă. Cu toate acestea însă și românii din satele de pe urmă, până chiar și cei mai sărmani, cred și spun că, dacă n-au dat sau cel puțin n-au menit măcar la unul din cei din casă vreun *capăt de vită* de sufletul celui mort, atunci, desigur, trebuie să iasă, adică să piară vreo vită la casa respectivă. Ba unii cred și spun că, dacă se întâmplă să piară vreo vită înainte de repauzarea celui mort, vita respectivă a fost în norocul lui și aceea s-a dus ea înaintea repauzatului [3].

Atât vitele cât și galițele menite a se da de sufletul celui repauzat, se spală mai întâi pe picioare, ca să fie cât se poate de curate, se udă apoi cu puțină apă proaspătă și curată și abia după aceea se dau dimpreună cu-o lumină de ceară aprinsă și cu un colac și anume : cele mai ușoare peste sălaș, iar cele mai grele și pe dinaintea mortului, rostind în același timp cuvintele : *„Primește de sufletul tătuchii, mămuchii"* etc. sau *„să fie de sufletul surorii, fratelui, fiicei, feciorului* N.N.", etc [4].

Precum se luptă omul în lumea aceasta trecătoare cu o mulțime de nevoi și neajunsuri, tot așa crede poporul că are el să se lupte și după trecerea sa în cealaltă lume, până ce ajunge la locul ce i se hotărăște amăsurat faptelor sale de pe pământ. Drept aceea, toate obiectele și animalele ce i se dau în decursul stărilor de suflet au scopul lor hotărât. Nemică nu se dă de pomană fără oareșicare scop și folos în viitor.

Așa crede poporul, că mortul, până ce ajunge la locul hotărât, trebuie să treacă mai întâi printr-un foc foarte mare și periculos. Deci, hainele ce i se dau de pomană, le ia subsuoară și ducându-le cu sine pe cea-

---

[1] Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174.
[2] Idem. p. 177—178.
[3] Com. de G. Tomoioagă.
[4] Com. de V. Turtureanu și G. Tomoioagă precum și de alți români din Bucovina.

laltă lume, cum ajunge la focul din cestiune se îmbracă cu dânsele și așa trece el prin foc. Hainele ard, iar el rămâne neatins de para focului, iese de cealaltă parte de foc, unde șade Maica Domnului care, văzându-l scăpat, îl cârmuește mai departe [1].

Despre *oaie*, care e considerată de cea mai curată și nevinovată dintre toate animalele, se crede că, scuturându-se de apa cu care a fost stropită, stinge cu dânsa nu numai focul prin care are să treacă sufletul celui repauzat în calea sa ce duce spre locul predestinat, ci chiar și focul cel nestins al iadului în care cade sufletul celor nebăgători de seamă, indiferenți și neascultători de poruncile dumnezeiești. Ba *oaia*, fiind simbolul nevinovăției și al sfințeniei, nu se teme, după credința poporului, nici chiar de diavoli, ci ea mergând și intrând, fără frică, în iad, răcorește sufletul celui ce se muncește, prin stropirea apei de pe lâna sa, de văpaia iadului și-i alină arsurile și rănile cauzate prin focul cel nestins [2].

Mai departe crede poporul că murind o femeie îngreunată și dându-se o *oaie a făta* de pomană peste raclă, după ce a scos-o din casă afară, va naște pe cealaltă lume copilul, iar dacă nu dau oaie de pomană, atunci nu poate naște copilul, ci rămâne într-însa înădușit [3].

Vaca, junca sau *vițica*, care se dă de pomană, însemnează că laptele ce-l va da aceasta va curge până la al șaptelea neam și că, prin urmare, va avea neîntrerupt lapte pe cealaltă lume [4].

Masacrul însemnează că, dacă omul n-a făcut nici o fântână în viața sa, ca să aibă pomenire în cealaltă lume, fiind sufletul său însetat, trebuie să bea din scurmătura mascurului din care izvorăște apa [5].

Gâsca, care se dă de pomană, când e sufletul foarte însetat, se duce la o apă, se scaldă și întorcându-se apoi îndărăpt, plină de apă pe aripi, stropește sufletul și-l răcorește [6].

Găina, atât cea care se dă de pomană la starea primă peste sălaș, cât și cea care se dă mai pe urmă peste groapă și despre care vom vorbi la locul său, se crede că se duce pe cealaltă lume înaintea sufletului și scormolind și scociorând prin buruiene și spini, îi face loc și cărare, ca să aibă pe unde merge [7].

Poporul român calculează orele nopții totdeauna după cântarea cocoșilor. *Cocoșul* e pentru dânsul cel dintâi vestitor al luminii și ca atare, după credința sa și cel mai mare și neîmpăcat dușman al tuturor spiritelor necurate și răutăcioase, care umblă noaptea și comit o mulțime de fapte rele și înspăimântătoare. Când cântă cocoșul atunci dispar toate spiritele necurate, toate schimele și toate nălucile. Chiar și diavolul cel mai mare peste toate spiritele necurate, cum aude cocoșul cântând, îndată se face și el nevăzut [8].

Prin urmare, cocoșul ce se dă peste sălașul mortului, de sufletul acestuia, însemnează că el în cealaltă lume va anunța sufletului orele ; — va înspăimânta și depărta prin cântarea sa pe diavoli, ca să nu se apropie de sufletul pentru care a fost dat de pomană ; — va ținea în ciocul său cum-

[1] Credința rom. din Bilca, com. de Justin Cârdei, stud. gimn.
[2] Com. de G. Tomoioagă.
[3] Com. de M. Bărbuță din Crasna.
[4] Idem.
[5] Cred. rom. din Baia, com. de T. Zaharescu.
[6] Idem.
[7] Idem.
[8] S. Fl. Marian, *Ornitologie...*, II, p. 242, 244.

penele de la vămile văzduhului și nu va lăsa pe diavoli, ca să facă oareșicare vicleșug, și trecând sufletul prin focul, despre care am vorbit mai sus, el va zbura pe deasupra focului, îl va stropi și răcori cu apă, ca să poată trece mai departe. În scurt zis, cocoșul îi va servi ca anunțător ale orelor și apărător contra spiritelor celor necurate și rele, care vânează sufletele oamenilor.[1]

În fine, *colacii* și *crucerii* sau *banii* ce se dau la toate stările peste sălaș, însemnează ca sufletul să aibă cu ce plăti vămile din cealaltă lume, prin care este nevoit să treacă până ce ajunge la locul de odihnă, iar luminile ce se dau dimpreună cu colacii, ca să aibă ce aprinde și cu ce lumina, când va trece prin aceste vămi foarte periculoase[2].

Datina și credința aceasta este foarte răspândită și în Banat.

Un bocet din comitatul Caraș-Severin, care amintește despre datina și credința aceasta, sună precum urmează :

Paș N.N. paș
Pe cal nainte.
Dar fie-ți d-aminte,
Că-ți-or ieși nainte
Pui de grăurei
Tare mititei,
Viderea ți-or cere.
Tu seama să iai
Și să nu le-o dai.
Că ți-o sări-nainte
Tată d-ala tău
Cu nouă bănuți
Tu lor de li-i da
Te-i descumpăra.
Paș N.N. paș
Pe cale nainte
Să-ți fie d-aminte
Pui de golumbei
Mândri, sprintenei
Pașul ți-lor cere.
Tu seama să iai
Și să nu ți-l dai.
Că măicuța ta
Ea, iar mi-o sări
Cu olcuță nouă.
Tu lor de li-i da
Te-i descumpăra.

Paș N.N. paș
Pe cale nainte
Să-ți fie d-aminte,
Ți-or ieși nainte
Pui de golumbele
Tare sprintenele,
Graiul ți l-or cere.
Tu seama să iei
Și să nu ți-l dai
Că ți-or mai sări
Frații și surorile
Cu nouă colaci
Dar de li-i da
Te-i descumpăra.
Paș N.N. paș,
Pe cale nainte
Să-ți fie d-aminte
Că ți-l-or ieși-nainte
Pui de grăurei
Graiul ți l-or cere,
Tu seama să iai
Și să nu ți-l dai.
Că ție ți-o sări
Soția d-aia ta
Cu nouă creițari
Și lor de li-i da
Te-i descumpăra ![3]

[1] Com. de G. Tomoioagă și alți români din Bucovina. O seamă de români însă precum bunăoară cei din Stulpicani cred, după cum mi-a comunicat Nic. Cotlarciuc că, cocoșii nu sunt curați, pentru că ei vin prea mult în atingere cu dracii, care îi scoală din somn de cântă drept la miezul nopții și care se țin necontenit de dânșii. Totuși cred și spun și aceștia că dracii, cum aud vreun cocoș cântând, îndată crapă".

[2] Cred. rom. din Badeuț, com. de Av. Macovei, preot : „La fiecare stare se dau monede de pomană, ca să treacă mortul, în urma acestui tribut plătit, mai ușor peste vămi" ; — Bilca, com. de Justin Cârdei, stud. gimn.

[3] Com. de Ioan Popovici, învățător.

Puii de grăurei şi cei de *golumbei* sau *golumbele*, despre care ne spune bocetul că ies înaintea sufletului şi-i cer paşul, adică cartea de legitimare, graiul şi vederea, sunt spiritele cele necurate, care stau de strajă sau pândă lângă vămi şi despre care vom vorbi mai pe larg în unul din capitolele următoare.

În fine, Ioan Becinéaga scrie cu privire la credinţa românilor bănăţeni despre vămi şi la datina acestora în decursul stărilor, următoarele :

„După mitologia daco-romană, după credinţa poporului român de astăzi, de la pământ până la al treilea cer sunt nouă vămi şi la toată vama sunt diavoli şi furi cu dinţi rânjitori care cer sufletul călător de la îngerul conducător, acuzându-l de grele păcate, ce a comis în viaţa timpurană.

Pentru a scăpa sărmanul suflet de grele învinuiri şi prin urmare şi de iad, unde ca păcătos are a fi maltratat pentru eternitate, poporul român şi în special femeile se îngrijesc de sufletul repauzatului, dându-i nouă creiţari, nouă colaci şi nouă lumini, toate numite sau menite cu : „Doamne primeşte să fie *arangelului*" — fireşte îngerului care conduce sufletul ; apoi : „Doamne primeşte să fie vameşilor". Sufletul, ajungând la vămi, dă la toată vama, ca mită, un crucer, un colac şi o lumină de ceară.

Sufletul, astfel răscumpărat, zboară de la pământ, din această vale a necazurilor, din acest loc depravat plin de intrigi, invidie şi necaz în cea lume, unde este veselie eternă, acolo în lumea nevinovaţilor, în patria amoroşilor şi în corul îngerilor cereşti" [1].

[1] Ion Becineaga, *Zorile, datine populare*, în „Familia", an. XI, Budapesta, 1875, p. 269.

XXII

Podurile

Fiecare om, mutându-se din viața aceasta, trebuie, după închipuirea poporului român, înainte de a ajunge întru împărăția cerului, să treacă peste o mulțime de râuri și păraie unele mai mici, mai înguste și mai lesne de trecut, iar altele mai mari, mai late și mai adânci peste care nimeni nu e în stare să treacă fără de ajutor.

Neamurile mai de aproape ale celui repauzat, voind a-i înlesni cât se poate de mult trecerea și peste aceste râuri, îi aștern în cale în decursul petrecerii sale de acasă și până la mormânt în diverse locuri și anume : pe pragul casei sau al tindei, apoi lângă poarta ogrăzii, la răspântii și în crucile drumului, la intrare în curtea bisericii și în țintirim, sau pe pragul ușii de la biserică și cel de la portița țintirimului, dar mai cu seamă pe la toate podurile, punțile, râurile, pâraiele, șanțurile și gârlele cele mai însemnate, peste care trebuie să treacă cortegiul funebral, câte o bucată de pânză curată de casă și cam de trei coți de lungă sau câte un ștergar ori câte o păreche de mâneci, ori o năframă care, în cele mai multe părți din Bucovina, se numesc *poduri*, în unele însăși *punți* [1].

Pe lângă fiecare dintre *podurile* acestea care se aștern totdeauna de-a curmezișul drumului și peste care trece mortul sau mai bine zis cei ce duc sicriul cu mortul, în multe locuri precum, bunăoară, în Boian, Mahala, Siret și Bosanci, se mai pune încă și câte un colac sau o bucată de pâne ori o franzelă și câte o lumină de ceară galbenă [2].

În unele sate precum, bunăoară, în Boian și Stupca, unde este datină de a se așeza podurile din cestiune, mai cu seamă pe lângă punți și pâraie, se leagă în fiecare corn al pânzei, adică al podului și câte un cruceriu [3].

În alte sate însă, când trec cu mortul, peste un pârâu în loc să lege *grițarii* în cornurile pânzei, o rudă de a celui repauzat aruncă un grițar sau în pârâu sau pe deasupra acestuia, iar după ce a trecut cortegiul de cealaltă parte, aruncă altul îndărăpt, fără însă a se uita înapoi [4].

[1] Dat. rom. din Boian și Mahala, com. de V. Turtureanu, preot ; a celor din Ropcea, com. de I. de Cuparencu, stud. gimn. ; a celor din Bilca, com. de Just. Cârdei, stud. gimn. ; a celor din Badeuț, com. de Av. Macovei, preot ; a celor din Bosanci, com. de G. Tomoioagă, cant. bis. și I. Blându, stud. gimn. ; a celor din Berchișești, com. de G. Velehorschi, stud. gimn. ; a celor din districtul Câmpulungului și al Dornei, auzit de la mai mulți inși.

[2] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac, V. Turtureanu, preot și I. Blându, stud. gimn.

[3] Com. de V. Turtureanu, preot și Al. Baicu, stud. gimn.

[4] Com. de Sam. Petrescu, preot și At. Gherman, stud. gimn.

În ţinutul Dornei, din contră, când trec peste o apă, dau fiecărui copil câte un cruceriu de pomană [1].

Fiecare *pod* nemijlocit după ce a trecut mortul peste dânsul se rădică de jos şi se dă dimpreună cu colacul, lumina şi crucerii, legaţi prin cornuri unuia dintre petrecători, de regulă unei femei sau unui bărbat sărac, de pomană [2].

În unele sate, după cee s-a rădicat de jos, se păstrează până după înmormântare şi abia atuncea se dau unor femei sărace, de pomană, anume ca, dacă e o bucată de pânză să-şi facă cămeşă dintr-însa, iar dacă e ştergar, să-l aibă de îmbrobodeală [3].

În unele locuri neamurile cele mai de aproape ale mortului dau unei femei sărmane o bucată de pânză curată sau mai multe ştergare frumoase, ca să le aştearnă ca poduri.

Femeia, luând pânza sau ştergarele, le aşterne mai întâi pe pragul casei, apoi la ieşirea din ogradă, la toate încărniturile drumurilor pe unde trece îngropăciunea, la toate stările, în fine, înaintea uşii ţinterimului şi a bisericii, iar după îngropăciune rămân femeii care le-a tot întins [4]

Şi iarăşi în unele părţi este datină ca pânza ce s-a aşternut pe pragul casei precum şi cea care se aşterne dinaintea ţintirimului, să nu se dea de pomană, ci, luând-o de jos şi ştergându-se cu dânsa, s-o puie sau în sicriu alăturea cu mortul sau s-o arunce în groapă înainte de ce se acoperă mortul cu ţărână [5].

Podurile sau punţile acestea, care în cele mai multe părţi se încredinţează unei femei cunoscute, ca să le aştearnă în calea mortului, se pun, după unii, cu scopul ca mortul, când va ajunge la râurile sau păraiele de pe cealaltă lume, să nu fie nevoit a trece de-a-notul [6] sau neputând trece, să nu fie constrâns a rătăci încolo şi încoace pe pământ [7], ci, din contră, să aibă peste ce trece, crezând că fiecare bucăţică de pânză sau ştergar în cealaltă lume se preface într-un *pod* sau *punte*, care se întinde peste apele cele mai mari şi mai greu de trecut şi peste care sufletul poate apoi trece tocmai ca şi peste oricare *pod* sau *punte* din lumea aceasta [8].

[1] Dict. de M. Ursaca.

[2] Dat. rom. din Boian şi Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu, preot; a celor din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu; „În Ropcea la fiecare *pod*, ce se pune, se dă şi câte un colac cu lumânare aprinsă pe deasupra raclei cu mortul, la săraci sau copii de sufletul mortului"; a celor din Suceava, com. de D. Curiş, stud. gimn.; a celor din Bosanci, com. de I. Blândul; a celor din Balaceana, com. de J. Jemna; a celor din Berchişeşti, com. de G. Velehorschi, stud. gimn.

[3] Dat. rom. din Stupca, com. de Al. Baciu, stud. gimn.

[4] Dat. rom. din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.; a celor din Câmpulung, com. de V. Gheorghiu, stud. gimn. şi a celor din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu, stud. gimn.

[5] Dat. rom. din Suceava, com. de D. Popovici, stud. gimn. şi a celor din Todireşti, com. de I. Avram, stud. gimn.

[6] Cred. rom. din Câmpulung, com. de V. Gheorghiu: „când trec peste un pod sau pârâu, întind o pânză, ca să nu treacă mortul prin apă".

[7] Cred. rom. din Stulpicani, com. de Nic Cotlarciuc: „despre pod se crede că peste dânsul trece sufletul când nu poate trece aşa. Dacă nu se pune pânza aceasta, atunci rămâne sufletul rătăcind pe pământ".

[8] Cred. rom. din Bilca, com. de Just. Cârdei, stud. gimn.: „Ştergarele se pun mai ales dacă trece mortul peste un pârâu, crezând poporul că mortul are să treacă şi pe cealaltă lume peste ape, iar ştergarele se fac atunci în poduri". Credinţele românilor din Ropcea, com. de I. de Cuparencu, stud. gimn.: „ştergarele puse peste pod sau punte, înseamnă că mortul, adică sufletul lui, nu va afla împiedecări în

După credința unora însă *podurile*, ce se pun în calea mortului, stau în legătură cu *puntea raiului*, despre care am amintit mai sus că e foarte îngustă și foarte cu anevoie de trecut. Deci sufletul, după ce a trecut acuma prin toate *vămile*, ajungând la *puntea raiului*, care se află nemijlocit înaintea raiului, așterne pânza ce i s-a pus în cale, când a fost petrecut la mormânt, peste puntea aceasta și așa trece mai departe. Cui nu i s-a pus pod în această lume, aceluia nici în cealaltă lume nu i se pune [1].

Cauza însă : de ce se pune în calea mortului numai pânză, ștergare și năfrămi de pânză, e pentru că fiind pânza foarte chinuită, să afle sufletul ușurință în lumea viitoare [2].

Luminile care se dau de pomană împreună cu *podurile*, însemnează că mortul, când are să treacă peste vreun pod și mai ales peste *puntea raiului*, le aprinde, ca să-i lumineze și așa trece mai departe [3].

Iar *colacii* și *grițarii* care se dau, în același timp, de pomană, precum și aceia care se aruncă în apă, sunt meniți pentru *vămi* sau mai bine zis pentru *stâlpii podului*, pe care trebuie mortul să-i plătească înainte de ce trece [4].

Dacă nu s-ar lega cruceri în cornurile ștergarului sau nu s-ar arunca peste apă ori în apă, când trec cu mortul peste un pârâu, atunci lesne i s-ar putea întâmpla sufletului ceva în decursul trecerii sale până ce ajunge la rai [5].

Tot așa fac și românii din Moldova și Țara Românească. Aceștia, când trec cu mortul peste vreun pod, pârâu, gârlă sau râu, asemenea aruncă în apă o para sau ban, care însemnează *plata podului* [6].

Ce se atinge de *poduri* și în aceste țări, mai ales însă în Moldova se întinde pe pragul porții casei o pânză albă sau o năframă peste care trece convoiul funebru, a doua pânză se așterne la jumătatea drumului și o a treia pe pragul porții de la biserică ; când se trece peste acele pânze se aruncă câte o monedă peste ele, apoi se dau de pomană la săraci pentru sufletul repauzatului, împreună cu o lumânare, un colac și monezile aruncate.

cealaltă lume". Cred rom. din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac : „Se crede că numai dacă se pun poduri de acestea poate mortul străbate în drumul ce-l face către cealaltă lume". Cred rom. din Bosanci, com. de I. Blândul, stud. gimn. : „Pânza se cheamă *punte* și cred că mortul trece pe ea". Cred. rom. din Fundul Moldovei, com. de C. Mercheș și I. Tonigariu, stud. gimn. : „Pânza înseamnă *pod* sau *punte*, ca să aibă pe ce trece râurile din cealaltă lume".

[1] Cred. rom. din Balaceana, com. de M. Jemna, stud. gimn. și a celor din Câmpulung, com. de V. Burduhosu, stud. gimn.

[2] Cred. rom. din Mănăstioara, dict. de Elisaveta Agapi.

[3] Cred. rom. din Bosanci, com. de V. Blându și a celor din Câmpulung, com. de V. Burduhosu.

[4] Cred. rom. din Stupca, com. de Al. Baciu și a celor din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu.

[5] Cred. rom. din Crasna, com. de Al. Gherman, stud. gimn.

[6] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 25—26 : „Dacă se întâmplă că mortul să treacă peste un pod, atunci unul din neamurile repauzatului aruncă în apă un ban, adică plătește podul". — Gr. Tocilescu, „Revista pentru istorie..." an. II, București, 1884, vol. III, p. 287, — Ioneanu, *op. cit.*, p. 39 : „Dacă un mort se trece peste o apă una din rudele lui aruncă în acea apă un ban, plata podului".

Aceste *poduri alegorice* închipuiesc punţile ce are să treacă sufletul mortului, ca să ajungă la uşa raiului, iar monezile pentru ca să plătească *vămile,* de aici şi zicerea : „plăţile să-ţi fie vămile“ ! [1]

În comuna Baia din judeţul Suceava, plaiul Muntele, în Moldova, când scot mortul din casă îl pun *pod* la prag, apoi la poartă, la vreo punte, pod sau şanţ, precum şi la portiţa bisericii, o bucată de pânză cu vreo câţiva bani într-însa, şi după ce au trecut cu mortul, o dau de pomană. Pânza aceasta însemnează podul ce se întinde peste apele de pe cealaltă lume, peste care are să treacă sufletul. Cu cât mai multe poduri de acestea se dau de pomană, cu atât e mai bine [2].

În comuna Rădăşeni, acelaşi judeţ, podurile se pun tocmai ca şi în Bucovina. Iau adică un val de pânză de casă şi tăind-o în 12 bucăţi, pun 12 poduri peste punţi, poduri, şanţuri, iar unde nu sunt de acestea, pun şi în alte locuri, numai să se împlinească numărul de 12. O seamă pun chiar până la 24 de poduri, iar unii şi cu deosebire cei mai sărmani pun, de regulă, numai trei.

Mulţi inşi şi mai ales cei cu dare de mână, pun în loc de pânză, cămăşi cusute.

Cui nu i se pun *podurile,* acela nu poate trece peste apele din cealaltă lume, ci rătăceşte necontenit pe lângă ţărmurile lor [3].

În fine, în comuna Boroaia, înainte de a scoate mortul din casă, aştern între pragul casei în care a stat mortul şi între pragul din afară, unul dintre cele mai frumoase şi mai scumpe lăicere ; iar pe pragul din afară pun în acelaşi timp o perină.

Aceste două obiecte care, după ce au trecut cu mortul peste dânsele se dau preotului funcţionar de sufletul celui repauzat, însemnează ca mortul să aibă în cealaltă lume pe ce se culca [4]. Căci se crede că, precum în lumea aceasta, aşa şi în celaltă oamenii vor ave patul şi aşternutul lor pe care vor odihni.

Dovadă despre această credinţă avem şi următorul bocet din Transilvania. districtul Năsăudului :

Roagă-te cui te-i ruga,
Roagă-te lui Niculai,
Să-ţi facă un pat în rai.
La capătul patului
Meri cu mere rotungioare,
Cu frunzele rotogoale ;

[1] T. T. Burada, *op. cit., p. 26* ; V. Alecsandri, *op. cit., notă,* p. 140 ; A. Lambrior, *op. cit.,* p. 153 : „Atât la scoaterea mortului din casă, cât şi la fiecare oprire în drum, femeia repauzaului dă de pomană câte o bucată de pânză numită *pod,* însoţită de o lumânare de ceară. Acestea închipuiesc podurile ce are a le trece sufletul răposatului în cealaltă lume până va ajunge la rai“. — M. Nistor, româncă din Mălini, jud. Suceava : „În Mălini se pun de regulă numai trei poduri şi anume : unul acasă, unul la mijlocul drumului şi unul la biserică. Aceste *poduri* însemnează punţile de pe lumea cealaltă“.

[2] Com. de Titu Zaharescu, stud. gimn. de loc din Baia.

[3] Dict. de Sf. Sa părintele G. Lateş şi A. Pletosu.

[4] Dict. de Sf. Sa părintele G. Lateş.

În pat să te odihneşti,
În umbră să te răcoreşti [1].

În Basarabia, obiceiul de a se face *poduri*, când se scoate mortul din casă, se păstrează peste tot locul ; se pune chiar pe pragul uşii o cergă, un *lăvicer* sau un prosop şi deasupra o perină şi o strachină cu mâncare ; atât perina cât şi strachina se dă de pomană pentru ca să aibă pe ce se culca şi ce mânca mortul pe cealaltă lume [2].

[1] Com. de T. Simon.
[2] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 26—27.

XXIII

Prohodul

Cum au ajuns și au intrat în biserică, dacă mortul a fost dus cu năsălia, se pune dimpreună cu aceasta în pridvor sau în despărțitura bărbătească, adică în naus, iar dacă a fost dus în car, căruță, sanie sau pe umeri, se pune pe un fel de catafalc sau pe două scaune. În același timp se pun împrejurul lui, atât în dreptul capului cât și la picioare, de o parte și de alta, câte un sfeșnic cu o lumnină mare pe dânsul, la cap alt sfeșnic cu toiagul, iar deasupra sicriului în dreptul pieptului sf. evanghelie cu o cruce peste dânsa.

După ce s-a așezat astfel și după ce s-au aprins acuma toate luminile de prin prejurul său precum și unele din biserică, începe preotul *prohodul,* care se face după cum prescrie *„rânduiala îngropării mirenilor"* tipărită în fiecare rugăciunariu sau molitvelnic și care pentru cei înaintați în vârstă e ceva mai lung și din cauza aceasta durează mai mult, dar pentru copii mai scurt, căci aceștia se socotesc a fi siguri de împărăția cerurilor pentru nevinovăția lor [1].

În multe locuri, atât din Bucovina cât și din Moldova [2] este datină ca nemijlocit după începerea prohodului unul dintre neamurile mai de aproape ale repauzatului să împărțească tuturor celor prezenți câte o lumină de ceară galbenă sau și câte una albă, pe care le țin apoi aprinse tot timpul cât durează prohodul, iar după aceea, stingându-le le rămân lor.

În comuna Baia, din județul Suceava, în Moldova, dacă moare un părinte sau un frate, fiii, despectiv frații și surorile mortului, țin câte doi la un capăt al sicriului în timpul, când se află acesta în biserică, lumânări aprinse în mână [3].

În unele părți din Transilvania și Banat, dacă biserica, e departe de locuința celui repauzat sau dacă repauzatul a fost un om sărac și neamurile sale nu sunt în stare să-i facă pompă mare, atunci preotul îi citește prohodul pe scurt în *sobă* (chilie) sau afară și după sfârșirea acestuia, împărțindu-se lumini și cârpe atât preotului cât și cântăreților precum și la cei ce duc mortul, crucea ori stâlpul se pornesc cu dânsul drept la țintirim, unde îl înmormântează [4].

La românii din Macedonia, i se citește sau în biserică, ca și la noi sau dinaintea intrării în biserică [5].

[1] Vezi despre aceasta și A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153—154.
[2] Dict. de Sf. Sa părintele G. Lateș, preot în Rădășeni.
[3] Com. de Titu Zaharescu, stud. gimn., de loc din Baia.
[4] Com. de Rom. Simu și I. Popovici.
[5] Dim. Bolintineanu, *Călătorii la românii din Macedonia*, p. 91.

În Bucovina se citeşte prohodul dinaintea bisericii numai celor ce au murit de o moarte molipsitoare, precum şi femeilor ce au murit îndată după naştere şi cărora n-a apucat a li se citi *rugăciunea de curăţire*. Dacă însă li se citeşte rugăciunea aceasta, chiar moarte fiind, atunci e iertat a se băga şi în biserică.

În multe părţi, atât din Bucovina cât şi din celelalte ţări locuite de români, pe lângă adevăratul prohod, este datină de a se citi, mai ales dacă repauzatul e înaintat în vârstă, încă şi *rugăciunile iertăciunii de tot blestemul şi afurisenia* în decursul cărora, când rosteşte preotul cuvintele : *„dezleagă pe adormitul robul tău N.N.“*, sau *„iartă robului tău N.“* fiecare petrecător, care se află de faţă, zice : *„Dumnezeu să-l ierte“*.

Dacă repauzatul a fost un fruntaş şi om cu vază în comuna sa, dacă a fost o muiere evlavioasă şi mamă bună, sau un fecior ori fată mare, de la care mult bine s-ar fi putut aştepta, atunci nu numai că petrecerea i se face cu cea mai mare pompă şi prohodul i se citeşte în biserică, ci totodată, după sfârşirea rugăciunilor de iertăciune, i se ţine şi o *iertăciunee*, adică o cuvântare în care se amintesc faptele cele mai însemnate şi demne de urmat din viaţa sa [1].

În vechime era datină atât în Bucovina cât şi în Transilvania de a se lua iertăciune în numele celui mort nu numai în proză, ci şi în versuri, care au se recitau ca un fel de oraţie au că se cântau de către cantorul bisericesc ori de câte un alt orator sau cântăreţ, care cele mai de multe ori, singur le-a compus.

Ca dovadă despre această datină, uzitată în timpul prezent, mai mult în Transilvania şi Ungaria, ne poate servi următoarea iertăciune versificată din Transilvania, care mi-a comunicat-o B. Iosif şi care a devenit acum poporală :

Taica care-a adormit
Prin mine cel umilit
Se roag-acum de iertare,
Cu obidă şi cu jale.
Mai întâi şi mai de grabă,
La a lui soţie dragă.
Strigând tare şi grăind
Şi din inimă oftând :
Oh ! iubita mea cea dulce
De la tine nu m-aş duce
Dar dacă a rânduit
Acela ce ne-a zidit
Acum să ne despărţim
Mai mult să nu ne-ntâlnim.
Noi că ne vom despărţi
Şi mai mult nu ne-om tâlni.
Tu rămâi de mine-n pace,
Că eu alta n-am ce-ţi face.
Făr să rog pe Dumnezeu
A cerului archiereu
Ca de tine să grijească,
Mult bine să-ţi dăruiască.
Ce eu ţi-am greşit, mă iartă,
Ca să capeţi în cer plată.
Apoi iară mă întorc
Cu lacrimi mari ca de foc
Din inimă suspinând
Şi-al doilea cuvânt rostind
Către-a mea dulce măicuţă
De la care am supt ţâţă
Care m-a născut, crescut
Şi la şcoală m-a ţinut
De tot răul m-a cruţat
Până carte-am învăţat
Şi către-al meu fiu iubit
Pentru că-s la despărţit.
Fiind de tot năcăjiţi
Pân la inimă răniţi
Pentru c-aţi rămas de mine
Ne-aşezaţi cum se cuvine

[1] Pretutindeni în Bucovina, Transilvania şi Banat, com. de I. Popovici ; vezi şi Ioan Niţu Maeovei, *op. cit.*, p. 94.

Domnul să vă dea răbdare
La năcazul vostru mare.
Să vă mângâie la toate,
Până la ceasul cel de moarte.
Despre câte v-am greșit
În timp cât am viețuit.
Acum mă rog de iertare,
Cu-obidă și jele mare,
Ca și voi să căpătați
Mângâiere între frați.
Și-n viața cea vestită
Cunună neveștejită.
Și tu soră Anicuță
Sufleta mea și bunuță.
Ce de treabă te-ai purtat
Și bine m-ai ascultat
Eu acum-ți mulțămesc
Și mult bine îți poftesc
Și de ți-am greșit vreodată,
Trăind timp mult laolaltă
Rogu-m-acum de iertare,
Cu obidă, jele mare.
Întorcu-mă înc-o dată,
Cu inimă săgetată,
Către-al meu cuscru iubit
Pe care mult l-am dorit
Și-a Domnului preoteasă
Jupâneasa mea aleasă
Și vouă de v-am greșit
Sau cu-altceva v-am smintit
Rogu-m-acum de iertare,
Cu obidă, jele mare.
Și mă rog de patronie
La al meu fiu ca să fie
Tisturilor, tutorilor
Marilor și micilor!

Altă *iertăciune* versificată, din Bucovina și aflată într-un caiet scris în 24 Noiembrie 1846 de Gheorghe Macovei, orășan din Rădăuți, sună precum urmează:

O tu moarte mânioasă
Astăzi mă scoseși din casă
Și altă nu mi-ai dăruit
Făr-un pustiu de mormânt.
Ca să trăiesc în vecie,
Cu jale și cu urgie.
Oh, amar și grea durere,
Moarte fără mângâiere.
Eu de-acuma înainte,
Nu voi mai grăbi cuvinte.
Că iată călătoresc
Și nu mai sunt om lumesc,
Ci mă chem un lut uscat
Și ca mâni voi fi uitat.
Soarele că mi-a apus,
Din lume iată că-s dus.
Mă duc la loc de suspin
Și la un lăcaș străin.
Pentru codru-ntunecat
Ca-n mâni străine-am intrat
Grea furtună și geroasă,
Mă surpă moartea din casă.
Veniți frați de vă strângeți,
Împreună mă plângeți.
Și vă luați iertăciune,
Cu lacrimi de-ntristăciune.
Vin și tu a mea soție,
Ce mi-ai fost din cununie;
Veniți și voi copilași,
Dragii tatii cuconași;
Veniți prieteni și vecini,
Că de-acum sunteți străini.
Iată nu sunt cunoscut,
După cum noi ne-am avut.
Fiți toți veseli și voioși
Și-mpreună sănătoși.
Că iată eu m-am gătit
Și de tot m-am despărțit
Și pe drum că m-am pornit
La locuri pustii am nemerit
Și nu cunosc unde m-am oprit
Ca un nemernic pribigit
La împăratul cel ceresc.
Eu vă rog nu vă-ntristați,
Ci pe Dumnezeu rugați
Să găsesc loc înverzit
La raiul cel înflorit.
Să găsesc loc de verdeață,
Să văd a Domnului față;
Ca eu să mă odihnesc
La loc lin să mă umbresc.
Că am fost un ticălos,
Că doar voi avea folos.
Cufundat în păcat mare,
Că doar voi avea iertare.
Că acest cumplit pahar,
Îmi pare foarte amar.
Oh, ce pahar veninos,
Oh, mă surpă de tot jos.

Şi m-am dat în periciune,
În moarte şi putregiune.
Ci dar şi voi vă gătiţi
Şi pentru-aceasta gândiţi
Că, ca mâne să căutaţi
Cu moartea să vă-njugaţi
Că nu ştii ziua, nici ceasul
Când vi s-a închide glasul.
Vedeţi cum sunt, la ce stare,
M-am veştejit ca o floare.
M-am uscat ca o cicoare,
Nu mai am de-acum scăpare.
Unde-s fraţii cei iubiţi
Şi de-aproape cunoscuţi ?
Veniţi rude şi părinţi,
Să vărsaţi lacrămi fierbinţi.
Veniţi rude şi surori
Şi mă-npodobiţi cu flori
Veniţi dară şi voi fraţi,
Ziua bună vă luaţi.
Că raiul mi s-a închis,
Şi făclia mi s-a stins.
Şi sunt ca un vinovat,
Cu giulgiuri înfăşurat.
Cu mânurile pe piept,
Şi o moarte grea aştept.
Cu frunte posomorâtă,
Şi cu faţa veştejită.
Toată firea cea zidită,
De Domnul împodobită
În pământ a pogorât
Şi lut uscat s-a făcut...
Spălaţi-mi faţa cu apă,
Şi mă petreceţi la groapă.
Şi-mi udaţi trupul cu vin
Oh ! ca pe un rob străin.
Plângeţi fraţi şi mă iertaţi,
Ziua bună vă luaţi.
Că mă duc unde nu ştiu
Şi la voi n-o să mai viu.
Şi cuvântaţi toţi cu sete
Ca Dumnezeu să mă ierte.
Că eu, ca un vinovat
Multe voi fi şi stricat.
Acum toate le las jos,
Ca un străin păcătos.
Şi vedeţi-mi a mea stare :
Un mormânt plin de putoare ;
Rămâneţi fraţi sănătoşi,
Că iată eu am plecat
Şi-n mormânt m-am aşezat !

După citirea *rugăciunilor de iertăciune*, respectiv după ţinerea cuvântării, când încep preoţii sau cântăreţii a cânta : *„Veniţi fraţilor să dăm mortului sărutarea cea mai de pe urmă“*, atunci copiii şi rudeniile cele mai de aproape îl sărută, dacă e descoperit, pe obraz sau pe mâini în semn că-şi iau iertăciune de la dânsul, iar dacă e acoperit, atunci îi sărută numai crucea şi prietenii săi precum toţi ceilalţi creştini câţi se află de faţă. Iar începutul acestei sărutări îl face totdeauna preotul, care după ce a sărutat crucea şi evanghelia, îl binecuvintează, pe când toţi ceilalţi zic numai : *„Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească !“* [1].

Datina de a da mortului, înainte de a se înmormânta, cea de pe urmă sărutare era uzitată şi la vechii romani. Iată ce ne spune în privinţa aceasta Properţiu : „Tu vei pune cea de pe urmă sărutare pe buzele mele îngheţate, când se va vărsa asupra corpului meu o cupă plină de miresme din Siria“ [2].

Sărutarea aceasta însă care în unele locuri, mai ales unde e datină de se duce corpul descoperit până la ţinterim, se întâmplă adeseori chiar lângă groapă nemijlocit înaintea înmormântării [3] e de altmintrelea uzitată

[1] Pretutindeni în Bucovina. Vezi şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 36. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154 : „După sfârşirea prohodului vin rudele să dea mortului sărutarea cea mai de pe urmă, după care îl scot cioclii din biserică şi-l duc la groapă“.

[2] Lib. II. Eleg. XIII, v. 29.

Osculaque in gelidis pones suprema labellis
Quum dabitur Syrio munere plenus onyx.

[3] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 36.

nu numai la români, urmaşii romanilor, ci şi la alte popoare creştine de ritul ortodox oriental, precum, bunăoară, la rutenii din Bucovina.

După ce au sărutat acuma toţi sfânta cruce şi evanghelia, preotul, care s-a retras în răstimpul acesta în altar, unde şi-a strâns lumina şi tulpanul sau ştergariul, căci în cele mai multe ţări şi mai ales din Bucovina, nu îndătinează mai mult după prohod a merge cu lumina în mână până la ţintirim, iese din altar şi încheie prohodul prin binecuvântarea pomului, a pomenelor, a colivei şi a pausului.

Fiii repauzatului, respectiv părinţii sau neamurile cele mai de aproape ale acestuia, cum văd că preotul iese din altar, se apropie de pom, pomene şi colivă, le rădică pe toate acestea în sus şi prind a le huţuta în sus şi în jos tot timpul cât durează panachida, iar când cântă cântăreţii ultima *„vecinica pomenire“* sau *eterna amintire“*, atunci le rădică ceva mai sus şi apoi le lasă pe încetişorul jos.

Ceilalţi inşi care se află de faţă şi care nu pot ajunge ca să pună mâna pe ciurul în care se află pomul, pe şipul cu paus sau pe tavaua (blidul) cu colivă, se ţin cu mâna dreaptă unii de vestmintele altora sau numai pun mâna unii pe alţii [1].

Aceasta înseamnă că precum se ţin oamenii unii de alţii la sfinţirea şi rădicarea pomului şi a colivei, aşa se vor ţine şi sufletele, unele de altele când vor avea să iasă din iad [2].

Punerea mânii drepte a preotului şi a neamurilor repauzatului pe pomene, pom, colivă şi paus, iar a celorlalţi inşi câţi se află de faţă, pe umerile celor dintâi, şi ţinerea ei astfel până după sfinţirea şi rădicarea acestor obiecte, e de origine foarte veche.

La indienii, egiptenii, perşii, iudeii, grecii şi romanii cei vechi, când sacrificau animale (vite), preotul sacrificator, împreună cu ceilalţi sacrificatori, care erau de faţă, puneau mâna pe vita respectivă (nu era iertat unul în numele altuia a o face aceasta), căci socoteau a fi o simbolică străpunere a persoanei lor, prin urmare şi a păcatelor celor sacrificatori, încât prin predarea părţii pământeşti (a trupului) credeau că prin acel sacrificiu sufletul ajunge a se împreuna cu Dumnezeu [3].

În părţile acelea, unde este datină ca nemijlocit după înmormântare şi întoarcerea petrecătorilor de la ţinterim, să se facă *comândare* sau *praznic* la casa celui repauzat, atât pomul cu pomenele, cât şi coliva se trimit de la biserică îndărăpt acasă şi numai pausul se duce până la ţinterim.

În acele locuri însă, unde nu este datină de a se face în aceeaşi zi comândare la casa repauzatului, se duce până la mormânt nu numai pausul, ci şi pomul şi coliva care se împărţesc apoi, după înmormântare, la petrecători, de sufletul repauzatului sau le ia preotul şi le împărţeşte numai cu cântăreţii şi cu pălimarul [4].

Tot aşa se face şi în unele părţi ale Transilvaniei, cu acea deosebire numai că românii din această ţară gustă pe rând, ca şi în Bucovina, nu numai din colivă sau colibă, după cum o numesc ei, pentru iertarea păcatelor, ci şi din paus, zicând în acelaş timp : *„să-i fie paus“* sau *„Dum-*

[1] Pretutindeni în Bucovina şi Transilvania, com. de Rom. Simu.
[2] Cred. rom. din Transilvania, com. de Rom. Simu.
[3] Sim. Mangiuca, *Călindaru pe an 1882*, Braşov, 1881, p. 141.
[4] Com.de V. Turtureanu şi alţi români din Bucovina.

nezeu să-l ierte“ sau *„Dumnezeu să-l odihnească“*, crezând că negustând din paus şi colivă şi nerostind cuvintele acestea, repauzatul nu se poate mântui de păcate [1].

În Bucovina se crede că sufletul gustă mai întâi şi întâi din *paus* şi *colivă*, de aceea acestea două se dau întâiaşi dată de gustat [2].

În fine, sfârşind de rădicat pomul, scot mortul din biserică şi se pornesc cu dânsul spre ţinterim.

La ducerea sa spre ţinterim se observă aceeaşi ordine şi datine, ca şi până la biserică, cu acea deosebire numai că de astă dată, după cum am amintit şi mai sus, nu se face nici o singură *stare*.

Afară de aceasta trebuie să mai observăm încă şi aceea că, dacă mortul în calea sa de acasă până la biserică şi de la biserică până la ţinterim se întâlneşte cu cară încărcate cu fân sau hrană, atunci, cred românii, că au să mai moară în sat încă şi mulţi alţi inşi [3].

Ce se atinge de cântăreţi şi fluierar trebuie să notăm că ei şi de astă dată îndătinează a cânta tot drumul. Dar mai cu seamă bocitoarele, atât celea din Dacia Traiană, cât şi cele din Macedonia [4], nu încetează defel a boci, ci ele, ca şi mai înainte, bocesc diferite bocete, până ce se apropie de ţinterim.

Iar când ajung şi dau să intre în ţinterim, zic ;

Bucură-te ţinterim,
Că-ţi mai vine-un trandafir.
Da nu vine să-nflorească,
Da vine să putrezească !

Sau aşa :

Bucură-te ţinterime
Că trandafir mândru-ţi vine.
Da nu vine să-nflorească,
Ci vine să putrezească ! [5]

Sau aşa :

Bucură-te ţinterime,
Căci o floare mândră-ţi vine.
Dar nu vine să-nflorească,
Ci vine să putrezească !

Dacă mortul e mamă, în urma căreia au rămas copii :

Tat-avem şi nu ni-i bun
Mam-o bagă-n ţintirim.
Tat-avem şi nu ne crede,
Mama-i moartă nu ne vede.
De-ar fi tata cât de bun,
Tot ţipă copiii-n drum ;

[1] Com. de Rom. Simu.
[2] Cred. rom. din Bilca, com. de Justin Cârdei.
[3] „Luminătorul“, an. X, Timişoara, 1889, nr. 25, în Foişoară.
[4] D. Bolintineanu, *op. cit.*, p. 91—92 ; „După un mort vin femeile, plângătoare de profesie, ca la cei vechi“.
[5] Din Crasna, dict. de M. Bărbuţă.

De-ar fi o mamă cât de rea,
Toţi îi strânge lângă ea.
Şi la fraţi şi la surori,
Mergi pe an de două ori.
Iar la mamă şi la tată,
Mergi în toată ziua o dată [1].

Dacă mortul e bărbat însurat :

Bucură-te ţinterime,
Că şi-al meu gospodar vine.
Da nu vine de trăit,
Da vine de putrezit.
Gospodarul meu cel dulce
Stăi oleacă, nu te duce,
Să ne luăm ziua bună
În ceasul ist di pe urmă...
Te acopăr cu pământ,
Tu nu zici nici un cuvânt !"... [2]

Văzând nevasta rămasă, că bărbatul ei nu-i răspunde nemică pentru că mort fiind, nici nu are cum să-i răspundă, continuă mai departe, zicând :

Bucură-te ţinterim
Că şi eu la tine-am să vin.
Mă rog să nu bănuieşti
Un an să mai zăboveşti
Pân-băieţii s-or mări,
De nu m-or mai năcăji :
De cojoc şi de suman
De ciobote, de tulpan !... [3]

Astfel bocesc ele, de cum se apropie de ţinterim şi, după ce intră în acesta, până ce ajung lângă groapă, în care are să se înmormânteze repauzatul.

[1] Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon.
[2] Din Ciudei, dict. de M. Popescu.
[3] Din Ilişeşti, dict. de sora mea Titiana.

XXIV

Mormântul

Precum la facerea *toiagului* şi a *sicriului*, aşa şi la săparea gropii, în care are să se îngroape cel repauzat, se ia mai întâi măsura de pe mort şi după măsura aceea se sapă apoi groapa.

Dacă la săpatul unei gropi pentru un mort se ghiceşte groapa mai mare de cum trebuie, atunci se crede că va mai muri cineva din acea casă sau din neamul celui repauzat [1].

În Bucovina şi Moldova fiecare groapă se sapă sau de *ciocli* numiţi altmintrelea *gropniceri, gropari, gropaşi* şi *săpători,* iar în unele părţi ale Transilvaniei *îngropători* [2] sau şi de către alţi oameni din sat, care nu sunt înrudiţi cu cel mort [3].

În Transilvania şi mai ales în comunele Bucova, Bonţarii-de-Sus şi Bonaţarii-de-Jos, se sapă numai de către rudeniile cele mai de aproape.

În Ţara Românească, ţinutul Prahova, preotul începe mai întâi a săpa groapa, dând de trei ori cu hârleţul în pământ [4].

Atât groapa, după ce e gata, cât şi măsura acesteia se păzesc mai ales în Ţara Românească, ca să nu treacă peste ele vreun câne, căci, trecând, se crede că vor mai muri şi alţi membrii din familia mortului [5].

Intrând procesiunea în ţinterim şi apropiindu-se cu mortul de groapă, în care are să fie pus, bocitoarele din Bucovina sau mai bine zis neamurile cele mai de aproape ale repauzatului cum dau cu ochii de lutul proaspăt săpat încep a se întreba şi a zice :

De ce mi-i pământul gros ?
Că mănâncă cel frumos.
De ce mi-i pământul gras ?
Că mănâncă cel cu haz ! [6]

Tot aşa fac şi cele din Transilvania.

Iată un bocet şi din această ţară, care asemenea se boceşte nemij-

[1] Com. de Ionică al lui Iordachi Isac.
[2] Com. de Rom. Simu : „Oamenii care fac groapa şi bagă pe mort în ea, se cheamă pe aici, adică în Orlat, *îngropători.* Ei sunt parte rude de ale mortului, parte alţi oameni, care lucră pe plată".
[3] Vezi despre aceasta şi T. T. Burada, *op. cit.*, p. 35.
[4] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 35.
[5] Ioneanu, *op. cit.*, p. 36.
[6] Din Siret, dict. de Ruxandra Ienachi.

ocit după ce au intrat în ţinterim şi au dat cu ochii de lutul aruncat pe nărginile gropii :

Negrule,
Pământule !
Lăcat ai
Şi cheie n-ai
Ce încui
Nu mai descui.
Cine apuc-a-ntra sub tine,
Până-i lumea nu mai vine.
Negrule,
Pământule !
Mulţi oameni ai adunat
Şi nu te-ai mai săturat.
Mulţi oameni ai înghiţit
Şi tot nu te-ai hărănit[1].

Iar de cumva mortul e fecior holtei, atunci bocesc aşa :

Ce nuntá
E astă nuntă !
Nuntă fără ceteraş
Mirele zace-n sălaş ;
Nuntă cu steag părostit
Pe mire-l bagă-n pământ ![2]

Cele din Moldova, mai ales când mortul e un fiu sau o fiică :

Dragile mamii sprâncene
Cum s-or face buruiene ;
Dragii mamii ochişori
Cum or creşte bozişori ;
Dragile mamii mânuţe
Cum n-or mai face trebuţe ;
Dragile mamii picioruţe
Cum n-or mai face urmuţe.
Şi mămuţa, când ar şti
C-acest loc l-ai părăsi
Şi-napoi iar ai veni
Cărăruşa ţi-ar plivi
De iarbă şi de mohor
Să ştii că-i e mare dor.
De când tu m-ai părăsit
Şi de la mine-ai pornit
Cămeşa ţi s-o negrit.
Da m-oi ruga multişor
Să iei seama binişor
Să-mi trimiţi cămeşuica
Pe şuierul vântului,
Prin fundul pământului.

[1] Din Orlatu, com. de Rom. Simu.
[2] Din districtul Năsăudului, com. de T. Simon.

Că eu albă ți-oi spăla-o
Și frumos mi ți-oi usca-o
Și n-oi pune-o nici în boare
Nici undeva la răcoare
Nici în fața soarelui
Ci-n fața pământului...
Și te-i șterge pe obraz
Și-i vedea de-al meu năcaz ![1]

În Banat, din contră, cum ajung cu mortul în țințerim, o femeie dintre neamurile acestuia, muma, soția, sora, ori altă *nemotenie*, aleargă înaintea procesiunii, se aruncă în groapă și cu o maramă în mâna dreaptă atinge pereții gropii de trei ori dupăolaltă, ca și cum ar voi să-i mături și apoi iese afară [2].

După ce a ajuns acum procesiunea lângă groapă, bocitoarele încetează de bocit, iar ducătorii iau mortul cu sicriul de pe năsălie și-l pun pe doi *drucușori* sau *pari*, care sunt așezați de-a curmezișul groapei și lângă care se află încă și două *funii* sau *chingi* lungi de cânepă, numite în unele părți și *brâie* sau *taclite* [3], care servesc groparului spre slobozirea mortului în groapă.

În unele părți din Moldova, adeseori se întrebuințează în loc de funii, niște bucăți de pânză, care, după ce se lasă mortul în groapă, rămân cioclilor sau groparilor [4].

De la parii și funiile acestea vine apoi și proverbul : *„i se apropie funia de par“* sau *„i s-a apropiat funia de par“*, care se zice, de regulă, despre un om foarte slab, ce nu mai are mult până ce va muri.

După ce s-a așezat pe cei doi pari cu picioarele spre răsărit și cu capul spre apus, după cum e datina de a se înmormânta nu numai la români, ci și toți ceilalți creștini de rit ortodox oriental și după ce au încetat acuma atât fluierarii de cântat din fluiere, cât și bocitoarele de bocit, preotul începe ectenia morților sau panachida, după care adeseori ține și câte o cuvântare funebrală, mai ales dacă mortul a fost un om cu vază în comuna sa.

Sfârșind ectenia, respectiv cuvântarea, îi face *paosul* sau *apaosul*, adică îl stropește cu vin, pe alocurea, și cu untdelemn, dacă e descoperit, peste trup, iar dacă e acoperit peste capacul sicriului în formă de cruce [5].

În Transilvania, districtul Năsăudului, se stropește cu apă care se află într-o ulcică și ulcica aceea se dă de pomană la vreo copilă, ce se află de față [6].

La romani era asemenea datină de a se turna vin pe rămășițele mortului și anume după ce i se ardea corpul.

[1] Din Rădășeni, dict. de Anița Pletosu.
[2] Com. de Ios. Olariu.
[3] T.T. Burada, *op. cit.*, t. p. 36.
[4] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154.
[5] Pretutindeni în Bucovina. Vezi și T. T. Burada, *op. cit.*, p. 36—37. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154.
[6] Com. de T. Simon.

Iată ce ne spune în privința aceasta poetul Virgiliu: „după ce rămășițele mortului au fost prefăcute în cenușă și s-a stins flacăra, se spală cu vin“ [1].

Iar naturalistul Pliniu zice: „Legea Posthumie a regelui Numa zice: că rugul să nu fie stropit cu vin. Și nime să nu se îndoiască că el a hotărât aceasta, din cauză, că să nu facă cheltuieli zadarnice“ [2].

După ce a stropit preotul pe cel mort, groparii pun capacul sicriului și-l închid, dacă a fost până atunci descoperit, prind apoi capetele funiilor, rădică puțin sicriul cu mortul în sus, trag parii de sub dânsul și-i dau la o parte, și-l slobod pe încetișorul în groapă, astfel ca să nu se răstoarne sau să se simțească cumva și anume totdeauna cu picioarele și cu fața spre răsărit, de unde se ivește lumina și încotro are să plece la învierea morților și judecata cea de apoi [3].

Mai înainte însă de a se slobozi în groapă i se iau de pe dânsul toate podoabele scumpe de aur și argint, precum: cercei, salbe, inele și altele [4].

Datina aceasta de a scoate de la morți orice podoabe de aur înainte de a se înmormânta era uzitată și la romani. Ea data la aceștia tocmai de la legea celor XII *tabule*. Așa în tabula X, IX se zice: „Să nu se îngroape mortul cu aur; dacă dinții vreunui mort erau legați cu aur, de-l vor îngropa sau arde cu aur, se comite o fraudă“ [5].

În Basarabia, înainte de a se lăsa mortul în groapă mai este încă și acea datină ca preotul să-i pună pe frunte *„cununița“*, care nu este nimic alta decât o bandă de hârtie sau de mătase pe care este zugrăvit Isus Cristos, Maica Domnului și Sf. Ioan, având scris și rugăciunea: *„Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte făr de moarte, miluiește-ne pre noi“*, iar pe piept se pune *„molitvele pentru iertarea păcatelor“* tipărite pe o coală de hârtie.

Toate aceste rugăciuni erau mai nainte scrise în limba română, acum însă în limba rusească [6].

Nemijlocit după ce l-au slobozit și așezat în groapă, groparul rupe măsura gropei în trei bucăți și astfel o pune lângă coșciug sau deasupra acestuia, crezând că, dacă va lăsa-o afară e rea de urât pentru cel ce v-a lua-o [7].

În același timp, când se sloboade mortul în groapă, bărbatul sau nevasta, mama sau sora, mai pe scurt unul dintre neamurile cele mai de aproape ale repauzatului, aruncă în groapă peste sicriu unul sau mai mulți cruceri de aramă, mai rar și argint, care înseamnă că mortul își plătește pământul în care are să șadă, ca să nu zică ceilalți morți că el șade degeaba între dânșii. Precum plătește el în astă lume pentru că viețu-

[1] Eneid. lib. VI, v. 219:

> Postquam collapsi cineres et flamma quievit,
> Reliquias vino et bibulam lavere favillam.

[2] Hist. nat. lib. XIV, 12: „Numae regis Posthumia lex est, vino rogum ne respergito, quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet.

[3] In Bucovina și Moldova, A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154

[4] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 36.

[5] Neve *aurum addito*. Qui auro dentes vincti escunt, ast im cum illo, sepelire urere se fraude esto. Vezi tot despre aceasta și Cicero, *De legibus*, II, XXIV.

[6] T.T. Burada, *op. cit.* p. 38.

[7] Ioneanu, *op. cit.*, p. 43. — Dict. de A. Pletosu, romancă din Rădășeni.

ieşte, aşa trebuie să plătească şi în cealaltă lume pentru că vieţuieşe, aşa trebuie să plătească şi în cealaltă lume pentru că şade şi se odihneşte [1].

Tot aşa fac şi românii din Transilvania cu acea deosebire numai că aceştia cred că crucerul ce-l aruncă ei în mormânt îi serveşte mortului spre a se plăti de vama de la pod sau de la punte [2].

În acelaşi timp aruncă şi ducătorii struţurile de flori precum şi cordelele de la piept deasupra sicriului [3].

După aceasta ia preotul hârleţul cu care s-a săpat groapa, toarnă cu dânsul de trei ori ţărână peste pânza cu care a acoperit mortul, sau dacă e închis sicriul, peste capacul acestuia, rostind în acelaşi timp cuvintele : *„Al Domnului este pământul şi plinirea lui, lumea şi toţi cei ce locuiesc într-însa“ ;* apoi pecetluieşte groapa, adică face cruce cu hârleţul în tuspatru pereţii gropii, sau după cum e uzitat în unele localităţi, numai în partea despre cap, rostind cuvintele : *„Se pecetlueşte mormântul adormitului robului lui Dumnezeu N. în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, amin !“* şi *„vecinica lui amintire“* sau *„pomenire“.*

Românii din unele părţi ale Moldovei cred şi spun că preotul de aceea face cruce şi pecetlueşte mormântul, pentru că el, prin aceasta, însemnează locul ca la a doua venire sufletul să afle corpul său şi să se poată întrupa.

Dacă n-ar face crucea aceasta, atunci sufletul n-ar putea nimeri corpul.

În acelaşi timp, când face preotul crucea zice îngerul către suflet :

— „Vezi suflete unde-ţi e trupul, caută bine ca la o a doua venire să ştii unde e îngropat şi să-l poţi afla !“ [4]

După aceasta ia cădelniţa cu care a cădit până atunci pe cel mort şi aruncă toţi cărbunii şi cenuşa dintr-însa alăturea cu sicriul, apoi se dezbracă de ornate şi se retrage de o parte [5].

Cum a aruncat preotul ţărâna peste mort, deauna prind a arunca peste dânsul şi toţi ceilalţi oameni, care se află de faţă, câte o mână de ţărână, zicând : *„să-ţi fie ţărâna uşoară“*, sau *„să-i fie ţărâna uşoară“* sau *„să-i fie iertat,“ „ierte-i Dumnezeu păcatele“, „Dumnezeu să-l ierte, „Dumnezeu să-i facă parte din împărăţia cerului“* sau *„fie-i ţărâna uşoară şi odihna lină“* [6].

[1] Dat şi cred. românilor din Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac ; a celor din Boian, com. de V. Turtureanu ; a celor din Ropcea, com. de I. de Cuparencu.

[2] Com. de T. Simon.

[3] Dat. rom. din cele mai multe părţi ale Bucovinei.

[4] Dict. de M. Nistor din Mălini.

[5] Dat. rom. din Bucovina şi a celor din Transilvania, com. de Rom. Simu ; vezi şi A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154.

[6] Pretutindeni uzitat în Bucovina, Moldova, ara Românească, Transilvania şi Banat, com. de I. Georgescu şi Rom Simu : „La mormânt este obiceiul ca fiecare să arunce câte un pic de ţărână în groapă, după ce preotul a făcut cruce în cele patru părţi ale gropii, după ce a tras de trei ori pământ peste mort şi a aruncat cenuşa din cadelniţă“. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154 : „După aceasta ia fiecare petrecător câte o mână de ţărână şi aruncând-o peste mormânt zice *„să-i fie ţărâna uşoară“*, apoi se întorc cu toţii acasă întovărăşind pe rudenii“. — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 37. — D. T. Bojincă, *op. cit.*, nota de la p. 208 : „Datina de a arunca pământ peste mort se păstrează între românii în toate părţile de ei locuite, pentru că după ce se pune mortul în mormânt, toţi câţi se află de faţă aruncă câte o leacă de pământ peste el“ ; şi la p. 248 : „mai vârtos în Banat este foarte obişnuit de a zice toţi, când pleacă de la mormânt „fie-i ţărâna uşoară“.

La romani, după terminarea ceremoniei înmormântării, preotul stropea pe toţi cei de faţă de trei ori cu apă, iar Preficele ziceau îndată *„illicet“* sau *„ire licet,* adică *„acum putem merge acasă“*. După aceasta poporul, plecând de la locul arderii, avea datină a striga de trei ori : *„Salve ! Vale !* sau *aeternum vale !* adică : *„în veci să-ţi fie bine“* şi *„sit tibi terra levis“ !*[1], adică *„să-ţi fie ţărâna uşoară“*. Aceste erau, ca şi la români, cuvintele cele mai de pe urmă îndreptate către mort.

Virgiliu le numeşte *novissima verba“*[2].

Şi deoarece cuvintele acestea nu sunt contrare învăţăturii lui Isus Cristos astăzi le auzim nu numai la români, urmaşii romanilor, ci şi la alţi creştini[3].

O seamă de români, în loc să arunce deodată ţărâna în groapă se freacă mai întâi cu pământ pe mâni, ca să nu le amorţească mânile şi abia după aceea îl aruncă peste sălaş, iar persoanei celei mai supărate îi bagă ţărână pe după cap, parte ca să-i treacă supărarea şi să uite pe cel mort, parte ca să n-o năcăjească sufletul mortului[4].

În unele locuri, şi mai ales în Basarabia şi Moldova, după ce a pecetluit preotul mormântul şi a aruncat ţărână peste mort, tot poporul, care se află de faţă bate câte douăsprezece mătănii, zicându-şi : „Dumnezeu să-l odihnească !“ sau „Dumnezeu să-l ierte !“[5]

În Bucovina şi anume în unele comune de prin munţi este, din contră, datina ca să vină doi bucinători, şi punându-şi bucinele cruciş peste groapă încep a bucina de jale[6]. În alte comune, tot de la munte, şi mai ales într-acele, unde mortul a fost petrecut cu fluierari, se apropie acum unul, care ştie mai bine zice din fluier, de groapă şi începe a cânta o doină de jale[7].

Deodată cu oamenii încep şi groparii a arunca vârtos ţărână cu hârleţul şi a umplea groapa cu pământ până ce fac deasupra ei o movilă lungăreaţă şi puţin rădicată, numită *mormânt*[8], iar bocitoarele din Bucovina prind din nou a boci şi a zice :

Bată-te pustia lut
Mult eşti negru şi urât,
Sorioar-ai îndrăgit
Şi mi-ai pus-o în pământ.
Si mi-ai pus-o la răcoare,
Să n-o-ajungă leac de soare.
Nici soarele nu mi-a arde-o,
Da nici vântul nu mi-a bate-o.
Nici n-a călca pe picioare,

[1] Mart. Epig. lib. IX, 30.
[2] Aeneid, VI, 231.
[3] M. Besanu, *op. cit.*, nr. 59.
[4] Cred. rom. din Transilvania, com. de Rom. Simu şi T. Simon : „după aceasta fiecare asistent, luând puţin lut se freacă pe mâni şi-l aruncă în mormânt pe sălaş“. Credinţele românilor din Bucovina, com. de Nic. Preliciu şi a celor din Moldova, dict. de M. Nistor.
[5] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 37. Dict. de A. Pletosu.
[6] Vezi şi T.T. Burada, *op. cit.*, p. 37—38.
[7] Com. de Nic. Prelici, stud. gimn.
[8] Vezi şi A. Lambrior, *op. cit.* p. 154.

Num-a ședea la răcoare.
Dragul nostru trupușor,
Cum s-a face lutișor.
Dragii noștri ochișori
Cum s-or face mândre flori.
Oi ! săracă față albă
Cum te-i face țărnă neagră.
Din sprâncene,
Sânziene.
Din mânuțe,
Flori albuțe.
Din guriță,
Tămâiță [1].

Sau așa :

Bată-te pustia lut
Mult ești negru și urât.
Pe nenea l-ai îndrăgit.
Și mi l-ai pus în mormânt.
Nici soarele mi l-a arde
Nici vântul nu mi l-a bate.
N-a mai îmbla pe picioare,
Numa-ședea la răcoare.
Din astă zi încolea,
Noi miluță n-om avea.
Nici miluță, nici tătuță,
Nici pe nime cu priință.
Neniuțul meu mult iubit !
Da cine te-o sfătuit
Soțioru-ți de-ai urât ?
Da cum de te-ai îndurat
Soțioru-ți de-ai lăsat
Lemnelor și pietrelor,
Negrilor străinilor ! [2]

Cele din Transilvania :

Bucură-te *sinterim*,
Mândră floare-ți răsădim.
N-o răsădim de-nflorit,
Răsădim de putrezit.
Nu răsădim să-nflorească,
Răsădim să putrezească !

Sau :

Dragul mamii, pui de-argint
Cum vei putrezi-n pământ.

[1] Din Crasna, dict. de M. Bărbuță.
[2] Idem.

Țărnă neagră-i putrezi
Și de tine nu voi ști!

Sau:

Roagă-te cui te-i ruga
Roagă-te la săpător
Să-ți lase o ferestruică
Măcar cât de mititică
Ferestruica către soare,
Să-ți meargă ceva răcoare!

Sau:

Dragul meu tată de treabă
Te vei face țărnă neagră.
Căci te duci pământului,
Și ne lași urâtului.
Căci te duci *agiagului*
Și ne lași amarului!

Iar de cumva mortul e vreo fată și are soră, aceasta o cântă astfel:

Fost-am două surorele
Ca doi pui de rândunele.
Dumnezeu cel bun și sfânt
Pe noi azi ne-a despărțit
Tu-n groapă, io pe pământ
Tu-n groapă te-i odihni,
Io-n lume m-oi năcăji[1]

În cele mai multe părți din Bucovina, precum bunăoară în satele de peste Prut, Boian și Mahala și de dincoace de Prut în Bădeuți, Iliești, Vicovul-de-Sus, Câmpulung, Vatra Dornei, nemijlocit după ce a început groparul a arunca lut peste mort și a-l astupa, vine o femeie dintre neamurile cele mai de aproape ale repauzatului și îi dă peste groapă un cocoș sau o găină neagră ori pestriță, apoi o ulcicuță cu apă, o năframă sau un ștergar, un colac sau o pâne și o bucată de huscă sau sare, o lumină și un crucer[2].

Tot așa fac și românicele din unele părți ale Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești[3].

Toate obiectele acestea servesc pe de o parte ca plată groparului pentru osteneala sa[4], pe de altă parte însă crede poporul că prin aceste

[1] Com. de T. Simon.

[2] Com. de G. Tomoioagă, cant. biser.; V. Turtureanu, preot; Av. Macovei, preot: V. Burduhosu, stud. gimn., M. Ursaca. — Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 38.

[3] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 38: „La ciocli, în unele locuri, li se mai dă câte un șervet, un colac și o lumânare sau câte o ulcică"; — T. Simon: „Peste groapă se mai dă ca elemosină și o găină cu deosebire neagră, în unele cazuri și albă sau după împrejurări și de altă coloare"; — A. Pletosu, din comuna Rădășeni: „Peste groapă se dă găină, colac, lumină și pânză de o cămașă celui ce a săpat groapa".

[4] În unele locuri precum, bunăoară, în Câmpulung i se plătește bănește după cum se pot învoi.

daruri, dintre care nu toate se dau unuia şi aceluiaşi gropar, ci într-un loc unele iar în altul altele, se face îndestul sufletului celui mort, ca să aibă şi el în cealaltă lume, iar aici pe pământ să nu se bănuiască nime pe dânsul, că s-ar fi arătat chiar în mormânt avar [1].

În cele mai multe părţi, atât găina cât şi cocoşul, înainte de ce pornesc cu mortul de acasă la biserică, se stropesc cu apă şi le spală picioarele, ca să fie cât se poate de curate [2].

GĂINA care se dă pretutindeni groparului peste groapă sau mormânt de sufletul celui repauzat, însemnează, după credinţa poporului român, deschiderea drumului în cealaltă lume, căci se zice, că ea merge înaintea sufletului tot scociorând şi chemând, ca şi când ar avea pui mici [3] şi în chipul acesta conduce ea sufletul până la *poarta raiului* [4].

Mai mulţi inşi şi mai ales cei mai avuţi, îndătinează a da peste groapă sau mormânt de sufletul celui repauzat nu numai câte o găină, ci şi câte un miel, o oaie, o juncă sau o vacă cu viţel, după cum e şi puterea mortului cărora, ca şi găinei li se spală mai întâi picioarele şi care se dau, de regulă, unui bărbat sau unei femei sărmane [5].

Tot aşa fac şi românii din cele mai multe părţi ale Moldovei şi Ţării Româneşti [6].

Cu privire la românii din Ţara Românească, Ioneanu ne spune următoarele :

„După ce un mort este înmormântat, se trece o oaie sau un miel peste mormânt. Oaia să fie udată cu apă, *să se scuture pe mormânt* ca, cu acea apă scuturată de pe lână să se stingă focul iadului, ce poate arde pe mort“ [7].

În alte părţi, tot din Ţara Românească şi anume din plaiul Prahova, este sau mai bine zis era mai de mult asemenea datină de a trece peste mormânt o oaie, berbece, curcă, gâscă, raţă, găină, zicând că numai acelea merg înaintea mortului de-i descurcă calea la rai ; acelea erau apoi ale preotului [8].

Dacă mortul a fost holtei sau om de arme, i se aduce calul la mormânt şi acolo se dă de pomană unui alt holtei [9].

[1] Com. de Av. Macovei, preot.

[2] Com. de G. Tomoioagă, cant. bis.

[3] S. Fl. Marian, *Ornitologia...*, t. II, Cernăuţi, 1183, p. 254. — Ioneanu, *op cit*, p. 43 : „După ce un mort este îngropat se dă peste mormânt o găină, apoi acea găină se dă de pomană pentru acel mort, ca pe cealaltă lume să-i râcâie potecile cu ciulini“.

[4] Cred rom. din Crasna, com. de At. Gherman ; din Stupca, com. de Al. Baciu : „În Stupca groparului i se dă totdeauna o *găină* de coloare diferită. Oamenii cred că găina aceea se duce înainte şi-i arată mortului drumul. Dacă se află undeva un drum rău, atunci scobeşte găina cu ghiarele, tocmeşte drumul şi mortul merge cu uşurinţă“.

[5] Pretutindeni în Bucovina.

[6] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 38. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154 : „De este plugar bogat îi dă peste groapă o vacă, iar de este sărac un cocoş sau o găină neagră“.

[7] Ioneanu, *op. cit.*, p. 43—44.

[8] Gr. Tocilescu, în „Revista pentru istorie...“, an. II, Bucureşti, 1884, vol. III, p. 387.

[9] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 38 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154.

În Banat este datină ca, după slobozirea mortului şi anume înainte de ce se aruncă ţărână peste dânsul, să se dea peste groapă la şapte oameni sărmani 7 cr. şi şapte colaci în care se împlântă şi câte o lumină aprinsă. Însemnarea acestei datini este ca sufletul repausatului să poată, cu ajutorul acestei pomene, străbate spre cer, prin cele şapte vămi, care trebuie numaidecât să le treacă [1].

După ce s-au împărţit toate darurile, despre care am vorbit până aici şi după ce a sfârşit acum şi groparul de umplut groapa şi de rădicat mormântul, ia cruciţa care a fost făcută dimpreună cu coşciugul şi care a fost adusă nemijlocit după aceasta şi o împlântă la capul mortului.

Cruciţa aceasta, al cărei cornuri se acoperă la unii cu două scândurele ca să nu putrezească degrabă, în cele mai multe părţi din Bucovina se înlocuieşte mai pe urmă cu una mai mare şi mai frumoasă de stejar sau chiar de piatră.

În vechime, ne spune G. Săulescu că peste cruciţă aceasta se punea o pânză de un cot cu inscripţia D.M.O. [2].

În ţinutul Năsăudului, din Transilvania, cruciţa aceasta se punea la picioarele mortului, ca la a doua înviere mortul, sculându-se, să poată îndată lua crucea, care-i va sta atunci în faţă şi cu ea a mână să poată arăta celui atotputernic că e creştin [3].

În alte părţi din Transilvania, în locul crucii, se pune la capul mortului un *stâlp*, anume spre acest scop cioplit [4] sau o *piatră* mare.

Dovadă despre punerea pietrei avem şi următoarea doină:

Măi bădiţă, trup gingaş
Eu cu tine duce-m-aş.
Duce-m-aş cât aş vedea
Cu urât n-aş mai şedea.
Că urâtul n-are leac,
Numai trei scânduri de brad
Şi-o piatră mare la cap [5].

La cei mai bogaţi, atât din Bucovina cât şi din Moldova, se pune pe mormântul lor o piatră, fie culcată, fie în picioare, având săpată pe ea soarele şi luna şi cuvintele obişnuite: *„Aici zace robul lui Dumnezeu N.N.“* şi apoi trecătorilor: *„ziceţi Dumnezeu să-l ierte“* [6].

În vechime, datina de a pune pietre pe morminte era cu mult mai uzitată şi mai răspândită decât în ziua de azi. Cu deosebire însă domnitorii, apoi boierii cei mai însemnaţi şi mai avuţi, precum şi prelaţii bisericeşti puneau totdeauna pe mormintele familiilor lor pietre, care erau foarte frumoase şi iscusit lucrate şi împodobite pe la mijloc cu diferite flori, iar pe la margini cu inscripţii în relief în care se arăta de multe

[1] Schott, *op. cit.*, p. 302.
[2] Apud. Burada, *op. cit.*, p. 42.
[3] Ioan Niţu Macovei, *op. cit.*, p. 94.
[4] Com. de Rom. Simu.
[5] Grigore Sima, *Cântece populare din Ardeal*, în „Convorbiri literare“, XV, Iaşi, 1882, p. 358.
[6] Vezi despre aceasta T.T. Burada, *op. cit.*, p. 41.

ori nu numai ziua, luna și anul repauzării și a înmormântării respectivului, pe al cărui mormânt se așeza, ci totodată și cauza morții.

Mulți îndătinau a face astfel de pietre nu numai pentru familianții lor, ci chiar și pentru sine înșiși. De aici vine apoi că pe o seamă de pietre de acestea nu se află săpate ziua și anul repauzării și a înmormântării, fiindcă urmașii lor, așezându-le în grabă pe morminte, uitară mai pe urmă să îndeplinească inscripția.

Astfel de pietre mormântale însă le întâlnim mai mult numai, după cum am spus, la domnitori, la boierii cei mai distinși și la cei mai însemnați ctitori bisericești și mai mult prin biserici și-n apropierea acestora, unde era mai nainte datina de a se înmormânta mai toți creștinii și nu în țintirime depărtate de biserică, ca-n timpul de față.

Poporul de rând îndătina și-n timpuri vechi, ca și acuma, a pune numai cruci și pietre simple ; ba uneori chiar și numai un bolovan spre a se cunoaște mormântul.

La capul mortului, lângă cruce, se înfige și *bradul*, care după repausare a fost pus înaintea casei și adus la mormânt înaintea procesiunii [1].

De multe ori, la capul celor tineri și cu deosebire a fecioarelor se plantează și un fir de *iederă* care de-a pururea este verde [2], apoi un *liliac*, sau un *trandafir* [3].

Mai târziu li se plantează, tot la cap și diferiți pomi roditori precum : cireși și vișini, meri și peri altoiți mai rareori perji sau pruni, *totdeauna* însă numai de aceia ale căror fructe i-au plăcut mai tare repauzatului. Iar mormintele se prefac într-un fel de straturi puțin rădicate de la suprafața pământului și înconjurate pe de lături cu brazde verzi pe care se seamănă apoi tot felul de flori de grădină precum : *busuioc, magheran, Lemnul Domnului, rosmarin, vâsdoage, ochișele, gura paharului simplă* și *bătută* (germ. einfache und doppelte Astern), *măzerean, fonfiu, budiene* [4] și *garoafe* [5].

Românii din Banat, cum începe a se desprimăvăra prind a scoate câte un pom mai nainte de ce pornește mugurul pe dânsul sau un dud, un măr un păr, cireși sau vișini — alții scot și tufe de *trandafir* precum și alte feluri de flori și ducându-le la morminte, le sădesc și anume : pomii la capul mortului lângă cruce, iar tufele de trandafir și florile pe mormânt. Florile servesc spre înfrumusețarea mormintelor, iar pomii parte ca să umbrească mormântul celui repauzat, parte pentru ca gustând cineva din rodul lor să zică : *„fie de pomana mortului și a celui ce l-a sădit“*, parte ca, cu timpul, acel pom să rămână loc și semn de pome-

[1] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 41. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153 : „În unele părți pe lângă cruce ce se așează la mormânt, la capul mortului se mai înfige tot acolo și un brad tânăr, împodobit cu flori, dacă repauzatul era holtei. Bradul este gropat în capul sicriului, încât numai vârful rămâne afară“ ; — D. T. Bojincă, *op. cit.*, nota p. 213 ; — Frâncu — Candrea, *op. cit.*, p. 174 : „La feciori și la fete se pun la mormânt arbori înalți de *brad* cu strămătură *pintre* cetină care la înmormântare se duc pe umeri de doi feciori“. Dict. de M. Ursaca și alți români din Bucovina.

[2] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 41 ; — D. T. Bojincă *op. cit.*, p. 213, Notă.

[3] Dict. de M. Ursaca și M. Nistor.

[4] *Budienele* sunt plante care fac flori galbene și care chiar când se usucă nu-și schimbă coloarea.

[5] Com. de Av. Macovei, A. Pletosu și M. Nistor. — Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 41.

nire şi de cunoaştere a celui repauzat, deoarece crucea putrezeşte şi se prăpădeşte, pe când pomul rămâne pe zeci de ani; parte să pun aceşti pomi şi pentru aceea, ca să aducă la sfânta biserică ceva dobândă, căci rodind merii, perii precum şi ceilalţi pomi, la timpul coacerii se vând fructele lor la licitaţie şi aşa încurge în visteria bisericii, măcar vreo câţiva fiorini [1].

Cum a sfârşit groparul de rădicat mormântul, de împlântat crucea sau stâlpul şi de înfipt bradul la capul mortului, bocitoarele mai rostesc pentru ultima oară următoarele cuvinte:

Of! amar şi grea durere,
Moarte fără-ntârziere.
Nemic nu ne dăruii
Numai un mormânt pustiu! [2]

Sau:

Omul beă, se veseleşte
Şi de moarte nu gândeşte.
Moartea atuncea mi-l găseşte
Şi-l ia din casă luminoasă
Şi-l pune în groapă-ntunecoasă.
Şi-l ia din lume luminată
Şi-l bagă-n groapă-ntunecată;
Soarele să nu-l mai bată,
Cu ai săi să nu mai şadă! [3]

În multe locuri, tot atunci este datină că, dacă s-a întâmplat ca mortul să se fi născut în aceeaşi lună ca şi fratele sau sora lui, care trăiesc încă, atunci zice că mortul este *lunatic* şi se dă cu puşca deasupra mortului. Aceasta se face pentru ca să nu se ivească vreo vrajbă pe cealaltă lume între fraţi [4].

Sfârşindu-se şi această ceremonie şi ducătorii procesiei, luându-şi ştergarele sau tulpanele care au fost legate la procesie şi strângându-le iar fetele din Banat împărţind în două *sârma* (panglica), care în timpul petrecerii au ţinut-o peste cel mort, se întorc cu toţii spre casă.

Mai nainte însă de a ieşi din ţinterim este în cele mai multe părţi datină ca toţi oamenii, câţi ai luat parte la înmormântare să se spele pe mâni lângă groapă şi apoi să se pornească spre casă şi anume totdeauna pe altă cale şi nu pe care s-a dus mortul. De ordinar, pe acolo pe unde în calea lor ar fi vreo fântână unde se spală sau cel puţin se stropesc cu apă proaspătă [5].

[1] Com. de Ioan Popovici, învăţ.
[2] Dict. de Toader Manciu, fost sergent în judeţul Botoşani din Moldova.
[3] Din Galineşti, sat în districtul Rădăuţului.
[4] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 39; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 37: „Dacă un mort este *lunatic* şi înziuat cu un frate al său care trăieşte, — după ce-l îngroapă se slobode o puşcă pe deasupra mormântului; aceasta se face ca să nu se ivească vreo vrajbă între cei doi fraţi pe lumea cealaltă".
[5] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324. — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 42—43.

Dacă se întâmplă vreun izvor sau apă curgătoare în calea lor, aleargă toţi de se spală acolo, uneori şi pe faţă.

În judeţul Olt mai este obiceiul, ca cei ce s-au spălat să azvârle cu apă îndărăpt [1].

Îngropătorii din unele părţi ale Transilvaniei se spală cu apă dintr-o oală nouă care a adus-o naşa mortului la groapă şi care ea însăşi le toarnă acea apă şi anume deasupra uneltelor, care s-au întrebuinţat la facerea gropii şi care se adună pe mormânt ca spălarea să se facă peste dânsele. Apa aceasta se zice că e bună, între altele, pentru amorţirea mânilor.

Oala în care s-a adunat apa şi lingura cu care li s-a turnat îngropătorilor pe mâni rămân naşei [2].

Dacă nu se află apă în ţinterim, nici undeva în cale, atunci se spală, după ce au ajuns acasă. De spălat însă trebuie numaidecât să se spele. Aşa e pretutindenea îndătinat [3].

În Ţara Românească pe lângă spălarea mânilor şi a feţei mai au datina de a sări încă şi peste un foc! Iată ce ne spune în privinţa aceasta Ioneanu: „Cei care petrec pe un mort până la mormânt, când se întorc acasă se spală pe mâni cu apă, apoi stropesc cu ea înapoi, *să nu se lipească ceva de ei, după aceea sar peste un foc, spre semn de curăţenie, afumare* [4].

Datina spălării mânilor cu apă şi a săririi peste foc, după înmormântare, e de origine curat romană. Iată ce ne spune în privinţa aceasta Festus: „Aşa, cei ce au petrecut mortul, întorcându-se acasă, sar peste foc şi se spală cu apă; acest soi de curăţire se numeşte *„suffitio“* (afumare) [5].

În unele părţi din Banat petrecându-se un mort la groapă, după ce s-a sfârşit în cimitir toate ceremoniile din partea preotului şi începând oamenii a ieşi din *morminţi* [6], totdeauna se observă că cine a ieşit mai întâi pe uşa morminţilor de a ieşit un om, cel dintâi mort care va fi, are să fie de parte bărbătească, iar de a ieşit o femeie mortul proxim va fi de parte femeiască [7].

În unele părţi din Bucovina şi Moldova, când prind a ieşi oamenii din ţinterim, unul sau mai mulţi inşi, puşi fiind de neamurile repauzatului, se postează la intrarea ţinterimului şi dau fiecărui trecător, mai

[1] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 43.

[2] Com. de Rom. Simu.

[3] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 43. — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154: „Aici, adică acasă, înainte de a intra se spală pe mâni şi pe faţă şi apoi se pun la masă, numită — *praznic sau comândare*“. — D. T. Bojincă, *op. cit.*, *notă*, p. 219: „Spălarea aceasta înainte de a intra cineva în casă se vede întocmai şi la români mai vârtos unde se află ape curgătoare pentru că întorcându-se de la mormânt aleargă toţi la râu şi se spală pe mâni şi pe faţă, care altmintrelea o fac şi acasă“.

M. Besanu, *op. cit.*, nr. 59: „Rudeniile mortului precum vedem mai pe tot locul printre români şi acum îşi spală cel puţin mânile după îngropare, dar nu în scaldă precum făceau strămoşii noştri“.

[4] Ioneanu, *op. cit.*, p. 42.

[5] Itaque funus prosecuti sedentes ignem super gradiebuntur *aqua aspersi* quod purgationis genus voccabant suffitionem.

[6] În Bucovina, plur. *morminţi*, în loc de *morminte* sau *mormânturi* se întrebuinţează numai în sudalmă: „...morminţii tăi!“

[7] „Luminătorul“, an. X. Timişoara, 1889, nr. 25, în Foişoară.

ales însă sărăcimii, câte un pahar cu rachiu şi câte o bucată de pâne, mălai sau o buclă de sufletul celui repauzat.

Cu aceasta apoi se încheie toată ceremonia de la ţinterim întorcându-se fiecare spre casă şi zicând, dacă repauzatul a fost o persoană nepătată cu fapte urâte: *„Dumnezeu să-l ierte"*; dacă însă a fost cam de mijloc: *„Dumnezeu să-l ierte că a făcut şi bune şi rele"*; iar dacă a fost o persoană slabă, istrăvitoare, băutoare: *„Dumnezeu să-l ierte, dar acolo e mai bun căci a băut destul şi şi-a sărăcit familia"*, sau *„ar fi fost mai bine să fi murit mai de mult, căci atunci nici familia sa n-ar fi suferit atâta"*.

Mai înainte însă de ce ne vom depărta şi noi din acest loc, să ne mai aruncăm încă odată privirea asupra proaspătului mormânt şi să înşirăm, cu ocazia aceasta şi pe acele datini şi credinţe, care se observă împrejurul lui şi mai pe urmă, adică a doua zi precum şi în celelalte zile, ce urmează nemijlocit după înmormântare.

În Todireşti, Soloneţ, Pârteştii-de-Sus, Sînt-Ilie, Stupca, Fundul Moldovei precum şi în multe alte sate din Bucovina în trei dimineţi după înmormântare, până a nu răsări soarele şi în trei seri, o rudenie de a celui repauzat: mama, sora sau o vară duce la mormânt tămâie precum şi câte un căpăţel de lumină, care a rămas de la mort. După ce le-a dus acestea, tămâiază mormântul de jur împrejur, apoi, după ce a tămâiat pune hârbul, strachina sau oala cu tămâie lângă cruce, la capul mortului, unde se aprinde şi căpeţelul cel de lumină, care se îngrădeşte acolo cu nişte beţişoare sau dränicioare, ca să nu-l stingă vântul [1].

În Moldova şi Ţara Românească se duce la mormânt nu numai tămâie cu care se tămâiază, ci totodată şi vin sau câte o doniţă cu apă cu care se stropeşte şi udă mormântul. Tămâierea şi udarea aceasta durează 40 de zile de-a rândul, crezându-se că până la patruzeci de zile, când începe a putrezi trupul, până atunci sufletul mortului umblă zburând pe lângă casă şi pe lângă mormânt, după aceea trece în cealaltă lume [2].

Tot aşa făceau şi romanii. Ei încă puneau pe mormânt ceva de mâncare şi de băut, precum, pâne cu vin şi cu sare, crezând că mortul are să vină să le mănânce. Ovidiu zice în privinţa aceasta: „Şi se pun fructe şi puţină sare şi pâne muiată în vin şi presară câţiva toporaşi" [3].

Când se tămâiază mortul, unele femei se feresc a lăsa cărbuni pe dânsul, căci cred ele că, lăsându-i îngreunează sufletul mortului [4].

[1] Com. de Ioan Avram, I. Cojocaru, Al. Baciu şi Const. Merches: „Trei zile sau o săptămână se duc lumini şi tămâie la mormânt şi se tămâiază. Aceasta înseamnă că sufletul vine la trup să vadă ce face".

[2] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 48; — Gr. Tocilescu, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie, an. II, Bucureşti, 1884, vol. III, p. 387; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 330: „O rudă, fie mumă, fie soră, în fiecare zi după îngroparea repauzatului până la şase săptămâni îi tămâie mormântul". Dict. de A. Pletosu şi M. Nistor: „Trei seri şi trei dimineţi dupăolaltă se afumă mormântul de jur împrejur cu tămâie, însă numai de către femei şi anume: mamă, nevastă, soră sau cine este".

[3] Fast. II 538:

Et sparsae fruges; parcaque mica salis
Inque mero mollita Ceres, violaeque solutae.

[4] Ioneanu, *op. cit.*, p. 45.

Drept aceea, după ce au tămâiat acum mortul, aruncă cărbunii pe lângă ulucile cimitirului. Altele, din contră, îi pun pe mormânt în dreptul capului mortului. Cele ce-i lasă pe mormânt fac un rău mare pentru că, după cum am spus, îngreunează sufletul mortului [1].

După împlinirea celor șase săptămâni sau 40 de zile, cât timp durează tămâierea, femeia ce-a tămâiat, începe a rări vizitele la acest loc, sacrificându-i acestui scop sâmbetele de peste an, precum și dimineața Adormirii Maicii Domnului sau Sânta-Marie-Mare, la 15 August.

Dacă cel repauzat nu are pe nime, atunci se tocmesc *tămâietoare*, care adeseori sunt niște femei bătrâne ce posedă *această misiune* [2].

În unele părți din Banat, a doua zi după înmormântare, uneori chiar și a treia și a patra zi, în revărsatul zorilor, merg 5—7 muieri la *morminți* și-i strigă zorile, încunjurând în același timp, mormântul cu niște bombe de prau (prav) pe care le aprind.

După ce a ars praul, muierea ce mai bătrână ori cea mai știutoare ia un cuțit în mâna dreaptă și încunjură cu dânsul mormântul de trei ori, iar după aceea îl înfige alăturea cu crucea de lângă capul mortului, rostind niște cuvinte tainice mai cu seamă însă că atâta să-i fie mortului hotarul de umblat, pe cât i-a arătat cu cuțitul [3].

În alte părți, tot din Banat, este datină ca și la anul în ziua repauzării să se ducă unul din familia repauzatului la mormântul acestuia și rugându-se și lamentând să puie peste dânsul pâne și vin. Ist din urmă se varsă pe mormânt, iar pânea sau plăcinta se dă unui sărman de pomană. După aceasta înconjură din nou mormântul tămâindu-l din toate părțile, anume ca să scutească pe mort de *strigoi*, respectiv *moroi* [4].

În multe locuri și mai cu seamă din Moldova și Țara Româneească, este datină de a se pune la morminte și câte un fănăraș în care se află o *candelă* care se aprinde în *Sâmbăta-Morților* și la alte zile mari, când tot atunci se arde și tămâie.

În alte locuri iarăși se sapă în partea de jos a pietrelor mormântale o bortă și acolo se pune apoi o candelă aprinsă [5].

Atât tămâierea mormintelor, cât și luminarea lor cu lumini și candele aprinse, deși o întâlnim și la alte popoare creștine, e o datină moștenită de la străbunii noștri, de la romani, căci iată ce ne spune Modestinus în privința aceasta : „Mevia murind a lăsat liberi pe servii ei Saccus, Eutichia și Irina sub condițiunea aceasta : Saccus, servul meu și Eutichia și Irina sclavele mele să fie libere sub această condițiune, *ca să aprindă candela la mormântul meu* și *să-mi* facă toate grijile pentru moarte în lunile alternative" [6].

[1] I. St. Negoescu, *op. cit.* p. 474.
[2] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 330.
[3] Com. de Ios. Ilariu, învăț. în Domanu.
[4] Schott, *op. cit.*, p. 303.
[5] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 42.
[6] Dig. XL. 44 : „Moevia decedens servis suis, nomine Sacco et Eutychiae et Irenae sub conditione libertatem reliquit, his verbis : Saccus servus meus et Eutychia et Irenae ancilae meae, omnes sub haec conditione liberi sunto *ut monumento meo alternis mensibus lucernam accedant et solemnia mortis peragant*".

În fine, trebuie să mai amintim încă şi aceea că în Ţara Românească, şi mai ales în Prahova, murind un bărbat sau o muiere încă tineri fiind şi însurându-se mai pe urmă cu alta sau mărităndu-se după altul, neamurile se duc şi varsă în timpul cununiei lor o doniţă cu apă pe mormântul celui repauzat, anume ca să-i domolească focul de la inimă, văzând că i se însoară bărbatul sau i se mărită soţia cu altul [1].

[1] Gr. Tocilescu, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", an. II, Bucureşti, 1884, vol. III, p. 387 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 33—34 : „Când o femeie se mărită al doilea, fiindu-i bărbatul mort, o altă femeie în timpul cununiei toarnă o doniţă de apă pe mormântul celui dintâi bărbat, ca să-i trăiască cel de al doilea şi să stingă focul ce arde pe mort pe lumea cealaltă ; căci astfel cât va sta femeia măritată cu al doilea bărbat, cel mort şade în foc".

XXV

Sniamănul

Mai demult era pretutindeni datină în Bucovina, când își lua cineva singur viața, adică când se spânzura, se împușca sau se îneca, că nu-l îngropa în țintirim pentru că țintirimul pretutindeni e considerat de un loc sfânt, ci-l îngropau totdeauna sau pe locul acela, unde și-a luat viața, sau îl duceau și-l îngropau între hotarele a două sate sau, în fine, în alt loc oriunde departe de sat,

Mai pe urmă însă au început a-i îngropa pe astfel de oameni și prin sate, dar nicicând în interiorul țintirimului, în șir cu ceilalți morți, ci totdeauna afară de țintirim și anume: sau într-un corn de gard sau într-un ungher sau în alt loc mai izolat.

Locul sau mai bine zis mormântul în care se îngroapau astfel de oameni s-a numit și se mai numește încă și astăzi, în unele părți ale Bucovinei, *sniamă*, iar în altele *sniamăt*.

Și, deoarece, despre oamenii care își iau singuri viața s-a crezut și se mai crede încă și acum pretutindeni, că uitând de Dumnezeu și de binefacerile sale, îngerul păzitor i-ar fi părăsit, iar Satana le-ar fi luat mințile și i-ar fi făcut, ca să i se închine lui cu trup și cu suflet, din care cauză apoi s-au și sinucis, de aceea, în timpurile trecute, pe astfel de oameni nicicând nu-i îngropa preotul, ci numai cioclii sau oamenii cei mai curagioși din sat. Ba, adeseori nici oamenii nu voiau să-i îngroape și cu deosebire cei mai evlavioși, până ce nu erau constrânși la aceasta de autoritățile sătești, având ferma credință că fiind sinucișii cuprinși de spiritul celui necurat, care i-au îndemnat, ca să se sinucidă, lesne ar putea să se lege și de capul lor.

Mai departe, crezând poporul că omul sinucis nu are nicicând odihnă în pământ, ci că zi și noapte aleargă, încolo și încoace, căutând a aduce și pe alți oameni la rătăcire, ca să facă și ei ceea ce a făcut el, orișicine trece pe lângă vreun *sniamăn* sau *sniamăt* aruncă pe dânsul tot ce poate, mai întâi, prinde în mână precum: țărână, găteje, paie, fân, pietre etc. crezând și spunând, că, dacă aruncă astfel de obiecte, rătăcirea nu se poate prinde de dânsul. Din contră, dacă cineva trece pe lângă *sniamăn* fără ca să arunce ceva pe dânsul, sinucisul trimete și asupra lui rătăcire, sau mai bine zis îl face și dânsul nu numai să rătăcească calea și să umble mai ales noaptea, cine știe pe unde, ci chiar să-și ia și el viața [1].

[1] Auzit de la mai mulți români din Bucovina.

În Moldova, județul Suceava, plaiul Muntele, cred românii că cel ce s-a omorât singur pe sine *s-a dat lui Ucigă-l Crucea și s-a făcut calul acestuia*. De aceea, pe un astfel de om nicicând nu-l îngroapă preotul, nici nu-l duc la biserică și de aici la țintirim, ci unde și-a luat viața, acolo se și îngroapă și anume călăul merge și-i taie frânghia dacă s-a spânzurat, el îi sapă groapa și tot el îl sloboade înăuntru, iar sătenii aruncă numai țărână pe dânsul.

Locul unde s-a îngropat se numește și aici *„șniamăt“*, ca și în unele părți ale Bucovinei [1].

Și deoarece locul acesta e considerat de *necurat, spurcat*, de aceea orișicine trece pe lângă dânsul aruncă *crengări* și alte obiecte deasupra lui, anume ca să se cunoască că acolo s-a întâmplat o nenorocire precum și pentru aceea ca să nu treacă vreo vită sau vreun om peste dânsul sau să se culce acolo, căci cum ar trece s-ar culca îndată ar amuți și ar surzi și i s-ar lua toată puterea dintr-însul astfel că toată viața lui ar rămâne neputincios, de cumva n-ar muri în scurt timp după aceea [2].

Dacă obiectele aruncate pe *șniamăt* s-au înmulțit astfel că nu le mai cuprinde locul, atunci se aprind și arzându-se se aruncă din nou altele.

Iată ce ne spune în privința aceasta Th. T. Burada :

„În multe părți, la noi precum și în Bucovina, este obiceiul ca, călătorul să arunce bucățele de lemn, de nuiele, strujeni, fân sau crengi uscate peste mormintele celor îngropați la drumuri, încât de multe ori se fac movile mari cărora apoi li se dau foc și apoi iară se azvârl peste mormânt asemenea lucruri [3].

Cuv. *sniamăn* e cunoscut și românilor din Transilvania. Romnul Simu, învățător în Orlat, ne scrie în privința lui următoarele :

„În apropierea Orlatului este un loc care se numește *sniamăn*. Acolo a putut să se întâmple vreo nenorocire, dar nu e nici un semn pus, nici cruce, nici altceva și nici nu am putut afla pentru ce se numește astfel“.

Alexandru Boeriu, din Năsăud, ne scrie :

„Sniamănul este un fel de diavol, care împiedică pe oameni și le face smintele“.

Din împărtășirea de pe urmă rezultă întru câtva, că și în Transilvania se va fi numit oarecând locul unde se înmormântau cei sinucişi, *sniamăn* [4], și asta cu atât mai mult, deoarece și românii transilvăneni încă cred și spun, ca și frații lor din Bucovina și Moldova că cei ce-și iau singuri viața, *diavolul* îi îndeamnă la aceasta, ca să le poată câștiga sufle-

[1] Cuv. *șniamăt* înseamnă în Moldova și *foșnitul* sau *foșăitul* ce-l produce iarba, păpușoii sau frunzele arborilor, mai ales toamna, când bate vântul și se ating unele de altele. Am auzit un *șniamet*, pl. *șniamete* = am auzit un foșnet.

[2] Dict. de Măriuca Nistor, din Mălini și A. Pletosu, din Rădășeni. — V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 82. : „Tradiția poporală spune de un copac locuit de sufletul unui om ce fusese spânzurat de crengile lui. Oricine adormea la umbra acelui arbore făcea visuri de moarte, carile până în trei zile se împlineau“.

[3] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 42.

[4] În Basarabia după cum mi-a spus S. La părintele G. Lateș din Rădășeni, cuvântul acesta se numește *șniamăt*, pl. *șniamete*, ca și în Moldova.

tele[1] și că ei au murit acolo, unde i-a dus *ceasul cel slab sau ceasul cel rău*[2].

Ce se atinge de sufletele celor sinucişi. cred şi spun românii că *sunt pierdute*[3], că plâng, se tânguiesc şi rătăcesc un timp mai îndelungat, aşteptând ca să le dea cineva slujbe şi pomană. În urmă, văzând că nime nu le dă nemică se duc tot plângând şi văietându-se drept în *iad*, unde se muncesc în veci, căci înaintea lui Dumnezeu n-au la ce se arăta[4] sau, după cum spun o seamă, că diavolul le ia în triumf şi le duce cu sine drept în iad[5].

Cu toate acestea însă ele totuşi se pot elibera de la munca cea eternă iadului şi *scoate la lumină*, dacă li se poartă slujbe şi anume dacă se dau pentru dânsele într-o singură duminică 40 de liturghi, 40 de prescure, 40 de duce şi 40 de lumini, la 40 de biserici[6].

Cât de mare e păcatul ce-l comit oamenii care se sinucid se poate cunoaşte după credinţa generală a românilor, încă şi de pe aceea că, până chiar şi natura întreagă se tulbură, cerul se înourează şi prinde a ploua ca din cofă, a fulgera, a tuna şi a trăzni de se cutremură pământul; vântul se preface în vifore şi vântoase cumplite, care scot arborii din rădăcini, descoperă casele şi celelalte acareturi ale oamenilor şi multe alte daune le fac, încât fiecare trebuie să se înfioreze şi să recunoască că aceasta nu este un produs al naturii, ci mânia lui Dumnezeu. De aceea, poporul, când vede că s-au pornit astfel de furtuni şi vântoase, spune că trebuie să-şi fi făcut iarăşi vreun om undeva, singur sieşi seama[7].

Dacă vreun om *s-a nenorocit*, adică dacă a căzut de pe un car sau de pe un pom şi a rămas pe loc mort, dacă a picat vreun arbore peste dânsul şi l-a omorât, dacă a fost trăznit sau s-a înecat, fără voia lui sau, în sfârşit, dacă l-a omorât altcineva, atunci nefiind vina lui, îl îngroapă preotul ca şi pe oricare alt creştin care a murit de moarte naturală. Totuşi spun românii, atât cei din Bucovina cât şi cei din Transilvania, că dacă i s-a întâmplat nenorocirea pe un teritoriu străin, atunci nu e bine să se ducă peste hotar în satul său, pentru că bate ghiaţa (grindina) ci să se îngroape în satul pe teritoriul căruia i s-a întâmplat nenorocirea[8].

În locul acela însă unde i s-a întâmplat cuiva nenorocirea, neamurile cele mai de aproape un cunoscut sau un prieten bun, pune o cruce de lemn sau de piatră spre aducerea aminte de nenorocirea sau primejdia întâmplată acolo, precum şi pentru aceea că, după credinţa poporului, locul respectiv *a fost necurat*, şi din cauza aceea i s-a întâmplat omului nenorocirea. Prin urmare, dacă nu se pune cruce în astfel de loc, rămâne şi mai departe necurat, şi cel nenorocit iese noaptea înaintea oamenilor ce trec pe acolo şi cearcă a-i periclita şi pe dânşii[9] pentru că şi sufletele celor

[1] Com. de Teodor Simon, stud. gimn. din Năsăud.
[2] Com. de Rom. Simu.
[3] Idem.
[4] Com. de T. Georgescu, T. Simon şi Al. Boeriu.
[5] Com. de Av. Macovei şi V. Gheorghiu: „Sufletul uruia care s-a spânzurat e al dracului; Em. de Ciuparencu: „Dacă se spânzură unul, atunci sufletul lui e al dracului şi nu mai are ce se arăta în faţa Domnului.
[6] Com. de Rom. Simu.
[7] Com. de Rom. Simu, Av. Macovei; Petrea Prelipceanu şi alţi români, din Bucovina.
[8] Com. de Rom. Simu; Av. Macovei şi alţi români din Bucovina.
[9] Credinţa românilor de pretutindeni.

nenorociţi care au murit fără lumânare rătăcesc încă, un timp mai îndelungat, prin aer, până ce ajung în cer [1]

Neputându-se pune cruce tocmai în locul acela, unde sa întâmplat nenorocirea, bunăoară la cei înecaţi sau căzuţi în mijlocul unui drum, atunci se pune, de regulă, ceva mai departe însă totdeauna în dreptul locului din cestiune.

Mai departe spun şi cred românii că celui omorât de trăznet i se iartă toate păcatele şi se duce drept la rai [2].

Cei înecaţi, fără voia lor îs ai Maicii Domnului. Maica Domnului face mreajă din fuioarele ce se pun la ajunul Bobotezii la sfânta cruce, aruncă mreaja de trei ori în apa unde se îneacă cineva şi dacă respectivul nu-i tocmai tare păcătos, dacă se prinde în mreajă, atunci îi scăpat, căci Maica Domnului îl scoate afară ca pe peşti, iar dacă-i păcătos cade printre ochii mrejei iarăşi în apă şi merge în iad [3].

Cei omorâţi de alţi oameni, de ar fi fost orişicât de păcătoşi, li se iartă păcatele. Din contră, sufletele ucigaşilor nu-şi pot afla nicăieri repaus, nici chiar în iad, unde merg [4].

Românii din Transilvania, districtul Năsăudului, îndătinează de a face oamenilor ce au murit în câmp, în pădure sau în alt loc unde nime nu le-a ţinut lumină, ca şi celor ce n-au fost înmormântaţi după ritualul prescris de sânta noastră biserică, o înmormântare simbolică şi mai cu seamă simbolizează ei lumina, doară o pot cât mai degrabă căpăta, ca să nu fie constrânşi a rătăci în cealaltă lume prin întuneric.

Iară înmormântarea, respectiv ţinerea simbolică a luminii se face astfel :

Pe locul acela, unde s-a înmormântat sau mai bine zis unde a murit respectivul, fiecare trecător pune câte un surcel şi când din aceste surcele s-a făcut acuma o grămadă mare, atunci unul dintre trecători le aprinde ca să ardă [5].

După cât ne-am putut încredinţa din capitolele premergătoare, românii de pretutindeni au cea mai mare îngrijire pentru înmormântarea morţilor. Ei cred că sufletul celui neînmormântat nu poate merge la locul de odihnă, hotărât de Dumnezeu, ci rătăceşte necontenit în timp de mai mulţi ani pe unde i s-a mistuit trupul [6].

Alţii iarăşi cred şi spun că sufletul omului, al cărui corp rămâne neînmormântat, plânge cu îngerul său.

[1] Credinţa românilor din mai multe comune din Bucovina.

[2] Ioneanu, *op. cit.*, p. 41.

[3] Cred. rom. din Fundul Moldovei, com. de I. Tonigariu şi a celor din Câmpulung, com. de V. Gheorghiu.

[4] Cred. rom. din cele mai multe părţi ale Bucovinei şi Transilvaniei. Com. de T. Simon : „Despre oamenii care au fost omorâţi de către alţii, se crede că sunt curăţiţi de păcate, deoarece omorâtorii au luat asupra lor şi păcatele celui omorât, iar sufletul acestuia merge în locul desfătării".

[5] Com. de T. Simon. Datina această corespunde celor ce fac românii bucovineni şi moldoveni la un *sniamăn*.

[6] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 6 ; — D. T. Bojincă, *op. cit.*, nota de la p. 208 : „Neamul românesc poartă o deosebită grijă pentru îngroparea morţilor, mai vârtos că poporenii încă şi acum se văd a avea acea idee, că sufletul celui neîngropat nu poate lesne merge la locul său, ci în mulţi ani umblă rătăcind pe locul unde i s-a mistuit trupul".

Din cauza aceasta apoi, dacă bunăoară se îneacă cineva, se pun luntre și punte și nu se lasă până ce nu-i află corpul ca să-l înmormânteze. Iară dacă nu i-l pot defel afla, dacă cu toată stăruința lor, totuși a rămas neînmormântat, atunci cred ei că un atare om trebuie să fi fost foarte păcătos, căci altcum Dumnezeu ar fi avut grijă de el, ca să fie înmormântat ca alți oameni creștini ; așa însă sufletul lui rătăcește prin locuri necunoscute și nu poate trece în pace la odihna eternă, ci trebuie să se curețe mai înainte de păcatele ce le-a făcut în viață [1].

Din cauza aceasta apoi și elementele lumii se tulbură, ca și atunci când își ia cineva singur viața. Așa, spre exemplu, când plouă neîncetat în curs de mai multe zile, ori se pare că gem râurile, poporul atribuie aceste fenomene extraordinare la înecarea vreunui om.

De aceea, când se dă peste cadavrul vreunui om, fie acela orișicine ar fi fost, se aruncă ceva pământ peste dânsul spre a înlocui înmormântarea [2].

Tot din cauza aceea, că sufletul omului neînmormântat nu-și poate afla odihna hotărâtă de Dumnezeu, se întristează românii foarte mult și mai cu seamă româncele, când le iau feciorii la caste, temându-se ca nu cumva, murind în străinătate și cu deosebire pe câmpul de luptă, să le rămână corpurile neînmormântate.

Dovadă despre această întristare și grijă mare avem o mulțime de doine ostășești din toate provinciile locuite de români.

Așa, o doină ostășească din Transilvania ne spune, între altele și acestea :

...Și pe cale am plecat
Că m-au scos din țară scumpă
Inima-mi stă să se rumpă.
Simț un dor sugrumător
Că pe unde o să mor
Fi-va fi un corn de lume,
Unde nu cunosc pe nime.
Unde grâul nu se face,
Și nici iarbă nu se coace.
Că se face grâul des
Și din iarbă tot ovăz ;
Nici scândure de salaș
Fără moarte și năcaz ;
Nici pânzuță pe obraz [3]

Altă doină ostășească, asemenea din Transilvania și anume din Orăștie, sună așa :

Plânge-mă, mamă, cu dor,
Că eu ți-am fost bun fecior.
C-am luat boul de corn
Și-am făcut negru ogor.
Când am fost la secerat

[1] M. Besanu, *Op. cit.*, nr. 55.
[2] Vezi despre aceasta și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 6.
[3] Gr. Moldovan, *Poezii populare*, în „Familia", an. 1867, nr. 39.

A vint neamţul, m-a luat.
M-a dus în ţară străină
Unde mori făr-de lumină ;
Nu-i nici lumină de seu
Nici oameni din satul meu ;
Nici nu-i lumină de ceară,
Nici om din a mea ţară.
Unde-i omul de năcaz,
N-ai nici pânză pe obraz.
Nici pânză pe picioare,
Ci moarte înşelătoare !
Nu-i nici maica cu mila
Nice popă cu cartea
Numai turcii cu puşca
Şi neamţul cu sabia
Să ne mânce viaţa ![1]

În fine, a treia doină ostăşească, tot din Transilvania, sună precum urmează :

Măică, măiculiţa mea !
De te-a lovi dor de mine
Ia drumuţul de-a lungu
Oraşele de-a rându
Că pe mine mi-i afla
În fundul Italiei
La comanda mândriei
Sub o tulpină de brad
Acolo mi-afla-ngropat
Unde neamţul m-a puşcat.
Mândre semne mi d-afla :
La picioare,
Iarba mare.
Pe la brâu
Holdă de grâu,
Din buzuţă,
Scânteuţă.
Din guriţă,
Tămâiţă.
Din ochiţi,
Doi păuniţi.
Din sprâncene,
Două pene.
Şi din frunte,
Iarbă verde
Şi la gât
Saftiu florit
Că de grea moarte-am murit :
De plasa cuţitului,

[1] „Observatorul", ziar politic, naţional, economic şi literar, an. III, Sibiu, 1880, nr. 26.

De pușca-mpăratului,
Făr-de lumină de ceară
Făr-de om din a mea țară,
Făr-de lumină de său
Făr-de om din satul meu [1].

De aici apoi și blăstămul ostașilor :

Cine m-o făcut catană,
Nu-și mai deie de pomană.
Că el pomană și-o dat,
Când la oaste m-o luat !

Sau așa :

Cine mă prinsă catană,
La moarte n-aibă pomană.
Că pomană el și-a dat.
Când catană m-or luat.
Cine mă prinsă de cap,
La moarte n-aibă colac.
Că, colacul și l-a dat.
Când la câmp m-or șuturat.

Sau astfel :

Cine mă scoasă din sat,
N-aibă loc de alinat.
Nice lemn uscat de cruce,
Nici la groapă cine-l duce.
Nici la groapă cine-l duce.
Nici scânduri de copârșeu,
Nici nu-l ierte Dumnezeu [2].

Românii din Transilvania cred despre cei ce mor prin străini sau în vreun război că *așa le-a fost ursita* sau că *i-a ajuns vreun blăstem oarecișicare*, și *de aceea le-a fost crăpat pământul*, departe de patria și satul lor [3].

Prin urmare, dacă a murit cineva în țară străină sau în vreun război este datină de a i se face un *stâlp*, care la șase săptămâni (40 de zile) se îmbracă cu o iie ori cu o cămeșă, după cum a fost bărbat ori femeie și apoi i se face slujbă ca la un mort, adică toate ceremoniile înmormântării și pe urmă se implântă în pământ. Tot atunci se face pentru cel mort și pomană și *i se pune mărul*, adică o *crestată* [4] în care se implântă o ramură de măr, în *crăngile* căreia se pun covrigi, mere, nuci și o *vecică*, apoi se aprind trei lumini în măr ; toate acestea se pun în-

[1] Ștefan Munteanu, *Doine și strigături culese din gura soldaților români din țara Ardealului*. Brașov, 1891, p. 36.
[2] M. Pompiliu, *Cântece populare*, în „Albina"; an I, Viena, 1866, nr. 72.
[3] Com. de T. Simon.
[4] *Crestată* = pâine în forma crucii, adică în patru coarne.

tr-un blid și după isprăvirea slujbei care s-a făcut pentru *așezarea sufletului*, se dau nașei sau nașului care i-a botezat, pentru că fără de tată și mamă se poate boteza și cununa, dar fără de nași nu [1].

În Bucovina nu se face după astfel de oameni alta nemică, fără numai *parastas* și *comândare* sau *praznic*.

Trecând acuma de la datinele și credințele românilor, descrise până aici, la alte popoare aflăm în prima linie că romanii, strămoșii noștri, aveau ca și românii de astăzi, cea mai mare grijă de înmormântare, părându-li-se moartea, după principiile lor păgâne, de o voință extraordinară a zeilor.

Despre omul mort romanii vorbeau totdeauna cu cel mai mare respect și cu pietate și poate că de pe acest timp datează proverbul latinesc : *„de mortuis aut bene, aut nihil“*, sau : *„de mortuis nihil nisi bene“*, adică : despre morți să nu vorbești nimic rău, ca nu cumva să tragi asupra ta mânia zeilor, care proverb de altmintrelea s-a păstrat și în unele părți locuite de români [2].

Mai departe credeau romanii, că sufletul unui *om neîngropat* nu poate trece la locurile de odihnă și dacă și trece, atunci acel suflet trebuie să rătăcească mai nainte cel puțin o sută de ani pe căi strâmbe, pe locuri necunoscute, până când ajungea la o apă sau lac, ce se numea *Styx* și sufletul mortului trebuia să treacă peste această apă, ca să poată ajunge la locuința de odihnă.

Iată ce ne spune în privința aceasta renumitul poet Virgiliu :

„Nici nu-i este permis a-i trece peste îngrozitoare țărmuri și peste aceste râuri bubuitoare mai nainte de a se fi odihnit oasele lor în pământ ; astfel, rătăcesc în timp de o sută de ani și zbor împrejurul acestor țărmuri și numai după aceea vin să vadă locurile mult dorite [3].

Sau în epistola sa către Ariadne :

„Sufletul nefericit va merge în borile străine“ [4].

Dacă se știa că cineva a murit în loc străin, însă corpul lui nu se afla nicăieri, prin urmare, nici nu se putea îngropa acasă, romanii aveau datina a face totuși un mormânt deșert pentru dânsul, fără nici o ceremonie mai însemnată.

Despre un astfel de mormânt deșert numit *tumulus inanis* vorbește Virgiliu astfel : „Atunci am așezat lui Rhoetus un mormânt deșert pe țărmuri și am chemat de trei ori cu voce tare spiritul repauzat“ [5].

[1] Com. de Rom. Simu.

[2] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 331 : „Odată ce moare cineva, nimănui nu este permis a mai zice ceva rău de morți, dacă nu poți a zice de bine“.

[3] Aeneid, lib. VI, v. 325 și urm.:

Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantique haec littora circum,
Tum demum admissi stanaque exoptata revisunt

[4] Spiritus infelix perigrinas ibit in auras.

[5] Aeneid, lib. VI, v. 505 :

Tunc egomet tumulum Rhoeto in littore inanen
Constitui et magna manes ter voce vocavi.

Şi dacă osemintele mortului mai târziu se aflau, din întâmplare, neîngropate, atunci ei aruncau câte o mână de pământ peste dânsele şi credeau că dacă cineva a întrelăsat aceasta, a făcut cel mai mare păcat.

Aşa ne spune Horatiu în privinţa aceasta următoarele ;

„Şi tu luntraşule nu te arăta neîndurat faţă cu ţărâna spulburătoare, cu oasele şi cu capul neîngropat. Dă-le ce li se cuvint şi după ce vei arunca peste mine de trei ori cu pământ, pleacă !“ [1].

Tumulus inanis al romanilor corespunde încâtva cu *sniamănul* sau *sniamătul* la români, căci precum credeau romanii că sufletul celui nîngropat rătăceşte, aşa cred şi românii, nu numai despre sufletele celor neîngropaţi, ci şi a celor sinucişi şi precum ţineau ei de cel mai mare păcat de a nu arunca pe corpurile aflate pământ, aşa cred şi azi românii, că e cea mai mare nefericire pentru acela, care nu aruncă nemică pe *sniamăn.*

Temerea cea mai mare a strămoşilor noştri era : să nu moară undeva în *atare apă,* de unde corpul nu s-ar putea scoate şi îngropa, precum e de ex. marea.

Moartea naturală, moartea în război sau oriunde pe pământ uscat o primeau cu mult mai bucuros, decât moartea în apă, precum ne-o spune asta destul de apriat Ovidiu :

„N-am frică de moarte, există însă un fel de moarte fără milă. Scutiţi-mă de naufragiu şi moartea îmi va fi un dar. Este o deosebire ori de cade cineva prin moarte naturală sau fier şi pune trupul murind cuvenit şi demândă ceva la ai săi şi nădăjduieşte la mormânt (înmormântare), iar nu devine mâncarea peştilor de mare“ [2] ; de unde uşor se poate explica pentru ce romanii păgâni, nu numai avuţii, ci şi săracii, îşi găteau groapa încă din viaţă. Pentru că se temeau ca nu cumva în lipsa mormântului să rămână neîngropaţi [3].

La români datina din urmă provine numai foarte sporadic. Dar pentru aceea, în loc de groapă, mulţi inşi, după cum am văzut şi mai sus în cap. XIX nu întrelasă de a-şi face încă până ce- sunt în viaţă sicriul sau sălaşul în care au să fie înmormântaţi.

[1] Od. I, 33, 22 :

At tu nauta vagae ne parce malignus arenae
Ossibus et capiti inhumato
Particulam dare...
Injecto ter pulvere curas.

[2] *Trist.* lib. I. II. 51.

Non lethum timeo genus est miserabile lethi ?
Demite naufragium, mors mihi munus erit.
Est aliquid fatove suo, ferrove cadentem
In solita moriens ponere corpus humo ;
Et mandare suis aliqua et sperare sepulcrum
Et non aequoreis piscibus esse cibum.

[3] M. Besanu, *op. cit.,* nr. 55. — D. T. Bojincă, *op. cit.,* p. 208.

XXVI

Înfrăţirea

Dacă într-o familie se-ntâmplă de mor doi copii unul după altul, atunci, spre a scăpa de moarte pe cei vii, unul din copiii rămaşi se prinde *frate de cruce* cu un altul din altă familie, fie de orice sex, însă să fie *lunatic*[1], cu acela, cu care are să se prindă frate de cruce.

Chipul cum se săvârşeşte această frăţie este următorul : la ţinterim, după ce s-a dat drumul sicriului în groapă, fratele sau sora copilului mort se scoboară în groapă pe sicriu, iar celălalt copil îl rădică din groapă şi punându-se faţă în faţă, apucă un colac, unul cu o mână şi celălalt cu alta şi-l frâng în două ; după aceea se sărută şi astfel se fac *fraţi de cruce*.

Amândoi fraţii aceştia se privesc ca şi cum ar fi fraţi buni, fratele de cruce cu sora de cruce nu se pot lua niciodată în căsătorie[2].

În judeţul Olt, mai este încă obiceiul a se prinde frate de cruce, astfel :

Fratele mortului lunatic se pune în fiare şi se prinde apoi *frate de cruce* cu un altul, aşezându-se pe marginea mormântului şi rupând o furcă de strâns fân, pe care unul o apucă de un crac iar celălalt de altul[3].

[1] Adică în aceeaşi lună născut.

[2] T. T. Burada, *op. cit.*, p. 39—40 ; — Ioneanu, *op. cit.*, *p.* 39—40.

[3] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 40 : „Obiceiul de a se prinde frate de cruce nu se face numai la mormânt ; în părţile de la munte se sapă întro stâncă o cruce, pe care cei ce vor să se prindă fraţi de cruce o sărută, apoi îşi fac la mâna dreaptă o tăietură şi amestecă sângele lor şi astfel se fac *„fraţi de cruce“*. Această datină veche îi leagă a-şi da viaţa unul pentru altul“. — Vezi şi B. P. Hasdeu. „Columna lui Traian“, an. VIII, Bucureşti, 1878, p. 5—11 ; — asemenea V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 13.

XXVII

Comândarea

După ce s-au întors toţi petrecătorii de la ţinterim şi după ce s-a spălat fiecare în chipul cum s-a arătat în capitolul XXIV, se face *comândarea,* numită altmintrelea şi *comând, praznic* sau *pomană.*

În vechime se făcea *comândarea,* mai ales în Moldova, în următorul mod :

„De cu seară, când a doua zi avea a se înmormânta repauzatul venea preotul şi se aducea una sau mai multe oi şi berbeci, mai cu seamă negri ; se făcea o groapă şi întorcând vitele către apus, răsărite fiind acum stelele, le lipea lumânări de ceară prin coarne, le citea o rugăciune şi apoi venind rânduiţii, le tăia, punând să curgă sângele în groapa făcută înadins pentru aceasta, numită *„ară“.*

Capul şi pielea vitei tăiate se da preotului, de unde a rămas apoi proverbul : *„a dat pielea popii“*, adică a murit, iar cărnurile se făceau bucate şi se ospătau cu dânsele petrecătorii, cărora li se împărţea mai întâi câte un colac şi o lumânare.

La masă punându-se şi dându-li-se câte o cupă de vin, fiecare luând, vărsa puţin pe pământ [1], zicând : *uşoară să fie ţărna reposatului“* [2].

În unele părţi din Moldova se face *comândarea* şi astăzi mai tot aşa cum se făcea ea şi în timpurile vechi.

A. Lambrior ne spune în privinţa aceasta următoarele :

‚*Comândarea* se pregăteşte încă pe unele locuri, în chipul următor : În spre ziua înmormântării se aduc în ogradă mai multe oi sau berbeci, mai cu seamă negri şi după ce au răsărit stelele, fac o groapă şi apoi lipind lumânările aprinse de coarnele dobitoacelor aduse, le întoarnă către apus, şi preotul le citeşte o rugăciune, pe urmă oamenii le taie pe marginea gropii, ca să se scurgă sângele într-însa. Groapa aceasta se numea din vechime *„arat“*. Preotului se dă capul şi pielea oilor sau a berbecilor de unde chiar când s-a pierdut obiceiul acesta, a rămas vorba : „au dat pielea popii“, adică : a murit, iară din cărnurile dobitoacelor junghiate astfel, se fac bucate pentru comândare. Toţi petrecătorii se pun la masă mângâind pe rudele mortului cu vorbele : *„că aşa-i lumea aceasta trecătoare, şi că în curând sau mai târziu ne vine rândul şi nouă“* [3].

[1] V. Alecsandri, *op. cit.*, nota p. 6 : „Acest obicei de a vărsa o parte din băutură până a nu duce paharul la gură — libaţie — se face pentru ca să alunge nălucile morţilor ce zboară prin lume şi se amestecă în faptele oamenilor“.

[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 43—44.

[3] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 154.

Bucatele cele mai obișnuite în Moldova cese fac la comândare sunt : zamă de tocmagi, borș de pasăre, plachii, găluște, sarmale, carne cu perje, diferite fripturi sau și alte bucate care îi plăceau repauzatului fiind în viață.

Înainte de a bea, varsă puțin vin din pahare și apoi zic : *„să-i fie țărna ușoară repauzatului* și altele, după cum îi ajunge capul ; și cu rân-
dUiala aceasta îndesând pahar eem,l auiiM cFe
duiala aceasta îndesând paharele, mai uită rudele din supărare, iar petrecătorii se înveselesc de-a binelea“ [1].

În unele locuri, unde nu este datină a se pune pomul la mormânt, după cum s-a arătat mai sus în capitolul XXIV, se pune acuma la comândare [2].

Mai toată procedura *comândării* românilor din Moldova ne-o înfățișează și următoarea doină :

— Frunză verde bob de linte,
Mărioară fără minte,
Mărită-te să mă-nsor,
Ca să nu-ți mai mor de dor.
— Însoară-te dumneata,
Să văd pe cine-i lua ;
De-i lua una ca mine,
Dumnezeu să-ți deie bine ;
De-i lua-o mai frumoasă,
Dumnezeu să-ți facă casă ;
De-i lua-o grozăvioară
Dumnezeu să ți-o omoară
Și să-i faci o mesișoară
Să merg și eu la o pomană.
Și să-mi deie-un colăcel
Să-i fie de sufleței.
Și să-i gust din colivioară,
Să văd dulce-i ori amară.
Și să beu din gărăfioară
Să-i fie țărna ușoară,
Ca două pietre de moară [3]...

Mai demult, după cum spun bătrânii, aveau și românii din Bucovina datină, tocmai ca și cei din Moldova, când murea cineva, că neamurile celui mort înainte de înmormântare tăiau un berbec, o oaie, o vacă, un bou, sau și altă vită bună de mâncat și cu carnea acestora făcea apoi *comândare* sau *praznic*, iară pielea vitei tăiate cu coarne cu tot o da preotului funcționar peste mormântul repauzatului, după ce preotul sigila mormântul. De coarne lipea o lumină aprinsă de ceară și punea și un colac. Pe unele locuri învârtea împrejurul coarnelor și mațele vitei tăiate În unele locuri însă era datină de a pune pielea vitei tăiate sub picioarele preotului după înmormântarea mortului și anume când se adunau oamenii la comândare. Locul preotului, prin aceasta, era mai dinainte designat și el, după ce binecuvânta masa, se așeza acolo.

[1] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 154. — T. T. Burada, *op. cit.*, p. 45.
[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 43.
[3] El. Sevastos, *Cântece moldovenești*, Iași, 1888, p. 147.

Astăzi, după cât suntem informați, datina aceasta nu mai există nicăieri în Bucovina. Starea materială nu le mai permite românilor să facă multă cheltuială. Afară de aceasta și interesul pentru păstrarea datinelor străbune, în multe locuri, s-a pierdut mai cu totul. Aducerea aminte despre această datină străbună însă s-a păstrat până și-n ziua de astăzi nu numai prin proverbul *„a dat pielea popii"*, care este foarte uzitat în Bucovina și care înseamnă atâta cât a murit, ci totodată și prin variantele acestui proverb : *„mai că era să deie pielea popii"* = mai că era să moară ; — *„cât pe ce de n-a dat pielea popii"* = cât pe ce de n-a murit ; *„are să deie pielea popii"* = n-are scăpare, are să moară [1].

În vechime datina aceasta trebuie să fi fost foarte răspândită nu numai la românii din Bucovina și Moldova, ci pretutindeni la toți românii.

Cu privire la românii din Banat, Iosif Olariu, învățător în Domanu, ne scrie următoarele :

„În copilăria mea, când se cumendau țăranii, duceau din pieile oilor, ce le tăiau pentru *pomană*, câte o piele popii. Astăzi însă datina aceasta a încetat cu totul și numai proverbul se păstrează în gura poporului și în mai multe înțelesuri, spre exemplu, un om *s-a cumendat*, dar el comite multe fărădelegi, atunci sătenii zic despre el că *în zadar a dat pielea popii*, iară altul zace greu bolnav și despre acela zic sătenii că *„voiește să dea popii pielea"*.

E drept că și-n ziua de azi ori de câte ori se face vreo comândare totdeauna se taie o oaie, un berbece, un vițel sau o junică, dar nimărui nu-i trece prin minte ca pielea vitei respective să o deie preotului, ci fiecare o păstrează pentru sine.

În timpul de față se face comândarea sau praznicul în cele mai multe părți din Bucovina astfel :

Cum s-a scos mortul din casă, și s-au pornit cu dânsul la biserică, femeile ce rămân acasă, măturând și grijind cum se cuvine casa, se apucă degrabă și aștern una sau mai multe mese atât în odaia, unde a stat mortul cât și în celelalte odăi, iar dacă e timp de vară și odăile sunt mici, atunci adeseori aștern o masă mare afară în ogradă. La mijlocul mesei se pun, după putință, mai multe feluri de bucate, iar jur împrejurul mesei câte un colac de care se lipește și o lumină de ceară.

În multe locuri am observat că la capetele precum și pe de laturile mesei se mai lipesc încă câte o lumină separată, la un loc patru lumini, astfel ca să formeze o cruce. Asemenea se lipește și de păreții odăii, în care a stat mortul, câte o lumină de ceară, care amintesc pe cei patru evangheliști.

După ce s-a înmormântat acuma mortul, neamurile acestuia poftesc încă în țînterim fiind o parte dintre petrecători, ca să vie la praznic.

Adunându-se cei poftiți se așează cu toții la masă, fiecare pe locul ce i se indică de către cei de casă.

După ce au ocupat acuma locurile, preotul tămâind casa și masa face ectenia morților, amintind în decursul ei nu numai pe cel de curând mort, ci și pe ceilalți morți din familia respectivă, care au repauzat mai

[1] Vezi despre aceasta și S. Fl. Marian, *Proverbe populare românești*, în „Familia", an. XIII, Budapesta, 1877, nr. 37, p. 433.

de nainte, iar după ce încheie ectenia binecuvântează masa, şi apoi se pune fiecare pe locul său.

Când începe preotul ectenia se aprind luminile lipite de colac, iar când o sfârşeşte, fiecare ins stinge lumina şi strângând-o dimpreună cu colacul, o ia, de regulă, cu sine şi o duce acasă.

În multe locuri am observat că, colacii şi luminile nu se înşiră, după cum am arătat mai sus pe marginile mesei, ci se păstrează undeva într-un ungher, iar după ce a sfârşit preotul panachida, neamurile repauzatului iau câte un colac şi o lumină aprinsă şi le dau fiecăruia în mână, zicând în acelaşi timp : *„poftim de sufletul lui N. şi al lui N."* şi tot aşa, pe rând, până ce dau fiecăruia mesan câte un colac şi o lumină.

De la această datină foarte răspândită în Bucovina se vede că s-a născut cu timpul zicala : *„dă-i colac şi lumânare"*, care se zice despre un lucru împrumutat, ce nu-l mai poţi căpăta îndărăpt sau despre unul pierdut, care nu-l mai poţi afla, căci cum nu se întoarce mortul de la mormânt, aşa şi lucrul împrumutat nu ţi se va mai întoarce nici cel pierdut nu-l vei mai afla.

La fiecare comândare iau parte mai cu seamă cei însuraţi cu deosebire cei mai bătrâni şi copiii cei mici, rar când însă feciorii şi cu atât mai puţin fetele cele mari. De aici se vede că s-a născut apoi şi zicala :

Fată mare-n comândare
Nici colac nici lumânare.

Dinaintea preotului, în multe comune din Bucovina, atât dincoace cât şi dincolo de Prut precum în Boian, Mahala, Ostriţa, Horecea şi altele, se pune pe lângă mâncărurile îndătinate încă şi o găină sau un cocoş fript care e menit, nu ca să-l mănânce la starea locului, ci să-l iac u sine acasă.

Tot atunci sau când se porneşte acasă i se mai dă preotului încă şi o găină vie sau un cocoş viu de sufletul celui repauzat, crezând că *găina friptă* are s-o vadă mortul în cealaltă lume, iar *cea vie* care înainte de a se da se udă şi se spală bine pe picioare cu apă curată, parte că-l va conduce până la rai şi parte că-l va apăra prin cântarea sa, mai ales dacă e cocoş, de spiritele cele necurate ce ar voi să se apropie de dânsul, iar când îi va fi mai cald că-l va stropi şi răcori de arşiţa cea mare, care trebuie s-o îndure sufletul în călătoria sa cea îndelungată şi ostenitoare [1].

Dacă la casa celui ce face praznic s-ar întâmpla să nu se afle nici un cocoş sau găină de întrecut, apoi cumpără şi de ar fi să facă comândare chiar şi pentru zece suflete deodată trebuie, numaidecât, să caute atâtea găini sau cel puţin atâţia pui, ca să le deie preotului de sufletul celui repauzat. Asta mai cu seamă în satele amintite mai sus de peste Prut [2].

După ce s-au aşezat acum la masă şi preotul a făcut panachida şi a amintit pe toţi morţii, încep cu toţii a gusta mai întâi din *paus*, dacă a mai rămas, apoi din *colivă* şi abia după aceea din celelalte bucate ce se află pe masă.

[1] Com. de G. Tomoioagă.
[2] Idem.

Când se îmbie oaspeții să cinstească li se spune : *„poftim dă"* sau *„cinstește de bine de sufletul lui N."*. Iar cel îmbiat, primind și cinstind, răspunde : *„Dumnezeu primească !"*

Astfel durează comândarea ca la o oră sau și mai bine. Iar după ce au ospătat cu toții se scoală de la masă, preotul face ectenia pentru cei vii în decursul căreia se amintesc toți cei de casă și care se încheie cu *„Dumnezeu să le înmulțească anii !"* apoi își ia fiecare colacul și lumina și se duc pe acasă.

Afară de cele arătate până acuma mai e de însemnat încă și aceea, că în unele state din Bucovina și cu deosebire în cele de pe malurile Prutului precum : Boian, Mahala, Ostrița, Horecea se face praznic nu numai în ziua înmormântării, ci și mai pe urmă și anume : a treia și a noua zi după înmormântare, apoi la șase săptămâni, la un an, la trei ani, la șapte, la nouă și la doisprezece ani [1].

Mulți însă cred că *moartea* sau după cum spun unii *Arhangelul* trebuie să se lupte adeseori foarte mult cu omul până ce-i taie capul și-i scoate sufletul din trup. De aceea, toți pereții unde s-a întâmplat moartea unui om sunt stropiți și unși cu sânge de-al acesutia. Prin urmare, în decursul celor două zile ce urmează nemijlocit după înmormântare, trebuie numaidecât să se ungă și văruiască toată casa, ca să se acopere petele cele de sânge. Iar ungerea și văruirea aceasta o îngrijește de comun o femeie străină, care capătă ca plată un colăcel, o lumină și o bucată de pânză [2].

A treia zi după înmormântare se face sfințirea apei, se stropește toată casa și după aceea se dă apoi masa. La această masă, care se face pentru ca să poată trece mortul în cealaltă lume, în unele locuri, precum bunăoară în Badeuț, pe lângă colac și lumânare se mai adaogă încă și un vas de lut sau de sticlă care se dă, plin cu apă sau vin, oaspeților în mână amintind la fiecare dare pe unul dintre repauzații familiei.

Oaspeții sunt obligați a bea din vas măcar ciș-ceva înainte de ce prind a ospăta. Băutura aceasta e menită pentru cei repauzați, ale căror suflete ard nerăscumpărate în întunericul din cealaltă lume.

Toate aceasta se repetă la nouă zile și la șase săptămâni ale aceluiași an, apoi la un an după repauzare și tot așa până la anul al doisprezecelea [3]

În ziua *praznicului* care se face la un an după repauzare, precum și în anii următori, e datină în cele mai multe comune din Bucovina de a se duce mai întâi un pom și pomene la biserică, unde se face *parastas* pentru cel repauzat dimpreună cu care se pomenesc și ceilalți repauzați ai familiei ; iar masa, adică pomana sau comândarea se face au numai în curtea bisericii, au numai acasă, au în ambele locuri, dacă cei ce o fac sunt oameni avuți.

Adeseori însă cei avuți cheamă pe preot acasă. Sosind preotul, face sfințirea casei sau numai sfințirea apei celei mici, stropește casa precum și toate acareturile de pe lângă aceasta, apoi cântă panachida și pomenește pe toți cei reuazați, rădicând în același timp și pomul dimperună cu pomenele.

La masă se împărțește celor prezenți câte un colac și o lumânare. Cei mai avuți adesori împărțesc la ocazia aceasta și câte un miel, oaie,

[1] Com. de V. Turtureanu, G. Tomoioagă și Ionică al lui Iordachi Isac.

[2] Cred. rom. din Boian și Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac și a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Merches, stud. gimn. : *„dacă nu se face praznic a treia zi, nu poate să treacă sufletul în cealaltă lume"*.

[3] Com. de Av. Macovei, preot.

vițea sau vacă de sufletul celui repauzat pentru care se face pomenirea, dar de comun numai la vreun fin, nepot sau alt neam, anume ca să nu treacă în mâni de tot străine [1]

În unele comune din Moldova, precum bunăoară în Mălini, Baia, Rădășeni și altele din județul Sucevei e datină ca *noua zi,* după înmormântare, să se facă o leacă de pomenire sau praznic ca și în Bucovina. La ocazia aceasta se cheamă preotul de face mai întâi sfințirea apei celei mici și stropește casa, și apoi se dă masa [2].

În alte comune, tot din Moldova, se face masă pentru pomenirea sufletului celui repauzat la trei, la nouă și la douăzeci de zile, iar la patruzeci de zile se chiamă preotul de-i rădică panaghia, făcându-i atunci și veșnica pomenire.

Pentru sufletul morților se mai face încă și sobor la biserică, la trei luni, la jumătate de an, la nouă luni, la anul, când se scoate și coliva la mormânt, care se dă apoi preoților [3].

În fine, în alte părți, tot din Moldova, la trei zile după înmormântarea se face *colivă* la biserică, asemenea la 9, la 21 și la 40 de zile se face colivă, colaci și praznic, numite *panachidă.* Toate aceste pomeniri, făcute în deosebite răstimpuri, se cheamă *griji* și mare mult e căinat acela, căruia nu i s-a purtat *grijile,* zicându-se că *„stă cu țărâna în gură* [4].

În Transilvania și anume în comunele de prin prejurul orașului Sibiu, *comândul* se face astfel : se pune masa unde stă de mânâncă preotul și cu fruntașii ; pe lângă bucatele ce se află care, de obicei, sunt supă de tăiței și friptură, se pune un colac mare în care se împlântă un copăcei încărcat cu mere, turte, covrigi, prune și nuci și apoi cântă preotul : *„unde umbrează darul tău Mihaile arhanghele“,* toți mesenii saltă și leagănă colacul cu copacul. În curte, începând de la masă și până la poartă sau și mai departe în stradă se presară paie și pe ele se așează o pânză albă, pe care se pun strachini cu bucate și venind oamenii se pun la masă, jos la pământ și după ce au ospătat li se dă câte un colăcel și o lumânare de ceară galbenă.

Tot în Transilvania și anume în ținutul Făgărașului, comândarea se numește *„sărăcústă“.* Fie omul cât de neavut, împarte mesenilor după ospătare câte un colăcel sau o bucată de pâne și o lumină de ceară, iar fețelor bisericești încă și câte o năframă [5].

În districtul Năsăudului, *comândarea* se face de regulă afară, iar dacă e ploaie în șuri și numai rareori în case.

De cumva comândarea e cu colac, pomișori sau vase, ca de ex. cofe, oale sau blide, se împărțesc mai întâi acestea și după aceea începe ospățul, bând și mâncând din abundență și zicând : *„Dumnezeu să-l ierte“* și ! *Dumnezeu să primească“.*

Când comandarea e cu vase, atunci se mai pune și un colac și luminiță de ceară, iar când e cu cofe se mai pune încă și puțină apă.

[1] Com. de V. Turtureanu.
[2] Dict. de Măurica Nistor din Mălini și Anița Pletosu din Rădășeni.
[3] T.T. Burada, *op. cit.,* p. 52.
[4] A. Lambrior, *op. cit.,* p. 155.
[5] T.T. Burada, *op. cit.,* p. 44—45.

Poporul însă crede că e foarte bine ca, comândarea să se facă cu pomişori, căci atunci sufletul respectivului în grădina raiului încă se va desfăta, zburdând ca şi o pasăre dintr-un pom într-altul.

Despre paus, colac, pomene se crede că dându-se de acestea în această lume de sufletul celui repauzat, atunci respectivul mort le va avea în cealaltă lume.

Comândarea precum şi celelalte pomeniri se fac din partea muierii dacă e mort bărbatul sau din partea bărbatului, dacă e moartă muierea, iar dacă bărbatul sau muierea moartă nu are soţ atunci pomenirile acestea se fac de către fiii lor, iar dacă şi aceştia lipsesc, atunci se fac de către alte neamuri [1].

Ca şi în Bucovina, tot aşa şi-n Transilvania se face praznic sau comând nu numai nemijlocit după înmormântare, ci şi mai pe urmă, adică a doua zi după înmormântare care se numeşte *„feştane“* şi care corespunde pomenirii de a treia zi la românii bucovinei, apoi la şase săptămâni, care pomenire se numeşte în unele locuri *„prânzul cel de şase săptămâni“* şi în urmă la un an. Şi precum la comândul prim, aşa şi la cele următoare, se fac colăcei şi se pune un prânz de bucate la care sunt invitaţi mai cu seamă cei mai de aproape şi vecinii [2].

E prea bine ştiut că româncele de pretutindeni coc pânea precum şi alte copturi cu aluat pe care îl prepară ele singure şi din aluat de acesta păstrează ele apoi şi pentru alte copturi.

De la pâinea mortului însă, adică de la pânea ce se coace pentru pomenirea celui mort nu lasă, mai ales celea din Transilvania, nicicând aluat acru [3].

În Banat şi anume în comunele Barjovic, Prilipeţ şi în părţile Almajului, înainte de a se aşeza gloata la masă şi de a binecuvânta preotul bucatele de pe ea, se împodobeşte frumos cu flori un băţ pe care se încolăceşte o lumânare de ceară galbenă şi stă aprinsă cât citeşte preotul rugăciunea mesei, apoi aşezându-se cu toţi la masă, se stinge lumânarea şi se pune băţul pe un scaun lângă masă, ţinând astfel locul mortului [4].

Tot în Banat precum în ţinutul Oraviţei, pomenele morţilor se fac de regulă : a) după înmormântare ; b) *la nouă zile,* când se scoate *prânzişorul* afară de-l mănâncă copiii ; c) la douăzeci de zile ; d) la patruzeci de zile ; e) la jumătate de an ; f) la un an şi g) la serbarea patronului casei.

La toate pomenele acestea se caută ca nicicând să nu treacă timpul, ci totdeauna să se facă cu o zi mai nainte.

Asemenea caută colăcăriţele cu mare luare de seamă ca nemică să nu puie la masă cu păreche, ci totdeauna fără păreche. Până chiar şi oalele de la foc caută să fie fără păreche.

Vitele destinate pentru *pomana mortului* se spală mai întâi cu apă curată pe picioare, apoi se ocolesc cu tămâie aprinsă pe cărbuni şi abia după aceea se junghie.

[1] Com. de T. Simon.
[2] Com. de I. Georgescu şi T. Simon.
[3] Com. de Rom. Simu.
[4] T.T. Burada, *op. cit.,* p. 45—46.

La fiecare **masă**, *pomana* ce se dă de sufletul celui repauzat, se numeste mai întâi lui Dumnezeu, apoi *sf.Arhangheli*, adică morţii, după aceea mortului şi la urmă ***tâlharilor*** sub care se înţelege spiritele cele rele ce stau în calea repauzatului în cealaltă lume voind a-i lua sufletul şi a-l duce cu dânsele în iad [1].

Când se serbează ***patronul casei***, atunci, în cele mai multe părţi din Banat, se face şi se pune şi „coliva" care constă, ca şi în celelalte părţi locuite de români, din grâu fiert, pus pe un tăier şi mestecat pe alocurea cu miere de stup, înfigând în grâu, pe deasupra, fălii simetrice de mere, pere, gutâi, etc. care grâu sfinţit prin rugăciunuile preotului se împarte apoi atât de sufletul mortului nu demult repauzat, cât şi de sufletul celorlalţi morţi, ce au repauzat mai nainte.

Când se pune *coliva* sacrificiul morţilor, în oraşe mai mari se duc colivele la biserică şi punându-se la un loc citeşte preotul rugăciunea îndătinată peste ele, iar prin comunele ţărăneşti merge preotul din casă în casă de sfinţeşte coliva. Cu această ocazie, când se face rugăciunea de sacrificiu prinde cu mâna preotul împreună cu casnicii şi cosângenii, chemaţi la serbaraea patronului, de colivă şi ridicând-o în sus recită rugăciunea, apoi unde sunt mulţi adunaţi şi nu încap toţi a ţinea cu mâna nemijlocit de colivă, cei de dinapoi pun mâna pe umerii celor dinanite şi astfel se împărtăşesc şi ei de binecuvântarea sacrificiului adus morţilor [2].

În unele locuri, atât din Bucovina cât şi din celelalte ţări locuite de români, a fost şi mai este încă ici-colea, mai ales în satele care sunt foarte răzleţite şi acuma datina ca, *comândarea* sau *praznicul* să se facă nemijlocit după ce s-a scos mortul din casă. Cum s-a scos adică mortul afară. se asterne masa în casă. petrecătorii se întorc în casă, se pun la masă, mânâncă şi beau şi abia după aceea pornesc cu mortul la groapă.

În unele comune din Moldova, judeţul Suceava, dacă e iarnă scot mortul în tindă şi aştern masa în casă, iar dacă e vară, lasă mortul în casă şi aştern masa afară, la care se aşează apoi toţi petrecătorii în frunte cu preotul funcţionar, care face mai întâi ectenia morţilor şi rădică pomul cu pomenele.

Inainte de a gusta din bucate capătă fiecare, ca şi la comândările ce se fac după înmormântare, cât un colac şi o lumină [3], în unele locuri precum bunăoară în Baia încă şi câte o cofă sau cană plină cu apă sau cu lapte, care însemnează ca sufletul repauzatului să aibă pe cealaltă lum, când îi va fi sete, de unde bea [4].

În comunele despre care ni-i vorba, mai e încă şi acea datină că pe cât timp durează masa se aprind pe păreţii odăii, unde a stat mortul, numai două lumini şi nume : una deasupra uşii şi alta la icoane [5].

În Ţara Românească scrie D.Stănescu, mai ales cu privire la românii din comuna Zănoaga : „Când totul s-a gătit — când coşciugul s-a isprăvit şi mortul cu cele necesare a fost aşezat în el ; când preoţii au isprăvit a citi ***stâlpii***, dacă este un om bătrân ; când pânile au fost coapte şi mân-

[1] Com. de Iosif Olariu.
[2] Sim. Mangiuca, *Călindariu pe an 1882*, Braşov, 1881, p. 141.
[3] Dict. de Măriuca Nistor, din Mălini.
[4] Com de Titu Zaharescu, stud. gimn.
[5] Dict. de Măriuca Nistor.

cările gătite, atunci se întind mesele în casă sau afară din casă, dacă este timp frumos și cu toți mănâncă, rugându-se pentru iertarea păcatelor mortului. Preoții stau în capul mesii, apoi urmează ceilalți, aranjați după bătrânețe sau după cinstea de care se bucură la săteni.

Sculându-se de la masă tuturor celor de față se împart basmale, lumânări și apoi pornesc mortul la biserică [1].

Când se împlinesc șase săptămâni de la îngroparea celui mort, se face a doua pomană... După ce ies preoții de la biserică sunt chemați de capul familiei la casa lui, unde totul este aranjat.

Preoții slobod pomana și totodată sunt ținuți foarte mult ca să guste — ca semn de binecuvântare — din pomană, căci altfel creștinul rămâne mâhnit...

De asemneea se face pomană la șase luni, la un an, la trei și fără șovăire la șapte, când e permis a se dezgropa mortul..." [2]

Tot în Țara Românească mai există încă și următoarea datină și credință:

„Când cineva dă ceva de pomană, atât în decursul comândării cât și de altădată la un țigan, trebuie să dea cu piciorul în pământ dacă-i dă în mână și aceasta ca pământul să fie martor ocular la pomana făcută țiganului pentru că se zice că țiganul îi ia mirul și botezul și-l aruncă în iad; iar dacă pământul este martor la pomana țiganului să zică că i-a făcut ca la un *creștin*. Țiganul (ursarul sau zavragiul) când vede că acela ce-l miluiește dă cu piciorul în pământ refuză a lua din mână" [3].

În fine, trebuie să mai amintim încă și aceea că precum la românii din Dacia Traiană, tot așa se pune masă sau se face comândare după înmormântarea unui mort și la românii din Macedonia [4].

Pe lângă *comândarea* sau *comândul*, despre care am vorbit până aici, merită a fi amintite încă și *parastasele, slujbele, sărindarele* sau *sălindarele* și *sarcoustele* sau *sărăcustele*, care se *plătesc*, respectiv se *poartă* asemenea pentru pomenirea și iertarea păcatelor celor repauzați care pomenire se face, de regulă, numai la biserică.

Parastasele, în unele părți din Moldova, se *poartă* patruzeci de zile de-a rândul, după ce moare omul, adică se aduc la biserică, în fiecare zi nouă covrigi, o lumânare, vin și tămâie, iar preotul citește rugăciunile cuvenite [5].

În Macedonia se fac *parastasele* tot așa ca și în Țara Românească și Moldova [6].

În Bucovina din contră, parastasele se fac astfel: neamurile celui repauzat fac și duc la biserică un pom ca pentru orișicare om de curând mort și-l pun pe masă pentru jertfă, unde stă până după liturghie; preotul face rugăciunea de seară, utrenia și sfânta liturghie în decursul căreia

[1] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 324.
[2] Idem, p. 327—329;
[3] I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 475. — Ioneanu, *op. cit.*, p. 46: „Dacă pentru vreun mort se dă de pomană ceva la țigan, cel care dă, trebuie să dea cu piciorul în pământ ca și el să fie martor de pomana ce dă țiganului, căci se crede că țiganul îi ia mirul și botezul și le aruncă în iad; dar dacă pământul este martor la pomana dată țiganului se crede că e dată ca la un creștin".
[4] Dim. Bolintineanu, *op. cit.*, p. 91—92.
[5] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 47—48.
[6] D. Dolintineanu, *op. cit.*, p. 91—92.

citeşte şi rugăciunile pentru cei morţi, amintind în acelaşi timp şi numele celui repauzat, iar după aceasta face rânduiala pentru cei morţi şi la urmă rădică şi pomul.

Slujbele sunt de toate şapte la număr. Ele se *poartă* de regulă, în şapte sâmbete ce urmează nemijlocit după înmormântarea unui om cu scop ca acesta să fie eliberat de cele *şapte vămi*. Dacă cineva nu poate purta slujbele în anul repauzării, le poartă în anul următor. La fiecare slujbă (liturghie), care se plăteşte în unele locuri câte cu 1 fl. se aduce câte cinci bulci sau trei colăcei, două lumini şi 1/8 litru de vin [1].

Sub sărindar se înţelege, atât în Bucovina cât şi în Moldova, amintirea celui repauzat la 40 de proscomedii şi liturghii [2].

În Transilvania se face asemenea în decurs de patruzeci de zile sau şase săptămâni *sărindar*, care se sfârşeşte chiar la şase săptămâni, când i se face apoi mortului şi pomana şi când se crede că sufletul său a trecut acuma prin cele *99 de vămi* şi a ajuns la locul de odihnă [3].

Sărăcustele se fac pentru pomenirea tuturor celor repauzaţi şi de regulă numai în decursul sâmbetelor din postul mare. În sâmbăta întâia a postului mare se duce preotului acasă o oca de făină şi sare (1/2 huscă), iar la biserică un păhărel cu miere, deasupra căruia se află un toiag, în unele locuri însă o lumină mare albă, apoi un şipuşor de vin sau mied şi un blid cu pâne sau vreo câţiva colăcei ori franzele. Păhărelul cu miere şi toiagul de pe dânsul rămân în biserică până în Joia Mare, iar blidul cu pâine şi şipuşorul cu vin, care le ia preotul dimpreună cu ceilalaţi servitori bisericeşti, se aduce în fiecare sâmbătă. Toiagul se aprinde în fiecare sâmbătă la sfârşitul liturghiei, când se face pomenirea celor morţi.

Sărăcustele sunt uzitate mai cu seamă în acele părţi ale Bucovinei, unde vin românii în atingere cu rutenii, care încă îndătinează a le purta

În Transilvania, districtul Năsăudului, sărăcustele acestea, numite simplu *pomeniri*, se fac în decurs de şapte sâmbete, începând cu sâmbăta din *săptămâna albă*, adică cu cea dinaintea postului mare şi ţinându-se în fiecare sâmbătă următoare până înainte de Duminica Floriilor sau Florii [4].

În România e datină ca în Joia Mare să se ducă la biserică o colivă care se scoate apoi la mormânt, unde se fac rugăciuni pentru sufletul mortului [5].

Comândarea era uzitată şi la români.

Întorcându-se aceştia de la înmormântare şi ajungând acasă, rudeniile şi amicii repauzatului mergeau îndată la scaldă să se spele şi după aceea li se dădea un ospăţ sau precum se zice la noi : comândare, pomană, praznic.

Lucru firesc că ospătarea aceasta era mai simplă sau mai pompoasă, după împrejurări, după cum adică era şi repauzatul un om sărman sau avut.

[1] Com. de V. Turtureanu. preot.
[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 48 : „Se mai pomeneşte şi numele mortului la liturghie în timp de patruzeci de zile şi aceasta se numeşte *„sărindar"*.
[3] Com. de Rom. Simu, învăţător.
[4] Com. T. Simon.
[5] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 48.

La îngroparea bărbaţilor străluciţi adeseori se ospăta poporul întreg: precum de ex. la moartea lui Iuliu Cesar[1] sau se împărţea carne crudă numită *visceratio* pe care primitorii o fierbeau sau o frigeau apoi acasă.

Cu privire la aceasta, Titus Liviu ne spune următoarele : „La înmormântarea mamei sale, M. Flavius a împărţit carne crudă la popor"[2] şi mai departe : „La moartea lui P. Liciniu s-a împărţit carne crudă"[3].

Mai târziu au îndătinat a împărţi de pomană chiar şi bani.

A noua zi după îngropare se serba ziua mortului spre eterna lui memorie. Serbarea aceasta se numea *Novemdialia* adică *sacra.*

Scol. în Horatiu ne spune : „Novemdiale este un sacrificiu, care se face în ziua a noua după ce s-a înmormântat mortul"[4].

Tot în această zi era datină de a se curăţi casa, în care a zăcut mortul[5].

Serbarea, numită da romani *novemdialia* astăzi nu mai există sub acest nume. Cu toate acestea, după cum am arătat mai sus, a noua zi după înmormântare se serbează şi astăzi în cele mai multe locuri cu rugăciuni şi cu pomană pentru odihna sufletului celui repauzat.

Curăţirea casei însă se face în unele locuri ceva mai nainte şi anume a patra sau a cincea zi după înmormântare, în cele mai multe a noua zi, tocmai ca şi la romani.

Comândarea e de altmintereea uzitată şi la alte popoare de ritul ortodox oriental şi cu deosebire la rutenii din Bucovina.

[1] Suetoniu, Iul. Ces. 26.
[2] Lib. III, 22 : „et populo visceratio a M. Flavio în funere matris".
[3] Lib. XXXIX. 46 : „P Licinii funeris causa visceratio data".
[4] Epod. XVII, 48 : „Novemdiale scrificium est, quod mortuo fit nova die quam sepultus est".
[5] M. Besanu. *op. cit.,* nr. 59 ; — D.T. Bojincă, *op. cit.,* p. 219.

XXVIII

Moșii

Afară de comândare și celelalte pomeniri și jertfe, ce se fac și se aduc după cei de curând repauzați, și despre care am vorbit în capitolul premergător mai există la români încă un fel de pomenire și jertfă, care se face și se aduce în unele zile anumite de peste an și nu numai pentru cei de curând repauzați, ci pentru toți morții familiei.

Această pomenire și jertfă, care constă mai cu seamă întru trimiterea de bucate și băuturi precum și a unor obiecte pentru mâncare și de băut apă, pe la vecini, la neamuri și mai ales copiilor sărmani de sufletul morților, se numesc pretutindeni, în toate țările locuite de români, *moși*.

Moșii sunt mai de multe feluri și anume :

MOȘII DE CRĂCIUN. În ziua de Crăciun dimineața se dă de pomană morților : colac cu lumânare, carne de purcel ori porc, cârnați, cotoroage (reci, aite, aituri, răcituri), borândău și altele [1].

MOȘII DE IARNĂ, sau de *cârnelegi* ori *câșlegele de iarnă*, mai bine numiți de primăvară, care, atât în Bucovina cât și în Banat, cad totdeauna sâmbăta înaintea lăsatului de carne [2].

Acești moși împreună *cu cei de toamnă* care cad asemenea sâmbăta și anume înainte de Sâ-Medru se numesc și *„moșii cei mari"*.

La *moșii de iarnă* se sacrifică (se dă de pomană) moșilor, adică morților, grâu fiert, pregătit cu unt (unsoare) și brânză, alăturând și carne de porc sau cotoroage etc. [3].

În unele părți din Banat precum bunăoară în Ciclova-Română moșii aceștia se numesc și *„sacrilegi"* [4].

MOȘII DE PARESIMI, care cad totdeauna în 9 martie, adică în ziua de 40 de martiri, se numesc astfel pe la Lugoj, Timișoara și împrejurime. În părțile Oraviței însă se numesc *„Sânți"* ori *„Sâmți"*. În Ora-

[1] Sim. Mangiuca, *op. cit.*, p. 136.

[2] Com. de V. Turtureanu preot ; — S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 136. — După At. M. Marienescu, moșii aceștia cad în Sâmbăta lăsatului de brânză, vezi „Familia", an. X, Budapesta, 1874, p. 565.

[3] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 136—137 ; — A. T. Marienescu, *loc. cit.*

[4] Idem.

vița și celelalte locuri montane, locuite de coloniști din Țara Românească, numiți și *„bufani"*, ori *„țărani"* se numesc *„brenduși"* și *„brendușei"*[1]. În Țara Românească *„brandoși"*[2] și *„mucenici"*[3], iar în Bucovina și cu deosebire în orașele Suceava și Rădăuți *„sfințișori"*.

Acești moși urmează la nouă zile după *Baba Dochia*, când, de regulă, ies *babele* și dânșii sub numele de *moși*, bat cu botele pământul ca să intre frigul și să iasă căldura.

La acești moși românii din Banat dau de pomană (sacrificiu) de sec (post) și anume :

a) pâsule (fasole) slăită (sungalie) ori dreasă cu untdelemn, apoi nuci, poame, alune etc. Aceștia se numesc *moșii cei curați* ;

b) un colac uns cu miere de stup, făcut în forma omului cu cap, mâni și picioare ; ori pe colac se împunge cu o țeavă de soc ori de trestie forma de om[4].

În unele părți din Țara Românească precum bunăoară în comuna Zănoaga, femeile, pe lângă *bradoșii* ce-i fac în această zi, mai alcătuiesc încă și un bradoș mai mare, făcut în formă de om, cu gură, cu urechi, nas, dară orb și-l numesc, fiind din timpuri poate numit tot astfel *„uitata"*. Aceasta se face întru pomenirea tuturor morților, care în timpul anului ar fi fost uitați nepomeniți.

Această *„uitată"* este jucată de copii în jurul unui foc, ce se face în băutură, apoi unsă cu miere și mâncată[5].

În orașele Suceava și Rădăuți, din Bucovina, se fac 40 de figurele în formă de om din făină de grâu, ouă, miere, mied de nucă și zaharicale. Aceste figurele numite *„sfințișori"*, sucevenii le duc în ziua de 40 de sfinți dimineața la biserică, unde, sfințindu-se după liturghie, se dau o parte funcționarilor bisericești, iar cealaltă parte oamenilor prezenți, cu deosebire însă copiilor. În Rădăuți,din contră, vin copiii și oamenii sărmani pe acasă și acelora se dau apoi de sufletul morților.

Oamenii cei mai puțin avuți fac, în loc de figuri omenești, 40 de colăcei, care asemenea se numesc *„sfințișori"* și pe care îi împărțesc apoi pe la copii și oamenii cei mai sărmani[6].

Aceste figuri ne aduc aminte de figurile de oameni, numite *„sagilla"* ale romanilor care erau uzitate în sărbătoarea *„sagillaria"*, apoi de păpușile de piper în formă de om, numită *„argei"*, uzitate în sărbătoarea *„argeica"* din 13 Mai și de păpușile de vol numite *„oscilla"* și *„pilae"* în sărbătoarea numită *„lares compitales."*

În fine, mai e de însemnat încă și aceea, că tot la acești moși ies economii la vii, moșii (pruni) și grâne, dar mai vârtos la pometele ce produc poame și bând, după proverbul poporului, 40 (ori 44) de pahare de vin, varsă vin ori rachiu (vinars) la buciumii de vine (vie) spre a rodi și încunjurând agrul îl afumă cu râză spre a fi ferit de rele, dând tot atunci de pomană colac (brânduși), vin, rachiu, etc[7].

[1] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 137.
[2] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.
[3] Ioneanu, *op. cit.*, p. 54 : „În ziua de *mucenici* se fac niște colăcei cu nuci numiți *„mucenici"* și e bine ca în acea zi fiecare persoană să bea 40 de pahare cu vin, astfel pentru fiecare din cei 40 de sf. mucenici".
[4] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 137.
[5] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.
[6] Com. de mai mulți orășeni din Suceava și Rădăuți.
[7] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 137.

MOŞII DE FLORII sunt uzitaţi, după cât ştiu eu până acuma, numai în Frătăuţul-Nou, din Bucovina. Sâmbăta, înainte de *Florii*, se trimite pe la case câte o ulcică plină cu miere şi deasupra gurii cu un colac sau franzolă, iară la toartă o lumină lipită[1].

MOŞII DE JOI-MARI. Joimarele sau *Joia Mare* înainte de Paşti. Iar se dă de pomană de sec (post), ca şi la moşii paresimilor, dar fără colac.

În Oraviţa montană din Banat se dau de astădată de pomană şi olcuţe noi cu apă ori vin şi la mănuşa oalei se leagă flori precum : brebenei (alt. corydalis, bulbosa, germ. hohlwurzeliger Lerchensporn).

În noaptea spre Joi Mari în vărsatul zorilor purced muierile din Banat mai vârtos însă matroanele familiilor, la mormânt, alţii acasă în *avilie* (curte) aprind morţilor focuri numite *„focurele"* ori *„luminiciche"* ori *„luminuşe"*, făcând pentru tot mortul din familie o *luminicică* sau anumind (menind) mai mulţi morţi la o lumină. Cu această ocazie se sacrifică, adică se dă de pomană colaci copiilor săraci, ce vin spre a se încălzi la luminiciche. Colacii aceştia se numesc *„sâmbicioare"*, de la ziua sâmbătă. Cu colacul se dă şi o lumină, împreună cu o olcuţă de apă (alţii dau şi vin) menind colacul moşului cutare (spunând numele celui mort din familie) adeseori punând ori anumind la un colac şi mai mulţi moşi, unde sunt mulţi repauzaţi în familie.

Luminicichile se fac numai cu surcele de alun sau de boz, uscate, care se frâng, nu se taie şi care, după ce sunt culese, se aduc în case şi nicidecum nu se aşează la pământ, ci se păstrează pe masă ori în alt loc undeva, fără a se atinge de pământ[2]. În locuri, unde întru apropiere nu se află surcele de alun, se fac focurile cu boz uscat, cules de pe câmp.

Matroana familiei care tămâiază morţii îşi face luminicichile la mormânt şi se cântă după morţi acolo, când pleacă acasă, strigă sufletele morţilor, pe nume, zicând :

Sculaţi, sculaţi
Şi-acas-aidaţi !

În aceea credinţă cum că sufletele morţilor pleacă de la mormânt cu dânsa acasă şi acasă, aşezându-se în chilie după uşă, aci petrec până la *„Rusitori"*, a 7-a, pe alocurea a 9-a zi după Rusalii, când în vărsatul zorilor pân-la răsăritul soarelui se duc de acasă iar în mormânt.

Acum, la *Rusitori* în vărsatul zilei, iar se dă de pomană morţilor, căci dacă nu li se dă disdimineaţă de pomană atunci sufletele, luând cenuşă ori năsip în gură se îndepartă mânioase din casa familiei.

Dacă pentru lucrul câmpului muierea din casă de la Joi-Mari până la *Rusitori* nu poate în toată ziua mătura chilia, atunci mătură numai locul după uşă, aşternând o pânză albă, un *măsăel* acolo, spre a se aşeza sufletul pe el.

[1] Com. de Vespasian Reuţ, stud. gimn. de loc din Frătăuţul-Nou.
[2] Ţigăncile locuitoare într-un pătrar al Ciclovei montane poartă mile îndepărtate în spate şi pe măgari înainte de Joi Mari surcele de alun spre vânzare.

În fine, cred românii din Banat că de la *Joi-Mari* şi până la *Rusitori* este cerul, raiul şi iadul deschis pentru aceea pot sufletele veni acasă spre a petrece la familie [1].

În Bucovina şi anume în satele Boian, Mahala şi altele de peste Prut, morţii se pomenesc mai cu seamă în *Joia Mare*. În această zi se împărţesc pe la case şi mai ales pe la cei săraci, sticle sau ulcele pline cu apă, cu câte un colac sau o bulcă şi o lumină deasupra gurii; uneori dăruiesc şi câte una sau mai multe garniţe şi gărnicioare (cofiţe) [2].

Tot aşa fac şi românii din Mănăstirea Humorului, cu acea deosebire numai că aceştia pun în ulcele nu numai apă, ci şi vin, iar deasupra gurii, pe lângă colac şi lumină, încă şi câte o năframă [3].

În fundul Moldovei, moşii care constau din ulcele şi sticluţe pline cu apă, iar pe gură câte c-un colac şi o lumină, nu se trimit pe la case, ci băieţii vin singuri de-i iau [4].

În oraşul Câmpulung se duc în această zi cofiţe şi căni mari la biserică, unde se dau apoi, după liturghie, umplute cu apă şi legate pe la gură cu strămătură, iar deasupra c-un colac şi o lumină de ceară mai cu seamă copiilor, de sufletul morţilor [5].

În Breaza se dă, tot la biserică, pâne de gustare şi apă de băut dintr-o cofă tuturor celor ce s-au cuminecat într-aceea zi [6].

În Transilvania, districtul Năsăudului, e datină de a se face în *Joia-Mare* un ospăţ formal în curtea sau în ţinterimul bisericii, unde se duc felurite mâncări şi băuturi, care ospăţ se numeşte *moşi* [7].

Românii din Ţara Românească cred că sufletele morţilor vin în fiecare an de se aşează pe straşina casei şi aceasta o fac în ziua de *Joi-Mari* şi stau până la *moşi* (sâmbăta morţilor); din cauza aceasta se fac atunci împărţeli de plecarea sufletelor. Asemenea *paresimele*, în toată sâmbăta, se duc colive la biserică de aşteptarea sufletelor până la *Joi-Mari* [8].

Iară în *Joi-Mari* se obişnuieşte a se da morţilor şi de ale îmbrăcăminţii, un costum de haine: şubă, iminei, căciulă sau o cămaşă, izmene, bete şi altele care se împart adesea săracilor mai adesea însă familiei, după ce toate acestea au fost mai întâi sfinţite de preot [9].

Tot în Ţara Românească mai există încă şi acea credinţă că joi, în săptămâna patimilor nu e bine să se spele rufele (albiturile, cămăşile), *căci la morţi în loc să se ducă pomana ce li se dă, se duc lături din spălături* [10].

MOŞII DE PAŞTI. În Banat se dă la Paşti cu dimineaţă de pomană morţilor (moşilor), colaci (sâmbecioare) cu miel, ouă roşii şi alte bucate,

[1] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 137—138.
[2] Com. de V. Turtureanu, preot.
[3] Com. de I. Macovei, stud. gimn.
[4] Com. de Mich. Ţâmpău, Const. Merches şi Ioan Tonigariu, stud. gimn.
[5] Com. de Vasile Burduhosu şi George Ciupercă, stud. gimn.
[6] Com. de Nic. Prelici, stud. gimn.
[7] Com. de T. Simon.
[8] I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474—475.
[9] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.
[10] Ioneanu, *op. cit.*, p. 50.

ce se află atunci în casă. Pe alocurea se dau acum colaci cu olcuțe (noi) pline de apă; se dă și caș [1].

În Țara Românească se dau în ziua de Paști ouă roșii peste mormânt, pronunțând numele celor morți pentru care se dă acel ou [2].

Tot în Țara Românească există credința că toți morții cei păcătoși, din ziua *Învierii*, adică de la *Paști*, se scot din iad la odihnă până la *Rusalii*. În aceste zile, deci, fetele care apă pe la vecini de pomană și în contul morților [3].

MOȘII DE SÂN-GEORGE. În Banat se dă sacrificiu colac împreună cu olcuțe (noi) pline de lapte cu lumânare, caș etc. Pe alocurea precum în Sichevița, laptele se dă în tăiere ori străchini [4].

În Frătăuțul-Nou, din Bucovina, se trimete asemenea ca moși o ulcică cu lapte dulce, fiert cu togmagi, cu un colac și cu o lumină pe la case, mai ales unde sunt copii mici [5].

În unele comune însă, precum bunăoară în Tereblecea, districtul Siretului, în această zi se duce mai întreg satul la țintirim și acolo împărțesc diferite bucate sărmanilor, întinzând fiecare pe mormintele morților săi o față de masă sau un ștergar, iar pe acela punând bucatele aduse.

MOȘII DE ISPAS sau de Înălțarea Domnului. În această zi se dau în Banat, flori, brânză și lumânare de pomană [6].

În Țara Românească, femeile care au în familie morți împart, în ziua de Înălțarea Domnului, azime calde, ceapă verde și rachiu pentru sufletele morților, crezându-se că în această zi se înalță sufletele lor la cer și să aibă merinde pe drum [7].

În Dobrogea este datină, ca cu o zi înainte de Înălțarea Domnului, la Ispas, să se adune femei și babe și să ieie azime calde, ceapă verde și rachiu și mergând prin sat să le dea de pomană pentru sufletul morților, ca să aibă pe drum, fiind credința că în acea zi morții zboară în cer [8].

MOȘII DE RUSALII. Se serbează în unele părți din Banat și anume în locuri montane, locuite de colonii din Țara Românească, în sâmbăta Rusaliilor, în alte părți dimineața în ziua Rusaliilor. Se dau de pomană colaci împreună cu olcuțe noi pline cu lapte, cu mămăligă ori *colareț* (scrob); la mătușa oalei se leagă o chită de cireșe și de flori apoi în oală se pune o lingură nouă [9].

[1] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 198.
[2] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.
[3] Gr. Tocilescu, „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", an. II, București, 1884, vol. III, p. 388.
[4] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 138—139.
[5] Com. de Vesp. Reuțu.
[6] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 139.
[7] Ioneanu *op. cit.*, p. 45.
[8] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 51—52.
[9] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 139.

Pretutindeni în Bucovina, sâmbăta înainte de Rusalii sau Duminica Mare se numește *Sâmbăta Moșilor*.

În *Sâmbăta Moșilor* cred românii din unele părți ale Bucovinei că nu e bine ca cineva să mănânce, până ce nu dă mai întâi ceva de pomană, pentru că în această zi se *cuminecă toți morții* și, dacă unul din neamul celor morți mănâncă, atunci cei morți din neamul său nu se pot cumineca. Și deoarece morții așteaptă, în această zi, *pomană* și *pomenire* fiindcă este ziua lor [1], de aceea românii din cele mai multe părți ale Bucovinei precum : Bosanci, Tișeuț, Suceava, Zaharești, St. Ilie, Iliești, Todirești, Costâna, Stupca, Mănăstioara sau St. Onufrei, Siret, Frătăuțul-Nou, Mologia, Stulpicani, Câmpulung, Pojorâta ș.a. trimit disdimineață pe la case, prin vecini, la neamuri și sărmani, mai ales unde se află copii mici, tot felul de vase noi precum : ulcele, sticle de băut apă, cănuțe, căni, șipuri, cofițe etc. împodobite cu tot felul de flori, mai ales însă busuioc, care se leagă pe la gură cu strămătură roșie și pe care le umplu cu apă proaspătă, mied, lapte dulce cu tocmagi, vin, must și bere, apoi tot felul de farfurii, străchini și străchinuțe pline mai ales cu zeamă și cu plăcinte, dimpreună cu o lumină de ceară galbenă, care se aprinde când intră în casă unde au să se deie moșii.

Toate obiectele acestea se numesc pretutindeni în Bucovina „*moși*", iar împărțirea lor se exprimă prin cuvintele „*am împărțit*", sau „*am dus*" și „*am primit*" sau „*am căpătat moși*", căci cei ce duc *moși* capătă în același timp și ei *moși*, cu acea deosebire numai, că cei mai avuți duc totdeauna mai scumpi și mai frumoși, pe când cei mai sărmani, după împrejurări, mai ieftini.

În comuna Bosanci, districtul Sucevei, *moșii* se încep de sâmbătă dimineața înainte de Duminica Mare și durează până luni dimineața a doua zi după Duminica Mare. Ei constau din diferite ulcele noi pline de lapte dulce cu togmagi sau cu apă proaspătă, apoi din diferite sticle, căni, șipuri și cofițe asemenea noi și pline cu apă proaspătă sau cu must, vin ori bere precum și diferite străchini și străchinuțe pline de zeamă cu tocmagi, lapte cu tocmagi și o lingură pe deasupra sau și cu plăcinte. Toate obiectele acestea se împodobesc cu diferite flori mai ales însă cu *crucea pascei* (plantă) care se leagă pe la gură sau toartă, iar la strachinele cu plăcinte se pun deasupra acestora. Totodată se dă dimpreună cu fiecare obiect și o lumină de ceară.

Afară de aceste obiecte adeseori se dau chiar și miei ca *moși* [2].

În comuna Pojorâta, districtul Câmpulungului se trimit mai ales copiilor ulcele noi pline cu lapte simplu sau îngroșat cu crupe de păpușoi care se numește *mleșniță*, iar sărmanilor se trimit oale mai mari cu lapte și străchini cu brânză și caș.

Tot în Pojorâta e datină ca nănașii să trimită finilor și mai ales celor din botez, ca *moși* încă și câte o junincă dimpreună cu toate cele trebuincioase la o vacă cu lapte, precum : doniță, sitișcă, și strecurătoare sau strecătoare [3].

[1] Dict. de Vasile Ungureanu, agricultor în Iliești.
[2] Com. de Mih. Ivaniuc, stud. gimn.
[3] Com. de Ilie Flocea, stud. gimn.

În orașul Suceava precum și în unele sate de prin apropiere, se trimit ca moși pe lângă vasele, mâncările și băuturile arătate în șirele de mai sus, încă și găini sau pui de găină dimpreună cu o lumină pe care cei ce o primesc îndată o și aprind și o lasă să ardă până ce se sfârșește.

În Moldova la *moși* sau *sâmbăta moșilor* se dă de pomană pentru cei morți merinde și lucruri precum cofe, cofăiele, ulcele, străchini împodobite cu flori în care se pune vin, pâne, carne friptă, lapte cu orez și altele, precum și câte o lumânărică de ceară galbenă [1].

În Țara Românească în Sâmbăta Moșilor numită altminteri și Sâmbăta Morților, pe lângă pomenirea morților și trimeterea *moșilor* pe la case mai există încă și acea datină că muierile plâng pe la morminturi, fiindcă în această zi, după credința lor, iar se trimit păcătoșii în munca iadului [2].

În fine, mai e de observat încă și aceea că, pe când în Transilvania, Banat și Bucovina, unde Sâmbăta Morților e cea mai răspândită, cultul, *moșilor* din această zi se poate numi mai mult familiar, pe atunci în Țara Românească, unde există și *Târgul moșilor* care se începe de luni și durează până sâmbătă, înainte de Rusalii, adică o săptămână întreagă,se poate, cu tot dreptul, numai și public.

MOȘII DE RUSITORI. Sufletelor familiare care de la Joia Mare au venit acasă și petrec în chilie după ușă, se dă la *Rusitori*, adică în Marția Morților, în revărsatul zorilor, de pomană: colac cu fragi, cireși, flori, păsule etc.; pomana se dă pe un taier (tâneri) la vecini ori la neamurile de aproape primind și de la aceștia îndărăpt atare moși. Dacă sufletele morților nu capătă până în răsăritul soarelui atare pomană, atunci iau cenușă ori năsip în gură și mânioase se depărtează de la casa familiei.

Rusitoarele cad totdeauna 7 zile după Rusalii, adică sâmbătă înainte de Duminica *„tuturor sfinților"* : ital. tuti santi ; germ. aller Heiligen, gr. Theodoxonia, Lemuria Romanilor vechi de la 1 Mai [3].

MOȘII DE SÂNZIENE, uzitați în Banat ; se dă de pomană : colac (sau și fără el, căci care este sărac nu trebuie să-l dea totdeauna) cu *jordiiene* (caise) și pere [4].

MOȘII DE SÂN-PETRU. Se dă colac cu lumânare, apoi mere de Sân-Petru dulci și acre pe un tăier [5]. Moșii aceștia sunt uzitați și în Țara Românească [6].

[1] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 48.

[2] „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", an. II, București, 1884, vol. III, p. 388 ; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329 : „La sâmbăta morților se face amintirea celor repauzați la mormântul lor împărțind colaci și colivă".

[3] Vezi Nork, *Mithologie des alten und neun Testaments* II, p. 388, apud Mangiuca.

[4] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 139.

[5] Idem.

[6] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.

MOȘII DE SÂNT-ILIE. În Banat se dă între altele și cucuruz (porumb) fiert [1].

În Bucovina și anume în comuna Tișeuț, din districtul Sucevei, Crasna și Banila-Moldovenească din districtul Storojinețului până ce nu dau în ziua de Sânt-Ilie, după ce se întorc de la biserică : mere, pere, precum și alte fructe coapte de pomană, care se trimit pe la case în străchini, nimeni nu îndrăznește să guste din astfel de fructe [2].

În Crasna și Câmpulung, tot în această zi se împodobesc mormintele cu flori și se înfig împrejurul fiecărui mormânt mai multe lumini aprinse, care se lasă apoi acolo până ce se sfârșesc de ars.

Unii trimet pe la case și ulcele cu apă împodobite cu bârbănoc, busuioc, precum și alte flori care se leagă împrejurul gurei cu strămătură roșie [3].

MOȘII DE SCHIMBAREA LA FAȚĂ. Se sfințesc prin rugăciune asupra strugurilor duși în biserică, din care gustând oamenii drept nafură se socot astfel ca pomana moșilor. Dar și afară de biserică dau acasă matroanele această pomană de struguri ; însă, fiindcă la Schimbarea la Față se află puțin struguri *prispitori,* copți, drept acesta la

MOȘII DE SÂNTA MARIA MARE se dau struguri de sufletul morților. Acum se dau și prune de pomană, unde sunt coapte [4].

MOȘII DE ZIUA CRUCII sau înălțarea cinstitei cruci sunt uzitați mai cu seamă în comuna Todirești din Bucovina și constau din ulcele noi pline cu apă curată miere sau mied și la gură împodobite cu busuioc legat cu strămătură roșie, iar deasupra pe gură cu un colăcel sau covrig și o lumină de ceară. Aceștia se trimit mai ales unde sunt copii. Unde nu-s copii se trimit căni, precum și alte obiecte mai mari de care se știe că e mai mult lipsă în casa unde se trimit. Și precum în Sâmbăta Moșilor așa și de astă dată, cei ce au dus capătă asemenea *moși* [5].

MOȘII DE SÂ-MEDRU numiți altmintrelea și *moșii de toamnă,* împreună cu cei de *cârnelegi* numiți și *moșii cei mari,* cad totdeauna sâmbăta, înainte de *Sâ-Medru* (Sântul Dumitru). Se dă de pomană grâu fiert pregătit cu unt (untură), cu lapte sau brânză. Dar și colacul cu lumina încă nu este iertat să lipsească mai vârtos la moșii cei numiți mari.

În părțile Oraviței și în Almaș, părțile Bozoviciului, când se împărtesc moșii aceștia, se face următoarea invocație :

Voi moși, strămoși,
Să-mi fiți tot voioși.

[1] S. Mangiuca, *op. cit.,* p. 139.
[2] Com. de Vasile Iftodi și Eusebie Pătrașcu, stud. gimn.
[3] Com. de Vas. Burduhosu, stud. gimn.
[4] S. Mangiuca, *op. cit.,* p. 139.
[5] Com. de Ioan Avram stud. gimn.

Să-mi dați spor în casă,
Cu mult dar pe masă.
Cu mult ajutor
În câmpul cu flori ![1]

În alte părți ale Banatului, la *moșii de toamnă* se fierbe scrob cu făină d grâu, sau grâu, ca și la cei de iarnă și se dă vecinilor de pomană. Mâncarea aceasta însăși se numește *Moși*. Și fiindcă zilele acestea sunt zile de ospătare pentru *Moși*, de aceea poporul zice : *Moșii* sunt buni și *Babele* rele (1 Martie — Baba Dochia). În zilele *Moșilor* nu se face nici un farmec [2].

MOȘII DE FLORI-DE-MĂRȚIȘOR. Astfel *ghioceii* (lat. galantus nivalis, germ. Schneeglökchen), *agricele*, numite altmintrelea și *oglicele, iglicele* (lat. primula acaulis, germ. schlaflose Himmelschlüsselblume,) *micșinile* (lat. hepatica triloba, germ. Dreilappiges Leberblümchen), *cocoșeii* (lat erithronium dens canis, germ. Hundszahnlilie), când înfloresc primăvara și se capătă mai întâi, încă se sacrifică morților spre aducerea aminte.

Aceste flori, dar și celelalte ce vin după ele, acum des, de primăvară, sunt pârgele sau primițele (lat. primitia) florilor și totdeauna vestitoare de primăvară, deci trebuie să se pomenească cu ele morții familiei.

Aci trebuie să însemnăm că din purcelul de Crăciun, din mielul de Paști, apoi din celelalte poame ori fructe ce vin peste an, și a căror pârge (noițe, primițe) se sacrifică moșilor ori morților, membrii familiei, afară de copiii până la 12—14 ani, nu gustă nicidecum până ce matroana casei nu a sacrificat (dat de pomană) moșilor, adică morților. Și aceasta se ține cu cea mai mare acurateță, căci a gusta mai nainte de a sacrifica din acele animale și fructe se socotește de cel mai mare păcat și de vătămare pentru sufletele (spiritele) proto-părinților, care cer și doresc acel sacrificiu.

Mai departe e de însemnat, cum că nu se gustă nici din alte poame ori fructe care rodesc peste an și nu sunt legate de sărbătorile sus numite precum : din piersici, prune etc. până ce nu se dă de pomană morților [3].

Aceeași datină și credință, după cum am arătat și mai sus, există și la românii din Bucovina și Țara Românească.

Cu privire la românii din țara de pe urmă, D. Stănescu scrie următoarele :

„Cu o venerațiune profundă pentru mame trebuie să amintesc aici, că ele nu gustă măcar din fructele de curând coapte, până nu împărțesc mai întâi pentru morți. Pot să mănânce toți în casă cireșe, vișine, caise, mere, lubeniță, porumb, struguri etc. iar mamele niciodată nu vor mânca, până nu vor da din acea roadă mai întâi celor răposați. *„Inima mea este încă cu ei“* am auzit adeseori zicând pe unele mame [4].

[1] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 139—140.
[2] At. M. Marinescu, în „Familia“, an X, Budapesta, 1874, p. 565—566.
[3] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 140—141.
[4] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329—330.

MOŞII DE CURASTRĂ. În Banat, totdeauna când fată vaca casei, laptele zilelor prime, numit *„curastră"*, în Bucovina *„coraslă"* lat. *colostra*, a treia zi după fătare se dă sacrificiu morţilor (moşilor) şi întru sănătatea vacii. Se cheamă adică a treia zi dis de dimineaţă mai mulţi copii din vecinătate, apoi aşezându-i în jur roată, în mijlocul copiilor se pune strachina cu curastră, după aceea acoperind copiii cu un straniu, matroana casei varsă apă peste ei şi astfel mâncând copiii cu lingurile curastra sub straniu, tot matroana casei la actul acesta meneşte curastra de pomană moşi-strămoşilor repauzaţi şi întru sănătatea vacii [1].

Aceştia sunt *moşii* care i-am putut afla până acuma.

Din cele expuse până aici se vede deci apriat, că *Moşii* sunt un sacrificiu (jertfă) pentru sufletele repauzaţilor moşi, strămoşi, adică pentru aşa numitele spirite familiare şi numirea de *Moşi* sau *pomana morţilor* este de asemenea şi identic înţeles.

[1] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 142.

XXIX

Slobozirea apei

În unele părţi din Ţara Românească este datină ca în aceeaşi zi în care s-a făcut înmormântarea, şi anume nemijlocit după *comândare,* să se rânduiască o fată, ca să ducă apă pe la case în decurs de şase săptămâni pentru sufletul celui mort.

Această ducere sau cărare de apă se numeşte cu un termen tehnic poporal *slobozirea apei* sau *a apelor.*

Fata care a luat asupra sa această sarcină are grijă ca fiecare găleată de apă să fie însemnată pe *răboj* [1] până' împlineşte numărul de 80, cât datoria îi impune, ca să ducă. Ea trebuie să care câte două găleţi în fiecare zi, afară de sărbători, când nu poate duce, fiind zi de odihnă. Pentru acest motiv, dacă se întâmplă sărbători în timpul celor şase săptămâni, fata are în grijă ca să ducă apa, ce se cuvenea de dus în timpul sărbătorilor, în zilele imediat precedente acestora.

Când se împlinesc cele şase săptămâni şi anume în ziua când se face a doua pomană după cel mort, mama, sora, vara sau o altă femeie a casei ia o azimă de pâne caldă, un cocoş negru sau o găină neagră, apoi cărbuni de foc într-un ciob în care pune şi câteva boabe de tămâie, precum şi o basma sau un testimel în care pune la un colţ câţiva bani, iar la altul o lumânare de ceară şi se duce la fântână.

Adeseori, în loc de basma sau testimel se ia pânză pentru o fustă sau rochie, după cum îi dă mâna.

Cea care a fost însărcinată cu ducerea apei se duce mai de nainte la fântână şi umple jghiabul de apă sub motivul că, dacă cumva s-o mai fi uitat vreo găleată, să fie împlinită acum.

Femeia de casă, aprinzând o lumânare şi tămâind apa din jgheab, cu apă, iar în partea opusă, adică în cealaltă parte a jghiabului stă cărătoarea şi martora sa.

Femeia de casă, aprinzând o lumânare şi tămâind apa din jgheab întreabă pe cărătoare :

— Ai adus 80 de găleţi ?

— Da, am adus — răspunde aceasta.

— De unde ştiu eu că ai adus ?

— Iacă şi răbojul arată 80 !

După aceasta începe a număra toate tăieturile de pe răboj.

Cealaltă ascultă, zicând : „aşa este“, şi apoi frângând răbojul şi aruncându-l în apă, zice mai departe :

[1] În Bucovina se rosteşte cuvântul acesta *răbuş.*

— Ei bine, cine-ţi mai este mărturie ?

— Iacă (cutare) răspunde cea întrebată, arătând pe fata sau femeia care ştie că s-a adus toată apa.

De trei ori se face asemenea.

Când isprăveşte cu mărturisirile, tămâie apa de trei ori şi dă cărătoarei obiectele mai sus notate : pânea, cocoşul, testemelul etc. şi pleacă apoi acasă, unde începe să prepare celee de trebuinţă pentru pomană [1].

În Prahova, după înmormântare se cumpără două doniţi şi de are mortul fată, dimineaţa duce câte două doniţe de apă la vecini de pomană ; la două câte o doniţă o varsă pe mormânt ; la patruzeci dă doniţele de pomană [2].

Femeile sau fetele din judeţul Olt şi Muscel, care cară apă pe la case, în timp de 40 de zile şi care însemnează la *răbuş* fiecare zi, cum s-a împlinit acest termen, lipesc de răbuş o lumânare de ceară galbenă, căreia îi dau apoi drumul pe o apă curgătoare.

În unele locuri, tot în Ţara Românească se năimesc oameni străini, de cară apă de la izvor cu două cofe noi la o casă săracă în cursul celor 40 de zile, iar cofele se dau apoi de pomană. Aceasta se face pentru ca mortul să-şi ude sufletul, când va trece prin vămi [3].

În unele părţi din Transilvania, pentru ca mortul să nu pătimească de foame şi sete pe cealaltă lume, este asemenea datină ca să se dea de pomană apă, care o cară câte o femeie în numele lui, de la vreo fântână la o casă, în timp de un an [4].

În Munţii Apuseni ai Transilvaniei, după înmormântare, moştenitorii mortului *cară paus* în timp de şase săptămâni. În toată ziua adică duc apă într-o doniţă sau ulcior pe care îl pun în drum pe unde nu e apă, ca să bea trecătorii [5].

Un bocet din comuna Pecinişca în Banat ne spune, între altele şi acestea :

Soare, soare, mă rog ţie
Mie să-mi stai mărturie.
C-am să-i slobod apele
Şi să-i dau luminile,
Să-i plătesc şi vămile ![6]

Din versurile acestea rezultă că în Banat e asemenea datină de a căra apă de pomană pentru sufletul celui repauzat. Ba nu numai atâta, ci cărătorul trebuie să aibă, ca şi cel din Ţara Românească pe cineva martor că a cărat sau mai bine zis, a *slobozit apă.*

Afară de zilele ce urmează nemijlocit după înmormântare, mai sunt în Banat încă şi alte zile peste an, menite pentru slobozirea apei morţilor.

[1] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 327—328.

[2] „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", an. II, Bucureşti, 1884, vol. III, p. 387.

[3] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 51.

[4] Idem, p. 50.

[5] Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 178 ; — T.T. Burada, *op. cit.*, p. 50—51 : Pe la mai multe case care sunt la drum, am văzut în călătoria mea prin munţi spre oraşul Abrud agăţate ulcioare noi pline cu apă şi întrebând pe bătrâni pentru ce se face aceasta, mi s-a răspuns că pentru sufletul mortului".

[6] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 150.

Aşa este *Joia Mare*, sau *Joi-Marele* în care zi se face *„vărsarea apei morţilor pe iarba verde"* şi *Rusitorii*, adică ziua a şasea după *Rusalii* sau *Dumineca Mare*, în care se face *„slobozirea râului (apei) morţilor"* [1].

Afară de aceasta mulţi inşi nu numai din ţările sus amintite, ci şi din celelalte ţări, lasă cu limbă de moarte ca după săvârşirea lor din viaţă să se facă punţi şi poduri, puţuri sau fântâni pe la drumuri, pentru ca, călătorii, trecând pe dânsele sau răcorindu-şi sufletul cu apă, să zică : *„Să fie de sufletul celui ce le-a făcut"* [2].

[1] S. Mangiuca. *op. cit.*
[2] În Bucovina şi la T. T. Burada, *op. cit.*, p. 51.

XXX

Jelirea

Durata jelirii atârnă, de regulă, de la etatea şi gradul de înnemurire cu cel repauzat.

Şi-a trăit traiul
Şi-a mâncat mălaiul;

Şi-a făcut traiul
Şi-a mâncat mălaiul,

zice poporul, când vede că mor bătrânii.

Copiii sunt îngeri curaţi, fără păcate, prin urmare, nu trebuie omul să se întristeze aşa de mult, nicicând mor bătrâni, a căror moarte câteodată e chiar dorită şi aşteptată, nicicând mor copiii, care încă n-au sădit simpatii în inima mulţimii [1].

Ba, unii cred şi zic că, dacă cineva plânge şi jeleşte prea mult pe copiii cei mici, aceea nu face nici un bine, din contră, le strică căci, din lacrămile vărsate fără seamă, se face în cealaltă lume un fel de lac sau baltă mare, în care micii repauzaţi trebuie să înoate până în grumaz şi din cauza aceasta adeseori sunt expuşi pericolului de a se îneca [2].

Se schimbă însă cu totul cestiunea când se întâmplă să moară vreun om în floarea vieţei sale, căci zice un proverb :

Moarte la tinereţe
Sărăcie la bătrâneţe
Boală la călătorie
N-ar mai fi să fie!

Pe un astfel de om toată lumea îl plânge, toţi îl jelesc.

Şi dacă se întâmplă ca cel mort să fie sărac, oamenii sar, îi dau ajutor cu ce pot şi-l îngroapă. Ar da chiar şi bani, însă nimeni nu primeşte.

Femeia celui mort, dacă a fost însurat, mai lesne slujeşte toată viaţa ei, ca să facă cele de trebuinţă bărbatului său, decât să ia de la cineva ajutor în ceea ce priveşte cele de trebuinţă pentru sufletul repauzatului. Tot ce poate primi este ajutorul ce i l-ar face la trebuinţele

[1] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 321.
[2] Credinţa aceasta se află nu numai la români şi ci la rutenii din Bucovina.

sale proprii, arându-i câteva pogoane de grâu sau porumb sau măritându-i vreo fată, dacă repauzatul a avut fete [1].

Ce se atinge de modul jelirii trebuie să însèmnăm că el se cuprinde parte în port parte în abţinerea de la toate plăcerile şi petrecerile îmbinate cu joc.

Îndată ce a murit cineva, femeile, atât cele culte cât şi ţărăncile, leapădă toate podoabele de pe dânsele precum : cercei, inele, mărgele, salbe şi altele, iar fetele cele mari precum şi copilele nu numai că leapădă podoabele sus amintite, ci totodată îşi despletesc părul şi astfel cu părul despletit şi lăsat pe spate încep a jeli mortul [2].

Femeile măritate îşi despletesc părul numai când le mor bărbaţii, dar şi atunci umblă îmbrobodite, nicicând însă cu capul gol, ca fetele [3].

Bărbaţii, înţeleg numai pe ţărani, începând de la cel mai mic băiat şi până la cel mai bătrân şi neputincios moşneag, leapădă cuşmele sau pălăriile şi umblă cu capul gol [4].

În unele sate din Bucovina, districtul Sucevei, precum bunăoară în Todireşti, Soloneţ, Bălăcéana, Stulpicani şi Fundul Moldovei, districtul Câmpulungului, părinţii îndătinează a umbla după fiii şi fiicele lor în timp de vară de la 2—3 săptămâni cu capul gol, iarna însă numai trei zile de la moarte şi până după înmormântare [5].

În alte sate din Bucovina precum în Costâna şi Stupca din districtul Sucevei, Crasna şi Ropcea, din districtul Strorojineţului, umblă părinţii după fii şi câte şase săptămâni cu capul gol [6].

În Boian precum şi în alte sate din districtul Cernăuţului însă, dacă mortul a fost copil mic, părinţii săi nu-l jelesc, ca în alte părţi, ci numai fraţii şi surorile care umblă numai o săptămână cu capul gol [7].

Bărbaţii din comunele ultime umblă în acest timp cu capul descoperit numai atunci când le-au murit soţiile sau vreunul dintre părinţi [8].

În Bălăceana şi Costâna precum şi în alte sate, din districtul Sucevei, din contră, umblă bărbaţii după moartea femeilor vara, de regulă, 2—4 săptămâni, iar iarna cel mult o săptămână [9] ; cei din ţinutul Câmpulungului şi al Dornei însă şase săptămâni şi numai iarna, când e tare frig poartă cuşme [10].

În ţinutul Sucevei şi al Rădăuţului umblă fiii după părinţi câte o lună sau şase săptămâni cu capul gol [11]. În ţinutul Siretului, Câmpulungului şi al Dornei însă mai ales fetele umblă, de regulă, şase săptămâni,

[1] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 322.

[2] Uzitat pretutindeni în Bucovina, com. de Ionică al lui Iordachi Isac; din Mahala ; V. Turtureanu, preot din Boian şi Vicovul-de-Sus ; dict. de M. Ursaca, din Vatra Dornei. — Vezi şi T.T. Burada, *op. cit.*, p. 8—9 ; — D.T. Bojincă, *op. cit.*, p. 216.

[3] Dict. de S. Sa părintele G. Lateş şi A. Pletosu din Rădăşeni, în Moldova, com. de Const. Mercheş.

[4] Cei culţi au adoptat datina străină de a pune floriu negru la cuşme şi pălării.

[5] Com. de M. Jemna, Const. Mercheş, Nic. Cotlarciuc.

[6] Com. de Drag. Bumbacu, Alec. Baciu, Ath. German şi Em. de Cuparencu.

[7] Com. de V. Turtureanu şi Ionică al lui Iordachi Isac.

[8] Com. de V. Turtureanu şi G. Tomoioagă.

[9] Com. de M. Jemna.

[10] Dict. de M. Ursaca, Nic. Cotlarciuc şi V. Burduhosu.

[11] Com. de J. Jemna şi Iust. Cârdei.

adică până ce ies *slujbele*, care se încep, de obicei, îndată după înmormântare [1].

Tot cam așa umblă și celelalte neamuri care nu sunt în prima linie înnemurite cu cel repauzat precum : verii, nepoții etc.

În unele locuri din Transilvania, bărbații umblă cu capul gol și până la un an, iar flăcăii își retează puțin și părul dinainte [2].

În alte părți, tot din Transilvania, precum bunăoară în Orlat și în Munții Apuseni, îndată ce omul și-a dat sufletul, femeia mortului își schimbă cârpa de pe cap cu una neagră, fetele se despletesc, iar toată partea bărbătească umblă cu capul descoperit numai în timpul acela cât stă mortul neîngropat [3].

În Macedonia văduvele poartă toată viața lor negrele, iar dacă se mărită poartă o batistă neagră pe podoaba de nuntă [4].

În unele părți ale Banatului, muierile își iau în semn de *jelire* cârpe (mărămi) negre pe cap, dinainte catrință neagră, iar dinapoi *opreg* negru. Fetele își leagă chica (cosița. pletele) la rădăcină, adică la ceafă cu o sârmă neagră apoi își despletesc părul și îl lasă pe spate. Bărbații din momentul repauzării umblă cu capul gol, jeluind pe cel repauzat timp de o săptămână, o lună, șase săptămâni, trei luni, șase luni, ba chiar și un an întreg, după cum le este dor și jale după cel repauzat. Tot așa jelesc și femeile, purtând cârpă, catrință și opregul negru, cu acea deosebire numai că bărbații, în dricul verii, când e căldura cea mare precum și în dricul iernii, când e gerul cel mare, se îmbrobodesc, adică se leagă cu cârpe pe la ca să nu se vatăme de elementele timpului și tocmai prin aceasta se cunosc că ei *condoresc* pe cineva [5].

Datina aceasta care mai nainte nu numai că era foarte răspândită în Banat, ci totodată și cu cea mai mare sfințenie păzită [6], a început de un timp încoace în multe părți a înceta, astfel că o seamă de bărbați, chiar și în timpul acela cât stă mortul în casă, umblă pe afară cu pălăria în cap, muierile însă îl jelesc câte 2, 4, 6 și 8 săptămâni, apoi îmbracă și ele haine roșii și numai în ținuturile muntoase se mai păstrează și păzește ca în vechime [7].

Datina de a purta haine negre în semn de jelire și cu deosebire învălitoare de cap, există și în Bucovina nu numai la clasele cele mai culte care se iau mai mult după moda străină, ci și printre țărănci. Ca dovadă despre aceasta ne poate servi pe lângă experiența de toate zilele, încă și

[1] Dict. de M. Ursaca, Elis, Agapi și V. Burduhosu.
[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 50.
[3] Com. de. Rom. Simu ; — vezi și Frâncu-Candrea, *op. cit.*, p. 173.
[4] Dim. Bolintineanu, *op. cit.*,
[5] Com. de Ioan Popovici, învățător.
[6] Arthur und Albert Schott, *Walachische Märchen*, Stuttgart und Tübingen, 1845, p. 303 : „Valachii jelesc ca și odinioară *romanii*, cu capul descoperit (gol) atâta numai că ei, ca să-și scutească în câtva capul îl acoperă cu un ștergar simplu. Timpul jelirii atârnă de gradul înnemuririi. Îmi aduc aminte de un moșneag bătrân, al cărui nume, dacă nu mă înșel era Avram Babeș pe care nicicând nu l-am văzut cu o pălărie. Îi murise feciorul înainte de vreo 20 de ani și din cauza aceasta a juruit că toată viața lui va jeli și-și va ținea juruința".
[7] Com. de I. Popovici, învățător.

o doină din Cândreni, intitulată *„Drăguța ostașului"*, din care reproducem următoarele versuri :

De-ar da Domnul sfânt să fie
Câți s-au dus iară să vie !
Câți s-au dus toți au venit
Al meu pui doar a murit ?
De-aș ști bine c-a murit
Pune-aș portul la cernit
Și fața la veștejit[1].

Răzeșii din districtul Storojinețului umblă, în zile de sărbătoare îmbrăcați în haine negre, iar feciorii de țărani poartă numai câte o basma neagră, legată la gât[2].

În alte sate din Bucovina, precum Mănăstioara, cine are poartă suman negru, cine n-are, nu[3].

În Moldova țăranii nu îmbracă haine cernite, adică negre, ci semnele din afară ale jelirii sunt numai umblarea cu capul gol pentru bărbați cincizeci sau patruzeci, sau numai cele trei zile cât stă mortul neîngropat ; iar femeile și fetele, afară de despletirea părului, ce o păstrează trei zile, până la patruzeci, mai aruncă de pe dânsele, ca și cele din Bucovina și Transilvania, orice găteală precum : cercei, inele și altele pe care nu le pun vreme de un an încheiat[4].

În genere luat, jelirea cea mai scurtă și mai ușoară a neamurilor după cel repauzat durează, de regulă, șase săptămâni, adică până ce se așează sufletul la locul de odihnă, cea mai grea însă până la un an[5]. Unii mai simțitori și cu mai mare durere de inimă jelesc chiar până și la șapte ani[6].

Jelirea văduvelor după bărbații lor durează în cele mai multe părți locuite de români totdeauna mai lung decât a bărbaților după femei, și anume cel puțin un an și dacă în răstimpul acesta li se întâmplă vreo partie bună, cele mai multe dintre dânsele nu se mărită, până ce nu li s-a împlinit jelirea.

Partea cea mai mare a bărbaților însă sub pretext că nu sunt în stare de a purta gospodăria și a îngriji de copii, se însoară cu mult mai degrabă și anume la șase luni, ba uneori chiar și după trei luni.

În districtul Bacăului din România, adeseori, atât văduvoii cât și văduvele se căsătoresc îndată ce au trecut cinci, până la șase luni[7].

[1] S.Fl. Marian, *Poesii populare, t. II, Doine și hore*, Cernăuți, 1875, p. 50.
[2] Com. de Em. de Ciuparencu, stud. gimn.
[3] Dict. de Elis. Agapi.
[4] A. Lambrion, *op. cit.*, p. 153, — T.T. Burada, *op. cit.*, p. 8—9 și 50. — Dict de A. Pletosu și M. Nistor.
[5] Com. de V. Turtureanu, G. Velehorschi, I. Georgescu și Rom. Simu.
[6] Com. de V. Turtureanu.
[7] „Volumna lui Traian", an. IX, p. 576 : „În timpul de față nu se prea celebrează mult timp de doliu în onoarea celui mort, ci; sub cuvânt că nu poate trăi așa, că are familie grea și altele, nu trece 5 sau 6 luni și se căsătorește repede, sau bărbat sau femeie ; s-a observat că bărbații sunt mai grabnici a se însura, îndată ce i-a murit femeia, decât femeia care tot așteaptă cel puțin un an."
Și mai jos : „Atât bărbatul cât și femeia nu se căsătoresc, până după șase luni de jelanie".

Femeile care se mărită în timpul jelirii, spun românii din Bucovina, că nu şi-au iubit bărbaţii de mai nainte [1], cei din Moldova însă cred că astfel de femei, după moarte, se duc unde nu e bine, adică în iad [2].

Iar în *Legiuirea lui Caragea* din 1818 citim că „de se va mărita femeia în anul jalei, să piardă darul dinaintea nunţii [3].

Unele femei însă şi cu deosebire preotesele văduve, din cele mai multe părţi ale Moldovei, nu se mai mărită defel, de a doua oară. Dacă ar putea suferi să ardă toate hainele de pe dânsele, fără ca să se stingă para focului de pe ele, adică fără ca să se frigă, atunci spune poporul că s-ar putea şi ele mărita [4].

Precum în timpul de faţă aşa şi în vechime, jelirea nu era la toţi românii totuna. Iată ce ne spune în privinţa aceasta principele Dimitrie Cantemir :

„*Doliul* nu este la toţi tot una. Când moare un ţăran, fiii lui trebuie să umble şase luni cu capul descoperit, măcar de ar fi în mijlocul iernii şi trebuie să-şi lase a le creşte părul şi barba, încât de ar trebui să facă călătorie oricât de lungă nu le este permis să-şi pună pe cap nimic. Tot aşa urmau mai demult şi nobiliorii, în patruzeci de zile ; dar acum s-au lăsat de această superstiţie şi poartă numai vestminte de doliu şi-şi lasă părul în jos. Când moare fratele vreunei fete de ţăran ea taie ceva din părul său şi pune la crucea de la capul mormântului, păzind un an întreg, ca să nu cadă sau să-l ia cineva ; în caz când s-ar întâmpla una ca aceasta ea pune din nou altă legătură de păr“ [5].

În decursul timpului, cât durează jelirea, atât femeile cât şi fetele şi feciorii nu joacă, nici nu se desfătează, căci, dacă ar juca s-ar socoti ca şi cum ar sălta pe mormântul repauzatului lor tată, mamă, bărbat, frate sau soră [6], iar după moarte li s-ar pune o piatră grea pe piept pe care ar juca dracii în ziua aceea în care au jucat şi ei înşişi [7].

Fetele şi feciorii, după moartea părinţilor, nu joacă un an întreg, iar după a fraţilor şi cu deosebire a celor mai mici, în cele mai multe părţi numai şase săptămâni [8].

Ba, fetelor şi feciorilor nu le este permis a purta în timpul jelirii nici măcar flori la ureche şi în pălării sau cuşme, iar dacă le-au murit amândoi părinţii, leapădă până chiar şi păunii, unde este datină de a se purta păunii în pălărie [9].

[1] Auzit de la mai mulţi inşi.
[2] Dict. de A. Pletosu.
[3] Pag. 66 apud, B.P. Hasdeu, *Dicţionarul limbii române*, t. II, p. 1127.
[4] Dict. de Sf. Sa părintele G, Lateş şi A. Pletosu.
[5] D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 149.
[6] În Bucovina şi Moldova ; vezi şi T.T. Burada, *op. cit.*, p. 49 ; — A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153. — Com. de Al. Baciu : „În Stupca precum şi în alte sate din districtul Sucevei, tinerilor le este în timpul jelirii oprit a juca, căci dacă se bagă în joc în acest timp oamenii zic că le pare bine că au murit părinţii“.
[7] Com. de At. German din Crasna.
[8] Com. de V. Turtureanu, V. Burhuhosu, Drag. Bumbac şi Em. de Cuparencu ; „În Ropcea, fiii după moartea părinţilor n-au voie să joace, nici să meargă pe la petreceri un an întreg“.
[9] În ţinutul Storijineţului şi al Câmpulungului, com. de V. Burduhosu.

Ca dovadă despre aceasta ne poate servi pe lângă experienţa de toate zilele, încă şi următoarea poezie populară din Voila, un sat frumos, din jos de Făgăraş, lângă Olt, în Transilvania :

De când te-ai dus băieţele
N-am mai pus la gât mărgele
Nici la degete inele
Nici la urechi floricele.
De când s-a dus bădiţa,
Mi-i pustie uliţa.
De când s-a dus dumnealui
N-am dat gură nimănui.
M-am dat pradă dorului[1].

În Banat unele femei nu-şi spală faţa şi nici măcar îşi schimbă vestmintele de pe ele în cursul anului de jelire, iar fetele umblă necontenit cu părul despletit[2].

Femeile, respectiv văduvele, care şi-au luat îndrăzneala de a călca această datină străbună şi de a se arăta că nu le prea pare rău după bărbaţii lor, nu scapă de împunsăturile cam în şagă, cam într-adins ale feciorilor care nu întârzie de a le spune uneori chiar nemijlocit după înmormântare următoarele cuvinte :

Sărmănelul bărbăţel !
Bun a fost cât a trăit
Rău îmi pare c-a murit ;
Şi la marginea pământului
N-oi mai găsi de potriva lui ;
Of ! of ! mi-a rămas casa pustie,
Să trăiesc în văduvie...

După vreo două luni :

Of ! sărac bărbatul prost,
Bun odor la cas-a fost....
Cât trăia
Cât se-nvârtea.
Toţi venia
La casa mea.
Da de când el a murit
Casa mi s-a pustiit,
Toţi s-au dus, m-au părăsit !

Când îşi află vreun amant :

Dumnezeu să-l ierte,
Cu fasole fierte.
Cu bob înflorit,
Bine-a făcut c-a pierit.

1 „Gutinul", an. I., Baia Mare, 1889, nr. 31 : „Nu umblă la nici o petrecere prin 6 săptămâni, respectiv un an".
2 T.T. Burada, *op. cit.*, p. 49.

Că nu era măcar bun,
De-o ciubeică de tutun [1].

Când joacă înainte de ce li s-a împlinit anul de jelire :

Ici-i tină, ici-i glod
Ici mi-i bărbatul meu mort.
Nu știu stare-oi să-l dezgrop
Sau m-oi duce la uncrop [2] !

Sau astfel :

Ici e țărână, ici glod
Ici e bărbățelul mort.
Ici e tocmai unde joc,
Dragostea mea cea cu foc.
Ici doarme cu mâni la piept
Și-o să joc să mi-l despept ;
Dar decât l-oi deștepta
Oi juca și mi-oi cânta :
— Dormi, dormi bărbățelul meu,
Ierte-mi-te Dumnezeu.
Dormi, dormire-ai somnul lung,
Că, câte-am tras îmi ajung !" [3]

Sau, în fine, așa :

Aici tină, aici glod
Aici bărbățelul mort.
Și-oi să joc,
Să mi-l dezgrop.
Dar decât l-oi dezgropa,
Mai bine-oi bea și-oi mânca.
Și-oi să-i vând și pălăria,
Să-i citească liturghia.
Și-oi să-i vând și ghetele,
Să-l jelească fetele [4].

Poporul cunoaște foarte bine dacă o văduvă se mărită de nevoia ce o are pentru ocrotirea gospodăriei sale sau din caracterul ei cel rău. Deci, în Bucovina, când se mărită după împlinirea anului de jelire, nimeni nu-i ia anume de rău.

În România însă și anume în districtul Bacăului, când o văduvă se mărită la un an după ce i-a răpauzat soțul, atunci nu e bine privită de popor ; iar după doi ani nu-i mai zice nime nimic [5].

[1] N.A. Bogdan, *Literatura populară, culegeri din susul Moldovei,* în „Gazeta săteanului", an. V. Râmnicul Sărat, 1888 nr. 10, p. 157.
[2] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153.
[3] Anton Pann, *O șezătoare la țară sau povestea lui Moș Albu,* București, 1852 Partea a II-a, p. 57.
[4] *Doine, strigături și chiuituri culese de mai mulți zeloși,* Brașov, 1891, p. 158
[5] „Columna lui Traian", an. IX, p. 423.

În caz când se mărită o văduvă sau o fată mare, căreia i s-a nimerit o partie bună şi nu-i dă mâna să o lase, atunci se face, de regulă, *nuntă tăcută*, adică fără muzică.

În România, soţul unui mort nu se piaptănă o săptămână de la moartea lui, fiind rău de moarte pentru acel soţ rămas [1].

În Transilvania, nu numai soţul celui repauzat, ci până şi femeile cele cu totul străine, când e un mort în sat, nu se spală pe cap până nu-l îngroapă. Altcum, are să se aprindă satul [2].

În România, la casa unde a murit cineva, nu se spală rufele (albiturile) şi nu se spoieşte o săptămână, fiind rău de moarte pentru membrii rămaşi în acea casă [3].

În Bucovina, tot în răstimpul de cum a închis cineva ochii şi până după înmormântare, se obişnuieşte de a nu se da gunoiul din casă afară, şi de a nu se mai lua nici un lucru din casă [4].

După împlinirea timpului de jelire, văduvele se pot mărita, fără ca cineva să le ia anume de rău ; iar fetele tot atunci ies la joc şi intrarea se face în cele mai multe părţi astfel : fata purtată de mână de către un fecior aşterne o năframă la pământ pe care o calcă cu picioarele înainte de a juca şi apoi se prinde în joc [5].

În Todireşti şi Solonеţ precum şi în alte sate din districtul Sucevei, fetele care intră întâia oară după jelire în joc dau scripcarului vreo câţiva cruceri, pe când de altă dată nu plăteşte nimărui nemică [6].

Datina jelirii prin lepădarea giuvaierelor, prin reţinerea de la toate petrecerile împreunate cu joc, prin purtarea de vestminte negre şi mai ales prin umblarea cu capul gol şi cu părul despletit, deşi o întâlnim şi la alte naţiuni străine precum bunăoară la rutenii din Bucovina, e mai mult decât probabil că românii au moştenit-o, de-a dreptul de la străbunii lor, de la vechii romani.

Femeile romane, cum murea cineva, îndătinau, ca şi românceles noastre de astăzi, a lepăda toate giuvaierele de pe dânsele şi a nu le mai lua până ce nu trecea timpul jelirii, Titus Liviu ne spune în privinţa aceasta următoarele : „În timpul jelirii femeile îşi lepădau purpura şi aurul“ [7].

Fecioarele romane, care erau neamuri mai de aproape ale mortului, îmbrăcau vestminte negre, îşi despleteau părul şi astfel apoi, cu capul descoperit şi cu părul lăsat pe spate, petreceau pe cel mort la mormânt.

Tot aşa făceau şi amicii şi cunoscuţii mai de aproape ai mortului. Aceştia asemenea îl petreceau în vestminte de jale, adică în vestminte negre şi cu capul gol.

[1] Ioneanu, *op. cit.*, p. 42—43.
[2] *Călindarul poporului român pe anul 1889*, Sibiu, p. 71.
[3] Ioneanu, *op. cit.*, p. 43.
[4] Com. de M. Jemna.
[5] A. Lambrior, *op. cit.*, p. 153 ; — T.T. Burada, *op. cit.*, p. 49 ; — D.T. Bojincă, *op. cit.*, p. 216 : „Când intră fecioarele după trecutul an mai întâi în joc, aştern o năframă la pământ pe care calcă, când dusă de mână de către unu sau unii feciori se prinde în joc“.
[6] Com. de I. Avram, jun.
[7] XXXIV. 7 Quidaliud in luctu quam purpuram atque aurum deponunt.

Varo zice în privința aceasta : „Copilele, care erau neamuri de aproape ale mortului, erau cernite, iar cele mai de aproape erau într-un vestmânt negru și cu părul despletit urmau după mort“ [1].

Iar Ovidiu, în epistola către Ariadne, zice : „Privește părul despletit, după datina unui ce jelește și tunica plină de lacrămi ca de ploaie“ [2].

Jelirea dura, ca și la cei mai mulți români din ziua de astăzi, un an întreg și se numea *annus luctus*. El se ținea regulat, la dincontră, dacă, de ex., văduva se mărita mai nainte de a trece acest an, — o pedepsea legea, prin pierderea unor drepturi de moștenire, ia în timpurile cele mai vechi, sub republica romană, era declarată de infamă fără omenie, fără onoare [3].

[1] Varo la Non XVI, 14 : Propinquae adolescentulae etiam athracinis, proximo amiculo nigello, capillo demisso, sequerentur lectum.

[2] Aspice demissos lungentis more capillos et tunicas lacrimis, sicut ab imbre graves.

[3] M. Besanu, *op. cit.*, nr. 58.

XXXI

Dezgroparea

La trei ani de la moartea unui copil, la cinci de la moartea unui june, şi la şapte de la moartea unui om bătrân, era în vechime pretutindeni datină la români ca fiecare mort să se dezgroape şi să se prohodească ca şi întâia oară când a fost înmormântat.

Datina aceasta în timpul de faţă există numai în unele comune din Moldova şi Ţara Românească şi se face în următorul chip:

În sâmbăta de pe urmă a anului al treilea, al cincilea sau al şaptelea după înmormântare, neamurile cele mai de aproape ale repauzatului pun pe ciocli ca să dezgroape mortul şi să-i scoată toate oasele afară.

După ce l-au dezgropat cioclii, neamurile care se află de faţă, iau oasele, le pun într-o covată şi bocind, le spală mai întâi cu apă curată până ce se fac albe, apoi cu 2—3 oca de vin şi pe urmă după ce le-au spălat acuma deajuns, le pun într-un *coştei* de pânză şi anume : ciolanele, gleznele şi fluierele picioarelor în fund, spetele, coastele, spinarea, andrelele, umerii, braţele precum şi celelalte ciolane din care e compus corpul, la mijloc, iară titva sau scăfârlia deasupra.

După ce le-au aşezat cu cea mai mare grijă în chipul arătat, cosând coşteiul la gură, ca nu cumva să se piardă vreun ciolănel, îl duc la biserică şi-l pun în despărţitura femeilor sub icoana Maicii Domnului, unde stă până a doua zi, adică până duminică după liturghie.

Preotul care e de mai nainte înştiinţat că cutare şi cutare are să se dezgroape, pomeneşte pe cel mort atât la proscomedie cât şi-n decursul liturghiei.

După liturghie, iau neamurile coşteiul cu oasele din despărţitura femeiască şi-l duc în cea bărbătească, unde are să se facă prohodul.

Înainte de începerea prohodului însă neamurile mortului dau dascălului două testimele sau tulpane şi două lumini, dintre care un testimel şi o lumină pentru dânsul, iar celelalte să le ducă în altar să le dea preotului.

Preotul, primind cele date, iese cu lumina aprinsă din altar în despărţitura bărbătească şi începe apoi prohodul prin care îl face ca şi la oricare om de curând repauzat.

Uneori şi anume la cei mai avuţi se face chiar şi cu sobor.

După ce s-a citit întreg prohodul, scot coşteiul cu rămăşiţele mortului afară din biserică şi le duc la ţinterim cu procesia, ca şi când ar duce un om de curând repauzat, împărţind ducătorilor procesiei şi a coşteiului testimele, năfrămi sau prosoape.

Ajunşi la ţinterim, pun oasele îndărăpt în groapă de unde au fost scoase şi dau cioclilor care le astupă câte o găină peste groapă, de sufletul mortului dezgropat. Mai pe scurt, observă mai tot aceleaşi datine şi

credințe care s-au observat întâia oară când a fost înmormântat, făcând după înmormântare chiar și praznic sau comândare și rădicând pomul.

Ba unii poartă și slujbele din nou și anume în decursul postului mare.

În comuna Zănoaga din Țara Românească e datină ca oasele să se strângă într-un vas sau o *pometă* de pânză și astfel, după ce preotul le udă cu vin, recitând psalmul *„Miluiește-mă Dumnezeule"* cuvintele *„Stropi-mă-vei cu isop și mă vei curăți"* le așează la loc curat sau într-un alt coșciug dacă se întâmplă ca în acest timp să-i moară vreo rudă [1].

Dacă mortul nu e putred de tot, atunci nu-l scot defel, afară din groapă, ci-l lasă înăuntru, aștern deasupra lui cât e sicriul de lung o pânză, pun în fiecare margine a gropii câte o lumină de ceară galbenă, aprinsă și astfel îl prohodește preotul, după ce a ieșit de la biserică.

În cazul acesta neamurile mortului chiamă, de regulă, mai mulți preoți ca să prohodească și să-i citească *rugăciunile dezlegării*, crezându-se în genere că trebuie să fie de cineva blestemat și afurisit și din cauza aceasta n-a putrezit [2].

În alte părți, tot din Moldova și Țara Românească, dacă mortul se găsește neputrezit, crezându-se că e jurat, adică afurisit, se reazimă de zidul bisericii și arhiereul sau preotul îi citește rugăciunile dezlegării pentru cei afurisiți ș iapoi se înmormântează [3].

Românii din Macedonia cred că numai un om care a fost călcător de jurământ nu putrezește. Deci, aflându-se un mort neputred, vin preoții de-i citesc și-l dezleagă ca și în România [4].

În cazul din urmă neamurile mortului sunt totdeauna cu mult mai triste și deprimate și varsă cu mult mai multe locrimi, decât atunci când îi află numai oasele deșirate și goale.

Spun mai departe bătrânii că în vechime, aflându-se un mort neputred nu se dezgroapă numai o singură dată ca-n timpul de față, ci de mai multe ori, în mai multe rânduri, și totdeauna de câte ori se dezgropa i se citeau rugăciunile de dezlegare și i se făcea praznic [5].

Cum că datina dezgropării a trebuit să fie mai demult foarte răspândită și cu deosebire în Moldova se poate cunoaște și dintr-o doină, din comuna Bădeni, județul Iași, din care reproducem următoarele versuri :

Și-oi să las cu giurământ,
Ca să-mi faci sicriu de plumb,
Să mă-ngropi tu mai adânc
Și să mă scoți la cinci ani
Să-mi fac gustu cu dușmani [6].

Când se-ntâmplă de moare vreunul din neamul cel mai de aproape al mortului, atunci nu se mai așteaptă ca să treacă timpul hotărât pentru dezgropare, ci-n multe comune, atât din Moldova cât și din Țara Românească, este datină ca mortul ce a murit mai pe urmă să se dezgroape la șase săptămâni și dacă-l găsesc cu fața în jos, se zice că e stri-

[1] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 329.

[2] Dict. de Sf. Sa părintele G. Lateș, preot și înv., în Rădășeni ; Măriuca Nistor, romancă din Mălini. — Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 52.

[3] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 52—53 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 45 : „Când se dezgroapă un mort și se găsește neputrezit se crede că-i jurat. În cazul acesta se reazimă de zidul unei biserici, apoi îi citește preotul rugăciunea de deslegare a jurămintelor ce pot fi asupra lui".

[4] D. Bolintineanu, *op. cit.*, p. 91—92.

[5] Dict. de Măriuca Nistor din Mălini.

[6] M. Canianu, *Poezii populare. Doine*, Iași, 1888, p. 132.

goi şi îndată i se bate un par de lemn de tisă prin inimă sau i se scoate inima şi cu ea se ung toţi membrii familiei pentru că, prin aceasta, se crede că-i păzeşte ca să nu moară îndată şi neamurile rămase în viaţă [1].

În judeţul Mehedinţi, în timpurile vechi, după ce se dezgropa strigoiul, se ducea la munte şi se arunca sau se îngropa acolo [2].

În comuna Tătărei, judeţul Olt, precum şi în comuna Zănoaga din Ţara Românească se mai crede încă că mortul e strigoi, dacă s-a născut cu *perdea* sau cămaşă pe cap, de aceea când moare, înainte de a fi îngropat trupul lui se leagă cu rug şi-i pune puţin mei în sicriu, în gură şi în nas [3] sau i se înfige în buric o undrea şi o lasă acolo ca să-i piară puterea şi să nu mai poată face rău [4].

În timpul mai din urmă însă datina de mai sus a început a se rări şi a se întrebuinţa alta şi anume : în loc de a i se înfige o undrea în buric, să înfige un fus în mormântul repauzatului [5].

Credinţa în *strigoi,* numiţi în unele părţi ale Transilvaniei *şiscoi* este foarte răspândită nu numai la românii din România liberă, ci şi la cei din Bucovina, Transilvania, Banat şi Ungaria.

„Aflându-mă în Transilvania, în comuna Zărneşti — scrie T.T. Burada — mai multe femei din Poiana Mărului un sat aproape de acea comună, crezând că ploaia care ţinea neîncetat de vreo câteva zile, provenea din cauza morţii unei fete îngropate de curând şi presupusă de *strigoaică,* merseră la mormânt şi dezgropară cadavrul şi-l străpunseră cu furci de fier în inimă, în ochi şi în piept şi apoi întorcând-o în sicriu cu faţa în jos au îngropat-o iarăşi" [6].

În alte părţi din Transilvania precum bunăoară în comuna Secădate şi Săcel, morţii, despre care se crede că sunt *strigoi* ori *pricolici* şi care se cunosc mai cu seamă pe aceea că, după cum spun unii au coadă, se îngroapă cu faţa în jos sau li se bagă în gură *ustunoi* (usturoi, aiu) şi pietre sau li se împlântă în inimă o ţeapă sau li se taie capul şi aşa se pun apoi în sicriu şi se îngroapă ca să nu se poaăt scula din mormânt şi să sugă sângele sau să mănânce inima celor vii, căci pretutindeni se crede că strigoii ies noaptea din morminte, cu deosebire în seara spre Sf. Gheorghe, Înălţarea Domnului şi Sf. Andrei, când au cea mai mare putere ; şi atunci nu numai că iau laptele de la vacile mulgătoare şi le sug sângele, nu numai că fac oamenilor o mulţime de neplăceri, neajunsuri şi daune, de cum înoptează şi până cântă cocoşii, ci totodată mănâncă, rând pe rând, câte un membru din familia lor sau le mănâncă numai inima şi le sug sângele din care cauză trebuie numaidecât să moară [7].

[1] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 53 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 41 : „Dacă la şase săptămâni de la moartea cuiva moare şi o altă persoană din familia acelui dintâi mort, atunci acesta se dezgroapă şi dacă îl găseşte cu faţa în jos se crede că este *strigoi* şi îndată i se bate un par în inimă pe care o şi ia şi cu ea se ung toţi membrii familiei, păzindu-se prin aceasta de a muri vreunul".

[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 53.

[3] Idem ; — D. Stănescu, *op. cit.*, p. 325 : „Alţii (strigoi) chiar se zămislesc astfel, născându-se cu o cămaşă de peliţă foarte subţire ca semn al calităţii de strigoi".

[4] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 325.

[5] Idem.

[6] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 54.

[7] Com. de I. Georgescu, Rom. Simon, stud. gimn. din Năsăud : „Despre strigoi şi *pricolici* se crede că umbra lor iese din mormânt (adică ca fantome) şi umblă pe câmp şi prin sat, iar după ce cântă cocoşul de miezul nopţii le piere puterea şi iar se bagă în mormânt".

În Bucovina morții despre care se crede că sunt *strigoi* se pun în sicriu cu fața în jos. Iară după câteva săptămâni se dezgroapă și de-l află numai în câtva mișcat în sicriu, îi bat un cui de lemn drept în inimă, pironindu-l astfel de fundul sicriului, ca să nu se mai poată scula. Iar aceasta se face numai atunci, când presupusul strigoi supără prea tare pe cei rămași în viață, arătându-li-se în vis, sau dacă li se pare lor a-l vedea noaptea cercetând locurile pe unde a trăit.

În timpul mai nou însă atât credința în strigoi cât și datina de a-i dezgropa și străpunge în inimă a început a dispărea din Bucovina și mai ales de când mai mulți inși fură foarte aspru pedepsiți de către autoritățile civile pentru credința lor cea deșartă și pentru datina lor cea rea de a-i dezgropa și a-i diforma în chipul cum s-a arătat [1].

În Banat, nu numai pe aceia despre care se crede că sunt strigoi, ci chiar și pe vrăjitoare precum și pe toate acele femei despre care se presupune că au relații cu spiritele cele necurate, le culcă cu fața în jos și așa le îngroapă, crezând că apoi nu ies noaptea din mormânt și nu umblă în orele secrete, ca să facă oamenilor rău [2].

Atât în privința corpului omenesc pentru care până la al șaptelea an, când i se face dezgroparea și dezlegarea de blestemele oaselor, românul aprinde candela sau diferite lumini și arde miresme sfințite pe mormântul său, iar de la al șaptelea an, începând înainte, dispare oarecum amintirea urmașilor săi, mai ales dacă în aceeași groapă nu mai vin alți odihnitori noi [3].

D. Stănescu, *op. cit.*, p. 325 : „Ideea că unii morți se fac *strigoi* e foarte răspândită. Ei, după cum crede poporul, ies noaptea din mormânt cu coșciugul în cap și mănâncă rând pe rând câte un membru din familia sa". — Nic. Densușianu : *Scrutări mitologice la români*, în „Familia", an. IV, Budapesta, 1868, nr. 38, p. 449—450.

[1] Com. de Av. Macovei, preot și alți români.

[2] Vezi „Familia", an. VII, Budapesta, 1871, p. 63.

[3] V.A. Urechia ,*Miron Costin. Opere complete*, t. II, București, 1888, p. 588 : „De la introducerea creștinismului în Dacia mormintele nu au mai fost locuri de odihnă etern neturburate, cum erau mormintele romane vechi. Creștinismul a fost și este fără să-și dea seama de ce face un agent distrugător al mormintelor. În adevăr, ritualul creștinesc a redus cultul mormântului la *șapte ani*. Până în al șaptelea an românul creștin aprinde candela, făclia la sărbători mari și arde miresme sfințite pe mormintele alor săi. La al șaptelea an se face *dezgroparea* și sfințirea ori dezlegarea de blesteme a oaselor. Acest act creștinesc dă din nenorocire, ocazia de despoiarea mormântului de cele mai prețioase resturi istorice : bănuțul de la toiag inelul care uneori este însuși sigiliul mortului, fără a mai aminti și de fragmentele din haine cu care a fost îngropat vreun personaj ilustru. După dezgroparea de șapte ani, mortul dispare oarecum din amintirea urmașilor lui, mai ales dacă în aceeași groapă nu mai vine noi odihnitori.

Această împrejurare ne explică puținul număr de morminte care au străbătut până la noi din seculii anteori ; aproape numai acele morminte mai există, care au fost așezate în interiorul bisericilor, adică cele ctitorești. Afară din biserică, mormintele dispărură, însemnate fiind mai adeseea cu câte o cruce de lemn și uneori din cauza strâmtorii cimitirului, gropile se goliră de oase ca să facă loc la noi odihnitori. Numai legea modernă a cimitirelor așezate afară din orașe a asigurat repaos etern mormântului, pentru cei care pot să-și plătească posesiunea neturburată a doi coți de pământ !

Și cu toate aceste scăderi în cultul mormântului provenite din ritualul morților la creștini sau din organizațiunea socială, venerarea mormintelor este semn de vitalitate națională. A-și aminti de cei care au fost de cei care au lucrat în vreo direcțiune pentru țară, este o probă a acelei vitalități. Omul leagă totdeauna firește prezentul de trecut. Cine nu face așa, nu poate să-și dea seama de viitor".

XXXII

Sufletul

De la începutul studiului de față și până aici ne-am ocupat, am putea zice, mai numai cu corpul, cu datinele și credințele privitoare la acesta, precum și cu cele ce-i sunt omului de neapărată trebuință pentru mântuirea și odihna sufletului său după moarte, pe când despre *suflet* am amintit numai ici colea câte ceva.

Acum însă, după ce am spus tot ce am avut de spus în privința corpului precum și în privința eliberării sufletului de la munca cea eternă, a sosit rândul, ca să vorbim mai cu de-amăruntul și despre *suflet*. Să vedem ce face aceasta, după ce se desparte de corp? când, cum și pe unde umblă el până ce ajunge la locul de odihnă sau de muncă care-i este rânduit de Dumnezeu amăsurat faptelor sale din lumea aceasta.

Vom începe deci mai întâi cu credințele și datinele românilor din Bucovina și anume a celor din districtul Sucevei.

Românii din orașul Suceava cred și spun că sufletul, după ce a ieșit din om, șade într-un ungher al casei și acolo așteaptă până ce scoate mortul afară, apoi iese și el cu acesta din casă și, după ce-l petrece la mormânt și vede cum îl pun în groapă, se înalță la cer.

Românii din Mihoveni și Buninți cred că, după ce s-a despărțit sufletul de corp, se arată la trei zile, când se pune un ștergar la fereastră și un pieptene pe pragul ușii ; pe ștergar să se odihnească, iar cu pieptenele să se pieptene. După aceea se mai arată la șase zile apoi la șase luni și pe urmă la un an.

Cei din Stroiești spun că tot timpul cât stă corpul încă neașezat în mormânt, sufletul șade dinapoia casei și așteaptă până ce ies cu mortul din casă. Cum ies însă cu mortul din casă, Dumnezeu îl cheamă la praznic și așa se duce sufletul odată cu corpul [1].

Cei din Todirești și Soloneț spun că sufletul, cât stă corpul omului neîngropat, atâta stă și el pe lângă corp și pe lângă casă. După ce se îngroapă corpul, se depărtează și el de dânsul și trecând pe la *vămi* se duce sau în *iad* sau în *rai*, după cum i-au fost și faptele : rele sau bune. La șase săptămâni vine acasă și dacă-i dau neamurile sale de astă dată ceva de pomană se duce foarte bucuros, iar dacă nu-i dau nimic, merge foarte supărat [2].

Românii din Bălăceana cred că, după ce a ieșit sufletul din corp, mai rămâne pe pământ până ce se îngroapă mortul, stând la capul acestuia și jelind împreună cu cei de casă, iar a treia zi după ce s-a înmor-

[1] Com. de Anton Petriceanu, stud. gimn.
[2] Com. de I. Avram, stud. gimn.

mântat acuma mortul și i s-a făcut praznic, părăsește casa, unde a viețuit și se duce în cer [1].

Cei din Stupca zice că sufeltul nemijlocit, după ce se desparte de corp, viind îngerul de la botez și luându-l cu sine, merge și petrece în cer până ce sosește timpul, ca să i se înmormânteze corpul. Când se înmormântează corpul, atunci se scoboară și el din cer și-l petrece până la mormânt, apoi merge și petrece iarăși în cer. A treia zi, după ce s-a înmormântat corpul, se scoboară din nou din cer și cercetează casa, unde a locuit, cât timp a viețuit pe pământ. În această zi deci îndătinează stupcanii de a pune o tavă cu făină în locul acela unde a murit omul, crezând că viind sufletul, trece peste tavaua cea cu făină și trecând el pe acolo i se cunosc urmele și cunoscându-i-se urmele e un semn că-i trebuie ceva. Atunci neamurile îi dau orice de pomană și-l jelesc [2].

Românii din satul Siret spun că, dacă pe locul, unde a murit un copil, se cerne făină în seara cea dintâi, după ce s-a înmormântat și se pune acolo un pahar cu apă curată și pe pahar toiagul ca să ardă, atunci nu numai că vine copilul peste noapte și bea apă, ci a doua zi dimineață se cunosc chiar și urmele sale pe unde a umblat.

Mulți inși pretind că făcând aceasta au văzut o mulțime de urmușoare ca de copil împrejurul paharului.

În Mânăstioara sau Sf. Onofrei comună în apropierea orașului Siret, când moare cineva se pune la capul lui o ulcică cu apă, o năframă și o lumină. Sufletul șade pe năframă lângă mort până ce se duce mortul la mormânt. Apoi pleacă și el pe calea sa, adică merge sau în rai sau în iad, după cum și-a câștigat [3].

În Vicovul-de-Sus și în Bilca, sate în districtul Rădăuțului, când moare un om, îndată se pune o năframă, o ulcică sau o sticlă plină cu apă, cu un colac sau o bulcă pe dânsa și o lumină pe fereastă, crezându-se că acolo se așează și stă sufletul în decursul celor trei zile, cât stă și mortul în casă și șezând pe năframă și gustând din bulcă și apa din ulcică. A treia zi însă se înalță la cer unde se întoarce iarăși la trei și la șase zile, apoi la șase săptămâni și la un an la acea casă, în care a trăit împreună cu corpul. După aceasta nu vine mai mult până într-al șaptelea an și anume în ziua în care a murit și dacă neamurile sale îi dau atunci ceva de pomană, el se bucură foarte tare și se întoarce cu pompă îndărăpt la cer și atunci se înstrăinează și nu mai vine mai mult [4].

Tot din Bilca este datina de a se pune, după înmormântare, în locul acela, unde a murit omul, o ulcică cu apă, o buclă și două lumini una : care trebuie să fie făcută din toiag, iar alta nouă. Aceste lumini ard în trei seri acolo, unde s-au pus. A treia zi, după ce a venit acum sufletul și a băut din apă, se dă ulcica de pomană unui om sărman cam de etatea aceea, de care a fost și mortul [5].

Românii din Crasna, districtul Storojinețului, îndătinează de a pune înainte de a ieși omului sufletul și anume când îi țin lumina, o strachină sau o oală cu apă proaspătă și curată lângă dânsul, crezând că tare-i arde

[1] Com. de M. Jemna, stud. gimn.
[2] Com. de Al. Baciu, stud. gimn.
[3] Com. de Elisaveta Agapi.
[4] Com. de Iostin Cârdei.
[5] Idem.

sufletul. După ce a murit cred că sufletul se duce drept la strachina cea cu apă, bea puţină apă de aceea, pe urmă se scaldă într-însa şi astfel se răcoreşte. Strachina sau oala respectivă se dă de pomană celui ce a ţinut lumina care, ducându-se cu dânsa în grădină, varsă apa în care s-a scăldat sufletul pe un pom, iar strachina o ia şi o duce mai pe urmă acasă. Sufletul însă după ce a băut din apă şi s-a scăldat se pune lângă corp şi tot timpul cât stă acesta în casă stă şi el lângă dânsul sau se pune şi stă la cheutoarea casei.

Mai departe cred crăsnenii că nu e nicidecum bine a sta pe fereastra deschisă, deoarece, când mori, nu poate ieşi suletul din casă afară. Asemenea, când ia vreo oală de la foc nu e bine a-i lăsa locul deşert pentru că, murind, nu poţi închide gura ceea ce, după cum am văzut şi mai sus, e semn rău.

În fine, cred şi spun crăsnenii că sufletul până la şase săptămâni după scoaterea şi înmormântarea corpului, vine neîntrerupt la casa unde a încetat din viaţă, mai ales însă noaptea *hojma* cearcă corpul şi se frământă după dânsul, doară, doară îl poate afla. Ba el, nu numai până la şase săptămâni, ci şi mai târziu încă cearcă corpul, dacă nu i se dă nimic de pomană.

Drept aceea, nici un crăsnean nu se încumetă a se culca şi a dormi în decursul celor şase săptămâni pe locul acela, unde a murit şi a stat mortul înainte de înmormântare.

De la şase săptămâni înainte însă, când sufletul vine pentru ultima oară, când se face o sfeştanie şi pomenire, nu se mai teme nime a se culca şi a dormi pe locul acela pentru că — spun ei — din ziua aceea începând sufletul nu vine mai mult, ca să-şi cerce corpul [1].

Românii de peste Prut şi anume cei din Boian şi Mahala, zic că atât sufletul cât şi moartea stau trei zile pe lângă corpul omului şi pe lângă casa în care a repauzat acesta. După trei zile însă, şi anume, după înmormântare, sufletul se duce, dar nu pentru totdeauna, ci în decursul unui an se întoarce de mai multe ori şi anume : odată la şase săptămâni, iar a doua oară la un an.

Când pocneşte sau trăzneşte ceva în casă atunci e, după credinţa mânilor din Boian şi Mahala, un semn că a venit sufletul, iar când visează pe mort că a venit acasă, atunci e un semn că cearcă ceva de pomană sau că şi-a adus aminte de noi şi a menit să vadă ce mai facem şi cum trăim [2].

Românii din Stulpicani, districtul Câmpulungului, cred şi spun că sufletul, după ce s-a despărţit de corp, se învârteşte trei zile prin casă. A treia zi însă, când se înmormântează corpul, se duce şi el dimpreună cu acesta până la groapă, unde petrece asemenea trei zile. De aici, se duce de-a dreptul înaintea lui Dumnezeu şi-i spune că a venit de unde l-a trimis, şi Dumnezeu pe urmă îl trimite în alt loc şi anume, dacă a fost păcătos, într-un trup unde să petreacă în chinuri, iar dacă a fost curat îl trimite în unul păcătos ca acela să se îndrepteze. După aceasta, se porneşte şi rătăceşte o bucată bună de timp prin lume, iar la urmă se bagă sau într-un om, care abia se naşte sau se duce şi se bagă într-o vită curată ori într-una spurcată şi după aceea în păsări, şi din păsări,

[1] Auzit de la mai multe romånce din Crasna.
[2] Com. de V. Turtureanu, preot şi Ionică al lui Iordachi Isac.

după ce s-a îndreptat şi curăţit deplin de toate păcatele se duce şi trece toate vămile şi ajunge în rai. Asta trebuie sufletul s-o facă în decurs de 40 de zile sau după împrejurări şi mai mult şi se zice că necăjit fiind de trecere prin atâtea trupuri şi-a tras acum canonul, cât a avut să-l tragă.

În această călătorie îndelungată sufletul este totdeauna petrecut de un înger şi dacă cineva se încumetă, ca să se rostească către unul dintre dânşii cu un cuţit, se zice că respectivul îşi taie îngerul său păzitor pe un timp de şapte ani [1].

Românii din Fundul Moldovei istorisesc că, cât stă mortul în casă, stă şi sufletul cu îngerul său păzitor în casă, iar când îl înmormântează, atunci îl petrece şi el până în ţinterim. După aceasta, mai stă încă 40 de zile pe pământ, până ce ai săi fac praznicul, apoi părăsind pământul trebuie să treacă *printr-un foc* şi trecând focul acela merge într-un *loc răcoros*, unde aşteaptă *judecata cea mai de pe urmă*. În timpul acela, cât stă sufletul în casă, pun în pahar cu apă, ca să aibă sufletul, când e însetat, de unde să bea. O seamă au datină de a aprinde, pe locul unde a murit, câte o lumânare în ziua de Alexii [2].

În Moldova şi anume în comunele Petia, Rădăşeni, Baia, Sasca, Mălini, Drăceni şi altele din judeţul Suceava, plaiul Muntele, cred românii că sufletul, după ce s-a despărţit de corp, stă trei zile pe lângă casă precum şi deasupra capului celui mort.

În răstimpul acesta, îngerul îl poartă prin toate locurile : bune şi rele, pe unde a umblat el, cât a fost în viaţă şi-i spune : aici ai făcut aceasta, dincoace aceasta, şi tot aşa până ce sfârşeşte toate lucrurile.

A treia zi, când duc mortul la groapă se duce şi el cu dânsul şi după ce au slobozit acuma cioclii corpul în groapă, sufletul, dacă a făcut bine, îi zice :

Trupule, trupşorule,
Scumpule, odorule !
Du-te acuma în mormânt
Că eu merg la Domnul sânt.
Eu mă despărţesc de tine
Şi mă duc unde e bine !

Dacă, din contră, mortul a fost un om păcătos atunci sufletul îi spune :

Hoitule, hâd, hoitule,
Negrule-amărâtule !
Du-te de-acum în mormânt
Spre mâncarea viermilor.
Că numai de răul tău,
Trebuie să sufăr şi eu.
Numai din pricina ta,
O să sufăr muncă grea !

După ce a rostit cuvintele acestea şi după ce s-a înmormântat acuma corpul, îngerul, luându-l, îl duce într-un *loc anumit*, unde petrece până la vremea cea de judecată.

[1] Com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.
[2] Com. de Const. Mercheş şi I. Tonigaru, stud. gimn.

În locul acela, unde a repauzat mortul, se pune în cele trei seri după înmormântare, ca și în Bucovina, o ulcică sau o strachină cu apă proaspătă sau cu vin, cu un colac pe dânsa, iar alăturea o lumină aprinsă de regulă, rămășița toiagului sau 3 lumini făcute din rămășița toiagului și *lumina din mână*, adică lumina care s-a ținut la repauzare în mâna mortului care se lipesc în rând de marginea ulcelei sau a strachinei. A treia noapte se lasă luminile să ardă până ce se sfârșesc.

Aceasta se face de aceea pentru că, în decurs de 40 de zile, mai ales în cele trei zile după înmormântare, sufletul, neputându-se despărți așa degrabă de casă unde a trăit bine, vine și bea apă din ulcică și gustă din colac. Dar el n-o face aceasta numai în cele trei seri, ci și mai pe urmă până la 40 de zile cearcă pe ai săi, ca să vadă ce i-or mai da pe pomană [1].

În alte părți, tot din Moldova, este datină de a se tămâia în casa unde a fost mortul și a se turna, pe locul unde s-a săvârșit din viață, puțină apă, apoi a se duce la mormânt vin și tămâie, crezându-se că până la 40 de zile, când începe a putrezi trupul, sufletul mortului umblă zburdând pe lângă casă și pe lângă mormânt, după aceea trece în cealaltă lume [2].

Românii din unele părți ale Țării Românești cred că sufletul omului mort umblă timp de șase săptămâni pe unde a umblat cu trupul, apoi vine la mormânt, își adună tot ce i s-a dat până atunci de pomană, se suie pe cruce apoi se înalță la cer. Dacă n-are cruce, șade pe mormânt până ce se pune cruce și apoi se înalță [3].

În alte părți din Țara Românească se crede că sufletul, după ce iese din corp, îngerul îl plimbă prin toate locurile pe unde a umblat când era în trup. Și se zice că prin orice loc și prin orice potecă a fost omul în viață se duce acum sufletul cu îngerul. Iar, după ce a cutreierat toate locurile, se întoarce acasă și se pune pe streașina casei, unde stă trei zile. Dar, îndată ce a ajuns la streașină casei, unde e mortul, fiind cuprins de sete, zice îngerului :

— Vai îngere, mult mi-e sete !

Îngerul îi răspunde :

— Du-te în casă aici jos și bea apă !

Aceasta se întâmplă tocmai când rudele mortului jelesc pre mort. Sufletul se scoboară de pe strașină, se duce în casă, dar îndată iese din casă afară cu totul mâhnit.

Îngerul îl întreabă :

— Ai băut apă ?

— Nu !... n-am băut, răspunde acesta, căci mi s-a făcut scârbă mare din cauza că acolo înăuntru văzui un hoit mare pe care îl mâncau niște ciori.

Hoitul acela era corpul lui.

— Vezi ! în trupul acela — îi zice acum îngerul — ți-ai făcut tu veacul și abia acuma ai ieșit dintr-însul. Ciorile ce ai văzut sunt neamurile tale — te jelesc că tu ai ieșit din trup ! !

[1] Dict. de A. Pletosu din Rădășani și M. Nistor din Mălini. — Vezi și T.T. Burada, *op. cit.*, p. 46.

[2] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 48. — A Lambrior, *op. cit.*, p. 155 : „Se crede că 40 de zile sufletul mortului stă încă în casă sau umblă pe la mormânt, iar după împlinirea acestora se duce în cealaltă lume. De aceea, în vreme de 40 de zile, se tămâiază des prin casă și pe la mormânt, unde se aprind și lumânări".

[3] Ioneanu, *op. cit.*, p. 45.

De acest răspuns sufletul este foarte mâhnit şi în mirare [1].

În fine, tot în Ţara Românească, există credinţa că după moarte, în timp de şase săptămâni, sufletul pribegeşte de-a rândul în fiecare zi prin toate locurile pe unde a umblat, iar seara vine şi se odihneşte după uşa de la tinda bordeiului, prin casă şi pe la mormânt, unde se aprind şi lumânări.

De aceea, lumea din casă e ţinută, ca să nu pună nimic spurcat după uşă.

Trecând cele şase săptămâni, sufletul celui mort, purtat de îngeri, merge la rai.

În această cale însă este împiedicat de cete de diavoli, care caută ca să-l răpească şi să-l arunce în iad sub diferite acuzări.

Dacă cel mort, în viaţa lui, a fost om drept, el nu poate fi oprit de draci, iar dacă a fost păcătos, atunci este răpit din mâna îngerilor şi dus la iad [2].

Păcătoşii care au avut nenorocirea să intre în iad sunt ţinuţi şi munciţi acolo pentru totdeauna. Din contră, însă cei drepţi capătă, din când în când, libertate şi viind în lume se arată la membrii din familie şi cer ceea ce le e necesar. Aceasta o pot ei face în timpul nopţii în toată libertatea. Îngerii îi conduc unde voiesc, însă îndată ce se face ziuă ei trebuie să plece şi să se ducă iarăşi la locul lor, căci lumina zilei îi prigoneşte după urmă [3].

Românii din Dobrogea cred că sufletul mortului stă şase săptămâni deasupra uşorului de la uşa casei, de aceea aştern ei deasupra acelui uşor o *„pominetă"*, adică o bucată de pânză albă, tăiată dintr-o *trâmbă* (val de de pânză) pentru ca să aibă pe ce să stea sufletul [4].

În Transilvania, districtul Năsăudului, cred românii ca şi fraţii lor din Bucovina, că sufletul celui repauzat petrece şase săptămâni sau 40 de zile pe pământ, iar după aceea se duce şi petrece în *Cîmpii Iadului* până la a doua venire [5].

Alţi români, tot din districtul Năsăudului, cred şi spun că sufletul nu se depărtează îndată după desfacerea sa de trup, ci stă în apropierea cadavrului, ba încă îl şi însoţeşte pe acesta până la mormânt şi după ce respectivul s-a aşezat la repaosul etern, sufletul vine iarăşi îndărăpt la locuinţa mortului, unde petrece timp de şase săptămâni, iar locul său de petrecere e încheietura (cheotoarea) casei de către răsărit. La şase săptămâni după înmormântare se fac un soi de pomene numite *„de şase săptămâni"*. După ce s-au împlinit şi acestea, sufletul se depărtează şi se aşează în cer.

Şi iarăşi alţii cred că sufletul în intervalul de şase săptămâni, adică de la înmormântare şi până ce se fac pomenele de şase săptămâni tot rătăceşte în continuu, iar când se fac aceste pomeni se apropie iarăşi de locuinţa celui repauzat şi asistă şi el la acea masă şi apoi se desparte pentru totdeauna [6].

[1] I. St. Negoescu, *op. cit.*, p. 474—475 ; — Ioneanu, *op. cit.*, p. 46.
[2] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 323.
[3] Idem, p. 331.
[4] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 46—47.
[5] Com. de Alexandru Boeriu, stud. gimn.
[6] Com. de T. Simon.

În alte părţi ale Transilvaniei există credinţa că sufletul celui repauzat rămâne un timp mai îndelunat pe pământ şi în timpul acela nu petrece nici în cer nici în iad, ci în lumea aceasta, unde umblă încolo şi încoace, vine în atingere cu alte suflete, ia parte la bucuria şi întristarea celor ce au rămas în viaţă şi are anumite lipse, care trebuie să fie numaidecât îndeplinite de către ai săi. Abia după trecerea unui timp mai îndelungat şi după o pribegire lungă peste douăzeci şi cinci de ape, ajunge sufletul petrecut fiind de îngerul său, în lumea cealaltă, unde capătă iarăşi corpul care l-a purtat în această lume [1].

În Banat, la ieşirea sufletului sau şi după ce pleacă cu mortul din casă, se pune într-o fereastră un pahar cu apă, crezându-se, ca şi în celelalte părţi locuite de români, că sufletul petrece 40 de zile pe pământ şi-n răstimpul acesta fiind însetat vine şi bea apă din paharul cel de pe fereastră, care s-a pus anume spre acest scop [2].

Din toate cele expuse până aici rezultă că sufletul omului care a vieţuit, după prescriptele dumnezeieşti, petrece, de regulă, pe pământ 40 de zile, adică până ce neamurile sale îi dau de pomană toate cele ce-i sunt de neapărată trebuinţă pentru mântuirea şi călătoria sa în cealaltă lume. Din contră, dacă omul şi-a luat singur viaţa, dacă a fost foarte păcătos sau i-a rămas corpul neînmormântat, atunci trebuie nu numai să rătăcească timp mai îndelungat pe pământ, ci totodată să intre şi să petreacă prin diferite corpuri omeneşti şi animalice, până ce se curăţeşte de toate păcatele câte le-a comis trăind în lume şi abia, după aceea, se porneşte spre locul de odihnă.

Credinţa aceasta însă o întâlnim nu numai la români, ci ea se află şi la alte popoare atât din antichitate cât şi din timpul de faţă [3].

Aşa învăţătura religioasă şi filosofemele lumii vechi erau de părere că sufletul mai nainte de ce a însufleţit corpul omenesc, trebuie să fi locuit acuma în alte corpuri şi că după moartea omului trece iarăşi într-un nou organism, anume ca să se curăţească şi să poată ajunge în urmă la ţinta perfecţiunii sale.

Învăţătura brahmană a indienilor vechi reprezintă emigrările sufletului după moarte prin animale rele şi bune ca penitenţe şi mijloace de curăţire.

Preoţii egipteni erau de părere că sufletul, după moartea corpului, pribegeşte prin toate speciile de animale şi că după 3000 de ani intră iarăşi într-un corp omenesc.

Probabil că de la egipteni au acceptat credinţa în suflet mai întâi grecii şi dintru început l-o fi propagat Pherekydes şi învăţăcelul său Pythagoras care şi-o închipuia ca un proces de curăţire.

Metemsihosa, schimbarea sufletului şi *metensomatosa,* schimbarea corpului sunt termenii greceşti pentru emigrarea şi transformarea sufletului.

Pitagoreii, mai târzii, învăţau că sufletul, eliberat fiind din cătuşele corpului, trece în imperiul morţilor şi după o petrecere, mai îndelungată sau mai scurtă, în acest imperiu, însufleţeşte din nou alte corpuri ome-

[1] Wlisloci, *op. cit.*, p. 33.
[2] Com. de Ios. Olariu.
[3] Wlislocki, *op. cit.*, p. 32.

nești sau animalice, până ce deplin curățit și demn se întoarce iarăși la izvorul primordial al vieții.

Empedocles susținea o emigrare a sufletului chiar și în corpul plantelor.

În misterele grecești se învață că sufletul, la sosirea sa pe pământ, ar fi învelit într-o mulțime de veștminte (adică de patimi și dorințe sensuale) pe care trebuie să le arunce una după alta, înainte de a se putea întoarce iarăși îndărăpt. Ca, conducător al sufletelor (Psychopompos) în patria lor originară apare Dionysos sau Bacchus, care le-a primit de la Persephone din împărăția întunericului, unde au fost supuse unei curățiri, iarăși pe pământ, unde năzuiesc acum, prin cunoștință și faptă, după demnitatea eroică. Ocazia spre curățire le oferea misterele.

Platon se exprimă de-a dreptul că sufletele înainte de a intra în oameni au fost odată aici, și la venirea lor de a doua oară își caută corpuri care ar fi mai plăcute făpturii lor ; așa tinerii se vâră în lupi și vulturi, cei activi în albine și furnici. Până la deplina întoarcere în sânul dumnezeirii trece, după dânsul, un răstimp de 10.000 de ani.

Neoplatonicii dezvoltă aceste păreri mistice și mai mult. Plotin deosebește o emigrare a sufletelor din corpuri eterice, nevăzute, în pământești și o emigrare din pământești, iarăși în pământești.

Aristotel respinge sufletul, presupunând că acesta s-ar arăta nepăsător față cu unele corpuri anumite.

Talmudiștii învățau că Dumnezeu a creat un număr anumit de iudei care pentru aceea se-ntoarnă necontenit, cât timp vor fi iudei și câteodată se străpung spre pedeapsă în corpuri animalice ; că în ziua învierii ar fi toți curățiți și că vor viețui apoi în corpurile celor drepți în țara cea binecuvântată [1].

După ce s-a pocăit și curățit acuma de toate păcatele îi este sufletului încuviințat să plece spre odihna cea eternă, dar și-n această cale lungă, deși e petrecut de îngeri și mai ales de îngerul său păzitor totuși trebuie să îndure o mulțime de neajunsuri, unele mai neplăcute și mai mari decât altele, după cum i-au fost adică și faptele : bune sau rele și după cum a fost comândat și pomenit de ai săi, atât în decursul înmormântării corpului său cât și mai pe urmă, după înmormântare.

Între toate obstacolele însă cele mai grele de învins sunt *apele cele mari* din cealaltă lume și *vămile* [2] ale căror număr se urcă, după credința unora, de la 7 până la 24, iar după a altora până la 99.

Dacă în decursul petrecerii mortului de acasă și până la țintirim neamurile sale nu i-au pus *poduri* peste ape, dacă nu i s-au citit *stâlpii* și nu i s-au făcut cel puțin trei *stări*, atunci lesne i se poate întâmpla că ajungând la vreun râu sau altă apă mare din cealaltă lume, să nu poată trece, după cum nu unuia i s-a întâmplat, din care cauză a trebuit apoi să stea sau să rătăcească ani întregi pe malurile apei respective, până ce în urmă s-a îndurat un suflet al lui Dumnezeu de dânsul și l-a trecut de cealaltă parte.

Ce se atinge de *vămi*, apoi și cu acestea n-o poate mai bine scoate la capăt. Căci stând, după cum se va vedea mai pe larg în capitolul următor, la fiecare vamă sute și mii de draci unul mai urât, mai înfiorător și mai

[1] Mayer, *Conversation — Lexicon.* Dritte Auflage, cuv. Seelenwanderung
[2] Vezi cap. urm.

îndrăzneț decât altul cum se apropie sufletul de vamă, îndată îl încunjură din toate părțile și scoțând cartea în care se află notate toate păcatele, până chiar și cele mai mici și mai neînsemnate ale sufletului călător, i le arată și-i spune că nu e voie să treacă mai departe, ci trebuie să se ducă cu dânșii în iad. Ba ei nu se îndestulează numai cu atâta, ci în nemărginita lor răutate acuză sufletul și de o mulțime de alte fapte rele, despre care nici prin minte i-a trecut. Iau apoi cumpenele și punându-l pe dânsul într-o cumpănă iar păcatele sale într-alta, îl cumpenesc să vadă cine e mai greu : el ori păcatele sale ? Și multe alte piedici îi pun, doară îl pot răpi din mânile îngerilor. Dar îngerul nu lasă defel pe draci să se apropie de suflet. Iar dacă vede că nu e alt chip de scăpare zice sufletului să scoată banii, ce i s-au pus pe cruciță cei din sicriu precum și cei ce i s-au dat peste sicriu de pomană și să plătească dracilor, ca să-i dea drumul. Astfel apoi, plătind fiecare vamă trec toate vămile pe rând și pleacă mai departe.

După ce a scăpat acum cu mare greu de *vămi* ajunge la o *salcă* sau răchită mare, iar nu departe de salca aceasta drumul pe care au călătorit până aice se împarte în două ramuri : unul și anume cel din dreapta care duce spre rai, iar cel din stânga care duce spre iad, despre care un bocet din Bucovina ne spune :

Că sunt două drumurele
Și cam greu de-ales din ele :
Unul mi-i bătut cu spini,
Care duce la străini.
Altul mi-i bătut cu flori,
Care duce la surori
Și scumpii frățiori,

Iar un alt bocet din Moldova și anume din comuna Răpciuni, zice :

Că sunt două drumurele :
Unu-i tot cu floricele
Flori negrite și de jele ;
Celălalt cu busuioc,
Parcă-i un pârâu de foc [1] !

Sufletul nu știe acum pe care din aceste două drumuri să apuce : pe cel din stânga ori pe cel din dreapta ?

Dar îngerul conducător nu-l lasă să stea mult în cumpănă, ci, dacă a fost bun la Dumnezeu, îndată îi arată drumul cel adevărat, iar dacă n-a fost tocmai bun atunci îl lasă să meargă o bucată de loc și pe drumul cel spinos, ca să vadă cum e atunci când omul nu voiește să asculte și să împlinească toate învățăturile și poruncile lui Dumnezeu. Apoi îl scoate iar la drumul cel adevărat ; și mergând mai departe ajung la *Mărul-de-Sân-Petru* despre care am vorbit deja în cap. XIV și lângă care e întâmpinat de Dumnezeu, de Sân-Petru, de îngeri și la urmă de Prea-Curata Fecioară Maria, care scrie într-o carte pe toți oamenii, atât pe cei vii cât și pe cei morți, însemnându-le totodată și soarta ce-i așteaptă.

[1] T.T. Burada, *op. cit.*, p. 91.

În fine, trecând *puntea raiului*, ajung tocmai dinaintea porții acestuia, unde se află *floarea soarelui*, care

Îmi judecă florile
Unde li-s miroasele.

Aici, apoi, se oprește și adastează sufletul până la *județul* sau *judecata cea de pe urmă* la care va trebui să meargă toată lumea, ca să fie judecat.

Mai cu de-amăruntul și cât se poate de nimerit descrie călătoria sufletului de pe pământ până la locul de repaus din cealaltă lume, bocetul bănățean, intitulat *„petrecerea mortului“*, despre care ne-a fost deja vorba mai sus, când am reprodus dintr-însul unele citate și pe care îl reproducem acuma, în toată întregimea lui :

— Trandafire, fire,
Rău mai ești la fire :
Ce te-ai zăbovit
De n-ai înflorit
De ieri dimineață
Pân azi dimineață ?
— Lasă ciudă c-am privit
Până ce s-a despărțit
Suflet de la oasă
Din lume frumoasă
Din lume cu soare,
Din vânt cu răcoare
Și-apă curgătoare.
Trandafire, fire,
Rău mai ești la fire !
Ce mi te-ai grăbit ?
De ai înflorit ?
— M-am grăbit
De am înflorit
Căci vremea mi-a venit
Ca și ție de pornit
De pornit către apus,
Unde soarele-i ascuns.
Unde-s toate florile,
Cu toate surorile.
Și-unde *floarea soarelui*
Șede-n poarta raiului
Să judice florile
Unde li-s miroasele.
Cu de seara a plouat
Cu de noapte-a-nseninat
În zori brumă a căzut,
Miroasele s-or pierdut.
Suflet despărțit
De multe mâhnit
Pleacă și se duce
Marea o ajunge.
Vine marea, mare
Vine-n tulburare
Greu urlând
Și urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unda se aduce
Lumea s-o îmbuce.
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini.
Iar în râpa mărilor,
Unde-i *b adul zânelor*,
Trecătoarea apelor
Sufletul stătea
Și mi se ruga :
— Brade, brade !
Să-mi fii frate,
Întinde-ți, întinde
Eu să le pot prinde
Vârfurile tele
Să trec peste ele
Marea în cea parte
Ce lumea-mi desparte.
— Eu nu pot întinde
Tu să le poți prinde
Vârfurile mele
Să treci peste ele
Că-n mine a puiat
Din inimă spurcat
Roșu șoimuleț
Cu ochiul sumeț
Când nici vei gândi
Puii te-or simți
Și ei or șuiera
De te-i spăria
În mare-i cădea
Și te-i îneca...

— Las să fie şi-aşa !
Vine marea, mare
Vine-n turburare
Greu umblând
Şi urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unde se aduce
Lumea s-o îmbuce.
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini.
Iar în râpa mărilor
Unde-i bradul zânelor,
Trecătoarea apelor,
Sufletul stătea
Şi mi se ruga :
— Brade, brade
Să-mi fii frate.
Întinde-mi, întinde
Ca să le pot cuprinde
Trupinele tele
Să trec peste ele
Marea în cea parte
Ce lumea-mi desparte.
— Eu nu-ţi pot întinde
Ca să le poţi cuprinde
Trupinele mele
Să treci peste ele
Că-n mine-a puiat
Vidră lătrătoare,
Oameni pânditoare.
Nici nu oi gândi,
Puii te-or simţi.
Ei mi te-or lătra
În mare-i cădea
Şi te-i îneca...
— Las să fie şi aşa !
Vine marea, mare,
Vine-n turburare
Greu urlând
Şi urducând,
Toată lumea spăimântând.
Unde se duce
Lumea s-o îmbuce.
Tot mălini, călini,
Brazi din rădăcini.
Iar în râpa zânelor,
Trecătoarea apelor,
Sufletul stătea
Şi mi se ruga :
— Brade, brade
Să-mi fii frate
Întinde-ţi, întinde
Ca să le poţi prinde
Să trec peste ele
Marea în cea parte
Ce lumea-mi desparte.
— Eu nu pot întinde
Să le poţi tu prinde
Rădăcini a mele
Să treci peste ele
Că-mine-a-ncuibat
Şi-apoi a puiat
Galbănă şerpoane
Ce piere de foame
Nici nu vei gândi
Puii te-or simţi
Şi or şuiera
Tu te-i spăimânta,
În mare-i cădea
Şi te-i îneca...
— Las să fie şi aşa !
Hai, brade, hai
Mult mă mai rugai
O rugare mare,
Cu multă răbdare.
Brade, brade
Am şi eu un frate
Un frumos păcurărel
Şi are un toporel.
Şi are verişori
Doi voinici feciori.
Ei te vor tăia
Şi te-or răsturna.
Maistări vor veni
Şi te vor ciopli
Şi din tine-or face,
Ca să fie pace,
Punte peste mare
S-aibă trecătoare,
Suflete ostenite
Către rai pornite !
Bradu-atuncea se gândea
Şi trupinele-ntindea
Iar mortul îmi trecea
Unde dorul îl ducea
Marea fără nume
L-aialaltă lume.
Pas, suflete, pas
Du-te făr-necaz.
Pân vei trece tu cu dare
Cele grele *şapte vame.*
Ţine, dragă suflete
Drumul înainte
Până vei ajunge
Unde se înfrânge

Drumul jumetate,
Ce locuri desparte.
Acolo să stai
Şi seama să iai
Că-i vedea o *salcă*
Mare şi înaltă.
Salcă aplecată
Şi cu frunza lată.
Seam-aci iară să iai
Şi spre stânga să nu-mi dai.
Căci în partea stângă,
E calea cea strâmbă.
Strâmbă şi-astupată,
Cu lacrămi udată.
Apoi tot în aia parte
Sunt câmpuri urât arate
Şi cu spini răi semănate.
Acolo-i *zâna bătrână*
Şi-ţi ia paloşul din mână.
Ci să dai în mâna dreaptă,
Precum firea îţi arată.
C-acolo tu vei afla
Spre îndestularea ta
Câmpuri frumoase
Cu flori alese
Câmpuri d-ale arate,
Cu flori semănate.
Flori tu vei culege
Şi doru-ţi va trece.
Şi apoi iar să stai
Şi seamă să iei
Că-n două răzoare,
Va fi câte o floare.
Floare la pământ
Ne-ajunsă de vânt
Floare la răcoare,
Ne-ajunsă de soare.
Tu să mi le iai
Că sunt flori din rai
Apoi iar să mi te duci
Până când vei să ajungi
L-al *măr mare de Sân-Petru*
Cu ajutorul lui Sân Medru
Măru-i mare şi rotat
Şi de poale aplecat.
Cu vârful ajunge-n cer
Cu poalele până la mări
Şi pe vârf e înflorit,
Iar pe poale împupit.
Jos la rădăcină
E lină fântână.
Acolo-i *Sânta Marie*
Cu noi mila ei să fie.
Călători câţi mai trecea
Ea spre toţi se îndura
Ea pe toţi îi adăpa
Drumurile le-arăta
Sufletul din apă bea
Şi el lumea o uita.
Iarăşi calea să-ţi apuci
Până când vei să ajungi
La mândra *răchită*
Răchită-mpupită.
Nu-i mândră răchită,
Răchită-mpupită
Ci milă să-i fie
Tot Sânta-Mărie.
În haină aleasă
Haină de mătasă
La masă chitită
Masă înflorită
Şade şi scrie
Maica Mărie
Pe cei vii şi pe cei morţi
Şi-şi însemnă a lor sorţi.
Roagă-mi-te tu de ea
Coala viilor s-o ia
Doară că s-a-ndura
Şi-ntre vii te-o însemna.
Dar ea nu se va-ndura
Între vii a te scria
Căci coala i s-a împlut
Condeiul şi l-a pierdut
Dar tu rogă-mi-te bine,
Să te ia în rai cu sine
Dacă nu mi te-ai rugat
Când a intrat
Scrisoare-n sat.
Apoi, iar du-mi-te, du-te
Pe cărări bătute
Până vei pătrunde
Şi tu vei ajunge
Tocma-n *poarta raiului*
Unde-i floarea soarelui,
Acolo să te opreşti,
Acolo s-adăposteşti
Şi aşteaptă cu răbdare,
Ceasul de neîntoarcere.
Că el va sosi
Şi tu vei veni
Dacă cerbii vor ara
Ciutele vor semăna...
Pământe, pământe !

De azi înainte
Ian să-mi fii părinte
Să nu te grăbești,
Să mă putrezești
Că acumu-ți dau
Și nu le mai iau
Spatele meu
În brațele tele
Și fața d-a mea
Sub pajiștea ta [1].

Cu privire la partea întâia a bocetului acestuia, adică la *trandafir*, un fragment, tot din Banat și anume din Ecica, comitetul Torontal, adunat de Vioara Magdu, ne spune următoarele :

Firoaie, firoaie
Fir de trandafir !
Ce te-ai zăbovit
De n-ai înflorit
Mai de dimineață
Ca ieri dimineață ?
— Eu n-am zăbovit
La *iele*-am plivit
La *iele* cu lacrimi
Că s-au despărțit
Tânăra Măriuță
De către măicuță,
De către tăicuță,
De către frățiori,
De către surori.
Si de către juni,
De vecinii buni... [2]

Alt fragment, tot despre *trandafir*, din comitatul Caraș-Severin, com. de Ioan Popovici, sună așa :

Firoilio, firoilio !
Fir de trandafir !
Ce te-ai zăbovit
De n-ai înflorit
Și astă dimineață
Ca ieri dimineață ?
— Eu n-am zăbovit
Și n-am înflorit
Că soare-a sfințit
Și n-a răsărit
Că N. s-a pornit
Pe drum lung și lat
Și nu s-a-nturnat...

S. Mangiuca, culegătorul suscitatului bocet bănățean, scrie cu privire la trandafirul, despre care ni-i vorba, următoarele :

„Foarte memorabilă și de mare însemnătate tradițională este alegerea și punera *trandafirului* în capul cântecului. *Trandafirul* nostru

[1] Sim. Mangiuca, *Călindar pe an 1882*. Oravița-Brașov, 1881, p. 121—134.
[2] „Gazeta Transilvaniei, an. LIV, Brașov, 1891, nr. 22.

este de asemenea origine cu τριανταφυλλον din limba greacă cea nouă şi înseamnă *rosă, rujă.* Rosa este cel mai însemnat simbol al frumuseţei. Achiles Tatius zice : Rosa este frumuseţea pământului, lumina şi ochiul plantelor, şimbolul amorului şi al Venerii. Rosa este bucuria zilelor şi a oamenilor, frumuseţea graţiilor, amica muzelor şi a nimfelor" [1].

„Trandafirul, după ştiinţa simbolică mitologică [2] înseamnă : a) un simbol de amoare consacrat Venerii (regina naturii) care este urzitoarea vieţii înfloritoare, dar trandafirul totodată înseamnă şi floarea morţii ; de aceea se şi află întăiat pe crucile de piatră ale mormânturilor [3]. Drept aceste, de mare însemnătate este şi aceea împrejurare cum că, cântecul nostru, în introducerea sa, întrebuinţează trandafirul, în ambele sale însuşiri însemnate aci : a) ca *floarea vieţii,* deoarece ca atare, i se împiedică înflorirea la privirea despărţirii sufletului de trup, adică încetarea vieţii acesteia ; b) ca *floare a morţii,* iar porneşte şi infloreşte, căci moartea este începutul vieţii viitoare.

„Din toate acestea se dovedeşte vechitatea şi însemnătatea tradiţiei trandafirului în cântecul mortului la români" [4].

Aşadar, după S. Mangiuca, trandafirul din cestiune, înseamnă : a) *floarea vieţii,* b) *floarea morţii* şi c) că credinţa despre dânsul e foarte veche şi anume greco-romană.

Poate fi şi aşa.

Se vede însă că Mangiuca a uitat sau poate nici n-a ştiut că *trandafirul,* şi cu deosebire cel sălbatic, joacă un rol foarte mare în mitologia daco-română, căci atunci, de bună seeamă, ar fi avut cu totul altă părere despre dânsul.

Trandafirul, nu numai după credinţa românilor din Bucovina, Moldova, Ţara Românească şi Transilvania [5], ci chiar şi a celor din Banat [6], fiind binecuvântat de Dumnezeu, are putere să depărteze de locul, unde se află plantat precum şi de casă la care se pun rămurele verzi de ale sale, nu numai toate relele, ci totodată şi pe toate spiritele cele necurate.

Mai departe, *rămurelele cele tinere* de trandafir, poporul le întrebuinţează pentru vindecarea celor stricaţi de *vântoase* precum şi pentru vândecarea celor cuprinşi de *ceasul cel rău* [7].

Vântoasele însă sunt sinonime cu *ielele* despre care aminteşte primul fragment de bocet reprodus mai sus.

Prin urmare, eu sunt mai degrabă dispus a crede că bocitoarele bănăţene când au compus şi rostit pentru prima oară cuvintele privitoare la trandafir au avut în vedere căuza bolii şi a morţii repauzatului, adică s-au plâns asupra trandafirului : de ce acesta a fost aşa de rău la fire, de ce n-a odrăslit şi înflorit mai degrabă, ca să aibă de la cine lua rămurele tinere, odrasle noi, unicele bune spre vindecarea şi însănătoşirea celor stricaţi de *vântoase* sau *iele* şi cuprinşi de *ceasul cel rău.*

[1] Dierbach, *Flora mythologica,* p. 157.
[2] Nork, *Etym. symb. mythologisches Real — Wörterbuch,* IV, p. 185.
[3] S. Mangiuca, *op. cit.,* p. 121, nota *Strigoi şi Moroi.*
[4] Idem, p. 127.
[5] Dict. de M. Nistor, com. de Rom. Simu.
[6] Arth. und Albert Schott, *Walachische Märchen.* Stuttgart und Tübingen, 1845, p. 298.
[7] S. Fl. Marian, *Trandafirul de câmp,* în „Albina Carpaţilor", an. III, Sibiu, 1879, p. 282—283.

În credinţa aceasta a mea mă întăreşte încă şi acea împrejurare că, cuvintele privitoare la trandafir se bocesc nu numai în legătură strânsă cu celelalte din care e alcătuită *„petrecerea mortului"* adunată de Mangiuca şi nu numai în decursul petrecerii mortului la mormânt, ci şi mai înainte, pe când se află mortul în casă.

Dovadă că *„petrecerea mortului"*, culeasă de Mangiuca, nu e din capul locului un bocet de sine stătător, ci o compilaţie mai târzie din mai multe alte bocete care însă în chipul cum sunt înşirate se potrivesc, de minune, unele cu altele.

Marea din bocetul bănăţean la care ajunge pentru prima oară sufletul repauzatului înseamnă, după Mangiuca, *oceanul* grecilor vechi, care îşi închipuiau că e un râu ce încunjură pământul şi că dincolo de *ocean* zace cealaltă lume [1].

Această, mare , închipuită drept râu, care încunjură pământul, este *„sorbul pământului"* din poveştile şi mitologia daco-romană care formează marginea, hotarul între cele două lumi şi peste care trebuie să treacă omul, dintr-o lume într-alta, de pe un tărâm pe altul [2].

Ea însemnează însă şi *râul de foc* (vezi fig. alăturată) sau apa cea fără fund din apocrifele creştine.

Bradul zânelor din râpa mărilor, care formează trecătoarea apelor e sinonim cu *„buşteanul zânelor"* din poveştile româneşti, care asemenea însemnează trecătoarea apelor [3].

Acest brad închipuieşte pe de o parte *luntrea lui Charon* din mitologia veche, iar pe de altă parte *pomul* din apocrifele creştine, despre care am vorbit deja, mai pe larg, în cap. VIII.

Puiii de şoim, cei de *vidră* sau *vidroane* precum şi cei de *şerpoane* nu sunt alta decât *vameşii* sau *tâlharii*, adică dracii, care stau în calea mortului la *vămi* şi voiesc a-l returna în apă, adică în focul cel nestins al iadului.

Drumul care se împarte în două ramuri, cel de-a stânga, ce duce spre *iad* şi cel de-a dreapta, ce duce spre rai, asemenea celui din mitologia romanilor, care aşişderea credeau că se împarte în două ramuri, unul şi anume cel din stânga, care duce la iad, iar cel din dreapta la *Eliseu* [4].

Iată ce ne spune Virgiliu despre aceasta :

„Aici este locul unde se desparte drumul în două părţi. Cel din dreapta duce până sub zidurile lui Ditis (Jupiter) cel mare ; pe acesta ne este calea spre Elis ; însă pe partea stângă exercită el (Ditis) pedepsele şi trimite la Tartarul cel afurist" [5].

[1] Hahn, *Mythologie Parallelen*, p. 54.
[2] St. Mangiuca, *op. cit.*, p. 123 (notă).
[3] S. Mangiuca, *op. cit.*, 1882, notă, p. 126.
[4] At. M. Marienescu, *Cultul păgân şi creştin*, t. I, p. 346.
[5] Aeneid, lib. VI. 540 :

Hic locs est, partis ubi se via findit in ambas ;
Dextera quae Ditis magni sub moenia tendit,
Hac iter Elysium nobis ; at laeva malorum
Excercet poenas et ad impia Tartara mittit.

Câmpiile cele frumoase, cu flori alese, sunt câmpiile cele întinse şi frumoase dimprejurul raiului, adică *câmpiile eliseice* ale grecilor şi românilor, iar cele pline de spini şi mărăcini sunt câmpurile de prin prejurul iadului.

Ce se atinge de *Mărul-lui-Sân-Petru,* apoi la *lina fântână* care, după Mangiuca, înseamnă râul *Lethe,* adică râul uitării din mitologia greco-romană [1], precum şi de *Sântă-Maria,* să se vadă mai sus, unde am vorbit despre toate acestea mai pe larg.

[1] S. Mangiuca, *op. cit.,* nota p. 132.

XXXIII

Vămile

Dintru început toţi îngerii erau buni, blânzi şi binefăcători. Mai pe urmă însă unii dintre dânşii, nemulţumindu-se cu fericirea şi puterea ce le-a dat-o lor Dumnezeu, voiră să fie asemenea acestuia, să aibă adică şi ei aceeaşi putere şi stăpânire, mărire şi strălucire, plăcere şi îndestulare, care o avea Dumnezeu.

Însă preaputernicul şi preadreptul Dumnezeu nu putu să sufere această sumeţie şi îndârjire din partea acelora, care au fost creaţi de dânsul anume, ca să-l asculte, să-i servească şi să-l preamărească. Drept aceea, cum a simţit el că o seamă dintre îngeri s-au revoltat în contra sa, nu i-a răbdat nici un minut mai mult întru *împărăţia cerului*, ci i-a scos pe toţi afară şi i-a aruncat în întunericul cel de veci. Văzând însă că pică prea mulţi dupăolaltă, a poruncit deodată să steie fiecare acolo unde a ajuns. Şi aşa, împlinindu-i-se porunca, cei ce au fost ajuns acum pe pământ au rămas până în ziua de azi aici, cei ce nu apucase a pica pe pământ spânzură şi acum în aer, iar cei ce au rămas în cer, se află şi azi acolo şi numai atunci se coboară pe pământ, când le porunceşte Dumnezeu [1].

Îngerii care au rămas în cer se numesc şi astăzi îngeri şi precum au fost la început: buni, blânzi, ascultători şi binevoitori omenimei, aşa sunt ei şi acuma. Cei ce au căzut pe pământ însă s-au prefăcut în *draci* şi nu destul că ei nu ascultă de poruncile lui Dumnezeu, dar nici pe oameni nu-i lasă în pace. Din contră, voind a face în ciudă lui Dumnezeu pentru că i-a aruncat din cer, caută toate chipurile şi mijloacele cum ar putea îndupleca şi amăgi pe oameni, ca şi aceştia să se abată de la poruncile lui, să-l urască, să se înşele, să se calomnieze, să se bată şi omoare unul pe altul, mai pe scurt să comită tot felul de păcate strigătoare la cer, ca în chipul acesta apoi depărtându-i şi înstrăinându-i din ce în ce mai mult de Dumnezeu şi trăgându-i în partea lor, să poată cu atâta mai lesne şi mai uşor umplea iadul cu dânşii.

Cei ce spânzură în aer care asemenea s-au prefăcut în *draci* sau *diavoli*, nefiindu-le defel încuviinţat a se-ntoarce îndărăpt în cer, de unde au fost alungaţi, nici a se coborî la fraţii lor de pe pământ ca dimpreună cu aceştia să ademenească pe oamenii cei vii la tot felul de fărădelegi şi nedreptăţi, ci siliţi fiind a petrece veşnic în aer nu au altă putere asupra omenirii decât atâta că lovindu-se vreun om cu fruntea de unul

[1] Com. de Av. Macovei, preot în Badeuţ şi I. Georgescu, învăţ. în Secadete.

dintre dânşii să-l facă, ca să rătăcească şi prin rătăcire să-l nenorocească [1].

Însă ei nu se mulţămiră numai cu atâta, ci în neastâmpărarea şi nemărginita lor răutate voiră să aibă mai mare putere. Drept aceea, nu mult după căderea lor s-au strâns cu toţii la un loc, au ţinut sesie şi s-au înţeles, ca să facă, de pe pământ şi până la al treilea cer, mai multe vămi şi la fiecare *vamă* să oprească sufletele oamenilor repauzaţi care călătoresc de pe pământ spre cer, să le cerceteze şi cumpănească faptele cele rele, ce le-au făcut în viaţă şi apoi cum vor vedea că numai ceş-ceva au păcătuit să nu le lase defel a trece mai departe, ci a le opri şi a le arunca în focul veşnic şi nestins al iadului [2]. Tot atunci au hotărât ei ca fiecare vameş să-şi facă *o carte mare din file negre* şi să introducă într-însa *cu litere albe* toate păcatele până chiar şi cele mai mici şi mai neînsemnate ale tuturor oamenilor, ca la timpul de trebuinţă, să o aibă dindemână spre a le arăta sufletului călător, în caz când acesta ar voi să le nege [3].

Şi cum s-au sfătuit, aşa au făcut! În scurt timp întreg văzduhul dintre pământ şi cer îl umplură de *vămi*, numite din cauza aceasta şi *vămile văzduhului* [4].

Însă câte *vămi* au făcut ei de toate nimeni nu poate să ştie. Unii cred şi spun că ar fi făcut *şapte* [5], alţii *nouă* [6], alţii *douăsprezece* [7], alţii *douăzeci şi patru* [8], şi iarăşi alţii cred că ar fi făcut chiar *nouăzeci şi nouă* [9].

Cei mai mulţi români însă sunt de părere că ar fi douăzeci şi patru de vămi.

Cum se numeşte fiecare vamă, îndeosebi cum arată ea şi unde e aşezată? Despre aceasta asemenea nu se poate şti spune cu toată acurateţea.

Cu toate acestea însă unele numiri totuşi ni-s cunoscute. Aşa una dintre dânsele se numeşte *vama tâlharilor*.

În privinţa acesteia un bocet din Banat ne spune următoarele:

La *vămi* când vei trece
Frică vei petrece;
Dar tu vei lua
Şi din sân vei da
Te-i răscumpăra

[1] Com. de Av. Macovei, preot.
[2] Com. de Av. Macovei preot în Badeuţ, I. Georgescu învăţ. în Secadete: „Se crede că *vămile* sunt diavolii care au fost aruncaţi din cer şi s-au oprit prin văzduh, ca să ţină calea morţilor".
[3] Cred. rom. din Baia, Moldova, com. de Titu Zaharescu, stud. gimn.
[4] Com. de Av. Macovei, G. Tomoioagă şi I. Avram.
[5] S. Mangiuca, *op. cit.*, p. 129.
[6] Ioan Becineagă, *Zorile*, în „Familia", an. XI, Budapesta, 1875, p. 269.
[7] Com. de Av. Macovei, preot în Badeuţ. At. German, stud. germ. de loc din Crasna, Nic. Prelici, stud. gimn. de loc din Breaza. — Dict. de Elisaveta Agapi din Mănăstioara şi com. de fiul său G. Agapi, stud. gimn.
[8] Com. de Burduhosu, stud. gimn. de loc din Câmpulung, I. Tonigaru, stud. gimn. de loc din Fundul Moldovei, Al. Baciu, stud. gimn. de loc din Stupca, I. Avram, stud. gimn. din Todireşti şi Soloneţ, M. Jemna din Balaceana, G. Tomoioagă şi Titu Zaharescu din Baia, Moldova, Al. Boieru din Transilvania.
[9] Francu—Candrea, *op. cit.*, p. 171. — Com. de Rom. Simu: „Omul are să treacă peste 99 de vămi".

Cu nouă crițari
De vameși tâlhari [1].

Mai departe se numește una *vama furtului* sau *furtușagului*, alta a *uciderii*, alta a *omorului*, alta a *beției*, alta a *desfrânării*, alta a *lăcomiei*, alta a *neîndreptățirii*, alta a *învrăjbirii*, alta a *sudalmei*, alta a *fermecătoriei*, alta a *vrăjitoriei*, alta a *tutunului* sau a *fumatului* și iarăși alta a *minciunii etc.* [2]

În scurt zis, fiecare vamă are numirea sa proprie și în care privință a păcătuit omul mai mult pe pământ la acea vamă e mai tare păzit și cercetat sufletul său.

Ce se atinge de forma și construcția lor, apoi cred și spun unii că ar fi făcute ca niște *uși de fier* prin care e nevoit să treacă sufletul, iar alții că ar fi ca un fel de *zaplazuri* sau garduri înalte [3]. Cei mai mulți însă își închipuie că între pământ și cer sau mai bine zis între lumea aceasta și cealaltă, care sunt foarte depărtate una de alta ar fi înșirate într-o distanță anumită una de alta, tocmai după cum sunt în lumea aceasta *stâlpii* sau *rohătcele* de pe lângă drumurile cele împărătești, din care cauză apoi se numesc ele în unele părți și *stâlpi* sau *rohătci*, sing. *rohatcă* [4]. De regulă însă cele mai multe vămi sunt așezate pe malurile apelor mari și ale pâraielor peste care trebuie sufletul omului numaidecât să treacă în călătoria sa, care duce la rai [5].

Cea mai de pe urmă și totodată și cea mai fioroasă și periculoasă vamă se zice că este o punte foarte lungă, dar numai ca unghia de groasă ca și muchia cuțitului de lată, care duce peste un iazăr fără de fund și întunecos în care se află tot felul de gângănii, unele mai urâte și mai fioroase decât altele, precum ; balauri, șerpi, șolomâzdre, șopârle, broaște etc. [6].

La vama de lângă puntea aceasta numită și *puntea raiului* e așa de întuneric că nu se vede nici mâna, de aceea e foarte greu de trecut peste dânsa. Dacă sufletul celui repauzat e foarte păcătos, cum pune piciorul pe dânsa deauna pică în iazăr și se duce în iad, iar dacă e nevinovat și drept ca lumina atunci scapă, trece mai departe și se duce în *rai* [7]. Celor mai multor suflete însă tocmai când se află la mijlocul punții acesteia și speră că sunt scăpate de pericolul cel mai mare, le iese înainte o *mâță*, iar dindărăt un *câne*. Mâța vrea numaidecât să le dea jos în iazăr, iar cânele n-o lasă. În fine, sosește *un om* și dacă sufletul trecător are vreo para la sine și i-o dă, omul acela alungă mâța și-i ajută să treacă puntea, dacă n-are cu ce-i plăti, atunci e pace de dânsul, căci omul îl lasă și trebuie apoi să cadă în iazărul cel fără de fund [8].

De aicea vine datina românilor de a pune mortului în mână o luminiță de ceară cu un bănuț lipit de dânsa, anume ca având și aprinzând lu-

[1] I. Becineaga, *op. cit.*, p. 269.
[2] Com. de I. Georgescu înv., An. Pletosu din Rădășeni.
[3] Com. de Nic. Prelici și V. Gheorghiu, stud. gimn.
[4] Com. de At. Germanu, stud. gimn.
[5] Cred. rom. din Stupca, com. de Al. Baciu, stud. gimn.
[6] Cred. rom. din Todirești și Soloneț, com. de I. Avram, stud. gimn. a celor din Stuplicani, com. de Nic. Cotlarciuc și a celor din Baia, com. de Titu Zaharescu.
[7] Com. de N. Cotlarciuc și Titu Zaharescu.
[8] Cred. rom. din Todirești și Soloneț, com. de I. Avram.

mînă să vadă pe unde are să se ducă și plătind bănuțul omului să-l treacă de cealaltă parte [1].

O seamă de români cred și spun că *puntea raiului* e făcută peste *iad* și se împarte în trei părți. De pe partea întâia pică numai oamenii cei mai păcătoși, de pe a doua cei mijlocii, iar de pe cea din urmă numai cei ce au foarte puține păcate. Cei ce au picat de pe partea din urmă foarte lesne pot să scape și să iasă afară. La capătul punții însă n-au pe unde se coborî și de aceea trebuie să sară jos. Celor ce n-au defel păcate le dă Dumnezeu aripi și în loc să sară, zboară [2].

Cum că puntea aceasta e într-adevăr cea de pe urmă vamă și cum să sufletul, trecând-o pe aceasta, nu are să mai treacă nici peste o apă, părâu, pod sau altă punte, se vede încă și dintr-o zicală foarte răspândită la poporul român din Bucovina care sună : „*ți-oi plăti la puntea raiului*", sau : „*las că ți l-oi da* (lucrul cutare) *la puntea raiului*; sau ; *las că le-i vedea la puntea raiului*", ceea ce înseamnează atâta cât : niciodată sau abia după moarte.

Pe lângă *cartea cea neagră*, despre care am amintit mai sus, fiecare ceată de draci ce stă de pază la vămile despre care ne-a fost până aici vorba, sau mai bine zis fiecare vameș mai are încă și câte o *cumpănă* sau *cântar*, cu care cumpărase și cântărește faptele oamenilor după moarte [3]. Deci, cum sosește sufletul la vamă, îndată este oprit și întrebat de toate faptele sale cele bune și cele rele și dacă nu se află cu nimic vinovat atunci îl lasă să treacă mai departe [4]; dacă e învinovățit cu ceva și nu-și poate aduce aminte sau anume nu voiește a spune adevărul, cugetând că în chipul acesta se va putea mai lesne și mai degrabă mântui, atunci dracii scot cartea cea neagră și prind a-i citi dintr-însa toate păcatele, de la cel mai mare până la cel mai mic și neînsemnat, și dacă în același timp n-ar scoate și îngerul său conducător *o carte albă*, care o duce cu sine și-n care se află introduse toate faptele omului cele bune *cu litere negre pe file albe*, atunci sufletul, neaducându-și aminte cu de-a măruntul despre toate faptele sale, lesne ar putea cădea jertfă diavolilor răutăcioși și înșelători [5]. Dacă se adeverește că are cu mult mai multe fapte rele decât bune, atunci nici îngerul conducător nu poate să-i ajute nimică ; iar dacă are atât fapte bune câte și rele, dar nu se știe cu acuratețǎ care dintre dânsele plătesc mai mult, căci atât diavolul cât și îngerul ce conduce sufletul vrea să aibă cea mai mare dreptate, atunci se pune în cumpănă și se cumpănesc și anume : sufletul dimpreună cu faptele sale cele bune într-o cumpănă, iar faptele cele rele într-altă cumpănă și dacă cumpănesc faptele cele bune pe cele rele, atunci sufletul e scăpat și merge în rai, iar dacă nu, atunci păcatele îl trag în iad ; dacă are pe atâtea fapte bune pe cât și rele, asemenea se poate mântui, căci *arhanghelul* tot aruncă din faptele cele bune în cumpănă contra celor rele, anume ca acelea să tragă mai mult [6].

[1] Cred. rom. din Todirești și Solonet, com. de I. Avram ; a celor din Stulpicani, com. de N. Coltarciuc.

[2] Cred. rom. din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc.

[3] Cred. rom. din Fundul Moldovei, com. de Const. Merches și a celor din Secadate, com. de I. Georgescu.

[4] Cred. rom. din Balaceana, com. de M. Jemma.

[5] Cred. rom. din Baia, com. de Titu Zaharescu.

[6] Cred. rom. din Crasna, com. de At. German ; a celor din Fundul Moldovei com. de Const. Merches ; a celor din Bălăceana, com. de M. Jemna și a celor din Secadate, în Transilvania, com. de I. Georgescu.

Cu toate că dracii sunt foarte riguroși întru cercetarea și cumpănirea faptelor omenești, totuși sufletul poate foarte lesne să scape din ghiarele lor și să se ducă mai departe, dacă la fiecare vamă, unde este oprit și învinovățit nu numai de faptele cele rele, care într-adevăr le-a făcut, ci chiar și de multe altele ce nu sunt adevărate, scoate câte un colac și câte un ban dintre colacii și anii ce s-au dat de pomană, săracilor peste sălaș, când i s-a dus corpul la groapă și le dă dracilor ca plată [1].

Dacă e păcătos și pe lângă aceea nici nu are cu ce plăti pe vameși atunci e vai și amar de dânsul, căci atunci, cu toată interpunerea arhanghelului sau a îngerului conducător, nu poate să scape, ci trebuie numaidecât să meargă în iad.

De aceea e bine ca fiecare om să-și plătească singur vămile până ce e încă în viață, dând în același timp și pentru sufletele celor morți câte ceva de pomană [2].

Dacă nu tocmai toate, apoi de bună seamă că partea cea mai mare a credințelor cuprinse în capitolul de față se bazează pe *Viața Sf. Vasile cel Nou,* despre care ne-a mai fost vorba în decursul acestui studiu în care nu numai că se află toate vămile văzduhului înșirate, ci totodată și foarte pe larg descrise și pe lângă aceasta reprezentate încă și într-un fel de icoană.

[1] Cred. rom. din Bălăceana, com. de M. Jemna ; a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Merches și a celor din Mănăstioara, com. de G. Agapi.

[2] Com. de Rom. Simu.

XXXIV

Iadul

Poporul român de pretutindeni privește *raiul și iadul* ca două lumi opuse una alteia, diferite în teorie de credință de lumea reală, sub care cuvânt înțeleg lumea văzută de noi, în practică ei însă nu socotesc a fi nici o diferență.

Distanța și locul sunt punctele în care nu coincid.

O splendoare mare și provenită din apropierea divină în ceea ce privește *raiul*. O suferință însă și o îngrozire cu mult mai mare, de cum este în omenire, în ceea ce privește *iadul*, și aceasta din lipsa completă a Dumnezeirii.

Iadul, după credința românilor din Țara Românească, se află în interiorul pământului. Un întuneric nedescris se află acolo și în el rătăcesc sufletele celor păcătoși și la timpuri hotărâte unele continuă, altele merg să-și ia pedeapsa la care sunt osândite. Unii ard în foc, alții sunt mâncați de viermi, alții joacă într-o arie de mărăcini, iară alții poartă încinși pe dracii care au fost cauzatorii păcătuirii lor. Om pe om nu se vede, nici nu poate ști ceva de pe pământ sau de la cei morți ce sunt în rai sau chiar acolo în iad. Numai rugăciunile familiei, bisericii și ale săracilor precum și pomenile ce li se fac pot să le mai ușureze din aceste chinuri [1].

Unii români din Bucovina însă cred și spun că *iadul* ar fi o groapă foarte adâncă și colosal de mare în fundul pământului, unde cât e lumea, arde focul, dar, cu toate acestea, nicicând nu e lumină, ci tot numai întuneric din cauza fundului celui mare. des și înădușitor, care iese din acel foc. Alții, din contră, își închipuiesc iadul ca un fel de casă sau mai bine zis ca un fel de cetate colosal de mare, situată într-o afundătură foarte întunecoasă și urâcioasă de sub pământ și înconjurată de jur împrejur cu ziduri înalte. Și precum o casă de rând are necesitate de tălpi, uscióri și uși sau alte obiecte, așa are și iadul, cu acea deosebire numai că pe când noi întrebuințăm pentru astfel de lucruri diferite lemne și pietre, pe atunci pentru iad și mai ales pentru tălpile acestuia se întrebuințează babele cele rele și cu deosebire vrăjitoarele care cât au trăit numai fapte rele au făcut.

În mijlocul iadului stă pe un scaun de fier *Scaraoțchi*, împăratul întunericului, iar împrejurul lui mii și milioane de *draci* și *drăcoaice*, unii mai urâți și mai sluți decât alții, care se împărțesc în mai multe cete și care chinuiesc pe cei nelegiuiți și păcătoși în tot chipul; și anume: pe unii îi pun într-un cuptor mare de foc și-i frig sau îi fierb într-o căl-

[1] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 326—327.

dare de aramă în care se află smoală clocotitoare, pe alții îi pisează într-o piuă de spijă sau îi pun în lulele și-i fumează ; și iarăși pe alții îi bat și chinuiesc cu bice și harapnice de piele sau le scot limbile și le străpung cu niște ace înfierbântate.

La ușa iadului, care e alcătuită tot din fier, stau zi și noapte doi diavoli, care îndeamnă pe toți cei ce trec pe acolo să intre înăuntru și resping pe toți cei ce ar voi să iasă afară din iad, ca să scape de muncile cele crâncene [1].

În poartă sau ușa iadului se mai află încă și *floarea macului*, care asemenea ademenește pe suflete ca să intre în iad, după cum prea lesne ne putem încredința despre aceasta din următoarele versuri dintr-o doină poporală din Bucovina :

Dară floarea macului
Șede-n poarta iadului
Și tot crește și-nflorește
Multe suflete-amăgește [2]

Împrejurul iadului se află un fel de câmpie stearpă, ca și când ar fi arsă de foc. Iar prin câmpia aceea trece *„apa sâmbetei"* care se revarsă în iad. De aici apoi și blăstămul : *„duce-te-ai cu apa sâmbetei"*, adică ; lua-te-ar dracul să nu te mai văd !

Drumul ce duce la iad e plin de spini și mărăcini. Cu toate acestea însă sufletele celor păcătoși ajung pe de o sută și pe de o mie de ori mai degrabă într-însul, decât a celor drepți în rai.

De aici se vede că vine apoi și zicala românilor din Bucovina :

Hai, hai, hai
Pân-la rai
Că pân-la iad
E num-un gard
Și acela-i spart.

Toate sufletele celor păcătoși merg de-a dreptul în iad ; ale celor mai puțin păcătoși însă, după ce au trecut vămile și se cred a fi acuma scăpate de orișice primejdie, ajungând la *gura iadului* care este o prăpastie îngrozitoare și foarte mare și în care se află fel de fel de balauri, soiomâzdre, broaște râioase, șerpi și șerpoaice, precum și alte gângănii urâcioase care foșcăiesc ca niște viermi, când dau să treacă peste *puntea raiului*, care duce peste acea prăpastie spre rai, se trezesc, deodată și pe neașteptate, că pică de pe punte și cad în iad.

Însă sufletele ce se duc, după despărțirea lor de corp în iad, nu rămân acolo pe vecie, ci ele stau numai un timp hotărât, adică până ce-și trag păcatul. După aceea, ies din iad și se duc într-un loc anumit dintre iad și rai, unde petrec apoi până la judecata cea de pe urmă [3].

[1] Cred. rom. din Rălăceana, com. de M. Jemna ; a celor din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu ; a celor din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc și a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Merches.

[2] S.Fl. Marian, *Poezii populare române. II. Doine și Hore*, Cernăuți, 1875, p. 93.

[3] Cred. rom. din Ropcea, com. de Cuparencu ; a celor din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, precum și a altor români din Bucovina.

Românii din Transilvania cred că iadul e o *peşteră* întunecoasă în pământ şi anume dedesuptul raiului. Gura, prin care se duce în acea peşteră, se numeşte *„gârliciul pământului“*. Acea peşteră serveşte ca locuinţă la o mulţime de diavoli precum şi la o mulţime de suflete de ale celor întinaţi cu păcate [1].

Atât iadul cât şi muncile şi toate celelalte, ce se mai petrec într-însul precum şi-n nemijlocita lui apropiere, adeseori le întâmpinăm nu numai în vorba de toate zilele ci şi într-o mulţime de poveşti, legende, colinde şi alte cântece poporane atât din Bucovina cât şi din celelalte ţări locuite de români.

Aşa într-o poveste din Transilvania, intitulată *„Vizor, craiul şerpilor“*, aflăm următoarele cu privire la unele dintre muncile iadului :

„Petru luă căpăstrul se duse la stava de cai şi încălecă pe caiul care era mai slab decât toţi caii din acea stavă. Luă calul şi plecă cu el şi *ajunse la o groapă*. Acolo se scobori de pe cal, îl lovi cu vătrarul în frunte, de care lovitură într-o clipită se prefăcu într-o stană de piatră, iar el *se scobori în groapă şi intră în cealaltă lume.*

Griji însă bine de sfatul dat de socrul său, ca să nu uite nimică din ceea ce va vedea.

Adică ce văzu ?

Tot lucruri de care mult se minună. Mai întâi trecu pe lângă un om acoperit cu 99 de ţoluri toate noi, nouţe şi totuşi murea de frig.

Mergând mai departe văzu un om acoperit cu un ţol de tot rupt şi subţire, iar pe el ploua cu zăpadă şi totuşi îi era cald.

Trecând pe lângă aceştia, nu departe vede un alt om, aşezat cu spatele pe pământ pe care doi servitori cu un sucitor îl îndopau cu mâncare, ca pe o gâscă, şi totuşi se văita că e flămând.

În alt loc văzu un om slab de tot ca o lespede şi mânji cu smoală, pe care alţi doi servitori îl jupuiau şi iar îi trăgeau pielea de pe el.

Mergând mai înainte văd un om cufundat într-un lac până la grumaz pe care, când se încerca să iasă, îl lovea un berbece cu capul în frunte, încât iar cădea în lac.

Trecând de aici, văzu un bolnav, zăcând în pat şi tot strigând după ajutor, dar nu venea nimeni.

Mai încolo văzu un om spânzurat de limbă.

În alt loc văzu un om legat de mâni şi de picioare şi la mâni trăgeau de doi boi, acum într-o parte, acum într-alta.

Nu departe de la acesta îi veni înainte un păzitor care îl întrebă :

— Ce cauţi pe aici pământeanule ?

— Caut pe Măria Sa Domnul cel bătrân din satul nostru.

— Ce ai cu el ?

— Ma trimis Măria Sa Domnul cel tânăr, să-i aduc coroana.

— Te du pe aici în colo, căci tocmai acum bea apă dintr-un izvor, vezi-l colo ?

— Văd !

Se duse Petru şi când fu înaintea lui îi sărută mâna şi-i spune din ce pricină a venit.

— I-a dau, dar — zise — şi aşa numai asta am adus-o de la el, i-o dau, ca să mă limpezesc şi de asta.

[1] T. Simon ; W. Schmidt, *op. cit.*, p. 43.

Zicând acestea, luă coroana de pe cap și-o puse în mânile lui Petru. Apoi iar zise :

— Acum, spune-mi Petre, ce-ai văzut aici în lumea noastră ?

— O, Măria Ta, că multe am văzut !

— Ce ?

— Întâi am văzut un om acoperit cu nouăzeci și nouă de țoluri, toate noi nouțe și totuși îngheța de frig.

— Știi Petre ce înseamnă aceasta ?

— Ba nu știu !

— Ascultă, dar, să-ți spun. Fiecare om până trăiește pe pământul nostru păcătuiește, iar când păcătuiește calcă legea lui Dumnezeu. Păcatul poate fi mai ușor sau mai greu după cum e și fapta. Dumnezeu nu lasă nici un păcat nepedepsit numai atunci când omul cunoscându-și greșeala sa se întoarce cu inimă curată. Apoi unele păcate sunt mari, pentru că le vedem și noi mari. Dar mai sunt unele păcate care nouă nu ni se par mari și totuși sunt mari. Omul acela pe care l-ai văzut întâia oară, pentru aceea tremură de frig sub nouăzeci și nouă de țoluri, toate noi nouțe, căci el când a fost pe pământ nu a dat nici un vestmânt săracilor de pomană.

El n-a făcut ceea ce a trebuit să facă și pentru aceea se pedepsește. Asta nu se vede așa păcat mare, dar totuși e mare. Altul iar face ceea ce trebuie să facă ; asta iar e mare păcat. — Ce-ai mai văzut ?

— Am văzut un om acoperit cu un țol de tot subțire și rupt și totuși asuda de cald.

— Vezi, Petre, acela a făcut săracilor vestminte de pomană. — Ce-ai mai văzut ?

— Am văzut un om cu spatele la pământ pe care îl îndopau alți doi oameni cu sucitorul și totuși striga că moare de foame.

— Vezi, Petre, așa se pedepsesc oamenii cei lacomi la mâncări și băuturi. — Ce-ai mai văzut ?

— Într-un loc am văzut un om de tot slab, ca o lespede și mânjit peste tot cu smoală, pe care tot îl jupuiau și iar trăgeau pielea de pe el. Asta ce va să însemneze ?

— Vezi, Petre, nu înțelegi ce însemnează cu toate că e ușor de înțeles. Asta e pedeapsa oamenilor doritori de plăceri trupești. Trupul e slab că și l-a slăbit el, e negru pentru că l-a înegrit sufletul pe care l-a fost mânjit el cu atâtea spurcăciuni, iar pe lângă aceea mai capătă ca pedeapsă aceea ce ai văzut.

— Ce ai mai văzut ?

— Am văzut un om cufundat într-un lac, pe care când se-ncerca să iasă, îl lovea un berbece în frunte, încât iar cădea în lac.

— Omul acela, Petre, cât a trăit, a tot înșelat și acum vezi cu ce se pedepsește !

— Ce ai mai văzut ?

— Am văzut un om bolnav zăcând într-un pat tot strigând după ajutor, dar nu venea nimeni.

— Vezi, Petre, acela nu și-a cinstit părinții. — Ce ai mai văzut ?

— Am văzut un om spânzurat de limbă.

— Vezi, Petre, acela a înjurat pe Dumnezeu și pe alți oameni, iar acuma se pedepsește după cum i se cuvine. — Ce ai mai văzut ?

Am văzut într-un loc un om legat de mâni și de picioare cu un lanț mare și gros, iar de lanț la picioare și la mâni trăgeau câte o păreche de boi.

— Acela, Petre, pentru aceea se pedepsește așa, căci în lume a jurat cu strâmbătate.

— Dar ce ai mai văzut ?

— N-am mai văzut nimic !

— N-ai mai văzut că nu te-ai dus mai încolo. Dar să vezi altele te-ai îngrozi, te grijește dar să nu ajungi și tu pe aici. — Dar feciorul meu ce mai face ?

— Face bine, că-i sănătos !

— Cum o mai duceți laolaltă.

— Rău de tot, că m-a bătut de două ori pe nedrept.

— Atunci e rău de tot ; mă tem că și el va ajunge pe aci pe undeva. Te du, Petre, du-i coroana și mai iartă și tu cât poți.

Petru nu mai zăbovi mult, ci se duse până la gaură, ieși afară, se sui pe cal și-l lovi cu vătraiul în frunte, apoi într-o clipită ajunse la socrul său Vizor, craiul șerpilor“ [1].

În altă poveste, din Bucovina, ni se spun următoarele :

„Văzând sufletul omului într-o iarbă mare și frumoasă niște vaci hitioane, care de abia se puteau mișca dintr-un loc într-altul de slabe ce erau, și întrebând el pe îngerul său conducător de ce sunt așa slabe și nu dau lapte, deși au iarbă de prisos, îngerul îi răspunse :

— Acestea sunt vacile celor care le-au dat de pomană dar pe urmă le-a părut rău după dânsele.

Mai departe văzând el pe un prund, unde nu era mai defel iarbă, niște vaci mari și frumoase, care de abia se mai mișcau dintr-un loc în altul de încălate și grase ce erau, precum și o mulțime de femei și bărbați, care veneau din toate părțile cu donițele de le mulgeau și întrebând pe înger : de ce acestea sunt așa de frumoase, îngerul îi zise :

— Aceste vaci sunt dăruite săracilor din toată inima.

Mergând mai departe vede un om culcat cu fața în sus și cu gura căscată, iară deasupra lui un șarpe încolăcit pe lângă o creangă cu gura în jos și din gură lui cădea *verin* în gura omului.

— Acesta — zise îngerul — când fu întrebat — a omorât șerpi și în loc să-i arunce undeva într-o groapă sau tufiș, i-a aninat pe prăjini în fața sfântului soare.

La urmă vede o oaie că se scutură deasupra unui om, ce trecea printr-un foc mare. Întrebând pe înger ce înseamnă aceasta, îngerul îi răspunse :

— Acest om a dat oi de pomană și lâna lor, fiind udă, îl scutește acuma de para focului“ [2]

Atâta din povești !

[1] Pop Reteganul, *Povești ardelenești. Partea a II-a,* Brașov, 1888, p. 58—62.
[2] Com. de I. Tonigariu, stud. gimn.

O legendă din Bucovina ne spune cu privire la iad, următoarele:

Îngerul morții acum
Mă însoțește la drum
Și mă trece pe la *iad*
Unde păcătoși ard.
Vai! la el, cum mă uitai,
Ce văzui mă-nspăimântai!
Văzui *balauri* căscând
Și din gură foc vărsând,
Curgând ca un râu întins
În flacără și nestins;
Și-n frunte-i un drac ședea
Cu Iuda-n brațe și ardea.
De acolo, la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad!
O vai! iar când mă uitai
Ce văzui, mă-nspăimântai!
Văzui popi mulți eretici
Cu dascăli și grămătici,
Aruncați cu capu-n jos
În focul cel flăcăros.
Și dracii îi împungea,
Cu sulița-i împingea.
De acolo, la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad!
Ochii când îmi aruncai
Ce văzui, mă-nspăimântai!
Văzui împărați tirani
De gâturi cu bolohani.
În văpaia cea de foc
Dracii bătându-și de el joc.
De aicea, la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad!
Cu ochii când mă uitai
Ce văzui, mă-nspăimântai!
Văzui tâlhari, ucigași
Hoți răpitori și pungași
Văietându-se-amărât,
În văpaie până-n gât.
De acolo, iar la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad!
De-odată cum mă uitai
Ce văzui mă-nspăimântai!
Văzui un cârd de muieri
Tânguindu-se-n dureri
Și draci strigând: aste sunt
Ce farmecă și descântec!
Apoi de-aci la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad!
Iarăși dacă mă uitai
Ce văzui mă-nspăimântai!
Văzui alt cârd de bărbați,
De bețivi și desfrânați.
Toți în flăcară undau
Și dracii îi cufundau.
Mai nainte la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad!
Mergând, dacă mă uitai
Ce văzui mă-nspăimântai!
Văzui draci cu căngi trăgând
Niște muieri și strigând:
Aste tot minciuni spuneau
Pe mulți în belea-i puneau!
De aici mergând la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad!
În flăcări când mă uitai
Ce văzui mă spăimântai!
Văzui negustori în rând
Carii înșeală când vând:
Unii cu măturii de gât
Se strângeau ei amărât;
Alții cu cântare-n nas
Se văitau cu mare glas;
Alții cu foarfeci și cot
Îi ducea para înnot.
Mergând de-aici la alt vad
Tot, la iad, la iad, la iad!
Spre țipet când mă uitai
Ce văzui mă-nspăimântai!
Văzui iar muieri în munci
Care își leapădă ai lor prunci,
Sau fără milă și dor
În pântece îi omor.
De la cel din urmă vad
Tot la iad, la iad, la iad!
Când stătui și mă uitai
Ce văzui mă-nspăimântai!
Văzui arzând în vâltori
Bogați neîndurători,
Carii tot s-au veselit
Și săraci n-au miluit[1].

[1] Vezi *Călindarul poporului bucovinean, pe 1891*, Cernăuți, p. 69—70.

O colindă, din Banat, descrie iadul astfel:

Colo-n jos către apus
Soare nu-i pe cer în sus;
Ci e nor și-ntunecime
Și-o grozavă adâncime,
Unde munții varsă foc
Dară marea-i tot potop,
Unde-i peștera urâtă
De balauri rău păzită,
De șerpi, fiare ocolită.
Lângă poartă nu e nime
Poate să-ntre orișicine
Dar nime de voie bună
Pe aicea nu s-adună...
Ici e iadul cel spurcat
Pentru oameni răi gătat!
Da-n lăuntru cine sunt?
Să ferească Domnul sfânt!
Lângă poartă stau tot draci
Și slujesc pentru haraci
Și pe nime ei nu lasă,
Ca la lume să mai iasă!
Către mijloc cine sunt?
Să ferească Domnul sfânt!
Sunt cei răi, în fier legați
Până-n brâu în foc băgați,
Fripți de sete, morți de foame,
Nime din ei nu mai doarme
De dureri, din dinți scrâșnesc
Și nicicând se miluesc!
Dar aceștia cine sunt?
Să ferească Domnul sfânt!
Sunt cei răi ce-au omorât
Traiul veșnic și-au urât.
Sunt cei răi ce-au păgubit
Pe aproapele mâhnit.
Sunt cei răi ce au surpat
Cas-altuia prin păcat.
Sunt cei răi ce-au înșelat
Și-n minciună s-au spurcat!
Dar în iad iar ce mai sunt?
Să ferească Domnul sfânt!
Că sunt munți de cei înalți
Și în groapă afundați.
Nu e cer, ci-s numai nori,
De-ntuneric te-nfiori.
Nici o zi nu e senină
Focul arde făr-lumină.
Câmpurile s-au uscat,
Apele tote-au secat.
Nu sunt păsări, nu sunt flori,
Numai jar și numai nori!
Să ferească Domnul sfânt
De-a vedea ce-aice sunt[1].

O doină, care am auzit-o încă în vara anului 1871, pe când mă aflam ca studinte de clasa a VIII-a la gimnaziul din Beiuș, de la un român de pe valea Crișului Alb, ne spune despre iad următoarele:

Primăvara după Mart
Către iad eu am plecat.
Iadul era încuiat
Cu un spinicel uscat.
Pusei mâna și-l rupsei
Și în iad deloc fusei.
În iad dacă am intrat
Acolo puțin am stat
De cititul popilor,
Cerșitul bogaților.
De răceala fiarelor,
De șuierul șerpilor!

[1] At. M. Marinescu, *Colinde*, Pesta, 1859, p. 87.

Altă doină, din comitatul „Turda-Arieş", ne spune atât în privinţa raiului cât şi a iadului următoarele :

Pusei şaua pe doi cai
Mă suii în sus, la rai ;
Raiul fuse încuiat,
De trei ori am genunchiat
La Dumnezeu m-am rugat
Şi trei îngeri a mânat
Şi raiul l-au descuiat.
Ce-am văzut, m-am bucurat :
Trupuri mândre şi-nflorite
Şi de popa spovedite ;
Trupuri albe şi spălate,
De popa cuminicate.
Peste ele floricele
Un pom mândru de daun.
Pintre cloambe păsărele,
Păsărele frumuşele.
Eu gândii la mândra mea
Să fie şi pe-acia
Eu în rai aş rămânea.
Şi Dumnezeu cel prea mare
Să mânia foarte tare
Şi trei îngeri a mânat
Şi de mână m-au luat :
Şi din rai că m-au ţipat.
Şi mă aflam lângă *iad*
Iadul fusese descuiat,
Ce-am văzut, m-am spăriat :
Trupuri mari şi putrezite
De popa nespovedite
Şi văzui pe mândra mea
Chinuind doi draci la ea.
Mândra umbla să se ducă
Dracii o făceau nălucă ;
Ea se ţipă să m-apuce
Eu grăbii şi-mi făcui cruce
Şi-ntinsei o fugă lungă,
Dracii haida să m-ajungă ![1]

A treia doină, din Ţara Oltului, descriind munca juraţilor şi a birăilor celor răi, nedrepţi, asupritori şi jupuitori, zice :

Pus-am şaua pe doi cai,
Să mă sui în sus la *rai*.
Iadul era mai d-a vale
Şi fugeam în fuga mare.
Iar la uşa iadului
Stau juraţii satului
Taie lemne dracului.
Iar birăul cel mai mare
Ţinea pe dracu-n spinare[2].

În fine, o doină din Bucovina şi anume din comuna Horodenic, ne spune despre iad acestea :

Pus-am şaua pe doi cai
Şi m-am dus în sus la *rai*.
De trei ori m-am închinat
Raiul nu s-a descuiat.
Pus-am şaua pe un cocoş
Şi m-am dus la *iad* în jos.
Şi la groaza răului,
Jos la talpa hăului
Am văzut pe mândra mea

[1] X X X, *Doine, strigături şi chiuituri culese de mai mulţi învăţători zeloşi*, Braşov, 1891, p. 275.
[2] Idem, p. 182.

Vreo cinci draci că mi-o bătea,
Sânge roş din ea sărea
În pahar că mi-l punea :
„Poftim, bade, iea şi bea,
Căci n-ai fost stăpân pe ea !"[1]

Aş putea să mai reproduc încă multe alte poezii populare. Cred însă că şi acestea ne vor fi deajuns spre a ne încredinţa ce închipuire are poporul despre *iad* precum şi despre toate cele ce se petrec într-însul.

Se naşte acum întrebarea : de la cine să fi adoptat poporul român toate credinţele acestea ? Moşteni-tu-le-a el de la strămoşii săi, sau poate le-a împrumutat în decursul timpului de la alte popoare cu totul străine ?

Dacă am sta să reproducem toate câte le-au crezut popoarele păgâne din vechime, precum celea ce le cred şi istorisesc popoarele creştine din timpul prezent despre *Iad* sau *Tartar* şi din toate acelea am voi să facem o concluzie, am merge prea departe şi noi nici timpul, nici spaţiul nu ne permite s-o facem aceasta.

Cred deci că ne va fi de ajuns şi numai un singur citat din Virgiliu, care ne dă o descriere amărunţită de toate cele ce le credeau şi istoriseau cei vechi atât în privinţa *Tartarului* cât şi în privinţa tuturor celor ce se petrec într-însul şi în apropierea lui.

Iată ce ne spune Virgiliu :

„Enea, uitându-se împrejurul său zăreşte pe loc sub o stâncă din mâna stângă ziduri late încunjurate cu un mur întreit pe care le înconjură un torent repede cu flăcări arzătoare, Phlegetteon din Tartar şi învârtea stâncile răsunătooare. În faţă se află o poartă mare şi stâlpi de oţel vârtos, aşa că nici o putere bărbătească, nici chiar locuitorii cereşti (zeii) nu sunt în stare să le sfarme ; se urcă un turn de fier până la ceruri şi Tisifone îmbrăcată cu o haină sângeroasă păzeşte ziua şi noaptea intrarea (tindă) fără să doarmă. De aici se auzeau gemete şi răsunau lovituri grozave ; apoi un zângănit de fier şi de lanţuri târâite. Enea stătu pe loc şi înspăimântat asculta cu urechia vuietul. O virgină, spune-mi : ce feluri de crime sunt acestea ? şi prin care pedepse se urmăresc ? Ce vuiet aşa de mare îmi vine la urechi ? Atunci începu preoteasa să vorbească altfel : Duce renumit al Teucrilor, nici unui om nepătat nu-i iertat să calce peste pragul sceleraţilor ; însă pe mine punându-mă Hecate, în fruntea dumbrăvilor avernice m-a învăţat însă şi pedepsele cele decretate de zei şi m-a purtat prin toate locurile. Rhadamantus are cel mai scelerat imperiu, el bicuieşte şi ascultă cercetând înşelăciunile şi sileşte ca cineva să mărturisească celor de sus acele crime, de care bucurându-se pe pământ amână prin o ascundere zadarnică căinţa, sperând o moarte târzie. Tisiphone prevăzută cu bice bate, insultând pe cei vinovaţi şi ameninţând cu stânga, cheamă şerpii cei grozavi, cetele furioase ale surorilor. Acuma se deschid porţile sacre sărind din ţâţânile teribil răsunătoare. Vezi ce păzitor e în vestibul (la intrare) ? ce arătare păzeşte locuinţa (infernul) ? Înlăuntru şede încă mai înfuriată gigantica Hydră cu 50 de guri negre. Acum se deschide tartarul de două ori în o prăpastie şi se extinde sub umbră (în întuneric) atât încât se poate uita, de acolo în sus la Olimpul eteric al cerului. Aici se află neamul antic al pământului, Titanii, care

[1] „Aurora română", an. I., Cernăuţi, 1881, p. 46.

loviți de fulger se învârtesc în fundul cel mai de jos. Aici am văzut și pe gemenii Aloizi, corpuri uriașe, care se încercară să surpe cu mânile cerul cel mare și să-l arunce jos de pe tronul ceresc. L-am văzut și pe Salmoneu cum e pedepsit. Imitând flăcările lui Joe și sunetele Olimpului mergea acesta triumfând, punând la trăsură patru cai și scuturând o făclie la popoarele grecești și prin mijlocul cetății din Elis, și cerea pentru sine onoarea unui zeu, el nebunul, care imita furtunele și fulgerul cel neimitabil prin aramă și prin tropotul cailor celor potcoviți. Însă părintele cel atotputernic arunca prin norii cei deși arma sa (fulgerul) el nu aduse nici făclii, nici lumini de reșină (păcură) fumegătoare și îl doborî la pământ cu un vârtej teribil. Chiar și Tytion era de văzut copilul pământului ce crează toate, al cărui corp e întins peste nouă jugăre de pământ și un vultur mare cu un cioc îndoit, ciupindu-i spre pedeapsă inima cea nemuritoare și măruntaiele cele bogate, se nutrește din ele și locuiește sub pieptul cel înalt și fibrele renăscute nu se lasă în liniște. Ce să mai amintesc de Lapiți, Irion și de Pirithous ? deasupra cărora cât pe aci amerință să cadă o stâncă neagră și aceleia care cade îi urmează una asemenea ei ; stofe aurite cu perini înalte străluceau pentru oaspeți și bucate pregătite cu lux regal se aflau dinaintea ochilor lor. Lângă dânșii se vedea cea mai mare dintre furii și împiedica a atinge bucățele cu mânile și rădicând făclia se scoală și strigă cu glas tare. Aici se aflau aceia care cât trăiră au fost frați urgisiți ori prin aceea că alungară pe părintele lor și față cu clientul se comise fraudă sau acei care singuri se încuiară cu averile sale cele aflate, nefăcând din ele parte la ai săi, născându-se cu aceasta cea mai mare ceartă și aceia care sunt biciuiți pentru adulter și urmând armelor celor nelegiuite nu se sfiiră a călca credința promisă stăpânilor săi, și acum închiși așteaptă pedeapsa. Nu încerca a ști care e pedeapsa și ce fel de crimă sau soartă i-au aruncat în pierzare. Unii rostogolesc o stâncă uriașă, alții atârnă, trași pe razele roților ; șade și va ședea în veci nefericitul Teseu și de tot neamul Phlegyas admoniază și invocă printre umbre, cu voce tare : „Învățați dreptatea și admoinați fiind învățați a nu uri zeii". Acesta vându pentru aur patria și-i impuse un domn puternic ; el lasă pentru plată să se lipsească legile și să se deslipească... Toți cutezară a comite mare nedreptate și a-și însuși aceea ce au cutezat. Dacă aș avea o sută de limbi și o sută de guri și o voce de fier n-aș putea înțelege toate felurile crimelor și n-aș putea parcurge toate numele pedepselor" [1].

Atât din Virgiliu !

Asemănând acum șirele acestea ale lui Virgiliu cu cele ce se află în privința iadului și a muncilor dintr-însul în *„Viața Sf. Vasile cel Nou"* precum și în *„Călătoria Maicii Domnului la iad"* [2] lesne se va putea convinge orișicine că *muncile iadului* din cărțile sau mai bine zis apocrifele din urmă sunt numai niște reproduceri schimbate și adăugite a celor zise de Virgiliu și poate că și de alți autori păgâni din vechime.

Ce se atinge de credințele românilor despre iad, apoi acestea cred că se bazează parte pe cele spuse de Virgiliu precum și de alți autori străbuni din vechime și parte pe apocrifele creștine care tratează despre aceeași materie.

[1] Aeneia. Lib. VI, v. 548—627.
[2] B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, t. II, București, 1879, p. 301—367.

XXXV

Raiul

Raiul, după credința românilor din Țara Românească, e opus cu totul *iadului*. El e locul unde sufletele celor drepți se pot odihni în pace, bucurându-se de vederea lui Dumnezeu. Durerea și întristarea nu se pot nicicând stabili într-însul. Din contră, în el domnește o bucurie fără de sfârșit. Dumnezeu ocupă locul cel mai de cinste de unde răspândește toată mărirea sa, iar în jurul lui stau cei fericiți în mai multe cete și petrec mâncând și bând ceea ce și-au dat în viața lor ceea ce li s-a *pomănuit* de mumă, soră, rude, epitrop și alții.

Dacă cei repauzați au terminat de mâncat și băut ceea ce li se dedese, atunci, e foarte greu, căci fac și ei zâmbre privind la alții.

Acolo, în acel loc de fericire se întâlnesc sufletele celor morți, frați cu frați, cu surori, cu prieteni; părinții cu părinții lor și aceștia cu moșii și strămoșii lor. Umbrele unei generații întregi se strâng în jurul vreunui evlavios strămoș și se spun multe despre viața și relațiile lor în rai.

Dacă cineva a murit neîmpăcat cu un altul, sufletele lor nu se mai pot împăca niciodată. Sufletele lor fără voie fug unul de altul și se privesc cu dispreț. De aceea, este bine ca cel ce se simte că moare să se îngrijească ca acest moment să nu-l apuce neîmpăcat cu cineva. Încolo, totul merge în liniște și pace, fiecare își cunoaște dreptul său, certuri nu se află [1].

Românii din Bucovina spun că *raiul* este o grădină foarte frumoasă, strălucitoare care e împodobită cu tot felul de flori mirositoare și pomi roditori, în care cântă tot felul de păsări. Mai pe scurt toate frumusețile și bunătățile lumii sunt concentrate în această grădină.

Raiul se află în cer sau după cum spun unii pe pământul din cealaltă lume.

În mijlocul raiului stă însuși Dumnezeu pe un scaun strălucitor de aur, împodobit cu diamante și alte pietre scumpe, iar împrejurul lui se află tot felul de mese întinse, pline cu felurite bucate și băuturi, din care mănâncă și beau sufletele drepților îndemnate fiind de cetele îngerești ca să mănânce și să beie din orice le trage inima.

În rai însă nu-i este nimărui altuia iertat să intre, fără numai sufletelor celor drepte, bune, alese și plăcute lui Dumnezeu care, după ce au intrat se desfătează apoi în toate bunătățile [2].

[1] D. Stănescu, *op. cit.*, p. 326.

[2] Cred. rom. din Ropcea, com. de Em. de Cuparencu; a celor din Bălăceana, com. de M. Jemna; a celor din Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc și a celor din Fundul Moldovei, com. de Const. Merches.

La uşa raiului stau doi îngeri sau arhangheli cu săbii care păzesc, ca să nu intre orişicine într-însul, ci numai cei drepţi, numai cei vrednici [1].

Alţii, din contră, cred şi spun că la uşa raiului stă *Sân-Petru* cu un mănunchi de chei în mână care asemenea nu lasă pe orişicine să intre înăuntru, ci numai pe cei drepţi.

Tot în uşa sau poarta raiului mai stă încă şi *Floarea* sau *Sora Soarelui.*

În privinţa acestei plante o doină din Bucovina ne spune următoarele :

> Câte flori sunt pe pământ,
> Toate trec la jurământ.
> Numai *Floarea Soarelui*
> Şede-n poarta raiului,
> Face loc sufletului
> Şi odihnă trupului [2]

Împrejurul raiului se află câmpii întinse, mai tot aşa de frumoase şi pline de bunătăţi ca şi raiul.

Prin mijlocul acestor câmpii trece un râu mare şi limpede numit *„Apa Duminicei"* care se revarsă în rai [3].

Drumul ce duce în cealaltă lume se desface de la un loc în două rame, cel de-a stânga duce de-a dreptul la iad, cel de-a dreapta însă, care e presurat cu tot felul de flori mirositoare duce spre rai, iar nu departe de acesta trece peste *gura iadului peste care se află puntea raiului* despre care am vorbit mai pe larg în capitolul premergător.

Români din Transilvania cred că raiul ar fi o grădină plină de flori şi pomi frumoşi, situată pe un munte deasupra iadului. În această grădină se află mulţime de îngeri precum şi sufletele oamenilor celor buni, care trăiesc în toată îndestularea şi fericirea, având înaintea lor mese încărcate cu tot soiul de mâncări şi băuturi.

Iar fericiţi se consideră acei oameni care cât trăiesc aici pe pământ sunt milositivi căci ei prin milostenie îşi mântuiesc sufletul de munca cea eternă şi după moarte ajung la fericirea eternă care e adevărată fericire. De asemenea, se consideră a fi fericiţi şi aceia care în această lume pătimesc mai mult crezându-se că-şi iau pedeapsa în lumea aceasta şi că în cealaltă lume nu vor mai avea nimic de suferit [4].

Atât raiul cât şi celea ce se petrec întrânsul adeseori le întâlnim şi în literatura populară.

Aşa legenda poporală din Bucovina, din care am reprodus o parte în capitolul despre iad, urmând mai departe, zice :

> Deci acea cale lăsând
> Şi mai-nainte mergând
> În dreapta când mă uitai
> Ce văzui, mă bucurai :
> Văzui *raiul* cel frumos
> Ca soarele luminos
> Şi mese întinse-n rând
> Pe ele făclii arzând.
> Unde-mprejur drepţii sta
> Şi bucurie gusta.

[1] Cred. rom. din Bălăceana com. de M. Jemna şi a celor din Bilca, com. de Iust. Cîrdei.
[2] S. Fl. Marian, *Poezii populare române*, t. II, Cernăuţi, 1875, p. 93.
[3] Vezi despre aceasta şi B.P. Hasdeu, *Dicţionarul limbii române*, t. II, p. 1288.
[4] Com. de T. Simon.

Împreună dănţuind
Şi pe Dumnezeu slăvind.
Într-alt loc, iar mă uitai
Tot la rai, la rai, la rai!
Văzui sfinţi prea luminoşi
Apostoli şi cuvioşi
Şi cete de mucenici
De tineri, bătrâni şi mici
Împreună dănţuind
Şi pe Dumnezeu slăvind.
Într-alt loc iar mă uitai
Tot la rai, la rai, la rai!
Văzui şi sfinte muieri
Petrecând în mângâieri
Cu cununi de diamant
Şi podoabe de brilant
Împreună dănţuind
Şi pe Dumnezeu slăvind.
Deci de-acolo iar plecai
Tot la rai, la rai, la rai!
Ce văzui mă-nspăimântai:
Văzui raiul încuiat
Poate pentru-al meu păcat
Pân-la vremea de judeţ
Când va sta Cristos în jeţ,
Ca să judece pe toţi
Pe cei vii si pe cei morţi[1].

O doină poporană din Transilvania ne spune următoarele despre rai:

Când viaţa mi-am urât,
În cale lung-am pornit
Şi la rai că am sosit.
Găsii raiul încuiat
Şi tare m-am supărat
Şi-am pus mâna pe lacăt
Şi-am picat la greu păcat
Şi-n genunchi că am picat
Şi la Tatăl m-am rugat,
Raiul de mi-a descuiat.
Ce-am văzut m-am bucurat:
Era nişte păsărele
Cânta nişte glăsurele,
Drag mi-ar fi să fiu cu ele[2].

O colindă, din Banat, în care asemenea se descrie raiul, sună precum urmează:

Şede, Doamne, cine-mi şede
Şede Petru-n câmpul verde.
Colo sus la răsărit,
Unde soare s-a ivit.
Pe piciorul cel de plai,
Lângă poarta cea de rai.
Tot îmi cântă priveghează
Şi-n lăuntru el nu lasă
Făr-de-a şti şi Dumnezeu
Dumnezeu şi soţul său.
Domnul la rai ajungea
Şi lui Petru că-i zicea:
— Spus-am, Petre, să nu uiţi
Ori săraci sunt, ori avuţi
Să nu-i laşi în raiul meu,
De-au făcut în lume rău.
Lasă tu, dup-al meu sfat
Pe cei ce goli au îmbrăcat
Şi flămânzi au săturat
Şi setoşi au adăpat
Şi scârbiţi au mângâiat!
Iar Petre a cuvântat:
— Doamne! toate-am asculta.
— Petre! dacă-i lucru-aşa

[1] *Calindar popular bucovinean*, *op. cit.*, p. 70—71. O variantă a acestei legende vezi la Sbierea, *Colinde cântece de stea şi urări la nunţi*, Cernăuţi, 1888, p. 63—66.
[2] Grigore Sima, *Cântece populare din Ardeal*, în „Convorbiri literare" an. XV, Iaşi, 1882, p. 226.

Raiul îmi vei arăta,
Pe cei buni să-i pot căta !
— Doamne ! poţi deloc intra
Că e-mpărăţia ta !
Domnul sfânt atunci păşea
Îngerii şi Cheruvimii
Şi-nainte că-i venea :
Arhanghelii, Serafimii
Tot cântând şi tămâind
Şi în mâni făclii ţinând.
Ş pe Domnul l-au purtat
Pân ce raiul a cătat.
Pe urmă Domnul cel ceresc
Şede-n tron dumnezeiesc.
Lângă tron se aduna
Toţi în rai câţi mai era :
Prunculeţi de-i mititei,
Ca şi nişte îngerei.
Şi feciori nevinovaţi,
Cu flori albe-ncununaţi
Şi bătrâni încărunţiţi,
De păcatul lor căiţi.
Fetişoare, muieri, babe,
Care de fire n-au fost slabe.
Domn-atuncea a grăit :
— Fiilor ! eu am venit
Să vă văz, căci v-am iubit
Voia mea aţi împlinit !
— Doamne miluieşte-ne
Şi de rău scuteşte-ne !
Toţi cânta şi se-nchina.
Domnului sfânt se bucura.
Raiul e ca şi-o grădină,
Unde-i ziua tot senină
Şi nu-i noaptea-ntunecoasă
Şi nu-i soartă ticăloasă.
Câmpurile înfloresc,
Iară munţii înverzesc.
Păsările dănţuiesc,
Apele se limpezesc
Şi cei buni în veci trăiesc ! [1]

[1] At.M. Marinescu, *Colinde...*, Budapesta, 1859, p. 84—86.

XXXVI

Județul

Când vor fi pe toate pâraiele și vadurile apelor mori, iar pe la răspântiile drumurilor crâșme, când se vor tăia haturile și se vor face arături împrejurul satelor, când moșnegii cei de 60—70 de ani care au copii căsătoriți se vor însura de-a doua oară și vor lua fete de la 16—20 ani :

când *sfredelul* va cădea drept în comoară [1], iar aurul și argintul se vor vărsa pe toată fața pământului ;

când se vor înmulți oamenii ca ciupercile de nu-i va mai încăpea pământul și neavând cu ce se nutri se vor mânca unul pe altul ; când oamenii vor fi numai ca niște ciucalăi de mari și vor îmblăți câte 12 într-un cuptor, sau când vor fi așa de mititei încât 12 inși vor trebui să întoarcă cu drugii (parii) un ou de găină ; când

O fi anul ca luna,
Luna ca săptămâna,
Săptămâna ca ziua
Și ziua ca ceasul scurt
Iar ceasul ca un minut [2]

când va pieri rușinea din lume și cei tineri nu se vor sfii deloc de cei bătrâni ;

când bogații, de ce vor avea mai mult, de aceea vor înșela și jupui mai tare pe cei sărmani, luându-le și puținul lor cu tot felul de apucături și mijloace ;

când va veni *Antihrâst* pe lume și se va amesteca în toate treburile, momind pe oameni la tot felul de fărădelegi și fapte rele ;

când se va certa tatăl cu fiul, mama cu fiica, frate cu frate, soră cu soră, vecin cu vecin, bătându-se ca niște orbi ;

când va pieri toată dreptatea din lume și nu vei putea-o nicăieri afla de-ai căuta-o ziua mare la amiazi cu lumina aprinsă ;

când fiii nu vor asculta defel de părinți, ci-i vor bate și omorî sau, după cum spune o poezia populară

Când a bate fiu pe taică,
Când a bate fiică pe maică,
Frate mai mic pe cel mai mare,
Soră mai mică pe cea mai mare,

[1] O seamă de stele poartă în popor numele de *Comoară*, altele de *Sfredel*.
[2] G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare...*, op. cit., p. 422.

Atuncea-i sfârşenia pământului,
Întunecimea soarelui,
Potopul creştinului[1].

Atunci va fi *sfârşitul lumii*, numit altminteri şi *vremea de apoi*, ziua de apoi, lumea de apoi, veacul de apoi, veleatul de apoi, sfârşitul veacului, coada veacului, vremea Pălmăşoii şi tot atunci va fi sfârşitul întregii omeniri, când cei vii, plini de spaimă şi groază, alergând în toate părţile, vor striga :

Ieşiţi morţi, să intrăm noi
Că e vremea de apoi ![2]

şi nemijlocit, după aceasta, va fi şi *venirea de apoi* precum şi *judeţul de apoi* sau judecata cea de pe urmă[3].

Când însă va fi să fie acuma *judecata cea de pe urmă* sau *judeţul de apoi*, atunci îngerii Domnului, mai ales însă arhanghelul Mihail şi Gavril, vor aduna unghiile celor repauzaţi, vor compune dintr-însele bucine şi vor începe apoi a bucina în cele patru cornuri ale lumii, dând de ştire să se adune întreagă omenire la judeţ.

Atât cei repauzaţi de la începutul lumii, adică de la strămoşii noştri Adam şi Eva, cât şi cei ce vor fi pe timpul acela în viaţă, atât creştinii cât şi păgânii cum vor auzi îngerii bucinând deauna se vor aduna cu toţii la un loc ca să stea de faţă înaintea dreptului judecător.

Mormintele se vor desface. corpurile oamenilor vor însufleţi iarăşi porţile iadului şi ale raiului se vor deschide şi toţi până într-unul : bun şi rău, drept şi păcătos, creştin şi păgân cum şi în ce fel de vestminte vor fi fost înmormântaţi, aşa vor trebui să se înfăţişeze înaintea lui Dumnezeu, ca să-şi deie fiecarele seama de toate faptele sale.

În Domnul nostru Isus Cristos încunjurat din toate părţile de cetele îngereşti, se va arăta deodată pe aripile norilor ca un soare strălucitor înaintea mulţimii adunate şi apoi aşezându-se, după cum cred şi spun unii, pe un scaun de piatră[4] după alţii însă pe un scaun sau tron strălucitor, va sta la judecată şi va judeca pe fiecarele amăsurat faptelor sale :

[1] „Convorbiri literare", an. XVI, Iaşi, 1883, p. 289.
[2] A. Pann, *Povestea vorbei*, III, p. 51.
[3] Vezi despre toate acestea şi B.P. Hasdeu, *Dicţionarul...*, *op. cit.*, t. II, Bucureşti, p. 1233—1234 ; 1336—1340.
[4] M. Canianu, *op. cit.*, p. 129 :

La ci ţi-ai născut pi lume
Di mă pedepseşti pi mine.
Nu gândeşti v-o dată
Că-i merge la giudecată
La divanu cel di piatră
Undi mergi lumea toată.

Cum va fi însă judecata aceea, ne-o spune mai pe larg următoarea colindă din Transilvania:

Evanghelistul Matei
A grăit fiilor săi:
Veacul lumii se sfârşeşte
Şi judeţul se găteşte.
Domnul sfânt n-a-ntârzia
Ci cu îngeri va pleca.
Îngerii vor trâmbiţa
Morţii toţi se vor scula
Şi cel drept judecător
Se coboară printre nori.
Morţii când i s-or ivi,
Scripturile s-or plini.
Domnul pe scaun va şedea,
Morţi şi vii de faţ-or sta
Mărturie-n-a chema:
Fapta nemărturisită
Domnului îi e vădită.
Şi toţi drepţii vor albi
Păcătoşii vor negri!
Vai! ce spaimă le-a veni,
Pân judeţul va ieşi!
Şi *Satana*-ntunecat
Spre păcate ce-a-nşelat
Va grăi înveninat:
Doamne, vezi cum te-au scârbit
Fiii pe care ai iubit.
Bine mult tu că le-ai dat
Şi ei nu te-au ascultat.
Raiul mândru le-ai deschis,
Pentru daruri ei te-au râs
Şi de iadul înfocat
Tu prea tare i-ai crutat.
Doamne! lasă mi-i tu mie
De acum până-n vecie:
Iadul cel de îngrozit
Pentru cei răi l-am gătit!
Domnul atunci va da putere
Şi Satanei, ce nu piere
Până oamenii sunt răi
Şi va fi amar de ei!
Pentru cei ucizători
Iadu-i mai îngrozitor
Viermi i-or roade, când vor plânge
Şi vor bea pahar de sânge:
Sângele nevinovat
După răsplat-a strigat,
Pân la cerul cel mai nalt,
Pe tâlhari i-aşteaptă tare
Întunericul cel mare.
Din fier ars şi lanţuri grele
Vor zbiera mult de durere.
Pentru strâmbii jurători,
Mincinoşi şi vrăjitori
Şi mai mulţi rău făcători
Va fi numai un cuptori.
Şi nici unul nu va fi
Făr de-a i se răsplăti.
Apoi Domnul va grăi:
Ah! săracii, vai de ei!
Ia-i Satană, du-i pre ei!
Cerul încă plânge-atunci,
Văzând păcătoşii-n munci.
Iară celor drepţi va zice
Cu cuvântul blând şi dulce:
Sunteţi binecuvântaţi,
De mine v-apropiaţi
Să vă dau dreaptă cunună,
Să-mpărăţim împreună
Cu îngeri-n voie bună![1]

Toate credinţele câte s-au arătat în şirele de mai sus îşi au izvorul lor, parte în apocalipsul sf. evanghelist Ioan, parte în unele cărţi poporale de origine bogomilică, precum e bunăoară şi Alexandria lui popa Ioan din Sâm-Petru[2].

[1] At. M. Marienescu, *Colinde...*, p. 90—92.
[2] B.P. Hasdeu, *Dicţionar...*, p. 1234, 1236.

ADAOS

I. ÎNMORMÂNTAREA LA ROMÂNII DIN PĂRȚILE ORAVIȚEI

Se-ncepuse deja tipărirea studiului de față, când dădui peste un articol intitulat *Înmormântarea la români, credințe și datini din părțile Oraviței*, și publicat de Aurel Iana în „Familia“ (an. XXV, Oradea Mare, 1889, p. 434—436) care nu știu singur cum s-a întâmplat că-l trecui mai nainte cu vederea.

Cuprinzând articolul din cestiune mai multe datine și credințe foarte interesante, care nu se află intercalate în studiu meu, aflai de bine a-l reproduce la locul acesta în toată întinderea sa.

Ele sună precum urmează :

„Văzând casnicii că ora morții este aproape pun bolnavului 5, 7, ori 9 lumini în mână cu care moare ; îndată ce a murit însă i se iau. Apoi o muiere știutoare luând un cântar (cumpănă) încunjură mortul și zice :

Când N. se va scula
Și cu cântar va cântări
Atunci acasă va mai veni.

Sufletul din om iese prin ferești, care trebuie să fie deschise, pe care un înger îl duce în cer la Dumnezeu.

Murind cineva fără lumină se prind doi porumbei cărora li se pun între aripi două lumini și se slobod crezându-se că aceia duc lumină mortului.

După ieșirea sufletului, găzdărița casei făcând din făină de grâu o turtiță arsă, o aruncă după suflet pe fereastră și zice :

Iacă astă turtă arsă,
Ca să-ți fie de bucate,
Că nu mai vii l-astă casă.

Apoi mai face 4 turtițe pe care le menește : una de Dumnezeu, de sf. Arhanghel, tâlharilor și mortului, care turtițe le împarte între copiii adunați anume la o masă jos, fiind pus pe masă un pahar cu apă și alte legume.

Facerea și împărțirea acestor 4 turtițe se repetă cinci zile socotindu-se de la ziua morții, zicând copiii la mâncare : „Dumnezeu să primească“ !

Se mai fac apoi două, care asemenea se dau copiilor, menindu-se una de „Dumnezeu“ și mortului.

Tot după ieșirea sufletului se duc la 7 vecini, 7 vase (șofiu) cu apă de pomană.

La fântână, după ce a scos apă, ia cu caucul din vadră odată și toarnă jumătate în șofiu și zice : „să fie de Dumnezeu“, apoi toarnă cealaltă jumătate și zice : „să fie de sf. arhanghel“ și umple apoi vasul. După umplere leapădă din el un cauc îndărăt în fântână, în credința, ca să nu aibă ceartă cu cel ce a făcut fântâna, un cauc toarnă jos lângă fântână și zice : „să fie tâlharilor și tâlhărițelor“, face cruce de trei ori asupra vasului zicând : „Dumnezeu să primească lui N.“ adică pentru care

se face pomană. Aceasta se repetă în fiecare dimineață cât este mortul în casă.

După așezarea mortului pe masă i se taie din partea unei femei puțin păr din cap, care apoi se păstrează în casă, ca venind mortului cu *muroi* (strigoi) și punând din acest păr al lui în foc, îi va puți și se va îndepărta de la casă.

Aducându-se sicriul, o muiere științoare luând rădăcină de *leoștean*, de spini și puțin câlț (rămășițele de la fuioare) pe care-l înșiră în jurul sicriului, punând peste câlț praf de pușcă, pe care îl aprinde cu lumina ce arde pe pieptul mortului. Se pune acoperișul celălalt până ce s-a mistuit toate, descoperindu-l, așează mortul în el.

Toate acestea se fac ca mortul să nu se facă *strigoi.*

De s-a întâmplat moartea de cu seară, înainte de cântatul cocoșului apoi vestirea se face în zori prin femeile casnice, prin cântece jalnice, în care i se descrie viața și faptele bune din viață. Tot asemenea se cântă femeile înrudite care venind în răstimpul cât este mortul în casă, cu pomană (o lumină, un colac din făină de grâu, pe un tăier fasole crudă sau și fiartă, poame) descriindu-i viața și faptele bune pe care le cunosc în poezie.

Din familia din care a murit mai nainte cineva vine la mortul de acum îi pune în sân trei ori patru cruceri pentru de a descumpăra pe mortul lor de la pază, crezându-se că cel de curând mort are să fie strajă până vine altul.

În decursul cât este mortul în casă nu este iertat ca să între nici un animal în chilia mortului, cu atât mai puțin să treacă pe sub mort, crezându-se că se va face strigoi.

Nu este iertat ca să lapede gunoiul din chilie o săptămână, ci să se adune în un cot laolaltă, ca nu cumva lepădând gunoiul să măture și alt suflet din casă. La o săptămână se mătură bine pentru curățirea a toate relele, lepădându-se și mătura.

Cu puțin înainte de venirea preotului se face petrecerea mortului din partea a patru muieri, cântând două câte două alternativ câte un stih din următorul bocet, pe care cele două din urmă îl repetă:

— Firule, firule,
Fir de trandafir!
De ce te-ai grăbit,
De ai înflorit
Pân-n-ai împupit?
— Grăbit, n-am grăbit
Mari ciuzi am prăvit
De m-am despărțit:
De la lumea albă
De la sfântul soare
De la părințiori
De la soțiori
De la puișori
De la frățiori
(și alte neamuri).
— Pas N. pas
Pe mâna dreaptă
Să nu dai pre-a stângă
Unde jocul joacă
Și alăuțile zic.

Puțin să zăbovești,
Că-s negri tâlhari
Și te-or jăui.
Ci deloc să pleci
Și sama să iai:
La mijloc de cale
Este-un paltin mare
Cu frunza mănuntă
Cu umbră rotundă,
Că-i lină fântână
Scăunicel d-odihnă
Și pat încheiat
Cu scânduri de brad
Cu *stulpezi* [1] de fag.
Iar Sântă Mărie
Șede-n pat și scrie
Cu condei în mână:
Juni pe cununi,
Fete pe mununi [2]
Și tot nevestele,

[1] Stulpezi = stâlpi

[2] *Munună* este o cunună de pe capul fetelor de la cununie.

D-ale tinerele
Mici pe fășioare,
Moși pe cârjioare,
Scriam-o scria
Zluzi de foc poenea
Îngerul zăletea
Scări îmi cobora
Pe N. îl suia
Sus la Cristos
La cel Domn frumos.
După ce-l suia
Scaun îi da,
De s-odihnea
Până vin i-o sosia
Cu vin îl uda;
Lumea alb-uita.

După săvârșirea ceremonialului bisericesc, luându-se mortul din chilie se sparge în locul acela unde a zăcut o oală zicând: „Cum se sparge oala așa să se spargă toate relele din această casă !"

Se pune apoi, tot în locul acela, o pâne sau un mălai, zicându-se:

Norocul rămâne în casă,
Casa rămână-ne plină.

crezându-se că fiind mortul norocul casei, cu el să nu se piardă norocul: pentru aceea rostirea cuvintelor de mai sus.

Masa din chilie se întoarce cu picioarele în sus până la întoarcerea petrecătorilor de la groapă.

Nu este iertat ca mortul să se lase singur în casă crezându-se că venind diavolul intră în el și apoi se face *strigoi*. Întâmplându-se însă cazul ca să rămâie singur în chilie, i se pune pe piept o seceră sau un inel de argint, în contra apropierii duhurilor necurate.

Cu petrecerea mortului la groapă o muiere ia cu sine o găină vie, un băț de alun nou, în al cărui capăt este prins un crucer. Toate acestea se dau peste groapa mortului și anume: găina groparului aceluia, care a dat prima oară cu sapa în locul, unde se făcuse groapa, în semn pentru răscumpărarea sufletului mortului, zicându-se:

Dau cap
Pentru cap.
Ochi
Pentru ochi.
Nas
Pentru nas.
Gură
Pentru gură.
Suflet
Pentru suflet.

Bățul i se dă mortului de pomană, spre a se putea apăra de *negri tâlhari*[1]; banul pus în capul bățului este plata luntrașului, care are să treacă pe cel mort peste o apă mare.

Se mai dau la groapă și pâni, colăci de pomană la cei prezenți.

În groapa mortului se aruncă și bani pentru ca să-i răscumpere locul de odihnă și să-i fie ușor pământul.

După ce mortul este acoperit cu pământ, o muiere, care a adus de acasă cu găina și bățul și o găleată cu apă, toarnă de o parte a gropii apă săpătorilor, care

[1] Copii lepădați, cărora nu li se dă pomană și care năvălesc la pomana fiecărui muritor.

sunt de cealaltă parte (adică peste groapă) de se spală, ceea ce înseamnă ca să nu le amorţească mânile. Se mai crede că celor ce le asudă mânile, spălându-se cu apă de aceea, le trece.

Întorcându-se de la groapă, acasă, se face pomana numită şi *cumând.*

Pomana se meneşte în următorul mod: mortului, lui Avram, celor doi îngeri care poartă sufletul mortului, celor patru stâlpi care ţin cerul şi pământul, zilei a 9-a, socotindu-se din ziua în care a murit, la *7 mărţişoare* (marţi), *7 sâmbioare* (sâmbete), la 3 zile sfinte: luni, marţi şi vineri, lui Dumnezeu, sfinţilor arhangheli, tâlharilor, portarilor (vameşilor); acestora trei cete din urmă li se interzice prin colăcăriţă (muierea care meneşte pomana) a nu le fi iertat a mai lua de la respectivul mort din pomană. La fiecare se meneşte o cantitate anumită.

Se mai dau la această ocazie şi haine de pomană, îmbrăcându-le primitorul (un sărac) le primeşte de ale sale, în credinţă că, ducându-le celui mort, le va dezbrăca şi i le va da.

După ce primitorul este îmbrăcat se scoate afară în faţa soarelui şi-l întreabă:

— Dai hainele lui N. pe cealaltă lume?

La ce primitorul răspunde „dau".

Aceasta se repetă de 3 ori.

A treia zi după înmormântare, o muiere din casă, luând într-o oală spălături de vase, ţăre de mălai, pită, apă din şofiu, spălături de vasele cu rachiu, vin, cu un cuvânt din toate băuturile şi mâncările de la pomană, se duce cu acestea la mormânt şi toarnă peste tot mormântul zicând: „Asta să-ţi fie mâncarea şi băutura, altă treabă să nu mai ai la casa noastră"!

După aceea, îl hotărăşte pe cel mort cu un cuţit stricat, câlţi, tămâie, praf de puşcă şi încunjurând mormântul cu vârful cuţitului, tras de pământ zice:

> Am umblat,
> Locul ţi-am căutat.
> Hotar îţi fac,
> Să nu mai ieşi din acest loc.

spălând apoi şi oala cu spălături de cruce, lăsând-o.

Întorcându-se acasă nu mai vorbeşte nimic cu nime (de sunt mai multe întrolaltă) până ce a trecut un ogăşel (părăuţ") sau vreo apă, în credinţa că precum nu se mai face zgomot, vorbă între ele, aşa să rămână mortul în locul depus surd şi mut

De la 5 zile până la 6 săptămâni se fac în fiecare dimineaţă câte două turtiţe pe care găzdăriţa casei le duce la un vecin sărac; iar în caz de se întâlneşte pe drum cu cineva i le dă zicând: „Să-i fie pomana lui N.", adică mortului, la care primitorul răspunde: „Dumnezeu să primească".

Am zis în alt loc că se duce vecinilor apă de pomană cât este mortul în casă. Aceasta se face şi după înmormântare, numai cu acea observare că nu se mai duce la toţi, ci de-acum la 1 sau 2.

Voind însă a se lăsa a nu mai duce de pomană, când s-a împlinit termenul pus, găzdăriţa casei sau şi altă femeie ia pentru ultima oară vasul vecinului, căruia i-a adus apa, şi mergând la fântână îl umple — observând cele expuse în alt loc la umplere — şi cu el plin se duce la o apă curgătoare unde sloboade mortului apa, luând cu sine luminile de la ieşirea sufletului, 4 lumini de ceară, 4 colaci şi un dărab de pânză albă nouă, un pahar nou şi un crucer. Face apoi un cerc de pietre,

așterne în el pânza și toarnă apa din vas adusă de la fântână, în semn că izvorul să-i fie slobozit. Umple apoi vasul cu apă curgătoare, aprinde în jurul lui cele 4 lumini, pune în el paharul și crucerul și-l încunjură cu luminile care au ars la ieșirea sufletului mortului, de 3 ori, menindu-se mortului și apoi cu pânza se duc toate la gazda celui al căruia e șofiul. Cei patru colaci se împart acolo între copiii adunați.

La 40 de zile, la 1 an și apoi continuativ cât voiește i se face pomană, i se dau haine de pomană — observând și aici cele ce s-au făcut după înmormântare la cumând, precum și la menirea hainelor.

Cel ce se sinucide nu are pomană, este tâlhar sau lepădat de Dumnezeu și nu este primit în împărăția lui Dumnezeu".

II. STEAGUL

Românii din unele părţi ale Transilvaniei, sub cuvântul *steag* care e uzitat la morţi, nu înţeleg *steagul*, despre care ne-a fost nouă vorba mai sus p. 92 ci ei, sub cuvântul acesta înţeleg *bradul*, despre care am vorbit la p. 98—112 şi pe care îl aduc feciorii din pădure, când moare vreun june sau vreo fată mare.

Ca dovadă despre aceasta ne poate servi şi un bocet din Strei-Sângeorgiu, comitatul Hunedoara, care, de regulă, se boceşte de fete şi neveste tinere şi care sună precum urmează:

— Steagule,
Bradule !
Ce te-ai doblicit,
De te-ai scoborât
De la loc pietros
La loc moroios ;
Dè la munţii-nalţi
De la hăia fraţi ?
— Eu m-am doblicit
Că m-o celuit
Hăi nouă feciori,
Cu nouă securi...
Toţi o dat o dată
Şi-am picat la vatră.
Pe rude m-o pus,
Pe sus m-o d-adus.
O zis că mă pun
La mijloc de sate,
Unde vânt nu bate
Ploaia nu mă plouă
Neaua nu mă ninge
Soar-le nu mă frige ;
La fântâna rece...
Câţi oameni or trece
Toţi apă mi-or bea
Şi mi-or hodini
Şi mi-or mulţămi.

Dar el că m-o pus
De laturi de sat,
Unde vânturi mă bat
Și ploaia mă plouă
Și neaua mă ninge
Soarele mă frige ![1]

[1] „Ungaria", revistă socială, științifică, literară, redact. Gr. Moldovanu, Cl. 1892, p. 290.

III. BOCETE

1
La moarte

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Nici o moarte nu-i amară,
Ca moartea de primăvară.
Pe-nfrunzitul codrului,
Pe cântatul cucului,
Pe ieşitul plugului...
Moarte, moarte, rea mai eşti
Tu acolo năzuieşti
Unde tu nu trebuieşti!
Moarte-acol-ai năzuit
Unde tu n-ai trebuit!
Că ţi-ai pus mâna pe masă
Şi ne-ai făcut larg prin casă
Şi ţi-ai pus mâna pe grindă
Şi ne-ai făcut larg prin tindă
Şi ţi-ai pus mâna pe scară
Şi ne-ai făcut larg pe-afară!

2
La moarte

(Din Bucovina, satul Horodnicul-de-Jos, districtul Rădăuţului, com. de fostul meu conşcolar Petrea Prelipceanu)

Aşa ne grăieşte Domnul,
Ca să-nţeleagă tot omul.
Ne grăieşte cu blândeţe
Să lăsăm inimi sumeţe,
Ca nimeni să nu gândească
Că-n lume vrea să trăiască
Şi moartea să nu-l găsească.
Moartea-n lume este mare
Ea prieteni pe nimeni n-are.
De bătrâni nu-i e ruşine,
La cei tineri încă vine.
De bogaţi nu se fereşte,
De viteji nu se sfieşte.
De săraci nu-i este milă,
Că săracul vrea să moară
Pe cel drept încă-l omoară...
Împăraţii şi cu craii
Fac cetăţile cu aii.
Şi-ncă se mai nevoiesc,
De cu ziduri le-ntăresc.
Cu ziduri nalte şi groase
Şi cu turnuri prea frumoase,
Ca-ntr-însele să trăiască
Şi moartea să nu-i găsească.
Iar moartea, când vrea să vie
Nu mai spune nimănuie
Nu dă de veste să ştie,
Ci când ei se veselesc

Şi mai bine că trăiesc
Atunci moartea că-i găseşte
Şi de pământ că-i trânteşte.
De pe scaun luminat,
Îi trânteşte morţi în pat.
De nici nu se mai rădică,
Nici nu mai grăiesc nimică.
Din curţi bine-mpodobite,
Îi pune-n sicrie cernite.
Din cetăţi sus de la vânt,
Îi pune jos sub pământ.
Deci tu, omule, creştine
De vrei ca să faci vreun bine,
Să nu zici nicicând de tine
Că fetele te-or jeli,
Feciorii te-or pomeni,
Ci mai bine te sileşte
Şi-o făclie-o-mpodobeşte
Bisericei-o dăruieşte
Pe cei săraci miluieşte.
Ca, câte-i lucra cu tine,
Acelea-ţi vor prinde bine.
Iar ei vrând să facă bine,
Să trimită după tine
Sfinte slujbe, leturghii
Care-au rămas la cei vii...
Oh ! amar şi grea durere,
Moarte fără mângâiere.
Oh ! tu moarte mânioasă
Cum m-ai scos astăzi din casă
Şi-alta nu mi-ai dăruit
Făr-un pustiu de mormânt !

3

Moartea şi cucul

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Cântă cucu-n vârf de nuc
Şi moartea-ntr-un vârf de ciung
Moartea zice către cuc:
— Dă-mi, cruce, glasul tău mie
Că vom fi bune soţie !
Dar cucul din grai grăia:
— Du-te, moarte, de-acolea
Du-te, moarte, la focul
Că nu ţi-ai aflat omul.
Glasul eu nu mi l-oi da
C-a veni primăvara
Şi iar voi prinde-a cânta.
Eu pe unde merg şi cânt
Ies plugari cu plugurile,
Păcurari cu oile,
Neveste cu prânzurile.
Eu pe unde merg şi cânt
Ies bărbaţi cu plugu-n câmp,
Nevestele duc de prânz
Bărbaţii merg şuierând
Şi nevestele cântând
Şi voie bună făcând.
Tu pe unde mergi şi cânţi
Nu mai vezi ochi înfloriţi,
Făr numai păinginiţi.
Mamele rău despletite
Nevestele bănuite.
Tu pe unde mergi şi cânţi
Copii mici îi sărăceşti
Oameni tineri despărţeşti
Căsi de oameni pusteieşti !
Cucul dacă a cântat,
Iute-casă a zburat
Şi la cap s-a aşezat.
Însă mortea straşnica
Iute după el mergea,
La picioare s-aşeza
Şi cu cucul se mustra.

4

Către înger

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Puişorul meu iubit !
Eu de asta n-am gândit
Că ai de călătorit

Şi de la noi de pornit.
O ! prea sunt îngerul meu !
Ce i-aş da lui Dumnezeu
Să-mi lese puiuţul meu !
Da-i-aş aur şi argint,
Să mi-l lese pe pământ !
— Nu-mi trebuie aurul tău
Şi nice argintul tău,
Că m-a mânat Dumnezeu
Sufleţelul să i-l ieu !...
— Cu ce fapte m-aş mai duce
La tatăl meu cel prea dulce,
Că mi la-a chemat Cristos
La oraşul cel frumos.
Oh ! câtu-i de luminos,
Că mi l-a chemat Cristos
Oh ! câtu-i de desfătat,
Nice când n-am mai umblat

5

Leacul

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Pe râtuţul mohorât
Merge-un car mândru cernit,
Cu herneu acoperi.
Înapoia carului
Merge-o zână cam bătrână
Cu leacurile a mână.
Şi Ileana o-a zărit
Şi-nainte i-a ieşit
Şi din gură i-a vorbit :
— Zână, zână, cam bătrână
Cu glăşi de leacuri în mână
Ţine-mi-te-ar Dumnezeu
Nu-mi aduci şi leacul meu ?
— Leacul tău eu l-am adus
Şi-n fereastră ţi l-am pus.
Puiu de gangur mi-o zburat
Şi leacul ţi l-a vărsat
Sufletul ţi l-a luat !

6

La un tată

(Din Bucovina, comuna Stupca, dict. de Ilinca a Mielului Capră)

Tătucă, miluța noastră !
În fundul casi-n fereastră
A sosit carte domnească
De la noi să te pornească.
Ce m-aș ruga dumitale !
Dacă-mi faci această cale
Bine-ai face dumneata
Sama dacă mi-ai lua.
Dac-ai lua seama bine,
Pe unde-i merge-n ceea lume
Că sunt două drumurele
Și cam greu de-ales din ele :
Unul mi-i bătut cu spini,
Care duce la străini.
Altul mi-i bătut cu flori,
Care duce la surori
Și la scumpii frățiori.
Dare-ar bunul Dumnezeu
Să n-alegi pe cel mai greu
Cel mai greu și mult mai rău.
Ci cel bun să nimerești
Pe el să călătorești ·
La surori să nimerești
Cu frații să te-ntâlnești
Cu mămuca să vorbești
Inima să-mi îndulcești.
Nu te lua după ape,
Nici după pârate late
Că apele-s curgătoare
Și-napoi ne-ntorcătoare.
Ci te ia pe cea cărare,
Ce merge cu sfântul soare
Că soarele-i mergător
Și-napoi întorcător.
Și el dac-a răsări
Tu la noi iară-i veni
Tătucuță, dumneata !
Roagă-te cui te-i ruga.
Doară doar te-a asculta :
Roagă-te la sfântul soare
Să ție ziua mai mare,
Să te saturi de primbare
Azi în zi despărțitoare :
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori.
De la flori și busuioc,
De la cântece de joc.
De la fete și feciori,
De la gineri și nurori.
De la nepoți, nepoțele,
Carii mi te plâng cu jele.
Tătucuță, dumneata !
Roagă-te cui te-i ruga
Doar glasul ți-a asculta :
Roagă-te la pălimar,
Pălimar și clopotar
Să tragă clopotele
Să răsune văile,
S-audă neamurile,
Că-s departe satele.
Și să mi le tragă tare
Să meargă răsunul mare,
S-audă și Dumnezeu,
Să vadă că-mi pare rău.
Și iar mă rog dumitale
Dacă-mi faci această cale
Și-i tâlni pe mămuța
Știu bine că te-a-ntreba :
Văzutu-m-ai tu ori ba ?
Și dacă mi te-a-ntreba
Să spui mămuții așa :
Mai văzut pe prisp-afară
Cămeșa neagră cerneală,
Cămeșă păcurărită
Cu inima arsă, friptă.
Și iar dacă mi-i vedea
Că-i neagră cămeșa
Să spui mămuții așa :
Să-mi trimeată cămeșa
Pe șuierul vântului,
Prin fundul pământului.
Că eu cum oi căpăta-o
Frumușel că mi-oi spăla-o,
Nici cu apă, nici cu-ncrop,
Nici cu oca de sopon
Numai cu lacrimi de om.
Și după ce i-oi spăla-o
Frumușel că i-oi usca-o
Nici la boare
Nici la soare
Numa-ntr-a mea jale mare
Colea-n sân la țâțișoare.

Și după ce mi-oi usca-o
Înapoi i-oi înturna-o
Pe șuierul vântului
În fundul pământului.
Tătucuțul meu iubit!
Doamne, mândru-ai mai murit
În aratul plugului
În cântarea cucului
În verzitul livezilor
Și-nfloritul pomilor.
Cum te-or pune la pământ,
Nu te-a mai ajunge vânt.
Cum te-or pune la răcoare,
Nu te-a vedea sfântul soare.
Din negri tăi ochișori
Vor ieși doi pomișori
La picioare,
Mândră floare.
Tătucuță mila noastră!
La poartă la țintirim,
Noi astăzi ne despărțim.
Să stăm dar să mai vorbim:
Unde să ne mai tâlnim?
Să stăm,
Să mai cuvântăm
Batăr două, trei cuvinte
Ca să le pot ținea minte!
Ian deschide-ți gurița
Și ne învață ceva!...

7

La un tată

(Din Bucovina, comuna Calafindești, dict. de Catrina Racolța)

Dragul nostru tătucuță!
Da cum de te-ai îndurat
Și pe noi că ne-ai lăsat,
Tocmai când n-am cugetat?
Și cum de ne-ai părăsit,
Tocmai când nici n-am gândit?
Că de astăzi în colea
Noi tătucă n-om avea
Nici tătucă,
Nici milucă;
Nici tătuță,
Nici miluță,
Nici pe nime cu priință!
Draga noastră
Mila noastră!
Bată-te pustia cuc,
N-ai ținut glasul mai mult.
Tătuca să viețuiască,
Mai mult cu noi să trăiască.
Da tu i-ai cântat în spate,
De-a fost săgetat de moarte.
Tătuca când te-auzit
Îndată-n cas-a venit
Și din gură c-a vorbit:
— Măi femeie, draga mea
Draga mea, iubita mea!
Cucu-n spate mi-a cântat
Și mortea m-a săgetat
Mama cum l-a ascultat
Tare s-a mai supărat
Și din gur-a cuvântat:
— Omule! tu ce grăiești
Caută că buiguiești!
Cucu-i pasăre pustie
Și el nimică nu știe!
Da tătuc-a lăcrămat
Și din gur-a cuvânat:
— Tu femeie, draga mea
Draga mea, iubita mea!
Cucul foarte bine știe,
Când cânt-a casă pustie
Și copii a sărăcie!
Dragii tatii copilași
Veniți să vă pup pe obraz,
Că de min-sunteți rămași.
Că de astăzi încolea,
Voi mai mult nu mi-ți vedea!
Plânge casă, plânge masă
De tată sunteți rămase!
Plângeți uși, plângeți ferești,
Plângeți tuspatru păreți,
Că de astăzi rămâneți;
Că de-acuma tătuca
În casă n-a mai intra
Nici nu s-a mai hodini,
La ferești n-a bocăni.

Nici uşile n-a deschide
Nici la copii n-a mai râde.
Drăguţul nostru tătucă
Cât ai trăit, ai lucrat
Pentru trei scânduri de brad;
Cât ai trăit ai muncit
Pentru trei coţi de pământ.
Dacă, tătucă, nu crezi
Haida la mormânt şi vezi...
Bucură-te mânăstire
Că şi-al nostru tată vine!
Da nu vine să trăiască,
Nici ca să gospodărească,
Da vine să putrezească.
La uşă de ţinterim
Stai, tată, să sfătuim,
Că de amu ne despărţim!

8

La un tată

(Din Bucovina, comuna Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac, agricultor)

Bată-te pustiul moarte
Cum nu ieşti tu cu dreptate!
Că oriunde-mi eşti chemată
Tu nu te duci niciodată,
Unde nu eşti aşteptată.
Tu mergi, făr-să fii rugată.
Şi noi nu te-am aşteptat
Şi tu tot te-ai arătat
Şi pe tata l-ai luat.
Tătucul nostru plăcut
Scoală, nu şedea tăcut
Să vezi moartea ce-o făcut!
Şi te-ntoarnă într-o parte
Şi vezi moarte cu dreptate
Dă-ţi pânza de pe obraz
Şi vezi moarte cu necaz!
Tătucul nostru plăcut
Mare casă ai avut,
Aceia nu ţi-o plăcut.
Alta mică ţi-ai făcut,
Cu căpriorii de lut.
Nici nu-i laiţă de şezut,
Nici fereastră de privit
Şi nici uşă de ieşit.
Zi să-ţi fac-o ferestruică,
Ca să-ţi cânte-o păsăruică.
Şi să-ţi cânte-n glas subţire,
Pentru-a noastră despărţire,
Să-ţi cânte-n glasul cel gros,
Pentru-a nostru trai frumos.
Dintr-o casă mare, plină,
A rămas maica străină.
Eu de când m-am rădicat,
Multă jele-am îndurat.
Multă jele am mai tras,
Numai focul nu m-a ars.
Câtă jele-n lume este,
Toată-n mine se opreşte.
Câtă jele-i pe pământ,
Toată m-a mâncat pe rând.
Jele-aşa m-a supărat,
Cum îi cerul înnorat
Peste toată
Lumea roată.
Cine n-are-n lume nene
Ştiu că trăieşte cu jele!

9

La un tată

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, districtul Rădăuţului, com. de V. Turtureanu, preot)

Scoală, tătucuţă, scoală
Şi ne spune-adevărat:
Cum de mi te-ai îndurat

Şi copiii ţi-ai lăsat
Mititei şi ne-nvăţaţi,
În sama nimărui daţi ?
Că ei s-or trezi odată,
Că n-au milă de la tată.
Scoală, tată, mila noastră,
Mila noastră, grija noastră.
Că tătuca când era,
El de noi bine-ngrijea.
Dar el de-amu n-a mai fi
Şi de noi cine-a-ngriji ?
Şi noi ne-om culca pe vatră,
N-om şti cine ne-a fost tată.
Toată lumea-i cu tătuţă,
Numai noi fără miluţă.
Zbiară oile-n ocol,
Da nu zbiară după fân,
Ci zbiară după stăpân.
Scoală-te, tătuţă, scoală,
Scoală-te şi te trezeşte
Şi cu noi ceva grăieşte.
Şi ne-am ruga dumitale,
Să nu faci această cale.
C-astă cale-i ducătoare
Şi-napoi ne-ntorcătoare.
Căsuţa care-ai avut
Bun-a fost, nu ţi-o plăcut.
Alta nouă ţi-ai făcut
Fără uşi, fără fereşti,
Numai cât să putrezeşti !

10

La un tată

(În Bucovina, comuna Crasna, dict. de M. Bărbuţă)

Scoală-te, tătuţă, scoală
Că ţi-a fi destul de-aseară !
Scoală-te şi ne-i vedea,
Că noi de azi încolea
Tătuţă n-om mai avea
Nici tătuţă,
Nici miluţă,
Nici pe nime cu prinţă.
Da noi de unde-om veni
Oare cui ne-om jelui ?

Că tătuț-a putrezi!
Dimineața ne-om scula
„Tată" pe cine-om striga
Dacă nu-i fi dumneata?
Străinii că ne-or mustra!
Da cum de te-ai îndurat
Și prin străini ne-ai lăsat?
Tot de chin și de năcaz
Și cu lacrimi pe obraz.
Că noi cât om mai trăi,
Nime nu' ne-a milui
Ci numai ne-a porunci,
Tot cu „du-te" și cu „vină"
Că la nime n-avem milă!

11

La un părinte

(Din Bucovina, comuna Crasna, dict. de Marioara Barbuța)

Dragul meu, neniucul meu!
Scumpul meu, iubitul meu!
Scoală-te și te trezește
Și cu gurița grăiește
Măcar două, trei cuvinte,
Să le ținem și noi minte,
Că ne-ai fost un bun părinte.
Și m-aș ruga dumitale
De la cap pân la picioare,
Să nu ne faci supărare
Să te lași de astă cale.
C-astă cale-i ducătoare
Și-napoi ne-ntorcătoare,
Tare ni-i cu supărare.
Neniucuțul meu iubit
Cine mi te-o sfătuit
Pe-astă cale de-ai pornit?
Să mi te duci în pământ,
Tare rău ți-o mai priit.
Căci nu te duci să-nflorești,
Da te duci să putrezești
Cu noi să nu mai grăiești,
Nici mai mult să te-ntâlnești!

12
La o mamă

(Din Bucovina, comuna Crasna, dict. de Catrina Hanceriu)

Scoală, scoală, mamă, scoală
Că ţi-a fi destul de-aseară!
Că de-asar-ai adormit
Şi mai mult nu te-ai trezit
Cu noi nimic n-ai vorbit.
Ian scoală şi te trezeşte
Şi cu noi ceva grăieşte
Măcar două, trei, cuvinte
Să le ţinem şi noi minte.
Scoală, scoală, mamă, scoală
Că ţi-a fi destul de-aseară!
Si-ţi deschide genele
Si ţi-i vedea fetele
Si-ţi deschide ochişorii
Si ţi-i vedea şi feciorii
Pe-a cui samă i-ai lăsat.
Nu ştiu-n minte ce ţi-a dat
Şi pe noi că ne-ai lăsat
Lemnelor şi pietrelor,
Negrilor străinilor!
Ian scoală şi te trezeşte
Şi cu noi ceva vorbeşte!
Şi te primblă prin ogradă,
Să crească mândră otavă.
Si te primblă prin grădină,
Să crească flori şi sulcină.
Soarele ç-a răsărit
Mnia-ta cum ai adormit?
Mai mult nu mi te-ai trezit,
Cu nime n-ai mai vorbit.
Încotro te-ai podobit?
Tare frumos te-ai gătit
Şi pe drum că te-ai pornit
Căsuţa că ţi-ai lăsat
Şi-alta nouă c-ai durat
Numai cu patru păreţi
Cum te bagi, nu te mai vez'
Fără uşi, fără fereşti,
Cum intri-n ea putrezeşti
Eu m-aş ruga dumitale,
Să nu faci această cale.
C-astă cale-i călătoare
Şi-napoi ne-ntorcătoare
Şi-aist drum îi călător
Şi-napoi ne-ntorcător.
        Draga noastră
        Mila noastră!
        Draga noastră
        Scumpa noastră!
Cum a pus mânele cruce
Văd cu ochii cum se duce!
Dragele mele picioruţe
Cum s-or face flori albuţe
Şi n-or mai face urmuţe
        Din mânuţe,
        Viorele.
        Din cosiţe,
        Micşunele.
        Din guriţă,
        Tămâiţă.
        Pomişori,
        Din ochişori.
        Lutişor,
        Din trupuşor.
Dimineaţa m-oi scula,
Pe măsuţă voi căta
Prin toate coturile
Şi prin toate ungherele
Să văd găsi-oi ori ba
Da-voi de ea undeva?
Şi pe-afară voi ieşi
În tot locul voi privi.
Pe mămuţa voi striga,
Ca să văd de nu cumva
S-a răspunde de-undeva,
De-undeva din cotrova?
Bată-te pustia moarte!
Mult ieşti tu făr-de dreptate
Mult ieşti neagră şi urâtă
Şi de lume urgisită!
Lumea ai încunjurat
Şi pe nime n-ai aflat
Cu tine să-l fi luat;
Şi nimeni nu ţi-a plăcut
La mămuţa ai venit
Şi-n fereastră mi-ai bătut
Şi pe dânsa mi-ai luat
Şi cu ea te-ai depărtat!...

13

La o mamă

(Din Bucovina, satul Bilca, com. de Iust. Cârdei)

Mămucuţă, draga noastră,
Draga noastră, mila noastră!
Da cum de te-ai îndurat
Şi pe noi de ne-ai lăsat?
Pe noi cine ne-a-nvăţa
Binişor ca dumneata?
Că de mâne încolea
Noi mămuţă n-om avea!
Când ţi-o fost lumea mai dragă
Atunci în pământ te bagă.
Bată-te urâtul lut
Mult eşti negru şi urât
Pe mămuţ-ai îndrăgit!
Când, mămuţă, greu ţi-a fi
Când cămeşa ţi-i negri
Atunci s-o iei de pe tine
Şi să mi-o trimeţi la mine.
Că eu cum mi-oi căpăta-o,
Bine că mi ţi-oi spăla-o.
Nu cu apă din izvor,
Nici în spume de sopon,
Numai cu lacrimi de om.
Şi eu după ce-oi spăla-o
Bine că mi ţi-oi usca-o,
Nici la aburi, nici la vânt,
Numai cu aburi de suflet.
Şi ţi-oi trimite-o pe stele,
Unde dumneata-i şedere.
Şi ţi-oi trimite-o pe soare,
Când a fi ziua mai mare,
S-ajungă la dumneata-re.
Dumneata dacă nu-i crede
Eu iară ţi-oi trimete
Pe şuierul vântului,
În fundul pământului.
Eu m-aş ruga la Sân-soare
Să ţie ziua mai mare
Şi să-ţi deie cheiţa
Ca să-ţi descui guriţa.
Să grăieşti cu noi ceva,
Măcar două, trei, cuvinte,
Ca să te ţinem în minte,
Dimineaţa ne-om scula
În toate părţile-om căta,
Că doar vine mămuţa.
Ea de unde ne-a veni,
Că de mâne-a putrezi.
Draga noastră, mamă albă,
Cum s-a face ţărnă neagră!
Dragile noastre mânuţe
Cum le-or creşte flori albuţe!
Dragile noastre picioare
Le-or creşte flori gălbioare
Şi n-or mai face urmuşoare
Iarbă verde n-or călca,
Nici roua n-or scutura.
Mămucuţă, draga noastră,
Draga noastră, scumpa noastră!
Mult în lume ai mai muncit
Puţintel ţi s-a venit,
Num-un stânjen de pământ;
Şi mult în lume-ai lucrat
Şi puţintel ţi-ai luat.
Numai trei scânduri de brad!

14

La o mamă

(În Bucovina, comuna Stroieşti, com. de Grigore Poleacu, stud. gimn.)

Scoală-te, mămucă, scoală,
Că ţi-a fi destul de-aseară
Şi te uită pe fereastră,
Că-ţi vine carte domnească,
De la noi să te pornească.

Să te ducă-n ceea lume,
Unde-i satul fără nume
Şi cărarea fără urme.
Pe unde nu umblă nime.
Dé ţi-a fi, mămucă, bine
Vino, ia-mă şi pe mine
Şi mă du în ceea lume
Să petrec şi eu cu tine.
De ţi-a fi, mămucă, rău
Lasă-mă la Dumnezeu,
Să trăiesc în satul meu!

15

La o mamă

(Din Bucovina, comuna Calafindeşti, dict. de Catrina Racoiţa)

Draga noastră mămucuţă!
Zori de ziuă se revarsă
Şi dumneata şezi în casă.
Da, ian ieşi până afară
Pe când a fi să răsară
Sfântul soare luminos
Dinspre răsărit din jos,
Să vezi cât îi de frumos .
Draga noastră mămucuţă,
Iubita noastră miluţă!
Ce-ai gândit, ce-ai socotit
Casa de ţi-ai pustiit,
Când nici cu gând n-am gândit?
Toţi copii-s cu mămucă,
Numai noi făr de milucă.
Iubita noastră miluţă,
Draga noastră mămucuţă!
Văd cu ochii cum se duce
Şi n-am putere-a-o-ntoarce.
Cine merge-n pământ verde,
Nime-n lume nu-l mai vede.
Drăguţa noastră mămucă,
Iubita noastră milucă!
N-am gândit, n-am socotit
De-astă cale te-ai gătit.
Eu m-aş ruga dumitale
De la cap pân la picioare,
Să te laşi de această cale,
Că tare-i cu supărare.
Şi dacă nu te-i lăsa
Eu iară mi te-aş ruga
Să nu te iei după ape,
Nici după pâraie late.
Că apele-s curgătoare
Şi-napoi ne-ntorcătoare.
Ia-te după sfântul soare
Că soarele-i mergător
Şi-napoi întorcător.
Draga noastră mămucuţă,
Iubita noastră miluţă!
Ori eşti supărată tare,
Ori nimică nu te doare?
Ori boala ţi s-alinat,
Ori guriţa ţi-a-ncetat?
Că de când mi te-ai culcat
Şi pe noi că ne-ai lăsat,
Nimic n-ai mai cuvântat.
Roagă-te cui te-i ruga,
Roagă-te la Precista,
Să-ţi deschidă guriţa.
Să ne spui nouă ceva,
Pe când noi te-om aştepta?
Drăguţa noastră mămucă,
Iubita noastră milucă!
Da la noi când îi veni?
Când aş şti când îi veni
Cărarea ţi-aş zugrăvi
Tot cu fir şi cu mătasă,
Pân-l-a dumitale casă.
Tot cu fir şi cu bumbac,
Pân-l-al dumitale prag.
Draga noastră mămucuţă,
Iubita noastră miluţă!

Eu ţi-aş mai spune ceva:
Roagă-l pe cine-i ruga
Roagă-l pe Sân-Niculai,
Să-ţi facă parte de rai.

Să noi de astăzi încolea
Mămucuţă n-om avea.
Draga noastră, mila noastră,
Draga noastră, scumpa noastră!

16
La o mamă

(Din Bucovina, comuna Mologia, com. de Vasile Ropceanu, stud. gimn.)

Ieşi, mămucă, până-n prag,
De vezi viţele cum rag.
Şi rag vitele-n ocol,
De al dumitale dor.
Şi zbiară oiţile.
Că mai mult nu te-or vede.
Că de-aici cum te-i porni,
Înapoi nu-i mai veni.
Ieşi, mămucă, până-n prag,
Să vezi ce căsuţă-ţi fac,
Făr-de uşi, făr-de fereşti,
Cum într-însa să trăieşti?
Că, căsuţa ţi-i de brad,
Îi trăi cu mare drag.
Iar a noastră-i de nuiele,
Vom trăi cu multă jele.
Să mai vii mămuc-acasă,
Să vii pân-la pirilaz
Şi-i vede-al nostru năcaz.
Să vii până la fereastră,
Vezi ce-ţi fac copiii-n casă
Să vii până la pârău,
Să vezi cum trăiesc şi ei.

De-aş şti bine c-ai veni
Cărăruşa ţi-am plivi
Şi de albă şi de nalbă
Ca să ne vii mai degrabă.
Scoală, mamă, nu te da,
C-or veni şi te-or lua.
Şi te-or duce cum or vrea
Pe deasupra vântului,
În fundul pământului.
Şi nici vântul nu te-a bate,
Nici soarele nu te-a arde.
Mămucuţă, unde duci
Pe ce drum ai să-mi apuci?
La biserica cea frumoasă,
La groapa cea-întunecoasă.
Picioruşe de mătasă,
N-or îmbla mai mult prin casă.
Picioruşe de bumbac,
N-or mai trece peste prag.
Mânuţele lucrătoare,
Merg în pământ la răcoare.
Nu merg să gospodărească,
Ci se duc să putrezească!

17
La o mamă

(Din Bucovina, comuna Calafindeşti, dict. de Maria Lăcătuşu)

Draga mea, mămuca mea,
Scumpa mea, iubita mea!
Dumneata pe unde-ai venit
Tare mi te-ai fudulit
Cu mine n-ai sfătuit
Fiii mi i-ai amăgit.
Dumneata când îi veni,

Mai mult nu te fuduli.
Pe mine să nu mă urăşti,
Cu mine să sfătuieşti;
Fiii să nu-mi amăgeşti,
Inima să-mi răscoleşti.
Eu de când m-am străinat,
Dumneata că m-ai uitat,
La mine n-ai mai venit,
De aceea eu n-am avut
Cui să mă fi jeluit,
Inima să-mi fi răcorit
Cu străini m-am petrecut!

18

La o mamă

(Din Bucovina, comuna Boian, com. de Vasile Turtureanu, preot)

Scoală, mămucuţă, scoală,
Că ţi-a fi destul de asară!
Şi-ţi deschide ochişorii
Şi ţi-i vedea toţii feciorii
Şi-ţi rădică genele
Şi ţi-i vedea fetele
Şi-ţi deschide guriţa
Şi-i vorbi cu noi ceva
Măcar două, trei, cuvinte,
Ca să le ţinem noi minte.
Că-n cea lume tare-i bine,
Cine merge nu mai vine.
Când ţi-a fi cămeşa neagră,
Să mi-o trimiţi, maică dragă
Pe feciorul vântului,
Din fundul pământului.
Că eu cum oi căpăta-o,
Deauna ţi-oi şi spăla-o,
Şi-oi spăla-o-n lăcrimele
Şi ţi-oi strânge-o păturele
Şi-oi usca-o-n gândurele,
Că trăim în mare jele.
Mămucuţă, draga mea,
Draga mea şi scumpa mea,
          Când aş şti
          C-ai veni
Cărăruşa ţi-aş plivi
          Şi de iarbă
          Şi de nalbă
Să vii,măicuţă, de grabă.

Şi de spini
Şi de pelini
Că tare-i greu în străini,
Să vii, măicuţă, să vii
Să mai vezi pe ai tăi fii
Când or fi grâiele-n floare
Când or fi grâiele-n clăi
Să vii, măicuţă, la noi!

19

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, dict. de Glicheria Calancea şi com. de Vasile Turtureanu)

Bădicuţul meu iubit!
Frumuşel mi te-ai gătit,
La lung drum mi te-ai pornit.
Scoală, bădicuţă, scoală,
Şi-i ieşire pân-afară,
Să vezi oile cum zbiară,
Toate din sălaş afară.
Şi-i ieşire până-n prag,
Să vezi vacile cum rag.
Că nu rag de dor de fân,
Numai după-al lor stăpân.
Când era stăpânul lor
Nu duceau atâta dor
Mâncau fânul cu stogul,
Lingeau sarea cu drobul
Şi bea apă din izvor.
De când îi stăpân-esta
Se dă fânul cu pala,
Sare cu bucăţica
Şi apă cu doniţa.
Scoală, bade, nu te da
C-a veni primăvara.
Plugul cine l-a porni,
Dacă dumneata nu-i fi?
Plugu-n pod a rugini
Şi dumneata-i putrezi.
Primăvara c-a veni,
Coasa în cui a rugini
Dumneata că-i putrezi.
Nu ţi-i milă de băieţi
Că tare-s împrăştieţi?
Mititei pe lângă vatră
Şi n-or şti cin-le-a fost tată.
De-or ieşi din casă afară,
La toţi le-or fi de ocară.
De-or intra de-afară-n casă,
La toţi le-or fi de probază.
Bădică, nu te-ndura
Şi soţia a-ţi lăsa.
Că soţia dumitale,
Multă supărare are.
Şi eu mă rog dumitale,
Să nu faci această cale
Că-i cu multă supărare
Şi cu cheltuială mare.
Bădicuţă! ce-ai gândit
Şi căsuţa ţi-ai urât!
C-ai avut largă căsuţă
Tare ţi-o părut strâmtuţă.
La meşteri ai poruncit
Alta nouă ţi-o croit
Cioplită pe la uşori
Când o vezi te iau fiori.
Ori te-nfiori, ori ba,
C-acolo ţi-a fi viaţa.
Ori te-nfiori, ori nu,
C-acolo ţi-a fi traiu.
Bădicuţă! un-te duci
Încotro drumul apuci:
Pe cântatul cucilor,
Pe-nfloritul pomilor.
ePe-nfrunzitul codrului,
Pe-nverzitul câmpului,
Pe pornitul plugului?
Plugu-n pod a rugini
Şi dumneata-i putrezi.

Ne-om ruga la sfântul soare,
Să ţie ziua mai mare.
Să ne deie cheiţa,
Să-ţi descuiem guriţa.
Şi-i grăi cu noi ceva
Măcar două, trei, cuvinte,
Să te ţinem şi noi minte.
Doamne, Doamne,
Sfinte Doamne!
Îmi fă noapte-asta mai mare
Că asta-i despărţitoare.
De la fraţi, de la surori,
De la grădina cu flori.
De la stratul de bujor,
De la-l nostru soţior.
Pân amu-nainte vreme
Soarele nu răsărea
Şi dumneata te trezeai.
Da de-amu nainte vreme
Sfântul soare-a răsări,
Dumneata nu te-i trezi.
Soţioara dumitale
Dimineaţa s-a scula
Şi-n tot cotul te-a căta.
Pân-amu-nainte vreme
Te culcai şi te sculai
Şi de somn te săturai.
Dar amu de-asară dormi
Şi nu te saturi de somn.
Nu ştiu perina ţi-i moale,
Ori nemică nu te doare?
Ori scorţariul ţi-i frumos,
De-aseară nu te-ai întors.
Scoală, bădicuţă, scoală,
Că ţi-a fi destul de-aseară!
Şi te plimbă prin ogradă,
C-a creşte mândră otavă.
Otava s-a scutura
Şi urma s-a astupa;
Şi te primblă prin ocol,
C-a creşte mândru mohor.
Şi te primblă prin grădină,
C-a creşte mândră sulcină.
Scoală-te şi te trezeşte
Şi-i vedea-n casă ce este
Toată lumea te jeleşte,
Nemică nu-ţi foloseşte.
Şi deschide guriţa
Şi grăie cu soţia
Şi deschide ochişorii
Şi grăieşte cu feciorii.
Măcar două, trei, cuvinte,
Să te ţie şi ei minte.
Scoală, bădicuţă, scoală
Şi hai cu noi pân afară;
Scoală, hai cu noi pe jos,
Că drumul nu-i grunzuros.
Scoală, scoală, nu te da,
Că de mâne încolea
Noi mai mult nu te-om vedea.
Că te duci în ceea lume,
Unde nu te ştii cu nime.
La uşa cea de hârtie,
Câţi se duc pe toţi îi scrie;
Îi merge şi dumneata
Şi cineva te-a-nsemna
La scaunul cel de piatră
Unde merge lumea toată,
Vom merge şi noi o dată.
Dacă mi te-am duce noi,
Cu carul cu patru boi
Tot ai mai veni-napoi.
Dar te ducem cu căruţa
Şi nu ţi-om vedea urmuţa.
Bădicuţă, dumneata
În mândru rai îi intra
Şi-acolo dacă vei fi
Dumneta te-i hodini,
Dar soţia a necăji.

20

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Galafindeşti, dict. de Catrina Racolţa

Mult iubitul meu bărbat!
Da cum de te-ai îndurat,
Copilaşii de-ai lăsat?

Copilașii ți-ai lăsat,
Da-ntr-a cui samă i-ai dat ?
Copiii ți-ai sărăcit,
Căsuța le-ai pustiit
Pe mine m-ai vădănit !
Dragii mamii copilași
De tata sunteți rămași !
Draga mea, miluca mea !
Da să te scoli dumneata
Copiii a-ți rândui
Pe lume cum or trăi !
Că, copii cei rămași
Mult mănâncă
Și mult strică.
Dragii mamii copilași
De tătița lor rămași
De la mine nu au milă,
Tot or fi „du-te" și „vină" !

21
La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Gălinești, dict. de G. Hrișca)

Scobori, Doamne, pe pământ
Să vezi moartea ce-o făcut,
C-o luat frunza din fagi
Și-o despărți pe cei dragi.
M-o despărțit și pe mine
Cu care am trăit mai bine.
Și de bine ce trăiam,
Într-o cămeșă dormiam
Și dintr-un măr că mâncam
Și-amândoi ne săturam...
Așteaptă-mă mai bădiță...
Să dau la copilă țâță.
De-i vedea că zabăvesc,
Să știi că mă-mbrobodesc.
Mi-i destul mie de-asară
De când stau bocind pe-afară
De când stau la cheutoare,
O trecut o lumânare.
Așteaptă-mă, bade-un ceas,
Să-l adorm pe cel năcaz.
După ce l-oi adormi,
Eu iară mi te-oi boci
Și-oi boci așa de mult,
Pân-ce m-oi face lu,

Că multe-afturi am avut.
Că de afturile mele
Şi lui Dumnezeu-i jele!

22

La un bărbat

(Din Bucovina, oraşul Câmpulung, com. de G. Ciupercă)

Zbiară oile-n perdele
Şi casa-i plină de jele.
Şi rag vacile-n ocol,
Casa e plină de dor.
Mândră cas-ai mai avut
Şi-aceea nu ţi-a plăcut
De când mi te-ai bolnăvit
La stoleriu ai poruncit
Să despice-un brad în două
Şi să-ţi facă alta nouă.
Făr de uşi, făr de fereşti,
Loc unde să putrezeşti;
Nici n-ai uşă de ieşit,
Nici fereastă de privit,
Numai loc de putrezit.

23

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Mănăstioara Homorului, com. de George Avram, învăţ.)

Dulcişor măr din grădină,
Cum te-o rupt din rădăcină
Moartea cruntă şi haină.
Cum nu-i moarte-nşelătoare:
Ia omul de pe picioare.
Cum mi te-o luat din casă
Cum mi te-o tocmit pe masă.
Bucură-te mănăstire,
Mândru gospodar îţi vine;
Da nu vine să cunune,
Că-i gătit de ceea lume;
Şi nu vine să boteze,
Ci-n pământ ca să s-aşeze.
Veniţi, iubiţii mei fraţi

La mine și mă-ngropați.
Veniți frați, veniți surori
Și-mi tocmiți trupul cu flori
Și m-udați c-un pic de apă
Și-apoi mă puneți în groapă.
Mă stropiți c-un pic de vin,
Că eu merg în loc străin.
Eu mă duc pe-o cale lungă,
N-am pe nime să m-ajungă;
Eu mă duc pe-o cale lată,
Unde n-am fost niciodată.
Merg la trei coți de pământ,
Doi la capăt de mormânt.

24

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Badeuț, com. de Avram Macovei, preot)

Moartea-n lume n-are frați
Răpește crai și-mpărați.
Moartea-n lume mare este
De bogați nu se ferește
Și pe săraci îi găsește.
Bată-te-ar pustia moarte
Că n-ai mai fost cu dreptate
C-ai venit până la prag
Și-ai luat ce mi-o fost drag;
C-ai venit până la masă
Și-ai luat mila din casă;
C-ai venit până la pat
Și dragostea mi-ai luat.
Bărbățelul meu iubit
Ce șezi așa de mâhnit?
Ce șezi așa de mâhnit?
Te rog nu ședea așa
Scoală-te și te-i primbla
Și te-i primbla prin ocol,
Să crească mândru mohor
Și te-i primbla prin ogradă,
Să crească mândră otavă.
Bărbățelul meu iubit!
Mândră cas-ai mai avut.
Casa de-o sută de lei
Și-ai luat alta de cinci lei
Fără uși, fără ferești,
Într-însa să viețuiești
Că nu-i ușă de ieșit

Nici fereastă de privit,
Nici drum de călătorit,
Ci numai de putrezit.

25
La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Ilişeşti, dict. de mama mea Ruxanda)

Soţiorul meu iubit!
Tu atuncea mi-ai murit
Când ţi-a fost drag de trăit!
Pe cântatul cucului,
Pe ieşitul plugului.
Plugul şede sub părete,
Boii pasc la iarbă verde...
Soţiorul meu iubit!
Da cum de m-ai părăsit
Când ţi-a fost drag de trăit?
Pe-nfloritul pomilor,
Pe mirosma florilor?
N-ai gândit, n-ai socotit,
Când de la noi te-ai pornit.
Că eu de aici încolea,
Soţior n-oi mai avea?!
De cântat ţi-aş mai cânta,
Dar mă doare inima.
Inima s-a frânt în mine,
Când nu văd suflet în tine.
Sufleţelul ţi-a zburat,
Sus în cerul cel înalt
Şi pe mine m-o lăsat.
M-o lăsat să pătimesc,
În lume să m-osândesc...
Vai săracă inimă
Cum ieşti tu de străină!...

26
La un bărbat

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T Simon)

Prin cel rât, prin cel zăvoi
Merge-un car cu şase boi.
Caru-i negru, boi-s negri,

Pogonicii şi mai negri.
Dar Vasile bolnavul
Bolnavul şi jelnicul
De departe a strigat
Şi de-aproape a-ngenuncheat
Şi din gură a cuvântat :
— Ce aduceţi voi, dragii mei
Dragii mei pogonicei ?
— Trei nuiele, trei smâncele,
Trei feluri de lecurele !
— Leacul meu nu l-aţi adus
— Leacul tău nu l-am adus
C-o-ntrat boii pe la prânz,
L-au mâncat de nu s-a prins !
Şi-o-ntrat boii de la cină,
L-au mâncat din rădăcină.
Ploaie mare ce-a plouat
Şi leacul ţi l-a mânat,
L-am cătat, nu l-am aflat ;
Ploaie mare ce-o venit
Şi leacul ţi l-o molit,
L-am cătat, nu l-am găsit !

27

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Putna, dict. de Aniţa Haramidă)

Soţiorul meu iubit !
Mândră casă ţi-ai gătit.
Într-însa să mi te-aşezi,
Pe mine să nu mă vezi.
Fără uşi, fără fereşti,
Într-însa să locuieşti.
N-ai gătit-o de trăit,
Ci numai de putrezit.
Nici nu-i uşă de ieşit
Nici fereastră de privit,
Ci-acolo de putrezit.
Toată vara mi-ai lucrat,
Pentru trei scânduri de brad
Şi tu mult că mi-ai muncit,
Pentru trei coţi de pământ.
Şed copiii lângă vatră
Şi n-au cui să zică : „tată".
Şed copiii lângă lemne
Şi n-au cui să zică : „nene".
Că nenele lor s-o dus
Şi-n pământ că mi s-o pus
Cu faţa la sfântul soare

Și cu trupul la răcoare;
Tatăl lor s-o supărat
Și pe dânșii i-o lăsat:
Lemnelor și pietrelor
Negrilor străinilor...
— Tătuță, tătuță, hei!
Strigă băieții mititei
Ian fă dumneata așa
Pe mămuța n-o lua
C-o să vină sâmbăta
N-a avea cine ne ia
Și-a veni dumineca
N-avea cine ne schimba!

28

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Vama, com. de Niculaiu Lucan, cant. bis.)

Dragul meu, nume cinstit
În tot locu-ai fost poftit
La botezat
Și cununat.
Dragul meu, stăpân de treabă
Slugile te-or aștepta.
Simbria când li-i mai da?
Mă mir cum te-ai îndurat,
Moșiile de-ai lăsat.
Toate mândre și gătite,
Toate le-ai lăsat scârbite,
De-ámu, fiindcă te duci,
Nu-i mai cosi prin butuci.
Nici nu-i mulge oi la strungi
Nu-i mai cosi prin livezi,
Nici nu-i mulge în gălеți.
Simbrașii te-or aștepta,
Să ții laolaltă târla.
Dragul meu,mândrucul meu,
Dragul meu, iubitul meu!
Rău ți-a mai cântat cucul,
De l-ar fi mâncat uliul,
Să nu-i fi auzit glasul.
Primăvara mi-a veni
Pe când codru mi-a-nfrunzi
Pe când pomi-or înflori
Cucii toți că mi-or veni,
Plugurile s-or porni.
Oile, câte mi-or fi
La măsură or sui
Și dumneata nu-i mai fi.
De te duci în ceea lume,
Ie-ți merinde foarte bune.
C-acea lume-i cu lăcată,
Nu poți veni niciodată.
Nici la mamă, nici la tată,
Nici la feciori, nici la fată.
Nici la loc, nici la livadă,
Nici la casa cea bogată.
— Dară tare v-aș pofti
Știu bine că n-oi veni
Ca să-mi trimeteți merinde,
Că știu bine că mi-a prinde.
Dar n-o trimeteți pe soare
Că soarele-i prea fierbinte
Și le-aduce veștejite;
Da le trimiteți pe lună,
Când a fi noapte senină,
Că luna-i mai răcoroasă
Și-a aduce-o mai frumoasă.
Și mi-o trimeteți pe stele,
C-am lăsat toate cu jele.
— Mult iubitul meu bărbat,
Da cum de te-ai îndurat
Pe mine de m-ai lăsat?
Da eu mândru te-aș cânta
Dar mă doare inima
Dragul meu și mândrul meu,
Dragul meu și scumpul meu!

29
La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Putna, dict. de Anița Haramidă)

Bată-mi-o pustia moarte,
Mult îi ea făr de dreptate.
Mult îi neagră și urâtă
Și de lume urgisită.
Că n-are frică de nime,
De bătrân nu i-i rușine.
La cel tânăr încă vine
Și pe laiță că mi-l pune.
La noi încă mi-o venit,
Tocmai când nu m-am gândit.
Și mi-o pus picioru-n prag
Și-o luat ce mi-o fost drag;
Și mi-o pus picioru-n masă
Și-o luat mila din casă
De la copii și boreasă
Bărbate, sufletul meu!
Ascultă cum te plâng eu
De la cap pân la picioare:
Să nu faci această cale,
Că-i cu mare supărare.
Dacă tu m-ai asculta
Eu pe tine te-aș ruga
Te-aș ruga cu rugă mare,
Să mi te scoli pe picioare.
Să te uiți pe cea fereastră
Că-ți vine carte domnească,
De la noi să te pornească.
De la noi cu tabăra
Or veni și te-or lua
De casă te-or depărta,
Înapoi nu te-nturna
La pământ te-i așeza
La pământ tot cu răcoare,
Nu te-i scula pe picioare
Schimburile ți s-or negri
Cine ți le-a soponi?
Trimite-le la mândra
Scumpă soțioara ta
Pe șuierul vântului,
Prin fundul pământului.
Că ea, cum le-a căpăta
Îndată ți le-a spăla
Tot în spumă de sopon
În lacrimi fierbinți de om
Le-a face ca la un domn.
Da pe cine le-a trimete?
Pe călutul vântului,
În fundul pământului.
La tine, când or veni
Tu-napoi că le-i negri
Și acolo le-i putrezi
Și eu la tine c-oi veni!

30
La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Crasna, dict. de M. Bărbuță)

Soțiorul meu iubit!
Sfântul soare-o asfințit
Dumneata ai adormit.
Soarele o răsărit
Dumneata nu te-ai trezit.
Scoală-te și te trezește
Și-i vedea-n casă ce este.
Toate neamurile-o venit
Nici cu unu n-ai grăit.
Scoală-te și te trezește
Cu neamurile vorbește.

Şi deschide ochişorii
Şi ţi-i învaţă feciorii
Şi rădică genele
Şi-ţi învaţă fetele.
Soţiorul meu iubit!
Da cine te-o sfătuit
La ista drum de-ai pornit?
Şi cum de te-ai îndurat
Şi căsuţa ţi-ai lăsat
La ista drum de-ai plecat?
Şi ţi-ai lăsat mândra casă
Frumoasă şi luminoasă
Şi ţi-ai făcut alta-ntunecoasă:
Fără uşi, fără fereşti
Intr-însa să văcuieşti;
Nici nu-i laiţă de şezut,
Nici fereastră de văzut,
Numai negru şi pământ!

31

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Bălăceana, dict. de Simeon Boca şi com. de M. Jemna)

Păpuşoi bătut de piatră
Băieţei rămaşi de tată.
Şed în casă supăraţi,
Duşi pe gânduri şi-ngrijaţi.
C-au rămas boi-n tânjele
Şi casa plină de jele.
C-au rămas boi-n ocol
Şi casă plină de dor.
Toate plugurile umblă,
Numai al meu stă la umbră.
Num-al meu pluguţ îmi şede
Răzimat sub cel părete.
Boi-mi pasc la iarbă verde
Gospodaru-mi hodineşte,
Că el foarte scârbit este.
    La toată casa
    Bate coasa,
    Dar la mine
    N-are cine.
Bată-te pustia moarte,
Că tu nu mai faci dreptate.
C-ai venit până la prag,
Mi-ai luat ce mi-a fost drag.
Plânge casă, plânge masă,

Că tătuț-acum vă lasă
Ian plângeți și voi chetori,
După tătuța cu dor...
Când ar scrie cineva.
Unde-a ședea tătuța,
După ce s-a depărta
Și-n pământ după ce-a-ntra
Aceluia mult i-aș da...

32

La un bărbat

(Din Bucovina, comuna Calafindești, dict. de Maria Lăcătușu)

Bucură-te mănăstire,
Că mândră floare-ți mai vine.
Da nu vine să-nflorească,
Ci vine să veștejească.
Bucură-te țînterime,
Că mândru trupșor îți vine.
Nu vine să viețuiască,
Ci vine să putrezească.
La poartă la țînterim
Stai, dragă, să sfătuim
Că de azi ne despărțim
Și mai mult nu ne-ntâlnim.
Dumneata cât ai lucrat
Puținței ai câștigat:
Pentru trei coți de pământ
Tare mult te-ai mai muncit!
Gospodarul meu iubit!
Ce m-aș ruga dumitale,
Să mi te scoli în picioare.
Că ce vânt mi te-o bătut,
La pământ de te-oborât.
De mi-ar bate și mai tare,
Să mi te scoale-n picioare.
Ian scoală-te dumneata
Și deschide gurița
Și grăiește cu dânsa,
Răcorește-mi inima.
Dumneata de când te-ai dus,
Nu mi-ai mai lăsat răspuns
Și de cum te-ai depărtat
Nouă răspuns nu ne-ai dat,
Tare scârbiți ne-ai lăsat!

33

La un bărbat

(Din Bucovina, orașul Câmpulung, com. de G. Ciupercă)

Soțule, miluța mea!
În toată sărbătoarea
Botezai și cununai,
La cap de masă erai.
Dar acum moarte-a venit,
La pământ mi te-a izbit.
Și-a venit moartea în vânt
Și mi te-a pus la pământ.
Și-a bătut vântul din jos
Și-a dat stâlpul casei jos.
Soțiorul meu iubit!
Nu știu cui te-ai potrivit
Că bine nu ți-a priit.
Căsuța ți-ai părăsit
Averea ți-ai pustiit
Și de la noi ai pornit!

34

La un bărbat

(Din Transilvania, comuna Orlat, com. de Romulus Simu, învăț.)

Acuma de-o săptămână
A intrat mortea-n grădină
Și s-a pus pe-o sulumină
Sulumina s-a uscat,
Moartea-n casă s-a băgat,
Stâlpul casei i-a luat.

35

La un moș

(Din Bucovina, comuna Sânt-Ilie, com. de Ioan Cojocaru, stud. gimn.)

Moșule, moșucule,
Scumpule, iubitule!
Roagă-te cui te-i ruga,
Doară mi te-ar asculta.
Nu te ruga apelor
Că apele-s me.gătoare
Și-napoi ne-ntorcătoare.

Roagă-te la sfântul soare,
Să ție ziua mai mare
C-azi nu-i zi de desfătare
C-azi e zi de despărțire,
De suspine și jelire;
Și azi e zi de despărțit
De la toți câți, te-au iubit.

Roagă-te la palamar
Palamar şi clopotar
Să tragă clopotele,
Să răsune dealurile
Ca s-audă neamurile...
Moşucul nostru iubit!
Mândre case-ai mai avut
Acelea nu ţi-au plăcut:
La meşteri ai poruncit
Alte nouă ţi-au pornit.
Nici din pari, nici din nuiele,
Ci numai din scândurele.
Nici nu-i uşă de ieşit,
Nici fereastră de privit,
Ci numai de putrezit.
Bată-te pustia moarte,
Că nu faci nici o dreptate:
Unde sunt oameni mai mulţi,
Tu acolo nu te uiţi.
Unde mi te chiamă toţi,
Tu acolo nu te-arăţi;
Unde-s oameni puţintei,
Tu acolo vii şi-i iei
Şi leşi casele pustii.
Scobori, Doamne, pe pământ
Şi vezi moartea ce-a făcut!
C-a venit până la prag
Şi-a luat ce ne-a fost drag.
Moşucul nostru iubit
Cu cine te-ai sfătuit,
Pe-acest drum de te-ai pornit
Valeo rău ne-a mai priit!
C-acest drum ii' mergător
Şi-napoi ne-ntorcător.
Plângeţi uşi, fereşti plângeţi,
Că de astăzi rămâneţi!
Plânge casă, plânge masă
De moşul sunteţi rămase!
La poartă la ţinterim
Stăi moşule să vorbim,
Să vorbim, să sfătuim
Măcar două, trei, cuvinte,
Să le ţinem şi noi minte.
Moşule, moşule dragă!
De ţi-a fi cămeşa neagră
Să mi-o trimeţi mie-ncoace
Pe şuierul vântului,
Deasupra pământului;
Că eu, cum oi căpăta-o
Tare frumos oi spăla-o:
Nici cu apă de izvor
Nici cu spume de sopon,
Numai cu lacrimi de om.
Şi după ce mi-oi spăla-o
Moşule, eu n-oi usca-o
Nici la vânt şi nici la soare,
Nici la umbră şi răcoare.
Nici în casă, nici afară,
Numa-n sân la inimioară
Şi eu iară înapoi
Cămeşa trimete-ţi-oi
Pe şuierul vântului,
În fundul pământului!

36

La un nănaş

(Din Bucovina, comuna Mănăstirea Homorului, com. de George Avarm, învăţ.)

Toată lumea-i cu nănaş,
Num-al nostru-i în sălaş.
Zbiară oile în strungă,
Că nu-i stăpân să le mulgă;
Rag vacile în ocol,
Mor de-al nănaşului dor.
Cobori, Doamne, pe pământ,
Să vezi moartea ce-o făcut,
Că pe noi ne-o sărăcit.
C-o venit pân la fereastră
Şi-o adus carte domnească,

De la noi să mi-l pornească ;
Şi-o venit pân la chetoare
Şi mi-o luat mândră floare
Şi-o venit până la prag
Şi-o luat ce-am avut drag
Şi-o venit până la uşă
Şi mi-o luat mândră ruşă !

37

La o nevastă

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, dict. de Glicheria, Eudochia şi Rachila Calancea şi com. de V. Turtureanu)

Scoală, lelicuţă, scoală
Că-i hăt multişor de-asară
Amuşi a fi ziuă iară
Dumneata n-ai fost afară.
Cucoşeii or cânta,
Dumneata nu te-i scula.
oSarele va răsări,
Dumneata nu te-i trezi
Şi afară nu-i ieşi.
Soarele s-a înălţa,
Pe picioare nu-i umbla.
Scoală, lelicuţă, scoală
Că-i hăt multişor de-asară
Ia-ţi pânza de pe obraz
Şi vezi moarte cu năcaz
Şi-ţi ia pânza cea subţire,
C-astă moarte e cu zile.
Moartea, unde poposeşte,
Gospodari-i despărţeşte.
Şi ea unde-a poposit,
Pe cei dragi i-a despărţit.
Bată-te pustia moarte,
Tu nu faci nici o dreptate.
C-ai pus picioarele-n prag
Şi-ai luat ce ni-o fost drag.
Şi-ai pus coatele-n fereastră
Şi-ai luat mila din casă.
Lelicuţă, gospodină,
Nu-ţi lăsa casa străină :
Străină şi supărată
C-amu n-a fost niciodată !
Astă casă-i cu cămară,
Tare ţi-o mai fost amară.
Plângeţi uşi, plângeţi fereşti,
Că de mâne rămâneţi.
Plângeţi şi voi chiutori,
Că v-a fost de ajutor.
Scoală, lelicuţă, scoală
Că-i hăt multişor de-asară !
Fie-ţi milă de băieţi,
Că tare-s împrăştieţi.
Că băieţii fără mamă,
Nu-s băgaţi la nime-n samă.
Cin i-a la, cin i-a schimba
Frumuşel ca dumneata ?
Or ieşire până-n drum,
Cu inima arsă scrum
Şi-or vede femei aşa
Cum ai fost şi dumneata
Şi ei bieţi-or cugeta
Că ieşti tocmai dumneata
Şi tare te-or aştepta
Tot cu uşuţa crăpată,
Să mai intri-n cas-odată.
Scoală, dragă lelicuţă
Nu te-om pune la trebuţă
Să te primbli prin căsuţă,
Să ne faci nouă urmuţă.
Când erai în opincuţe
Ne făceai nouă trebuţe.
De când eşti cu păpucaşi,
Nouă treabă nu ne faci.
Dragile noastre picioare,
Tare-au fost străbătătoare.
Iar de-acuma
Din picioare,
Mintă-n floare.
Din căpute,
Ruji bătute.
Din mânuţe,
Flori albuţe,
Din guriţă,
Tămâiţă.

Dragii noştri ochişori,
Cum s-or face pomişori.
Din sprâncene,
Viorele.
Scoală, lelicuţă, scoală
Că-i hăt multişor de-asară!
Şi te uită pe ferestă
Că-ţi vine carte domnească,
De la noi să te pornească.
Pe cărare necălcată,
Pe rouă nescuturată,
La scaunul cel de piatră,
Unde merge lumea toată.
Unde-i uşa de hârtie,
Câţi or trece toţi s-or scrie.
Îi intra şi dumneata
Şi acolo te-or însemna
Şi-napoi nu te-nturnă.
Scoală, lelicuţă, scoală
Şi mi-i ieşi pân afară
Că ţi-o venit neamurile
De prin toate părţile
Cu ele ca să grăieşti;
Dumneata te fuduleşti,
Cu dânsele nu grăieşti.
Scoală-te şi mi-i privi.
Cum mi te plâng băieţii
Şi mi te plâng la piciore,
Doară mi te pot sculare.
Noi să ştim că te-am scula
Doamne, mândru te-am cânta
Noi să ştim cum te-am trezi,
Doamne, mândru te-am boci.
Noi de asta n-am gândit
Că te-i hrăni de trăit.
Scoală, lelicuţă, scoală
Că ţi-a fi destul de-asară!
Şi te scoală pe picioare
Şi ne spune ce te doare.
A dumnitale dureri
Că ţi-au încetat de ieri.
Dumneata mult ai umblat,
Peste leac nu ţi-ai mai dat.
Numai pânza şi toiagul,
Acelea că ţi-a fost leacul.
Scoală, lelicuţă, scoală
Că-i vremea de mers pe-afară.
Vremea-i mândră şi frumoasă,
Dumneata te duci de-acasă.
Ian scoală şi hai pe jos,
Că drumul nu-i grunzuros,
Mult e mândru şi frumos.

Lelicuţă! un-te duci,
Cu pieptar şi cu papuci?
Pe cărare necălcată,
Pe rouă nescuturată?
Rouţa s-a scutura
Şi urmuţa s-astupa.
Lelicuţă, dumneata
Dacă te duci de-acolea
Dup-ape nu te lua,
Că apele-s ducătoare
Şi-napoi ne-ntorcătoare.
Ian ia-mi-te după soare
Că soarele-i ducător
Şi-napoi întorcător.
Scoală, lelicuţă, scoală
Că-i hăt multişor de-asară!
Că tu de mi te-i scula,
Noi tare ne-o bucura.
Dar de nu mi te-i scula,
Noi la gropar ne-om fuga
Să facă gropiţa-n faţă,
Să mai vii odat acasă
Să vezi băieţii ce-or face?
Sub o ţărnă de pământ
Este-un bujor înflorit
Toată lumea l-a urât
Dumneata l-ai îndrăgit.
Lelicuţă, ce-ai făcut?
La toţi inima le-ai rupt!
Cât a fost vara de mare
Ai stat a te văietare
Căpătâiul a-ţi mutare
Şi la umbră şi la soare
Unde ţi-ar fi mai răcoare.
Pân amu mi-a părut şagă,
Dar amu-n pământ te bagă.
Cu spatele la răcoare,
Cu faţa la sfântul soare.
Cu spatele la pământ
Şi faţa la duhul sfânt.
Da cine te-o sfătuit,
Acela nu ţi-o priit.
Acela te-o duşmănit,
Ca să nu fii pe pământ.
Scoală, lelicuţă, scoală
Şi te scoală şi ne spune
Ce-ai văzut pe ceea lume?
De-ai văzut ceva vreun bine,
Vin şi mă ia şi pre mine.
De-ai văzut ceva vreun rău,
Lasă-mă la Dumnezeu!

38

La o nevastă

(Din comuna Calafindești, în Bucovina, dict. de Catrina Racolța)

Vine moartea mânioasă
Mă găsește bând la masă
Și tot dă ca să mă ieie,
Eu o rog ca să mai steie.
Eu o rog ca să mă lasă,
Ea se face mânioasă.
Eu o rog, că am copii
Ea îmi zice: fă ce știi
Cu mine musai să vii!
Eu zic că nu mi-i de ducă,
Ea de cap că mă apucă.
Și la pământ mă izbește,
Sângele-n trup mi-l răcește,
Eu de frică și-ntristare,
Prind a striga-n gura mare;
Săriți surori și voi frați,
Săriți și nu mă lăsați!
Iacă moartea mi-o venit,
Tocmai când nici n-am gândit
La pământ că m-o izbit,
Sângele-n trup mi-o răcit.
Și mă duce-n ceea lume,
Unde nu mă știu cu nime.
Veniți frați și voi surori
Și mă podobiți cu flori.
Mă scăldați în apă rece,
Pân la groapă mi-ți petrece.
Și să mă stropiți cu vin,
Că-napoi n-am să mai vin.
Dragii mamii copilași,
Scumpii mamii cuconași!
Să vă sărut pe obraz,
Că de mine c-ați rămas.
Și tu scumpa mea soție
Soție de cununie
Să te sărut pe obraz
Că de mine c-ai rămas.
Ticălos tu om de lut,
Ce mi-ai picat la pământ
Și te bați cu gânduri mult
Lasă feciorii să-ți trăiască
Și să mi te pomenească.
Feciorii că vor trăi
Pe tine te-or pomeni.
Sufletul în rai s-a duce,
Unde cântă îngerii,
Îngerii și arhanghelii;
Unde-nfloresc florile
Și-mi înverzesc frunzele
Și aninoasă poamele
Și cântă păsările
De răsună văile...
Hai, hai, hai, suflete hai!
Că nu-i mult până la rai
Că sfinții te-or întreba
Dumnezeu te-a judeca
Și-acolo sama ți-i da!

39

La o nevastă

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu)

Scoală, scoală, Mărioară
Că-i hăt multișor de-asară!
Scoală, scoală și mi-i spune
Ce-ai văzut pe ceea lume?
De-ai văzut ceva de bine,
Scoală-te și mie-mi spune.
De-ai văzut ceva de rău,
Lasă-mă la Dumnezeu!
Scoală, scoală, Mărioară
Scoală, dragă surioară!
Că *mniata*[1] cât ai muncit
Puțintel ți s-o venit,
Numai doi pași de pământ;
Multișor mi te-ai luptat,

[1] *mniata*, prescurtare din *domnia-ta*.

Pentru tri scânduri de brad.
Scoală, scoală Mărioară,
Că-i hăt multișor de-asară
Dumneata n-ai fost afară
Și-i hăt multișor de ieri
N-ai văzut soare pe cer
Nu știu perina ți-i moale,
Ori nemică nu te doare?
Ori scorțarul ți-i frumos,
Cum te-ai pus nu te-ai întors?
Scoală-te și te trezește
Și cu noi ceva grăiește,
Că mare somn te-o pălit
Dumneata ai adormit
Și de somn nu te-ai hrănit.
Noi mai puțintel dormim
Și de somn că ne hrănim.
Ai umblat meleagurile,
Ca să-ți găsești leacurile.
Leacurile n-ai găsit
Și cu capul te-ai plătit.
Și cum de te-ai supărat
Soțul de ți l-ai lăsat?
Și cu cine te-ai sfădit
Și soțul ți l-ai urât?
Că veniai de unde veniai
Și cu el te sfătuiai.
Da de-amu, când a veni
Cu cine s-a sfătui?
Și te-o bătut mare vânt
Și te-o culcat la pământ
Să mai bată cât de tare,
Nu te-a pune pe picioare.
Și ți-o venit neamurile
Pe la toate porțile,
Și-o venit în fuga mare
Să te găsească-n picioare.
Da degeaba s-o trudit,
Că moartă mi te-a găsit!

40

La un frate

(Din Bucovina, comuna Crasna, dict. de Mărioara Bărbuță)

Scoală, scoală, frățioare
C-a răsărit sfântul soare
Și fă urmă prin ogradă,
Să crească mândră otavă.
Și fă urmă prin grădină,
Să crească mândră sulcină.
Și fă urmă prin ocol,
Să crească mândru mohor.
Scoală-te și te trezește
Și cu noi ceva vorbește.
Că de când mi-ai adormit,
Cu nimene n-ai vorbit.
Da cum de te-ai îndurat
Și căsuța ți-ai lăsat?
Alta nouă ți-ai aflat
Fără uși, fără ferești
Într-însa să viețuiești
Și-acolo să putrezești!
Da cum de te-ai îndurat,
Căsuța de ți-ai lăsat?
Căsuța ta cea frumoasă,
Frumoasă și luminoasă
Pentru una-ntunecoasă
Un nu-i laiță de șezut,
Nici fereastă de văzut?

La un frate

(Din Bucovina, comuna Mănăstirea Homorului, com. de G. Avram învăţ.)

Frăţiorul meu iubit
De ce şezi aşa mâhnit
Şi cu balţ acoperit?
Scoală-mi-te şi grăieşte
Şi ceva ne poveşteşte
Şi te uită pe ferestă
Cum îţi cântă cucu-n coastă.
Că-ţi vine carte domnească,
Vreu la drum să te pornească.
Să te ducă-n ceea lume,
De unde nu mai vine nime.
Ceea lume-i un Sodom,
Nu se vede om pe om.
Ceea lume-i cu stăpân
Şi de-acolo nu mai vin.
De-aş şti bine ca-i veni
Vămile ţi le-aşi plăti
Şi drumul ţi l-aşi podi!

42

La un frate

(Din Bucovina, comuna Putna, dict. de An. Haramidă)

Scoală, scoală, frăţioare,
Că afară-i mândru soare;
Scoală şi ieşi până-n prag,
Să-ţi vezi vacile cum rag,
Toate cu botul pe gard.
Scoală şi te-i preumbla,
Prin ogradă, pe unde-i vrea,
Să-ţi vezi boii ce mai fac
Că din gură nu mai tac;
Să-ţi vezi oile cum zbiară
Cum ies din sălaş afară
Că n-are cine le mulge,
Nici la păscut cin le duce.
Că cine mi le mulgea
Şi la păscut le ducea
Se duce de pe-acolea
Noi mai mult nu l-om vedea...
Scoală, frăţioare, scoală,
C-amu-i multişor de-afară.

Mai de mult când te culcai
Mai de noapte te sculai,
Prin casă te preumblai
Şi cu nevasta grăiai.
D-amu nu ştiu ce somn greu,
A dat peste capul tău.
Nu ştiu ce somn te-oborât,
Că nu mi te-ai mai trezit
Şi cu noi n-ai mai vorbit,
Nevasta s-a supărat
Pe dânsa la ce-ai lăsat
Lemnilor şi pietrilor,
Negrilor străinilor.
De când dumneata trăiai
Orişiunde te-ntorceai
Nevasta, ce mi-o aveai
Orişi-n ce loc se ducea,
Ea tot cinste că găsea.
Da de astăzi încolea
Ea oriunde va umbla,
Ori şi-ncotro s-a-nturna
Tot peste rău că va da.
Mic şi mare de-acuma,
Rău la dânsa va căta!

43

La un frate mai tânăr

(Din Bucovina. comuna Calafindeşti, dict. de Catrina Racolţa)

Dragul nostru,
Fraţiorul nostru!
Dragul nostru,
Tinerelul nostru!
Dragul nostru,
Frumuşelul nostru!
Da cum de te-ai îndurat
Şi pe noi de ne-ai lăsat,
Tocmai când n-am cugetat?
M-aş ruga eu dumitale,
Să te laşi de astă cale
Că tare-i cu supărare.
Că noi de astăzi încolea
Fraţior n-om mai avea.
Du-te, du-te şi mai vină
Şi nu mă lăsa străină!
Ascultă-mă ce ţi-oi spune:
Dar mergând în ceea lume
Nu te lua după ape,
Nici după păraie late.
Că apele-s mergătoare.
Şi-napoi ne-ntorcătoare;
Ia-te după sfântul soare,
Că soarele-i mergător
Şi-napoi întorcător.
Dragul nostru,
Fraţiorul nostru!
Dragul nostru,
Tinerelul nostru!
Dragul nostru,
Frumuşelul nostru!
Leacurile dumitale
Le-au luat cerbii în coarne.
Nu ştiu cerbii le-au luat,
Că noi nu le-am mai aflat,
Orişicât le-am căutat.
Noi leacuri de-am fi găsit,
Dumneata n-ai fi murit,
Ci mai mult ai fi trăit.
Aşa noi nu le-am găsit

Şi dumneata ai murit.
Şi pe noi ne-ai părăsit
Când mai bine-ai fi trăit.
Dragul nostru tinerel,
Scumpul nostru frumuşel!
N-am gândit, n-am socotit,
De ce drum că te-ai gătit.
Dá ne-am ruga dumitale,
Să te laşi de astă cale.
Şi dacă nu te-i lăsa
Apoi eu iar te-aş ruga,
Ca să ne spui dumneata
Înapoi când ti-nturna?
Dumneata aşa ne-ai spus,
Că spatele ţi le-ai pus.
Şi ţi le-ai pus la pământ
Şi faţa la răsărit
Şi la noi n-ai mai venit.
Draga noastră, faţă albă,
Cum s-a face ţărna neagră;
Dragii noştri ochişori
Cum s-or face pomişori;
Dragile noastre mânuţe,
Cum or creşte flori albuţe;
Dragile noastre picioarele,
Cum or creşte floricele.
Busuioc şi vicrele
Şi nu-i mai umbla cu ele!

44

La un frate holtei

(Din Bucovina comuna Boian, com. de Vasile Turtureanu, preot)

Scoală, scoală, frăţioare
Şi te scoală pe picioare
Şi te roagă la sân-soare
Să fie ziua mai mare
C-astăzi nu-i de-ntâlnire,
Ci e zi de despărţire.
De la fraţi, de la surori,
De la grădina cu flori.
De la mamă, de la tată,
De la lumea adunată,
De ieşti călător pe cale
Ian scoală-te pe picioare.
Şi pe toţi câţi au venit
Frăţiorul meu iubit,
După masă mi-i pofteşte
Şi pe toţi mi ţi-i cinsteşte.
Că au venit nepoftiţi
Şi s-or duce necinstiţi.
Dacă ieşti tu mire, spune:
A cui fetişoară iei?
Iei ficuţa vântului,
Din fundul pământului!
Cine nunta ţi-o vedea?
Numai luna şi c-o stea!
Năfrămuţa cea de mire
Ţi-or pune-o la psaltire
Iară cea de nănaş
Ţi-or pune-o la prăpuraş.
Sus în deal la răsărit,
Ieste-un pom mândru-nflorit,
Cu crengile de argint.
Scobori, Doamne, pe pământ
Şi vezi moartea ce-o făçut.
Ce-o făcut, n-o făcut bine,
Că te-o omorât pre tine.
Plângeţi uşi, plângeţi fereşti
Şi tuspatru voi păreţi,
Că de N. rămâneţi!

45

La un frate holtei

(Din Bucovina, comuna Putna, dict. de An. Hărămidă)

Bată-te pustia moarte,
Cum îeşti tu făr-de dreptate!
Cum mi-ai pus piciorų-n prag
Şi-ai luat ce mi-o fost drag;
Şi mi-ai pus picioru-n masă
Mi-ai luat mila din casă.

Bată-te pustia moarte,
Cum ești tu făr de dreptate!
N-ai avut pe unde-mbla
Și pe cine mi-l lua ?
Ce mi-o fost mie mai drag,
Pe acela mi-l-ai luat ?
Bată-te pustia moarte,
Cum ești tu făr-de dreptate.
Ai venit pe ne-așteptate,
Ca să iei pe al nostru frate.
Să mi-l umpli de otravă
Și să mi-l duci pe otavă.
Pe otavă necălcată,
Pe roua nescuturată,
La scaunul cel de piatră
Unde merge lumea toată.
Și unde ușa-i de hârtie
Câți merg toți să se înscrie,
Ca-napoi să nu mai vie.
Fratele nostru iubit,
Nu știu cin te-o sfătuit,
Pe-acest drum de te-ai pornit!
Doamne! rău ți-o mai priit!
Și noi nu știu ce ne-om face
Doară te-am putea întoarce.
Și nu știm cum vom cânta,
Doară te-am putea scula.
Și nu știm cum vom grăi,
Doară te-am putea trezi.
Scoală, frate, dumneata
Scoală și te-i preumbla
Și te-i preumbla prin casă,
De la ușă pân la masă.
Și-i vedea cum te jelește,
Orișicine te privește.
De la mic și pân la mare,
Pentru fața dumitale.
Scoală, scoală și ne spune,
Vătăjel pe cine-om pune ?
— Da puneți pe cine-ți pune,
Că eu nu vă mai pot spune!
— Scoală, scoală și ne spune,
Drușcuță pe cine-om pune ?
— Da puneți pe cine-ți vrea,
Că eu nu m-oi mai scula!
— Scoală, pune-te-n fereastră
Că noi ne-om duce-n cea coastă
Și ți-om strânge floricele
Busuioc și văsdogele
Să le duci la nemurele
Și te uită pe fereastă
Ți-o sosit carte domnească,
De mâne să te pornească.
Cu pistoale poleite
Și cu toate zugrăvite.
Săriți frați, săriți cumnați
Și mi-l îngrădiți cu brazi
Că de mâne încolea
Nci mai mult nu l-om vedea...!

46

La un frate însurat

(Din Bucovina, comuna Stroești, com. de Grigore Poleacu, stud. gimn.)

Voi ați fost numai doi frați,
Ca doi brazi, mândri și nalți.
Ca doi brazi dintr-o trupină,
Ca două flori din grădină;
Unul tu, altul Sabin,
Ce-a rămas acum străin.
Scoală, frățioare, scoală
Că ți-a fi destul de-asară!
Și vorbește cu Sabin,
Că mi l-ai lăsat străin.
Scoală, spune-ne ceva;
Pe copii cin-i-a-nvăța ?

Ia, străinul, dac-o vrea
Dac-a vrea, dacă n-a vrea
Dac-l-a durea inima!
Scoală, frățioare, scoală
Că ți-a fi destul de-asară.
Nu ți-i milă și păcat
Că, copiii ți-ai lăsat,
Pe coarnele vetrilor
În brațele străinilor?
Scoală, scoală, frățioare
Rădică-te pe picioare
Și vorbește cu tătuca,
Că rău i-ai rupt inimuca.
Tătuca nostru iubit
Câtă gloată a avut
Numai doi din sat a dat
Și-amândoi că l-au lăsat.
Scoală, frățioare, scoală
Că ți-a fi deajuns de-asară.
Vezi copiii ce-ai lăsat
Într-a cui seamă i-ai dat?
Pietrelor și lemnelor
Și negri străinilor!

47

La o soră

(Din Bucovina, comuna Stroești, com. de Grigore Peleacu, stud. gimn.)

Vai! soră, ce mi-ai făcut?
Căsuța ți-ai pustiit,
Bărbatul ți-ai văduvit.
Încotro s-a înturna,
Tot văduvoi l-or striga.
Vai! soră, ce-ai cugetat?
Băieții ți-ai străinat,
Cui vor zice de-amu: „mamă"?
Cine să mi-i bage-n seamă?
Scoală, scoală, surioară
Și mi te primblă pe afară
Și vorbește cu gura,
Că tu ne-ai rupt inima.
Ne-ntâlniam odată-n an
Și nici atunci nu vorbeam
Că tu tot așa mi-ai zis:
Că de altă-dată vom vorbi
Că ne aud străinii.
La poartă la țintirim
Hai, soră, să sfătuim,

Că de-amu ne despărţim.
Hai amu şi-om sfătui,
Să ne-audă străinii.
Hai amu să sfătuim,
Unde-avem să ne-ntâlnim ?
La scaun de judecată,
Un-se strânge lumea toată :
Şi-acol-numai ne-om tâlni,
Cu gura n-om sfătui,
Răspunde-mi măcar odată.
Răspunde-mi cu gura ta
Şi mângâie-mi inima !

48

La o soră măritată

(Din Bucovina, comuna Calafindeşti, dict. de Catrina Racoiţa)

Draga nostră sorioară !
Da cum de te-ai îndurat
Şi pe noi că ne-ai lăsat ?
        Draga noastră,
        Scumpa noastră !
Da cum de te-ai îndurat.
Copiii de ţi-ai lăsat ?
        Draga noastră,
        Mândra noastră !
Da cum de te-ai îndurat,
Gospodariul de-ai lăsat ?
        Draga noastră,
        Sora noastră !
Da cum de te-ai îndurat,
Gospodăria-i lăsat ?
Frumoasa-ţi gospodărie
A rămas neagră, pustie.
Bărbatul ţi-ai văduvit,
Copiii ţi-ai sărăcit,
Căsuţa ţi-ai pustiit !
Draga noastră tinerică,
Scumpa noastră frumuşică !
La noi când vei mai veni,
Cu noi când vei mai vorbi ?
Copiii când ţi-i învăţa,
Să ştie pe mămuca ?
Draga noastră sorioară,
Mândra noastră florioară !

Mare vânt o mai bătut
La pământ te-o doborât.
Când ar bate-un vânt mai mare,
Poate te-ar scula-n picioare.
Draga noastră surioară
Când ai ieşi pân-afară,
Să te bată vânt de vară
Să te vadă sfântul soare
Şi luna pe când răsare.
Soarele când te-ar zări
Cu noi poate-ai sfătui.
Luna când mi te-ar vedea,
Cu noi poate-ai mai şedea.
Draga noastră, surioară
Scumpa noastră florioară !
La uşă la ţinterim
Da ia stai să sfătuim,
Că de-amu ne despărţim !

49

La o fată

(Din Bucovina, comuna Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.)

Draga mea şi Părăscuţă
Tu mergi dup-a ta mămuţă.
Da tu iacă nu-i găsi-o,
Pe dânsa nu-i nimeri-o.
Pe min de m-ei asculta,
Eu la ea te-oi îndrepta.
În cea lume când-îi intra,
Să te uiţi din a dreapta
Şi-i vedea pe mămuţa.
Însă ea cum te-a vedea,
La tine va alerga
Şi pe loc te-a întreba :
— Nu ne-ai văzut undeva ?
— Tu să spui mămuţi-aşa :
— Ne-ai văzut pe prisp-afară
Cămeş-a neagră cerneală
Fripte-arse la inimioară.
Că-ncotro vântul ne bate,
Tot ne frige şi ne arde.
Dincotro ne abureşte,
Ne arde şi ne jupeşte,
Ne frige şi ne prăjeşte !

La o fată

(Din Bucovina, comuna Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.)

Draga mea și Năstăcuță
Mult iubita mea fiicuță !
Tu ori de unde-ai venit
Tătuță te-o suduit
Tu la mine ai venit
Mie mi te-ai jeluit
Draga mea și cea scârbită
Tu stai pe laiță lungită,
Da eu pe coptoriu trudită.
De aceea-mi pare mai bine,
Că n-ai să te plângi pe mine
Că tu, orideunde-ai venit,
Nicicând nu te-am probozit.
C-am fost destul probozită
Și de Dumnezeu bătută.
Da roagă-l pe Dumnezeu,
Să nu te bage la rău.
Că destule-ai pătimit,
Cât în lume mi-ai trăit,
Și destule-ai tras la pat,
Pân ce sufletul ți-ai dat.
Nu mi-i jele c-ai murit,
Mi-i jele cum ai trăit.
Ai lucrat și te-ai cârpit,
Te-ai pus la pat și-ai murit.
Și pe-atuncea te-ai trecut
Când tatăl tău s-o pornit
Pe-aratul ogorului,
Pe-nverzitul câmpului,
Semănatul stratului.
Eu te-oi aștepta la prășit,
Tu te-i găti de putrezit.
Așa zice omul ista
C-a trăi cât va fi lumea.
Da omul să nu gândească,
Cât lumea n-o să trăiască.
Vine moartea cu fuga
Și mi-i scurtă viața !

51

La o fată orfană

(Din Bucovina, comuna Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.)

Draga mea şi garofiţă!
Scoală, scoală, te trezeşte
Şi cu noi ceva vorbeşte.
Şi te uită pe fereastă,
Ţi-o sosit carte domnească,
De la noi să te pornească.
Să te ducă-n ceea lume,
De unde nu mai vine nime.
Acolo când îi intra,
Să te uiţi din a dreapta,
Că-i vedea pe tătuţa
El îndată te-a-ntreba:
— Nu ne-ai văzut undeva?
Dumneata să-i spui aşa:
Că de unde am venit
Pe tătuţa n-am găsit.
Numai pe mama plângând,
Toate drumurile-mblând
Pe bărbat astfel bocind:
Bată-te pustia, moarte!
Cum nu faci nici o dreptate
C-ai venit pân la fereastă
Şi-ai luat stâlpul din casă
Ai venit până la vatră
Şi mi-ai luat mila toată.
Când mi-a fost lumea mai dragă,
Atunci ai venit în grabă
Şi-n casă mi te-ai băgat
Şi bărbatul mi-ai luat
Şi l-ai dus în ceea ţară
Din mijlocul satului,
În mijlocul ţinterimului.
Şi pe mine m-ai lăsat
Făr-de sprijin, făr-de sfat
Cu nouă mici copilaşi
De tătuţa lor rămaşi.
Şi Varvara săraca
De-amu ce să facă ea?
C-acasă când a veni
Pe tătuţa n-a găsi.
Numai copiii plângând
Şi de mâncare cerând!
Draga mea şi garofiţă
Tu n-ai fraţi să te jelească,
Nici surori să te bocească,
Părinţi să te pomenească.
Că tătuţa o murit
Florile când o-nflorit;
Şi mămuţa s-o trecut
Când florile o-ngălbenit;
Ion s-o dus în cea lume,
Când culegeai tu alune;
Soră-ta de aici s-o dus,
Când soarele o apus;
Iar ceilalţi au murit,
Când soarele o răsărit.
Şi-amu nime te jeleşte,
Nime nu mi te boceşte,
Nime nu te pomeneşte.

52

La o fată sărmană

(Din Bucovina, comuna Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.)

Draga mea şi sărmănuţă
Scumpa mamii Măricuţă!
Pe străini că i-ai slujit
Multe cămeşi le-ai cusut
Dar ei rău te-au miluit
Borşul cald nu l-ai găsit

Nici mămăligă pe blid.
Pe la străini te-ai hrănit
Până ce te-ai bolnăvit
Şi de zile te-ai gătit
Şi pe laiţă te-ai lungit.
Draga mea şi Măricuţă
Când îi coasă pui şi-altiţe ?
Dragele mele mânuţe,
De-amu n-or mai coas-altiţe.
Dragile mele degeţele,
N-or mai face găurele.
Dragile mele picioare,
N-or mai face urmuşoare,
Ci-or rămânea oase-goale ;
Dragii mei şi ochişori,
Creşte-or mândri pomişori.
Înapoi de-i mai veni,
Numai pustiu vei găsi !...

53

La o fată mare

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, dict. de Glicheria, Eudochia şi Rachila Calancea şi com. de V. Turtureanu)

Scoală, Mărioară, scoală
Că ţi-a fi destul de-asară !
Frumuşel mi te-ai gătit
Pe aceasta drum te-ai pornit.
Dar eu mă rog dumitale
Să nu faci această cale.
Că-i cu multă supărare
Şi cu multă cheltuială
Scoală, Mărioară, scoală
Şi te du în grădiniţă
Şi-i culege romaniţă
Şi mi-i face struţurele
Şi-i duce la nemurele
Şi-i face un struţ mai mare
Pentru faţa dumitale.
Draga noastră un-te duci
Cu *sucnă* [1] şi cu papuci ?
Păpucaşii dumitale,
Nici de colb nu-s colbăiţi,
Nici de soare nu-s păliţi,
Numai de drum îs gătiţi.
Dragii noştri păpucaşi,
Că de-amu n-or face paşi.
Scoală, Mărioară, scoală
Şi ţi-i lua iertăciune
De la fraţi, de la surori,
De la grădina cu flori.
De la strat de busuioc,
De la crâşmă, de la joc.
Scoală, Mărioară, scoală
Nu ştiu perina ţi-i moale,
Ori nemică nu te doare.
Ori scorţarul [2] ţi-i frumos.
De-asară nu te-ai întors.
Da cum de te-ai îndurat,
Pe mămuţa c-ai lăsat ?
Fie-ţi milă de mămuţă,
C-o rămas tare slăbuţă.
Că mămuţa dumitale
Pân-amu-nainte vreme

1 *Sucnă* se numeşte un strat de lână în coloare roşie cu flori, în forma reverendei preoţeşti, dar fără mâneci.
2 *Scorţar* se numeşte un ţol de lână.

Dincotro ea că venea,
Tot acasă te găsea.
Da de-amu-nainte vreme
Dincotro ea c-a veni,
Acasă nu te-a găsi.
Scoală, Mărioară, scoală!
Că mămuța dumitale
Dimineața s-a scula,
Prin tot cotul te-a căta
Tot Mărioar-a striga.
Scoală, Mărioară, scoală
Că mămuța dumitale
Multă supărare are
Că duminică venea
Frumușel mi-te gătea
La biserică te pornea.
De la biserică veneai
Bine nu te hodineai
Și la joc mi te porneai.
Duminica mi-a veni
Ea pe cine mi-a găti
Dacă dumneata nu-i fi?
Scoală, Mărioară, scoală
Și te scoală și ne spune,
Ce-ai văzut pe cea lume?
De-i vedea pe-un neam de-al meu
De i-a fi cămeșa neagră
S-o trimată s-o fac albă.
Nu cu apă din izvor
Nici cu spume de sopon,
Numai cu lacrimi de om.
Cămeșa că ți-oi spăla,
Unde cucul s-a scălda
Pe trandafir ți-oi usca.
Și ți-oi strânge-o păturele
Și ți-oi trimite-o cu jele
Pe șuierul vântului,
În fundul pământului.

54

La o fată mare

(Din Transilvania, comuna Orlat, com. de Romul Simu, învăț.)

Fiica mea, mireasa mea,
Scumpa mea, iubita mea!
Da unde ți-i mirele,
Unde mi-i ginerele?
O tu, dragă, l-ai ales
Și-nainte l-ai trimes
Pe șuierul vântului,
În fundul pământului.
Fiica mea, mireasa mea,
Scumpa mea, iubita mea!
Că tu mi te-ai măritat,
Dup-un fecior de-mpărat
Și eu nimic nu ți-am dat!

55

La o fată mare

(Din Bucovina, com. Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu, preot)

Scoală, Ilenucă, scoală
Scoală, scoală și ni-i spune
Ce vânt rău mi te-o ajuns

De ne-ai lăsat și te-ai dus ?
Și te-ai dus la logodire,
Singurică făr de mire.
Și cui mi te-ai potrivit,
De ne-ai lăsat și-ai fugit ?
Bată-te pustia moarte,
Că nu faci nici o dreptate
C-ai venit drept pe cărare
Și-ai luat fata cea mare.
Scoală, Ilenucă, scoală
Scoală, scoală și ni-i spune
Cum de mi te-ai îndurat
Și părinții ți-ai lăsat ?
Și ei mult că se lupta,
Doară peste leac ți-or da.
Dar bietele doftorii,
C-o rămas în spițării
Și bietele lecurele,
C-o rămas în șipurele.
Scoală, scoală, Ilenucă !
Dac-ai avut gând de ducă
La ce mi-ai mai zis „mămucă" ?
Scoală, Ilenucă dragă !
Când ți-a fi cămeșa neagră,
Să ne spui să ți-o spălăm
Și-napoi să ți-o-nturnăm.
Că noi, cum om căpăta-o,
Frumos că ni ți-om spăla-o ;
Nici în apă de izvor,
Nici în spume de sopon,
Numa-n lacrime de om.
Și după ce ți-om spăla-o
Înapoi ți-om înturna-o
Pe șuierul vântului,
În fundul pământului.

56

La o fată mare

(Din Bucovina, comuna Stulpicani, com. de Nic. Cotlarciuc, stud. gimn.)

Dochițuca mea iubită,
Da ce stai așa scârbită ?
Nici Paștele n-au venit
Și tu cum te-ai logodit ?
Paștele n-ai așteptat,
Degrabă te-ai cununat
Și vătăjel ți-ai cătat

Cu capurile golite
Şi drucuţe despletite,
Ca pentru tine gătite.
Trandafir de primăvară!
Cum te duci în ceea ţară.
Toate florile-s în floare,
Numai tu meri la răcoare.
Toate florile-o-nflorit,
Numai tu te-ai veştejit
Şi te duci la putrezit!

57

La o fiicuţă

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Ia seama, fiicuţă, bine
Când vei merge-n ceea lume.
Că sunt două cărărele.
Nu merge pe cea de jele,
Mergi pe cea de floricele;
Nu merge pe ceea de foc,
Mergi pe cea de busuioc;
Nu merge pe cea de jar.
Mergi pe cea de magheran.
Ia seama, fiicuţă, bine
Dac-ajungi în ceea lume.
Înainte-ţi vor ieşi
Şi-n cale că te-or opri
Doi negri călugărei,
Nu te spăria de ei,
C-aceia-s copiii mei.
Şi-nainte ţi-a ieşi
Şi-n cale mi te-a opri
O neagră călugărea,
Nu te spăria de ea,
Că şi tu te-i face-aşa.
Nu te tare spăimânta,
C-aceea îi sora ta
Şi pe tine te-a-ntreba:
Tu acasă ce-ai lăsat?
Mare jale şi bănat.
Tot cu părul despletit,
Cu jele şi cu urât.
Tot cu părul desnodat,
De jele şi de bănat.
Şi pe mine m-ai lăsat
În mijlocul satului,

La calea bănatului.
La mijlocul râtului,
În calea urâtului.

58

La o copilă

(Din Bucovina, comuna Bădeuț, com. de Averchie Macovei, preot)

Bucură-te țintirime,
Că mândru trupșor îți vine.
Da nu vine să trăiască,
Ci vine să putrezească.
Bucurați-vă și voi frați,
Cari aice repauzați.
Că mai vine-o floricică,
Draga mamii mititică.
Ca să nu vă fie urât,
Singuri a ședea-n pământ.
Ia-ți acuma ziua bună
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori,
Și de la patru chetori.
De la tată, de la mamă,
De la copăcel cu poamă.
Rămâneți frați și-nverziți
Voi aveți ca să-nfloriți,
N-aveți ca să putreziți.
N-am gândit, n-am socotit,
Că eu am de putrezit.
Mulțămesc mamii și tatii
Pentru bunele lor fapte:
Pentru buna mea țînere
Îi poftesc mult de iertare
Că brațele lor le-am rupt
Și sângele lor le-am supt.
Din somn că i-am deșteptat
Și inima le-am stricat.
Când îți vedea flori albuțe
Să gândiți
Că-s ale mele mânuțe;
Când veți vedea mintă-floare
Să vă pară urmușoare,
De ale mele picioare...
Puișorul meu iubit!
Cei ai gândit, ce-ai socotit
De așa tare ne-ai scârbit?
Foarte bine ne-ai plăcut,
Foarte bine te-am ținut...

59

La o copilă

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Draga mamii rândunea,
Harnică și frumușea!
Draga mamii rândunică,
Harnică și frumușică!
Nu sta așa de tăcută,
Scoală-te și mi te uită.
Și te uită pe fereastră,
Vine-o oaste-mpărătească,
De aicea să te pornească;
Și te scoală de-i prânzi
Că după tine-or veni,
Flămândă te vor găsi.
Și te scoală de-i mânca
Că după tine-or pleca
Și flămândă te-or afla.
Și te uită prin ocol,
Cum rămâne de cu dor.
Și te uită prin ogradă,
Cum rămâne supărată.
Și te uită tu-napoi,
De vezi ce mai facem noi.

60

La un tânăr

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de Al. Boeriu)

Dragul meu și fătul meu,
Fătul meu și scumpul meu!
Ce n-ai murit mai de mult,
Că-ți făceam groapă afund.
Ai murit acuma mare,
Să faci mamii supărare!
Dragul mamii, fătul mamii,
Dragul mamii, scumpul mamii!
Nici aceea nu-i dreptate
Cel tânăr să putrezească,
Cel bătrân să năcăjească!

61

La un fecior

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Gheorghe că mi s-a luat,
Pe drum lat neînturnat
Pân la verde stăjerel :
— Dar tu verde stăjerel !
Ce te-aş ruga eu pe tine :
Umbreşte-mă tu pe mine !
— Pe tine nu te-oi umbri,
Că maica ta va veni
Şi pe mine m-a aprinde
Şi pe tine te-a cuprinde !
De acolo s-a luat,
Mai departe c-a plecat
Pân la recea fântâniţă.
— Dragă, rece fântâniţă
Ce te-aş ruga eu pe tine
Stâmpără-mă tu pe mine !
— Ba eu nu te-oi stâmpăra,
Că va veni maica ta
Şi pe mine m-a seca
Şi pe tine te-a lua !
Şi de-acolo s-a luat
Până-n târg la Ţarigrad
Mâne-sa să târguiască
Un sovon negru cernit,
Ca să-i fie de jelit.
Cât va trăi pe pământ,
La tată să-i târguiască
Un clop negru şi cernit,
Ca să-i fie de jelit
Cât va trăi pe pământ !

62

La un fecior

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, com. de V. Turtureanu, preot)

Scoală, Ionică, scoală
Că ţi-a fi destul de-asară !
Scoală, scoală şi ni-i spune
Şi ni-i spune ales de bine :
Cum de mi te-ai îndurat

Şi părinţii ţi-ai lăsat
Şi-ai lăsat boii-njugaţi
Şi părinţii supăraţi
Şi-ai lăsat boii-n tânjele
Şi părinţii plini de jele
Şi-ai lăsat boii-n ocol
Fraţi şi surori plini de dor.
Frumuşel mi te-ai gătit
Şi de la noi te-ai pornit
Pe cântatul cucului,
Pe pornitul plugului.
Pe cărarea necălcată,
Unde n-ai fost niciodată.
Şi-ai pornit la cununie,
Singurel făr de soţie.
Şi cine te-a cununa ?
— Popa cu cădelniţa.
Şi nânaşu cine ţi-a fi ?
— Dascălul cu cărţile !
Vătăjel pe cine-om pune ?
— Da puneţi pe cine-ţi pune
Eu amu nu vă pot spune !
Năframa de vătăjel,
S-o puie la prăpurel.
Pânzătura de nănaş,
S-o deie la dăscălaş.

63

La un fecior holtei

(Din Bucovina, com. Bilca, com. de Iustin Cârdei, stud. gimn.)

Frăţiorul meu iubit !
Frumuşel mi te-ai gătit !
Nu ştiu unde te-ai pornit
Nici la crâşmă, nici la joc,
Ci numai la al tău loc.
Primăvara ne-a veni
Toţi câmpii vor înverzi
Şi codru mi-a înfrunzi,
Iar tu mi-i putrezi.
Că-nfloritul pomilor
Şi cântatul cucilor
Faci scârbă părinţilor.
Scoală, frate şi mi-i spune :
Vătăjel pe cin ţi-om pune ?
— Puneţi pe cine-ţi avea

Că nu mi-s pe sama mea
Că eu mă duc de-acolea !
— Scoală, frate și mi-i spune :
Druște, pe cine ți-om pune ?
— Da puneți ori și pe cine,
Că ele nu mi-s de mine.
Că eu mă duc de acolea
Și mai mult nu mi-ți vedea !

64

La un fecior holtei

(Din Bucovina, comuna Vicovul-de-Sus, dict. de Glicheria, Eudochia și Rochila Călancea, com. de V. Turtureanu)

Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
Că ți-a fi destul de-asară !
Frumușel mi te-ai gătit
La cununia-i pornit.
Și-ai pornit la cununie
Singurel fără soție,
Par-c-o fost lumea pustie
Și n-ai mai găsit soție.
La biseric-ai ajuns,
La cununie te-o pus.
Și-o scos cununiile
Și-o aprins luminile.
Îngerași-au prins a plânge
Și luminile-a se stinge.
Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
Că ți-a fi destul de-asară !
Scoală-te și te trezește
Și-i vedea-n casă ce este :
Casa-i plină de flăcăi
Ți-i alege vătăjei
Cu șipuri, cu floricele
Și-or chema la nemurele
Și-or veni cu multă jele.
Năfrămiță de nănaș,
Ți-om pune-o la prăpuraș.
Năfrămiță de drușcuță,
Ți-om pune-o la sfeșnicuțe.
Da cine te-a cununa ?
Popa cu cădelnița !
Vătăjeii cin ți-or fi ?
Dascălii cu cărțile,
C-acolo-s dreptățile !
Ai fost tânăr și frumos
Și moartea te-o culcat jos.
Și-ai fost tânăr cu mlada
Și-ai gândit că nu te-ai da.
Cum nu-i moartea-nșelătoare !
Ie omul de pe picioare
Și mi-l pune la răcoare,
Cu fața la sfântul soare.
Cu spatele la pământ,
Cu fața la duhul sfânt.
Busuioc bătut în masă,
Tinerel te duci de-a casă.
Busuioc bătut pe lemn,
Roagă-te să nu te dăm.
Roagă-te, nu te ruga,
Că părinții nu te-or da.
Părinciorii dumitale,
Multă supărare are.
Draga noastră, gură arsă,
Cum se duce și ne lasă.
Draga noastră, gură dulce,
Cum ne lasă și se duce.
Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
Că mămuța dumitale
Cum se plânge la picioare
Doară te-ar putea sculare.
Noi să știm că te-am scula,
Doamne, mândru te-am cânta.
Noi să știm că te-ai trezi,
Doamne mândru te-am boci,
Draga noastră, fată albă,
Cum s-a face țărnă neagră.
Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală !
Primăvara va veni
Și gardul s-a nărui.
Și cine l-a rădica,
Frumușel ca dumneata ?

Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
Şi-i ieşire până-n prag
Să vezi vitele cum rag,
Toate cu botul la gard.
Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
Că vara-ndat-a veni
Coasa-n cui a rugini,
Dumneata că-i putrezi.
Şi furcoiu-ntre uşori
N-a avea
Cine strânge porcuşori.
Furcuţa între căpiţi,
N-avea cine face căpiţi.
Scoală-te, măi (Gheorghe), scoală
Şi deschide ochişorii
Şi grăieşte cu feciorii
Şi deschide genele
Şi grăie cu fetele !

65

La un flăcău

(Din Bucovina, comuna Vama, com. de Niculai Lucanu, cant. bis.)

Dragul meu, mire cinstit
Pe ce cale ai pornit
Foarte rău ai nemerit.
Şi cine te-o sfătuit
Foarte rău că ţi-o priit.
Da eu mă rog dumitale,
Să nu faci această cale.
C-astă cale cine-o face,
Mai mult la noi nu se-ntoarce.
Măcar cine mi-o făcut,
Înapoi n-o mai venit,
La toţi inima ne-o fript.
De-ai merge cu car cu boi,
Tot ai mai veni napoi.
Da te duci cu năsălii, -
Înapoi n-ai să mai vii.
Colacii cei de nănaş
Ţi i-or da peste sălaş.
Colacii de cununie,
Da-i-or peste năsălie.
Dragule, unde te duci
De te-ai-ncălţat cu papuci ?
Papuci-s cu floricele,
Laşi în casă multă jele.
Şi mi-s papucii domneşti
N-am nădejde să munceşti
Ci ai gând să te porneşti.
De te-ai-ncălţa cu opinci
Ai mai stăpâni pe aici
Moşia şi livada
Toată gospodăria.
Dragule, dacă te duci

Roagă-te cui te-i ruga,
Roagă-l pe Sân Niculai,
Să-ţi facă parte de rai.
Roagă-te la sfântul soare,
Să ţie ziua mai mare
C-azi e zi de despărţire
De la fraţi, de la surori,
De la grădina cu flori.
De la strat cu magheran,
De la fete de sătean.
De la strat cu busuioc,
De la fete, de la joc.

66

La un flăcău

(Din Bucovina, comuna Calanfideşti, dict. de Maria Lăcătuşu)

Dragul mamii,
Mirele mamii!
Unde-ai fost, de unde-ai adus
Ce floare-n cuşmă ţi-ai pus?
Astă floare
Nu-i pe cale,
Că ni-ai făcut supărare.
Noi am gândit
Şi-am socotit,
Că ne-i face-o nuntă mare
Da ne-ai făcut supărare.
Că te-ai dus
Şi ţi-ai adus
Fat-aleasă
De mireasă
Pe şuierul vântului,
Din fundul pământului.
Druştele
Ţi-s crucile
Sfeşnicul
Vătăjelul
Praporul
Ţi-i nânaşul
Mireasa ţi-i clopotul,
Să se strângă norodul.
Ce m-aş ruga dumnitale
Să te laşi de astă cale
C-astă cale-i ducătoare
Şi-napoi ne-ntorcătoare.
Să te rogi la vătăjei,
Ca să mai trăieşti cu ei
Şi să mai petreci cu noi.
Ce m-aş ruga dumnitale
Dacă-mi faci această cale
De ţi-a fi cămaşa neagră,
Să mi-o trimiţi să ţi-o spăl
Că eu cum oi căpăta-o,
Frumuşel că ţi-oi spăla-o:
Nici cu apă de izvor,
Nici cu spumă de sopon,
Fără cu lacrimi de om.
Şi ţi-oi strânge-o păturele
Şi ţi-oi trimite-o pe stele
Pe şuierul vântului,
În fundul pământului.
Ce m-aş ruga dumnitale
Dacă-mi faci această cale
Ca să mai vii pe la noi,
Să spui cum îi pe la voi.
Când aş şti
C-ai veni
Drumul ţi l-aş zugrăvi,
Nici cu fir nici cu mătasă,
Numai cu inimă arsă!

67

La un văr

(Din Bucovina, comuna Igești, dict. de Ilie al lui Onufrei Frunză)

Am avut doi verișori,
Ca doi mândri puișori.
Ca doi pui de rândunea,
Unul zboară de-acolea.
Unul zboară și se duce,
Unul rămâne și plânge
Și din gură așa zice:
Așeaptă-mă, frățioare
Pân mi-or crește aripioare
Și-oi zbura din deal în vale
Și-oi cânta-n lume de jale
Și-oi zbura din pom în pom
Ca și-un puișor de domn.
Și-oi zbura din deal în vale
Și-oi merge din țară-n țară
C-astă țară
E de-ocară
Cealălaltă
E curată!

68

La un băiat

(Din Bucovina, comuna Calafindești, dict. de Catrina Racolța)

Dragul mamii mititel,
Scumpul mamii frumușel!
Da cum de te-ai îndurat
Și pe mămuc-ai lăsat?
Dragul mamii puișor,
Ai zburat din cuibușor
Dragul mamii gură arsă,
Cum se duce și mă lasă.
Dragul mamii,
Puiul mamii!
Tu de-aice te-i porni
La mama când îi veni?
Că mămuca n-a gândit
De acest drum că te-ai gătit.
Dragul mamii,
Puiul mamii!
La ușă la ținterim
Ian stăi să ne sfătuim,
Că de-amu ne despărțim
Și mai mult nu ne-ntâlnim!

69

La un băiat

(Din Bucovina, comuna Calafindești, dict. de Maria Lăcătușu)

Draga mamii, față albă,
Cum s-a face țărnă neagră!
Dragile mamii sprâncene,
Cum or crește buruiene!
Dragile mamii picioare,
Cum ori crește lăcrămioare!
Gospodarul meu cuminte
De acum, de azi înainte
Sprintenele picioruțe,
N-or să mai facă urmuțe.
Toți copiii gospodarilor
Cu vituțele-or umbla
Numai singur dumneata,
La răcoare te-așeza
Și mai mult nu te-i scula.
Dragul mamii gospodar
Ori și unde te-am mânat,
Frumușel m-ai ascultat.
Oriunde te trimeteam,
De două ori nu ziceam,
Că-ndată mi te duceai,
Trebile mamii făceai.
Dragul mamii gospodar!
Mama pe drum când va merge
Și de-acum ori pe unde-a trece
Ea locului că va sta
Și la copii va căta
La copiii altora.
Inima și-a răcori
Cu lacrimi pe obraz va fi!

70

La un copil

(Din Bucovina, comuna Vama, com. de Niculai Lucanu, cantor bis.)

Dragul mamii, mândrul mamii,
Dragul mamii, scumpul mamii!
Nu te frige nici cu focul
Cum mi te frige copilul.
Nu te frige nici para
Cum mi te frige gloata.
Măcar câte mi le-am tras,
Tot ca gloata nu m-a ars.

Măcar câte-am pătimit,
Tot ca gloata nu m-au fript.
Dragii mamii ochişori,
Cum or creşte pomişori.
Dragile mamii sprâncene,
Cum or creşte floricele.
Dragile mamii mânuţe,
Cum or creşte flori albuţe.
Dragile mamii picioare,
De-amu n-or mai face cale.
Dragul mamii, mândrul mamii!
Dragul mamii, scumpul mamii!
Da tu cum te-ai îndurat
Şi pe noi de ne-ai lăsat
Şi tare ne-ai supărat?
Da eu mândru te-aş cânta
Dar mă doare inima
Şi nu te mai pot cânta.
Dragul mamii, mândrul mamii!
Dragul mamii, scumpul mamii!

71

La un copil de ţâţă

(Din Bucovina, comuna Mahala, com. de Ionică al lui Iordachi Isac, agricultor)

Bucură-te mănăstire,
Că mândră floare îţi vine!
Da nu vine la-nflorit,
Ci vine la putrezit.
Vaileo, vaileo, dragul mamii
Dragul mamii, puiul mamii!
Tare inima mă doare,
Când te văd făr de suflare.
Cine de-amu te-a scălda
Şi cine te-a apleca?
Cu cine-aici îi mânea
Şi cu cine-i rămânea?
Cui mămuca te-o născut
Şi ea cui mi te-o crescut:
Pietrilor şi munţilor
Negrilor, străinilor!
Dragii mamii ochişori,
Cum s-or face bureciori.
Şi negrele sprâncenele,
Cum s-or face floricele.
Florile mi-or înflori,
Puiul mami-a putrezi,
Mama tot cu jele-a fi!

72

La oricine

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Am avut un puişor,
Şi-acum mă lasă la dor!
Şi-am avut un puiuţ drag,
M-a lăsat la dor să trag.
Şi a pornit în cale lungă.
Nu-i pasăre să-l ajungă
Şi-a pornit în cale lată
Nu-i pasăre să-l întreacă...
Puişorul meu iubit
Spusu-ţi-am şi ţi-am vorbit,
Să te laşi de-această cale
Că e prea cu mare jale.
Spusu-ţi-am
Şi zisu-ţi-am
Să mănânci cireşe-amară,
Să mai şezi cu noi o vară.
Să mănânci cireşe dulci,
Să mai şezi până la Bulci.

73

La oricine

(Din Transilvania, districtul Năsăudului, com. de T. Simon)

Acum chiar de-o săptămână
Umbla moartea prin grădină,
Rumpând fir din rădăcină
Şi pe tine de inimă.
Fir din rădăcin-a rupt
Inima din piept ţi-a zmult
Şi te-a luat de la mine,
Să te ducă-n ceea lume.
Dar dacă mergi de la mine,
Nu duce dorul cu tine.
Ci-l mai lasă-n cea grădină,
Ca să prindă rădăcină.
Sub o tufă de bujor,
Ca să fac un merişor.
Tot cu mere roşioare,
Cu frunzele rotungioare.
Cine-n grădină mi-a-ntra
Mărul îl va scutura,

Dorul şi l-a stâmpăra.
Şi va scutura mărul
Şi-şi va stâmpăra dorul!

74

La oricine

(Din Transilvania, comuna Orlat, com. de Rom. Simu, înv.)

Dragul meu,dacă te-i duce
Dragă-n ţara cea mai dulce
Uită-te de-a dreapta
C-acolo-i o fântânea
Unde merg muierile
Şi acolo-i şi maica mea.
Şi ieste-o fântână lină
Şi scaune de hodină
Unde toţi morţii s-adună
Şi-i şi-o icoană de sfinţi
Şi dragii mei de părinţi.

GLOSAR *

A

acolosi (a), vb. IV = a împărți, a distribui ceva cuiva.
adămănturi, s. n. pl. = diamante, pietre scumpe.
ahturi, s. n. pl. = ofuri, suspine, suferințe.
aituri, s. f. pl. = răcituri, piftie.
alegădui (a), vb. IV = a mulțumi, a îndestula, a satisface.
aleni (a), vb. IV = a alina, a potoli, a ușura.
amăsurat, adv. = deopotrivă, la fel.
amoare, s. f. = dragoste, iubire.
amuș, adv. = îndată, numaidecât.
apătoșa (a), vb. I = a supura, a elimina lichid purulent.
apriat, adv. = clar, limpede, lămurit.
apucare, s. f. = dorință, hotărâre, vrere.
aruncare, s. f. = repros, mustrare ; deochi, făcătură.
aruncat, s. n. = deochi, făcătură, vrajă.
aruncătură, s. f. = deochi, făcătură, vrăjitorie.
așezare, s. f. = liniște deplină, tihnă.
atinge (a se), vb. III refl. = a se raporta, a face referire la ceva.
atingere, s. f. = contigență, legătură, relație, raport.
avană, s. f. = supărare, mâhnire.

B

bacal, s. m. — negustor de mărunțișuri.
baibafir, s.n. = fir de aur curat ; haină turcească, pieptar împodobit cu fire de aur.
bandlică, s. f. = panglică, cordeluță.
batăr, adv. = măcar, cel puțin.
baticel, s. n. = basma colorată, batic.
băciulii, s. f. pl. = măciulii, capsule.
bănui (a), vb. IV = a fi cuprins de părere de rău, a regreta.
bărbănoc, s. m. = brebenoc, saschiu.
bardaș, s. m. = cioplitor cu barda.
bărdui (a), vb. IV = a ciopli cu barda.
bâlc, s. n. — băltoacă, mocirlă.
bârz,-ă, adj. = (despre urs) iritat, nervos.
beilic, s. n. = dijmă, muncă efectuată gratuit.
berneveci, s. m. pl. = pantaloni țărănești.
biriș, s. m. = căruțaș, vizitiu.
bițat,-ă, adj. = cu șuvițe lungi, mițos, lățos.
blidășel, s. n. = farfurie mică, blid.
boldit,-ă, adj. = aplecat de spate, cocoșat.
bolohăni (a se), vb. IV refl. = (despre sânul unei mame) a se întări, a se împietri.
boltășiță, s. f. = crâșmăriță, vânzătoare în prăvălie.

* Nu sunt incluși în *glosar* termenii regionali explicați de autor în paginile celor trei volume.

boltiță, s. f. = dugheană, prăvălie.
boncă, s. f. = numele unei flori.
borândău, s. m. = un fel de caltaboș.
boștinar, s. m. = negustor de miere de albine.
botejune, s. f. = botez.
braciri, s. f. pl. = cingători, brâuri.
brădănaș, s. m. = brăduț împodobit cu diferite flori, cununi, cordeluțe colorate, pus în fața casei mortului și care-l însoțește până la mormânt.
brădos, *-oasă*, adj. = asemănător bradului.
brudior, s. m. = tânăr, nevârstnic.
bucătăriță, s. f. = bucătăreasă.
buci, s. m. pl. = câlți rămași după pieptănatul fuiorului de cânepă.
bucin, s. n. = bucium, tulnic.
bucina (a), vb. I = a sufla în bucium, a trâmbița.
buigui (a), vb. = a ameți, a buimăci.
bulcă, s. f. = franzelă, chiflă.
butcă, s. f. = trăsură, caleașcă.

C

caic, s. n. = luntre, ambarcație turcească.
canceu, s. n. = cană, urcior.
cantor, s. m. = cântăreț la biserică, dascăl.
caragros, s. m. = monedă veche turcească.
cardamă, s. f. = plantă erbacee aromatică.
catun, s. n. = stambă.
călinuță, s. f. — arbust cu flori mari și ciorchine de bobițe roșii.
cămășoaie, s. f. = cămașă largă și lungă, fără altițe sau alte alesături.
căpiți (a), vb. = a face o căpiță de fân.
cărnicios,*-oasă*, adj. = (despre un măr) cărnos, cu mult miez.
căsaș, s. m. = fiecare dintre persoanele care locuiesc împreună într-o casă.
căsnat,*-ă*, adj. = pocit, urât, necăjit. mâhnit.
cățeli (a se), vb. IV refl. = a se înmulți, a se lăți, a se întinde.
cântătoare, s. f. = bocitoare.
cârpă, s. f. = basma, batic.
cârligat,*-ă* adj. = întortochiat, cotit, sinuos ; complicat.
ceaglău, s. n. = bâtă groasă, ciomag, ceatlău.
ceapsă, s. f. = bonetă de pânză.
celuit,*-ă*, adj. = amăgit, ademenit, păcălit.
cersăla (a), vb. I = a țesăla.
chindisi (a), vb. IV = a aranja, a pregăti, a împodobi.
chindisit,*-ă*, adj. = împodobit, gătit.
chiritisi (a), vb. IV = a închina cu paharul, a ura.
chișchineu, s. n. = batistă, năframă.
chitat,*-ă*, adj. = (despre un om) aranjat, dichisit, gătit.
cicălos,*-oasă*, adj. = cicălitor, flecar.
cinășel,*-șică*, adj. = frumușel.
cioci, s. m. pl. — călțuni.
cioropină, s. f. = apelativ pejorativ pentru un „țigan", cioroi.
ciupă, s. f. = albie în care se spală copilul mic.
clei (a), vb. IV = a încleia, a lipi cu clei.
cliomburele, s. f. pl. — crengurele, rămurele.
codaș,*-ă*, adj. = sărac, neînstărit, lipsit de mijloace materiale.
codeancă, s. f. = fată tânără cu codițe.
colbăit,*-ă*, adj. = prăfuit, plin de colb.
colceriță, s. f. = bucătăreasă.
comunicator, s. m. = cel care comunică, informator.
concede (a), vb. III = a crede, a-și închipui, a bănui.
conci, s.n. = părul strâns la ceafă sub formă de coc.
condori (a), vb. IV = a jeli pe cineva.
conduct, s. n. = alai la nuntă ; cortegiu, convoi funerar.
consiliu, s.n. = îndrumare, sfat, îndemn.
consoață, s.f. = consoartă, soție, prietenă.
consoț, s. m. = însoțitor, ortac de drum, prieten.
constantinat, s. m. = monedă veche.
contoraș, s. m. = tejghea, tarabă ; birou, cancelarie.

conțelegere, s. f. = înțelegere, consimțire, învoială.
copârșeu, s. n. = sicriu.
corciu, s. n. = arbore mic, crenguros, tufă, stufiș.
cordică, s. f. = panglică îngustă.
coreț, s. n. = unitate de măsură pentru cereale.
corobană, s. f. = ciot, scorbură de copac.
cosângean, s. n. = rudă de sânge, nu prin alianță.
coșarcă, s. f. = coș împletit din nuiele
coștei, s. n. = un fel de săculeț din pânză de casă.
cotrențos,-oasă, adj. = zdrențuros, peticit, cârpit.
cotruț, s. m. = ungher în spatele cuptorului, cotlon.
covățea, s. f. = covată mică, albiuță.
covățică, s. f. = albie mică.
crăsnean, s. m. = locuitor din satul Crasna (Suceava).
crâșcare, s. f. = scrâșnire.
crengări, s. f. = crengi uscate, vreascuri.
crijmă, s. f. = bucată de pânză nouă în care nașa înfășoară copilul la botez.
crișca (a), vb. I = a scrâșni din dinți în timpul somnului.
crucer, s. m. = bănuț, monedă veche.
crug, s. n. = bolta cerească, orizont, orbită.
cugelcă, s. f. = furcă de tors.
cuină, s. f. = bucătărie, cameră sărăcăcioasă.
curechi, s. m. = varză.
curuit,-ă, adj. = croit.
custodia (a), vb. I = a supraveghea.
custurice, s. f. = cuțit rudimentar.
cut, s.n. = parte de sat, mahala, cătun.
cutnie, s.f. = țesătură din mătase și bumbac.
cuviincios,-oasă, adj. = cuvenit, corespunzător, potrivit.

D

darab, s.n. = bucată, parte din ceva.
dare, s.f. = vrajă, deochi, făcătură.
dăbălat,-ă, adj. = pleoștit, lăbărțat ; deprimat.
dăbălăzat,-ă, adj. = pleoștit lăsat în jos.
dărăbel, s.n. = diminutiv al lui *darab* (bucată), bucățică.
dătorință, s.f. = obligație morală, îndatorire.
dăuli (a), vb. IV = a jeli, a boci pe cineva.
dârvală, s.f. = corvoadă, muncă silită și neplătită.
deauna, adv. = îndată, numaidecât.
defige (a), vb. III = a fixa, a stabili.
degrădător,-oare, adj. = înjositor, umilitor.
delătura (a), vb. I = a elimina, a înlătura.
delăturare, s.f. = înlăturare, eliminare, excludere.
demândare, s.f. = recomandare.
deochioaie, s.f. = femeie care deoache, vrăjitoare.
descumpăra (a), vb. I = a răscumpăra.
desfăcătură, *s.f.* = anulare, desfacere, dezlegare a unei vrăji.
desorbi (a), vb. IV = a reda vederea unuia care nu vede.
despărtare, *s.f.* = despărțire, separare, împărțire.
despărțământ, *s.n.* = compartiment, despărțitură.
desurzi (a), vb. IV = e reda auzul unuia care nu aude.
deșert,-șartă, adj. = zadarnic, inutil,
deșert,-șartă, adj. = zadarnic, inutil,
fără rost.
determinare, s.f. = fixare, stabilire a zilei nunții.
dezdăunare, s.f. = despărțire, răscumpărare.
dezmuți (a), vb. IV = a reda vocea, glasul unuia care nu poate vorbi.
dezrădica (a), vb. I = a dezveli, a descoperi.
diată, s.f. = testament, ultima dorință exprimată în scris sau verbal de către un muribund.
dindemână, adv. = la îndemână, la dispoziție.
diplaș, s.m. = cel care cântă din diplă (vioară).
diplă, s.f. = vioară, ceteră.
divinațiune s.f. = adorare, divinizare, proslăvire.

dobliei (a), vb. IV refl. = a se îndoi, a se îndupleca.
dohot, s.n. = păcură pentru uns osia carului.
donuri, s.n. pl. = daruri, donații, cadouri.
dor, s.n. = durere fizică, suferință.
dorire, s.f. = aspirație, dorință, năzuință.
dreptăți, s.f. pl. = drepturi, îndreptățiri ; justificări.
dubalar, s.n. = argăsitor, tăbăcar, cel care dubește piei.
ducător,-oare, adj. = plimbăreț, hoinar.
dupăci (a), vb. IV = a lovi cu pumnul, a ghionti.
dupăcit,-ă, adj. = ghiontit.
dutcuță, s.f. = monedă veche poloneză.

E

eflux, s.n. = manifestare, exprimare.
emula (a), vb. I = a încuraja, a stimula.
epitrop, s.n. = curator, tutore.
eroare, s.f. = explicare, lămurire.
excrie (a), vb. III = a înscrie, a lansa, a programa.
exopera (a se), vb. I refl. = a se obține, a se recupera.

F

fachie, s.f. = făclie, lumânare mare de ceară.
familiant, s.m. = familist, persoană care și-a întemeiat o familie.
făcare, s.f. = deochi, farmec, vrajă.
făța (a se), vb. I refl. = a se rumeni.
fățat,-ă, adj. = (despre aluat) rumenit, copt bine.
fănăraș, s.n. = felinar mic, lămpaș.
fecioriță, s.f. = fată fecioară.
ferie (de vin), s. f. = vas, vadră, măsură de capacitate.
fescior, s.n. = căciuliță croșetată în formă de fes, făcută din pâslă, postav.
fidențat,-ă, *adj.* = logodit, încredințat.
finea, s.f. art. = sfârșitul, terminatul.
firfirică, s.f. = monedă veche de argint.
firitisi (a), vb. IV = a felicita, a lăuda, a cinsti.
flăcăros,-oasă, adj. = (despre foc) cu flacără mare, luminos.
flotocos,-oasă, adj. = păros.
fluieran, s.n. = fluieraș.
fonfiu, s.m. = bărbănoc, sașchiu.
fras, s.n. = boală la copii, crampe.
fugător,-oare, adj. = sprinten, iute.
furnicos,-oasă, adj. = plin de furnici.

G

galiță, s.f. = pasăre de curte, orătanie.
găbui (a), vb. IV = a înhăța, a prinde pe cineva care fuge.
gărnicicară, s.f. = vas de metal, bidon, garniță, cofă.
găzdac,-ă, adj. = avut, bogat, înstărit.
găzdăriță, s.f. = stăpână casei.
gârjobat,-ă, adj. = îndoit, încovoiat.
gârlici, s.n. = gâtul ulciorului.
gâță, s.f. = părul capului împletit sub formă de coc.
gevrea, s.f. = batistă de mătase sau de pânză cu broderie.
ghebă, s.f. = (la om) cocoașă în spate.
gistruit,-ă adj. = înnecat, distrus.
glajă, s.f. = vas de sticlă, butelie.
glăsi (a), vb. IV = a boci un mort.
gogi (a), vb. IV = a chiui la nuntă ; a boci un mort.
gongăni (a), vb. IV = (despre un copil mic) a începe să pronunțe, nedeslușit, câte un cuvânt.
goști, *s.m.* pl. = oaspeți.
grăitor, s.m. = cel care rostește diferite orații, strigături etc. la nuntă.
grindar, s.n. = grindă groasă așezată transversal peste celelalte grinzi ale podului casei.
grițar, s.m. = monedă veche, bănuț.
gropaș, s.m. = gropar, cel care sapă groapa pentru mort.
groșiță, s.f. = monedă veche.

H

hacimă, s.f. = un fel de ceapă stufoasă.
harabă, s.f. = căruță încărcată cu târguieli, cumpărături.

hasă, s.f. = un fel de pânză de bumbac mai puțin fină.

hasnă, s.f. = folos, sprijin, profit.

hărățală, s.f. = hărmălaie, cleveteală, ciondrăneală.

hărăți (a se), vb. IV refl. = a se certa, a se ciondăni, a se combate în vorbe.

hârsit,-ă, adj. = (despre om) cărpănos, zgârcit.

hemeu, s.m. = hamei pentru a prepara berea.

herneu, s.n. = acoperiș la o căruță, coviltir.

hibă, s.f. = defect, cusur.

hicăi (a), vb. IV = a striga după cineva ca și după câini, a satiriza.

hințeu, s.n. = trăsură, caleașcă.

hiriu, s.n. = veste, știre.

hobot, s.n. = văl de mireasă.

hodă, s.f. = pasăre sălbatică.

holercă, s.f. = rachiu de calitate inferioară.

holt, interj. = stai !

hui (a), vb. IV = a țipa în gura mare, a striga.

huscă, s.f. = bucată de sare nezdrobită.

huște, s.f. pl. = tărâțe, drojdie de borș.

I

ialoviță, s.f. = vacă frumoasă.

icosar, s.m. = monedă turcească veche ; salbă, cercel.

iminei, s.m. pl. = papuci împodobiți cu curele colorate, pantofi de modă turcească.

irmilic, s.m. = monedă veche turcească.

ispitaci, s.m. pl. = ispititori, iscoditori.

istrăvitor,-oare, adj. = risipitor, cheltuitor.

iuță, s.f. (3 silabe) = diminutiv al lui ie (cămășuță).

izdat, s.n. = boală de stomac.

Î

îmbăițare, s.f. = înhobotare, învelire a miresei.

îmbisericí (a), vb. IV = a închina un nou născut la icoane, altar.

îmbisericire, s.f. = prima închinare (intrare) în biserică a unui nou născut.

îmborzat-ă, adj. = îmbufnat, burzuluit.

împăcăciune, s.f. = învoială, înțelegere.

împrejurași, s.m. pl. = cei dimprejur, așezați în jurul mesei.

împrejurați, s.m. pl. = nuntași adunați în jurul mesei, meseni.

împungător,-oare, adj. = (despre un om) plin de ironie, zeflemist.

împupi (a), vb. IV = a îmboboci, a înmuguri.

împupit,-ă, adj. = înmugurit, îmbobocit.

încălat,-ă, adj. = (despre un animal) gras, îngrășat.

încârjobat,-ă, adj. = încovoiat, îndoit.

încârliga (a se), vb. I refl. = a se încovoia, a se îndoi.

încârnitură, s.f. = (la un drum) cotitură, întorsătură.

încârpui (a), vb. = a înveli cu cârpa, a pune cârpa pe cap.

încârpuire, s.f. = învelire, înhobotare a miresei.

încelui (a), vb. IV = a amăgi, a înșela.

începenie, s.f. = început, origine, pornire.

încetinat,-ă, adj. = înfrunzit.

încolotoci (a se), vb. IV refl. = a se încurca, a se încolăci, a se încovriga.

încolțurat,-ă, adj. = cu colțuri mari, colțuros.

încovățit,-ă, adj. = curbat, încovoiat, îndoit.

încredințat,-ă, adj. = logodit.

încurge (a), vb. III = a intra în...

îndărăta (a), vb. I = a da înapoi, a se retrage.

îndegeta (a), vb. I = a arăta cu degetul, a confirma.

îndosi (a), vb. IV = a ascunde, a piti.

îndosit,-ă, adj. = ascuns, pitit.

îngerat,-ă, adj. = înăsprit de ger, înghețat.

îngrijit,-ă, adj. = preocupat, neliniștit, îngrijorat.

îngropătoare, s.f. = cimitir.

înnemurire, s.f. = înrudire.

înnemurit,-ă, adj. = înrudit.

însemnare, s.f. = accepțiune, înțeles, semnificație, sens.

întărnițat,-ă, adj. = înhămat, înșeuat cu o tarniță.
întorcător,-oare, adj. = care revine de unde a plecat, care se întoarce.
întortoca (a), vb. I = a amesteca, a întortochea.
întristăciune, s.f. = întristare, amărăciune, mâhnire.
întroloca (a), vb. I = a împreuna doi tineri prin căsătorie.
înțiențielat,-ă, adj. = supărat, nervos; împodobit, înfrumusețat.
înținat-ă, adj. = fudul, încrezut.
învăscut,-ă, adj. = îmbrăcat, învelit.
înziuat-ă, adj. = (despre o persoană) născut în aceeași zi a anului, dar în ani diferiți.

J

jac, s.n. = pânză rară în care se stoarce cașul, un fel de sac îngust cu care se duc grăunțe la moară.
jelire, s.f. = perioadă de doliu.
jemlă, s.f. = franzelă.
jemnă, s.f. = franzelă.
judecat,-ă, adj. = întristat, mâhnit, supărat.
junișeni s.m. pl. = tineri, juni.
juruință, s.f. = jurământ, promisiune solemnă.

L

la (a), vb. I = a spăla.
lacră, s.f. = cutie, ladă de lemn.
laune, s.f. pl. = toane, dispoziții, capricii.
lacriță, s.f. = cutie mică, lădiță.
lăicer, s.n. = covor țărănesc, scoarță pe perete.
lătoc, s.n. = jgheab, uluc la moară.
lăutoare, s.f. = spălare, lăut.
leicuță, s.f. = pâlnie mică.
libațiune, s.f. = închinare cu paharul.
libov, s.m. = iubire, afecțiune, prietenie.
libovi (a se), vb. IV refl. = a petrece cu chef și voie bună, a trăi din plin, a se veseli.
linciuri (a se), vb. IV refl. = a se bălăci în apă.
lip, s.m. = murdărie pe corp, jeg.
liturgisi (a), vb. IV = a oficia Sf. Liturghie.
lovit,-ă, adj. = potrivit, asemănător.

M

mahmudea, s.f. = monedă turcească din epoca fanariotă.
mamon, s.m. = strigoi.
marghelos,-oasă, adj. = (despre un teren) mocirlos, mlăștinos.
marghioliu,-ie, adj. = afectat, fandosit, prefăcut.
mas, s.n. = popas peste noapte, găzduire.
magan, adj. = în mod liber, degajat.
mărit, s.n. = măritat, măritiș.
mătănăi (a se), vb. IV refl. = a se preface că e beat, a se bălăbăni.
mâhniciune, s.f. = mâhnire, supărare.
mâneca (a se), vb. I refl. = a se scula dis-de-dimineață, a pleca devreme.
mârșav,-ă, adj. = (despre un om) murdar, leneș.
mere (a), vb. III = a merge.
meretrice s.f. = femeie stricată, depravată.
merindeață, s.f. = ștergar în care se înfășoară mâncarea la țară.
merișav,-ă, adj. = (despre un copil mic) sfrijit.
mesi (a), vb. IV = a sta la masă.
meși s.m.pl. = un fel de încălțăminte fără toc.
meșterese, s.f. pl. = descântătoare, ghicitoare, vrăjitoare.
meteleu, s.m. = mutălău, om posac, tăcut, morocănos.
miarță, s.f. = ființă slab dezvoltată.
mieriu,-ie, adj. = albastru deschis.
miez (de cale), s.n. = mijloc, jumătate.
minten, adv. = repede, iute, în grabă.
mișela (a se), vb. I refl. = a se plânge, a se văicări, a se tângui.
mocabin, s.m. = mocasin.
moli (a), vb. IV = a defăima, a ponegri, a batjocori.
morbos,-oasă, adj. = suferind, bolnăvicios, muribund.
moscăcesc,-ească, adj. = rusesc.

moscăli (a se), vb. IV refl. = a deveni muscal (rus).

mosori (a se), vb. IV refl. = (despre sânul unei mame) a se întări, a se împietri.

moşesc,-ească, adj. = strămoşesc, din bătrâni.

motoc, s.m. = motan, cotoi.

mulţămită, s.f. = mulţumire, bucurie, fericire.

muşchiat,-ă, adj. = acoperit de muşchi.

N

narangiu,-ie, adj. = portocaliu, roşu deschis.

năbuşi (a), vb. IV = a izbucni, a invada.

năimi (a), vb. IV = a angaja, a tocmi femei bocitoare.

năprătit,-ă, adj. = (despre o boală sau un descântec) care copleşeşte, covârşeşte pe cineva.

năprătitură, s.f. = farmec, vrajă, făcătură, deochi.

năsălnicie, s.f. = silnicie, asuprire, nechibzuinţă.

necesitat,-ă, adj. = obligat, nevoit.

nedestul,-ă, adj. = insuficient, nu îndeajuns.

nefiinţă, s.f. = absenţă, lipsă.

neforât,-ă, adj. = neviforos, lipsit de furtună.

neîndătinat,-ă, adj. = neobişnuit.

nemijlocit, adv. = imediat, îndată, numaidecât.

neoficios,-oasă, adj. = neoficial.

neprecurmat, adv. = neîncetat, neîntrerupt, continuu.

nesămăluit,-ă, adj. = nenumărat, nesocotit, fără număr.

nescari, adj. nehot. invar. = niscai, niscaiva.

nimitet, s.n. = ţesătură de lână, subţire, ca un văl cu care îşi acoperă femeile capul.

nisfie, s.f. = monedă turcească veche.

nohot, s.m. = năut.

nomina (a), vb. I = a numi, a denumi, a indica.

norocit,-ă, adj. = norocos.

O

obedar, s.n. = sfredel utilizat la făcutul găurilor în obezi.

oborî (a), vb. IV = a doborî.

ogaşel, s.n. = urmă adâncă lăşată de roţile carului, şanţ, ogaş.

ogrăza, s.f. = colac care se dă la înmormântare peste sicriu.

ogrisât,-ă, adj. = slab, pipernicit, sfrijit, nedezvoltat.

olac, s.n. = diligenţă, poştalion.

olicăi (a se), vb. IV refl. = a se văicări, a se tângui.

olicni (a se), vb. IV refl. = a se potoli, a se linişti.

olivi (a se), vb. IV refl. = a se ofili, a se veşteji.

omenime, s.f. = omenire.

ordinaţiune, s.f. = dispoziţie scrisă, sentinţă.

ornate, s.n.pl. = vestminte preoţeşti.

ostenicios,-oasă, adj. = obositor, istovitor anevoios.

P

padie, s.f. = padină, loc neted.

paluta, s.f. = clădire mare, luxoasă, palat.

panahidă, s.f. = cântare la scoaterea mortului din casă.

pancovă, s.f. = turtă, gogoaşă.

panţir, s.m. = paznic, poliţai în vechime.

pară, s.f. = ardoare, înflăcărare.

participator, s.m. = participant.

pas, s.n. = paşaport.

paus, s.n. = pomană (colac, vin) pentru mort.

păcosteală, s.f. = foiţă de poleială.

pacişele, s.f.pl. = câlţi.

păcurar, s.m. = oier, cioban.

păcurărit,-ă, adj. = înnegrit de păcură.

păier, s.n. = saltea, sac umplut cu paie.

păioară, s.f. = văl, pânză subţire, transparentă, cu care se acoperă capul mortului.

pălămidă, s.f. = despărţitură mică într-o ladă, în formă de cutie.

pălimar, s.m. = crâsnic la biserică, paracliser.

pătrare, s.f. = unitate de măsură pentru grâu.
pânzătură, s.f. = ștergar de îmbrobodit, basma, năframă.
pecetie, s.f. = sigiliu.
periciune, s.f. = dispariție, pieire.
pesti (a), vb. IV = a zăbovi, a stărui, a persista ; a scurge.
peștiman, s.n. = obiect de îmbrăcăminte.
petea, s.f. = beteală.
petrecător, s.m. = persoană care însoțește pe mort la groapă.
petrecut,-ă, adj. = condus, însoțit.
pieluit,-ă, adj. = (despre grâu, făină) cernut bine.
pielcăluță, s.f. = pielicică.
piteală, s.f. = reținere, chibzuială, cumpereală.
pocit,-ă, adj. = deochiat.
pocitură, s.f. = deochi, făcătură.
pocituroi, s.m. = cel care pocește, deoache.
poclid, s.n. = coviltir la car ; șopron pentru fân.
pocostit,-ă, adj. = poleit, smălțuit, încondeiat.
pomili (a se), vb. IV refl. = a se veștejí, a se ofili.
pomoroage, s.f. pl. = fructe uscate, afumate.
ponderos,-oasă, adj = cumpătat, chibzuit, ponderat.
porcușor, s.n. = purcoi, căpiță de fân.
potilat, s.n. = (pe cap) pânză subțire, voal, ștergar.
potor, s.m. = veche monedă de aramă.
prăpuraș, s.n. = steag bisericesc.
prăvălic s.n. = zar la jocurile de noroc.
predicație, s.f. = îndrumare, recomandare.
pretindere, s.f. = revendicare, pretenție.
prezent, s.n. = cinste, dar, cadou ; martor, reprezentant.
price, s.f. = neînțelegere, împotrivire, învinovățire.
pricină, s.f. = împotrivire.
prigitoare, s.f. = catrință.
prinsoare, s.f. = închisoare, pușcărie.
prisnă, s.f. = candelă la biserică.
prisne, adv. = exact, întocmai, complet, cu totul, în întregime.
prisositor,-oare, adj. = inutil, de prisos.
privitoare, s.f. = spectatoare.
proboză, s.f. = mustrare, dojană.
probozi (a), vb. IV = a mustra, a dojeni.
probozit,-ă, adj. = dojenit, mustrat.
procedere, s.f. = procedeu, obișnuință.
procesie, s.f. = toate obiectele bisericești (sfeșnic, cruce, prapuri, năsălie etc.) destinate oficierii slujbei de înmormântare.
propus, s.n. = plan, proiect.
prostatic,-ă, adj. = prostănac, bleg, nătâng.
prostire, s.f. = cearșaf.
prourma (a), vb. I = a urma, a succeda.
pruji (a), vb. IV = a chiui, a glumi.
punoia (a), vb. I = a supura, a elimina puroi.
purta (a se), vb. I refl. = a se agita, a se grăbi.
putincios,-oasă, adj. = puternic, viguros.

R

rast, s.n. = odihnă, repauos, popas.
raționabil,-ă, adj. = care poate fi justificat, motivat.
răbduriu,-ie, adj. = răbdător, tenace.
rădvan, s.n. = trăsură de lux, închisă.
răhnă, s.f. = sârguință, zel ; boală la copii, deochi.
rămurat,-ă, adj. = cu ramuri mari, bine și armonios dezvoltate.
răsneț,-neață, adj. = singuratec, izolat, înstrăinat.
răzvădit, adv. = clar, limpede, deslușit.
recerut,-ă, adj. = reciproc.
repejune, s.f. = iuțeală, sprinteneală.
respeti, s.n. = giulgiu, lințoliu, pânză albă cu care se acoperă mortul.
resun, s.n. = răsunet, ecou.
revenos,-oasă, adj. = (despre un teren) umed, jilav, răcoros.
rezona (a), vb. I = a reproșa.
rif, s.n. = unitate de măsură pentru pânză.
rituț, s.n. = botul porcului.

rizilic, s.n. = dispreț, ocară, înfruntare.
robaci,-ce, adj. = muncitor, harnic, silitor.
ropăi (a), vb. IV = a ropoti, a tropăi
ropotă, s.f. = tropăială, tropăit din picioare.
rovină, s.f. = mlaștină, mocirlă.
rudă, s.f. = nuia lungă, prăjină.
rugă, s.f. = nedeie, serbare populară organizată la hramul bisericii.
rugăciunar, s.n. = carte de rugăciuni, molitvelnic.
ruginime, s.f. = ruginitură.
rujă, s.f. = trandafir ; floarea soarelui.
rujătoare, s.f. = floarea soarelui.
rujuță, s.f. = diminutiv de la *rujă* (floarea soarelui).
rusdi (a), vb. IV = a roade, a juli, a râcâi, a înghimpa.

S

sahan, s.n. = vas metalic de bucătărie.
sama, s.f. = valoare, preț.
sahanea, s.f. = vas mai mic din metal.
sălaș, s.n. = coșciug, sicriu.
săpător, s.m. = gropar, cel care sapă groapa mortului.
sărmăncuț,-ă, adj. = sărman, biet.
sâmbecioare, s.f. pl. = colaci pentru pomană.
sângios,-oasă, adj. = plin de sânge.
scârbă, s.f. = supărare, mâhnire, întristare.
scârbi (a se), vb. IV refl. = a se supăra.
scârbit,-ă, adj. = supărat, întristat.
schimbiș, adv. = cu schimbul, pe rând.
schimburi, s.n. pl. = îmbrăcăminte, cadouri.
schimosi (a), vb. IV = a schimonosi, a deforma, a strâmba.
scoposit,-ă, adj. = care are un anumit scop.
scopot, s.n. = răstimp, distanță, depărtare.
scorbaci, s.n. = bici.
scumpătate, cu scumpătate, loc. adv. = cu sfințenie, cu scrupulozitate.
scutitor,-oare, adj. = ocrotitor, protector.
scutitoare, s.f. = apărătoare, ocrotitoare.
sdioacă, s.f. = găoace de nucă sau de ou.
seleacu, s.m. art. = săracul, bietul.
sfanț, s.m. = monedă veche, bănuț.
sfârnar, s.m. = negustor de oi.
sfeti (a), vb. IV = a arăta, a limpezi, a lămuri.
sicreată, s.f. = pustietate, singurătate.
siguritate, s.f. = siguranță, certitudine.
silnici (a se), vb. IV refl. = a se sili, a se forța.
sineca (a se), vb. I refl. = a se scula în zori și a se închina.
singurior,-oară, adj. = singurel.
sitișcă, s.f. = sită mai mică.
sminçea, s.f. = nuia subțire, lungă și flexibilă.
smomi (a), vb. IV = a ademeni, a amăgi.
socaci, s.m. = bucătar.
socăciță, s.f. = bucătăreasă.
somnișor, s.m. = mac de grădină.
somnoroasă, s.f. = plantă erbacee.
sorocovăț, s.m. = monedă veche de argint.
sovănel, s.n. = pânză subțire cu care se acoperă corpul mortului.
sovon, s.n. = voal subțire, giulgiu.
spăcel, s.n. = cămașă țărănească.
spurcare, s.f. = murdărire, urdinare.
stători (a), vb. IV = a statornici, a stabili, a fixa.
stătorit,-ă, adj. = stabilit, fixat.
stătut,-ă, adj. = care a îmbătrânit necăsătorit.
stegiș, s.m. = stegar la nuntă.
stoler, s.m. = tâmplar, dulgher.
strelici, s.m. pl. = puncte, pete negre pe mâini.
stremănare, s.f. = nuia, vergea.
struji (a), vb. IV = a zdrobi.
struț, s.n. = mănunchi, buchet de flori.
strutușor, s.n. = buchețel de flori ; ciorchine de strugure.
stupcan, s.m. = locuitor din satul Stupca (Suceava).
subsemna (a se), vb. I refl. = subscrie, a se iscăli.
succede (a), vb. III = a reuși, a izbuti.

sucnă, s.f. = fustă groasă.
svârtă, s.f. = nume de plantă.

Ş

şagaci,-e, adj. = glumeţ.
şain, s.m. = bancnotă veche austriacă.
şam, s.n. = ţesătură de in, bumbac, mătase ; damasc.
şart, s.n. = datină, rânduială.
şip, s.n. = flacon, butelie de sticlă.
şistelină, s.f. = un fel de buruiană.
şlic, s.n. = căciulă din vechime, făcută din blană sau postav.
şod,-oadă, adj. = nostim, hazliu, caraghios.
şofiu, s.n. = vas, ciubăr, cofă, găleată de lemn.
şovârnog-oagă, adj. = greoi la mers.
şuc, s.n. = un băţ lung utilizat în trecut ca unitate de măsură.
şuşiugat,-ă, adj. = zvelt, lungăreţ.

T

taier, s.n. = talger, farfurie plată.
tarisfat, s.m. = staroste la nuntă
tălpari, s.m. pl. = un fel de pantofi.
tămâietoare, s.f. = femeie care tămâiază mormintele.
tăria, de-a tăria, loc. adv. = cu forţa, forţat.
târtan, s.m. = termen depreciativ pentru un evreu.
telegar, s.m. = cal tânăr înhămat la trăsură.
ţigani, s.f. pl. = gogoşi coapte în tigaie.
tindăvi (a), vb. IV = a migăli, a se mocăi ; a flecări, a se certa.
tocmire, s.f. = compunere, aranjament muzical.
trepăda (a), vb. I = a umbla, a alerga încoace şi încolo.
tunq (a), vb. I = a veni, a se ivi de undeva.

Ţ

ţapa (a), vb. I = a arunca, a alunga, a îndepărta.

ţiitor,-oare, adj. = durabil, rezistent.
ţipău, s.m. = colac, pâine mică rotundă.
ţipoti (a), vb. IV = a ţipa, a striga.
ţirucuţă, adv. = puţintel, o nimica toată.

U

ui (a), vb. IV = a chiui.
uliţarnic,-ă, adj. = plimbăreţ, care umblă des pe uliţă.
umbricios,-oasă, adj. = umbros, plin de umbră.
ureza (a), vb. = a ura.
urezate, s.f. pl. = urături, strigături.
urezător, s.m. = urător, strigător la nuntă.

V

vădăni (a), vb. IV = a văduvi.
vădi (a), vb. IV = a pârî, a arunca vina asupra cuiva ; a da pe faţă.
vâiera (a se), vb. I refl. = a se văieta.
văzător, s.m. = persoană care merge „pe vedere", care prospectează posibilitatea unei dorite peţiri.
văzdoagă, s.f. = plantă ornamentală.
vânare, s.f. = vânătoare.
vicol, s.n. = viscol.
vidroane, s.f. = vidră.
vrâstat,-ă, adj. = (despre o ţesătură) cu dungi de altă culoare.

Z

zahara, s.f. = provizii alimentare.
zădări (a), vb. IV = a sâcâi, a hărţui, a necăji, a zgândări.
zăhăi (a), vb. IV = a supăra, a sâcâi, a necăji.
zăleti (a), vb. IV = a stropi, a ţâşni.
zburătură, s.f. = zbor.
zecer, s.m. = bănuţ.
zicălaşi, s.m. pl. = lăutari.
zili (a se), vb. IV refl. = a se strădui.
zoală, s.f. = muncă, efort, osteneală.
zobon, s.n. = haină bărbătească, anteriu.
zurăi (a), vb. IV = a zornăi, a zăngăni.

CUPRINS

ADAOS

Lector: IOAN SERB
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ

Tiparul executat sub comanda nr. 40 646
Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria „CORESI" Bucureşti
ROMÂNIA

